
3 1761 06558745 3

Kong
Christian den Fierdes

egenhændige Breve,

Befalinger, og Statsskrivelser til Rigsraadet,

udgivne efter Originalerne,

med Oplysninger og Anmærkninger

af

C. Molbech.

Første Bind.

1596—1631.

Kiøbenhavn.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

1848.

LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO

Til

K o n g e n.

Fire Aarhundreder ere udrundne i Aar, siden Grev Christian af Oldenborg besteg den danske Kongestol; to hundrede Aar siden Kong Christian den Fierde gik ind til sine Fædre. Et Aar, hvis Lige i skiebnerige Verdensrystelser det vil falde vanskeligt at udfinde, har Deres Majestæt givet uforgængelig Mærkværdighed i Danmarks Aarboger.

I dette Aar fremtræder et historisk Monument, som en af de navnkundigste Konger blandt Deres Majestæts hoilovlige Forfædre har reist sig. Det er et Mindesmærke om sielden Selvvirksomhed i mange Retninger, som Christian den Fierde ogsaa nedlagde i sine mange egenhændige Skrivelser. En stor Deel af disse ere bevarede til vore Dage ved Medlevendes og Efterkommeres Hoiagtelse for den berømte Konge og Ærbodighed for disse Vidner om en i hiin Tid ualmindelig Arbeidsomhed og Virkelyst hos Fyrsten; om den personlige Deeltagelse i alle Dele af Rigets Styrelse, som under et halvt Aarhundredes Regiering, i Krig og Fred, i onde og gode Dage, aldrig fiernede Christian den Fierde fra sit Folk.

Samlingen af disse, for Historien uınistelige Breve, umiddelbart udgaaede fra den Kongelige Forfatters Pen, er det faldet

i min Lod, at kunne, med allernaadigst Tilladelse, nedlægge for Deres Majestæt. Naar det danske Folk, endnu efter to hundrede Aar vil gienkiende sig selv og sit Sprog i Kong Christians Breve: da vil det ogsaa mindes de to senest bortgangne Monarker af Oldenborgstammen, danske i Aand, i Sindelag, Tanke og Sprog. Folket vil skue tilbage paa den tusindaarige Række af Konger, som styrede Danmarks Rige, og det i mangen Uveirsstorm; imedens Forbud paa Rystelser i Statens Bygning mærkes, alt ved de første Prøver paa at give den en ny Grundvold. Det danske Folk, oplyst om Rigets Tarv og Landets Trang, vil aldrig med bevidst Minde lade Kongens lovlige Magt, der længe var Frihedens Værn i Danmark, gaae under eller vige for Skinnet af en ubegrændset Folkemagt, som skifteviis bliver Partiernes Bytte. Dette Folk vil aldrig aflade at ønske: Herren give Frederik den Syvende Kong Christians Aar, med hans Mod, hans Fasthed og Standhaftighed til Enden.

allerunderdanigst

C. Molbech.

Fortale.

Der findes blandt Konger og Fyrster i alle Riger og Lande Enkelte, hvis Navne i den Række af Regenter, hvor de nærmest indtage deres Plads, Historien har udmærket, enten ved Bedrifternes Storhed og Glands, ved Charakterens Elskværdighed, eller Egenskabernes ualmindelige Præg og Ytringer. Der gives igien blandt de saaledes udmærkede Fyrster en og Anden, hvis hele Personlighed af Naturen, eller ved medfødt Egenhed, udviklet ved Opdragelse og andre særegne Forhold, har faaet en afgiort national Charakteer; eller hvis eiendommelige Væsen i sin hele Inderlighed ligesom er udsprunget af det Folk, som Fyrsten ved Fødselen tilhører, saaledes at Folket i ham gienkiender sig selv, og føler sig ved umiddelbart Blodsfrændskab forbundet med Herskeren, hvis Bud det lyder. En saadan folkelig Personlighed hos en Fyrste kan være forenet med Aandsstorhed, med udmærkede Evner og Kræfter til at opnaae en høi Plads iblandt selvvirkende Regenter; den kan ogsaa findes hos mindre aandsbegavede, statskloge eller krigsdygtige Statsstyrere. Det er ikke disse Betingelser, som udelukkende bestemme den nationale, af sit Folks Rod og Kiærne udsprungne Regents Charakteer. En saadan Fyrste kan have sine Svagheder og Ufuldkommenheder, som ikke have være dulgte eller overseete; men som dog ikke have hindret Virkningen af de Egenskaber, hvorved han vandt Folkets Tilbøielighed, Tillid og Hengivenhed for hans Person. Samtidens Vidnesbyrd have tillagt Kong Christian den Fierde saadanne Egenskaber. Alt hvad vi kiende til hans Levnet bekræfter, at han hørte til de populaire Fyrster; at han i Sind og Tænkemaade, i Sprog, Tilbøieligheder og Leveskik stemte overeens med den danske Nation; at han ogsaa vandt Fortrolighed med Folket, der i lang Tid, selv blandt Almuen, bevarede hans Navn i et kiært og æret Minde; uagtet hans Regiering medførte uheldige Krige, Trængselsaar, og mange Byrder og Lidelser for Folket, som vi kunne slutte os til, uden at de altid findes nævnte eller opregnede i Historien.

Christian den Fierde hørte ikke til Lykkens Yndlinger blandt Fyrsterne. Man kunde snarere tillægge ham en uheldig Skiebne, der traf ham paa flere vigtige Punkter af hans lange Kongebane, og hiemsøgte ham i Familielivets Forhold, baade i og udenfor det kongelige Huus. Saaledes kunde man sige, at det ogsaa hørte til denne Konges Uheld, at han i sin Levetid blev almindelig æret og priset, og sat meget høit i et langt Tidsløb efter hans Død; indtil man for omtrent 30 Aar siden i Danmark begyndte, ikke allene skarpere end tilforn at give hans svage Sider til Priis, men ogsaa at frakiende ham saa godt som enhver Egenskab, der kunde berettige denne Konge til det herlige Eftermæle, som længe har fulgt ham, eller til de mange, ældre og nyere Lovtaler og Berømmelser, der hos danske og udenlandske Forfattere i meer end halvandet hundrede Aar næsten som een Stemme lød til hans Roes. Historieskriveren vil vist nok ikke, tohundrede Aar efter Christian den Fierdes Død, fortælle om ham i samme Tone, med den ubetingede og ubegrændsede Beundring, som da Gram og Langebek for 100 Aar siden giennemsaae, forbedrede, udgav, og man kan saaledes tilføie, bekræftede Alt hvad Slanges store Værk indeholder til Kongens Priis og Berømmelse. Men det er dermed ikke afgiort, at netop med Aaret 1816 maatte den hele foregaaende Tids Vurdering af Kong Christians Charakteer, Egenskaber og Regiering være afsluttet og henlagt som partisk og forældet, og ganske vige Pladsen for nyere Synsmaader, eller for det 19de Aarhundredes Berømmelse. — Det var i hiint Aar, at Nyerup (egentlig vel den sidste Historiker, der skrev om Christian den Fierde under umiddelbar Indflydelse af den nationale Følelse og Pietet, hvormed man i Danmark pleiede at erindre og nævne denne Konge) i disse Ord samlede sin Dom over hans Egenskaber: „Sindighed og Klogskab udmær„kede al hans Færd; Omhu for Rigerne var hans herskende Lidenskab; „paa Heltemod og Tapperhed aflagde han ved enhver forekommende Leilig„hed de mest i Øine faldende Prøver; hans Arbeidsomhed og Driftighed „kiendte ingen Grændser; hans store Færdighed i alle ridderlige Øvelser „maatte Enhver beundre; ved sin Munterhed og Belevenhed skaffede han „sig almeen Yndest: hvad Under, at hans Navn er udødeligt?" (Indledn. til Nyerups Charakteristik af Kong Christian den Fierde.)

Saalidt vi endog tør tillægge den hæderlige danske Literator, hvis Navn enhver af hans Samtidige endnu nævner med Agtelse og Erkiendtlighed, et sikkert, skarpt og træffende Blik i historiske Iagttagelser og Opfatninger: kunne vi dog endnu (med Indskrænkning af den første Sætning) antage, at selv et saadant kritisk Blik overhovedet ikke vil finde noget at afknappe eller at udstryge i den Nyerupske Bedømmelse. Man vil endogsaa ved Sammenligning finde, at Holberg, som dog hverken pleiede at rose i Flæng

eller at holde frimodig og fornøden Dadel tilbage, gaaer endnu meget videre, end Nyerup; ja neppe kiender nogen Skranke for sin Berømmelse — det være nu, fordi Christian den Fierdes Personlighed og Charakteer hørte til dem, der fortrinlig faldt i Holbergs Smag; eller fordi han skrev sin danske Historie 70—80 Aar længere tilbage i Tiden, da baade den populaire Konges Erindring var friskere, og hans Navnkundighed havde mere Glands. Denne tabte sig dog saa lidt i det 18de Aarhundrede, at man endnu fra dets Slutning kan opvise en hæderfuld Dom over Christian den Fierde i simple, smukke, oprigtige Ord, af en dansk Historiker, udmærket i sin Tid ved livfuld Aand, mangesidig Dannelse, sandhedselskende og frisindet Tænkemaade (F. Sneedorff.)

Et Par Aar efterat Nyerup endnu med naiv Ærlighed havde lagt sin undertiden næsten begeistret-patriotiske Mening om Christian den Fierdes udmærkede Fuldkommenheder for Dagen, fremtraadte derimod en dansk Land- og Stats-Oeconom, der selv kiendte og ikke undervurderede sine Aandsgaver, med et skiødesløst og flygtigt Omrids af enkelte Træk i vor ældre og nyere Historie, for ved dem at komme til det Resultat: „at Politiken altid har været Danmarks svage Side." Skulde man finde, at denne Statsoeconom tilfældigviis heri undertiden faaer Ret af Historien: saa vil man dog derfor ligefuldt kunne see, at han taler i en meget for høi Tone som historisk Censor, da der af hans Kritik egentlig ikke kommer meer ud, end nogle temmelig slidte loci communes, nogle skiæve eller forvirrede Yttringer (f. Ex. om „den for Landet høist skadelige Uenighed med de holstenske Hertuger", der nævnes som Exempel paa den slette danske Politik (den kloge skulde altsaa for lang Tid siden have opgivet baade Slesvig og Holsten) og nogle halv eller heelt falske og uhistoriske Sætninger. (F. Ex. at Dronning Margrethes store Idee ogsaa var „en solid Skabning"; „at Christian den Fierde forsømte at giøre gamle Prætensioner paa Hamborg gieldende"; „at Christian den Femte førte en baade glimrende og lykkelig Krig"; „at Christian den Siette forsømte at benytte gunstige Conjuncturer til en ny Union med Sverrige"; at Sverrige „næsten altid har vidst at have Allierede i alle Krige mod Danmark" (det førte netop de for Danmark mest fordærvelige Krige uden al Hielp) — men Danmark næsten ingen, uden (under Frederik den Tredie) Churfyrsten af Brandenborg (og Holland), og det dog „uden gavnlige Følger" m. m. d. Det har uden Tvivl heller ikke saameget overrasket Læsere, der kiendte den begavede og vittige Forfatters Aandsretning, som det har været Endeel, der agtede hans Fortienester, ukiært, at han slet ikke synes at have kunnet finde nogen anden Maalestok for Christian den Fierdes Charakteer som Regent, end en saadan statsoeconomisk, der var indrettet og inddeelt udelukkende efter Grundsætninger og

Systemer fra det 19de Aarhundredes andet Decennium, som en Konge, der regierede over Danmark og Norge i det 17de Aarhundredes hele første Halvdeel, selv med den bedste Villie, hverken kunde kiende, forstaae eller følge. Der er overhovedet i Olufsens Dom over denne Konge — saaledes som den, fra mundtlige Foredag (i Aaret 1818) gik over i hans „Oversigt af National-Industrien i Danmark", en vis Modsigelse, eller Mangel paa indvortes Holdning og logisk Rigtighed; uberegnet den historiske Unøiagtighed. Der tillægges Christian den Fierde Mangel paa to Egenskaber, hvilke Forfatteren ubetinget fordrer som „nødvendige Qualificationer for en Konge." Han var, hedder det „hverken opmærksom Politiker, eller duelig General." En saadan Fordring til enhver Regent i Almindelighed er spændt meget for høit; det er kun store Genier paa Thronen, der undertiden have forenet begge Egenskaber i lige høi og tilstrækkelig Grad; selv udmærkede Regenter have for det meste maattet nøies med een af dem, ved Siden af Evnen til at kunne finde, paaskiønne og bruge fortrinlige Statsmænd og Hærførere — en Egenskab, som man desuden med langt mere Ret kunde fordre af enhver Regent, end at han skulde selv kunne lede sit Cabinet, anføre sin Armee, og undvære baade Statsministre og Generaler. Men, uagtet den anførte Forfatter først endog tillægger Christian den Fierde Savnet af Egenskaber, som, efter hans Udtryk, ere nødvendige for alle Konger: finder man, at han længere hen savner „ethvert Minde fra hans Regiering om en stor Konge." Hvem, kunde man have spurgt ham, vilde da vel søge saadanne Mindesmærker om en Konges Færd, som i Freden var uopmærksom, i Krigen uduelig? — Det er overhovedet noget synderligt, at en Forfatter, som øiensynligen gik ud paa, at fremstille en eiendommelig, fra den tidligere nationale Pietets Synsmaade afvigende Mening om Christian den Fierde som Regent — og hertil maatte endog en i Historien mindre selvstændig og selvforskende Statsoeconom være berettiget, naar han byggede paa en prøvet og gyldig Grund — fra sit negative Standpunkt netop overfaae eller forbigik en Egenskab hos denne Konge, der synes snarest at maatte falde ham i Øinene. Man vilde maaskee have fundet Olufsens Censur mere historisk begrundet, hvis han havde sagt: at Christian den Fierdes politiske Feil især bestod i, at han vilde regiere for meget selv, fordi han virkelig var en fremragende Personlighed, og uden al Tvivl kun har havt faa Mænd omkring sig, der i Evner og Siælskraft vare ham overlegne; men at han med mangen god Egenskab for en dansk uindskrænket Konge, understøttet af duelige Ministre, derimod ikke altid var heldig i at anvende disse Egenskaber ved at regiere en Stat, hvor Adels-Aristokratie og Oligarchie, under en forældet og temmelig formløs Forfatning, i sin slappede Tilstand nærede gammel Stolthed og Prunksyge, men

havde tabt i Aand, indvortes Kraft og Dygtighed, og modsatte sig enhver Forandring eller Reform, der krævede noget Offer. Saaledes næredes til en vis Grad en aristokratisk Opposition, som ikke altid fandt en Støtte i de øvrige Stænders Medhold, og i store og vigtige Sager lidet eller intet virkede; som egentlig heller ikke udrettede meget imod en myndig, men tillige godmodig Konge, og overhovedet mest gik ud paa, at begrændse hans temmelig hyppige Pengefordringer.

Det er i øvrigt lige saa lidt min Hensigt, selv at give noget Bidrag til Christian den Fierdes Charakteristik, som videre at giennemgaae eller anføre ethvert saadant Bidrag hos Andre. Samtidiges Domme over denne Konge vil man vel i vor Tid overhovedet antage for meer eller mindre paavirkede af den Indflydelse, som Fyrstemagten og dens Glands altid har udøvet hos Medlevende og den nærmeste Efterslægt. Uden at oversee, hvad der kan bære Præg af en saadan Indvirkning, maae vi dog lægge Mærke til: at Christian den Fierdes Tidsalder i Danmark endnu havde meget tilbage af det 16de Aarhundredes Jævnhed, Ærlighed og Oprigtighed; og at man 1648 endnu ikke havde lært at indhylle Kongerne i den tykke Damp af Smigerens Virak, som allerede var i fuld Brug nogle Decennier senere, og siden vedligeholdt sig næsten indtil vore Dage. Jeg mener endog, at man knap i vor Tid vil finde nogen Liigtale over en Fyrste af hans egen Hofpræst, der i det jævne, oprigtige, trohiertige Sandhedssprog omtaler den afdøde Monarks Egenskaber, uden at forbigaae hans Feil, som den ærlige Hofprædikant*), Dr. Lauritz Jacobsens Liigprædiken over Christian den Fierde, der holdtes i Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn d. 18. Nov. 1648. Den meddeler enkelte Træk af Kongens Charakteer og Egenskaber, som endnu kunne fortiene, til Beviis paa det, som ovenfor er sagt, at fremhæves med Forfatterens egne Ord: „Sin „ganske Regieringstid haver han været en meget flittig, aarvaagen og ar„beidsom Herre, [saa] at han fra tre og fire om Morgenen den ganske „Dag haver været i stedsevarende exercitio. — Udi sin Tale haver H. M. „altid været sanddru, og holdt fast over alle sine Kongelige Ord og Til„sagn. — Imod sine Venner var den salig Herre altid trofast og oprigtig; „imod sine Fiender mandig og uforsagt, med nøvervindeligt Mod og Hierte. „Imod sine Undersaatter var han mild og from, og hvor familiar han un„dertiden giorde sig med sine Tienere, tabte han dog intet af den Konge„lige Majestæt, som hans Ord og Lader altid vare fulde af. — Hans „Upartiskhed i Rettens Administration haver været alle hans Undersaatter

*) En Dagbog af ham fra 1647—1651 er udgivet efter Originalen af F. W. Wiwet. Kbh. 1779. Af den erfares bl. a., at han i Kongens to sidste Levedage næsten uafladelig var ved hans Seng; og at Christian den Fierde døde med sin Haand i Dr. Jacobsens.

„saa bekiendt, at Enhver haver glædet sig, naar han haver fornummet, at „Kongen selv vilde sidde i Retten, naar hans Sag skulde forhøres og døm„mes; hvilket Kongen altid giorde naar han formedelst uforbigængelige For„fald ikke blev forhindret; — Ellers, uden offentlig Dom og Ret, haver „Hs. Maj. tilladt Enhver, som noget havde at søge eller an„drage, Fattig og Rig, en fri Tilgang; haver gierne hørt deres „underdanigste Begiering og efter Sagens Leilighed givet dem Besked. — „Dersom nu nogen vilde spørge, om der da hos denne høilovlige Konge „ingen Mangel haver været at finde? da skal hannem svares: at han haver „været et Menneske, og derfor fra den menneskelige Naturs Vilkaar og „Skrøbeligheder ikke været fri og undtaget; men han, som Andre, haver „havt sine Feil og Ufuldkommenheder, som hannem i mange Maader haver „overilet." Men ligesom Dr. Jacobsen mener, at naar man imod Kongens Feil vil holde hans „Gudfrygtighed, Retfærdighed, Forstand, Mod og Tapperhed, faderlige Omsorg for sine Undersaatter, og det meget Gode og Gavnlige, han i sine Riger og Lande har udrettet", vil han hos alle Retdømmende beholde Navn af „en berømmelig Konge og Landsfader": saaledes vil ogsaa, selv naar der i hans Regiering findes Skygger, som Historien ei kan forbigaae, Billedet af Kong Christians Personlighed derfor ikke saa let tabe den frie Hylding, som det danske Folks Mening og Stemme skienkede denne Konge, og trofast har bevaret i et Par Aarhundreder efter hans Død.

Det vil heller ikke være overflødigt, her at gientage de Ord af Fr. Sneedorff, jeg ovenfor sigtede til, og hvormed han (Forelæsninger over Fædrelandets Historie, II. 120. 121) sluttede sin Fremstilling af denne Konges Historie: „Han havde regieret i 60 Aar; og i al denne Tid „som Konge og Dommer, som Statsmand, som Anfører, baade til Lands „og Vands, i Fred og Krig viist, at der hører Arbeide til at re„giere. Forlod end Lykken ham, saa var dog Æren altid ved „hans Side; og hvo der kiender noget til Verden, veed, at den sande „Ære holder sig kun til virkelige Fortienester. — Sandheds klare Speil „skal vise os, at Alt hvad Christian den Fierde var, det var „han ved sig selv, og intet ved Glands, ved Lykke, eller Tilbedere. Feil „havde han; thi han var et Menneske; men ingen, som kan vanære hans „Minde. Hans Kundskaber, hans Godmodighed, hans urokkelige Mod, „hans ubeskrivelige Arbeidsomhed, vare Eiendomme, som han skyldte sig „selv." — Jeg meente, det var endnu Tid, at bringe disse Sneedorffs Ord i fornyet Erindring; thi man vil ikke let finde noget sagt om Kongen i den Korthed, med mere indvortes Sandhedspræg, eller et renere Udtryk af ærlig, historisk Overbeviisning. Maaskee vil man nu mene, at Sneedorff, for nogle og halvtredsindstyve Aar siden, ikke stod høit nok i historisk

Kundskab og Videnskab, til at fælde en endnu gyldig Dom over Christian den Fierde; men da maatte vi dog i det mindste kunne vente os dette af den danske Histories sildigste Fortæller, i hvis med saa meget Bifald, endog hos den yngste Slægt og hos det herskende politiske Parti, optagne Bog, vi kunne fordre den strengeste Drøftelse af denne Histories hele Grundstof, og Fortrolighed med alle dens Kilder. Vi ville finde, at Mag. Allen (Haandbog i Fædrelandets Historie. 3. Udg. S. 425) slutter Fortællingen af Christian den Fierdes Historie med en Dom, der omtrent kan kaldes en endnu mere udvidet Gientagelse af Sneedorffs, og som ender med disse Ord: „Hans store Dyder og hans ægte danske Sind have skabt ham et endnu skiønnere Minde (end hans herlige Bygninger) i alle Danskes Hierter, der vil bevare sig til de sildigste Slægter." — Hvis dette endnu kunde siges 1845, da vil man vel saameget mindre gaae i Rette med den, som for 30 Aar siden, med ungdommelig patriotisk Varme, „med noget meer, end kold Rolighed", foretog sig at forsvare „en af Fædrelandets Heroer imod et Angreb med lette Vaaben." Paa den Tid i det mindste trængte det ikke til Undskyldning, hvis man lagde noget af den nationale Pietet for Dagen, som virkelig er noget langt andet, end krybende Usselhed og den ufrie, egennyttige eller nedrige Hof- eller Folke-Smiger; en Pietet, som det danske Folk i Aarhundreder har eiet — og hvis Varighed er et af de skiønneste Vidner for Kongestammens Mildhed, Retfærdighed og flere folkekiære Egenskaber; en Pietet, som endnu paa den danske Throne fandt en længe og rigt strømmende Kilde, inden man saa at sige allerede ved den Fyrstes Grav, der deelte meget med Christian den Fierde, foruden et halvt Aarhundredes Regiering, begyndte at løsne, udtørre og udrive dens Hierterødder.

Det er ikke uden al Grund, at jeg ved denne Leilighed, efter næsten en heel Menneskealders Forløb, med et ved mange Aars Studier og Erfaring mere klaret Blik, blev henledet til at fornye Erindringen om en for længe siden glemt historisk Polemik, som dog ikke er bleven ganske uden Virkning; thi det var den, som først indgav mig Tanken, at ville samle og bekiendtgiøre en af de vigtigste og uundværligste Kilder til Christian den Fierdes Historie: det Overblevne af hans egenhændige Breve, „hvoraf han har skrevet flere, end nogen samtidig Fyrste — flere, end mange nyere." Af det, jeg senest, i Aaret 1845, har yttret ved offentlig at anmelde dette Foretagende, maa jeg her lade aftrykke følgende Steder; thi de indeholde saavel min Mening om disse egenhændige Kongebreves Charakteer, som Angivelsen af deres Beskaffenhed; af det Krav, den historiske Forskning og Videnskab kan giøre paa deres Meddelelse; af det Udbytte, begge kunne have af en saadan; og af de Forhold og Omstændigheder under hvilke deres Udgivelse nu omsider skeer:

„Disse Breve give os ikke blot Kongens historiske Billede, med de høie, mandige Træk, ligesom med de svagere Sider i hans politiske Dannelse og Daad. De vise os tillige den hele menneskelige Egenhed, den mærkværdigt originale Personlighed hos Christian den Fierde, den ridderlige Aabenhed, Ærlighed, Diærvhed og Trohiertighed, hvormed denne Konge i et halvt Aarhundrede levede, færdedes, herskede, krigede, byggede og forlystede sig, med og iblandt sit Folk."

„Brevene give os Christian den Fierde, som han indvortes var; de vise os en af de mest danske eller danskſindede Konger blandt de af hans oldenborgske Forgængere og Efterfølgere paa Thronen (Hans, Christian den Anden, Frederik den Anden, Frederik den Tredie og Frederik den Siette) der i deres ydre Væsen, i Tale og Skrift, i Aand og Natur, i Tilbøielighed og Levestik, synes at have besiddet mest af den danske Nationalitet, i ublandet eller i en stærkt overveiende Grad. At den største og mest betydende Deel af de omtalte Breve desuden indeholder en Mængde interessante Oplysninger, saavel til den danske Statshistorie under Kong Christians lange Regiering, som til adskillige Grene af den indre Statshuusholdning, til Landets Culturhistorie, og til Hoffets Skik og Levemaade i det 17de Aarhundredes første Halvdeel: har længe været erkiendt, og trænger ikke til videre Udvikling."

„I lang Tid har det været et Ønske hos Historiens Dyrkere, at saa mange af disse Christian den Fierdes egenhændige Skrivelser, som det var muligt at samle, maatte komme for Lyset; og det har været et Maal for flere Lærdes Forsæt (f. Ex. J. H. Schlegels og A. Kalls) at tilveiebringe en saadan Samling. Det lykkedes mig i roligere Tider (1821—23) at udføre, hvad Andre havde villet. En Samling af henved 2100 saadanne Breve (og deriblandt omtrent 120 til det danske Rigsraad) som Kong Christian med egen Haand har skrevet, lige fra den første Linie indtil Udskriften, ere i min Besiddelse. Hvorfor denne historiske Skat (hvoraf hidtil knap en Tyvendedeel ved Trykken er bekiendtgiort) nu er bleven henliggende ubenyttet i omtrent 25 Aar — er her ikke Sted til at berøre. — Brevene ere afskrevne, deels af mig selv, deels ved Andre, for den allerstørste Deel efter Originalerne; de øvrige efter gode og for det meste bogstavtroe Copier (f. Ex. med Klevenfeldts og Langebeks Haand) i saadanne Tilfælde, hvor Originalerne ikke mere ere til, eller ere forsvundne og utilgængelige. Hvorfor derimod bl. a. alle Brevene til Slotsherren paa Kronborg og Frederiksborg, Frederik Urne, maatte gives efter nyere Copier, er paa sit Sted i Bogen (S. 264) angivet. Alle Afskrifter, baade med min egen og Andres Haand, have undergaaet en nøiagtig Jævnførelse; da disse Breve i enhver Henseende maae betragtes som historiske Documenter, hvis

Authentie fordrer en bogstavelig Aftrykning, uagtet denne unegtelig giør Læsningen saameget vanskeligere for Endeel, eftersom Kongens Stavemaade ikke allene har adskillige Egenheder, men tillige, især i det tydske Sprog, og i Steders og Personers Navne, er meget northographisk; hvorimod man vil finde, at de latinske Ord og hele Phraser, som han saa hyppigen anvender, overhovedet ere correct skrevne."

Det vil formodentlig falde en og anden Læser ind, ved at giennemgaae denne Deel af Værket, hvad man allerede tilforn har hørt: at der kunde være giort et Udvalg af Samlingen, eftersom man ikke kan tillægge alle Brevene lige afgiort historisk Værd og Betydning; men vel endog kan betragte adskillige af dem som ubetydelige, eller af den Art og Beskaffenhed, at det var nok at meddele enkelte Prøver af slige Smaabreve og Befalinger, der kun vedkomme huuslige Sager og Indretninger, m. v. Denne Formening og Anskuelse maa jeg lade henstaae uafgiort, og overlade Andre at bestride eller forsvare den; i det jeg allene maa vedkiende mig: at jeg som Udgiver af Christian den Fierdes egenhændige Breve aldeles ikke var i Stand til at hylde og antage den, eller fandt mig kaldet til, her at giøre et Udvalg, der altid vilde efterlade meer eller mindre Usikkerhed om Maalestokken, hvorefter det var foretaget, og let udsætte Udgiveren for Mistanke om en vilkaarlig Udelukkelse af Breve, som Andre ikke vilde undvære; maaskee endog for en Partiskhed, der udelod Breve, som kunde synes ikke at være til Kongens Fordeel. Her bliver det derfor nødvendigt, med nogle Ord nærmere at forklare min egen Synsmaade. Christian den Fierde tilhører som Regent for længe siden Historien; men ogsaa hans i saa mange Henseender sieldne Personlighed og mærkværdige Charakteer maa ikke savne, selv de mindste Træk af det Billede, han med en Aabenhed og objectiv Sandhed, som hos Fyrster, endog i hans Tidsalder, neppe fandt sin Lige, har afpræget i sine Breve. De have, foruden Værdien, de besidde som historisk Kilde, en sielden biographisk og psychologisk Mærkværdighed, som fremfor Alt af deres Udgiver maa respecteres. Denne deres Værdi, i begge Henseender, stiger ved Visheden, som gives Læseren om, at aldeles Intet er tilbageholdt, der kunde bidrage til at udfylde og fuldstændiggiøre den Selvcharakteristik, Kongen ikke skyede at nedlægge i ethvert egenhændigt Brev — hvad enten han skrev til Høie eller Lave, til fortrolige Ministre og Secretairer, eller til ringere Embedsmænd og Betiente; hvad enten han omhandlede vigtige Statssager, intime Familieforhold, eller Gienstande der hørte til hans private Huusholdning. Her kan heller ikke være Spørgsmaal om et Træk til Kongens Selvskildring, som han i dette eller hiint Brev meddeler, hører til dens Lysside, eller man vil henføre det til Skyggesiden. Finde vi saaledes, ved Siden af umiskiendelig

Retsindighed og Godmodighed, Spor til Heftighed eller alvorlig Strenghed hos Christian den Fierde i at fordre Befalingers Efterlevelse, og maaskee nogen Barskhed i at revse deres Overtrædelse eller Forsømmelse — finde vi overhovedet Yttringer i Brevene, der synes at bekræfte den Haardhed i at straffe, som fremtræder hos Kongen i visse Tilfælde, hvor det maaskee vil forekomme os at overbærende Naade kunde have været paa sit Sted; finde vi at Tillid og Hengivenhed, naar engang Overbeviisningen om at den var skuffet og ufortient, havde rodfæstet sig hos Kongen, gav Plads for uforsonlig Vrede og Unaade (et hos Fyrster overhovedet ikke ualmindeligt Træk:) da maa ogsaa Bidrag af saadan Art, hvor de kunne møde i hans egne Breve, ikke holdes tilbage. De ere Historiens Eiendom, og den vilde dog vide at finde hvad Tiden har efterladt os, hvis det her manglede. Ligesaa lidt kunde Breve, der høre til Christian den Fierdes Familiehistorie, eller til hans uheldige huuslige Forhold (hvoraf desuden en Deel, men unøiagtigt og ufuldstændigt, allerede er bekiendtgiort) holdes tilbage i en almindelig Samling. Dertil vilde man saameget mere være uberettiget, efterdi man derved endog vilde unddrage Historien adskilligt af det, som retfærdiggiør Kongens Handlemaade, og tiener til hans Forsvar mod utidige eller overdrevne Beskyldninger.

Endskiøndt man tydeligt nok seer, at Christian den Fierdes Breve, baade i hans Levetid, og hos de efterlevende Slægter, have været agtede og bevarede som kiære og interessante Erindringer om en mærkværdig Konge, til hvis anbefalende Egenskaber hørte, at han aldrig fattedes troe og bestandige Venner: kunde det dog ikke undgaaes, at Tiden har fortæret, forkommet og skiult en ikke ringe Deel af det Brevforraad, som ved hans Død har været til. Saameget større er en Udgivers Forpligtelse til ikke at forholde Efterverdenen noget af det endnu betydelige Antal Breve, som til vor Tid ere bevarede.

Disse Christian den Fierdes egenhændige Skrivelser have ogsaa i deres Sprog og stilistiske Charakteer en eiendommelig Mærkværdighed, der forøger Indholdets historiske Værdi. Den staaer i uadskillelig Forbindelse med den Oprigtighed, hvormed den kongelige Forfatter ytrer sin Mening og giver sin Villie tilkiende, uden Omsvøb eller Forbeholdenhed, uden Anvendelse af nogen Fiinheds Sminke, og stundom med Udtryk, som vi nu ville kalde alt for diærve, eller endog haarde og raae; men altid med Giennemskin af Charakterens Ærlighed og Sandhed i Yttringen. Det er tillige nødvendigt, at sætte sig tilbage i Kongens Tidsalder og i den nationale Culturs og Sprogets Forhold i Danmark ved Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, for at naae den rigtige Maalestok for Kongens danske Stiil. Man kan virkelig tillægge Christian den Fierde, ved Siden af al anden Originalitet, en

eiendommelig Stiil i hans Breve, og i de mange, undertiden udførlige Indlæg til Rigsraadet, som han selv forfattede og nedskrev. Den har megen Laconisme, eller en vis eftertrykkelig Korthed og Fynighed; dog med Undtagelse af endeel Statsskrivelser og Instructioner, der synes affattede med mere Omsorg og Eftertænkning, have Brevenes Tone og Udtryksmaade en umiskiendelig Tilnærmelse til den daglige Tales simple Sprog, der uden Tvivl endog i adskillige Tilfælde har havt Indflydelse paa Kongens særegne, fra Samtidens Brug temmelig afvigende Skrivemaade, som man behøver at giøre sig fortrolig med, naar man med Lethed og uden Anstød vil læse Christian den Fierdes Breve. Disse kunne overhovedet vel heller ikke siges, i Skrivemaade og Orthographie at vidne meget om den tidlige og omhyggelige Underviisning, som Kongen efter sin Faders Anordning modtog; uden at vi dog nøiagtigen kiende, hvorledes den i alle Dele er bleven meddeelt den unge Prinds. Saameget vide vi imidlertid af Reliquier fra hans Barndomstid, at hans Haand er bleven dannet efter Forskrifter af en god Skrivelærer*); at han har lært det latinske Sprogs Grammatik efter en Donat fra hiin Tid; og at der i en heel Række Aar maa være anvendt en stor, og paa den Tid meer end almindelig Flid fra Lærerens Side paa at øve Prindsen, saavel i latinske Udarbeidelser, som i at skrive danske Breve og at oversætte dem paa Latin.**)

*) Udentvivl har denne været (især for latinsk Skrift) Prindsens egentlige Lærer, eller „Tugtemester", Mag. Hans Mikkelsen, der har underviist ham over 10 Aar (fra Foraaret 1583 til Oct. 1593.) Fra 27. Jul. 1583 til 11. Aug. 1591, naaer Prinds Christians „Excercitationes in characteribus *latinis* recte formandis" hvilket Haandskr. (**a**) endnu er i Behold, og gaaer lige fra den første Begyndelse til Bogstaver, indtil Skriftprøver, som tør kaldes calligraphiske. Uagtet Titelen, afverler dog latinsk Skrift længere hen i Bogen med dansk og tydsk Skrift — Alt efter Forskrifter udenfor Bogen.

) To andre bevarede Haandskrifter indeholde reenskrevne latinske Breve og Stiil-øvelser med Prindsens meer og meer dannede og faste Haand, lige fra 1584 indtil den 25. Oct. 1593 (i hvilket Aar han selv overtog Regieringen i Hertugdømmerne.) Den tidligste af disse Stileboger (b**), med Titelen: „Liber compositionum D. principis", bestaaer for største Deel af **danske Breve**, (til Broderen, Hertug Ulrik, til den unge Friis, som blev opdraget med Prinds Christian, til hans Lærer, eller andre virkelige eller forudsatte Personer), der bære Præg af den barnlige Alder, hvori de ere skrevne, og gaae mest ud paa Forhold og Begivenheder i Prindsens Omgangskreds, deels i Soroe Kloster, deels paa andre Steder, hvor han undertiden har opholdt sig med Kongen og Hoffet, eller allene med sin Lærer. Det hele Antal af disse Stiil-øvelser udgier omtrent 663, hvoraf 387 ere udførte baade paa Dansk og Latin; 276 allene paa Latin. Det første daterede Brev i Bogen (**b**), som er det 17de, er af 14. Jan. (1584); det sidste Brev er underskrevet: Coronæburgi 5. Nov. 1591. Kongens sildigere Stilebog (**c**) indeholder 194 latinske Udarbeidelser, skrevne med en udmærket fast, jævn og ziirlig Haand, uden dansk Text eller Oversættelse. Det er deels virkelige Breve, deels andre Smaastykker, som ved det tilføiede „Vale", samt Aar og

Mængden af disse skriftlige Øvelser har været saa betydelig, at dersom Læsningen af romerske Classikere tillige var drevet i en hertil svarende Grad (hvorom man ikke kan sige noget afgiort) maatte Prindsen, om hvis gode Nemme der ikke er Grund til at tvivle, være bleven en for sin Tid meget dygtig Latiner.*) Nu kan man uden Tvivl i det mindste tilskrive denne Sprogunderviisning, saavel den meget hyppige Brug af latinske Ord og Talemaader, der forekomme i Kongens Breve; som at hans Stavemaade i dette Sprog overhovedet er langt mere correct, end i det danske og tydske. Hverken det ene eller det andet af de sidstnævnte Sprog vilde man, efter Kongens sildigere Breve, antage, at han, udenfor den daglige Tale, havde lært anderledes i sin Ungdom, end ved Læseøvelser; i begge Sprog har formodentlig ogsaa Prindsens Læsning været lige indskrænket. Imidlertid vil det dog overraske os at see, hvor vidt den unge Prinds allerede i sit 9de, 10de Aar havde bragt det i at kunne udtrykke sine Tanker med en vis barnlig Frihed og Naturlighed paa Dansk, og i at kunne overføre enten dicterede Smaastykker, eller egne Breve, hvis Indhold for det meste gaaer ud paa hvad der foregik i Prindsens Kreds og Omgivning, i en, om endog temmelig stiv og ikke meget romersk Latin. — Af Kongens egenhændige Breve, saaledes som de her meddeles, (egentlig først fra 1610) bliver det derimod kiendeligt nok, at den unge Konge i de 17 Aar fra 1593 under Regentlivets uophørlige Virksomhed og Mangfoldighed af nye Sysler og Adspredelser, maa have lagt en Deel tilside af den Sprogfærdighed og Sprogdannelse, der i Barndommen var bibragt ham. Vi see i det mindste tydeligt, at han som Konge kunde og maatte behandle sine Breves Form som Bisag; men at han derimod dannede sig en vis eiendommelig dansk Stiil og Udtryksmaade i Brevene, der tildeels blev uafhængig af den modtagne Underviisning og regelrette Øvelse i Barndommen og Ungdommen. Hvad der egentlig mere maa forundre os er, at der ligeledes paa samme Tid

---

Maanedsdag, have faaet Brevform. Det første er dateret Kiøbenhavn den 15. Nov. 1591; det sidste Colding den 25. Oct. 1593. (I Nyt histor. Tidsskrift III. Bd. vil findes en fuldstændigere Undersøgelse og Beskrivelse over disse Haandskrifter.) Rettelser og grammaticalske Anmærkninger i Randen af førstnævnte Haandskrift (**b**) ere med samme Lærers Haand, som ogsaa jævnlig forefindes i Skrivebogen (**a**); hvoraf det bliver end mere tydeligt, at Christian IV. latinske Skrift er dannet efter M. Hans Mikkelsens.

*) At han virkelig, allerede før han fyldte sit 9de Aar, havde Ord for at kunne baade mundtlig og skriftlig udtrykke sig paa **Latin**, med en i den Alder ualmindelig Færdighed: derom haves et interessant samtidigt Vidnesbyrd i en Dedication til Prinds Christian (*El. Olai, Morsiani,* Diarium astrologicum & meteorologicum. Uraniburgi. 1586. 4.) Forf. af dette Skrift beraaber sig paa sin Patron, Tyge Brahes Vidnesbyrd, der oftere havde fremviist egenhændige latinske Breve af den unge Prinds.

efterhaanden udviklede sig en særegen Stavemaade i Kongens Breve, der er meget afvigende fra den, han i Stilebøgerne fulgte; hvori man heller ikke kan sige, at han tog enten det 16de eller 17de Aarhundredes Orthographie til Mønster; og som han siden, uden kiendelig Forandring, beholdt til sin Død.*)

Mangel paa tilstrækkelig Læsning og Øvelse i Ungdommen, eller i senere Aar, maae vi uden Tvivl ogsaa tilskrive Kongens meget ucorrecte Skrivemaade i det tydske Sprog, hvilket han næsten kun anvender i de mange Breve og Udkast, han skrev til sin meget betroede tydske Secretair Fr. Günther. Til Kongens Egenheder i dette Punkt hører i øvrigt ogsaa, at det lader næsten som han i sin Udtale ikke maa have kiendt eller brugt den tydske Lyd af sch. Det bliver ellers vanskeligt at forklare, hvorfor i det mindste denne Bogstavforbindelse gandske sielden forekommer i Kongens Tydsk (derimod idelig, f. Ex. Skaade (Schade), Skachtel, skon (schon), skreiben, geskriben, (dog undertiden Schreiben) skicken, Skickung, geskeen, Skiffe, Abskiedt, abskaffen, Skelmstück, zuisken, o. s. v.)

Vilde vi endelig, foruden Laconismen, Diærvheden, det stærke

---

*) J. H. Schlegel har i sine „Samlungen zur dän. Geschichte", II. 2. S. 75—80 meddeelt en Charakteristik af Christian IV. særegne Stavemaade, som dog deels medtager et og andet, hvori denne ikke afviger fra Samtidens; (f. E. Brugen af **w**, i Begyndelsen af Ord, for **u**, Brugen af **ck** for **kk**, m. m.) deels ikke er fuldstændig i at angive det Eiendommelige i Kongens Skrivebrug; hvilket ogsaa her vilde blive for specielt og omstændeligt. Som noget af det mest udmærkende, og undertiden forvildende, i denne kan dog nævnes, at han undertiden ikke bruger aa, hvor vi nu anvende det (som de Svenske deres å), men skriver i Gar (igaar), sa (saa), huorpa (hvorpaa) o. s. v., og derimod ofte bruger det dobbelte **aa**, ligesom for at forlænge Vocalen; f. Ex. Jaa (Ja), daa (da), Aadam (Adam), Aadel (Adel), giaad (glad), Gaalei (Galei), Metaall (Metal), plaadz (Plads), paas (Pas), haaft (Hast), befaaler (befaler), Saager (Sager), taager (tager) o. s. v. Ligeledes, at han idelig anvender snart et enkelt **i**, snart et dobbelt **ii**, for **y** (f. Ex. Sigdom, Sygdom; flitte, flytte; bigge, bygge; beskitte, beskytte; riste, ryste (ɔ: ruste) — Fiirsten, Fyrsten; fiin, Fyen; Riiter', Ryttere; stiire, styre; fiihr ɔ: für; thiir ɔ: Thür; o. s. v. (hvorved der undertiden, for uvante Øine, forekommer scurrile Tvetydigheder i Kongens Skrift.) Hyppigen anvender derimod Christian IV. **y** for **i**, f. Ex. myn, min; tyd, Tid; **y**, pron. **J** og præp. **i** o. s. v. At han allevegne udelader **e** i Substant. Fleertal med best. Artikel, (Pengen', Pengene; Husen', Husene; breffnen', Brevene, o. d.) er en af de grammaticalske Egenheder, som i hans Tid ikke var saa ualmindelig i Skrift. Ikke mindre forvildende er mangen Gang Christian den Fierdes Skik, at sammentrække to Ord til eet, hvorpaa man næsten i hvert Brev kan finde Exempel. — Kongens Interpunction er saa ustadig, og ikke sielden saa forvirrende, at den slet ikke kunde eller burde følges i Aftrykkene; saalidt som hans, efter 1630 meer og meer hyppige, Brug af Comma, der tilsidst gik saa vidt, at han henimod 1635—36 sætter dette Skilletegn efter ethvert Ord; maaskee især fordi han derved vilde undgaae, hvad han saa tidt pleiede, at trække to Ord sammen til eet.

umiddelbare Præg af Kongens Charakteer, og den nationale Gienklang af Talesproget fra det 16de og 17de Aarhundrede, som han selv anvendte det — man kunde stundom sige, en Gienklang af det danske Folkesprog i Kongens Mund — fremhæve nogen anden individuel Egenskab i Christian den Fierdes Brevstiil: da maatte det være den tidt frembrydende Yttring af hans joviale, ironiske, eller spøgende og spottende Lune, der jævnlig træder i Modsætning til Strengheden i befalende eller irettesættende Udtryk. Der behøves ikke mange Exempler paa en saa ofte forekommende Egenskab i Brevene. Ingen Læser i vor Tid, som tillige er noget fortrolig med den ældre danske Sprogtone, vil f. Ex. kunne tvivle om Christian den Fierdes uforstyrrelige Aandsmunterhed og Tilbøielighed til Ironie, naar man, i en meget alvorlig Skrivelse angaaende Jens Juels Undskyldning for ei at kunne modtage Posten som Rigsadmiral, læser Kongens Argument: at han dog vel maa vide, at „en Admiral ikke behøver at flyve i Takkel og Toug." Ikke mindre stærkt fremtræder hans sarkastiske Lune i et Brev, fuldt af Bitterhed og Vrede, til Kirstine Munk. At opregne hendes Daarskaber og uforsvarlige Handlinger, vilde blive et Register „længere end den fornemste Liigprædiken, som er trykt i Danmark i de sidste ti Aar"; og, da hun i en saadan Iil foer afsted fra Frederiksberg, at hun tog fire Heste for Vognen af *forskiellig Farve*, glemmer Kongen ikke, deri at finde et Symbol paa Forandringen i hendes Sindelag og Opførsel.

Endnu maa jeg bemærke, at ved at forberede Udgivelsen af denne kongelige Brevsamling, var det egentlig ikke Hensigten, at ledsage den med andre oplysende Anmærkninger, end saadanne, „som kunde meddeles i Korthed, og især med Henviisning til *trykte* Kilder." Denne Bestemmelse i Planen vil man finde, er ikke bleven fulgt. Anmærkningerne ere blevne langt flere, end jeg havde tænkt mig; og foruden de trykte Kilder*), som netop ikke ret ofte, eller nærmest, kunde tiene til at oplyse Kongens egenhændige Breve, har jeg fundet Anledning til, ved mangen Leilighed at benytte *utrykte Kilder* af Vigtighed; men i Særdeleshed de originale Erklæringer og Svar af *Rigsraadet* paa de kongelige Propositioner og Fordringer, der ofte ere

*) Disse har jeg imidlertid jævnlig benyttet, der hvor jeg fandt personlige Oplysninger fornødne eller tienlige. Det forekom mig, at Læserne af Christian den Fierdes Breve, hvoraf kun meget faa ville have let Adgang til gamle Liigprædikener og andre sieldne biographiske og genealogiske Kilder, dog maa ønske at vide lidt meer om de i Brevene forekommende Personer end *Navnet*; og at de saaledes have et billigt Krav paa at erholde nogen Efterretning om de betydeligste Individer, især indenlandske Adelsmænd, Rigsraader, Statsmænd og Embedsmænd, der fremtræde i umiddelbar Berøring med Kongen. Saameget mere Anledning er hertil givet, som vi endnu ved saa mangfoldige Leiligheder maa føle Savnet af et dansk biographisk Lexikon.

ganske uundværlige til at forstaae og forklare disse, og desuden kaste et vigtigt Lys paa Landets hele Forfatning, Styrelse og politiske Forhold. Vel ere disse originale Documenter uden Tvivl for en Deel benyttede af Slange, eller, ved Udgivelsen af dennes Værk, af Gram; men dog, som det synes, ikke allevegne, og heller ikke altid med fuld authentisk Nøiagtighed; eller saaledes, at det væsentlige Indhold, Charakteren, de ledende Grundsætninger og den hele Aand og Udtryksmaade i Rigsraadets Erklæringer, Beslutninger og Bevilgninger, i Anledning af Kongens Andragende, komme klart og nøiagtigt tilsyne. Det tør vel antages, at baade Slange og Gram have arbeidet under saadanne Hensyn, der ikke altid vare gunstige for en fuldstændig Upartiskhed, der, hvor det absolute Monarkie dengang kunde komme i nogen Collision med de for hundrede Aar siden styrtede aristokratiske Former. Det har været min Hensigt og Bestræbelse, at opnaae hiin fuldstændige Troskab i de Udbrag, Sammendrag og ordret anførte Steder af Rigsraadets Svar, hvormed jeg har søgt, saavidt det uden alt for stor Vidtløftighed lod sig giøre, at oplyse Hovedpunkterne i de kongelige Skrivelser til Raadet. Det er ikke sielden skeet med Documenternes egne Ord; hvor jeg kun har givet Meningen i Sammendrag, er den opfattet og giengivet saa tro og nøie, som muligt (hvilket desuden sielden, naar man vil finde og følge den, her har nogen Vanskelighed.) Ved enkelte Leiligheder har jeg fundet det passende, at meddele Prøver paa Foredrag, Stiil, Tone og Udtryk i enkelte, heelt aftrykte Rigsraadsskrivelser. Det vil heller ikke være overflødigt, her at tilføie nogle Ord om det Forhold imellem Kongen og Raadet, som de giensidige Forhandlinger, Propositioner, Svar og Repliker lægge for Dagen, og som i flere Henseender oplyser baade Statsforfatningen og Regieringssystemet i Danmark under Kong Christian den Fierde.

De kongelige Skrivelser og Propositioner (som de i Almindelighed i Overskriften benævnes) til Rigsraadet gaae i det Væsentlige og oftest ud paa at skaffe de fornødne Pengesummer tilveie, enten til Krigsudgifter eller andre Statsfornødenheder, som der ikke var Udvei til at udrede af de sædvanlige Statsindtægter; nemlig Landskyld af Krongodserne og Afgifter af Lehnene, tilligemed de engang bevilgede Toldafgifter og andre indirecte Skatter. Andre Paalæg, hvad enten disse hørte til den sidstnævnte Classe, saasom Forhøielser af Told og Accise, eller de bestod i personlige Skatter, som var det almindelige, kunde paa den Tid ikke udskrives uden Rigsraadets Samtykke. (Jvf. Slange Christian den Fierdes Hist. S. 27. 37. J. E. Larsen om Rigsdage og Rigsraadet i Danmark. Hist. Tidsskr. I. S. 311—13.) Fandt Rigsraaderne Betænkelighed ved allene at bevilge saadanne Paalæg, fordi de ansaae Byrden at være for betyngende, især for Bondestanden, hvilken den for det meste paalagdes: da pleiede Raadet gierne at

indstille til Kongen, at sammenkalde Stænderne; nemlig et vist Antal Deputerede af Adelen, Præste- og Borgerstanden; hvortil i Almindelighed ogsaa kom nogle Bønder af hver Provinds, om ikke af hvert Herred.

Foruden Skatter og Paalæg indeholde Kongens indgivne Forslag eller Propositioner jævnligen ogsaa andre Gienstande, hvorom han forlanger Raadets Erklæring; for Ex. Fredsmæglinger, Underhandlinger og Tractater med fremmede Magter, Rigets Forsvarsvæsen, Udskrivning og Udrustning af Krigsfolk, Adelens Rostieneste og hvervede Troppers Lønning og Anvendelse, Fæstningers Anlæg, Vedligeholdelse, Forbedring og Forsyning med Skyt, Statsregnskaber og dertil hørende Overslag af Rigets Indtægter og Udgifter, Pengelaan og Gieldens Afbetaling, m. m. Hvorvidt Raadets af Kongen indhentede Betænkning og Erklæring i saadanne Tilfælde var at betragte som en Tilkiendegivelse af dets Bevilgning eller Afslag, og hvorvidt Kongen ansaae sig forpligtet til at efterkomme samme: lader sig ikke overalt tilsyne, eller kan i enhver Sag med Bestemthed afgives. (Jof. Larsen anf. St. S. 296. 297.) Det synes saaledes vel, at Raadets gientagne Erklæringer imod at indlade sig i Tractater med Generalstaterne, om med forenede Kræfter og væbnet Magt at forsvare Danmarks Høihed over Østersøen, kan have virket noget til at Kongen lod dette Forsæt fare. Derimod seer man, at Rigsraadets lige indstændige Forestillinger om at opgive den stærke Sørustning i 1629, og at søge fredelig Udjævning af Misforstaaelsen med Hamborg, tog Kongen slet ikke til Følge; men erholdt heller ikke, saavidt man kan see, nogen Pengebevilgning til disse Rustninger. Vi kunne i det Hele ikke under Christian den Fierde finde tydelige eller afgiørende Beviser for Rigsraadets „i en høist utilbørlig Grad raadende Indskrænkning af den kongelige Myndighed", som vor lærde Lovkyndige og Historiker, Professor Larsen, har troet at spore. Vel kunne vi ei andet, end med ham betragte Raadet, som „den vigtigste Statsautoritet"; men vi kunne, i det mindste i Forhandlingerne med samme under Christian den Fierde, dog ikke finde denne dets virkelige Myndighed saa stor og stærk, „at næsten al virkelig Regieringsmagt beroede i dets Hænder." (anf. St. S. 298.) At derimod, med Hensyn til Skattebevilgning og Statsudgifter, „ordentligviis af Kongerne meget lidet, og af de øvrige Stænder (udenfor Raadet) saa godt som intet kunde sættes igiennem": dette ville uimodsigelig ogsaa hine Forhandlinger, saaledes som de ligge for Dagen i Kongens Skrivelser og Raadets Besvarelser, tilstrækkeligt bekræfte.

Hvad den skriftlige Affattelse af de sidste angaaer, da gik det med denne overhovedet meget simpelt og noget skiødesløst til. Rigsraadet var ikke bestandigt siddende, og saaledes heller ikke til bestemte Tider; men kun naar Kongen sammenkaldte det; det være nu til almindelige Herredage, eller

for at modtage hans Propositioner; dog synes det vel, at der gierne altid har været Enkelte af Raadet tilstede i Kiøbenhavn. Kongens egenhændige Indstillinger og Propositioner indgaves og refereredes, som det synes, i Almindelighed af den kongelige Cantsler, der selv var Medlem af Raadet. (Man finder derfor ogsaa undertiden Udkast med Cantslerens Haand, der gientage eller videre udvikle de kongelige Forslag.) Rigsraadet synes ikke at have havt nogen Betient, som kunde kaldes dets Skriver eller Secretair, og ingen Protocol førtes over dets Forhandlinger; men Raadets Svar til Kongen ere uden Tvivl førte i Pennen, snart af En, snart af en Anden blandt dets Medlemmer; der findes i det mindste endeel af disse Documenter, hvori man gienkiender en eller anden Rigsraads Haandskrift (bl. a. f. Ex. Claus Daaes og Just Høeghs) og om flere vilde uden Tvivl det samme vise sig ved nøiere Undersøgelser. Ligeledes forefinder man dem undertiden i dobbelte Affkrifter, og begge disse underskrevne; hvoraf man tør slutte, at den ene er det virkelige Actstykke, eller den til Kongen indsendte Original; den anden en ligelydende authentisk Gienpart, som er bleven henlagt og giemt i „Raadstuen" (Rigsraadets Forsamlingsværelse paa Slottet) i Stedet for at indføres i en Forsamlingsprotocol. Disse Omstændigheder kan det vel tilskrives, at Rigsraadets Erklæringer, Betænkninger og Svar paa de kongelige Skrivelser i Form og Stiil ere temmelig forskiellige; og at de overhovedet fra denne Side ikke sielden røbe en saa ringe Færdighed i at bruge Pennen, eller Øvelse i at opsætte et Embedsbrev, at man vilde falde i Forundring derover, hvis man ikke kiendte hvorledes det paa den Tid forholdt sig med Adelsmænds Dannelse. Den blev vist ikke overhovedet forsømt i denne Stand. Mangfoldige adelige Fædre af de anseeligste Familier, sendte, som man seer, deres Sønner ofte meget tidligt til fremmede Lande, ledsagede af en Hofmester. Med denne opholdt de sig 2, 3 til 4 (ja stundom 10 til 12) Aar udenlands, først ved tydske Universiteter; herfra gik Reisen sædvanligen til Holland og videre, undertiden til England, eller lige til Paris. I Frankrige tilbragtes et Par Aar, eller flere, mest i en af de Provindsstæder (Orleans, Tours, Amboise, m. fl.), hvor der var Leilighed til at lære Sprog, ridderlige Øvelser, Krigsvidenskab, og et eller andet mere, ved dertil stiftede Academier, eller private Indretninger. Siden fortsattes som oftest Reisen, med eller uden Hofmester, til Italien, og efter et eller halvandet Aars Ophold i dette Land, kom den unge Adelsmand giennem Tydskland, efter saa mange Aars Ophold udenlands, hiem til Danmark, med meer eller mindre Færdighed i fremmede Sprog, ikke sielden endog i at tale og skrive Latin; men med yderst ringe Øvelse i sit Modersmaal. Naar han nu ikke netop, som Tilfældet var med endeel, blev, som det hedder, „antaget til at giøre Tieneste i Kongens Cancellie", hvormed adskillige Aar gik hen; men strax kom til Hoffet, eller blev

ansat og brugt ved Krigstienesten, for derefter i sin Tid ved Arv, Giftermaal eller Kiøb at blive Eier af en eller flere Herregaarde, og omsider opnaae et kongeligt Lehn: da kan man vanskeligt tænke sig, hvorfra selv den studerede, eller i sin Ungdom vidt og længe bereiste Adelsherre, naar Kongen kaldte ham i Rigsraadet, eller tildeelte ham en anden høi Post, skulde have hentet og tilegnet sig stilistisk Færdighed i et Sprog, som han kun lærte af den daglige Tale; et Sprog, som endnu var uden Literatur og næsten uden Bøger, naar man fraregner religiøse Opbyggelsesskrifter, Liigprædikener, et Par Kreniker, de Vedelske Udgaver af Kæmpeviserne, og nogle oversatte Eventyr eller lignende Folkebøger. Det er bekiendt, at Christian den Fierde havde tilegnet sig den Overbeviisning, at det vilde være gavnligt for Riget i det Hele, ligesom for Adelen selv, at den kunde erhverve sin Ungdomsdannelse hiemme i Fædrelandet, eller i det mindste ikke, ved at tilbringe saa mange af Ungdomsalderens og Opdragelsens Aar udenlands, afdrages fra at lægge en tidligere og bedre Grund til national Opdragelse og Dannelse; ligesom at det overhovedet var gavnligere, at forplante Læreanstalter for den ridderlige eller videnskabelige Dannelse, som Tiden fordrede af en Adelsmand, til Landet selv, end at den danske Adel skulde vedblive kun at søge Cultur hos Fremmede. Det var denne Idee, som gav Anledning til at Kongen stiftede Academiet i Sorøe, (1623) som heller ikke blev uden gavnlige Frugter; men hvor det paa den Tid var umueligt, i een Generation at kunne overvinde den overhovedet herskende latinske Lærdom og Literatur, eller forvandle den til en indenlandsk.

Man tør derfor vel sige, at den af vore Konger, som egentlig kan kaldes den første, der skrev egenhændige Breve paa Dansk (de, som endnu ere til fra Christian den Andens Haand, ere meget faa, men henved hundrede Aar ældre) i sit Sprog eller sin Brevstiil knap stod tilbage for Nogen af de Adelsmænd, eller Rigets høie Embedsmænd, der vare Kongen nærmest. Vi maae her fraregne hans særegne, og stundom ucorrecte Stavemaade, tilligemed en og anden Feil eller Uopmærksomhed i at danne sine Sætninger; hvortil f. Ex. hører, at Kongen ikke sielden glemmer, at et Verbum eller en Præposition allerede er anbragt foran Objectet, og saaledes gientager dem i en Eftersætning. Det maa ogsaa her erindres, hvad man vel kan behøve at gientage i en Tid, da en Sect af Boglærde gierne vilde indbilde sig selv og Andre, at Sprog og Stiil ere Bisager, men Orthographie eller Stavning den egentlige Hovedsag — eller, at det ikke er Aanden, men Bogstaverne, der „giøre levende" — det maa erindres, at naar vi vilde afklæde Christian den Fierdes Breve den sære Dragt, og trykke dem ordret, men mere correct, og efter vor Tids Skrivebrug: da først vilde vi

modtage en fuldstændig og mere tydelig Forestilling om Kongens særegne Stiil, og dens Afpræg af mangen Egenhed i hans Charakteer.

I øvrigt er det unødvendent at tale mere om de her berørte eller andre Mangler ved Formen i Kong Christians Breve. Ingen vil læse dem for Sprogets eller Stilens Skyld; skiøndt heller ikke fra denne Side savne de den Værdi og Interesse, som en stærkt udpræget personlig Charakteer kan give det naive, usmykkede, ordknappe, vægtige, men stundom ogsaa tunge eller besværligt udviklede Foredrag. Man vil derimod altid læse disse Breve med lige psychologisk og historisk Deeltagelse; man vil betragte dem som en af de fuldstændigste og klareste Skildringer, en Fyrste for halvtredie Aarhundrede siden kunde give af sin Tænkemaade og Levemaade, sine politiske Grundsætninger og sit Regieringssystem. Man vil ogsaa i Brevene finde tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at det dog ikke blot var i ubetydelige Smaasager, hvor Kongen selv var hiemme og syslede som en „Huusfader“; men at han virkelig selv satte ethvert af de store Statshiul i Bevægelse; at han havde meer eller mindre umiddelbar Deel i enhver noget betydelig Regieringshandling; og at han derfor ogsaa kan og vil af Historien kræves til Ansvar for sin Regiering — saa vidt man kan giøre en Konge ansvarlig, der ikke sielden følte sig bunden, hvor man kunde ønsket ham mere Frihed, og som under sin Regiering vel eiede mangen duelig, tro og personligt hengiven Tiener; men i et halvt Aarhundrede i Danmark hverken fandt en Oxenstierne, eller Griffenfeldt. Christian den Fierdes Breve ville derfor paa en vis Maade dele Skiebne med den Kongelige Forfatter. De ville ikke altid vinde lige Interesse eller udeelt Bifald; men i deres Heelhed ville de fængsle Læseren, som et mærkværdigt historisk Phænomen. De ville røbe en og anden Mangel, Feil eller Svaghed hos Fyrsten; men de ville derfor ligefuldt udøve den samme tiltrækkende Virkning, der fulgte hans Personlighed, og efterlade det usvækkede Indtryk af Billedet, som Traditionen har bevaret af den sidste ridderlige danske Konge, der endnu levede og rørte sig iblandt de sildigste Slægter af det gamle danske Aristokratie, og ikke oplevede dets Fald; men dog stod Folket nærmere, end nogen af hans Efterfølgere paa Thronen i meer end hundrede Aar.

Det vil for Enhver, som giennemgaaer denne Samling, let vise sig, at Brevene kunde adskilles i tre Hovedafdelinger: den første, der vilde indbefatte de egentlig historiske og politiske Breve, hvis Indhold gaaer ud paa Kongens Forhandlinger med Rigsraadet, eller med fremmede Magter; hans Udkast til Instructioner for Gesandter, Besvarelser af diplomatiske Skrivelser, Befalinger, som vedkomme den indre Statsstyrelse, Krigsrustninger, Flaaden, Pengesager, Bygningsarbeider, m. m. Her vil man, af det betydelige Antal af Breve til Kongens danske Cantsler, kunne erfare, i

hvor mangfoldige forskiellige Forretningssager han benyttede sig af dennes Tieneste og Hielp; ligesom af de mange Breve til Kongens tydske Secretair, Fr. Günther, hvor stor og fuldkommen en Tillid, Kongen (vist ikke uden Grund) har havt til denne sin brave, redelige og duelige Tiener; og at Günther paa en Maade allene har besørget det Meste af hvad der vedkom den diplomatiske Underhandling og Correspondents paa Tydskland og Holland; ligesom han ogsaa idelig blev brugt i udenlandske Missioner, til Underhandling med fremmede Fyrsters Sendebud, med Hamborgerne, med Hertugen af Gottorp o. s. v. Hans Post har omtrent svaret til det, man nu vilde kalde en Statssecretair i et udenlandsk Departement, eller desl. — Brevenes anden Afdeling vilde udgiore dem, som vedrøre Kongens Hofholdning, og hans hele private Oeconomie, Huusholdningen paa Slotte og Ladegaarde, landoeconomiske Arbeider og Foretagender, Kongens Reiser og en Mængde Sager, der nærmest vedkomme hans private Forhold, som Bestyrer af sine Krongodser og som det, man (med en mindre fordeelagtig Hentydning til Regenten) har kaldt ham: „en stor Huusfader.“ Det er især denne Afdelings Indhold, der kan modtage mangen Berigelse og Udfyldning ved Udtog af Kongens egne Optegnelser i nogle af hans aarlige Skrivcalendere, som ere bevarede til vore Dage. — Til den tredie Afdeling maatte henregnes de Breve, der vedkomme Christian den Fierdes Familieforhold, de kongelige Prindsers og hans Døttres Opdragelse, eller de hos dem ansatte Lærere og Betiente; endelig ogsaa Kongens Forhold til Christine Munk, og til nogle af hans Svigersønner, særdeles Corfitz Ulfeldt, som dog først i Christian den Fierdes sildigere Leveaar forekommer i denne Brevsamling.

Det vilde vel for en stor Deel være muligt, at adskille Samlingen i disse tre Bestanddele, og derved bringe et Slags mere organisk Forbindelse imellem Indholdet tilveie; uden at man dog heri kunde undgaae at støde paa mange Breve, hvis Indhold kan henføre dem til meer end een Afdeling. Nogle (bl. a. vor endnu, af den ældre Slægt i Danmark, med Høiagtelse erindrede Ove Malling) have tilraadet en saadan Ordning af Samlingen; men jeg har altid været af den Mening, at den chronologiske Orden, der giver Brevene en umiddelbar biographisk Forbindelse og Anvendelse, og ikke gior deres historiske Benyttelse vanskeligere, var den simpelste og naturligste; og denne er saaledes fulgt. At i ganske faa Tilfælde, enten et sildigere opdaget Brev (f. Ex. Nr. 331) eller en Anmærkning, jeg ønskede tilføiet, ere komne lidt senere i en Aarrække, end de skulde: haaber jeg, vil finde Undskyldning. Af de udaterede Breve, som findes ved Enden af hvert Aar, vare (blandt det betydelige Antal af Kong Christian den Fierdes originale egenhændige Skrivelser, der nu findes samlet i

det Kgl. Archiv) endeel allerede af Gram paategnede med det rimelige Aarstal; hvilket jeg næsten altid har fundet Grund til at følge. For adskillige andre Breve uden Aarstal har jeg selv kunnet udfinde det sikkre eller rimelige Tidspunkt; nogle maa blive tilovers som uvisse, og giemmes til Slutningen af Værket. Det samme tør blive Tilfældet med nogle af Kongens cifrerede Breve, hvortil ingen Opløsning haves, og hvor Cifferskriften næsten udfylder hele Brevet.

Udgiveren vil endnu kun tilføie, eller gientage hvad der tildeels allerede meddeeltes, da dette Binds 1ste Afdeling i A. 1847 udkom: 1. Man vil i nærværende Samling, hvis Aar og Kræfter til at fuldføre Værket, endnu maatte være mig af en høiere Styrelse beskikkede, forefinde omtrent Alt, hvad der af disse egenhændige Kongebreve har været at opdage i Danmark. Fra udenlandske Kilder har jeg hidtil ikke seet mig i Stand til at erhverve nogen Berigelse for Samlingen. 2. Aftrykningen af ethvert Brev skeer efter den nøie sammenlignede Afskrift, enten af Originalen, eller (i forholdsviis kun faa Tilfælde) af den bedste og troeste Copie, som her var tilgængelig. Christian den Fierdes Skrivebrug følges bogstavelig i enhver af dens Egenheder; kun Interpunctionen er hist og her, hvor Tydeligheden fordrer det, forandret, og Kongens i Aarene efter 1630 meer og mere antagne Skik, at adskille ethvert enkelt Ord ved et Comma, er ikke fulgt. Oplysninger angaaende feilskrevne Ord, Udfyldning af udeladte eller glemte, og Forklaring over de forældede og mindre forstaaelige, ere indskrænkede til det Nødvendigste. 3. Kongens egenhændige Udskrift (eller Overskrift) paa ethvert Brev, hvor en saadan findes, er sat ovenover Texten med en hertil anvendt udmærket Tryk. Hvor Udskriften fattes, og det dog er tydeligt, hvem Brevet har været tilskrevet, er det til Forskiel angivet med en anden Tryk. 4. De to Hovedkilder for Brevsamlingen, det Kongelige Geh. Archiv eller Rigsarchiv, og det store Kongelige Bibliothek, ere ved ethvert Brevs Overskrift betegnede ved Bogstaverne A. og B. Andre Kilder, hvorfra Brevene ere tilveiebragte og meddeelte, har jeg paa sit Sted bemærket, og ligeledes tilkiendegivet de Tilfælde, hvor Copier, i Mangel af Originalerne, have maattet benyttes. 5. Om de Brevene tilføiede Anmærkninger og Tillæg er det fornødne ovenfor sagt; og jeg behøver allene at tilføie: at disse Bidrag til Textens historiske Oplysning kun maa betragtes som en Tilgift til Bogen, hvori Fuldstændighed hverken kan ventes eller, efter denne Erklæring, fordres.

Endelig er det min Pligt, allerførst at bevidne det **Kongel. danske Videnskabernes Selskab**, hvis oplyste Liberalitet allerede flere vigtige Kildeskrifter til den danske Historie skylde deres Fremkomst, den Tak, jeg har at aflægge Selskabet for en Understøttelse, uden hvilken dette Værk, som

imod Formodning kun har fundet en ringe og utilstrækkelig Subskription, neppe var kommet for Dagen. Jeg skylder dernæst Mindet af en for længe siden afdød fortient Lærd og Embedsmand, Conferentsraad, Geh. Archivarius, Professor og Dr. Gr. J. Thorkelin, den Erkiendelse, at hans humane Velvillie og Venskab paa enhver Maade har lettet mig den, ved allernaadigst Tilladelse af Kong Frederik den Siette, mig bevilgede Adgang til Archivet, i Benyttelsen af dets Skatte, saavel i nærværende, som i andre Tilfælde. Et lignende Sindelag har jeg fundet hos en sildigere afdød Ven, vor berømte Lærde, Etatsraad og Geh. Archivarius F. Magnussen. For Archivets nuværende Forstander, Hr. Professor Dr. Wegener, og dets Embedsmænd Hr. Registrator Knudsen og Hr. Copiist Kall-Rasmussen, maa jeg offentlig gientage den Tak, som disse Herrer saa hyppigen, ved at fremme mine Efterføgelser i Archivet, give mig Leilighed til mundtlig at aflægge. Særdeles skyldes min Erkiendtlighed Hr. Rasmussen, som jeg ogsaa ved denne Leilighed har at takke for endeel Veiledninger og Meddelelser til Oplysning af dette Binds Indhold, ligesom for adskillige ved Brevenes Slutning angivne Berigtigelser. At hermed ogsaa har maattet følge nogle rettede Trykfeil, hvoraf enkelte, endog efter al anvendt Corrigering og Revision, ere opstaaede under Aftrykningen, og at en og anden Bogstavfeil endnu vil kunne opdages, beder jeg velvillige Læsere at undskylde. Disse Feil ere dog i det Hele ikke betydelige, og vedkomme kun Anmærkningerne. Den meste Umage og Omhu er anvendt paa Textens nøiagtige Aftrykning; og da jeg selv, uden al Hielp, har maattet besørge dette Værks ligesom mine øvrige Skrifters Correctur: faaer dette at tiene mig til nogen Undskyldning i min nærværende Alder.

Kiøbenhavn den 15de December 1848.

1596.

1.

Der Durchlauchtigen Fürstin Frawen Sophien zu Dennemark, Norwegen &c. Königin &c. Vnser freundlichen, hertsvielgeliebten Fraw Mutter.[1]) [A.]

Kongen giver sit Samtykke til det af Enkedronningen foreslaaede Ægteskab imellem hans Søster Frøken Augusta og Hertug Johan Adolf af Holsten-Gottorp.

Freunliche hertzvielgelibte Fraw Mutter wen es E. L. an gesundheit vnd anderen Zustande wolerginge were es mir von hertzen lieb zu hören vnd kan es E. L. nimmer so wol ergehe ich wünsche es E. L. von hertzen viel bessers. freunliche hertzvielgeliebte fraw mutter ich habe E. L. schreiben bekommen sub dato den 19 Januarii von E. L. Kammerdiner überandtwort vnd habe daraus verstanden welcher gestaldt der Hertz. Johan Adolff meine vielgeliebte schwester frelein Augusta[2]) zu der e[3]) begeret vnd dar nebest E. L. freunliche neigung gegen inen vermercke. Darauff wil ich E. L. Kürtzlich auff andtworten das ich wol zufriden bin, doch zu gelegene Zeit, den E. L. wissen dis Reichs gelegenheit wol, als Jochin E. L. besser berichten soll auff meinendt wegen vnd habe alles dis um E. L. willen gethan. Vnd will E. L. nicht lenger mit meinem schreibent auffhalten. was andere

---

[1]) Dette er det ældste egenhændige Brev af Kongen, som hidtil har kunnet opdages. Det er skrevet efterat Kongen i Begyndelsen af 1596 selv havde tiltraadt Regieringen; men et halvt Aar inden hans Haandfæstning udstedtes (7. August).

[2]) Augusta, Frederik den Andens tredie Datter var født i Colding d. 8. Apr. 1580. Hendes Bryllup med Hertug Johan Adolf, Sønneson af Kong Frederik I. (f. 7. Febr. 1575), stod d. 30. Aug. 1596, Dagen efter Kongens Kroning. (J. H. Schlegel Gesch. Christian IV. von Slange I. S. 204. Bryllupet beskrives S. 220. Anm. 146. Om Prindsesse Augusta og Hertugen, jvf. Anm. 136, S. 205.) Man har en Fortegnelse over hendes Smykker og øvrige Udstyr, ved hendes Moder Enkedronningen. Hun selv blev Enke d. 31. Marts 1616, levede fra 1617—1629 paa Husum Slot, og berømmes for hendes Gudsfrygt og Godgiørenhed. (Kraft Husumsche Kirchengesch.)

[3]) „Zu der e" ɔ: Ehe (til Ægte.)

gelegenheit sein kan die will ich Jochim befelen das er sie E. L. berichtet, hiermit wil ich E. L. gott den almechtigen befelen. Datum auff Coldingen den 30 Januarij Anno Domini 1596.

E. L. gehorsamer Sohn dieweil ich lebe

Christian.

1598.

2.

Christopher Walkendorff til Hende. [A.]

Kongen giver Befaling angaaende Baadsmændenes Klædning paa Flaaden, bestemt til hans norske Reise m. m.

Epther som ieg haffuer thill foren thalet med Eder om den reise jeg wilde gøre paa forared [1]) och om dii Baadsmend ieg wilde haffue med mig, disligest om deris klenning huad for farue huerdt skib skulle haffue [2]), saa sender jeg eder her en fortegnelse paa huert skib och aat y ederS Beste flid gøre att wi det till rette thid bekomme, och om saa er at y icke kunde aff slig farue bekomme att y mig daa dedt med det

---

[1]) Dette var Kongens beromte og mærkværdige første Reise til Norge, som vi her see, han allerede Efteraaret tilforn havde besluttet; men som han for den ualmindelig strenge Vinters Skyld, forst kunde tiltræde d. 17de Apr. 1599, da han affeilede fra Kiobenhavn. Med 8 Skibe af sin Flaade, der samledes ved Flekkerø, under hans egen Overbefaling paa Admiralskibet Victor, hvor han antog Titel af Generalcapitain, seilede han fra Flekkerø, med hele Flaaden, uden at søge nogen Havn, omkring Nordcap til Vardohuus (22. Apr.—14. Mai); siden, ikke uden stor Fare, til den yderste Grændse af det norske Lapland, (i Egnen af Kola), hvorfra Kongen (d. 26. Mai) vendte om til Bergen, (d. 21. Jun.), hvor han opholdt sig til d. 1ste Jul. Han var tilbage i Kiøbenhavn den 13. Jul. — Om Reisen har man en bekiendt, udforlig Beretning, af Kongens Secretair J. Charisius, trykt i Schlegels Samml. I. 4. S. 43—95. (Om Forf., som døde 1619, sammest. S. 50.) Reisen er desuden omhandlet i Sigv. Grubbes Dagbog, skreven paa Latin. (En Afskrift i det st. Kongel. Bibl. Nyere Kongl. Saml. 2018. 4to.) Originalen er aldrig fuldstændig udgivet. Det, som handler om Kongens Reise, er overs. i O. Wolffs Journ. f. Politik m. m. 1808. IV. S. 269—300. Om Reisens Anledninger og politiske Formaal m. m. s. Schlegels Forerindring, S. 45—51. Jvf. Schønning Norges gamle Geogr. S. 71. [Slange, v. Schlegel I. 279. 280].

[2]) Meningen er, som man seer, ikke Skibenes Farve. Kongen vil have „Baadsmændene" (Matroserne) udmærkede ved forskiellig Farve paa deres Dragt eller Uniform.

aller første lader wide. Jeg haffuer skicket myn thienere thill eder att hand skall aff Eder anamme 300. Daler huilke ieg med det første will sende vdi Engeland.

Jeg thalede ochsaa med eder thill købinghaffn der ieg sist der var om di rustinger som Johan Marin skulle bestille vdi Nidderland, men ieg haffuer hannem inthed fornommett, och om hand icke er forreised hid da befaler hannom paa mine weien att hand strax forfoier sig hid. hermed gør y mig befaling fillist. Befalendis Eder hermed gud. Datum Friderichsburg den 18 Novembris Anno Dni 1.5.9.8.

Christian.

1603.

3.

[Til Rigsraadet. Uden Overskrift.] (A.)

(Colding, 2. Dec. 1603.)

Kongen ytrer sin Utilfredshed med Rigsraadets Utilboielighed til at gribe til Vaaben med den „onde Nabo" (K. Carl IX. i Sverrige), afskediger Raadsforsamlingen (i Colding d. 2. Dec. 1603) og paalægger Raadets Medlemmer fuldkommen Taushed i disse Sager.

Effterdi wi indtil denne Thid icke haffuer wildt Nogen anden Standt vdi Rigett woris ahnliggende, oc huis oß Emod retten aff en ond Nabo wederfaris[1]), giffue thilkende, End wore egne Raad, I den tilforsicht atti fortride skulle det oß wederfaris,

Borgerskabet ey heller formodede dennom, atti aff Rigens Raad, som aff en fornem Standt heer udi rigett, Huos huilcken dett er (nest os) huer mand att hielpe thill rette, Skulle forladis.

Saa fororsages wi dog, Effther denne thidz leiligheð, att lade aldtingist beroe, wed det som de fleste Raad rod haffuer.

---

[1]) Under den længe vedvarende Strid om den svenske Krone, som førtes efter Kong Johans Død (17. Nov. 1592) imellem Hertug Carl af Sødermanland (Gustav Vasas fjerde Søn) og Carls Brodersøn, Kong Sigismund (Erik den Fjortendes Søn) var Kong Christian vel overhovedet neutral, og i Begyndelsen, som det synes, ikke uvenlig stemt imod Hertugen. Denne havde d. 22. Aug. 1592 ægtet Kongens Slægtning Christina, Datter af Hertug Adolf af Holsten-Gottorp; og Christian IV. blev i Beg. af 1595 buden at være Fadder til Hertug Carls førstefødte Søn, den siden saa navnkundige Gustav Adolf. Imidlertid opkom snart Misforstaaelser imellem begge Riger, efterat Hertugen paa Rigsdagen

1*

Der som Emellom stenderne y Rigit sligt udi frembtiden wuillie fororsager, Eller och den Friid och rolighed, som y Aar elskes, foror=

i Søderkøping 1595 var bleven antaget til Regent i Sverrig, og 1596 undslog sig for at modtage den af K. Christian tilbudne Mægling imellem Hertug Carl og K. Sigismund (Slange S. 119). Blandt den svenske Adel reiste sig stærk Misfornøielse med Hertugens egenmægtige Herredømme, og endeel fornemme svenske Herrer af Rigsraadet flygtede ud af Landet; Nogle til Danmark. Hertugen søgte dog forgieves at formaae K. Christian til saadanne Forholdsregler imod disse og Andre af K. Sigismunds Folk (bl. a. Cantsleren Grev Erik Sparre), der stred imod den Stettinske Fred, og mod Rigernes politiske Forhold; i det den danske Regiering havde erkiendt Sigismund som Konge, og ikke stod i noget fiendtligt Forhold til ham. (1597.) Da nu i det følgende Aar Striden udbrød i aabenbar Krig imellem Hertugen og K. Sigismund, søgte begge Parter at vinde K. Christian for sig, og Sigismund endog at formaae ham til Bistand og Krigshielp. (Jvf. Slange ved Schlegel. I. S. 266. 68.) Kongen afslog denne Begiering og vedblev at holde over sin Neutralitet, imedens han tillige meer end eengang tilbød begge Parter sin fredelige Mægling. Da Sigismund med Slaget ved Stängebro, d. 25. Sept. 1598, havde tabt enhver Udsigt til at beholde Kongemagten i Sverrige, gientog K. Christian vel sine Forsøg paa at optræde som Mægler, men uden anden Følge, end at Hertug Carl 1599 henvendte sig ved Sendebud og fortrolige Skrivelser til K. Christian, der gik ud paa en nærmere politisk Forbindelse og Understøttelse, som Kongen ikke videre indlod sig paa, og hvormed det fra Hertugens Side neppe var meget oprigtig meent. Sigismund blev formelig afsat paa Rigsdagen i Stockholm 1599, og Carl, der nu regierede Sverrige som Rigsforstander, søgte at bemægtige sig Liflánd, som Sigismund endnu, tilligemed Finland, havde inde; hvorimod denne Konge fra Polen sendte en Krigsflaade, som Christian IV. tillod at gaae igiennem Sundet, for at angribe Elfsborg. Med dette Tog, og i de paafølgende Fiendtligheder til Søes, gik det Sigismund lige uheldigt; men denne Søkrig og Krigen i Lifland gav ny og vedholdende Anledning til Misforstaaelse og giensidige Klager imellem Danmark og Sverrige. For at afhielpe disse holdtes i Februar 1601 det første Grændsemøde ved Flakkebek i Halland, hvor desuden tidligere Stridigheder om Grændserne i Lapland og om de tre Kroner i begge Rigers Vaaben m. m. skulde afgiøres. Endskiøndt Hertug Carl ved denne Leilighed endnu i det Udvortes yttrede et fredeligt og venskabeligt Sindelag, blev Mødet dog uden Frugt, og den aftalte nye Congres, der skulde holdes i October i Knærød gik overstyr, da Ingen mødte fra Hertugens Side. Fra dette Aar af blev Forholdet imellem begge Fyrster endnu mere spændt og uvenligt, og gik snart over til en stigende giensidig Mistanke, der omsider førte til personlig Uvillie og Forbittrelse. Med et Grændsemøde, der var berammet i Knærød i April 1602, gik det ligesom ved det forrige; Hertugen lod sine Sendebud blive borte, og vilde afgiøre Sagen ved skriftlig Underhandling. Endelig kom det i Februar 1603 til et nyt Møde i Flakkebek, hvor 6 Rigsraader fra begge Riger indfandt sig, imedens man fra begge Sider giorde Rustninger, som om man belavede sig paa en Krig. I de to Maaneder, Mødet varede, blev vel en og anden enkelt Post afgiort; men det vigtige Stridspunkt om den

sager y thilkommende tid oc udi lengden Besuering, Da wille wi der udi were vndskildigett, Och wille her med haffue wore Raad N. forloffuit.

Och wille heer hoß haffue woris Raad paa deris Eed formanit och pamindt, att intthed aff dette udkommer, med nogen middel y huad det uer eller neffnis kan. [2])

Christian.

1604.

4.

[Til Rigsraadet. Uden Overskrift.] (A.)

Kongen foredrager og gientager sine Besværinger over det fiendtlige Forhold, som fra Sverriges og Regentens, Hertug Carls, Side idelig vises imod det danske Rige, og begierer Rigsraadets Samtykke til at begynde en Krig med Hertugen, og Bevilgning af de dertil fornødne Midler.

Vor Synderlig Gunst Thilforn, Elskelige Danmarkis Rigis Raad. Wy foraarsagis aff nogen omstendige wilkor, som nogle aar forleden, Oc endnu dagligen sig tildrager, at lade forsamble, menige vore och Rigens Raad, udi vor købsted Otthense, deris betenkende vdi en sag, som oß och Riigit macht paa ligger at forfare, Och erre derfor Radi: begerendis, at Riigens Raad her udi, deris endelig mening Raad og erklering, oß nilde lade niide. Och ned noris Raad, dennom nocksom att ehrindre att thel det seniste mode, som ned grensen bleff holden, er foraffskedit aff begge Riigers Commissarier, at dy Danske kiøbmen, som en stor Summa penning thilstod udi Suerrig, besynderligen hoeß H: Carll

Laplandske Grændse, med flere andre, udsattes til Afgiørelse ved Voldgiftsmænd; og da Hert. Carl fra Tid til Tid opskød sin Ratification, og meldte sig med nye Klager og Indvendinger, blev ogsaa dette Møde reent frugtløst. (Jvf. Slange, ved J. H. Schlegel. I. S. 337—340. Holberg D. Hist. II. S. 593.) Fra nu af ansaae Kong Christian Hertugen for sin erklærede Fiende og henvendte sin Tanke paa en Angrebskrig, som han dog i flere Aar forgieves søgte at formaae det danske Rigsraad til at samtykke i; indtil dette omsider A. 1611 lykkedes ham (s. nedenfor Nr. 4. 6. 8).

2) Ved dette Brev, hvis Skrift er meget ziirlig og tydelig, findes en Seddel med samtidig Haand af følgende Indhold: „Dette skrifftlige Suar haffuer „Koning Christian ladett antuorde menige Danmarckes Riges Raad wdi Kolding „den 2. dag decembris Aar 1603. Och er det aldsammen skreffuet med Hans „Ma. egen Hand.“

selff, och en part thil Bertolomij udi Stockholm y samme aar, huilckit aff H: Carl Icke er holden och eptherkommit som det sig burde. Vdi lige maade da er siden den tiid, plundrit och tagen paa noris strømme, besynderligen ned Borringholm, saa fremmede Sofarende folck icke paa norre egne strømme erre secker och schelig, Ochsaa tagis der paa Hollender och andre, som bruger Østersoen och dy retferdiges [1]), saa nel paa nore Riigis stromme, som paa dy Suenskis faruand uden all forskell endog die erre icke Hertugens fiender, Ey helder haffuer y sinde at seile til Riga, herforuden haffuer H: flode tagit it kjopnehafn skib som kom fra Riga, imod det forbemelte siste Modis affsked. Huorledis der handlis med noris Riigers undersaater som handler udi Suerrig, Narven &c. det er en huer bevist. Foruden den trotz och skade, oss och nore undersaater hiid ind thil er nederfaren, oc dagligen, jo mhere och mhere bevisis, Da synis det icke trolig at forbemelte fiirstis regimente, skulle lenge kunde bliffue ned macht, Men gud alsommechtichste, hannom som alle andre tyranner, en kordt termyn haffuer forrelagdt, Och eptherdi slet ingen Herre, udi den ganske Gustauiske Famili findis, som er mindig och thil slig alder kommen, at den Suerrigis Rige udi slig mislig thilstand kunde thill gaffns forresta, thil med forfarer man, mhere end formegit, at alle de Suenske baade aff Adel og andre som aarsage giffuis at romme af Riget de begiffuer sig alle til Polen och soger der thilflucht, Endochsaa findis endnu nogle y Suerrig, som hemmeligen erre konningen af Polen tilgedan, da er thedt at befrigte, om nogit uforuarendis med H: Carl sig tildrog, at det Suenske riige, skulle igen komme til konningen y Polen, En Herre som er opdragen udj Papisteriet, och en yffuerer y samme Religion, Som regeris aff Munke og Jesuiter huilcke Erre hans neste Raad, er konningen aff Spaniens suoger, Oc Pavens son oc creatura, Huad dette Rige haffde at forventе aff slig Naboskab, kan nocksom forstaass, Nemblig, inthed andet end Religionens forandring och ny Spanske practiker, dette rige at undertricke, eller y thet ringeste skade at tilfoie.

Elskelige Rigens Raad, aff det som nu beret er oc aff andet mere, som at opregne wy nille gaa forby och y selffuer eder at paminde nider, Forfaris nocksom at huiss som H: Carl udi di sticker giordt haffner, och

---

[1]) Maaskee har Kongen meent, eller villet skrive: uretfærdiges.

dagligen gior, det skeer af forseet, trotz saa och imod all ret og billighed, woris person thill største forklenering och foracht, Riiget paa deß Høihed thill preiudicio och forfang och undersaaterne thill skade och affbreck. — Icke heller er at hobe, om end gud aldmechtigste same første ved doden bordt tog eller y andre Maader paa hans regimente giorde ende, at thed skulle da bliffue bedre, Men fast uerre huer dag, som for Oien er att see.

Derforre siunis oß raadeligst, och riiget till gaffn at uere, icke nu lenger sliig uret, spott och forklenering aff samme furste at lide, menn ved loulige och ehrlige Middel den at neddergøre udi tide, det som riget udi fremtiden, skadelig og thil faare uere kan, med det forderlichste at affuerge och forrekomme, och uorre rigers gaffn, beste, och foruiering [2]) at søge (Epther di uy icke ma nide retten) det beste oß muelig er och thed ved en loulig krii och obenbare feide, Huilken uoris tanke Volum och mening, uy som en konning offuer riiget Eder uilde lade uide.

Och eptherdi uy icke tuiffle at y som uore tro mend och rad och den fornemste standt nest konningen udi riigit io billigen fortrider den spot forklenering och foracht som oß aff same første sked er, och dagligen nederfaris, y och gerne hielper thil rette fattige borgere och undersaater som forurettis, eptherdi de och erre riigens lemmer, dißligiste uille uy hobe at y icke gerne seer at riigens strømme skulle med macht uanbrugis, tollene forringes, og ellers andet mhere, som rigens Høihed er, at skulle aff en ond Nabo (icke oß allene for uoris person, men den ganske Nation thill spot og epthertale) forderuis. Da bede uy Eder Nadigst, begerer og uille at y den forbemelte sag uilde betenke, beraadslage och Eders mening endrechteligen oß tilkende giffue, och saa fremdt y sambtligen med oß om for^{te} feide at beginde offuerens stemmer (Huilken feide at udføre den uisse aarlige rigens indkomst icke kan udsta) at y da ochsaa offuerueier huorledis det som der kan fattis, formedelst lidelige uilkor, aff rigens indbigger och stender, arligen ma bekomme, saa nid leiligheden och deris formue det kan tolle [3]).

---

[2]) Udvidelse. (Kongen har tænkt paa det tydske: Erweiterung.)

[3]) Rigsraadet afgav under 27. Aug. Betænkning over dette Kongens »Forsæt«, og erklærer sig af flere Grunde meget afgiorende imod Krigen, som det hverken

Och epther som Handfestingen formelder at huis land med suerd og udi andre maader bliffuer wunden, thed skal al thid bliffue til Riget, Sa hobes uy thil den Allsommechtigste gud og retferdige himmelske herre, at endom rigens stender och undersaater paa nogen thid lang uilde storligen betingis, at dog det gaffn og fordell, som man udi forhobning haffuer, skal uedderlegge udi lengden riget deß anuende bekostning og umag. For uoris person, da haffuer uy intthed andet aff uoris umag och [at] uentis (nest det uy haffuer en god samuittighed huoß gud) end at uy trachter at affuerrie uoris spot og rigens skade, Søger uort rigis gaffn och forbedring och at forhuerue der ued et erlig och rømligdt naffn udi uerden, Midler thid gud under oß at leffue och siden epther uoris dødelig affgang. Wore rigens Raad, uilde her paa dennom underdanigst imod oß erklere, Der med skeer uor uillie, befallendis Eder gud. Skreffuit paa Wort Slot københaffuen den 18 Dag Augusti Anno Dni 1604.

Christian.

---

kan finde lovlig og begrundet i de politiske Forhold imellem Rigerne, eller tilraadelig. Blandt Grundene hertil anføres først Adelens Forarmelse, i det en stor Deel af dem ere mange Penge skyldige i Holsten, som de i Tilfælde af Krig kunde vente sig opsagte, og derved »komme udi høieste Nød.« „Hvad Bønder og »Borgere ere anrørende, da er iblandt dem større Armod, end lettelig kan gives „tilkiende; endnu befindes nogle tusinde Bondergaarde, som staae øde, hvilke „snart vilde blive flere, om nogen synderlig Skat og Besværing paakommer; og »det kunde være at befrygte, at andre Ulykker deraf kunde opstaae, som tilforn »i Grevens og Skipper Clements Feide er skeet. Thi en forarmet »Almue, som Besværing paakommer, kan letteligt lade sig bevæge." Blandt andre Grunde, som anføres imod Krigen, ere ogsaa disse: at Hert. Carl raader over en stærk, vel udrustet, og i nogle Aar øvet og brugt Krigsmagt af flere tusinde Mand; og at Sverrige er „et meget fast Land", som er vanskeligt at angribe, og med faa Folk kan forsvares i de trange Huulveie — hvilket den sidste Krig, »der varede paa ottende Aar, dette Rige til mærkelig stor Gield og Skade«, har lært. — Midler til Krigen anseer Raadet det umueligt at skaffe, paa Grund af Armoden blandt Bønder og Borgere i Riget. — Hertug Carls Regimente i Sverrig maa desuden ansees for meget usikkert; og det vil i det mindste være raadeligt i nogen Tid at oppebie, hvad Enden vil blive paa den urolige Tilstand i Sverrige.

1610.

5.

Andreas Synkleer[1]) til Hende*).

Kongen giver ham et diplomatisk Hverv til det engelske Hof, igiennem Greven af Salisbury, om Mægling imellem England og Frankrige m. m.

Jeg glemte at tale med dig om et breff, Som du paa myne negne Skulle skriffue tiill Salisberg[2]), udj denne mening, at ieg naar kommen udj erfaring, at die thuende Potentater, Engeland och Franckriig, icke naar udj den Correspondentz, Som man gerne saa, och Som

*) Efter Luxdorphs Affkrift af Originalen i det danske Cancellie-Archiv.

[1]) Andreas Sinclair, en Skotte af Fødsel, er formodentlig kommen ind til Danmark imod Slutningen af 16de Aarh., da han d. 23. Nov. 1600 blev gift med Kirsten Kaas, Datter af Erik Kaas til Støvringgaard. Han skal (i Følge en gammel Slægtebog) være f. 1555, og døde d. 17. Jan. 1625. (Jvf. O. Wormii Epp. I. p. 59.) Af Christian IV. var han meget afholdt; Kongen satte ham, efter Calmars Indtagelse, til Befalingsmand paa Slottet (Slange, v. Schlegel. I. 521), hvorfra han kort efter giorde et Tog til Øland, og indtog dette Land, som dog den unge Gustav Adolf allerede i October igien vandt tilbage. 1616 giorde Christian IV. A. Sinclair til Ridder af sin Sværdorden, og 1617 til Rigsraad. 1607 stod Kongen Fadder til en Søn af Sinclair paa Gladsaxe, en fordums kongelig Gaard i Järestad Herred i Skaane, hvor han desuden eiede Gaarden Sinclarsholm i V. Giønge Herred [s. Chr. IV. Skrivcalender f. 1607. d. 29. Marts; jvf. Schlegels Anm. hertil i Samml. z. dän. Gesch. III. 3. S. 87]. I A. 1618—21 blev han af Kongen brugt ved Underhandlingerne om Erkebispedømmet Bremen. (Schlegels Samml. II. 1. S. 86.) Ligeledes sendte Christian IV. ham oftere i Statsærender til sin Svoger K. Jacob I., af hvem Sinclair synes at have været ikke mindre yndet, end af K. Christian. — Saaledes bl. a. 1612, da han ledsagede Jon. Charisius, der i Januar sendtes over Holland til England: [for at underhandle om at skaffe Christian IV. nogle Galeier, og om at hverve Søfolk, samt to Regimenter paa 2000 Mand; hvori Charisius dog, hvad Galeierne og Matroserne angik, ikke var heldig]. I Marts 1614 blev Sinclair atter skikket til England. [I et Brev af 29. Marts bevidner K. Jacob sin Tilfredshed med A. Sinclair, og udbreder sig med stor Berømmelse om hans Troskab, Duelighed og Paalidelighed.] Ligeledes sendtes han derhen 1618 (s. Nr. 48); 1619 med Jon. Charisius, der skulde underhandle om Handelsforhold, og i Anledn. af Dronn. Annas Død, som indtraf d. 2. Marts [Schlegel II. 123. 24. Br. af K. Jacob I. af 7. Jun. 1619]; 1621, for at foreslaae et nyt Forbund og Stadfæstelse af ældre. [Kongens »Memoriale« : Roskilde 14. Febr.] I A. 1623 har Sinclair uden Tvivl sidste Gang (i sit 68de Aar) været i England. [Efter et Br. af Kong Jacob af 13. Mai 1623, hvori han omtaler ham som den, ved hvem han vil meddele sin Svoger Efterretninger om Prinds Carls Giftermaal i Spanien.]

[2]) Robert Cecil, Lord Burleighs anden Søn, Statssecretair hos Dron. Elisabeth, og siden hos K. Jacob I, som meget yndede ham, og 1605 ophøiede ham til Greve af Salisbury og Lord high treasurer, eller første Minister. Han døde d. 21 Mai 1612.

denne Itzige Selsom tiilstand, fast udj den ganske werden, udkreffuer, huor for om hannem Suintes, at ted icke naar hanss Herre imod, daa uilde ieg, med ted første muneligdt laade mig der till bruge, saa at der kunde bliffue ymellom dennom, En fast och staadig Correspondentz, huilkit kunde nerre Potentaterne selffuer, tiill stor stürke, och den ganske Christenhed tiill mechtig forbedring.

Du kandt her huoß ochsaa nogit røre, om der icke kunde handlis om Giftermaal imellom K: aff Frankerigs Son, och myn Søsterdatter, eller udi Andre maader.

Du skaldt ochsaa laade Salisberg wiide hüorledeß diin Lanßman A: Kiitt haffuer sig forholdit udi Suerrig och andenstedtz, och derhuoß fliiteligen erfhare huor hand haffuer laadt die breffue ieg med hannem skreff myn Søster till, och om die erre kommen wskamferiit fram.

Disse forbemelte Erhringer skall du med ted første, ned dyn egen tienere sende till Engeland huiß derpaa bekostis Skall dig igien betaliß. Vale Datum Dronningborre Slott den 4de May Anno Dni 1610.

Christian.

6.

Propositiones & Capita, Som skall menige Danmarkiiß Raad tiilstilliß tiil denne Nestkommendiß dag till huilken die Erre forskrefuen, huilken er den 25 Iulij Anno 1610. [A.]

Om Misforholdene til Sverrige og til Kong Carl IX., som her fuldstændigen udvilles.

Propositiones oc Capita Som wy Christian den IIII, Danmarckis oc Norgiß &c. konning haffuer ladit forfatte oc worre Elskelig Danmarckiß Riigiß Rad offuerandtuordit och tilstillit till den Dieta Som den 25 Iulij her udi wor købsted københaffuen er berammit at holdiß, Och wille Som och Rad: Begerer worriß Elskelig Raad dennom der paa Emod oß wilde vnderdanigst Erklere [1]).

[1]) Denne Kongens Skrivelse besvarede Raadet i en Erklæring af 2 Aug. 1610. Dets Mening gaaer denne Gang ud paa, at Kongen har gyldig Aarsag til, med Magt og med en anseelig Skibsflaade at hindre den svenske Krones Trudsler og de udøvede Voldsgierninger mod dem, som seile i Østersøen og paa Riga; ligesom og til i Lapland at sætte Magt imod Magt, og hindre de Svenske, baade fra at holde Krigsfolk, og at anlægge utilladelige Blokhuse. Om at begynde en Angrebskrig paa anden Maade, yttrer Raadet sig ikke; men vil for dette Aar (1610) til bemeldte Rustninger bevilge en almindelig Madskat; dog at Hans Maj. „som Caput regni naadigst ville supplere, hvis Almuens Ringhed at udgiore ikke kan formaae eller tilvirke."

Worriß Elskelige Raad wyde dennom vnderdanigst at Ehrindre atti Suenske Comissarier Som paa thed mode ved Flackebeck wore forordinerede Año 1603, Eblandt andet begerede udi venlighed at woriß Riigerß vndersater wilde paa nogen tiid lang vedholde dennom fraa den Riigiske Segelation, Eptherdi den var Suerrigiß Crone till merkelig stor affbreck, Oc Endog sligdt icke dennom samme tiid bleff beuilgit, Men bleff Suarit aff worriß Raad at di slig derriß begering vilde vnderdanigst oß andrage och derudi beforbre huiß de kunde, Saa haffue wy dog (Eptherdi det udi venlighed bleff begerit) Seet egennom fingre paa nogle aarß tiid, och ingen aarsage villet giffue vorriß vndersaater diid at seile, Endog paa atskillig aar och tiider mange paß diid at Seile haffuer uerrit begerendiß aff oß. Och endog wy for friid och Eenighed skiild, Saa och Suerrigiß Crone tiill nyllic haffuer siddit stille och derriß begering Eptherkommit udi den forhobning at sligdt med ted forderligste skulde tage ende och den Riigiske Seglation och handtering Menige mand och oß til beste skulde worde frii och wbehindrit. Saa befindiß doch at die Suenske wdligger haffuer En vliiderlig skade tilfoiet, och stor tyranni øffuet imod dennom som paa ted Riigiske farnand at segle sig haffuer vnderstanden, Icke heller haffuer de Suenske vdligger forskanit andre seglende mend som til Dansiig, Meluing och andre steder at besegle udi sinde haffde, Men under ted Skiin, at di uilde segle til Riiga, da erre die beroffuit och Skiib och godtz fraatagen, Endog de diid at Seile aldrig haffde udi Siinde; vdi liige maade Emeden wy salediß temporiseret och den Suenske Crone favoriseret haffuer, da haffuer icke worriß Egne vndersaaters godtz Ei heller worriß och riigenß Stromme forskanit bleffuen, men dennom uti atskillig maade groffueligenß misbrugit.

Vdi dette Neruerende Aar, daa haffuer konningen udi Suerrig laadit paa trick udgaa et aabit Mandat huorudi alle forbydiß at Segle tiill Riiga, Curland och nogle andre steder vnder skiib og godtz fortabelse, om de suenske dennom Offuerkomme. Endog sligdt Mandater Epther en seduane aff herrer och forster stondom brugiß imod fremmede, som dennom Slet inted uedkommer, Eller huilke de liidet gaat vnder, daa pleier de dog at holde nogen Discretion och Skilsmiß Emellom slig och fremmid och deriß Naboer huilke formedelst Pacta & fœdera bør at Respecteris och icke til den Necessitatem kand obligeris. Saasom

andre kunde. Tiilmed da er samme patenter sendt tiil wor købsted helsingør der at anslaas aff Tolderen Sammestedtz, Och war icke den ringiste baagstaff enten tiil oß eller worriß Raad Skreffuett; Men huor Riinge høi: konning udi Suerrig oß achter, ted kan deraff Estimeris. Och Epther Som wy formehne dette forbemelte som saledis ted ene aar Epther ted andit Jo lenger io mere til seß sig tildrager, at uerre imod wor Reputation och imod wor Riigerß høihed, ocsaa y framtiden kunde gelange oß och Riiget tiil største Præiuditio, lige som dette kongeriige skulle werre konningen udi Suerrigs willie, gierninger och Mandater vndergiffuen och altid sig rette Epther den Deel som den Suenske Crone kunde werre tiil gaffn profit og forhøielse: Daa haffue wy ladit nu udi denne Sommer in Maio en Armade udriste at geleide och Assekurere alle dennom som tiil Riiga, Churland och de forbødene steeder segle uilde, Disligiste at forhindre røffuerie och Pliinderie, som skeer udi Øster-soen Och worriß Riigenß Admirall aluorligen paalagdt at sige den Suenske admirall at hannem er befhalit at forholde sig emod den Suenske flaade fredsommeligen och uenligen, dog atti Suenske udligger Ingen forhindring gørre die Riigafarer, dernest atti undtholder dennom fraa Røffueri och Plünderie.

Der disse thuende floder erre møtte och de Suenske fornam atti warre aldt for suage, haffuer de ladit dennom Passere med de kobffarder de geleidede baade tiil Riiga och saa tiilbage igen.

Dog icke diste mindre siden en sterker flaade udristet emod uorriß flaade, deriß ubillige bedrift och freuelle*) gerninger med macht och gewaldt at forfremme; huilken deriß Ny flaade haffuer foraarsaget oß Endnu en skiibsflaade at udriste den forrige till undsetting, paa ted die Riiga farer maa beskittis, och worriß flaade diste mehre kan uerre Assecurerit, Och eptherdi slige konningen aff Suerrigs ubillige ger-ninger bedrifft och trotz, Som sig huer aar Jo lenger Jo mer forøger, foraarsager at os udi fridtz tiid opgaar en stor och merkelig omkostning paa ted wy kunde erholde worre Riigerß høihed och Immunitates, och beskitte och handthaffue dennom, som oß udi Øresund told och tributt giffuer, for de Suenskiß wolsomme gerninger, Och wore och Riigerß indkomst icke tilsteder, saalediß och udi slige terminis med de Suenske

*) Formodentlig det tydske: frevaentlich.

at Procedere, y besiinderlighed Eptherdi wy icke uide huad ende och effect slig en usecker friid tage kunde, Som inted andit End list, Pracktiker, fiinantzeri och trotz følger:

Daa begerer wy Naadigst Riigens Radtz betencken at nyde, huorledis denne sag, som norris og Riigens hoihed udi Østersøen fornemmeligen wedgaar, Och sig tiill uor told udi Sundit henstrecker, beqvemmeligst och best kunde forretagis och Remedieris.

Der nest som de Suenske Commissarier paa den flackebecske Mode haffuer tildømdt den Suenske Crone halffdelen aff all den rettighed som solapperne giffuer fraa tiitis fiord Indtill Maalanger; Och Norries Crone at følge den anden halffue deell, Och siden fraa Maalanger Indtill Weranger de to parter, och den tridie part alene at høre till Norrie; disligist formelder samme dom emod all skell och ret, Saa och emod ted Stetiinske fordrags udtrickte ord, Och den Suenske Crone epther slig en qvotam at uerre berettigit icke allene tiill den blotte indkomst, Men Suerrig at tiilhøre land och strannd, geistlig och uerslig Iurisdiction med mere clausuler som deris dom medfører, huilken herlighed dog aldrig haffuer fuld nogen konnig y Suerrig, Ey heller haffuer kendt sig ued slige Rettighed foren denne Itzige ko: Carll (epther at den Suenske Regering er geradit udi hans hender) sligdt haffuer først inventerit, optenckt och bracht paa baanen; vdi hans krøning er tiitelen forbedrit med disse ordt: Offuer de lapper udi Norland och Caianer konning, Med huilken Ny tiitel hand siinis at uilde confirmere huad die Suenske Raad haffuer dømdt, herforuden haffuer hand understanden sig at forordinere En stadtholder udi Waarhus[3]) leen udi et Weehr heder Weranger (ued naffn Baltzer Beck) der som aldrig nogen Suensk officerer tilforn uerrit haffuer, Ochsaa er begindt at biggis et blockhus udi alten Elff, som aldrig tilforn uar hus eller nogen woning; Disligist er nedersendt nogle Suenske fogder med et antall knechte som Skulle optage aff finderne[4]) skat, Och huem den udi sisk icke uilde udgiffue och yde, saa megit Som die begerer till Skatt, daa toge de ted fraa dennom med gewaldt. Huad Søpas paa Norland oc Waarhus

---

[3]) Vardøhuus. Det følgende »Weehr« maa formodentlig være det tydske (die) Wehr eller Wehre ɔ: et befæstet Sted, Værn, Skandse e. d.

[4]) Finnerne. (Ligesaa nedenfor.)

leen aff konningen udi Suerrig selff udgiffueß och huorhen hanß stiill er dirigerit, ted kan forfaariß aff Breffuene udi sig sielff. Belangende de privilegia Som den by Gotenborrig er giffuen aff den Suenske konning daa erre de icke byen allene tiil neering och brug, dennom meddelit, Men ted konnigerige Suerrig tiill en ny Indkomst Och Danmarckiß och Norrieß Riiger till skade, affbreck och største uforrettelse, først at den Suenske Crone formedels slige privilegia kunde bringe under sig fiiskeriet och købmanskabit udi Norland och Waarhuß leen fraa tiitiß fiord och indtiil weranger, Som strecker sig udi lengden offuer halfferdtsindstiine tüske myll, till med at bekomme tiinde fisk [5]) udi den samme tractu aff fiinderne som aldrig haffuer giffuit tynde fisk [5]) tiil Suerrig, Men nu heer epther daa skulle den ydiß tiill Gotenborrig. Och paa ted Sadan deriß anslag icke skall slaa dennom feill men alting diste richtiger kunde tilgaa, daa er der udi denne sommer udristet Sex skiib, Som fraa Elsborrig skall begiffue sig tiill Waarhuß Leen, stafferit med stiicker, krud, lod, folck och anden krigß munition, Ochsaa haffuer inden feetalie och anden notturfft, som de did skulle føre, og slii derfraa igen Lax, fisk, Traan och andre waare, och ted føre tiil Suerrig, udi lige made er bestillit at forbemelte Skiib och folck der skulle bliffue udi vynter at bigge och tilslii ted Blockhuß, som tiilforn er omformeldit och at indtage ted Domineum som de Suenskiß Dom och konnigenß Ny tytell dennom forhueruit haffuer.

Dernest Epttherdi atti Suenske erre frii for tolld udi Oresund och andenstedtz heer udi Riigit, da Skulle hollender och andre, der till Gotenborrig indløbe med derriß godtz och siden passere frii igennom Sundit, lige som ted naar Suensk godtz, wanset at gotzet huerken kom fraa Suerrig eller naar de løbe tillbage igen føre ted till Suerrig, och døber alleniste godtzet om, saa thed skall heede Gotenborrig godtz.

Ted er och uist at Suensken haffuer udi forleden aar bekommit aff grodtfursten udi Muskow ted Slot och gubernamendt kexholm med deß underliggendiß leene, huilkit geebet strecker sig heen emod lapland och Waarhuß leen.

Wdi lige maade berettiß at konningen aff Suerrig haffuer begerit at Indlegge nogle hundrit knechte udi Maalmoß paa ted Polakerne

---

[5]) Tiende-Fisk.

icke skulle gore der nogen indfaall paa grodtfurstens land udi lapland; Men huad die knechte skulle forrette ted faar Norlanden at forfaare. Och paa ted at worre Elskelige Riigens Raad kan in Specie uyde och korteligen fatte huad ted er for Incommoda som oß och worre Riiger aff Suenske Crone tilføieß.

1. Daa forkortiß oß icke riinge norriß indkomst och rettighed udi Øresund; Och der som den Riigiske segladtz skulle affleggiß, och de Suenskiß Plünderii udi Østersøen lenge skall uaare, da skall faa begere at bruge Østersoen med myndre de erre saa trengde dertill atti uille uoge och Euentüre Skiib och godtz.
2. Worriß Egen undersater betagiß deriß Neering J ted die maa icke udi fridtz tiid Seile huordt hen die uiill, uanseet at Østersøen er Riigenß undersaterß beste neering
3. At Søfaarene mend som oß udi Sundit giffuer Told och Triibudt, forbydiß deriß Neering Item Plindriß och Spolieriß uden billig Aarsag, Och slett inted aff oß hielpiß tiil rette, huilkit er imod worriß Reputation och Riigenß høihed och Regale
4. Wdi Norland och Waarhuß leen Skeer med uoll, uelde och list slig indtrang, at Riigenß grentzer merkeligen bliffuer angustierit paa de steder oc saa da sidder den Suenske Crone udi fellidtz Regering med oß om sligdt udi tiide icke forrekommiß.
5. Worre riigerß undersater nødiß tiil at udgiffue Told udi Suerrig aff deriß godtz emod den Stetinske fordrag.

Och Eptherdi slige konnigenß aff Suerrigß listige Practiker och underfundige gerninger bemandtliß gemenlich med Sode Ord och wenlige breffue, ochsaa med ted Euiguarende Stetinske fredtz fordrags brug, och ydelig Repetering Som fast alle Suenske breffue erre fuld aff Endog uy icke stille tro eller loffue tiil slig deriß breffue, Men fast mere achter med fliid och nyndskibelighed, all den stund gud giffuer oß Liiffuit, at affuerrie och forhiindre ald ted som nore Riiger och dessen Indbyggere kan uerre Skaadelig och til faare. Da gør oß Sliige Suenskens lystige practiker och treskhed stoer Eptertencken och omhue, kunde ikke helder uell lenger conivere och see tiil at den Suenske Respublica Som uden lofflig aarsage aff Egennyttighed och haad tiil den danske Nation Skulle forøgiß och forbeedriß, derymod worre Riiger aff deriß Pracktiker och listighed, Skulle paa høihed, herlighed, Regalia,

Indkomst och anden rettighed formindtskiß, Och Grendtzerne at worde Angustieret och forringerdt, Epther som ted udi fordom tiid med andre Provinzer sig haffuer tildragit. Disligist da spildiß och anuendiß paa slige de Suenskiß forberørte bedriffter Med Skiibßfloder at udgerre och anden tiilbehoring at haffue tiill reede all Riigenß Indkomst, och dog Inted andet der med udrettiß end at uy disse Sagerß forretning kand holde in eqvilibrio, Saa konningen aff Suerrig icke aldeliß siin forseet och anslag med disse Riigers Skaade skall forfremme och fuldende.

Och Epther Slige forberørte leilighed da begere uy Nadigst at worre Elskeliige Riigenß Raad uilde laade oß Skriifftligen tiilstille deriß Mening, betencken och Resolution, huorlediß och ued huad meddel uy och uorre Riiger for slige de Suenskiß Practiker, List och wold En gang kunde worde qvit och befriet och Som thed huoß Posteriteten med Ett lofflig Naffuen kan forsuariß. Datum Hafnia 22 Iulij Anno Dni: 1610.

Christian.

7.

Chanceleren Chriisten Friis[1]) tiill hende. [A.]

Om en af K. Jacob I.s Secretairer, der var kommen til Danmark for at indlede en fredelig Mægling imellem Kongen og Hertug Carl i Sverrig.

Heer er for nogle faa Daage siiden ankommen En aff kon: aff Engelandtz Sekreterer med Particulaar verff och Eering, huilcken y dag haffuer bekommit Syn affsked och ymorgen tylig sig igen paa hiemreissen begiffuer.

Huilcken iblandt andit haffde In mandatis mig at exponere nogle negotia, huilcke Carolus[2]) med hans ker. haffuer uyllit tra-

---

[1]) Christen Friis til Borreby (Søn af Henrik Friis til Orbeklunde, og Brodersøn til den gamle Cantsler Joh. Friis til Hesselager), f. 21. Dec. 15 6, blev af Christian IV. ved hans Regieringstiltrædelse 1596 udnævnt til Kongens Cantsler, fulgte med ham paa Kongens anden Reise til Norge i A. 1616, og døde paa Skibet Fides d. 29. Jul. 1616 (Chr. IV. Skrivcalender), da han for Sygdoms Skyld vilde reise tilbage til Danmark. (Om ham s. Hoffmanns Danske Adelsm. I. S. 27. 28.) Han var af en anden Familie (Egern-Friserne) end den nedenfor (fra Nr. 17) oftere forekommende Christen eller Christian Friis til Kragerup (af Skaktavl-Friserne).

[2]) Carl IX. af Sverrige.

ctere, Aff huilcke ha: ke: baade copias propositionis. och qvid responsi die haffuer bekommit, ned forbemelte person mig haffuer tiilskickit, huilke ieg Chanseleren ned neruerendiß breffuisser offuersender, Och kan man nocksom aff Samme leilighed hanß Intention och liist formercke, huorom nytlifftig att Skriffue paa denne gang inted behoff gorriß. Och Eptherdi yblandt alle disse Puncta ingen fantiß, huortill ieg Pro interesse haffde sonderligenß till at Suare, vden En; huilken er, Eptherdi at Carolus aff ha: ke: begerer at hand sig uilde Interponere udi die thuistige saager som ungeferlig Er Riigerne ymellom, huorpaa han ha: k: haffuer Send en Designation, huilken ochsaa heerhuoß findiß, Och Eptherdi man Samme Designation pro more illorum haffuer befunden, Er dertiil suaritt Pro tempore at man altiid sig ab hac parte haffuer all venlighed och Rolighed beflitet, huilkit hertildagß huoß nederpaarten inted haffuer kundit Effectueret; huilkit ha: k: ned Neruerendiß Person at laade berette icke naar muligdt; icke ieg helder ted alsammen saa ordine kunde komme yhue. Menß paa ted ha: ke: diste bedre sig udi Saagen rette kunde, uylde ieg primo quoque tempore laade Acterne Rotulere och ha: ke: dennom tilskicke, huorudaff kunde erfhariß med huad anslag die Suenske med omgaar, Och endog ieg haabis at ieg med gudtz hielp med ted forste uyll nerre huoß Eder, haffuer ieg dog uyllit Chanseleren laade sligdt forsta paa ted Chanseleren kunde gorre præparatoria der tiill; och uyll ted goriß Latina qvam brevissime muligdt er, Saa att man med ted forste kunde tilskicke ha: ke: dem for Sonderlig aarsager Skiild Som icke kan Skriffuiß paa denne gang. Herhuoß findiß ochsaa Syselii breff tiill Chanseleren om den kobmandtz handell tiill krympen[1]), huorpaa er aldt Suaridt och goriß ingen nyder Erklering behoff. — Hisce Vale. Datum Hadersleben den 26 Septembris Anno 1610.

Christian.

Stadtholderen skall afferdige en aff Piinckeren[2]) epther Osterling.

---

[1]) Uden Tvivl Krempe i Holsten.

[2]) I Stedet for: Pinkerne. (Pink, Pinke, tilforn Navn paa et Slags smaa fladbundede Skibe.)

1611.

8.

[Til Rigsraadet.] (A.)

Proposition Som vy Christian den IIII, Danmarckiß och Norrgis konning haffuer ladit tiillstille worre Elskelige Riigens Raad, paa den forsamling som skall holdis den .1. dag Februarij udi Neeruerendis aar 1611 her udi københaffnen, hvorpa uy Na: begerer, at forn: worre Raad sig schrifftligen och udførligen Emod oß sig wilde Erklere.

De Besueringer, och vnde Naboskab, Som k. karll, Nu Regenter udi Suerrig, Oß och worre vndersoter beuiist haffuer Siiden Anno 1603. der den Flackebecske Mode wor affholden, och den gewaldt arriglistighed, fynandtzeri og pracktiker Som for: konning emod oß och norre Riiger bruger, die haffuer foraarsagit mange sammenkomst, och tractater, Ochsaa ted Decretum Som worriß Elskelig Riigens Raad, Enheldeligens giordt och foraffskedet haffuer, her udi københaffnen, der die Seniften her worre forsamlede, Som Er .1. At uy paa trøck skulle laade udgaa til Suerriges Riigis Stender, den wret som af konningen y Suerrig tiilføies. 2. At uy den wold som och [os] baade udi Østersøen Sauell som udi Nordland tilføies, Skulle igen med noll stire och affuerge, Epther som de Acta aff Riigens Raad Skrifftlig forfattit Er vnder Dato den 25 dag Julii udi forleden Aar, nydere indholder, Saa haffuer uy siden den tid epther norre Elskelige Raadtz Raad, och Riigerniß høie fornødenhed ladet udgaa paa prent noget, Om den wret, som oß aff konningen i Suerrig er wederfaren, vdi lige maade, ned worre Skiibsflaader bade til Riga och derfraa igen, ladet geleide worre Egne wndersoters och fremmede deris Skiib Som derhen seglede at købslaa och trafikere, dog saaledis at den Suenske skiibsflaade icke y ted ringeste aff norriß flode er skaade Spot eller wleilighed tilføiet, huilcket Decretum och paa trick vdgangne Scriptum och Skibsflodis vdristning Er Dirigerit Modererit och till den Effectu Christeligen och paa ted aller gelimpfligste anstillit at Seglationen och commertia baade her udi Riigit och aff fremmede motte holdis ned liige, Och att konningen af Suerrig der aff kunde beuegis att staa sig selffuer til Rette, Raade bod paa ted som hiid ind til naar forseet, och Siin Sag och Regering her Epther saledis Regulere och føre, at den norriß person, kunde nerre tiill

Ingen forklenering eller foracht, Begge Riigerniß Indbiggere vden skaade paa deriß nering och Segladtz och Posteriteten uden Præiuditio. Nu haffuer vy aff forte konnings breffue til oß selff, och til uorre Elskelige Raad in Decembri Manit fra Orebro Skreffuen forfarit at man bliffuer ued den gamle Stiil, med Moder ved grenssen at beramme, En Opman udi die .4. thuistige saager at begere, ted Stetinske fordrag Spidtzfindigen vden ophør at Allegere och udtyde; och icke disteminder, den Ene tiid Epther anden taager til med En hand, och gor all ted Plønderie och Soe Roffuerie hand kand aff sted komme. Naar uy nu offuerueier disse och andre k. karls gerninger, og dennem med fliid Applicerer worre Elske: Radtz mening och consilio, Som er at uy skulle stiire woll med woll, dog vden aabenbare feide, da haffue uy inted andit der aff at formode End nore egen vndersaters och andre deris forderuilse, Som herepther uylde bruge Østersøen, derneſt stor faare och Euentiir som norre wndersater ued grenserne boendis ydeligen haffue at foruente. Sist da foraarsager samme Decretum, at den ganske worriß Indkomst aarligen oß opgaar, och dog inted dermed andit udrettis, End at alting bliffuer in suspenso holden Indtil konningen aff Suerriges leilighed kan worde liiderliger, Och uy stor fare och Euentiir, daa, paa en wbeleiliger tiid, for oß och norre Riiger End som nu kan Regnis, vdsta och foruente maa. Saa at Samme Decreti Effectus Icke strecker sig tiill k: aff Suerriges Skade, Men fast mere til worriß bekostning och pennings Spilding. Och Endoch uy nell forstaa och uyde at ted anslag (At stiire noll med noll) Er giordt aff norre Elskelige Raad y en god mening, Bade oß selffuer saa nell Som och Riigens vndersotter til gode och beqvemmelighed paa nogen kort tiid (om saa naare, at gud Alsommechtigste ned Særdeliß middel aldt sligdt uylde affskaffe) Saa foraarsagis uy dog aff de ydelige trodtzige och Egennittige kon: aff Suerriges gerninger, at tencke paa andre middel til at Erholde norriß Regalier, hoihed, Reputation och andit mere Som Gud Alsommechtigste Oß wndt och giffuit haffuer, paated uy Selff, med Riigernis hoihed och vndersoter, Icke Saaledis Skulle uerre konningens af Suerriges Forsect och wnde willie vndergiffuen. Thii Med huad tolmodighed uy haffue offuerdraagit, den hofmod, offuernoll och alle di indignitates Som kongen af Suerrig, Oß hiid indtil beuysit haffuer, och oß allene Epther worriß Elskelig Radtz

godticken vden all Vindicta besliitet, icke at tiilstede den Ringeste aff Suer-riges rigis vndersoter nogen wleilighed at tiilføies Er wor Riigens Raad icke wbevist, at udi worris paa trick udgangne Patenter haffue fliitig begerit aff Suerrigis Stender at deris herriß woldsaam gerning motte affskaffis, med En commination, Saaframdt ted icke Skede da bleffue uy forarsagit andre middel dertill at bruge. — Saa haffuer uy nocksom aff die Breffue tiil oß och uorriß Raad udi Decembri Manit Sist forleden fornommen, huorledis Sligdt aff kon: aff Suerrig er Op-tagen, Saa Som och ted Søroffuerie, die Suenske wdligger dagligen bruger, nocksom uduyßer. Saa framdt Nu kon: af Suerrig (huilcken dog haffuer foragtit, och med sine Practiker, vnderfundighed og trotz haffuer Skaade tiilføiet mange siine Naboer, vdi liige made fattige wskildige Søfolck spolierit och forarmit och dermed fort Syn kriig) skulle nogen ordt lans Som aff Alder til norre Riiger liggit haffuer, Oß forholde eller fraueude, Eller och worris Regalier og høihed, vdi Øster eller westersøen formindske oß, och dennom sig till beleilighed bruge, Daa uylde ted foraarsage Oß en ond Epthertale huoß Posteriteten y worriß graff, Eptherdi uy lidt och tilsted haffuer ted Som en lofflig herre och konning icke burde at liide eller tolle huilckit uy udi worriß kongelig kroning och haudfesting Riigit Sorit och loffuit haffuer ued Breff och Seiell, huilckit uy nest gudtz hielp wille Eptherkomme, och worriß ganske Regimente Saaledis føre, Saa for uorris skild Intted worre Riiger skall afgaa. Men for alting oß uylle beflitte at Epther-laade oß en Oprichtig och Christelig herriß och Regenters Naffn och Richte, Naar gud alsommechtigste oß icke her y werden lenger at leffue forseedt haffuer.

Huoß oß Selffuer haffue uy och med fliid offuerueiet och betenckt, huad besuering faare och møie och Euentiir kry och feide med sig fører, Och huad for Examen och betrachting En herre och Regenter bør at ahnstille, førend der widtagis och beuilgis En obenbare krig och feide vdi steden for gode dage frid och Rolighed, Wdi lige made er oß icke wbeuist, at alle høie Offrighed Som wfrid och feide vden fornødenhed och loulig aarsag begynder, at dennom bør ted forsuare y sin tiid for den Evige alsommechtigste gud, huilcke Argumenta med andre flere Ejusdem generis aff oß Nochsom Er offuerueiet, och dennom ued worriß Bønner tiil den Euige Allsommechtigste gud fordt tiil gemiit och

hierte. Och huoß oß inted andit kan concludere och Slutte, End at (wy) tilkomstig Sommer nest gudtz hielp paaføre uylle ko: aff Suerrig och hans vndersoter, Saa mange hannem erre tilgedan och følgachtige, En Aabenbare feide baade til lans och wanß, Och med gudtz naadiß hielp med krigs macht Enten vnderthuinge Samme Riige vnder och oß danmarckis Obediens och Dominio, Eller och y ted ringiste Saledis Samme konning Redigere in ordinem saa wy och worre vndersater her Epther for slige woldsomme gerninger, skadelige och listige Prachtiker kunde bliffue befriet och en gang for alle forsekert.

Och eptherdi worriß handfesting klaarligen formelder huorledes der bør at procederes Naar kongen her y Riiget nogen feide achter at begiinde, daa uylle uy denne uoris Nadigste mening och forset uorre Elskelig Riigens Raad haffue communiceret och tilkendegiffuit, Och uy epther wor handtfestings indholdt, achter den forretagende feide at regulere och forfolge, Saa paa uorris siide Inted skall fattis eller norde Eptherladt aff aldt ted oß (Som en herre och konning den sine vndersoter och ted heele Riige med trohed och Nade er tilgedan) bør at gøre. Begerendiß Na: aff uorre Elskelige Raad atti Samme feide med oß beuilge, och paa ted heele Riiges och alle stenders uegne y gemen herudi med oß Endrechteligen uilde Samticke, derhuoß ochsaa oß forstendige, huad for aarlige contributiones aff Riiget uy Mue haffue at foruente, Emeden och all den stund Samme feide waarer. Dog wille uy herhuoß uorre Elskelige Riigens Raad icke forholde at Saa framdt die Samme feide paa menige stenders uegne, Icke med oß uille Samticke och beuilge, Men uille Sondre Sig fra oß, vdi denne wichtige och oß hoieligen angelegen Sag, Och inted lade sig gaa til hierte och Siind den Spott og wanehre oß hiidindtill aff bemelte kon: af Suerrig Er wederfharen och dagligen Jo lenger Jo mer Endnu skeer, Da Erre uy dog Resolverit och tilsindtz, for uor Person, och paa uorriß Egen uegne, Som en hertug aff Slesuyg holsten &c. Samme feide och krig Icke diste mindre at beginde och forfolge, til at Erholde worris gode Naffn och Reputation, Och dersom wy da noget fruchtbarlig kunde ued gudtz hielp udrette, y huad for maade och maaner ted ske kan, da Sligdt at komme oß Selff, och icke y nogen maade Riiget til beste. Och huilcke aff uorre wndersater, friiuilligen for penning och betalning oß uylle tiene vdi Samme feide, och dertil Erre dichtige och beqvem,

dennom wille uy for en skellig Sold bestille, Men andre Som friiuilligen icke begere at lade sig bruge de skulle aff oß icke besuergiß, at drage offuer grensen. Och begerer Endnu Na: at worre Elskelige Riigens Raad herpaa Schrifftligen emod oß sig uilde Erklere, Huilcke uy med all kongelig gunst och Naade, Erre tiilgedaan och beuogen. Giffuit paa wortt Slott københaffuen den 30 Januarij Anno Dni 1.6.1.1.

Christian.

9.

[Til Rigsraadet. Uden Udskrift og Overskrift.] (A.)

Kongen bevidner Raadet sin Tilfredshed med dets Beslutning, at samtykke i Krigens Forkyndelse mod Kong Carl i Sverrige, og besvarer dets Erindringer i Henseende til Forholdet med England og flere Magter, m. m.[1])

Epthersom Menige Danmarckiß Riigens Raad Haffuer oß laadet deriß Erklering Scripto tiilstillet, paa den Proposition som uy tiill denne Sammenkomst haffuer Proponerit, och derudaff fornommen och Erfarit, Att Raadet samdtligen Nocksom denne sags leilighed haffuer betrachtit och offuerveiet, Baade hueß incommoda worriß Egen Person, Sauell Som begge Riiger af samme Mutation kunde tymiß, Dog

---

[1]) Dette Brev er Gjensvar paa Rigsraadets Erklæring og Resolution af 9. Febr., i Anledning af Kongens d. 4de Febr. skriftlig indgivne „Proposition og Forsæt“ (Nr. 8), dat. 30. Jan. Rigsraadet er endnu ikke uden stor Betænkelighed i Henseende til de Følger, som dets Bevilgning af Krigen kunde drage efter sig; men kan, efter at have underkastet Sagen den nøieste Overveielse, ikke fragaae, at Kongen vel „kan have lovlig Aarsag til at paaføre Kongen i Sverrige en aabenbar Krig og Feide“: og efterdi nu „*Caput propositionis* den er, at enten „Vi Feiden bevilge, eller ikke bevilge, da vil E. M. den dog fuldrive“: saa vil Rigsraadet: „saafremt E. M. endelig bliver ved sit Forsæt, at begynde samme Krig, E. Maj. ikke undfalde; men, efter E. M. Forsæt og naadigste Begiering, udi samme Feide eenhelligen bevilge og samtykke.“ — De øvrige Hovedpunkter i Raadets Erklæring sees af dette Kongens Svar. Angaaende Norge ere Udtrykkene disse: „Widere tha forfaris aff attschillige beretninger, at en part „aff wndersotterne wdi Norge skulle siig hoyligen besuerge offuer thend wseduan„lige Strenghed, som en Deel Leensmendt och Fogder emodt them bruge: da „ehr woris wnderdanig Raadt och begiering, att E. M. ther vdi Riiget meth „allthing saaledes ordinere och lauge wille, saa the fromme Norgis Riigis Ind„byggere (som inthet vden Alt gott aff E. M. och woris Nation, vnder huilcken „the som en Pertinentz horer, haffuer forschyldt) icke meth billighet offuer E. M. „kunde haffue sig att besuerge; ey heller att tencke paa middel oc Raadt, huor„lethes the mett E. M. och thette Riigis schade kunde fra slig Aag och thongsell „worde befriet.“

alligeuell all besuering och wmag sat bag dørren, Och Epther worriß Begering, Samdtligen paa Menige Riigerniß Stender wegne En offendtlig kriig och feide Med Carolo och hanß anheng at holde Beuylget och Indgangen haffuer, tiill hueß Behoff ochsaa Er En Aarlig Contribution (Saa lenge samme feide waarer) samtickt, Epther som Eders underskreffuen Skatt Register uduißer,

Aff huelkid Alsammens wy Mercker och Erfharer Menige Riigens Radh och Stenders Affection och hiertelag imod oß at uerre som ted trou och hulde undersater bør och uell anstaar, i ted at die laader dennom gaa tiill hierte den sture languaarendiß spott och Skuff, som oß af denne Carolo uederfaaren Er, huilckit uy igen med all Naade och gunst aff høieste formue imod Menige Riigens Raad, Stender och helle Nation, wille forskille.

Herhuoß haffuer y gode herrer ochsaa Erindrit at uy med største fliid skulle holde god correspondens med kon: af Store Brytannien och Staterne udi holland, Saa forhaabes och formoder oß inted andet aff hanß kerlighed uorriß Suoger och Broder End aldt godt, och ingen Apparens Er tiill andit end aldt gott, och formoder oß huß h: k: mere Assistens Ennd nogen vngelegenhed, Saa och huoß die generall Stater, och huiß maade ued worriß Person slig wenskab kan Erholdiß Saa och formeriß, Skall ted inted paa uorriß Siide manchere. Wdi liige maade haffuer y gode herrer mentionerit Søstederne med huelcke uy ingen uenighed (oß wytterligdt) haffuer, menß heller dennom for uorreß gode wenner och Naaboer, Saanersom den Riinge vuylle som haffuer uerrit ymellom oß och den bye Lybeck, huad for merkelig aarsag dertil haffuer uerrit Er nocksom uytterligdt, oc her at Recensere uille for lang bliffue, och die dennom nu sist die her in loco uarre, haffuer Erklerit att die oß uylde stiille tiil friiß, Oc huorom alting er, tor Riigenß Raad Sig inted befrøchte att nogen uleilighed, Enten for den Saag skiill, Eller anden nogen wleilighed disse Riiger skall tiimeß, huortill die dennem friiligen skall forlaade, Men Sig ted tiill oß forsee at saa uyt immer mueligdt, att uy med alle Andre (som ted kongerige Suerrig inted uedkomme) uylle holde god Naboskab och wenskab.

Huiiß anlanger die Norske wndersaater, at die Noget haartt tracteriß aff worriß Befalnings mend, kan y gode herrer letteligen tencke, at ted skeer ymod uorres uyllige oc uydskab, Och uylle derom

Ranſage, och om noget ſkeed er, Skall ted med aluorlighed Straffis och Affkaffis

Thed Menige Riigenß Raad Pro conclusione oß begge Riigerniß wnderſaater Recommenderer at wy dennom for andre wylle udi worriß tieniſte bruge, Saa erachter wy ted billigdt, och nyder oß icke anderlediß att beſiinde, at ted io hertill dagß, Saa megit muellgdt haffuer uerrit giordt haffuer, och herepther fremdeliß ſkee ſkall ſauy[de] die ſelffuer dennom der epther ſkicke wylle, Och forſeer wy oß tiill Menige Riigens Raad, at die laader inted fattis paa deriß formaaning hnoß dereß børn och Slechtinger at die dennom wylle paa all tucht och dyder beſliite, Saa man icke aff Nød motte gaa dennom forby, och dennom paa Sligdt beſliite ſom kunde komme oß och Riigerne till Ehre och gaffn udi framtiden, och derpaa begiinde imens wngdommen och godtzet tiilſtrecker.

Huelkit wy haffuer ſaa korteligen nillit giffue Eder ſamtlligen tiil Suar paa dette ſiiſte Riigens Radz Erkleering Med wyderhaaling vorriß forrige Naadigſte Erbyding ymod Riigens Raad Stender och wnderſaater huilke wy Nu och altid ſamdtligen wylle beſhale den Allſommechtigſte herre och gud huilken wylle aff Siin Nahde och Baarmhiertighed Veere och lyckſalig gøre alles noriß Intention att alting motte henuendeß hans aller helligſte Naffn tiill Ehre, diſſe lande och Riiger tiill gaffn och gode udi framtiiden och dieſſe Riigenß Regalier tiill forhøiing och oß tiil it wudøligdt [1]) Naffn och Riichte. Indtſkendiß [2]) Eder ſamdtlligen huiß Eder tiill ted tiimeligdt och ted Enigdt kan tienligdt uerre. Datum københaffuen den 10. Februarij Anno 1.6.11.

Chriſtian.

10.

Andreß Synckler tiil hande. [A.]

Om en vis Stuart, der føres at have havt noget Ærende til Mægling imellem Danmark og Sverrige, m. m.

Jeg haffuer leſt die Breffue ſom Stuuerdt haffuer ſkreffuit bade konningen aff Engeland och dig till, och Er ingen thuiffuell paa at

[1]) udødeligt. [2]) ønſkendes.

Carolus jo haffuer bracht hannem till at Skriffue saalediß konningen tiill, ted gaar hartt till naar Sligge fyne mend skall tractere friid ymellom Potentater; haffde hand nell hanß betalning, daa motte hand nerre til fritz huorlediß ted gaar tiill ymellom danmarck och Suerrig. Den seddel, som du Sender mig, skall nell haffues y acht at forskaffe Saa nit muelig dt Er; Menß du haffuer glemdt at Skriffue Sinnip op, Eller ued ieg inted nere glemdt.

Jeg formercker at Carolus bliffuer Eders Nabo paa Negden y uynter[1]; dog kommer hand icke nermer daa lader han wollen well staa. Jeg fornemmer ochsaa aff begge Stadtholderniß Skriffuelse at hand haffuer nerrit der for trañsie[2]) y loffuerdags, och motte med spot drage der fraa; ted Er mig kerdt att die Stadtske gesanter haffuer sict hanß opzug. Jeg drager nest gudtz hielp her fraa y morgen till Rundeby och forloffuer sammestedtz nogle daage, Saafram disymellom nogit falder for daa lad mig ted der uyde. Vale Datum Christianopel den 16 Septembris Anno Dni 1.6.1.1.

Christian.

11.

Andreß Synckler til Hande. [A.]

Kongen giver ham adskillige Befalinger og Forholdsregler angaaende Calmar Stads og Slottets Forsvar, hvor Sinclar var Befalingsmand; om Forstærkning af Krigsfolk, der sendes ham; om Angreb paa Øland, m. m.

Eptherſom jeg haffuer fornommen At ted krigsfolck Som dig Er tilgiffuen, Endnu med Sigdom dagligenß graveris, Saa paa ted y icke skulle bliffue for megit sueckit samme Besatzing at holde, daa haffuer ieg nu afferdiget Godtske Lyndenou[3]) med nogle Orloff=Skibe

---

[1]) Carl IX. havde under Calmar Slots Beleiring sit Ophold med sin Hær i den forskandsede Leir ved Risby, hvor han ankom d. 11. Jun., men hvorfra han forgieves søgte at undsætte Slottet, der overgav sig d. 3. August. Kong Carl, der tog sig Calmars Tab meget nær, blev fremdeles i Leiren, for at iagttage den danske Krigsmagt, og døde her den 30. Oct. 1611.

[2]) Tranchée. Meningen skal uden Tvivl være, at K. Carl har viist sig for Løbegravene uden for Calmar Slot; men ikke har kunnet udrette noget. Af de to „Stadtholdere" har formodentlig den ene været den holstenske, som i Jul. Maaned havde tilført Kongens Hær 3000 Krigsfolk til Fods og til Hest fra Holsten. (Slange v. Schlegel. I. 508.)

[3]) Admiralen Godske Lindenov, var en Søn af Christoffer Lindenov, og Fætter til Hans Lindenov til Ørslev Klester (s. Nr. 11). Godske Lindenov,

Eder till at vndsette, och hannem tilforordnit Sexhundrit thu och halffiersindstive Soldater Som funde Erre, hvilcke du paa festingen skaldt beholde, Och saa framdt du, ymydler tiid flaaden tilstede Er, kand nogit vdrette paa Oland, Enten Borckholm at vndsette Eller med indfald, Mord och Brand, Skaldt du gøre dit beste Eptherſom tyden och leiligheden ſig will præsentere, till hvilcken Execution du ſkaldt bruge Peder hennemarck, Ellerß ochſaa thuiffler jeg icke at huiß y andre maader kan ſkee fiinden till afföreck, at du jo ted haffuer y god acht.

For alting haff Portene paa Slottit y god acht, Saa och ted ny Secret, Som bleff giordt udi ted Rundell, Saa der ingen Skalckhed ſkeer naar wynteren kommer, Och laad mig ſtrax nyde all leilighed om Ederß tilſtand, och forundrer ieg mig ſaarligen at du Saa Sielden laader mig Eders wilkor wyde.

Der er Godtſke lyndenou medfaaet Allehande, huorom du tilforn haffuer ſkreffuit, Saa ieg forſeer mig till at y haffuer den dell y bør at haffue. Jeg haffuer hannem atſkillige Eringer befhalit huoß Eder at forrette, hvilcke hannem Skriffligen Er offuergiffuen, huorepther du dig nyde haffuer at Rette.

Och forſeer Jeg mig nu baade till dig, Saauell Som till die andre Samdtlige Befheligſheber, at y ſkicker og forholder Eder Erligen och oprichtigens Som y Plichtig och Skildig Erre och ieg mig till Eder ſamdtligen forſeer och ſom y achter at haffue Et Erligdt Naffn och Richte, och y udi mig En Naadig herre, hvilckit med all Naade och gunſt om En huer ſkall Recompenseris. Vale, Datum kobenhaffuen den 20 Octobris Anno Dni 1.6 1.1.

Christian.

---

en duelig Sømand, er iſær bekiendt af ſine Tog for at opſøge Grønland: et Foretagende, ſom Christian IV. allerede fra ſine første Regieringsaar ivrigen foretog ſig at udføre. Han udſendte først Godſke Lindenov 1605, paa hvilket Tog Grønland første Gang blev gienfundet efter de norſke Indbyggeres Undergang. Anden Gang blev han udſendt (d. 8. Mai) 1606. Paa det 3die Grønlandstog 1607 ſendte Kongen en (formodentlig udenlandſk) Capitain Carſten Richardſon. (Jvf. Holberg Danm. Hiſt. II. S. 600—602. 604. Slange ved J. H. Schlegel. I. 372. 377. 403.) Fierde Gang ſendte Christian IV. i A. 1616 den bekiendte Capitain Jens Munk til Grønland.

1612.

12.

Andres Synckler till Hande. [A.]

Om Calmar Stads Forsvar under den forventede Beleiring af de Svenske.

Jeg haffuer aff dijn Skriffuelse forstanden dyn mening och betenckende om Calmers Byes Ruiin, oc Eptherdi ted uyll werre att formode at fynden well turde faa y synde Eder at beleyre, saa skaldtu inted ydermere lade affbryde end den Ringmuur som gar omkring byen, den skaldtu sauyt laade bryde aff, at du med stöckerne aff Slottet Kandt beskyde Byß wolden, ted andit skall haffue en anstandt intill Gerdt Randtzow till Eder Kommer, huilcken med ted første nest Gudtz hielp skall till stede Komme, dismidlertiid skaldt du laade qvartere ted folck som eptherhanden ankommer, Et Regiment paa Molholmen och ted andet, udi Skouen som uorriß Skuder och skiib pleier at ligge. Der Er ochsaa afferdigit murmesters och Plixfolck som skall arbeide paa foden aff wollen, huilcke uell med ted førſte kommer tiill steede. Skiiben ligger ochsaa heer ferdig, naar uynden bleß haabis jeg Nest Gudtz hielp at die skall uell snartt werre huoß Eder.

Kommer Gustawuß till dig daa trakteer hannem Epther leiligheden well, inden lagit faar Ende uyll jeg nest gudtz hielp komme med till pankettit. Vale. Datum kiobenhaffuen den 5 Apriliis A. D. 1.6.1.2.

Christian.

1614.

13.

Ahn Meine hertzliebe Schwester die Hertzogin zu Brawnswich [1]). [A.]

Kongen melder Hertuginden sin lykkelige Hiemkomst fra England, og at han har talt med sin Svoger om de Brunsvigske Sager, i hvilken Anledning K. Jacob vil sende en Gesandt. Kongen har tillige tilskrevet Staden (Brunsvig) om en Sammenkomst og Underhandling, m. m.

Freundliche Hertzliebe Schwester, wahn es dihr nach wunsk deineß Hertzen nach woll erginge, so wehre dasselbige mir eine hertzliche freude

[1]) Christian den Fierdes ældste Søster Elisabeth, f. den 25. Aug. 1573, havde den 19. Apr. 1590 paa Kronborg Bryllup med Hertug Henrik Julius af Brunsvig-Wolffenbüttel, som døde d. 20. Jul. 1613, og Hertuginden, der levede sine sidste Aar i Staden Brunsvig, døde der d. 19. Jul. 1626.

zuvernehmen, dan es dihr nimmer so wohl ergehen kann, ich wunske es dihr jo thaussendtmahll besser. führ meine person Kan ich nicht genunckſam den lieben Gott danken, der mich disse reise nach Engelandt so genedichlich behütet hatt vndt mit gesundtheit nach hause wideruhm gebracht[1].

Auf disse meine reisse vnther anderen meinen gesкefften, habe ich mit vnserem Schuagern, der Braunswiske sachen[2]) halben geredet, also

[1]) Kongen havde i Sommeren 1614 faaet i Sinde, at overraske sin Svoger og Søster i England ved et Besøg; han indsatte et Regieringsraad under sin Fraværelse (Cantsleren C. Friis, Rigsadmiralen Ulfeld, og Rigsraaderne Axel Brahe og Niels Holk) og afseilede d. 3. Jul. med 6 Skibe fra Kiøbenhavns Rhed. Den 19. Jul. kom Flaaden under den engelske Kyst ved Winterton i Norfolk Shire; og om Morgenen den 20. tiltraadte Kongen med et lidet Følge sin Reise til Hest fra Yarmouth til London. Den første Nat laae han i Woodbridge; den anden Nat i Engerston, og kom den 22. ved Middagstid til London. Efter hans egne Optegnelser udgiorde hele Veien 101 engelske Mile. I London spiste han ukiendt i et Vertshuus nær ved Aldgate, tog en Hyrevogn, og kiørte til Sommerset-House, hvor Dronning Anna sad allene ved Middagsbordet, da Kong Jacob var paa en Reise i Bedford Shire. Christian IV. overraskede saa fuldkomment sin Søster, der ikke vilde troe en Tiener, som havde kiendt ham og løb nogle Øieblik forud ind i Galleriet, hvor Dronningen sad til Bords, at Kongen kom bag hende og hilsede hende med et Kys, inden hun ret fik ham at see. (Memoirs of Bishop *Goodman*. Vol. II. p. 371.) Christian IV. har selv i sin Skrivecalender for 1614 i Korthed optegnet adskilligt om denne Reise. (Suhms Nye Saml. II. 3. Hefte S. 98—100; og overs. hos Schlegel, Anm. til Slange. II. S. 21. 22.) Kongen forlod London d. 1. Aug., fulgt af Jacob I. og Prinds Carl til Gravesend. Den sidstnævnte kom følgende Dag ombord paa Kongens Skib, og tog der den sidste Afsked med sin Morbroder. Den 3. seilede Flaaden fra Gravesend, men fik først god Vind den 6., og kom den 9. under Læsøe, hvorfra Kongen gik i en Baad til Varberg, kom den 11. til Cronborg, den 13. til Kiøbenhavn, og herfra d. 15. til Frederiksborg, hvor han samme Dag har skrevet dette Brev.

[2]) Allerede imellem den afdøde Hertug Henrik Julius, og Staden Brunsvig, der endnu, tilligemed Magdeborg, Lüneborg, Rostock, Stralsund, Wismar, m. flere Stæder, holdt fast ved det gamle Hanseforbund, var der opstaaet alvorlige og langvarige Stridigheder. Disse fortsattes og voxede under hans Søn Hertug Frederik Ulrik. Den engelske Mægling, hvorom dette Brev handler, synes ei at være kommen i Stand. Uenigheden steg 1615 til den Grad, at Hertugen med en samlet Hær paa 20000 Mand, den 23. Jul. begyndte at beleire Staden, hvilken dog snart de øvrige Hansestæder, i Forbund med Hertug Christian af Lüneborg og Grev Henrik af Nassau, kom til Undsætning med en betydelig Krigsmagt. Christian IV. havde fraraadet Hertugen at begynde denne Beleiring; dog begav han sig selv til hans Leir, og kom d. 30. Aug. 1615 til Klostret Riddagshausen. Hele Sept. og Oct. medens Beleiringen varede, bestræbte Kongen sig for at bringe Underhandlinger og en fredelig Overeenskomst i Stand. Den

daß sein gesanter sich soll einstellen wann ich ihm zuskreibe, dan derselbige ist ihm Nyderlande vndt wartet nur auff mein Schreiben. Nun haabe ich aan die staad geskriben ob sie sich auff vnsere beiden tractation accomodiren wollen, So sollten vnsere gesanten auff Eenen gelegenen ordt zusammen kommen vndt den sachen Einen anfanck geben. Wahn nuhn die stadt sich zu der handlung bekuemen würde, So wollte ich gerne von dihr verstendiget sein ahn welchen ordt die tractation ahm besten Konthe forgenommen werden. Darneffen wolthe ich auch Erinnerdt haben, daß der ordt muchte genennet werden, der beide teill muchte gelegen sein, auff daß die Handlung nicht muchte vhmgestossen werden.

Die zusammenkunft kunthe irgendt ihm zukunfftigen September ahngestellet werden. Derselbige gesanther ist ein gaar feiiner man vndt mir ganß wohll bekandt vndt sonder Zueiffuel wirdt er seinen fleiiß so viill muglich darahn wenden. Ich will dich Ruhmer mit dissen schreiben nicht lenger auffhalthen sondern dich dem gewalthigen schuß Gotthes ganz getrewlichen befholen haben vndt bleibe allezeit dein getrewer Bruder dieweil ich lebe. Datum Frederichsborrich den 15. Agusti Anno 1.6.1.4.

Christian.

14.

Chanseleren Christen Friiß til hande. [A.]

Om Hans Lindenov; om Hertugen af Sarens Besøg, og hvad han havde berettet om Sverrige og den Forandring, der paa en kort Tid er foregaaet med Gustav Adolfs Sind; om en vis Capitain Ceriton, der havde siddet i Blaa Taarn.

Hans Lyndenowß [1]) begering anlanger derpaa Er denne Resolution, at hand maa tage udi hanß sag att bruge, y huem hannem

21. Oct. fik Byen Undsætning, og Hertugen maatte ophæve Beleiringen. Kongen fortsatte imidlertid sin Mægling, og den 21. Decbr. kom det endelig til en Fredsslutning imellem Hertugen og Staden. (Jvf. Slange ved Schlegel II. S. 40. 41, og de her anførte Skrifter.)

[1]) Uden Tvivl menes her Hans Lindenov til Ørslev Kloster (Sødskendebarn til Godske Lindenov), om hvem man veed (efter Klevenfeldts Optegnelser), at der 1613 gik adskillige Herredagsdomme over ham for Gield, og at han 1615 havde en betydelig og farlig Proces, hvorefter han blev dømt til evigt Fængsel. Imidlertid blev han løsladt, og fulgte 1618 med Admiralen Ove Giedde paa Toget til Ostindien, hvor Hans Lindenov formodentlig er bleven og død. (I D. Atlas IV. S. 687 er han forvexlet med Hr. Hans Lindenov til Hundslund Kloster i Jylland, som blev Rigsraad 1627 og døde 1642.)

lester, dog att der er altiid nogen huoß, naar hand nogit med haanem haffuer att bestille.

Ted Øll som strandit er derudaff maa dennom paa denne gang, halffparten aff Syssen epterladiß[1]).

Hert. aff Saxen[2]) drog y dag tiil Frederichsborrig, waar ickun engang huoß mig. Hand er ellers megit en anden persohn aff Discretion end die andre hanß brødre uy kiender, Die taalede liidit gaatt, baade om landit, och øffrigheden, Siiger derhuoß att Gustauuß saa aldelis, udi en stackidt tyd haffuer forandrit siit gemiithe, at ted icke troligdt er: den fux hand naar med, som till haadersleff discurrede allehande med Chanseleren Die beretthede ochsaa selsam snack om den Ceridon[3]) som en tiidlang saad y ted blaa taarn, haffde ieg faatt paa hannem ygen, daa skulle hand nyst kleede En gallie. Vale Datum Croneborrig den 14 Decembris Anno 1.6.1.4.

Christian.

1615.

15.

[Uden Udskrift.] (A.)

Om en Person, der synes at være grebet i en eller anden Forbrydelse, og som Kongen vil bare fængslet i Slotstaarnet, m. m.

Denne kompaan skaldtn sette y taarnit indtill nydere besked. hestene send etstedtz hen der som die kan foriß indtill sommeren; man kan bruge dennom i kaarren. Send mig en smid herud med nogle kramper till laasen paa neien, saaoch en Tømmerman med En fiell eller thu till at Reparere portene med. Datum Lyngby 1. Februarii Anno 1615.

---

1) „Anders Mickelsen byfoget her i byen skall giffue halff Zise aff hans øll som kand biergiß.“ Denne Anmærkning blandt flere findes uden paa Brevet med Cantslerens Haand.

2) „Hertug Julius“ (med Cantslerens Haand).

3) „Capitain Ceridon“, efter Cantslerens Tegnelse.

16.

[Til Rigsraadet. Uden Udskrift.] (A.)

Kongen afgiver sin Beslutning og Erklæring angaaende Rigsraadets Betænkninger over adskillige af K. Jacob I. af Storbritannien forebragte Begieringer og Forslag, samt over Kongens Andragende, om hvorledes hans yngre Sønner efter hans Død skulde aflægges, med flere Punkter.

Epthersom Steen Brade och Jacob Wlfeldt paa Menige Danmarkiß Riigiß Raadtz uegne y dag huoß mig haffuer uerrit och paa alleß deriß uegne, forrebracht deriß raad och betenckende paa nogle hanß ker: aff Store Brytanniens myn elskelige Suoger och Broders begeringer och werffuing[1]), Saaoch deriß betenckende paa nogle myne och detthe rygiß privatt Saager anbracht, huorpaa er denne myn Erkleering.

1.

Anlangendiß den Vnion huorudi H: k: aff Store Britannien begerer att disse konningriger sig uille begiffue[2]), At nu Raadit sligdt att indgaa icke synis att uerre raadeligdt, tedsamme deriß betenckendt approberer ieg ochsaa.

2.

Thed fyskeri epther Hualfisk anlangendiß under ted laand grynland Huilckit h: k: begerer att motthe till h: k: afftrediß huiß rettighed, disse konningriiger dertil kunde haffue, vdi huilcken sag ieg Radtzenß betenckende saalediß haffuer fornommit, att die till sliig afftriid icke kunde raade, eptherdi allehande uychtige motiver udi samme sag kunde indføriß, huilcken raadtzsens meening ieg mig ochsaa vell kunde laade

---

[1]) Robert Anstruther, der sædvanligen brugtes som Kong Jacobs Sendebud i politiske Ærender til Danmark, var ogsaa her i den ovenfor omhandlede Anledning. Den 18. Mai kom han tilbage til England. Jacob I. omtaler hans Hiemkomst i et Brev til Christian IV., dat. Greenwich 21. Mai 1615; men da han faldt i en stærk Feber, kunde han først d. 13. Jul. melde Cantsler Friis om sin Samtale med K. Jacob, og om dennes Forundring over „at han ingen rationes kunde giffue hannom, huorfor Begieringen aldelis ware affslagen.“ (Om Anstruther s. nedenfor A. 1618.)

[2]) En Forbindelse med Jacob I. imod Erkehertug Albrecht i de spanske Nederlande, med hvem den engelske Konge havde Stridigheder. Kongen vilde ikke bryde det venskabelige Forhold, hvori han og hans Forfædre i saa mange Tider havde staaet til det burgundiske Huus. (Jvf. Slange, herom og om de øvrige Punkter i K. Jacobs Andragende, S. 375. 376). Man seer ogsaa heraf, at det engelske Svogerskab i flere Tilfælde, hvor høiere politiske Grunde kom i Betragtning, ikke havde nogen mærkelig Indflydelse paa Kongen.

gefalle, saframdt dette obstaculum icke naar y veien Alt maa ske naar die slig fyskerie med forloff och gode uillie icke kunde erlange, att die daa vden forloff densamme nylle bruge, huorfor man sig udi slig en casum uille Erklere, med huad middell sligdt dennom kunde formeeniß saa denne formente Rettighed med en god Reputation kunde Erholliß.

3.

Thed fyskeri vnder Norrie epther Hualfisk som och begeriß, huilkit rygenß raad, formener att komme vndersaaterne udi disse konningriger til Skaade, ted kan ieg endomstund icke forstaa och behoffue wydere Deliberation. Ty saaframdt die formene de ingen anden fyskeri uden den samme bruger och deraff giffuer deriß aarlig tribut och rettighed y ted sted man nu inted deraff haffuer daa kan ieg icke see huad Skaade Cronen eller deß underliggendiß vndersaater deraff kan haffue, dog er icke heermed mendt att die Engelske den allene skulle bruge menß skall uerre frii for alle dem som deraff til Cronen uill giffue syn rettighed.

Och er dette vngeferlig mit betenckende udi dii saager som h: k: af Brytannienß gesanter heer haffuer proponerit huorpaa Danmarckiß rigiß Raad sig wydere kan betencke och siiden derpaa sig erkleere.

Anlangendiß myne egne Negotia udi ted att ieg aff menige Riigenß raad haffuer begeerit, att myne yngste Sønner, naar die till deriß myndige aar kommendiß worder, Och ieg med doden er affgangen daa motthe saauit Respecteris som myne Søsking tillforn er Respecterit, huortill er Suarit, att Riigenß raad Sliigdt icke kunde beuilge vden menige Riigenß Stenderß beuilling Eptherdi samme anmodning naar ganske fremmid.

Huorpaa er denne myn Replica att rygenß raad sligdt uden Stendernes concursum nocksom kan gørre vdaff eptherfølgendiß aarsag ty dentiid myn Herrefaader hoilofflig yhukommelse med rygenß raad som dentiid liffuede tracterede, att huem som myn elste Søster, som endnu i Lyffue er bekam til syn gemahll, den samme skulle ochsaa an-nammiß derepther till konning offuer danmarck og Norrieß Riiger hueß huilcken handling ingen uden Raadit haffuer uerrit forsamlidt Eptherſom densamme handling in Originali nocksom skall vduisse. Vdi ligemaade naar ingen vden rygens raad tilsteede dentiid myne Søskings brudskaatt bleff beuylgit, Huilcket ochsaa y mange andre maader Saalediß er skeed hvilckit heer att føre paa baauen vnodigdt er.

Huorfor er myn tilforsicht till menige riigenß raad att die sligdt icke fraa dennom til Stenderne henskiider, Wuansiit ieg ingen thuiffuel beer till die Erliige folck menige Danmarckiß riigiß stender Besønderligens eptherdi Summen udi sig sielff icke er saa ganske stor att disse riiger derudaff nogen stor omkostning kunde tilføieß, dertil med er ted endnu en lang tiid, till sligdt kan stilliß y uerck, dertilmed staar deriß saauell som alle menniskerß Lyff y den Allsommegtigstes hand om die den dag kunde erleffue. Och offuer dette saa haabiß ieg till, att saaframdt gud alsommechtigste dennom Spaare uille att disse konningriger och lande altiid skall haffue saa stor Ehre gaffn och tieniste aff disse Sønner, som om gud alsommechtigste ted saa haffde forseet att sligge contributiones til frøckenerne haffde skullit bleffuit anuendt.

Anlangendiß att riigenß raad formener at vndersaaterne udi disse lande och riiger saalediß att nerre graverit. saa att die med ydermere Skatt icke kan beleggiß paa denne gang. Huorpaa er udi saa maade mytt Suar, at ted icke mueligdt er, vden sliig hielp och Skatting att forferdige festingerne, och om die paa nogen tiid saalediß skulle henstaa, daa er ted att befrochte att die skall bekomme sliig skaade huilcken man syden med stor omkostning icke ygen skulle kunne oprette, besønderligenß eptherdi die meste partenß staar udi full biigning.

Huorfor nyll fornøden uerre att saaframt die icke detthe aar den heele skatt kan erlegge att den daa halffparten y aar och halffparten ad aare bliffuer erlagdt, huilcket syniß att kunde skee vden deriß store skaade.

Die andre Sager haffuer deriß richtighed epthersom die huoß Raadit er Delibererit. Actum københaffuen den 5 Aprilis Anno 1.6.1.5.

17.

Prindtzenß Hoffmeister Christen Friiß [1]) til Hande *).

Kongen sender ham endeel Smykker og Guldkiæder, bestemte til de unge Prindser; og paalægger ham at undersøge, hvorledes Helsingør kunde befæstes.

Jeg sender dig herhuoß atskillige kleinodier huilcke Bornen skall haffue som eptherfølger:

*) Efter Klevenfeldts Afskrift, paa det Kgl. Bibliothek.

[1]) Christen Friis (en Søn af Jørgen Friis til Krastrup, D. R. Raad og Fru Else Biørn til Steenholt) var f. paa Krastrup i Jylland d. 4de Nov. 1581. Han blev oplært i Sorøe Skole, og reiste første Gang udenlands 1599, med sin Læremester Mag. Herm. Nielsen, og i Selskab med to af sine Brødre. De studerede først to Aar i Marburg, siden i Strasburg, giorde derfra Reisen

En stor Gulkeede tegnit med A. huilcken Prindtzen skall haffue, derhuoß Er der nogle Demandtz och Perle Stifter med Ett smicke giordt som en Egikuißt tegnit med B; hvilcket Prindtzen vdi ligemaade skall haffue; Derhuoß Er et rødt Feldtteegen stucken med triinde Perler, huilckit ochsaa skall uerre Priindtzenß.

Derhuoß er Ett Demandtz Hatteband med En stor Demandtz stiifft carmeserit med Demanter omkring En temmelig stor Demandt tegnit med C., huilckit Hertug Frederich Skall haffue. vdi lige satzuun Er der et andit till Hertug Wuldrich, huorhuoß er en Leopardt, huilckit er tegnet med D. Der er ochsaa thuinde pandtzeer keeder aff En størrelse med 𝔉[1]) besatt med Demanter huoruddaff H: Frederick skall haffue den Eene och h: Wldrick den anden. Och eptherdi udi samme keeder fattiß nogle demanter som er udfallen, daa skaldtu samme keeder tilskicke Jørgen Priiß, att hand laader indsette andre Demanter igen, sa och skall hand farue dem op igen.

Der findiß Ochsaa Ett Papiir tegnit med E. huorudi er nogle stiffter besatt med demanter och Rubiner, huilcke Christian Wuldrich skall haffue, och skall till samme stiffter Hatstaaffereren gøre et Hatteband aff Silcketøi, huorpaa samme stiffter kan settis.

Eptherdi du eßt nu der tilsteede udi Helsingør, daa see dig med fliid om huorlediß man best kunde fortificere byen uden til med tørre Graffuer och nid stranden med en Muer, Och maa byen icke bliffue

gjennem hele Tydskland, og kom hiem 1601. I det følgende Aar reiste han atter med sine 3 Brødre (Gregers, Biørn og Anders Friis) til Skibs til Frankrig, tilligemed Hovmesteren; og opholdt sig paa tredie Aar, deels i Paris, deels i Orleans og Montpellier. I Foraaret 1604 tog han fra Marseille (hvorfra Mag. Nielsen reiste hiem) til Italien, hvor han opholdt sig i to Aar; om Foraaret 1606 giennem Tyrol og Østerrige til Nederlandene, hvor Chr. Friis i nogen Tid tiente som Volontair under Prinds Moritz af Nassau. Endelig kom han henimod Vinteren 1606 hiem til Danmark, efterat have i det hele tilbragt henved 7 Aar i fremmede Lande. Han tiente i Calmar-Krigen 1611 og 1612, og blev efter Freden forlehnet med Roeskilde-Gaard. Den 8. Mai 1614 ægtede han Barbara Wittrop, og ikke længe efter fulgte han med Christian IV. til England. Samme Aar udnævnte Kongen ham til Hofmester (Gouverneur) hos sin ældste Søn, Prinds Christian; en Bestilling, som han forestod til 1616, da Kongen d. 1ste Dec. udnævnte ham til Cantsler og til Rigsraad (jvf. S. 41), hvilket han blev til sin Død d. 30. Sept. 1639.

[1]) En saadan Figur, liig et C med F i, findes i Brevets Afskrift.

saa lang som den nu løbber ud till Lundehaffuen. Datum Frederichsborrig den 8 Iunij Anno 1615.

Christian.

18.

Christen Friiß Hoffmeister til hande.

Om de unge Prindser, Christian og Frederik, som Kongen her befaler Hofmesteren at lade komme til Kiøbenhavn.

Du skaldt saalediß disponere Prindtzenß och her: Frederich Duund [1]), att du den 25 Huius med hannem kandt nerre y københaffuen [2]), Myn nogen till hannem sielff uill ieg till dig skicke, huis ydermere uogne kan behoff goriß, kandtu bestille huoß Lensmanden. Derhuos skaldtu ochsaa bestille nogen till Staltoiett, och dennom som nøduendig skall med. Datum frederichß den 19 Iunij Anno 1.6.1.5.

Christian.

19.

Prindtzenß Hoffmeister Christen Friis til hande. [A].

Kongen affiger Prindsernes Reise til Kiøbenhavn indtil videre, og anordner noget angaaende deres Gehæng og Livbælte m. m.

Epthersom ieg skreff Dig till att du med Prindtzen skulle reisse till københaffuen den 25 Junius Saa skall slig Reisse indstilliß til uiidere beskeed, Hvilcket du ochsaa skalldt Siige till Stalmesteren att hand ochsaa till uydere beskeed skall bliffue dersom han er Med Prindtzenß Geheng och Liffgortell, saoch her: frederichß, kan skee aff Perlestickerne saa uyt die kan af steed komme. Stalmesteren skall laade hente fraa københaffuen saa megit Blaadt tobiin [3]) til Folckeniß kiortell fortiill att underfodre, hand skall ochsaa hiidskicke den brune hest med Spirandt. Datum Frederichsborrig den 21. Junij 1.6.1.5.

Christian.

---

[1]) Dont (indrette deres Sager).

[2]) Jvf. de to følgende Breve, hvoraf man seer, at Kongen to Dage efter har betænkt sig, og indtil videre affiger denne Prindsernes Reise. Man seer iøvrigt af disse Breve, at begge Prindserne paa denne Tid hverken opholdt sig paa Frederiksborg, eller i Kiøbenhavn. Maaskee paa Hørsholm? (s. Anm. til Nr. 23 af 10. Jan. 1616.)

[3]) Tobin, et Slags Silketøi ("serici panni undulati species". *Scherz*, Gloss. german. med. ævi), som det i en Strasburgsk Politieanordning af 1628 forbydes ringe Folk at bære. (Frisch Teutsch-lat. W. B. II. 374.)

20.

Hoffmeisteren Christen Friiß till hande. [A.]

Angaaende Prindsens Reise til Frederiksborg, paa nærmere Befaling.

Du skaldt Prinsenß toi saalediß ordinere Saaoch Hoffmesterinden tilsige att hun y ligemaade sig præparerer att y samdtligen komme hiid naar y faar bud. Dog skall der icke uidere Bagasie tagiß End som man paa en stacket Tiid kan bruge, huortill Du skalldt aff Lensmanden uogen begere, och skall Eder En Dag eller thu tilforn tilsygiß, Datum Frederischborrig den 21 Junij Anno 1615

Christian.

21.

Priinsens Hoffmeister Christian friiß til hande. [A.]

Om Prindsernes og Hertugen af Brunsvigs Reise (formodentlig til Kiøbenhavn, da man af Nr. 22 seer, at de den 30. Dec. ikke vare paa Frederiksborg.

Prinsen och Hertug frederich med kammeriuncкeren och Skolmesteren [1]) skall aage sammen, saa aager du for med dyn wogen.

Syden skall her: aff Brunswich [2]) och hanß herremand [3]) aage nest epther Prindtzen.

Syden følger hoffmestrinden med Børnen.

Och bliffuer ted ued den forrige affskeen saa att y ricker op paa mandag. Datum københaffuen den 15 Decembris Anno 1.6.1.5.

Christian.

---

[1]) Jvf. Anmærkn. til Nr. 23 af 10. Jan. 1616.

[2]) I A. 1615 kom en ung Hertug af Brunsvig, Christian den Fierdes Søsterson, til Kongens Hof for at opdrages med de danske Prindser. Efter Schlegels Mening (Anm. til Slange S. 29) var det Hertuginde Elisabeths anden Søn, den siden ved hans Deeltagelse i Tredive-Aars Krigen bekiendte Hertug Christian, Biskop i Halberstadt. (Han forekommer nedenfor Nr. 22 og 23.)

[3]) Herremand, en Benævnelse, som jævnligen forekommer i 16de og 17de Aarh. første Halvdeel, og som Christian IV. ofte bruger om Adelsmænd, især saadanne, som kom ved Hoffet, eller havde fast Hoftieneste; saaledes ikke i den senere mere indskrænkede Bemærkelse om Eieren af en Herregaard.

22.

Hoffmesteren Christen Friiß tiill hande. [A.]

Kongen vil have Efterretning om Prindsernes Befindende, og om hvorledes den unge Hertug af Brunsvig opfører sig.

Laad mig ued Rechruerendiß bud uyde huorleediß Børnen lyer, Saoch huorlediß den herre aff Brunsuig taager aff steed udiliigemaade huorlediß hand och hans præceptor kommer offuereuß med hucrandre. Vale Datum frederichsborrig den 30 Decembris Anno 1.6 1.5.

Christian.

1616.

23.

Hoffmesteren Christian Friiß tiil hande. [A.]

Om den unge Hertug af Brunsvigs Dreng (Opvarter, Page), hvorledes og med hvem han skal oplæres.

Epthersom Hertug Christians Hoffmester¹) haffuer nu uerrit heer och begerit att uyde om Hertugens dreng skulle studere med herren eller huoß dii andre drenge, Saa skaldtu laade samme dreng gaa y skole huoß Printzens drenge, saaoch laade hannem vnderuyße udi dii andre exercitier liige ued dii andre. Datum Frederichsborrig den 10. Ianuarii Anno 1.6.1.6.

Christian.

---

¹) Her menes Mag. Niels Jorgensen, Prinds Christians første Lærer („Tugtemester"), som Kongen her giver en høiere Titel, end paa de Tider tilkom ham. Ovenfor (15. Decbr. 1615) kaldes han „Skolmesteren". Mag. N. Jørgensen var, da Kongen i Febr. 1613 betroede ham denne Post, Rector ved Soroe Skole, og erholdt ved sin Ansættelse hos Prindsen 250 Rdlr. aarlig Løn, foruden „en Hofklædning" for sig, og en for sin Opvarter. (Slange ved Schlegel. II. S. 29.) Han maatte en Tidlang med Prindsen opholde sig paa Horsholm, „som et Sted, der var baade sundt, lystigt og frit fra al Hindring udi Studering." 1617, da Prindsen (som var f. den 10. Apr. 1603) gik i sit 15de Aar, blev Mag. N. Jorgensen forlovet fra dette Embede, og vel aflagt med et Canonicat i Lund; i hans Sted udnævnte Kongen Dr. Jesper Brochmand, da Prof. theologiæ ved Kiøbenhavns Universitet, til Prindsens Lærer, hvilket han var paa fierde Aar. (s. Hofprædicanten Laur. Jacobsens Liigpræd. over den udv. Prinds Christian. Kbh. 1649. 4.)

24.

Hoffmesteren Christian Friiß til hande. [A].

Kongen er af Chr. Friis bleven underrettet om sin Søns, Hertug Frederiks, Sygdom, og befaler hvorledes der skal forholdes med ham, om han, eller andre af Børnene faae Smaakopper.

Jeg haffuer aff dyn Skriffuelße fornommit, att hertug Frederik er bleffuen nogit ilde tilpaß saatt der thuiifflis paa om ted er mesling eller børnepocker. J huilckid ted er, daa skall hand saa lenge indtill hand bliffuer tilpaß igen uerre huoß hoffmestrinden, Och skall uerre udi En anden stuue Epther Docterens raad. Och saaframdt nogen aff børnen faar smaapocker, daa skall hoffmestrinden och børnens folck holle dem fraa kyrsten Munck. Sig till aadam Bylou [1]) att den lille trommeterdreng skall bliffue udaff børnens kammer. Ellers, uden sigdommen taager y andre maader uyder offuerhand, daa gørriß ted inted behoff med prindtzen att forandre Locum. Datum Nykøbing den 4. Aprilis. Anno 1.6.1.6.

Christian.

25.

Hoffmesteren Christen Friiß til hande. [A.]

Om Maden, som laves til Børnene, hvorover Hofmesterinden har klaget; Dr. Matthias gives Forlov paa nogle Dage at reise til sine Børn, m. m.

Hoffmesterinden haffuer noglegange klaagit paa, att kockene icke saaledis fliide madden till for børnen som dii skulle, huorfor du dermed skaldt haffue indseen, att ted gaar ret till.

Docter Maatiiß maa paa nogle daageß tiid haffue forloff att forreisse till syne børn, och skall hand syden stille sig ind igen.

Inden faa daage uill ieg sende nogit suordt tey till dig huoraff Prindtzen skall gørriß sørgekleeder. Datum Anderskou den 16 Aprilis Anno 1.6.1.6.

Christian.

---

[1]) Adam Bülow (en Broder til Jochum Bülow, Christian IV.s Jægermester og Lehnsmand paa Vordingborg Slot), var kommen ind fra Meklenborg, og var (1612) Kongens Staldmester. J Kongens Skrivcalender 1616, d 7. Jul. forekommer: „Seilede Aadam Bülow fraa Croneborrig paa ueien til Engeland, och haffde med sig Heste och Hopper, som ieg forehrede myn Schwoger och myn Søster." Jvf. endvidere om Adam Bülow Kongens Br. d. 5. Oct. 1618. Han døde (efter Klevenfeldt) i Efteraaret 1619.

26.

Hoffmesteren Chriisten Friiß tiill Hande. [A].

Anordning om Klæder og Kapper, som skulle forfærdiges til Prindserne.

Jeg sender dig hoß Neeruerendiß Breffuyser Nogit Suordt kleede och andit tøi Som tiill Prindtzens, h: frederichs Och h: Wldrichs kleeder skall Brugiß, Och naar deraff saa megit som behoff kan uerre Er affskorren Saa skaall ted Offuerige skickiß tilbaage igen udi Clauß Condeuiinß boe.

kapperne skall inted gørriß saa megit extraordinarie lange, och skall dii paa opslaagen foriß med ted tørske groffgrøn [1]). Er der nogen aff derriß Strømper, som nogit naar smittit, daa send dem till faarueren att dii bliffuer suorte faaruit, ty heer Er ganske ingen saa smaa strømper att bekomme. Er der nogit Offuerligdt aff Samme tøi, daa laad Christian ochsaa gørre kleeder aff samme groffgrøn Eller ochsaa aff detthe kleede. Datum in horto Hafnien: den 20 Aprilis Anno Dni 1.6.1.6.

Christian.

27.

Hoffmesteren Christen Friiß tiill hande. [A.]

Om Prinds Christian, som har faaet Mæslinger.

Jeg haffuer vdaff dijn skriffuelse fornommit att Prindtzen haffuer bekommit Mesling, Och att dii gud uerre loffuit nell erre vdkommen, Och er best att hand Epther Docterens raad bliffuer y allemaade holdt Saauell som ochsaa H: frederich. Datum frederichsborrig den 28. Aprilis Anno 1.6.1.6.

Christian.

---

[1]) Kongens Anordning om Sorgeklæder for Prindserne har været i Anledning af den Gottorpske Hertug Johan Adolfs Død, d. 31. Marts 1616.

[2]) Tyrkisk Grovgrøn. Dette var et Slags Silketoi; formodentlig, efter Navnet, mindre fiint; maaskee heller ikke af heel Silke. I P. J. Coldings Dict. Herlov. 1629, oversættes **Groffgrøn** ved tramoserica.

28.

[Uden Udskrift.]

Om Udbetalinger af Toldkisten i Helsingør.

Heerepther skall sig tollerne y helsinger retthe*).

Der Skall giffuiß

hans Stenuynckell [1]) thuhundrit daaler

Gothardt Kleensmid thuhundrit daaler

hans grytthenfenger Ett hundrit daaler

hindrick Wiittynger fyrretyue daaler

Actum y Lundehaauen for Croneborrig den 10 Maij Anno 1.6 1.6.

Christian.

29.

Hoffmesteren Chriisten Fryß tiil hande. [A.]

Om Prindsernes og Hertugen af Brunsvigs Reise til Kiøbenhavn.

Du skaldt den 21 Huius begiffue dig paa reissen till kobenhaffuen med Prindtzen, H: aff Brunsuig och dy andre Børn, Och saaledis anstille reissen, saatt y paa tree dagß tiid kommer tilsteede.

Du skaldt Ochsaa strax laade forferdige En wogen seddell och den tilskicke Lensmenden paa huerdt sted. Datum Frederichsborrig den 12 Maij Anno 1.6.1.6.

Christian.

---

*) Af det Kgl. Rentekammers Archiv.

[1]) Om Hans Steenvinkel, en af de Steen- og Billedhuggere, som Kongen brugte til Arbeider ved Frederiksborg Slot; s. „Bidrag til den danske Bygnings-historie af Archivdocumenter" ved G. F. Lassen. Histor. Tidsskrift. IV. S. 583. 585. Forf. har sammest. S. 589—591 beviist, at man urigtigen har antaget ham for at have været Slottets Bygmester, og ikke har skielnet imellem to Personer af samme Navn (Hans von Stenvinkel), af hvilke Faderen (som byggede Uranienborg 1576—80), Slangerup Kirke 1588, og brugtes ved flere Fæstningsbygninger, døde allerede den 10. Mai 1601, inden der begyndtes paa den nye Slotsbygning; Sønnen derimod, den yngre Hans Stenvinkel (som Kongen i et Brev af 1619 benævner „Vor Steenhugger, men som paa hans Gravskrift kaldes „General Architect og Bygmester") udførte enkelte Arbeider ved Slottet (bl. a. 1614 og 1619), var f. d. 24. Jun. 1587, og døde 6. Aug. 1639.

30.

Hoffmesteren Christian Friiß til hande. [A.]

Om hans Reise med Prinds Christian til Colding, i Anledning af den der forestaaende Høitidelighed.

Eptherſom ieg dig tilforn befhalit haffuer at du med Prindtzen ſkulle till kolding ymod den berammede Leehnemphangings dag [1]), Saa erre nu diſſe wogne afferdigit huilcke du till ſamme reyſſe ſkaldt bruge.

Och eptherdi ieg for ſtacket tyd ſyden, af dig haffuer fornommit at Hertug frederich En tydlang haffuer uerrit nogit ylde till paaß, huorfor du ſkaldt laade hannem bliiffue hnoß hoffmeſteriinden, indtill gud uyll, Prindtzen kommer tilbaage ygen, Datum Haaderſleeff den 18 Novembris 1.6.1.6.

Chriſtian.

31.

Danmarckiß rigens Raad til hande. [A.]

Kongen tilmelder Raadet, at han i Stedet for den ved Døden afgangne Cantsler Chr. Friis (til Borreby) har valgt Chr. Friis til Krogerup til ſin Cantsler; ligeſom at han har udnævnt 6 nye Rigsraader i de Afdødes Sted. Kongen befaler Raadet at indgive lukkede Stemmeſedler paa Valg af en Rigets Marſk.

Eptherſom Gud Allſommechtigſte neſtforleden Sommer haffuer henkallit uorriß Chanſeler Chriſtian Friis til Borreby, Saa haffuer ny aff

---

[1]) Efterat Hertug Johan Adolf af Gottorp var død d. 31. Marts 1616, begierede hans ældſte Søn Hertug Frederik af Kongen Belehningen med den ham tilfaldne Andeel af Hertugdømmet Slesvig og med Femern. („October. 6. kom Godtzſke Wynſyn paa Hertug Frederich aff Holſteins uegne an, och holdt an om Lehnet.“ Chr. IV. Skrivcalender 1616.) Kongen var da paa Skanderborg. Den 4. Novbr. reiſte han (efter ſin Calender) fra Skanderborg til Jelling, og følgende Dag til Colding, hvor de to unge Hertuger Frederik og Adolf kom til Kongen. Han opholdt ſig derpaa i Haderslev fra den 7. til den 27. Novbr. og tog herfra tilbage til Colding, hvor han i nogle Dage holdt Mønſtring over de jydſke Krigsfolk til Heſt og til Fods. („30 Nov. war jeg vde y Marken med ted Jydſke Krigsfolck baade til Heſt och Fodtz.“) Kongen havde desuden (efter Slange, Schlegels Overſ. II. S. 52) ladet overføre 6 Faner Fodfolk fra Asſens til Haderslev. Den 2. Dec. modtog Godſke Winſin (han var Hertugens Amtmand i Gottorp) Lehnet i Hertugens Navn paa Koldinghuus. — Det var ved denne Leilighed, at Chriſten Friis den 1. Dec. blev udnævnt til Kongens Cantsler, (ſ. Nr. 31); tillige udnævntes i Alt 6 nye Rigsraader og 16 Adelsherrer til Riddere af den Sværdorden, ſom Kongen indſtiftede. Jvf. Slange v. Schlegel. II. S. 57—61. (Om hvad der i øvrigt foregik før og i Anledning af Forlehningen paa Koldinghuus, ſ. Schlegels udførlige Anm. (55) til Slange. II. S. 52—57.)

aff nychtige Aarsag skiild, icke nu lenger, nyldt uerre vden Chanseler, huorfor ny nu till samme bestilling oß haffuer udueelit Christian Friiß til kraagerup, huilcken ochsaa os derpaa haffuer giordt syn Eed, hueß persohn y eder skall laade uerre befhalit. Och eptherdi en ganske hob aff riigenß Raad ued døden erre henkallit, och en paardt, aff dennom som ygenleffuer, gamle och wformugsom erre, Saa haffuer ny for sliig aarsag skiild for raadsom erachtit at samme taall med ted forderligste skulle formeeriß. Huorfor ny disse eptherskreffne persohner nill haffue vdneffnit som er Jorgen Lunge, Albret Skeel, Jfuer Jull, Anderß Bille, Jenß Jull och Holger Rosenkrandtz iørgensøn: ybland huilcke ny Albret Skeell till Rigenß Admiraall haffuer forordnit och saatt [1]).

Nu nyll ted ochsaa uerre fornøden at dette Riige bliffuer forsørgit med en diichtig Maarß, som y all forfallende leylighed Riigenß Aadell och kriigsfolck kan føre, huorfor meenige danmarckis raad som heer tilsteede erre, om samme persohn skall Votere, och deriß mening en huer serdeliß paa en lyden seddell med et Naffn skall giffue tilkende, och dennom tilluckt tilstille norriß Chanseler, och er saa detthe hueß ny paa denne tyd worriß Elskelige riigenß raad haffuer naadigst nyllet laade forstaa, Och erre ny eder samdtliigen med all kongelige gunst och benegenhed altiid beuogen. Datum paa nordt Slott folding den 1. Debris Anno 1.6.1.6.

Christian.

32.

Et Negotium Riigerne ahngaaendis paa huilkit rygenß Raad skall sig Erkleere. [A.]

Epthersom udi kobenhaffuen til Syste forleden herredag Danmarckiß Riigiß Raad aff os er bleffuen Proponerit huad for wleilighed disse Riiger och lande sig haffuer att formode om kon: af Polen ted konnigrige Suerrig igen skulle bliffue mechtig, Huorpaa riigenß raad dentid sig erklerede dennom med oß at uerre udi samme meening, Och saa frambdt man nogit nydere om kon: af Polens nisse Intention kunde erfhaare, at man daa nylle Deliberere huad udi all forfallende leilighed

---

[1]) Jvf. Nr. 33: Kongens egenhændige Udkast til Admiralens Ed, af samme Dag. (1. Dec. 1616.)

disse ryger och lande til beste forretagis kunde. Huorfor uy siiden den tyd kon: af Polens anslaag at erfhaare haffuer laagdt uynd paa Saa megit mueligdt haffuer ueerit. Och nu Erfhaarer[1]), at hand endeliigens tilsyndtz er Nestkommendis Sommer (eller maaskee før) at forsøge syn lycke ymod Suerrig och dessen tilbehørige lande. Thiil huilcken Intention at sette y uerck, hand till Prage och andenstedtz haffuer laadit werbe kriigsfolck, Saoch aff den Rom: keyßer bekommit nogle fornemme officerer huilcke haffuer en stor anhang aff Soldater. Item han haffuer offendtlig ladit besøge en Deel aff Søsteederne om Skiib och icke duldt huortill han samme Skiib bruge uylle. Huad nu heerudinden er at betenke som disse konnigriger och lande y framtiiden mynst Kan uerre till faare, derpaa Kan uorriß Raad sig betencke, Och deris meening oß Skrifftligen laade tilstille; Och erre uy Eder samdtligen med all kongeliige gunst och Naade welbeuogen. Datum kolding den 1. Decembris Anno 1.6.1.6.

Christian.

33.

Admiraalenß Eed. [A.]

Anno 1.6.1.6.
Coldingi 1 Decembris.

Epthersom E: ko: Ma: nu Naadigst mig tilbetroet haffuer at uerre E: ko: Ma: Raad och Admiraall, daa loffuer Och tilsyger ieg E: ko: M: och disse ryger och lande sand huldskab troskab, och lydachtighed, All skaade og forderff uill ieg aff myn yderste Formu affuerrie, Derimod uyll aff yderste macht och formue forfremme all den deell som E: ko: Ma: och disse ryger och lande kan komme til Reputation gaffn och beste. Jeg uyll ochsaa udi fred och feyde tyd naar E: k: Ma: mig tilstigendis uorder, med E: k: M: Skiibsflaade och folck mig henbegiffue, paa dy steeder, huorhen ted mig aff E: k: M: commenderit bliiffuer, Och saaledis føre E: k: M: flaade och folck, som ted en erlig Admiraall

[1]) Det synes at Christian IV. er kommen til Kundskab om disse Kong Sigismunds Planer mod Sverrige ved en Gesandt, som Hertug Vilhelm af Curland, der laae i Uenighed med den polske Konge, sendte til Danmark, og som Christian IV. modtog i Haderslev (den 24. Nov. s. Kongens Skrivcalender, og Slange ved Schlegel. II. S. 61. 71).

Cegner och bør og uell anstaar. Jeg uyll ochsaa holde god ordning och regimendt, Och saalediß mig forholde ymod E: k: M: och disse rygerß fyender, Saat E: k: M: deraff skall haffue behaageligbed ochsaa huoß yndenlendtske och vdlendtske haffue Rom Eelhre och Reputation. Jeg uyll aarligenß med all fliid besee E: k: M: Skybßslaade, Och E: k: M: derom gørre Relation huorlediß den er ued macht, Saat den kan uerre altiid ferdig naar behoff gørriß. Jeg uill ochsaa udi myn foruaaring haffue Ett uyst register paa hueß Søfolck y tienisten er, saoch huad folck E: k: M: aff huerdt land steeder og byer, udi disse konningriger Och lande kan bekomme naar behoff gørriß. Jeg uill ochsaa laade mig E: k: M: Søfolck paa ted høieste uerre befhaalit, saauell som ochsaa den gemeene Søfaarende man, Saat ingen dennom forwlemper y nogen maader Jeg uill ochsaa udi dom och sentens mig epther E: k: M: Artickelß indhold forholde, saasom ieg ted for Gud y himmelen och saa for E: k: M: uyll forsuaare, Herhuoß uyll ieg tilholde myne vndergiffne Capiteiner Skippere och alle andre officerer at dy saalediß omgaaß med Søfolckit som ted sig Bør, Och uyll ieg med all fliid tilholde søfolckit atdy affthen och morgen saoch naar dy haffuer faat maad epther E: k: M: derpaa giorthe forordning indhold Synger och tacker gud y himmelen, saoch fliitig søge predicken naar dii dage indfaller y ugen paa huilcke maan pleier at holde predicken.

Herhuoß loffuer och tilsiiger ieg E: k: M: at aldt hueß ieg Seer hører leeser eller erfhaarer som bør att holliß hiemmeligdt och E: k: M: macht paa ligger ted uyll ieg aldrig nogen aabenbare menß tage ted med mig y myn graaff. Detthe och aldt andit Offuenbemelthe loffuer ieg faast och wbrødeligen att holde saa Sandt hielpe mig Gud och hanß hellige Euangelium ued Jesum Christum. Amen.

34.

Chanseleren Hr: Christian Friß och H: Jorgen Lunge, Riigenß Maarß till hande. [A.]

Angaaende nogle Punkter, hvorom skulde underhandles med Hertug Frederik af Gottorp ved en Commission, bestaaende af to Medlemmer fra hver Side.

Y skall anholde hueß Her: Friderich att godtske wynsyn och hanß von der wyßk matthe bliffue Brugdt med thuende aff myne raad, som er Gerdt, och Balser, strax eptheratt detthe er offuerstaad, udi En

commission. 1. att besee ted uerck som ieg udi bredsted uill indiige[1]) om samme diige icke kommer saauell dii hussommer vndersaather til skonsell paa deriß vnde[2]) Dyger som myne, paated all nydere Disputation kan affskaffes. 2. att forhore En trette imellom myn søster och myn broder om en vocation udi Et kaall. 3. En trette om En tørremosse dersammestedtz: huilckit alsammen kan forrettiß paa thu eller tre dage y ted lengste.

J motthe uell styndom skriffue hiid in qvo statu att ted Er nu huoß Eder. Valete Datum flinsborrig den 14 Decembris 1.6.1.6.

Christian.

---

[1]) Et af de betydeligste Foretagender af Christian IV. til at udvide en vigtig Kilde for Nationalvelstand i Hertugd. Slesvig, var hans Plan og Foretagender for at inddige en meget betydelig Strækning Marskland udenfor Bredsted og Breklum Sogn. (Jvf. Dankwerth Landesbeschr. S. 137 og Kortet over Nordgoes Harde og Husum Amt, hvor Christian den Fierdes „Bredstedter Werk" findes afsat. Hansen Staatsbeschr. von Schleswig. S. 422. Noodt Schlesw. Holst. Beiträge. II. S. 312.) Denne Plan, som han havde begyndt at tænke paa 1616 (Dec. 16. „drog ieg ud fra Bredsted och besaa ted Land, som man formener at inddyge." Skrivcal.), laae Kongen i en Række Aar meget paa Hierte, og han anvendte store Summer paa Dige-Arbeidet (i Aarene 1618—1621, efter hans egne Optegnelser, allene over 173,000 Rdlr., og det endog foruden hvad der brugtes i A. 1620, hvorfra Optegnelser fattes.) Arbeidet forsattes endnu i A. 1622—24; og Kongen tilbragte selv undertiden flere Uger ved Digerne, for at have umiddelbart Tilsyn med Arbeidets Gang. (Saaledes kom han 1619 den 15. Jul. til Ophussen, en Forpagtergaard i Breklum Sogn; og den 19. Jul. skriver han: „drog jeg fraa Ophussen, och tog mig et Lossomente huoß en Bunde nest op til Dygit." Efterat have optegnet adskilligt under hans Ophold i denne Bondegaard, hvor han endog modtog adskillige Sendebud, fra Hamborg, fra Hert. af Gottorp, og fra Hert. Christian af Lüneborg (Jul. v. Bülou), som han en Dag havde til Giæst hos sig, skriver han d. 10. Aug. „Fliittede jeg fraa den Bundegaar, ieg laa ferst udi, och drog til Waalsbylle (en Landsby i Brecklum Sogn); Gaff y Lossomentet 10. heele Croner til Drickepenning." (Skrivcal. 1619.) Med al den Umage og Bekostning, som anvendtes, vilde det store Foretagende dog ikke lykkes, da Havets Flod og Strømning var for stærk, og den Strækning Marskland, man vilde inddige, for stor. J sildigere Tider (1708—17) forsøgtes denne Inddigning atter forgieves, og med et Tab af 270,000 Rdlr. Omsider har man dog (efter 1733) kunnet inddige en stor Deel af den Strækning, Christian IV. havde haabet at vinde fra Vesterhavet; og det er her, hvor Sophie Margrethes og Desmercieres Kog nu findes. (Jvf. Hansen, anf. St. S. 535—36. Schlegel til Slange. II. S. 132—134. D. Atlas. VI. 408. 422. 23.)

[2]) Onde (ɔ: flette, svage) Diger.

35.

Chanseleren H: Christian Friiß och H. Jorgen Lunge Riigenß Maarß til Hande. [A.]

Kongen vil at Jørgen Lunge (der, tilligemed Cantsleren, opholdt sig som Commissairer ved Landdagen i Slesvig) skal, tilligemed Dr. Metzener, i hans Sted møde ved Hertuginde Agnes Hedvigs Begravelse m. m.

Eptthersom denne Handling, som y nu erre udi uerck med [1]), sig offuer myn forrige meening forhaaber, Och ieg aff myn faarbroder [2]) er beeden till hanß gemahls begraffuelse, huilcken den 19 Hvius skal staa, til sønderborrig, til huilcken, ieg achter att bruge Jorgen lunge och D. Medtzener till at fortreede mit sted, Huorfor dii deriß leilighed derepther skall retthe, atti om afftenen tilforn, didahn kan komme. Drog ted sig till att denne handling sig saa lenge forhaalede, at tyden sig forløb, daa skall dii dessen vagt drage fordt, och Christen friiß bliffue tilsteede indtill samme actus er forby, och den dell forretthe som Instructionen medfør. halffparten aff herremenden skall bliffue huoß Jorgen lunge, och dii andre huoß Christen friß. Creditiffit er huoß den tydtske Secreterer till flensborrig. Valete. Datum Bredsted den 15 Decembris Anno 1.6.1.6.

Christian.

Naar y skriffuer tilbaage daa sender breffuit till husom.

---

1) Kongen mener hermed de Underhandlinger imellem ham selv og hans Frænde, Hertug Frederik III. af Slesvig-Holsten-Gottorp paa den ene Side, og det Slesvig-Holstenske Ridderskab paa den anden, om Førstefødselsret til Landene, hvilken, med Hensyn til Holsten, Stormarn og Ditmarsken, var grundet paa Rudolf II. keiserlige Diplom af 28. Febr. 1608 (jvf. Slange og Schlegel. I. 423. flg. Disse Underhandlinger førtes paa den Landdag i Slesvig, som aabnedes d. 11. Nov. 1616. Hyldingen skete først d. 20. Dec. „Samme Dag bleff H. Frederich aff Holsten hiildiget till Slesuiig, eptheratt Landtskabit udi temmelig deliberation samme Hiilding haffde taagit, epthersom Acterne uydere udvysser.“ (Skrivcalender 1626.) Dagen derpaa, d. 21. Dec., reiste Kongen tilbage til Jelling, og herfra til Skanderborg. (Jvf. Holbergs D. Hist. 2. Udg. II. S. 606. 653. 54. Slange og Schlegel. II. S. 423 og flg.)

2) Hertug Hans (den Yngre) af Slesvig-Holsten-Sønderborg, gift anden Gang med Agnes Hedvig (Enkechurfyrstinde af Sachsen), som døde d. 3. Nov. 1616. I Kongens Skrivcalender f. 1616 findes: Dec. 19. „bleff H. Hans af Sønderborrigs Gemahl begraffuen.“

36.

Chanseleren H: Christian Friiß til hande. [A.]

Kongen tilkiendegiver sin Beslutning, angaaende nogle Punkter i Sagen om de slesvig-holstenske Stænders Arvehylding. (S. Nr. 35.)

Jeg haffuer aff begge skriffuelserne saa megit fornommen att sagen paa nogle faa puncter beroer, huilcke ieg ochsaa haffuer igennomsiet, Och naar ted om Erbhuldigung Item att dii hannem som den Elste h: Johan adolffs søn hiildiger bliffuer indført, saoch att hand deriß wohlhergebrachte privilegia confirmerer, Saa siiniß mig att alting epther ted concept, mig tilskicket Er, paa dennegang nock kan passere. Paa raadhussit skaldu følge, saaframdt hertugen sligdt med siit hoffraad for gaadt anseer. Dii gravamina at affskaffe derpaa skaldu haardt staa, och didhen forhielpe, att dii bliffuer ygennomsiet och affskaffit. Den Eed at prestere paa derriß privilegibaag kan uell skee, naar dii ante acta precaveris, som før omrørdt Er. Den Eed som aff myne købsteeder begeeriß, den skall dii more consveto leiste, huorom ieg ochsaa haffuer taalit M: Hr. gerdt Randtzou.

Med Egedinß v: der lanckenß Persohn Er ieg nocksom contendt. Datum Husom den 16 Decembris Anno 1.6.1.6.

Christian.

37.

[Uden Udskrift og Datum; af Aaret 1616. Formodentlig til Cantsleren.] (A.)

Kongen meddeler sit Svar angaaende nogle Punkter, som i Raadet vare forhandlede.

Anlangendiß att man Schuenskеn skulle aduaare gørriß inted fornøden, menß dermed skall uell saalediß bliffue omgaaet, att dii cum magna reverentia skall baade giffue oß deriß nød tilkende, saoch begeere hielp, huos huilcken actus skall uell bliffue holdt y acht att dii inted omsunst skall bekomme; Och skall sauit mueligdt er alting udi god acht holliß [1]). Med steederne skall saa uyt cum Reputatione skee kan foretagiß. Riiteriet anlangendiß maa endeligenß y aar holliß y god øffuelse paated man kan udi forberørte Negotio haffue dennom tilreede. Om den

[1]) Man kan med disse Yttringer sammenholde, hvad der hos Slange (Schlegels Udg. II. S. 63. 64) berettes om skriftlige Forhandlinger imellem Gustav Adolf og Christian IV. i dette Aar.

Churlendtzske gesantiß [1]) Erinder haffuer ny taalit med Iacob Wlfeldt, Saframdt raadit nu syniß att man vden preiuditz kan giffue k: af Polen den Schuenske titell, daa Kan man nell w y l f h e e r e samme herre, alias non.

Respondetur non, vel ita, saa bliffuer ted derniid.

38.

[Uden Udskrift og Datum. Formodentlig til Cantsleren.] (A.)

Memorial

Rytteriets Tilstand og Exercering i Provindserne vedkommende.

At ryteriet noglegang om Aarit Skulle Exerseris En huer faane dersom dy haffuer hiemme, Och at der bliffuer saat en nyß straaff paa, hnad der skall giffuiß Ritmesterne, for huer man och hest der bliffuer vden stor og nydtig aarsag tilbaage naar dy tilsiigiß, huilcken straff rytmesterne Skulle mue kreffue liigesom anden nytterlig geiild.

Ty man befiinder y sandhed, att saa snaardt nogen Munstering forby er, daa skiller en pardt dennom ned heste haarnisk och folck, En pardt seer aldrig tyer till deriß ryterye, tyer end naar di faar bud om Munstering, En pardt laaner heeste aff et land y ted andit. Hüilcket er detthe Riige till faare och icke heller bør at nerre, huorfor ted y tyde niil Remedieris.

1617.

39.

Chanceleren Her Christian Frijs til Hande. [A.]

Prinds Christians Sygdom (paa Antvorskov) vedkommende.

Jeg haffuer vdaff dyn Skriffuelse fornommen Prindtzens tilstand, Och er ted best attu bliffuer med hannem saa lenge til Anderskou intill der Er nogen forandring paa feerde, huilkit nest Gudtz hielp icke lenge waarer. Och laad mig strax med detthe bud nyde huorlediß ted sig nu haffuer. Dii Medicamenta skall med ted förste komme, Och meen

[1]) Om denne i 1616 til Danmark ankomne Curlandske Gesandt, s. Nr. 36.

jeg att Docteren burde sielffuer att haffue sligdt huoß sig eptherdi man haffuer hannem icke till andit. Vale. Datum frederichsborrig den 25. Martij Anno 1.6.1.7.

Christian.

40.

Chanceleren och Stadtholderen til hande. [A.]

Om en svensk Oberst, der som Sendebud fra Gustav Adolf til Holland nu paa Hiemveien anden Gang var hos Kongen. To Krigsskibe skulle udrustes m. m.

Den Suenske Offuerster[1]) uaar y gaar till Middagß huoß mig och drog imod 4 slet bordt ygen, hand klaagede hardt paa Staaterne at dy hannem ganske inted uyste till uyllie, ydiligemaade offuer hans Egen herriß Agendt den vom Dyck att hand neppeliigenß uille see till hannem. Den gemeene man roede om skiiben, och somme stod paa landit, och raabthe, huad Soldatherne uille gorre, udi ted forløgen land, saat dy paa ted ene skib hug touet och lod skiibit driffue y land.

Thed skiib Patientia skall indtaage thu Manederß Prouiandt Och Argo skall ochsaa gørriß seielferdig med lige saa meegit proviandt.

Ibstrup uyll ieg med første leylighed besee saa kan der syden handliß med En af Ingenieren. Valete, Datum frederichsborrig den 21 Maij Anno 1.6.1.7.

Christian.

41.

Chanceleren Her Christian Friiß til Hande. [A.]

Kongen sender Cantsleren Gustav Adolfs Svar paa et Brev, der var skikket ham, og underviser ham, angaaende den Skrivelse til K. Gustav, der paa ny maa afgaae i samme Anledning, som den tidligere.

Jeg sender dig herhuoß gustauy suar paa ted breff Palli[2]) førde didhen, Och befiinder ted paa Suenske maaner att uerre stylerit, yted

---

[1]) Hans Navn var Niels Stjernskøld. Han var i Februar 1617 sendt med Breve fra K. Gustav Adolf, kom til Kongen paa Skanderborg d. 12. Febr., og reiste til Holland. (Skrivcalender. 1617.) Den 20. Mai skriver Kongen: "War den Suenske Offuerste huoß mig, ued naffn Niels Stiernskiildt, huilcken "haffde uerrit y Nedderland och uerffit 2000 Knechte, endog at Summen icke "neer uaar complet." Jvf. Schlegel til Slange. II. S. 74.

[2]) Formodentlig Palle Rosenkrantz, som var Lehnsmand i Vordingborg. Om den besynderlige Begivenhed, der gav Anledning til de Forhandlinger med Gustav Adolph, som berøres i dette Brev, s. Slange, udg. af Schlegel. II. S. 75. 76.

att hand førſt ſiger ſig ſaagen icke uerre beuyſt, och Concluderer den affliſſuede att uerre udaff lenſmanden ſked wret, Och endeligenß uyll henuyſſe oß till en wendelig proces med nogle loſſe kompaner, huilcket mig och detthe ryge uille geraade till ſtorſte wngelegenhed, huorfor paa ny ſamme Palli didhen ſkall reiſſe med breff till guſtauen, udi denne mening, att man med ſaagen uydlifftigen att procedere icke uaar tilſindtz eptherdi ſaagen ſaa manifest och aabenbaar ymod all billighed og rett er giordt, och dy ſielffer factum icke negerer udi ted attdi ſiger hannem aff Lenſmanden att uerre ſkeed forkordt, menß endnu begeerer att ſamme myßdeder maa leggiß paa den pladtz hand bleff fraaſordt, Saaframdt ſyden kan befiindiß att lenſmanden[1]) Eller nogen vrichtigen med hannem haffuer forfaorit daa ſkall dii tilbørligen derfor bliffue ſtraffit, cum annectione att man forſeer ſig till atti icke Erre tilſindtz dennom att forſuaare ſom ymellom rygerne nogen wliſt uylle ahnſtille, y morgen kandtu mode till frederichſborrig med ſamme breffs vdkaſtning. Datum Croneborrig den 1 Julij Anno 1.6.1.7.

Chriſtian.

42.

Chanſeleren Her Chriſtian Friiß til hande. [A.]

Kongen melder, at en brandenborgſk Geſandt er ankommen, der ſkal have Audients paa Kronborg, og nævner de Rigsraader, ſom ved denne Leilighed ſkulle være tilſtede.

Jeg fick retnu bud fraa Croneborrig att En ſielff femthe geſandtz uyß er kommen fraa Churfurſten aff Brandenborrig vden thuiffuell y den Polſke ſaag, huilcken ieg haffuer beſhaalit Sammeſtedtz att fortoffue, indtill ieg didhenkommer, Och ſkaldtu, Stadtholderen[2]), och Oluff Roſenſparre, huilcken Er paa Wallø, ſaoch Chriſten holck, ſom ſygiß endnu at uerre y køben: offuermorgen uerre tilſteede paa Croneborrig ſaatt geſanthen anden dag derepther kan haffue Audiens.

Muſikanterne och trommeterne ſkall imod ſamme tyd uerre tilſteede ſaaoch Apoteckeren med huiß hand ſkall bruge. Vale Datum fre: den 2 7tembris Año 1.6.1.7.

Chriſtian.

1) Lehnsmanden i Chriſtianopel Falk Lykke.

2) Hr. Breide Rantzau, Stadtholder paa Kiøbenhavns Slot; døde 10. Jan. 1618. (Kongens Skrivcal.)

43.

Chanseleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Cantsleren skal meddele Raadet, som ventes til et Møde i Kiøbenhavn, Hensigten med dets Sammenkomst.

Eptthersom Raadit semdtligen nuhmer erre foruentendiß, Saa skaldtu, naar dy ankommer, dennom, Paa myne uegne, laade nyde Aarsagen huorfor dy dennegang erre forskreffuen[1]), Och syden dennom den Polnske gesantis[2]) weruyng laade forstaa. Naar sligdt aff dennom ad deliberandum annammiß, Saa skaldtu sligdt mig laade nyde[3]). Vale. Datum Frederichsborrig den 17. 8tobris Año 1.6.1.7.

Christian.

---

[1]) Om de Punkter, som Kongen vilde have forelagt Raadet i dette Møde til Erklæring, haves et originalt Udkast med Cantsler Frises Haand og Kongens Underskrift, dat. 25. Oct. 1617.

[2]) Han kom d. 30. Sept. til Kiobenhavn. „Oct. 6. haffde Kongen aff Polens „Gesandter ved Naffn Hans Weier Audiens paa Køben:“ (Den 15de var han paa Frederiksborg; den 16de paa Cronborg.) „Oct. 18. kom alle „Riigens Raad sammen y Kobenhaffuen att deliberere udi den Polniske Sag.“ „Oct. 31. Drog den Polniske Gesanther fraa Kobenhaffuen.“ (Skriveal. 1617.)

[3]) Af Rigsraadets Betænkning af 25. Oct. 1617 sees, at den polske Gesandts Ærende fornemmelig gik ud paa to Punkter: 1., At Kongen af Danmark vilde give hans Herre Titel af Konge til Sverrige. 2., At begiere Neutralitet af Danmark i den Krig, Kongen af Polen vil foretage mod Sverrige; og at de polske Krigsskibe maatte uhindret passere giennem Øresund og andre danske Strømme, m. m. Angaaende det første var Raadets Mening: at Titelen kunde man vel give ham, saaledes som han selv forlanger den, nemlig tilfælles med Kong Gustav; men under Protest, at man derved ikke handlede mod tidligere Forbund med Kongen og Raadet i Sverrige, og ikke erkiendte eller kunde indlade sig med nogen Anden, end den virkelige Besidder af den svenske Throne. Angaaende det andet Punkt erklærer Raadet, at da en Krig imellem de to Konger kunde bringe Danmark baade Skade og Fare, maa det ansees for raadeligst, at Kongen vilde tilbyde begge Parter sin Mægling, og anvende alle Midler for at bringe dem til at modtage samme. I ethvert Tilfælde raader man paa det ivrigste, at Kongen vil søge at stifte og vedligeholde et venskabeligt Forhold til Generalstaterne og Hansestæderne („Statterne saa och Stederne“); „thi hvad heller Polen eller Gustavus Sverrige beholder, Da er dogh vdi „lengden et undt Naboeskab at formode.“ Skulde Polen faae Overmagten, da kunde Kongen i saa Fald uden Tvivl vente sig Bistand af (General-)Staterne. Angaaende det af Gustav Adolf foreslaaede Møde paa Grændsen, antager Raadet, at dette helst bør udsættes indtil et saadant Forhold til „Staterne“ er kommet i Stand.

44.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [A.]

Kongen sender sin Skrivcalender for 1612, i Anledning af hvad han deri har optegnet om sit Ophold i Landene paa hiin Side af Sundet i bemeldte Aar.

Den Almenack ieg haffuer saa lenge ledt epther den haffuer ieg nu funden, och fiindiß udi samme almenack aldt huis Año 612 paa den siide jeg uaar sig tildrog huilcken ieg dig herhuoß tilskicker, huilcken naar dii saauit fornøden er haffuer ygennomsiet, mig igen skall tilstilliß. Naar du Erfharer att den Suenske herre er paa En Nadtzleger neer helsingborrig, daa laad mig ted strax uyde. Vale. Datum Frede: den 14 Xcembris Anno 1.6.1.7.

Christian.

45.

Christen thomesson till hande. [B.]

Om Prinds Christians Ophold paa Frederiksborg i Julen.

Priindtzen skall anden Julledag epther Preedicken drage med mig till frederichsborrig [1]). Der skall ickun en aff drengen och kammertieneren med, hanß Seng skall ochsaa bliffue heer, kammertieneren kan med sig taage En klenning och Lynkleeder. D: Jesper [2]) maa forloffniß att drage huordt hand uyll, och sig instille igen Nytaarßafften. Børnenß kammeriuncker och Skolemeisters skall befhaalis att giffue acht paa, atty icke laader børnen drycke naar dy haffuer legdt dennom varm. Du for dyn persohn, sauell som ochsaa frederick, skall følgiß med och skall fre: age paa den lille Wogen huoß Prindtzen, och du foraan paa dyn Eegen uogen.

---

1) Aaret sees af Skrivcalenderen f. 1617: »Dec. 26. drog ieg fra Cro: till Frede: och haffde Printzen med mig.«

2) Dr. og Professor Jesper Brochmand, der 1616 var bleven Prindsens Lærer (s. ovenfor S. 37).

1618.

46.

Chanceleren Her Christian Friiß til hande. [A.]

Kongen overdrager Cantsleren forskiellige Sager og Ærender at udrette, inden han selv, om faa Dage, venter at komme til Kiøbenhavn.

Jeg uille haffue uerrit y Københaffuen eptthersom ieg med dig tog affskeen, haffde ieg formedelst andre sager icke bleffuen forhindrit. Nu skaldtu udi myn frauerelse disse eptherskreffne Eerinder forretthe intill gud uill ieg kan komme tilstede huilckit Nest gudtz hielp inden en eller thu dage uell skeer.

1. att dy reyderß till den Indianske Seglation [1]) bliffuer instigeritt att haste med vdredningen.

---

[1]) Redere til den ostindiske Handelsfart. I A. 1616 stiftedes, af nogle i Kiøbenhavn bosatte hollandske Kiøbmænd, i Forening med danske, et Compagnie til Handel paa Ostindien, hvis første Plan eller Handels-Octroy i 33 Artikler Christian IV. stadfæstede ved aabent Brev, dat. Anderskov 17. Marts 1616. En i Indien vel bekiendt Hollænder, Roelant Crape, var den, som gav Kongen den første Tanke til et saadant Foretagende, og som han siden viste megen Tillid; (han tilskrev Christian IV. endnu 11. Sept. 1628 fra Masulipatnam.) Det var ogsaa ham, som Kongen, tre Maaneder før Ove Giedde afseilede, sendte forud med en Jagt til Ceilon. (Skrivcal. 18. Aug. 1618.) Som Deeltager i Compagniet indskød Kongen selv i dets Capital 16,715 Rdlr. (i Marts, Mai og Jun. 1618); men maatte desuden (Jul. 1618—Dec. 1619) for at bringe Sagen i Gang, laane Compagniet over 30,000 Rdlr. foruden ikke ubetydelige Summer, som han laante Private til at skyde ind i denne Handel (bl. a. 19,000 Rdlr. til Borgermester, Raad og Menighed i Malmø, d. 21. Apr. 1619.) Det var bl. a. Kongens Grundsætning, at dette Foretagende skulde drives med indenlandske Capitaler, og han anvendte derfor Alt for at formaae Adelen, formuende Borgere og Professorer i Kiøbenhavn, Øvrigheden i Kiøbstæderne og Andre, til at giøre Indskud. (Jvf. J. H. Schlegels Samml. zur dän. Gesch. I. 3. S. 145-19.) Imidlertid var en anden Hollænder Marselis de Boshower (under Navn af Prindsen af Migomme) kommen til Kiøbenhavn, som et Slags Gesandt fra Kongen af Ceylon (men med et af ham selv smedet Patent); og ved denne Eventyrer, som kostede Compagniet meget, lod Kongen sig bevæge til at udruste en Expedition af to Krigsskibe (Elefanten og David) til Ceilon, der i Forening med Compagniets to store Skibe og et Transportfartoi, under den unge Adelsmand Ove Giedde's Befaling, d. 29. Nov. 1618 seilede ud af Øresund. (Chr. IV. Skrivcal.) Foruden de to Krigsskibes Udrustning beløb Omkostningerne ved Compagniets Udredning sig til ikke mindre end 151,422 Rdlr., hvoriblandt for 11,215 Rdlr. Varer og 31,500 Rdlr. i rede Penge, som medtoges, og 5731 Rdlr., som vare anvendte paa Boshower. En temmelig fuldstændig Efterretning om

2. At erfhaare om Landtfolckit til fodtz haffuer alsammen bekommit deris Liueri.
3. En tømmerman skulle forskickiß till Skaane y helsingborre leen till att hugge Tømmer till Brokarren ned Croneborrig.
4. Der er En Soldatt aff Crone: ned naffn Johan Segeberrig som Kan biinde eller knøtthe gaarn, hand skall anuyßis y thuchthuset sammestedtz att leere nogle drenge och Kuindfolck att biinde gaarn huorfor hannem er loffuit 24 Dl.
5. Med Graabo skall handliß att hand Arkeliet igen annammer och staar for regenskaabit.
6. Lenßmanden paa koben: faar att forskaffe krudmaageren nogle Bønder som kan skaale Barken aff ted tree hand skall gøre kull aff. Vale. Datum frede: den 12. Ianuarii Anno 1.6.1.8.

Christian.

47.

Chanceleren Her Christian Friiß til hande. [A.]

Jeg haffuer udaff dyn Skriffuelse fornommit Paldtzgreffuens [1]) mening att hand Epther besked nill fortøffue. Saa Er det best att hand ickun sig till københaffuen begiffuer med ted første, huorhen ieg nest gudtz hielp y morgen affthen achter att uerre Och kandtu strax eptherattu bekommer detthe breff begiffue dig ochsaa derhen, saoch befhaale herremenden Musikanterne trummeter och ge arden, atti ochsaa derhenkommer.

---

det, for en Deel mislykkede, Tog, som imidlertid førte til Erhvervelsen af Trankebar, har man i Ove Gieddes egen mærkværdige, med megen Nøiagtighed og Oprigtighed førte Journal og Beretning til Kongen (Schlegels Saml. I. 2. S. 57—184), ligesom i hans „Fortegnelser paa Alt hvis paa Ceilon og i Tanjoure forefalden er" (1620—21), sammest. I. 3. S. 36—125. Schlegel har benyttet disse og flere utrykte gode Kilder til hans grundige og interessante „Umständl. Nachricht vom Ursprunge der Ostind. Compagnie in Dänemark"; sammest. I. 3. S. 137—191. I. 4. S. 91—178, som indbefatter Perioden under Christian IV. (1618—1646.) Om Marselis Boshower, jvf. Ny D. Mag. I. 373 o. flg.

[1]) Pfalzgreve Johan Casimir af Zweibrück, som den 11. Jun. 1615 havde ægtet Gustaf Adolfs Søster Catharina. Han kom d. 20 Jan. til Helsingør, den 21de til Kiøbenhavn, og var den 25de til Giæst hos Kongen. (Skrivcal.)

Saagen som han mig udi hans Skriffuelse foregiffue er En ganske hoi puncht[1]), Och siinis liigesom du skriffuer att dii Sielffuer fast giffuer dennom tabdt, Och uill nerre forneden att Raadit ted forste muelighdt kommer sammen, huortill ieg laader nu gorre breffue y forraad. Vale Datum Wyndebiiholdt[2]) den 22 Januarij Anno 1618.

Christian.

48.

Chanseleren Her Christian Friiß til hande. [A.]

Key Randtzou skall laade hugge udi den tilkommendiß Reye[3]) ymellom kobenhaffuen och detthe thre hundrede Veger, Ett gaadt kuartheer y kanthen, Och saa lange som dy kan falle, der skall gorris et sonderlig merche huormed man kan samme stubbe, dersom treerne bliffuer affhuggen, mercke, Naar samme antall treer omhuggen och feldt erre, daa skall der forordniß tommermend til som samme tommer kan kaanthe, Lensmanden rammer uell til saatt all tommerit icke bliffuer huggen paa et sted.

Den Ene tage todt[4]) gerriß paa Baahuß intet forneden, alleniste att taage todt som nu y kobenhaffuen er, hand tilsiigis att begiffue sig till Elsborrig saat hand sammestedtz kan nerre tilsteede, forend Jorgen derfraa draager. Vale Datum Ronsty[5]) Kroe den 25 Januarij Anno Dñi 1.6.1.8.

Christian.

---

[1]) Jvf. Slange ved Schlegel. II. S. 84—87.

[2]) Paa Hiemveien fra et Besøg hos sin Moder i Nykiøbing. Kongen reiste den 19. Jan. fra Kiøbenhavn til Vindbyholt, og laae her om Natten. Den 20de fra Vindbyholt til Nykiøbing (Bonden, som kiørte for Kongen til Vordingborg fik 1 Daler, Qvinden i Vindbyholt 2 Daler i Drikkepenge). Den 22d fra Nykiøbing tilbage til Vindbyholt.

[3]) Reye (sic) kan vel ikke være andet, end Ræ (der ogsaa skrives Ræe, Ræde).

[4]) Samtidigen levede under Christian IV. Hr. Tage Thott, Ottesen, til Eriksholm, D. R. Raad (fra 1624), f. 27. Mai 1580 og død 14. Febr. 1658; og Hr. Tage Thott, Andersen, (til Sirekiøbing og Duvege eller Duegge i Skaane), hvis Fædre Otte og Anders Thott vare Brødre.

[5]) Rundsti, eller som det nu skrives, Rungsted, ved Strandveien imellem Kiøbenhavn og Helsingør. „Samme Dag (Pfaltsgreven havde om Middagen været til Giæst hos Kongen) imod Aften, drog ieg fra Københaffn til Ronstie, och laa der samme Nat." Skrivcal. 25. Jan. 1618. Næste Dag drog Kongen til Crenborg og over Sundet til Herritsvad Kloster; siden videre til Bleking, for at undersøge et Biergværk.

49.

Her Anderß Synckler[1]) til Hande. [A.]

I Anledning af en indløben Skrivelse fra Robert Anstruther, om Forholdet imellem K. Jacob og Gustav Adolf i Sverrige, meddeler Kongen Sinclar, som var sendt til England, Instruction om nogle Punkter i hans Meddelelser til K. Jacob.

Jeg haffuer fraa Rubberdt Anstruder[2]) fat Skriffuelse huorudi hand formelder at myn Elskelige keere Suoger Och Broder kon: vdi Store Brytannien sig ganske haffuer erklerit at hand med intercession for dy Suenske inted uill sig befatthe. Saa erfhaarer ieg ochsa at Nuhmehr den Suenske gesanther vdaff Engeland er forreisset, huorfor du om samme Puncht inted skaldt formelde. Den Summa penning som vdi Neeruerendiß Aar for Elsborrig skulle erleggis, Er Gud uerre loffuit imod alle folckis opinion nu erlagdt, Dog ted holdte ganske haardt, Och motthe konningen, her: Johan, saoch huem Sølffuer gefkiir haffde, Sligdt til mynthen strax skicke[3]), pa ted Summen kunde bliiffve

1) „25 Jan. bleff Hr. Andres Syncler forskicket til Engeland och fick til tere-„penning 300 Dlr.“ „10 Febr. Sendte ieg myn Laakey til Engeland, och „gaff hannem 40 Dl. til Terepenning.“ (Skrivcal. 1618.) Det var denne Lakai, der skulde overbringe Sinklar dette Brev (s. nedenfor).

2) Robert Anstruther, som var af en meget gammel skotsk Familie (bekiendt allerede A. 1135) blev hyppigen brugt af K. Jacob I. i diplomatiske Missioner til Danmark, og til at underhandle med Christian IV., ligesom denne Konge ofte i samme Ærender brugte hans Landsmand A. Sinclar. Dette gav Anledning til, at Anstruther ogsaa fra England underholdt jævnlig Brevvexling med Kongens Cantsler Chr. Friis til Borreby; og man seer ikke allene, at Rob. Anstruther, som det synes, var Cantsleren og det danske Hof hengiven; men at han har lagt sig efter og lært at skrive Dansk. Af en vidtløftig og mærkelig Skrivelse til Chr. Friis af 8 Jun. 1611 om de politiske Forhold imellem Danmark, Sverrige og England erfares: at Christian IV. i dette Land havde endeel betydende Mænd imod sig, og at man der overhovedet var ilde tilfreds med den af Kongen imod Sverrige begyndte Krig, ligesom med Adskilligt, hvad der i Danmark vederfores engelske Undersaatter. Brevet selv, som er det tidligste, der haves (det har desuden et Indlæg) slutter med denne Undskyldning for Sproget: „Jeg beder paa det flittigste, cantzleren icke willde forthenke dette myn „onde och dristige skriffuelse och saa framt som cantzleren dette icke kand læse „och faarstae, da skall ieg neest guds hielp skriffue frantzoskt.“ Anstruthers danske „Brevvexling med Cantsleren har vedvaret til 1615, i hvilket Aar han, efter sin Hiemkomst til England, har skrevet til Chr. Friis den 13. Jul. I det foregaaende Aar (1614) see vi, at han to Gange er reist til Danmark; fremdeles har han været her i A. 1611; i Februar 1612; og ligeledes to Gange (om Foraaret og om Efteraaret) i 1613 m. m.

3) Her havde Kongen først skrevet: „til mynthen skicke tedsamme;“ men har forandret Udtrykket.

Erlagdt Huorledis ted med den syste termijn uill affløbe, ted giffuer os tyden, Huilket alsammen du ha: ker: skaldt beretthe, Och derhuos ha: ker: med myn keere Søster och Prindtzen Salutere, vdiligemaade dy herrer som till hoffue erre, med huilke du uest at ieg Er bekendt. Denne Lakey maat du inted lenge opholde, mens hannem enthen till Landtz eller Waandtz framskicke, Och saaframdt du nogit mig vyldt paa denne tyd laade uyde som macht paaligger, daa laad D. Ionas skriffue. Raadit er heer nu forsamliid[1]) och er alting Gud nerre Eerit ganske well. Vale Datum Anderskou den 10. Februarii Anno DNI 1.6.1.8.

Christian.

50.

Christian Thomesson till hande. [B.]

Kongen befaler Pr. Christians Hofmester (Chr. Thom. Sehested) at begive sig næste Dagen til Frederiksborg med Prindsen.

Du skaldt y Morgen Epther Predicken begiffue dig hiid med Prindtzen comitatu solito, och bruge diin uogen til Prin:, Du skall ochsaa taage Skredderen med dig. Datum fredr: 2 Maji Anno 1618.

51.

Chanseleren H. Christian Friis til haude. [A.]

Om det russiske Gesandtskab, der var ankommen til Helsingør.

H. Anders Bille haffuer faat beskeen huorledis hand sig med den gesanter[2]) skall forholle Och skall hand y helsingør en dag eller thu ophollis, pated man kan bekomme wogne til dy fornemste. Du faar att sende dyn uogen med en af Chanseliet som Kan bliffue huos dem diidhen, saa skall Christen thommisson ochsaa faa hans wogen till dennom. Den wogenmand, som og[3]) denne Breffuisser fram, hau og[3]) fraa hannem

---

[1]) Rigsraadet blev kaldet at møde den 8. Febr. til Anderskov, hvor Kongen kom den 9de, og Raadets Forsamling holdtes den 11te. (Skrivcal.) Anledningen var Pfalzgrevens Ankomst fra Sverrige, og de ved ham indledede Underhandlinger med Gustav Adolf. (S. Nr. 46.)

[2]) Fra Rusland. I Skrivcal. for 1618 findes: „Mai. 12. haffde en Russiske Gesanther audiens." — „Mai. 16. drog den Russiske Gesanter bort paa veien till Nedderland."

[3]) og, oeg, agede, kiørte.

imenß hand naar oppe med Breffuit; At ted icke forsømmiß att hand io faar straff derfor.

Disse Riißer kand best ligge y mit lossemente ued stranden. Vale. Datum frede: den 5 Maii Anno DNI 1.6.1.8.

Christian.

52.

Hofmeisteren Christian thommißon till hande. [B.]

Anordning om de kongelige Prindsers Reise til Kiøbenhavn.

Den 18 Huius skaldtu dig med Børnen till københaffuen begiffue [2]. Och skall Prindtzen med fred: Randtzou och en aff dii andre kammeriuncker, aage paa den Eene store uogen, Och dii andre thuende skall aage paa den anden store uogen, huoß huilcke du kandt ordinere till den Ene kammeriuncker, saa mange som huoß dem kan faa rom. Aadam Bülou skall samme daag med hestene sig till københaffuen begiffue, dog icke følgiß med Eder. Datum frederichsborrig den 11 Maji Año 1618.

53.

H. Anderß Synckler och Mogenß kaaß till hande. [A.]

Om et Compagnie Soldater, med hvis Afretleise til Tienesten Kongen er misfornøiet.

Peder Olborrigß Companie maa begiffue sig hiem igen. Och skall samme Capitein aduaariß, att hand siine Soldater bedre affretter end som nu er att see, vnder Cassering.

Dii andre skall begiffue dennom enhuer paa sit arbeide igen indtill uyder beskeed.

Actum københaffuen den 22 Maij Anno 1.6.1.8.

54.

Chanseleren till hande. [A.]

Rittmeisterne,

Saa mange heer tilsteede erre, maa forloffue Riiterne at drage heerfraa epther Enhuerß leilighed naar dii paa dennegang uyll.

Actum københaffuen den 22. Maij Anno. 1.6.1.8.

---

2) I Skrivcalenderen 1618: „Mai. 18. kom Prinßen med dy andre born till Kobenhaffn."

55.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [A.]

Angaaende en Sag (formodentlig det ostindiske Compagnie vedkommende), hvorom der handledes med en fremmed Gesandt.

Huad ted Indlendtzske vehsen som gesanteren angiffuer anlanger, derom kandtu udi beuyndheberniß neruerelße taale med gesanten[1]), och om altiing nestkommendiß Onßdag referere paa huilcken ieg nest gudtz hielp achter att uerre y kobenhaffuen. Dii Biissing[2]) koster mig heer icke mere end 8 ß; med klockestoberen Er aldt ygaar giordt klaardt. Vale. Datum Croneborrig den 13 Julii 1.6.1.8.

Christian.

56.

Chanseleren Her Christian Friiß til hande. [A.]

Om Pengelaan til det ostindiske Compagnie.

Jacob Myckelsøn haffuer uerrit heer y Dag och hafft et Breff med sig huilckit ganske ingen Summa y sig haffde, alleniste sagde dennom med 10 thusind inted kunde uerre hiolpen, menß begerrede 12 thusind[3]). Eptherdi ieg nest gudtz hielp y morgen kommer til kiøben: Saa kan Chanseleren y forraad laade stille Breffuet[4]) paa 12 thusind Daler paa omslagß maaneer, Saa Skall dii bekomme penningen vngeferlig om 3 eller 4 slett epthermiddag. Vale. Datum Frederichsborrig den 14 Julij Anno Dñi 1.6.1.8.

Christian.

---

[1]) Det er vanskeligt at sige, hvilken Gesandt dette har været. Den hollandske Legation, der sendtes til Danmark 1618 (bl. a. for at handle om Forholdene til Spanien) kom til Cronborg d. 10. Jun. og havde Afskedsaudients den 20de. (Skrivcal.) Jvf. Slange ved Schlegel. II. S. 87—89. Paa andre fremmede Sendebud, der 1618 vare i Danmark, f. Ex. fra Spanien i Jan. (Slange ved Schlegel. II. S. 85—87) og fra Hansestæderne i Novbr. (anf. St. S. 89. 90) passer Tiden heller ikke.

[2]) Formodentlig Bøsninger, Metal-Bøsninger, da her strax efter nævnes en Metalstøber.

[3]) Man seer, at her uden Tvivl om Tale om Laan, som Deeltagerne i det ostindiske Compagnie, efter dets Bestyrere (de saakaldte „Bewindthebbers") søgte hos Kongen. (Jvf. herom Schlegels Saml. I. 3. S. 146. 148, hvor de Summer, Kongen laante Compagniet, findes opgivne efter hans Skrivcalender af 1618.

[4]) Obligationen til Kongen.

57.

Christen Thommeßøn till hande. [B.]

Om Medicamenter, som Kongen sender, formodentlig til Brug for Prinds Christian.

Jeg sender dig herhuoß Saa mange medicamenta som seddelen om formelthe, saaner som Graanadtebbell [1]), huilcke icke Er att bekomme. Docteren motthe uell haffue sligdt med sig, besønderligenß Eptherdi hand dog taager forsell [2]) nock huor hand Reisser. Jeg haabiß att ted uell ingen Nød haffuer; laad mig dog uyde strax huor ted nu Er. Datum fredr. den 11 Agusti Año 1618.

58.

Chanseleren Her Christian Friiß til hande. [B.]

Johan Sem [3]) skall sig strax hiidbegiffue. Den Berchmeister skicker jeg nu ochsaa fram, och derhuoß deriß bestalling paa huiß dy skall haffue. Och skall dy samdtlich strax forskickis op till Styring bolß [4]) len; ty samme berchmeister syger sig liigesaauell om uynteren som om sommeren at kunde opleede eerdtz. Aadam Bülou beretther att thuende aff Styremenden, den ene ued naffn Iffuer, den anden Olyffer, haffuer uerrit med hannem udi en haffn, y samme leen liggendiß, huor dii adskillig Eerdtz haffuer funden, huordhen disse kan forskickiß. Heydenstrup beretther sig ingen befhallning att haffue giffuet hanß dreng

---

[1]) Granat-Æbler. [2]) Fri Vognbeforbring.

[3]) En Ingenieur, som Kongen bl. a. brugte til Anlæg af Fæstningsværker omkring den af ham anlagte nye Stad Christianshavn.

[4]) „Styring Boll til Watzwitz" Befalingsmand over „Augdeside" (i Norge) forekommer i en Dom af 1607. (1595 var han blandt 23 Hofsinder jog Kammerjunkere i Kongens Folge paa Reisen til Brandenborg.) Efter Klevenfeldt (som skriver hans Navn Styring Boel) var han gift med Margrethe Galt, Datter af Giord Pedersen Galt til Tyrestrup. Han var fra Pommern, og skal være død paa Palsgaard i Jylland, 1618. (Holger Parsbergs Slægtebog. Kgl. Bibl.) Uden Tvivl er her Tale om nye Grubeanlæg i Norge, ikke (som Schlegel har meent, Saml. II. 2. S. 100) om den i Begyndelsen af 1618 opdagede Erts i Bleking, som Christian IV. blev opmærksom paa, og reiste endog midt om Vinteren i den Anledning derover. „Ian. 30. drog ieg fraa Rundeby til Berckuerckit, og siden derfra til Christianopel." (Skrivcal.) S. ovenf. S. 55.

paa den stadtlige tractation, hand till disse berckgeseller bestilldt haffuer; Saa kan dog di samme, saauit billigdt kan uerre, vdkuiteriß saatt dii kan komme bordt med denne Meister, saoch epther derriß bestillingß lydelsse giffueß 2 Maanederß besolding paa handen, huilckit icke dennom, menß den fornemste skall tilstilliß.

Den meister, som giorde den hest och løwe aff Metaall[1]), skall tillholliß att fullferdige samme arbeid, eller ochsaa true hannem med fengsell saaframdt han icke kan setthe borgen.

Saagerne her sammestedtz gaar temmelig for sig; dog nille ted icke lickiß Otthe von Qvalen epther hanß mening; Och haabiß ieg att dii fleeste saager y denne vgge mestepaardt faar Ende. Vale. Datum haaderßleff den 5. 8tobris Anno 1.6.1.8.

Christian.

59.

Christian Thommißon till hande. [B.]

Kongen sender Martin v. d. Meden med Ærende til Jørgen Skuldt og Hofmesteren.

Denne Breffnysser Martinuß von der Meeden[2]) er afferdigit att taale med her Jørgen Skuldt udi dyn Neernerelße, huad samme anbringen ysigsielffuer er, ted fornemmer du uell aff forbenente Martino. Datum Nykøbing den 6te Decembris Anno 1618.

Christian.

---

[1]) Uden Tvivl den bekiendte, endnu i Rosenborg Have bevarede Gruppe, der forestiller en Hest, som sønderrives af en Løve. (Om Forbindelsen imellem dette Arbeide, og den Medaille, hvorpaa samme Gruppe er forestillet, og som Kongen lod præge 1626, s. Schlegel l. c. S. 102, og hans Oversæ. af Slange, II. S. 280. 81, med en Afbildning af Medaillen.)

[2]) En tydsk Retslærd og Publicist, som Christian IV. jævnlig brugte i tydske Sager. Han er Forfatter af et Statsskrift imod Hamborgerne, der i mange Aar laae i Strid med Hertugerne af Lüneborg om Stabelret og fri Skibsfart paa Elben, i hvilke Sager begge Parter vilde tilegne sig Herreret. („Gegenbericht auf die zu Hamburg ausgegangene Erklärung verfaßt für die gemeine Freiheit der Commercien auf dem freyen Elbstrome." Goslar 1622.) Jvf. bl. a. Kongens Skrivelse af 11. Apr. 1620 og Schlegels Saml. II. 2. S. 101.

60.

Kongens Resolution

angaaende noget Bygningsarbeide paa Antvorskov, og Befaling om nogle Bønders Afstraffelse, der havde overfaldet et Par af Kongens Folk.

Suaar*).

1. Att sperrit med bielckerne skall indfattis och ingen lofft derpaa leggiß.
2. dij skall begiude att hugge paa beriiderhußet Och skall giffues saa megit mere for bindingen som ted er høier end stallen.
3. for stallen at mure skall giffuiß for huer taffuell ligesom ted vdi landit allenegne brugeligdt Er.
4. taagsten skall forskriffuiß fraa Emden och skall till rentemeisterne gørriß et breff att dii saa mange forskriffuer att losse for Corsør.
5. grunduolden skall aff bønderne graffuiß, och siiden paa dagløn formedelst murmeister leggiß saatt den kan haffue bestand.

Jeg erthaarer att nogle herremenß tiener haffuer offuer fallit myn smid och myn dreng, huilcke ridefogden till anderskou skall forfølge och laade ske execustion.

Breff till borckardt Rudt[1]) och syuerdt Beck att dii holler samme bønder tilsteede till rettenß Vddracht.

1619.

61.

Christen Thommißon till hande. [B.]

Kongen er bleven underrettet af Hofmesteren om Prinds Christians Upasselighed, sender en Doctor til ham, og befaler, at Prindserne snarest muligt skulle komme til Frederiksborg.

Jeg haffuer fornommit aff dyn skriffuelße, att Prindtzen Er bleffuen nogit ylde tilpaaß, saat hand icke kan reyße. Och sender ieg Docteren fram. Cytronerne skall strax komme Epther. Och skaldtu ted første

---

*) Denne med Kongens Haand skrevne Resolution er vedlagt en udkastet Grundtegning til nogle nye Udbygninger ved Anderskov; hvoriblandt et Ridehuus. Originalen i det Kgl. danske Cancellie-Archiv.

[1]) Borchard Rud, f. paa Sæbygaard, 2. Jan. 1592; sendtes udenlands med sin Lærer Mag. Hans Birch 1607, studerede og opholdt sig i Tydskland, Schweitz, Nederlandene, England, Frankrige og Italien paa tolvte Aar, og kom hiem 1618; tiente som Cornet i Kongens Armee under den keiserlige Krig og blev siden Krigscommissair; g. 1620 med Helvig Rosenkrantz; død 20. Jan. 1647. (Liigpr. af Kn. E. Pontoppidan. 1656. 4.)

mueligdt er begiiffue dig med Børnen samdtlig hiid. Vale Datum frederichsborrig den 27 Martij Anno 1619.

Christian.

62.

[Til Prindsens Hofmester Chr. Thom. Sehested. Uden Udskrift*]

Anordninger om Prindsernes Reise, og om et Skrankeværk, som skal gjøres paa Salen, hvor Herredagen skal holdes (paa Anderskov.)

Jeg haffuer vdaff dyn Skriffuelse fornommit atted Gud nerre loffuit sig till forbedring haffuer laadit ansee, Och kandtu paa samme tid som du skriffuer, dig paa reißen begiffue [1]). Och eptherdi Herredagen till Anderskou skall hollis [2]), daa kan [y] ted meiste Godtz som y icke altiid fornoden haffuer, laade staa in loco. Och skall teiet forfliitiß paa dy andre bekuemmelige Kammer, saatt jeg mit Kammer igen kan bekomme.

Ebbe Munck [3]) skall laade gorre paa Sallen et Skranckuerck, som man kan excludere partierne, naar Ret holliß. Vale. Datum Københaffuen 1 Aprilis Anno 1619.

Christian.

63.

Menige danmarckis Riigis Raad til hande. [A.]

Angaaende et Budskab til Kongen fra det tydske protestantiske Forbund; en Skrivelse fra Kongen af Polen; og indløbne Breve fra Storfyrsten i Rusland.

Disse 3 Eptherfolgendiß Puncter skall Menige Danmarckiß Riigiß Raad proponeris till folling den 12 Septembris Anno 1.6.1.9.

---

*) Efter Langebeks Afskrift af Originalen hos Klevenfeldt.

[1]) „Apr. 6. kom Printzen och Bornene till Frederichsborg." Skrivcal. 1619. Prindserne bleve her, som det synes en stor Deel af Sommeren, formodentlig for Pestens Skyld.

[2]) Om Aarsagerne hertil, s. Nr. 64. Kongen var ikke tilstede paa denne Herredag; og opholdt sig, uagtet Pesten, i April og Mai snart i Kiøbenhavn, snart paa Frederiksborg. Den 17. Mai reiste han til Roeskilde („och haffde alle tre born med mig.")

[3]) Ebbe Munk til Fiellbro (i Fyen), f. den 9. Aug. 1551; Hofjunker hos Frederik II. 1587; Hofskienk 1591; Lehnsmand paa Anderskov fra 1596, og siden tillige over Sæbygaards og Korførs Lehn, da disse lagdes under Anderskov (indtil 1620); gift 1601 med Sidzel Høg; død 1622. (Liigpr. af H. Michelsen. 1625. 4.)

1.

Den 9 Augusti siist forleden er hoß oß en gesanter fraa hanß ker: hertug Christian aff lyneborrig med Creditif anlangit (huilckit herhoß sub litera A findiß) Som proponerede at hans herre Aff dii samdtlige Vnierte Euangeliske herrer och Stender waar besøgdt och Ombedit denne Legation til oß at afferdige, till den ende, at uy nomine Regni Daniæ den correspondens daag uylle lade besticke som den 22 Augusti siistforleden till Mullheim ansaat waar [1]). Till huilcken dag och steed icke allene vorriß elskelige kere Suoger och Broderß kon: aff Store Briitannien menß ochsaa kon: af Suerrigeß gesanter vaare foruentendis. Huorpaa bleff Suaarit atden wrolige Tilstand som nu for Dien waar, oß ganske wkeer vaar att fornemme, vy vaare ickeheller vbenegen tillatt prestere dy vnierte Euangeliske Stender all favor Saauyt mueligdt kunde uerre, Menß paa denne tyd for terminens kordthed skiild, Saaoch atted Reqvirerede nogit betenckende kunde man paa den tyd icke sig derpaa Erkleere Menß paa forstendommenß uegne Erbød uy oß at laade besøge samme dag: In privato colloqvio bleff vngeferlig loffuit, at vdi framtiden ville man uell laade dennom forstaa huad Skee kunde.

2.

For kordt tyd syden er oß kon: af Polenß Skriffuelse til hande kommen huilcken herhuoß fiindiß sub Litera B huorudinden hand om ted hallandtske godtz han dii Posser [2]) forleendt haffuer skriffuer.

---

[1]) I Anledning af det bøhmiske Kongevalg, efter Keiser Matthias' Død, opstod Strid om hans Efterfølgers Valg. Stænderne i Bøhmen valgte d. 26. Aug. 1619 Churfyrsten af Pfalz Frederik, som var gift med Christian IV.s Søsterdatter Elisabeth af England, til Konge. Han begav sig i October Maaned til Prag og blev kronet med sin Dronning i November. Det protestantiske Forbund i Tydskland, der havde valgt Churfyrsten af Pfalz til Formand, vilde understøtte ham med en Krigsmagt imod hans Medbeiler Keiser Ferdinand II. og det var i denne Anledning, at man indbød Christian IV. til det Møde af de protestantiske Forbundsfyrster, som var berammet at holdes i Mühlheim d. 22. Aug. 1619. Man seer af nærværende, Rigsraadet tilstillede Skrivelse, at Christian IV. (som imidlertid ikke tog i Betænkning at erkiende Churfyrsten som Konge i Bøhmen) endnu med Forsigtighed holdt sig tilbage i at yttre, hvorvidt han offentlig vilde erklære sig for den tydske protestantiske Ligue. (Jvf. herom Slange ved Schlegel. II. S. 128. 29.)

[2]) En endnu i Sverrige blomstrende Adelsslægt.

3.

Er disse daage ochsaa en med breffue fraa grodtfursten sammestedtz hiidankommen huilcke ochsaa herhuoß sub litera. C. fiindiß, huilcke vy heer haffuer laadit wdsette paa tysk huorudaf Raadit vydere all dessen Indhold kan fornemme. Huad nu vorriß Raad vdi disse saager syniß Raadeligst och vdi framtiden gaffnligst, ted kan dii oß epther hollen Deliberation Skrifftlich laade tilstille. Actum Walsbyll den 4 Septembris Anno 1.6.1.9.

Christian.

64.

[Uden Udskrift. Formodentlig til Prindsens Hofmester, Chr. Thomesson.] (B.)

Om Foerværk, som skal bruges til Prindsernes Klæder, og hvilke Daabiorte Prinds Christian maa skyde i Dyrehaven.

Jeg sender dig herhuoß udi Ett foder 3 tømmer Zaabell, saoch En Natkiortell, huorfraa du skaldt laade skeere foridt och laade fornaare kiortelen intill ieg kommer; foridt aldtsammen skall brugiß till Børnenß kleeder, saauit behoff gørriß. Prindtzen maa nell skyde aff dii Røde Daahiorte udi Dyrehaffuen, menß dii Braagede maa inted røriß. Laad mig ued denne breffuisser uyde, huorlediß ted staar till med sigdommen omkring Eder*), Och om uynen er ankommen, saoch teiet. Vale Datum Walsbyll den 7 Septembris Año 1619.

Christian.

65.

Christen Thommißon till hande. [B.]

Wentzel Rotkirch har Kongen bestillet til Staldmester hos Prinds Christian i Ab. Bülows Sted.

Denne Breffuyßer Wensell Rodtkyrch[1]) skaltdu laade tilstille

*) Pesten var i Foraaret 1619 over Østersøen kommen til Bornholm og Helsingør, herfra til Kiøbenhavn, og havde udbredt sig over en stor Deel af Siælland, ligesom over nogle Egne af Jylland. Man seer af dette Brev, at den har vedvaret hele Sommeren igiennem. Rigsraadet blev derfor flere Gange i dette Aar sammenkaldt udenfor Kiøbenhavn, og Herredagen i April udskrevet til Antvorskov. (Slange ved Schlegel. II. S. 121.)

[1]) Wentzel Rotkirch, en tydsk Adelsmand fra Schlesien (f. 1597) var kommen ind til Danmark 1609 med sin Broder Henrik Rotkirch, der siden i nogle Aar var paa Antvorskov, og formodentlig var Staldmester paa dette Slot, hvor

och leffuere dii heste, som Aadam Bulow [1]) saalig Pleiiede att riide, saatt Prindtzen dermed kan komme tilretthe, hand kan haffue syt loßomente ued stallen, Pated hand kan uerre ued handen. Vale Datum Walßbull [2]) den 10 Octobris Anno 1619.

Christian.

66.

Christian thommißon till hande. [B.]

Prindtzens Reyße*).

Julij

28 till tryggeueyle
29 till Waarenborrig och Paa Weien Jaage.
30 . . . .) Pa Jacht och vd paa Skouen eptthersom leiligheden
31 . . . . } sig kan giffue.

Kongen ogsaa holdt Stodheste. Til denne Broder kom Wentzel 1612 for at lære Ridekonsten, og blev paa Antvorskov i 4 Aar. Kongen syntes saa vel om ham og hans Færdighed i Ridning, at han først sendte ham til England, med Anbefaling til sin Søstersøn Prinds Carl, ved hvis Hof han var i halvandet Aar; siden lod han ham reise paa Ridekonsten og andre adelige Øvelser i Frankrige og Italien, hvorfra han blev kaldet tilbage, og fremstillede sig for Kongen i Bredsted d. 3. Oct. 1619, hvorpaa Kongen ansatte ham „til Prindsen udi Riden at undervise"; og 1621, d. 16. Marts, bestikkede ham til sin egen Staldmester. I Trediveaarskrigen fulgte han Christian IV. i A. 1625 og 1626. I Slaget ved Lutter bidrog han til at redde Kongens Person paa Tilbagetoget til Wolfenbüttel fra den forfølgende Fiende, og noget derefter, da Kongen paa Flugten giennem uveisomme Egne styrtede med Hesten i en Grøft; Livkarlen, som førte en Haandhest, ved samme Leilighed blev skudt; og Rotkirch maatte i en Hast hielpe Kongen op af Grøften paa sin egen Hest. Han blev derpaa 1627 udnævnt til Ritmester over Kongens Hoffane, eller Garde, 1628, d. 6. Nov. til Hofmarskal, og 1631 forlehnet med Antvorskovs, Korsørs og Sæbygaards Lehn. Han var to Gange gift; (1633) med Kirsten Reetz, og (1649) med Fru Dorthe Abildgaard, som overlevede ham. Frederik III. ophøiede ham til Ridder ved sin Kroning (25. Nov. 1648). W. Rotkirch døde d. 5. Marts, i sit 58de Aar. Hans Portrait er stukket af Alb. Haelwegh, efter et Maleri af Abr. Wuchters. (Jvf. Er. Eriksen Pontoppidans Liigpræd. Kbh. 1656. 4.)

[1]) „Adam Bylow, som var Hans Majestetis Staldmester, oc underuiste Printzen udi Ridning til Skanderborg." (Pontoppidans Liigpr. over W. Rotkirch. S. 244.)

[2]) See ovenfor S. 45.

*) Originalen har i Samlingen, hvor den fandtes, været lagt ved 1619; men Aaret er uvist.

Augustj

1	Paa Jacht epthersom leiligheden sig begiffuer.
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	

Paa denne tyd maa hoffmeisteren sig fraa Prindtzen begiiffue.

9 till Nested huor Chanseleren skall møde Och siiden følge

10 till Anderskou, Och om nogit Paa ueien Er att skyde, daa maa thed Skee.

11 till Nyborrig

12 till Othensehe

Paa denne Jacht skall ingen vnge dyhr Slaaeß eller Skydiß, icke heller Raadiur, vden huad till køckenit fornøden Er.

[Fra A. 1619, nævner Schlegel (Overs. af Slange, II. S. 123) et Brev af 20de Marts, fra K. Christian IV. til And. Sinklar, angaaende Dronning Annas Død, og hvis Indhold skal vidne om, at dette Dødsfald har gaaet Kongen nær. Et saadant Brev har hidtil, hverken i Original eller Afskrift, været at opdage.]

1620.

67.

Christen Tommisøn til hande. [B.]

Anordning om Slotsportens Lukning medens Prindsen er til Bords, om Forbrug af Viin, tydst Øl og Vildt, m. m.

Naar Maaltidtz tiid er, daa skall Porten uerre luckt och till en nyß tiid, icke saa ganske haastig epther maltiderne; Och huem der oppe fiindis, som derriß nyße taffell icke haffuer, dii skall derfor straffis, Och skall fodermarskalcken med Slodtzfogden, enhuer paa dennom som dii vnder sig haffuer, flittig derpaa acht giffue, som di nyll staa ued enden och suare dertiill.

Hueß-uyn och tystoll paa Børnen samdtlich och derriß tilforordnede folck medgaar, ted skall aff dig vgge epther anden vnderskriffues.

Wyldbradt y huad naffn ted haffue kan, som til køckenit forbrugis, Skall Skiidis eller fangiß paa dy omliggende Leen og grendtzer, Som Sylckiborre, haall, Arhuß och bigholm Lehne [1]), Saatt di inted, vden noden trenger, udi den retthe Wyldbane Jaager, Vden naar Prindtzen sielff kan komme vdmed.

Wyldtskøtterne skall ydeliigen baade paa Skanderborrig, som och paa dii andre Lehn, werre om at fange aggerhøuß, saoch skiide byrckhønß, som till Vdspiisningen kan brugis. Datum kolding den 11 Janvarij Anno Dñi 1620.

Christian.

68.

Christen tohmisson till hande. [B.]

Om Silketøi til Klæder for Prindserne, og om deres Reise (fra Skanderborg) til Kolding.

Jeg sender dig herhuoß nogit Silckytøy, med hueß man heer haffuer kundit tencke fornøden att uerre til fleere end En klenning, huilckit du till dig udi foruaaring kandt taage dy lynkleeder skall med ted første komme fraam. Du skaldt med Børnen samdtlig dig begiffue paa reissen till kolding saattu der kandt nerre tilsteede Onsdaagen for Paaskee. hueß toy som icke ganske fornøden Er skall bliffue tilbage saatted y framtyden till skiibß kan framkomme. Datum københaffuen den 11 Martij Anno 1.6.2.0.

Christian.

69.

Chanseleren Her Christian Friiß til hande. [A.]

Kongen henviser til Cantseleren en Præst, der har giort sig skyldig i falske Foregivender, og skal i Bispens Nærværelse forhøres.

Jeg sender Dig herhuoß et Breff huilckett En Skelmsk Prest mig her tilskreff, huilcken fiine mand Jeg ochsaa herhuoß med framskicker, huilcken du y Byskopenß Neeruerelsse skaldt examinere, Och ted med al

---

[1]) Man kan heraf, og af det næstfolgende Brev, slutte sig til, at Prinds Christian, og formodentlig de andre Prindser, i denne Vinter have opholdt sig paa Skanderborg. (Jvf. Anm. 1. S. 66.) „Haall" er Hald ved Viborg. Ved „den rette Vildbane" mener Kongen uden Tvivl Skanderborgs daværende Dyrehave.

fliid, Och naar ted stor synd att hand icke skulle straffis Ty man saa evidenter kan see atthand Lucri ergo sliigdt haffuer optenckt. Han haffuer uerrit huoß kyrsten Munck, och saa skammeligenß Sorit sig om meen sa atted er stor skaam.

Den hollendtske Doctor eller Advocat haffuer endomstund Liidit eller inted kundit bestaa med hanß klaagemaall, ty skipperen icke hanß beuyß haffuer paa tolboden uyst førend hand fornam att godtzit vaar forbrudt. Vale. Datum frede: den 24. Martij Anno 1.6.2.0.

Christian.

70.

Chanseleren Her Christian Friiß til hande. [B.]

Om de fra Keiser Ferdinand II. til Gottorp ankomne Gesandte; om Martin v. d. Meden, som skal sendes til Erkebiskoppen af Bremen, og om Stridighederne imellem Hertugen af Lüneborg og Staden Hamborg; tilligemed endeel særskilte Befalinger.

Jeg haffuer siedt den Resolution, gesanterne haffuer till godtorp bekommit, och skall alting sauydt skee kan haffuis y acht. Dy till godtorp skall uell skicke dem. Dy keyßerli gesanter [1]) Kom y gaar til godtorp, droge strax waduaarit paa Slottit. Dy Kommer om en dag eller thu till kolding, huordthen ieg mig ochsaa achter om gud uill offuermorgen Martinus van der Meeden er heer, Och skal strax til byskopen [2]), kommer dog strax epther helligdaagen till krimpen till mig, huorfraa H. albrecht och Ja. Wlfeldt skall cum Mar: [3]) till Bi. aff Brehmen, saoch till tenderne (sic) [4]). Dy keyserlige derriß anbringen haffuer uy lenge in scriptis. førend dy ankommer, erre ganske general uerck. Den Copie aff dy Lyneborgerß breff ad Status hollandie, som

---

[1]) Hertug Henrik Julius af Saxen-Lauenborg, og Rigshofraaden Hieron. v. Elvern. Keiseren giorde sig paa denne Tid (det var et halvt Aar før Slaget ved Prag) Umage for at vinde Christian IV. og flere protestantiske Fyrster, og hindre deres Forbund med Churfyrsten af Pfaltz. (Jvf. Schlegels Samml. II. 2. S. 103.)

[2]) Johan Frederik, af Huset Holsteen-Gottorp, Erkebiskop af Bremen og Biskop af Lybek. Han stod ikke i godt Forhold til Kongen, da han arbeidede imod dennes ivrige Bestræbelser for at faae sin Søn Hertug Frederik valgt til Coadjutor i Erkestiftet Bremen.

[3]) Cum Martino (med Martin v. d. Meden); s. ovenfor S. 60. 61.

[4]) Formodentlig skulde her staae Stederne.

foraarsagede den Skriffuelse till Brehmen, haffde Mar: med sig, och skall y syn (tid) nell haffues y achtt. Att noriß folck om samme leiligheb erre berettit till godtorp, ted laader sig ansehe atted er sked att man hoc rerum Statu icke skulle falle dy Lyneborger by; besønderligen mens den Lyneborger krig saa herligen er affløben, Och dy hamburgenses nu Erre libererit [1]). Dog haabiß jeg nogit bedre att disponere gottorpienses saatt dy hamborger icke faar formegen Lufft; ty y sandhed haffde dy icke uerrit reed for mig, daa haffde di plundrit all lanthe Lyneborrig. Jeg kam ret y tyde; haffde ieg kommit nogit fer, ted haffde inted skulle skaad. Dy haffde aldt laadit till godtorp werbe 2 fenlin knechte och en faane Riither, som dii wylle haffue sendt dy hamborger till hielp. knechtene skulle Jørgen von Aanefeldt haffue fordt, och Dyryck von Aanefeldt Riiterne; ted kunde dy aaligeuell smuck tye, der norriß folck naar der. Den Egydiuß [2]) regerer all Spillit; huordthen han inclinerer, derned bliffuer thed.

Archa Rosse [3]) maa med ted første skickiß till dygit, Och skall den inted løbe nogenstedtz epther laast, menß lyge tijll dyget; laad hannem faa gode Styremend. Raphael och Nelleblaadit skall med første uynd løbe till Størrerordt och sammestedtz forneuthe uiider besteen. Abraham laakei skall komme till mig och Jørgen Plug, som arbeidede y fyor paa frederichsborrig; du kandt y Abrahams sted forordne en anden, som haffuer opsicht ymidlertyd. Christoffer Wrne skall begiffue sig till Breidsted, huor ieg hannem achter att bruge til at høre M. Johan Semß Regenskab. Ted uyll beshaaliß, atti bruger den Store Pram flux epther neeb. Jeg forhaabiß ochsaa att eptherdi Skyben icke

[1]) Anledningen til Striden imellem Hertugen af Lüneborg og Hambergerne, er berørt S. 61. Anm. 3. Hertugen havde om Foraaret 1620 med Krigsmagt overfaldet Hamborgs Territorium, og giennemstukket Diget, for at give Elben et andet Løb, og desuden udøvet andre Fiendtligheder. Hambergerne samlede en betydelig Deel Krigsfolk, og drev Hertugens Tropper tilbage. — Christian IV. var i denne og flere Sager ikke stemt til Fordeel for Hamborg, og erklærede sig for Hertugen af Lüneborg; hvorimod Hertugen af Gottorp holdt paa det hamborgske Parti; og vilde, som af dette Brev sees, have kommet dem til Hielp. (Jvf. Schlegel Samml. II. 2. S. 105.)

[2]) Egidius von der Lanken, Hertugen af Gottorps Minister.

[3]) Dette, ligesom de nedenfor nævnte (Raphael og Neldebladet), vare tre af Kongens største Krigsskibe, hvilke han nu sendte til Elben, for at forsvare det nye Anlæg af Glückstadt, og bringe Hambergerne paa andre Tanker.

saa hastig Epther hinanden kommer ud, atti daa med Ollit uell kommer tillretthe. Der gorriß nogle hesteteckeu y tuchthussit[1]) huorudaff 20 skall foriß, som man Pleier dennom bruge, och siiden forskicke dennom med dy nogne som skall till Worenborrig.

Der staar paa fredr: En ganske hob glaaßflaasker med adskillig naand, huilcke med god leilighed dystillereren derfraa skall henthe, och dennom Eptherhanden med nydt renovere. Vale. Datum flenßborg d. 11. Aprilis Anno Dni 1.6.2.0.

Christian.

71.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande*).

Om Fødevarer til Brug ved Kongens Hof, der skulle sendes til Flensborg, og om en Kokkenskriver, som skal tages i Tieneste, og følge med; om en Byfoged, der skal afskediges og en anden ansættes, og om Underfogeden vil paatage sig Fiskal-Embedet (i Kiøbenhavn); om Arbeider som skulle foretages paa Frederiksborg, m. m.

Du skaldt bestille att der skickiß till flensborrig med ted allerforste mueligdt Kan uerre thu Maanederß Saaltiid och tør fectaalie aff allehande slaagß till myt Egiit behoff. Och eptherdi Christoffer Wrne[2]) Er befhaalit att skaffe En Kockenskriffuer, saa kan samme persohn følgis med samme fetaalie, hand kan best see till hvad hand fører frem. Samme kockenskriffuer skall taage med sig thu tønder smør aff ted till fredr: allersiist Slaagit er, der staar ochsaa endnu nogit y kelleren till

---

*) Efter Langebeks Affkrift af Originalen.

1) Der omtales (Pontoppidan Orig. Hafn. S. 333) et »Tugt- og Manufactur-Huus", som Christian IV. 1639 lod indrette ved Nordsiden af Helliggeistes Kirke, henimod Løvstrædet (hvoraf en Gade, Tugthuusporten, endnu har Navn). Af dette Brev sees, at denne Indretning, eller en anden lignende i Kiøbenhavn, maa være ældre.

2) Hr. Christoffer Urne til Aasmark i Lolland, Knud Urnes Søn, født 1593 (Løverd. for Alle Helg. D.), oplært i Sorøe Skole; reiste udenlands og studerede i Heidelberg, Strasburg, Basel og Genf 1609—1614; opholdt sig i England, Frankrige og Nederlandene i halvandet Aar, og kom hiem 1615; tiente i Cancelliet to Aar, og blev Rentemester 1617; fik Aalholms og Nykiøbings Lehn 1627; Rigsraad, Statholder i Norge og Befalingsmand paa Aggershuus 1629; fik Christian IV.s Ridderorden 1634; blev forlovet fra sine Embeder 1642, men tiente som Generalkrigscommissair i Fyen i den svenske Krig, og var med at slutte Freden i Brømsebro 1645; Rigscantsler 1615, og fik Dragsholms Lehn m. m.; gift (1624) med Sophie Lindenov; død 1663. (Liigpr. af N. H. Bang. Kbh. 1665. 4.)

fredr: samme smør skall Marckuß y haffuen tilstilliß. Den feldtpiiber som er y kobenhaffuen skall hiid offuerskickiß. Saaframdt den Laauerß hanßen, Jeg icke audit ned end att hand saa hedder, uill taage sig byfogdiß bestilling an, daa skall hand indsettis och den anden affskaffis. Du skaldt ochsaa taale med den Vnderfogit om han icke uil taage sig ted fyskaalliatt[1]) an, Eller om du kandt spørre en anden vd. Førend ieg ganske ingen skulle faa, daa skall ieg før taage En skelm och straffe En anden dermed, och setthe den Bøguaad dertill, som sist bleff arresterit.

Stenuynckell[2]) skall befhaaliß att sancke den brønd paa fredr: och forsøge om hand samme brønd kan hitthe tilsammen.

Denne Eske skall tilstilliß graabov, och denne seddell skickiß til fredr.

Naar Steen och kalck ankommer, skall dii skorsten gørreß y ted Ny bryggerß ferdig, epthersom ieg haffuer uist ted Morten Murmeister.

Kandestøberen uill holliß till att hand gør ferdig hueß hans arbeide Er, saoch boßestøberen att hand gør dii haaner ferdig som skall y keylen[3]); bøckerne skall ochsaa gørre kaarrene fuld ferdige. Vale. Datum kolding den 13 Aprilis Anno 1620.

Christian.

72.

Christian thommißøn till hande. [B.]

Anordninger, Huusholdningen ved Pr. Christians Hof vedkommende; Vasserpigerne skulde sættes under strengere Opsigt, m. m.

Du maadt haffue fliitig Indseend med kocken, Och naar aff saaltit fectaalie fattiß, elleroch nogit som heer icke er att bekomme, daa skaldtu skriffue Chanseleren derom till, att Jeg sligdt att framskicke haffuer befhalit.

Dy haffuer En Gang baag needer aff børnenß kammer till dy Waaskerpiger; Och er ted best att samme piiger kommer ind till faadebursꞏ

---

[1]) Fiskal-Embede.

[2]) Om denne Bygmester s. ovenfor S. 40. Anm. 1.

[3]) Kiedlen.

kuynden. Dy samme haffuer temmelig søgning aff allehandeslags folck, huilckit will affskaffis elleroch cassere dem slet.

Actum haadersleff den 21 April Anno 1620.

Christian.

73.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [B.]

Om en Agent, som skal tages i Ed; om et hollandsk Vexelbrev; og om Robert Anstruthers Sending fra K. Jacob I. for at underhandle om Pengelaan.

Den Agend haffuer y Dag verrit huoß mig, skall en aff disse daage gørre syn Eed. — Bernd tolskriffuer haffuer berettit, att Pouell de Willem haffuer sendt Ett Wexelbreff Offuer Paa 7 thussind daler. Nu kan ieg inted Errindre mig huorfor ted skulle verre, huorfor du kandt sligdt erfaare, och saaframdt ted Er richtig, daa kandtu befhaale tollerne: atty laader hannem sligge penning følge. Rubberdt haffuer nogle daage med mig allene tracterit, Och løber snacken vd paa att laane Penning, Och icke en ringe Summa 100 thussind Pund; huortill er Suaarit, att man till slig En Summa icke haffuer rad, Menß Paated man icke slet Skulle Siiniß att uylle Slaa handen aff dennom, (besønderligenß menß Prindtzen saa høieligenß derom anholder,) daa haffuer ieg loffuit att forstrecke konningen 200 thussind daler, dog med den Vylkor, saframdt vdaff Staterne inted tracteris med hamborrig Eller Brehmen, som mig kan uerre ymod. Och haabiß ieg dermed att sette dennom En piind for; ty myn Snoger Er suarligens forstirrit paa Penning at haffue y denne tyd [1]). Der er ochsaa taalit med Rubberdt

[1]) Af et Brev fra K. Jacob I. til Cantsleren Ch. Friis (som han tiltaler med "Amice charissime") givet "e Palatio nostro Theobaldino, d. 9. Martii A. 1620", see vi, at Kongen allerede paa den Tid særskilt har anbefalet Cantsleren dette ham meget magtpaaliggende Pengelaan; Rob. Anstruther er ogsaa i den Anledning i samme Maaned kommen til Danmark. Christian IV., som i nærværende Brev ikke yttrer nogen særdeles stor Tilbøielighed herfor, gik dog ind paa at ville skaffe en Deel af den attraaede Sum tilveie. I en Skrivelse fra Jacob I. til hans Svoger (Greenwich, 3. Jun. 1620) takker han denne for den villigt og hurtigt ydede Pengehielp, og tilføier: "Quod ad nummos spectat, specialia ad Anstruderum mandata dedimus, cui Serenitatem Vestr. fidem daturam non dubitamus. Illud insuper unice contendimus, *ut Serenitas Vestra, quantum in se est, curet*, quo argentum hoc omne *non ad bellum in Bohemia sustentandum*, sed ad generi nostri hereditarias in Palatinatu terras, nepotesque ibidem nostros protegendos, solummodò adhibeatur." Den 23.

om fœdera att renovere ymellom danmark och Engeland, huilckit hand meen, baade myn Suoger och all Landit vell skall behaage atted settis y uerck, huortill ned denne Leilighed Skall bliffue giordt preparatoria. Rubberdt Skriffuer strax denne besken offuer till Engeland, och synis icke att hand drager herfraa førend hand faar besken Igen tilbaage. I morgen drager ieg till glyckstadt[1]), Och kommer inden 2 eller 3 Dage hiid igen. Vale Datum Bredsted den 4 Maji Anno 1620.

Christian.

74.

[Uden Udskrift. Til Prindsens Hofmester.] (B.)

Kongen giver ham Befaling angaaende Prinds Christians Reise til Holsten.

Du skaldt eptheratt du haffuer bekommit detthe breff, Om anden daagen begiffue dig Paa reyssen med Prindtzen hiid till mig och taage ted mynste tøy saoch folck med, skee kan. Ederß reisse skall y Epther huosliggendiß Seddel anstille. Datum krimpen den 13 Mai Anno Dñi 1620.

Christian.

Jul. 1620 har Rob. Anstruther udstedt, underskrevet og beseglet et Udkast til en Obligation, som K. Jacob skulde udstede for 200,000 Rdlr. Species, hvilke han havde erholdt til Laans af Christian IV. paa to Aar. Det blev imidlertid ikke ved denne Sum; Kongen tilveiebragte følgende Aar ved Laan hos sin Moder endnu 100,000 Rdlr. til K. Jacob. („Apr. 2. fik Rubberdt Anstruther paa min Svogers Konn. af Storbrittanniens vegne af mig 100,000 Rdlr. in specie, hvilke jeg af Frumoder inden faa Uger skal igien annamme, dog haver ieg sagt god til Frumoder for samme Penge." For disse 300,000 Rdlr. skulde gives 6 Procents Rente; og man seer af Kongens Quitteringer, at Renterne i de første Aar ere blevne rigtig betalte med 18,000 Rdlr. Species indtil Julii Maaned 1624; hvorimod de fra den Tid ubetalte Renter til Dec. 1631 vare oploбne til 135,000 Rdlr. Længere hen er denne Sag, ved de Subsidier, K. Carl I. havde lovet Christian IV. og paastod tildeels virkelig at have præsteret, ved en Arvefordring af K. Carl efter sin Mormoder Dronn. Sophie (paa 432,586 Rdlr.), ved andre Liquidationer fra engelsk Side, ved Carl den Førstes Pantsættelse af et Halsbaand, vurderet til 60,000 Rdlr., og flere Omstændigheder bleven saa indviklet, at man af de faa bevarede Documenter forgieves vilde søge at udrede dens egentlige Beskaffenhed. (Af et Uddrag af Krigs-Commissairen Axel Arnfeldts „Krigs-Regnskab" sees, at der i A. 1626 og 1627 virkelig er modtaget fra England en „Contribution" af 153,305 Rdlr.)

[1]) Paa denne Reise skeete den første Begyndelse med at befæste den nye Stad Glückstadt, som Kongen begyndte at anlægge 1617. (Schlegel Samml. II. 2. S. 113.) 1620. Mai. 8. „Bleff Festningen till Glyckstaadt begindt, den alsommechtigste Gud giffue ted til Lycke." (Skrivcal.)

(paa en løs Seddel)

Reyssesebdel

1. fraa kolding till Bollersleff.
2. fraa Bollersleff till Rensborrig.
3. fraa Rensborrig till Melderup.
4. fraa Melderup till krempen.

75.

Chanceleren Her Christian friiß tiil hande. [B.]

Kongen meddeler Cantsleren Efterretning om de af Hollænderne med engelske Skibe i Indien og ved Grønland udøvede Fiendtligheder og Ødelæggelser, om Hamborgernes Fornærmelser mod England, m. m.

Her faller allehande Disputation om den bigning som di aff flensborrig skall gørre paa ted Skib, som med dennom fortiingit Er, huorfor copien af den Contract sauell som aff den med M. Daaniell[1]) giordt er, hiidoffuer skall skickis. Om konning Gustauo sig [siges] heer att hand skall uerre y Suerrig igen; huad y huoß Eder derom kan erfhaare ted laad mig uyde; Dy fangne Soldather y Portugaall wyll endeligenß loßgørriß, y huad middell du dertill fynde kandt; herfraa uill ieg Skriffue den Spanske gesanther y Engeland till.

Der uyll y forraad huggiß thre Wangehuß, Som man y framtyden udi den ny Solbiergiß Waang[2]) kan bruge.

Dy hollanske Skyb y Indien [har] Paa ny Slaagit di Engelske skib, Som sig forlode paa den accord dennom ymellom gangen Er; dy gaffue dennom gode ord indtill dy Engelske Skilthe dennom ad, enhuer paa siit Sted, Saa greebe dii dem an Och Suaarlig crudeliter med forachtelig och skammelig dod dennom ruinerid ganske, saatt den skaade regniß paa 4 gang 100thussind daaler, Epther som myn Suoger sielff ted till Rubberdt haffuer laadit Skriffue. Paa samme

---

[1]) Mester Daniel Sinclar (af skotsk Familie, som Navnet viser) blev den 2. Jul. 1617 antaget til Kongelig Skibsbygmester, med 400 Rdlr. aarlig Løn. (Siæll. Registr.)

[2]) En af Vangene ved Frederiksborg Ladegaard, hvis Jorder Christian IV. lod inddele i Kobler eller Vange, som for en Deel benyttedes til Stutterierne, hvorpaa Kongen lagde saa megen Vind, og hvorom saa mange Optegnelser og Anordninger forekomme i hans Calendere og Breve.

tiid ankom tyding att dii Engelske aff dii hollender y grønland [1]) ochsaa Er Slaagen och Pliindrit, Saatt dy ganske Ilde huoß myn Suoger och nationen Sammestedtz er Skreffuen. Eptthersom Vdaff samme Skriffuelße er att see, huorudi yblandt andit fiindiß, att Ruhmer dy som aff herrer och Potentater er hiolpen och bracht til ted dy er, dii samme vnderstaar dennom nu att Ruinere alle herrer. Dy aff hamborrig haffuer ochsaa Suaarligenß offenderit dy Engelske, saatt man icke kan see, atti lenge skall tilsammen forliigiß. Jeg uaar y Søndagß och y gaar till hussom till Paldtzgreffuenß brillup [2]), der waar ganske ingen fremmid. Vale, Datum Bredsted den 4 Julij Anno 1620.

Christian.

76.

Christian Thommißon til hande. [B.]

Anordninger om Prindsens og hans Hofs Flytning til Siælland. Dr. Jesper Brochmand forloves, m. m.

Prindtzen skall sig ted første til Sielandt begiffue [3]), Och med sig taage nogle aff hanß beste bøsser. Du kandt forhenskicke bud saatt lensmendens Wogne staar tilreede; kock, kellersuend Och sølffuerkammerit tør y inted taage med, menß bestille hucß y dy maader behoffuiß huoß lensmenden. D: Jesper [4]) skall ansiigiß, att hand nu igen kan dimitteris, Och kan han med god leilighed fliitthe hanß hußgeraht. Naar Arniseus [5]) ankommer, daa kan hand naare Paa dy smaa, indtill gud

[1]) Ved Grønland forstaaer Kongen her Strat Davis, hvor Englænderne, som først opdagede og beseilede dette Farvand, ligesom Indbyggerne i Biscaya, allerede paa denne Tid drev Hvalfangst. Men ogsaa Hollænderne havde 1614 oprettet et „Nordisk Compagnie." (Jvf. Schlegel Samml. II. 2. S. 116. Slange II. S. 38. 135.)

[2]) Christian IV.s Søster Hertuginde Augusta, havde sit Enkesæde paa Husum Slot (ovenf. S. 1), hvor hendes Datter Hedvig den 2. Jul. 1620 ægtede Pfalzgreven August af Sulzbach.

[3]) Formodentlig fra Skanderborg, hvor det sees, at Prindsen undertiden har opholdt sig med sit Hof. (Jvf. S. 66 og 68.)

[4]) Jesper Brochmand s. ovenfor S. 37. Anm. 1.

[5]) Henning Arnisæus, født ved Halberstadt, Dr. Med. og Professor i den practiske Philosophie i Frankfurt ved Oder; 1613 Professor i Medicinen i Helmstädt; blev 1620 Christian IV.s Livlæge; døde paa Frederiksborg 1636. Han

will Prindtzen kommer tilbaage igen, Saframd D: Mathiaß[1]) endnu haffuer syt boeskab till frederichsborrig, daa nyll ted flyttis. Och om hand wydere om hanß affskeen anholder, daa maa hand Erloffuiß. Vale Datum haderslefff den 11 Julij Año 1.6.2.0.

Christian.

77.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [B.]

Om en Bevilling, Rigsraadet 1619 havde villet give til at understøtte de bøhmiske Stænder med 100,000 Rdlr., i hvilken Anledning Kongen anseer det saameget mere rimeligt, at Raadet nu bevilger en Skat til at erstatte Kongen Laanet til K. Jacob af England.

Jeg kunde icke saa y en haast komme yhue, At y fyord der Raadit nar forsamlidt, daa gaff dy udi derriß resolution skrifftligens fraa sig: At man dy Behmske Stender med 100 thusind daaler skulle forehre, huilcke formedelst en Skadtning, mig igen skulle bliffue erlagdt. Saframdt nu sligdt strax haffde nerrit saatt y nerck, daa haffde samme penning dog nerrit Spiildt, och dog aligenell epther radtzenß erklering, bleffuit vdlagdt en Skaatt. Nu er kon: aff Engeland dobbeldt saa mange Penning laandt, aldt till den ende, att icke allene dii Behmer dermed mechteliigenß Wndsettis, menß ochsaa samme laan kan bekuemmeligenß giffue god anleidning till god correspondens, ephtersom Prindtzen aff Engeland skreff Rubberdt till[2]), att hand och ted ganske land holthe

strev mere i Statsvidenskaben end i Medicinen, og hans Opera politica udkom i to Qvartbind, Lpz. 1633 og Strasburg 1648. Sim. Paulli berømmer ham meget i sit Skrift: "De abusu *Tabaci* et herbæ *Thee*." Argent. 1665. p. 8.

[1]) Dr. Matth. Jacobæus (en Søn af Jacob Madsen Veile, ell. Velleius, der døde som Biskop i Fyen), f. i Ribe 24. Jul. 1569; blev 1598 Dr. Med. i Padua; 1614 kongelig Livmedicus, og Prælat i Aarhuus Domcapitel; tog sin Afsked fra Hove 1620, og begav sig igien som practiserende Læge til Aarhuus, hvor han døde 15. Mai 1636.

[2]) I Breve til Christian IV. fra Prindsen af Wales (Carl I.) af 16. Jan., 21. Marts og 20. Mai 1620, omtaler Prindsen i de varmeste Udtryk den Bistand og Hielp for sin Svoger og Søster, saavelsom for de betrængte evangeliske Christne, som han sætter sin Lid og sit Haab til, at Kongen fremfor nogen anden vil findes villig til at skienke dem. (Saaledes bl. a. d. 21. Marts 1620: "Cum serenissimum Regem parentem de turbulento orbis christiani nunc statu, de rationibus, quibus periclitantes liberos, consanguineos, affines, foederatos et amicos sublevare posset, maxime sollicitum videremus: ea animum nostrum subiit cogitatio, a nemine opportunius quam a V. M[te] posse

ſlig laan ſaa hoyt ſom ted dennom forehrit waar, absit tamen omen. Saaoch att formedelſt ſliigdt kunde gørriß en god begindelſe till den confœderation ymellom Danmarck och Store Brytannien, Om huilcken Raadit noglegang haffuer giordt Errindering. Och tor ingen tencke, att haffde ted icke ſkeed for forbemelthe motiver Skiild, daa haffde ſamme penning well bleffuen hiemme; ty man nockſom ued, med huad beſuerligbed Sliig laan Igenkreffuiß, for huilcke forbemelthe aarſager Skiild, Raadit dyſtemynder aarſag haffuer ſig udi den begerthe Contribution att gravere [1]). Skulle ted haffue den meening, att maan all Cronens indkomſt paa Riigenß promotion och reputation dagligenß ſkulle spendere, och inted igen werre formodendiß; daa fiick man tencke paa andre middell, ellerß wille dii ſom Eptherbliffuer haffue ringe profiit aff detthe prosedere. Vale Datum Daalumkloſter den 17 Agustij Anno 1620.

Chriſtian.

78.

Menige Danmarckiß Riigenß Raad tilhende. [A.]

Kongen forlanger Rigsraadets Betænkning, om ſvenſke Krigsſkibe uden Leidebrev kunne „berøre Danmarks Riges Strømme."

Denne Eptherfolgendiß Punct er glemdt vdaf den proposition Riigenß Raad dennegang ſkal proponeris [2]).

sperari subsidium." etc. Om Pengelaan nævner disſe Breve intet videre udtrykkeligt, da dette Hverv ſærſkilt var betroet R. Anstruther. — Det kan her bemærkes, at Carl I., baade ſom Prinds og Konge, i meer end 30 Aar, har vedligeholdt en, tildeels egenhændig, Brevverling i det latinſke Sprog med ſin Morbroder Chriſtian IV. Af den overblevne Samling er det tidligſte Brev af 18. Sept. 1614, det ſidſte af 25. Oct. 1647.

[1]) Den her omhandlede extraordinaire Skat blev af Raadet bevilget, og (i Følge Siæll. Tegnelſer) udſkrevet d. 12. Sept. 1620. (Schlegel Samml. II. 2. S. 119.)

[2]) Denne kongelige Propoſition til Rigsraadet ved dets Sammenkomſt i Odenſe d. 16 Auguſt 1620, er affattet i 13 Puncter, dat. Dalum, den 15. Auguſt, og underſkrevet af Chriſtian IV. Neden under har Kongen egenhændigt tilføiet: „Om icke dii Suenſke epther ted Stetinſke fredtzfordragiß indhold bor taage paaß, „naar dy igennem riigit drage, ty ted y framtyden nell kunde giffue dispatation." „Raadit ſkall ted ſiiſte breff forreleſſis, och derriß betenkende fornemme, ty ted „er inted ſaa ſlet (ligefrem) en ſaag ſom ted ſig laader anſebe."

Eptherſom nuhmer intхed thuiffliß attio kon: aff Suerrig med ted førſte ſit forretagne Gifftthermaal will fulende, Och hand huercken till eller fraa tyſland komme kan, atthand Jo ſkall berøre Danmarckis Riigiß Strømme (huilckit y denne Sommer allerede thuende Gange ſkeed er) Begerer Vy derfor Riigens Raadtz betenckende att uide Om man ſligdt detthe Riige vden preiuditz kan laade paſſere. Eller och om man ſkal vdſkicke nogle Skiib ſom Riigenß Høyhed manutenere, pated dy Suenſke ſig icke Sammeſtedtz ſkall anmode dominium & ius Maris [1]). Actum Othenſegaard den 17 Augusti Anno 1.6.2.0.

Chriſtian.

79.

Chriſtian Thommißon till hande. [B.]

Om Prindſens Sygdom; en Hund ſendes ham i Forœring af Kongens Søſter, m. m.

Jeg haffuer Vdaff dyn Syſte Skriffuelſe fornommit, att Sigdommen ſiiden igen nogit ſig haffuer laadit fornemme, Och eptherdi den ſaa varierer, ſaa habiß ieg neſt gudtz hielp att ted med ded førſte uell bliffuer gaadt.

Herhuoß ſender ieg dig nogit knipling ſom ſkall brugiß till bornenß Lynkleeder och er ſerdeliß tegnid, huortill Der Er ochſaa En hund ſom myn ſøſter hertoginden aff holſten ſender Prindtzen. Datum flenſborrig den 10 Novembris Anno 1620.

Chriſtian.

---

[1]) Raadets Betænkning (i Svaret paa Kongens Propoſition, dat. Odenſe 28. Aug. 1620) gaaer i Anledning af ovenſtaaende Punkt ud paa, at man vel ikke bør eller kan lade et ſaadant Foretagende af den ſvenſke Konge paſſere; men at det dog heller ikke er raadeligt, ved udſendte Orlogsſkibe at ville fordre „den geleidt" af de Svenſke, „ſom de nu nogle gange icke haffue willet begiere," da dette let kunde føre til aabenbare Fiendtligheder. Man maatte derfor hellere „ved andre og fredeligere Midler herefter med tilborlig reputation remediere och erholde ſaadant"; og ſætte Sagen i Bero til de ſvenſke Skibes Tilbagekomſt; men da „imod ſaadant paa det hoieſte protestere och ſig gravere" ſamt fordre Sagen afgiort ved Grændſemode; ligeſom ogſaa Sporgsmaalet om Reiſepas for de Svenſke giennem Danmark.

80.

Christen Thommißon till hande. [B.]

Om Prindsens Sygdom, der er i Aftagende.

Thed er mig keerdt att ieg fornemmer Sygen at haffue faat Saa Stor forandring, den Docter wyll ieg framskicke, om ted nogenlunde muelígdt Er att faa ham aasted.

Herhuoß sender ieg fram nogit Christallinum tartari. Datum Hadersleben den 18. 9vem: Anno 1620.

Christian.

81.

Christian Thommißon till hande. [B.]

Kongen sender Kammerdug og Kniplinger til franske Kraver til Prindsen, m. m.

Herhuoß sender ieg dig nogit kammerdug Och knipling, aff huilckit du skaldt y byen laade sye 4 kraffuer med breede knipling och 4 vden knipling paa den maaner och storrelße som hertug Wldrichß Spanske kraffuer Er, och till huer kraffue 2 paar handstrimper[1]. Epther den kraffue som herhuoß fiindiß, skall der ochsaa gørriß 8 med tilbehørendiß handstrimper paa den maaner giordt lygesom denne er. Naar dy erre ferdig med 14 Natluer epther denne huosliggendiß Størrelße, besatt med breede knipling, daa kandtu dem med forfallende leilighed framskicke. Datum københaffuen den 5 Decembris Anno Dñi 1620.

Christian.

82.

Christian Thommißon till hande. [B.]

Om Prindsens vedvarende Sygdom.

Jeg haffuer vdaff dyn Skriffuelße fornommit den forandring sygen haffuer faatt med Prindtzen. Saa ieg haabis nuhmer sielff atted nest gudtz hielp bliffuer gaadt: huad Arnisenium[2]) anlanger, saa skall hand

[1]) Formodentlig: Haandstromper (Manschetter), eller de brede Opslag for Hænderne af fiint Linned eller Kniplinger, som i det 17de Aarhundrede de Fornemme brugte over Trøie-Ærmerne.

[2]) Hermed menes Dr. H. Arnisæus. (S. 76. Anm. 5.)

med ted forste skee kan komme diidhen, Saa kandtu beholle hannem indtill y kan komme hiidoffuer, hand er ellerß nogit langsom y wendingen. Huad hesten anlanger, Saa kandtu beshaale Saadelknechten, att hand drager till haadersleff med dy heste Prindtzen ikke rier. Detthe hnosliggendiß breff, som angaar samme negotium, kan Saadelknechten sende for hen. Datum kobenhaffuen den 22 Decembris Anno 1620.

Christian.

1621.

83.

Danmarckiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Propositioner til Rigsraadets Betænkning om Sagernes politiske Stilling i Tydskland og flere Lande; om de Svenskes Fart med Krigsskibe paa Danmarks Strømme, og om Mynten.

Aarsagen huorfor vy paa denne tyd haffuer laadit forskriffue woriß Elskelige Danmarkis Riigenß Raad er udi eptherfolgendis 3 puncter befattit.

1.

J huad selsam tilstand ted Rommiske Riige nuhmer er geraaden y, ted er wnodigdt her at fortelle, huilcken nu paa nogle faa aarß tiid paa adskillige tiider vnderskedliige Raatzmoder att wdskriffue haffuer foraarsagit. Anseende uy merckeligenß derudi erre intresserede Saauellsom den sande Christelige Religion.

Samme Moderß conclusiones haffuer altiid uerrit derhen Dirigerit at man skulle eruarthe hueß som aff den Nedersaxiske kreissis og hansestederß Stender y samme sag bleff concluderit. Huorfor hanß ker: kon: aff Bhemen saoch Vnionen paa vnderskedtlige tiider samme beskeen er giffuen. J huad hoyfaarlig wroe forbemelte Romiske Riige for kordt tiid siiden ydermere geraaden er, ted er huerman vytterligdt. Huorfor uy Nu for kordt tiid siiden paa Nie af ha: ke: aff Behmen Vnionen och de general Staather besøgdt er, som udaff acteren (Acterne) viidlofftig kan erfaris, huilcke samdlig udi dii tancker erre, att saaframdt vy oß saagen med ville antaage, att daa dy fleeste och fornemmeste aff ted Nedersaxiske kreitzis Forster med oß sig Skulle indlaade.

At nu denne saag oß icke ganske betenckeligenß skulle forrekomme, ted haffuer ingen at tencke, Isønderlighed ited att wy oß vdi sadan høy wychtig werck goduylligen skulle menge och induycle. Besønderligenß epther di tyske førsters Actiones och Maaner heel uell oß erre bekendt saa ingen thuiffuel er atti io sig laader nøie med huad keysseren dennom anpresenterendiß worder, huilckit oß och keysseren y framtiiden kan føre y missforstand. huad om ted Østerickske Burgundiske forbundt kunde siigiß ted laader uy y siin verdt beroe. Huorymod uy oß billigen errindrer den Store faare norriß saande Christelige Religions medforuanter Nu erre steed wdi, huilcke ganske at forlaade huercken Christeligdt eller forsuaarligdt er. Och uy sielffuer icke kan uyde huad paa det syste oß kunde tymeß. Derhuoß och huad faarlige raad anslag och forbundt, som nu en tiidlang imellem de generall Staater dy hense Steeder och Nogle norriß Naaboer haffuer nerrit tracterit med detthe Riigiß Største Eeuentyhr, saaframdt gud alsommechtigste ted icke naadeligenß haffde affuendt, ted haffuer man dagligenß erfhaarit, aff huilcke uy med stor wmage haffuer bekommit en deell copier och eptherretning som norriß Chanseler Raadit skall laade see. Huilcke forbemelte anslaag og forbundt erre en stor dell foraarsagit aff en Diffidens och mistruuen, som forbemelthe Staather till oß hafft haffuer; torte och uell med dette riigiß ringe fordell y framtiiden tiltaage om dii tresves [1]) bliffue prolongerit. Worriß betenckende er inted middel at uerre, samme Staather saadandt mistruuen at betaage, dy vydtudseende confœderationes att dissolvere, och dennom y bedre Devotion att vnderholde, end att man dennom med nogen daatlich [2]) forretning, som derriß och norriß Elskelige keere Suoger och Broderß kon: y Store Britannienß intention y nogen maader kan uerre gemeeß, viilfhaarer.

Anseende att de med ord eller Lyffthe y denne tilstand ganske inted nill uerre contenterit. Aarsagen huorfor uy ha: ke: aff Store Britannien med indfører er denne, At ingen skall sig indbilde att nogit aff ted forbundt imellem disse ryger og Engeland bliffuer, om denne saag forbygaaß; ty inted wissere er att formode end att uy med ted allerførste io haffuer bud fraa ha: ke: af Store Britannien, huilcket uyll repetere eadem. Och eptherdi Radtzens vnderdanigste betenckende

[1]) *Treve*, Stilstand. [2]) Thätlich.

altiid haffuer uerrit, At uerre detthe Riige gaffnligdt med forbemelthe Staather att corresspondere, Vdi lige maade först att siige (søge) med ha: ke: af Store Britannien att gøre forbund, Daa uyll uydere delibereris hvorlediß sligdt bekuemmeligen kan settis y werck.

2.

Hvad forgangen høst sig med den Suenske flaade vdi Østersøen sig haffuer begiffuen, yted at ha: k: af Suerrig syne Skiib vden Paaß eller geleiide paa detthe Riigiß Strømme haffuer paa vnderskedlige tiider

---

¹) Raadet afgav d. 9. Februar sin Betænkning over disse Kongens Propositioner. I Henseende til Sagernes politiske Stilling, og de for den protestantiske Kirke truende Udsigter, som de catholske Magters stærke Rustninger medføre, finder Raadet det fornødent, at Kongen først, ved Gesandtskaber til Keiseren og vedkommende tydske Fyrster, søgte ved fredelige Forslag at bilægge den i det romerske Rige opkomne og længe vedvarende Uenighed. Skulde herved intet udrettes, da holdt Raadet for, at Kongen maatte søge Forbund med Kongerne af England og Sverrige, med den nedersachsiske Kreds, med Generalstaterne i Nederlandene og med „Stæderne" (Hansestæderne), for i Forening med disse Magter at „giøre den almindelige Velstand Undsætning og assistance." Man maatte dog først vende sig til de nederlandske Stater, og bringe disse til at „disponere" begge Konger, saavelsom Hansestæderne, til et saadant Forbund; der maatte opnaaes bestemte Erklæringer og Forsikkringer til Kongen af Danmark fra de Magter, som ville indgaae i Forbundet, for at Ingen af dem siden kunde trække sig tilbage. Men kunde hverken bemeldte Potentater, eller de tydske Fyrster, formaaes til en saadan „Conjunction", og heller ikke de nederlandske Stater til at indgaae nogen nærmere Alliance med Danmark: da finder Rigsraadet det farligt og betænkeligt, om Kongen allene vilde paatage sig „saadan høibesværlig Vidtløftighed", hvorved hans egne Lande „paa det yderste skulde exhaureres", og mange mægtige Potentaters og Fyrsters Uvillie og Fiendtlighed allene vilde falde paa Kongen og disse Riger. Dog finder man det tilraadeligt, at Kongen "in omne eventum" lader offentlig hverve et Antal Krigsfolk, som kunde haves paa Beredskab, hvilket og vil kunne have Indflydelse paa Fredsunderhandlingerne. I ethvert Tilfælde kan Raadet ikke finde det muligt for disse Lande, at bidrage mere til „den nødtvungne Hielp for den almindelige christelige Menighed", end ved i det høieste at udruste og underholde 1000 Ryttere og 4000 Krigsfolk til Fods, hvortil kan beregnes at medgaae 400,000 Daler (formodentlig menes paa et Aar). Hvorledes disse Penge kunne bringes tilveie, vil Raadet overlægge paa en tilkommende „Herredag". Man stoler paa, at Kongen vil tilholde Hertugdømmerne at de „noget anseeligt for deres Quotam aarlig ville contribuere til denne Udrustning" m. m. (Man seer heraf, at hvad der hos Slange [Schlegel II. 167] siges om det fuldkomne Bifald, Rigsraadet gav Kongens Forestilling, maa forstaaes med Indskrænkning, hvad den active Deeltagelse i Krigsforhold angaaer; ligesom Rigsraadets Betænkning overhovedet vidner om dets sædvanlige forsigtige Polit.k.)

laadit finde, ted er Riigenß Raad nocksom uytterligdt. huilken Actus uyll haffues y acht och tenckiß paa middel saatt detthe konningrige icke kommer om syn hoihed og Regalie.

3.

Den Seeniste affsked om Mynthen siiniß icke salediß att uerre giord saatt riigerne dermed erre tiendt. Menß dagligenß aff myntens wrichtighed foraarsagiß Stor wleilighed, huorfor sligdt uyll haffues y acht och y tyde Remedieris[1]. Och uylle uy disse Saagerß tilstand och conseqventias woiriß Elskelige Riigenß Raad haffue betroet, atti vell och fornufftig vnderdanigst dennom offuerueier Och siiden derriß vnderdanigst betenckende med første leilighed Skrifftlig oß tilstiller, huilcke uy samdtlige med all kongelige gunst och Raade ganß uell erre bevogen. Actum Frederichsborrig den 27 Janvarij Anno 1.6.2.1.

Christian.

84.

Memoriall Anno 1621 den 12 Februarij.

Frede:

En stor Deel forskiellige, mest oeconomiske Sager overdrages Cantsleren at tilsee eller lade udrette.

Memoriall paa Chanseleren.

1. At Borgerskaabit wecker omkriing kobenhaffuen imenß ted tøer.
2. Myn kammer-Skredder som boer y kollekoll siiniß att uerre suaar kostfrii[2]) med Skouen; ty altiid naar ieg er kommen

[1]) Raadets Erklæring over dette Punkt gaaer i det Væsentlige ud paa en ny Beregning af Dalerne i Skillinger; deels paa Nedsættelse af nogle Myntsorters Værdi. Det hedder bl. a. herom: „Vi eragte raadeligst, at til en enkende Rigsdaler bliver beregnet udi vor danske og den Riigsstadiske Solvmynt, saa vel som udi vore danske eenlige Kroneskillinger, sex Mark danske til halvfemtesindstyve og sex Skilling. Men udi alt fremmed, som ogsaa vores danske „Pagiement", Fireskillinger og Toskillinger, beregnes paa en enkende Rdlr. halvsyvende Mark, eller hundrede og fire Skillinger. Danske Markstykker at gielde udi Solvmynt, eller og udi danske eenlige Kroneskillinger, een og tyve Skilling. Hvis Fireskillinger, som herefter udgives, under en slet Daler, skal ikke regnes hoiere end tre danske Skillinger; men hvis for en slet Daler og derover udgives, skal tages med Vægt, og beregnes til hvert Pund 13 slette Daler — indtil saalænge at Vægten imod Daleren anderledes udi Tydskland bliver lignet og forandret." o. s. v. — (Pagiment eller Pagament [her maaskee Smaamynt] bemærker ellers i Alm. det endnu ikke myntede Solv, Brud-Solv, argentum infectum. Frisch. T. Wb. II. 37.)

[2]) Gavmild (T. freigebig).

imellom kø: och fre: daa haffuer ieg mødt Skønne ferske treer, som och till kø: saaoch Eger, som man till nød uell kundit bruge til skiibsbigning; dertilmed laader dy staa di fornit[1]), och nysser ferske treer vd.

3. Der er befhaalit att gørre nogle Staaketter till wollen aff dii fyrrelechter som saanskorren Er, huilcke skall med heed traan først anstriigiß och siiden med raa tyere.

4. Med Rodenborrig skall handliiß om den Maarmel funtein-Skaal paa dii 700 dl.

5. Dy huß paa S. Jørgen skall besichtigiß aff tømmermend, om maan deraff icke kunde faa en Staald till myne heste, Eptherdi meist alle stallen er forfallen. Elleroch om man Sperrit icke kunde bruge til den Staald som baag tøyhussit begiindt Er, huilcken y sommer lettheligenß kunde saa høidt som fornøden Er bliffue opmurit.

6. Dy, der raader for byens taalle y kø: vnderstaar siig att hennysse Rustuogenhesten y dy nerste plaadtze, och forhiire til nogenmend di beste, Och laader dem formercke atty stalle erre ickun allene till fremmede, huilckit nill affskaffis, och dennom befhaaliß, atty stallene epthersom di hidindtill altiid giordt haffuer holder ned macht.

7. Den store laade som huggiß paa holmen skall verre y aaldt 140 allen lang, och skall Abraham Ingeniör dereptħer forkorthe transien.

8. Naar ted ganske optøet er, saatt di kan komme y Jorden, huilckit dog nell inted skeer førend ieg nest gudtz hielp tilbaage igen kommer, daa skall der hiidskickiß 40 fanger som heer skall slii nogle damme; till dennom skall gørriß en keede huorndi dii alle om natthen kan sluttis, epthersom ieg ted Smidden saagdt haffuer att dii keeder bliffuer ymidlertiid ferdig.

9. Myckel Caffiinß kuinde boer y myn gaard paa faarneriet, huilcken y langsommelig tid sammestedtz fry boet haffuer; hun skall tilsiigiß at nyge pladtzen, eller ochsaa stelle borgen for hushiiren. Jeg giffuer sielff leie for en hob aff dii andre.

[1]) Fornede, af Ælde eller anden Grund i Vedet fordærvede Træer.

10. Steen wylmsøn meen att der er En skude, som kunde tiene tyll dy dyr*) som skall till Engeland, huorfor ted Er best att densamme strax bliffuer ferdiggiordt med hueß dertill behøffuiß.

11. Der Er huoß Rasmus tømmermand bestiildt 3 reender med Pumper huilcke naar dii erre ferdige daa skall di føriß tiill frede:

1II. Der lygger dronning Dorretiß Conterfey affstøbdt y gybß y borrestuuen paa køben: tedsamme skall føriß neder till den italianske podtzerer, som skall gørre et andit derepther, dog att hand icke skender detthe.

13. Naar Søen bliffuer aaben daa skall fra Rostock bestilliß saa megit fyskegaarn som till 3 waader.

14. Naar Sneen afgaar daa skall Abraham strax draage hiid och maale aff med den rødder, som rødder moserne hersammestedtz, och hannem befhaaliß fliitig acht att haffue paa samme Staalbroder; ty hand mangestedß haffuer ickun opgraffuit grønsueeren ligesom der haffde staait rødder.

15. Der skulde gørriß En Steenkyste ued Sundby ferrie, huordthen och En tømmermand bleff Skickit; menß ingen besken ieg fiick

---

*) Formodentlig Krondyr og Daadyr, som Kongen har sendt sin Svoger K. Jacob, i Folge dennes Anmodning i Nov. 1620, om at erholde nogle Kronhiorte fra Danmark til sin betydeligt udvidede og ommurede Dyrehave ved "Aucto *Theobaldino* nostro *vivario*, quod etiam *lateritio decem miliarium muro* complecti libuit, parum egisse nobis visi sumus, nisi *cervos nobiles et maiores Britannicis*, dignos eo loco futuros incolas, conquireremus; cuiusmodi Danicos esse quum nobis succurreret, prima inde poscenda duximus vivarii nostri ornamenta." (Lit. Regis Iac. I. dat. Roistunæ. 9. Nov. 1620.) Han sendte, for at hente og ledsage disse Dyr, en egen Jagtbetient "singularem plane artificem *Iohannem Scandeuar*, qui feras eas potest et illæsas capere et securas circumducere" 1621. Jan. 2. „Der kom en Jegere, som skulde fange nogle Hiorte, jeg haffde lovet min suoger." (Skrivcal.) Mere sædvanligt var det, at K. Jacob erholdt islandske og andre ædle Falke til sin Jagt fra Danmark ("quarum vestris in ditionibus perpetua est et generosa soboles, maxime vero in *Islandia*.") I en heel Række Aar, lige indtil 1621, finder man i K. Jacobs Breve Beviis paa, at han i Almindelighed sendte en eller anden af sine Falkemestere (falconarii), eller en anden Jagtbetient for at hente de Falke og Høge, som Christian IV. skaffede eller forærede ham. Af et Brev, dat. 22. Apr. 1623 erfares, at det sædvanlige Antal var 24 Falke om Aaret. Ligeledes 13. Mai 1621: "*duodecim* generosorum alitum *paria*, e vestris *falconibus et nisis*."

enten huad den skulde koste eller om hand sig uylle vnderstaa den att gørre; huorfor derepther skall erfhaaris, och om en dychtig meyster omhoriß.

16. Tiill Sundebyeferre skall forskickiß 3 skibstømmermend som sammestedtz kan opbigge en niie Praam, Ellers kan ingen komme offuer.

17. Der naar en i københaffuen som med att forblende [1]) tømmerhusse kunde omgaaß; den skall hiidskickiß att hand beseer kyrcken y hyllerød, paa ted man den y sommer kunde faa ferdig; dog uyll haffues y acht att faaggen paa forbemelthe kyrcke erre riingere end paa andre gemene husse.

18. Der uyll tenckiß paa en Medico y thuchthussit.

19. Naar dennom trenge till penning heer till frede: bigning daa skall Renthemeisterne forstrecke Johan Bøguaad med penning. Dog gørriß icke mange fornøden Eptherdi der Er ickun faa arbeidtzfolck.

20. Meister Jørgen skall holliß till, Strax naar nogit myldt weer bliffuer, att hand ferdiggør gemeckerne, dii som siist bleffue opbrit saoch køckenskorstenen.

21. Maarckuß skall sende En aff dii tolff lange bøsser som henger y myn Stuue y haffuen till køben: til saadelmaageren till frede: hand skall gørre holffter [2]) till dvsamme.

22. Der naar nogit Sleet [3]) floiell huoß Nylle som naar 1½ haar; saaframdt hun uyll siellie ted for 4 Dl. 1 ℔ currant, daa skall ted sendiß till frede: till Saadelmaageren.

23. till dii Ny steenboer y kodmaager-gaaden skall gørriß dørre saatt man aff en Stuue y den anden kan gaa; dog till hoffuit nøggelen, saa derygennom ingen gang bliffuer vden till mig sielff.

24. Med Johan Bøguaad skall handliiß om hanß besolding imenß hand haffuer uerrit fraa Skriffuerstuuen [4]).

25. Maartynuß von der Meeden skall strax følge.

---

[1]) Formodentlig det tydske „verblenden" ɔ: opføre en enkelt Steens Muur udenfor et Huus af Tømmer eller Bindingsværk.

[2]) Det T. Halffter ɔ: Hylster, Foder. [3]) Slet ɔ: glat Floiel.

[4]) Denne Joh. Bøgvad fik d. 16. Apr. 1621 Bestilling at være Tilsynsmand ved Frederiksborg Slots Bygning. Han havde Opsyn med alle Haandværksfolk og Pligtsfolk, udbetalte dem deres Penge, aflagde aarlig Regnskab for Udgifterne, og modtog Kongens Qvittering. Hans Løn var 100 Rdlr. og Foder til en

85.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [A.]

Om Brygning af Øl til at giemme (Marts-Øl), saavel til Kongens, eller Flaatens Brug, som til det Islandske Compagnie; om Krigsskibes Udrustning; om en muret Dam til Vandværket ved Frederiksborgs Badstue, og en Vei imellem „Lille Ladegaard" og Strødams Mose; om Billeder, som Hans Steenvinkel skal giøre til Galleriet paa Frederiksborg, m. m.

Eptherdi tyden lacker flux ad ted man skall brygge Øll som waare skall, huorfor y begge bryggerß uyll med sliid briggiß; och eptherdi hand y ted nye briggerß uell skall haffue stor forhindring aff den Bøcker, foratt hand icke kan bruge samme rom, Och ted andit bøckerhuß, paa huilcket dy nu gør, maa skee icke kan bliffue saa snardt ferdigdt, daa skall bøckeren saa lenge røcke ind y ted lange huß ymellom tøihußit och bryggersit. Saaframdt ted Islandtske Companie begerer øll sammestedtz att laade brigge daa skall ted briggiß epthersom dy ted begerer sterdt (sterkt). Ett aff Orlofffkiiben skall vdristiß paa Elffuen dog ickun paa thu maanederß tyd; thuende skall i westersoen, Och Ett till consoi med dy hualfanger, Saoch en y beldt. Der er en murmeister J køge, med huilcken ieg for faa aarßtiid fortiingede en murede daam, som till wandwerckit som løbber till fre: badtstuue skulle brugiß, huorfor ieg om ieg ret mindiß gaff hannem 400 dl. Nu holler samme murwerck paa mangesteeder ganske inted, fordi saa hand icke dybdt nock haffuer laagdt fundamentit: huorfor du hannem sligdt skaldt lade see, och hannem laade sige att hand epther fortingningens Indhold ted skall forferdige saatt den kan holle waand, och saframdt hand sig trøcker daa skall hand setthe borgen eller borge for sig sielff.

Du skaldt drage till helsingør och besee huoruydt der er giordt paa den mur, pated man y tyde kan gøre preparatoria sa att y sommer nogit kunde bliffue forrettit; ty ieg meen atty ted ganske haffuer laadit ligge.

Fraa den lylle laadgaard indtill den mosse, som kalliß Strødam, er en ney affpelit, huilcken Bønderne strax naar di kan komme y Jorden skall ferdiggoriß. Vdi samme Strødam skall gørriß Broer med egepeele och uell med Plancker belagdt, derhuoß En bom ned huer broe saatt

---

Hest. (Jvf. Nr. 87.) Efterat Slotsbygningen var fuldfort, er han vedbleven i sin Tieneste som Slots-Opsynsmand eller Forvalter, indtil han 1630 (20. Jun.) blev afløst af Adam Berg. (Siæll. Tegnelser, m. m.)

ieg kan slippe fehet ind y hvilckit rom ieg wyll; dysse som nu ligger skall affueien Rommiß, och andre som for formeldit Er med fliid gorriß Och saaframdt grøfftherne icke gaar saawyt op imod geerit saatt fehet icke kan gaa forbye, daa skall dii endnu saa goriß. Hanß Stenwynckel skall befhaalis, att hand gorrer dy bylleder ferdig som horer tiill gaale-riet paa syden ued Porthen till frede: saoch dy som hører till wester-pordt y koben: Och wyll giffuiß acht paa atthand inted andit arbeide taager sig for som ellerß wyst Skeer. Vale Datum Haaderßleff den 24 Februarij Anno 1.6.2.1.

Christian.

86.

Chanceleren Her Christian Friiß til hande. [A.]

Kongen melder ham den forjagede bøhmiske Konge, Pfalzgreve Frederiks Ankomst til Haderslev, og meddeler ham adskillige politiske Nyheder af Vigtighed fra Tydskland.

Dii forordninger hiidskickit skall med ted første bliffue ygennomsiet och igen framskicket. y dag kam den gewesener konning af Behmen [1])

---

[1]) Den fordrevne bøhmiske Konges og Churfyrstes Ankomst til Danmark har uden Tvivl staaet i Forbindelse med det berammede Møde af de nedersachsiske Kreds-fyrster. Inden dette iværksattes, havde Christian IV. indbudet Fyrsterne, ligesom Englands, Sverriges, Hollands, Brandenborgs og flere tydske Landes Gesandter til en Congres i Segeberg, i Anledning af den protestantiske Religions Ud-sigter i det tydske Rige. Allerede i Januar 1621 havde et hollandsk Gesandtskab indfundet sig i Kiøbenhavn (Caspar von Vosburg, som opholdt sig hos Kongen fra 3. Jan. til 9. Febr., blev modtaget med megen Opmærksomhed, og fik Bolig paa Slottet). I Anledning af de forestaaende Underhandlinger havde Kongen sammenkaldt Rigsraadet til d. 22. Jan., men Vinteren og Isen i Beltet hindrede det fra at komme sammen før d. 2. Febr. (Skrivcal. 1620. S. ovenfor Nr. **83**.) Den 19. Febr. kom Kongen til Haderslev, og den 27de til Segeberg, efterat han d. 25de i Flensborg havde modtaget en Kammer-herre med Breve fra Kongen af Bøhmen. Med denne fulgte Hertug Joachim Ernst af Holsten; d. 1ste Marts ankom Hertug Christian af Lüneborg, Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig, og en Hertug af Sachsen-Lauenborg. (Skrivcal.) Den 4. Marts indfandt Robert Anstruther sig fra England, ligesom ogsaa en brandenborgsk Gesandt; Dagen efter kom Hertug Johan Casimir af Weimar, og en hessisk Gesandt. Den 6. Marts forlod den bøh-miske Konge og de øvrige Fyrster Segeberg; og d. 7de reiste K. Christian selv til Rendsborg og videre, og var den 20de tilbage i Kiøbenhavn. (Om Sammen-komsten i Segeberg, s. Theatr. Europ. I. p. 493. Til de vigtigste Beslutninger, her fattedes, hørte den, at bringe en Armee af 20000 Mand Fodfolk og 6000 Ryttere paa Benene, saavel til at forsvare Nedersachsen, som til Hielp for de

hiid wed halffgaau sem fraa Lybeck, huor hand nogle dage haffuer leien [1]). hand er megit from och ellerß Slett [2]) i alle Maader; hand, Margraff hanß Jørgen, furst Christian af Anholdt, och greffuen af Hollack Er paa en tyd erklerit vdi acht, eptthersom myn søster mig tilskriffuet haffuer. Dy andre herrer, saanersom her: aff Meckelborrig, kommer ymorgen. Spinola faarer fordt med all macht y Phaldtzen, Och haffuer hand nylligen brandskattit landgreffuen aff hessen. heer rundt omkring werbiß folck, saat huem der kommer siist hand faar icke mange. dy Venetianer werber ochsaa och loffuer suaare Penning vd; derriß Offuerster Er graff Otthe von der Lyppe. keysseren haffuer icke uildt holle huiß Chur: aff Saxen haffuer tracterit med dy Slesinger, huorudoffuer Chur: hannem En skarp skriffuelse haffuer tilskreffuet y den mening att saaframdt hand Chur: ordt willde gøre till inted; daa wilde hand bliffue saa wnd keyssersk som han tildiß haffde uerrit god.

Folck skall der skickiß till den Pincke som ligger till geluckstad, och naar uandet er aabit daa nyll der fethallie ochsaa framskickiß.

Rubberdt Er y den haagen [3]) Och kommer snardt hiid. Vale. Datum Segeberg den 28 Februarij 1 6.2.1.

Christian.

87.

Chanseleren Her Christian friiß tiill hande. [A.]

Forskiellige enkelte Hverv overdrages Cantzleren; bl. a. at lade Thomas Ruh hverve frivilligt Krigsfolk i Skaane.

Jeg Skreff dig siist till med den Riiske [4]) tolck, huilcket ieg dog icke troer attu endomstund [5]) haffuer bekommit, derudi befohl jeg att saaframdt købmenden med dii Itzehouer icke kunde accordere, daa skulle dii Itzehouer fortøffue intill myn ankomst. Den accord med Johan Bøgnaad kan saa uell hugge hen, naar den ene hest derudelaadiß; ty hand haffuer ingenstedtz att aage.

---

protestantiske Fyrster i Overtydskland; ligesom der ogsaa aftaltes at indgaae nye Forbund med England og Holland. (Schlegel Samml. II. S. 31. 32.) Tractaten med England sluttedes allerede d. 19. Apr. 1621 ved David Sinclar. Jvf. Slange ved Schlegel II. 165—167. 169 o. flg.

1) Ligget. 2) Her menes: jævn, simpel.

3) Haag i Holland. 4) Ryske, russiske. 5) Endnu, hidtil.

Christopher Bassis memoriall haffuer inted paa sig; hand skall ickun laade reisse hussit siiden uyll ieg nock maage ted som ted skall uerre. Dy sofolckiß forbedring, som skall ad fretum Regium, uyll ieg forordne naar gud nyll ieg kommer tilstede; interim kan Skiibene fliieß. Med krigsfolckit til hest och fodtz kam uy gud uerre loffuet smuk tilrette; dog mothe ieg høiere besolding Riitheriet giffue end først uaar beradslaagit. derimod tog di huer daler in spe: an for thu slette daler, dog alle bestillinger Er stillet paa gillen [1]) thomaß Null skall begiffue sig till Skaane och der wdlede 200 Mand aff dii 1 er bleo aftackit aff helsingborre, gyngeherrid, Bleging og gersherritz folck, dog alle woluntiir. Naar ieg nest gudtz hielp ankommer uill ieg gøre order huor man dem best kan forlegge. Detthe breff fraa Suerrig Er ligesom dy pleier att uerre; ted er huercken ney eller Jaa. Vale Datum haadersleff den 10 Martij Anno 1.6.2.1.

Christian.

88.

Chanseleren H. Christian friiß till hande. [A.]

Kongen vil have en ny Køkkenskriver; Laden paa Dalum Kloster skal forbedres.

Der er kommen vdenthuiffuell thuende heste fraa Anderskou; med dennom skall dy strax begiffue sig hiid. Erfhaar om man kan faa en dychtig kokenskriffuer, som paa denne reysse umistendiß Er; huoß Prindtzen uyll dog altiid uerre En, epthèrdi han sielden er dersom Jeg Er; hannem kan holliß en wnderskriffuer och thuende drenge. Jo før Jo bedre att man kan bliffne aff med denne. Laaden Paa daalum kloster staar paa Stytther, endog att tømmerit intet skaader vden atted Er illde forbundit, huilckit med Baand uell kan hielpiß, huorfor du kandt erfhaare om man kan faae en tømmermand som samme arbeid sig uill offuertaage. Vale Datum frede: den 5 Aprilis Anno 1.6.2 1.

Christian.

---

[1]) Gylden.

89.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [B].

Kongen har erfaret, at Rigsraadet er sat i nogen Uro ved hans Reise udaf Landet, hvorved han dog kun sigter til hvad nyttigt og hæderligt er; Raadet maa erindres om at skaffe Penge til at hverve og underholde Krigsfolket.

Jeg haffuer vdaff dyn Skriffuelse fornommit att En Paardt aff Riigenß Raad om myn reysse vdaff Landit dig haffuer tilskreffuit [1]), Och atty dennom hiidoffuer till Landit wylle begiffue, huilckit om ted skeer eller och icke, saa erachter ieg sligdt at komme aff et gaadt, trodt och vnderdaanigste hiertelag, Och achter nest gudtz hielp med denne Reisse inted forretaage andit end som kan verre gaffnligdt och reputerligdt, Forhaabendiß derhuoß att den Alsommechtigste Gud vell alting Dirigerendis worder siit hellige Naffn til loff, ehre och priiß, saoch hanß Christne kyrcke till gaffn och Beste.

Riigenß raad nyll errinderiß, att med ted første bliffuer giordt anordning huor man skall tage Penning, eptherdi mig aff ingen anden penning bewist er, vden dii 100thussind daler som aff Fruemoder laandt erre, aff huilcke allerede 30thusind Daler till Anritgeldt, Loffgeldt [2]) och anden preparatorijs erre vdgiffuen, epthersom Regenskaberne skall vduysse, huilcke commissarierne med ted første skall bliffue tilstillit. Nu paa Munsterpladtzen er dennom loffuit en halff Maanidtz soldt, dertiilmed nyll dy errindriß, att der skeer god och richtig anordning, huorlediß Pengene eptherhanden kan komme Paa dii steeder som man dennom behøffuer, saatt derudoffuer icke skeer nogen faute. Mogenß kaaß er befhaalit, att skaffe ted folck Paa Munsterpladtzsen, dog nille der skickiß Penning heen Ellerß er ted nell att befrichte, att samme krusse och Stensen icke faar mange folck; ty dy erre en ringeting kendt yblandt di tyske, Och er ted dennom nell Saagdt. Dy tydinger haffuer inted paa sig; dii erre fast gaale, och lydit Eller inted deraff syniß sanden att nerre. Vale Datum frederichsborrig den 15 Aprilis Año 1621.

Christian.

---

[1]) Man kunde heraf maaskee slutte, at Kongen maa have havt i Sinde at begive sig til Tydskland, hvilket dog ikke skeete. Han forlod Kiobenhavn d. 2. Mai, og reiste over Nykiobing og Rodby (Færgemanden fik 12 halve Kroner) til Heiligenhafen og Kiel. I Hertugdømmerne blev Kongen til d. 11. Jul. da han reiste fra Haderslev til Antvorskov. (Skriveal.)

[2]) Anrittgeld, Lauffgeld, de sædvanlige Haandpenge, som gaves det hvervede Rytterfolk.

90.

Wohrnach sich dii Artholoriemeisterß zu richten haben*).

Sy Sollen 4 dreykuartiihr Sackenß (sic) hieher strax mit disse rustuaagen Skicken, welche zwar nun fuhrß erst zum gewichte sollen gebrauchet werden aber hernacher auff den thurm geleget werden. Actum Friderichsburch den 17 Aprilis Anno 1.6.2.1.

Christian.

91.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [A.]

Kongen omhandler endeel Sager, Udrustningen vedkommende af hans Contingent paa 1000 Heste og 4000 Fodfolk, og meddeler adskillige Befalinger i den Anledning.

Eptherdi ted Egetommer er icke at bekomme, saa nyll ieg see huor ieg desforuden kan komme tillretthe. Ted offuerslag paa Riither och knechte haffde nell nerrit godt atted haffde Strax skeed der man cuncluderede att nylle Skicke nogit folck, Och er samme tart letteligenß att gerre, eptherdi icke en mand flere erre bestillit end dentiid waar omtaalid, alß nemlig 1000 heste och 4000 till fodtz, huad nu derriß besolding Er, ted fiindiß udi bestalningerne huilcke Nyckolauß huoß sich haffuer och kan vdkopieriß till bedre Eptherretning. Och haffuer man saa nydt mueligdt haffuer nerrit besoldingen giordt rynge. Menß vden detthe som paa sligdt folck gaa kan, Saa nyll haffuiß y acht dii Persohner, som deriblandt inted Er regnit, som alle heie Officia som Offuerster, derriß-Offuerster Luthenandt, wachtmeistirs, Quartermeisterß, Prouiandtmeisterß, generaall-gewaldiger med hans Tyener, gerichtskultuß, generall Commissarier med derriß generall och particulaer Munsterskriffuerß, item krud, lod, lunther, Blii och dennom som derpaa waare skall; Saaoch wogne och heste som dertill behoffuiß huilckit alsammen nill haffuiß y acht. Iblandt andit Er icke mueligdt att nogen Armeie vden kundskab kan bestaa, huorpaa nyll ochsaa spenderis. Och nyll commissarierne sligdt att haffue y acht befhaaliß. Dy heste kan med samme kaaß Offuerskickiß dog skal drengene bliffue huoß hesten. Thelthe skall wybaldt faa Byssesкittherne med aff dii som erre giordt till

*) Af det Kgl. Rentekammer-Archiv.

Arckeliet, huilcke dii kan brede offuer Rustuognen. Nyt ted lydit teldt skall hand sende med, ellerß ingen. ted breff fraa her: Jorgen indeholder inted andit Endatt ieg hannem for Bethaling uille laade tilkomme 300 kørraß, huilcke du kandt befhaale Johan de willem atthand hannem dem skall laade følge till Brehmen for bethaling. Naffuen paa dy Bysseskötter sender jeg dig herhuoß, med huilcke du om besoldingen kandt tractere Paa den maaner, dy udi siste Suenske kriig bekam till Landtz. Saframdt ieg icke kan bekomme blaadt kleede, daa maa ieg Endeligenß haffue huiidt med Blaadt bebremmit, och Er uell saa megit blaadt att bekomme som man kan bremme med. Der uill ochsaa bestillitß hatthe till samme folck. Rebslageren skall ochsaa slaa nogle Lyner som Skydegrymer, tillatt bruge till Draagunhesten, huilcke uill uerre af reen haamp. Du faar att skynde paa Skredderen atthand gør di trummetherkiortell och Dranunterniß kleder ferdig; Och att di Styböile ochsaa bliffuer ferdige. Jacob Wulfeld bliffuer nu med tyden uell snaardt Expedierit. Den proposition som sked Er aff myn Suoger Er glemdt. Jeg tuiffler dog inted, attden io er Abastandt nock; will di ickun skinde dem med wercket. Vnionen maa uell hastig begere hielp; menß ted syniß icke attden haffuer saa stor nød om dy uill holle faast. Spinola drager nyst til Nedderland igen. Och sigiß ted att hand haffuer allerede fliit flux aff hanß godtz fraa hanß garnisoner til Nedderland, saatt maaske hand troer icke heller fredden. Her kam yafftiß En Capitein ued Naffn Bottheler, som er hidskickit fraa En aff dy herrer aff Weymeren, huilcken Herre mig anpresenterer 3000 tilfodtz och 500 till hest; hand siger att alting endnu icke erre saledis som herom taaliß. Huad nu derom Er giffuer tyden. h: aff Lyneborrig Munsterer den 3 Maij. Vale. Datum Croneborrig den 20 Aprilis 1.6.2.1.

Christian.

Som ieg luckte Prinß Moridtz Breff op och uille ted vnderskriffue, daa haffde dii lagdt ted saa waadt sammen att blecket holdt saa hardt att breffuet gik sonder. Jeg drager ymorgen till frede:

92.

Chanseleren Her Christian friiß till hande. [B.]

Om Rigsraadets Gieldsbrev til Enkedronning Sophie; om Enebær og Rav, som Dronningen har begieret; om Arbeider ved Frederiksborg Ladegaard, m. m.

Thed breff som Riigenß Raad skulle giffue fru moder Paa dy hundrede thusind daaler bleff tilskickit Manderup Pasberrig fraa haaderßleff med et egit bud, den 24 februarij, huilckit breff ieg syden icke haffuer siet, huorfor ued dag och naatt samme breff uill eptherskickis. Lensmenden skall kobe Oxen epther ted antaall y forgangen aar skedde, och skaall dy y Skaane aduaariß atty kober bedre fehe, saframdt di icke sielffuer uyll staa Skaaden; du kandt framskicke en taxst, saa kan der udgaa befhalning till dem. Pether Pay[1]) skall ickun bliffue till koben: hand skall forferdige spiritum sulphoris, och den hiid till frummoder forskicke. frummoder uyll ochsaa haffue nogle Enneber saoch Raau; Enneberen faar dii y skaane dersom dy tilforne erre bestildt, baade y helsingborre, Christianstad och Solffuisborrig lehne, der er ochsaa nogle endnu paa koben: Raauyt faar du y Skaane, ued Dybeck[2]) och deromkring; Och saaframdt ted icke er der att bekomme, daa skaldtu forskriffue ted fraa dandtzig. thed moddingsted ued then lille ladgard ued fredr: skall fortingiß, ellerß faar man ingen ende derpaa, Och uyll der giffuiß acht paa, att der icke holliß mere Plixfolck end som der er arbeid till, huilckit dog gemenlig skeer. Den som rodder skall faare fordt att rodde y den ny Wang, som kalliß strodam, wansiet Johan Skriffuer siger atted icke er tienligdt; Och achter ieg att gorre sammestedtz en humlehaffue. Samme rodder er flux forsommelig, huorfor hand uyll tilholdiß att gorre ted richtig som er roddit, pa ted man icke bliffuer forhindrit naar man skall hoste; Saa skall bonderne Ochsaa

---

[1]) Denne i Christian IV.s Breve ofte forekommende Mand var Petr. Theod. Payngk (Navnet skriver Kongen altid forkortet, saaledes som ovenfor), Dr. Med. og kyndig Chemicus (fodt i Husum omtr. 1575), som i nogen Tid havde været ved Keiser Rudolph II.s Hof i Prag, blev af Christian IV. antaget til Hof-Chymicus, og aflagt med et Canonicat i Lund. Han døde 12. Apr. 1645. (*Moller* Cimbria lit. I. p. 482.)

[2]) Et ikke umærkeligt Sted til Ravfiskeriets Historie. Dybeks Sogn i Vämmenhögs Herred gaaer ned til Stranden. Om Rav i Skaane s. Linnee's skaanske Reise. S. 117. 125. Werlauff Bidr. til den nordiske Ravhandels Hist. 1835. S. 66. 67.

romme aff neien hueß Buske vdroddit Er, huormed dii omgaaß suarlig langsom. Sørrit [1]) som Slaaeß paa begge laagarden, skall epther-handen forskickiß till Marckuß, som ted skall sellie, och skall enhuer brende siit, pated man kan uyde huad enhuer sender fram, Och skall achting paa-giffuiß, att di ted icke forbyter. Vale Datum Nykøbing den 5 Maij Anno 1621.

Christian.

93.

Chanseleren Her Christian friiß till hande. [A.]

Kongen melder ham sin atter forestaaende Reise til Holsteen, og anordner i den Anledning om Herredagsdomme, om en Jomfrues Henrettelse, og om flere enkelte Sager, som skulle udrettes.

Jeg Er nu ferdig at begiffue mig offuer til Lanteholsten igen, Paated ieg dyste snaarer kan komme hiem ygen. Dommene som affsygis herepther udi neruerendiß herredag, skall eodem tenore affsygiß som hiid indtill sked er. Naar dii giffuis beskreffuen, daa Skal mit naffn med Radtzsens derudi brugis som seduanligdt Er. Denne formente Jomfrues sag anlangendis, Saa skall hun med fliid examineris och icke med hinders afflyffning ylis, paated att man diste bedre kan hinders bedrifft erfaare. Naar inted uydere aff hinder kan erfharis, daa skall hun Decolleris [2]) Den lyneborgers och Brunsuigske sag angaendis uyll nogit ylis, ickun sauyt tyden angaar, pated dii kan sig derepther retthe; udiligemaade med den confirmation som skall til Engeland og Nedder-land. Jenß Jull maa icke alforlenge ophollis for bigningens skyll Paa Aggershus.

---

[1]) Schlegel har læst Rorit; uagtet Bogstavet S er heel tydeligt i Kongens Brev. Uden Tvivl bor her derimod læses Smørrit. „At slaae Smør" o: pakke det i Tønder eller Fierdinger, forekommer jævnlig i Kongens Breve.

[2]) Den her omtalte Person er den adelige Jomfru Christenze Axels Datter, af den lidet bekiendte Familie Krukow, der skal være uddød s. A. (1621) med hendes Broder Eiler Axelsen Krukow til Aaslevgaard (Byen Aarslev i Fyen?). D. Adels-Lex. I. 301. Eiler Krukow (formodentlig dennes Farfader) eiede i det 16. Aarh. Gaarden Bellinge i Sønder Kirkeby Sogn paa Falster. (D. Atlas. III. 369.) Jomfru Christenze Axels Datters Forældre vare Axel Nielsen Krukow og Anna Bielke, Mogens Datter. Da, som det i Herredagsdommen hedder, „i langsommelig Tid et slemt Trolddoms-Rygte havde efterfulgt hende", og hun var bleven „udlagt af mange adskillige Trold-qvinder, som baade i Fyen og i Nørre-Jylland vare henrettede og brændte"

Memoriall.

1. Der er affbrendt nogle gaarde y Croneborrig lehn, huortil du skaldt lade hente tømmer fraa Norrie atti ygen bliffuer bigdt.
2. Borgemeister og raad i køben: skall laade gøre en Slagbom for den Bro som er paa ueien att Roskild och køge, ued ted ny werdtzhus.
3. Resten aff dii Penning for ted skiib som bleff bigdt till flensborrig att dennom betaalis Och med dennom gørris affregning.
4. Hanß Stenuinckel skall befhalis att han gør altarit til frede: ferdigt.

Actum frede: den 12 Junij 1.6.2.1.

Christian.

Den meister som haffuer bygdt krudmøllen beklager sig, atty kobberhiull sammestedtz er icke saledis giordt som ted sig bør; huorfor att Rodtgittheren skall tilholdiß att han ted ferdiggør, Och att Grabo giffuer acht paa, atthand inted andit sig forretager før end sligdt ferdigdt Er.

94.

Andtwordt auff der Meckelburgiske gesanten anbringen. [A.]

Kongens Udkast til et skriftligt Svar til de Meklenborgske Gesandter, i Anledning af det Bremiske Biskopsvalg.

1. Curialia.
2. Daß man sich bedancke daß ihre herren sich der sachen halber so fleissig bemühet, Nuhn zueiffuelet man nicht sii werden Jo des Byskopen prosedere (sic) kegen mihr genunckſam vernommen haben, welches auch ihm druck verhanden, verhoffen derohalben dii von Meckelenborrig sich mehr auff disser, als des Byskopen

(allerede 1596 beskyldtes hun i et Tingsvidne af Salling Herredsting for at have forgiort Fru Anne Bilde, efter hendes Bryllup med Eiler Brokkenhuus paa Nakkebølle i Fyen, hvor Jomfru Christenze den Tid opholdt sig), blev hun omsider tiltalt for Herredagen 1621 af Otte Skeel til Hammelmose, Befalingsmand paa Dueholm Kloster. Den 9. Jun. 1621 faldt hendes Dødsdom paa Kiøbenhavns Slot (s. Ny D. Mag. I. S. 379—391). Som bekiendt antager man, at det saakaldte Legatum decollatæ virginis paa 500 Speciedaler, ved Kiøbenhavns Universitet, indbetalt 1623, er stiftet af hendes efterladte Midler. (Jvf. A. W. Scheel om Kiøbenh. Univers. Collegier og Stipendier. S. 125. 26.)

seythen werden fiinden lassen, worzu man sich verlest. Welches man ihn allen vorfallenden gelegenheiten widerum verskulden will.

Hiemit haben sii Ihren abskeit, souern sy nichtz anders einzuwenden haben.

Steinburg, den 23. Jun. 1621.

95.

Chanseleren Her Christian Friiß tiill hande. [B.]

Kongen tilmelder ham Sagernes Stilling i Hertugdømmerne, og i Henseende til de Bremiske Underhandlinger; de sammentrukne Krigsfolk ønsker han endnu (ikke uden Hensyn til disse Underhandlinger) en Tid at holde i Marken; Hertugen af Gottorp vilde bytte Apenrade og Lygum Kloster for Svabsted, m. m.

Syden ieg sist Skreff dig til er der inted sønderligt passerit vdenat landagen till kyll er siden holdt, huor dog inted vden gemene sager er tracterit. Den Bremske sag[1]) staar gud uerre loffuit endnu

[1]) Underhandlingerne om Hertug Frederiks (siden K. Frederik III.) Valg til Coadjutor i Erkestiftet Bremen. I denne Sag, der i høieste Grad var Kongen magtpaaliggende (som ogsaa hans egne Udtryk i dette Brev vise) havde han længe i Erkebiskoppen Johan Frederik, af Huset Holsten-Gottorp, en ivrig Modstander. Denne havde, ved Afstaaelse af hans Broder Hertug Johan Adolph, succederet i Bremen 1596, og i Stiftet Lübek 1608; og endskiøndt Erkebispen vel i sin Tid havde tilbudet Kongen sin Understøttelse til at bringe Coadjutorvalget af hans Søn i Stand: arbeidede han dog egentlig for at faae sin Broders næstældste Søn Adolph (f. 1600; dødelig saaret i Slaget ved Leipzig d. 7. Sept. 1631) til sin Efterfølger. (Jvf. det i Anledning af Erkebiskoppens Adfærd, fra Kongens Side publicerede Statsskrift: „Wahrhafte Deduction, was sich zwischen der Königl. May. zu Dennemarck ꝛc. Hrn. Christian IV. u. des Hrn. E. B. zu Brehmen, Herz. Joh. Friederichs F. G. in negotio Coadjutoriae & futuræ successionis Archiepisc. Brem. begeben u. verlauffen. Gedr. 1621." 28 Quartsider.) Heri havde han i nogen Tid Understøttelse fra Hollands Side (jvf. Schlegels Anm. 178 til Slange II. S. 178, og den her anførte hollandske Deduction). Christian IV. bragte imidlertid længere hen den hollandske Regiering paa sin Side (det var ogsaa i denne Anledning, at Jacob Ulfeldt d. 21. Febr. 1621 blev affendt til Haag); og herved hævedes en betydende Vanskelighed for Hertug Frederiks Valg. Med Hertugen af Gottorp underhandlede Kongen til forskiellige Tider i A. 1621; og opholdt sig i den Anledning jævnlig i Holsten. Under 13. Jul. findes i Skrivcal. „Kom der Gesanter fra Gottorp, Egidius v. d. Lanken og Cantzleren; blev contraheret med Hertugen af Gottorp om det Stift Bremen, og alting blev klart." I Domcapitlet vedvarede Underhandlingerne til henimod Aarets Udgang. Den 13. Dec. kom endelig bremiske Gesandter til Frederiksborg, og i Skrivcal. findes: „Dec. 14. blev min Søn Hert. Friderich postuleret til *Coadjutor* i det Stifft Brehmen. Samme Dag havde de samme Gesanter audienz, og var

nell, wansiet den gaaer langsom fordt; besonderligenß mens du vest att jeg haffuer mange ymod mig y den sag. Contraria pars habis ickun paa at folckit skulle astackis, huorued frøchten dennom kunde myndskis, huilckit haffuer foraarsagit att man folckit icke haffuer nyldt laadit gaa endomstund; Och eptherdi mig paa denne sag ted keeriste mig y werden angelegen er, Och ingen tuiffuel er, att saframdt ieg dennegang slipper sagen, att ieg daa megit besuerligen en andengang saledis den skall faa fattid, huorfor mig skedde en stor tieniste om folckit framybedre, en Manit eller thu y ted lengste, om behoff giordis motthe at reteneris. Saaframdt raadit maaske nuhmer erre skyldt att, och sligdt icke kunde dennom bliffue proponerit, saa bliffuer ted derued, och faar at gøre ted paa myn egen hand. Der Stadtholderen nu war till kyll, daa talede Egidius von der Lancken med hannem, Och spurde om ingen middel kunde foreslaaes. Suarede Stadtholderen, hannem uell uytterligdt at uerre, at sligdt lengesyden forsøgdt uaar, mens a parte Godtorp aldrig nyld accepteris. Daa yblandt mange och wunderbarlige forslag gaff hand detthe for, Om hertug friiderich af godtorp kunde bekomme Suaabested, per mutatione for Aapenraade och Lyne kloster [1]), y allemaade med saa gaadt godtz som ted andit Er. Huorudaff, saauit ieg see kan, Riigit ingen skaade kan haffue, saaframdt alting, som før formeldit skeer, huormed gaat er at rade naar saauyt kommer. Och kunde man vden tuiffuel illo medio komme med Stifftid till en god ende, saoch forrekomme anden wuillie, som maaske uylle taage offuerhand, Och Riigit y ingenmaade skedde forkordt.

Dy herrer af Meckelborrigß gesanter, uaar heer och intersederede for Biskopen & quidem valde frigide; dii bleff uell cotant [content] dimitterit [2]). Siiden kam Priintz Moridtz [3]) tiener hiid, som er En

---

til Giest hos mig." I den Anledning fik „Secretarius af Brehmen" 100 Daler in specie. Staden Bremen, der havde viist Tilbøielighed til at understøtte Kongens Ønske, fik d. 8. Febr. 1622 Kongens Forsikkring, at han i den Anledning vilde confirmere Stadens Handels-Privilegier i Danmark. (Lünigs Reichs-Arch. T. V. 2 Th. S. 408.)

[1]) Lygom Klosters Amt.

[2]) Jun. 22. "Kom twende Gesandter an fra de tuende Hertuger af Meckelenborrig, ved naun David Reventlow og Bartell Bülon, og hafde di samme dag audientz, saa og haffde ieg dennem til Giest." Skrivcal. 1621 (s. Nr. **94**).

[3]) Prinds Moritz af Nassau (Skrivcal. 23. Jun.).

commissarius, huilcken haffde uerrit y lante Brunsuig och lyneborrig och der antagen huis folck sammestedtz er forløffuit; haffde ted samme y befaling heer att gøre, huilckit icke paa dennetiid kunde skee, Och bleff med godt contento demitterit. greff Ernst begerede att man folckit med gewehrit dennom uylle laade følge, gewehrit ygen att betaale, eller och sagodt y steden att skaffe; huilckit dog icke haffde kund skee, om endskiøndt folckit haffde uerrit afftackit propter nevtralitatem. Dy hamborger erre y afftis igen ankommen; ieg haabis att y dag skall alting fulendis [1]). Myn søster, den aff Brunswig [2]), saoch h: friderichs af Brunsuigs gemahll, erre endnu her; drager bordt y denne wge.

Der er kommen skiib an til Amsterdam fraa Ostindien, huilcke ganske inted uyll uyde aff norriß skyb, huilcket hoger mig ganske uell; ty lidde dennom ilde, daa uyste dii ted uell. Vale. Datum Stenborrig den 26 Junij 1.6.2.1.

Christian.

96.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [A.]

Om en til Danmark (som det synes i privat Ærende) ankommen Englænder; om Gabriel Kruses og Marquard Billes Lehn; om Kongens forgieves til Keiseren, for at mægle i Pfalzgrevens Sager, affendte Gesandt, og flere Nyheder om Krigstilstanden i Tydskland, m. m.

Denne Engelsman Er kommen tilstede; dog haffuer ieg sielffuer endomstund icke taalit med hannem, ty leiligheden sig icke haffuer dertill presenteret, førend ieg mig hiid haffuer begiffuit; y morgen om gud uyll kommer ieg tilbage igen, saa uill ieg erfhaare huad hanß forregiffuen er. Tyden som formeniß at uerre for stackit at Raadit til Brehmen skall møde, kan intet forandris, eptherdi samme tyd Staaterne

---

[1]) Om disse Underhandlinger med Hamborg, som endtes ved den i Steinburg, 18. Juli 1621 sluttede Forening, hvorved Hamborgerne atter forpligtede sig til den sædvanlige Hylding, m. m., s. Slange ved Schlegel. II. 175. I den Anledning forekommer i Skrivcal. „Jul. 11. annammede jeg af Baltzer von Anefeldt en Demants tafelring ungefer paa 9000 Dlr. in specie, saa og 10,000 goldtgylden, hvilke de Hamborger mig forærede."

[2]) Enkehertuginden, „saa og den unge Hertuginde af Brunsvig, saa og et Froken af Anhalt" kom den 19. Jun. til Steinburg, hvor Kongen selv havde opholdt sig siden den 14. Jun. Hertuginden reiste derfra d. 29. Jun. (Skrivcal.)

er notificerit. Gabriel krusse[1]) skall foruallthe Borringholm, och naar man wyll syden ted forandre, daa kan ted letteligens skee.

Marckuardt Bylle[2]) se sig fore, atted naarer lenge med ham der hand Er; ty Søsteren, den hand huos sig haffuer, regerer Lehnit mere end hand.

Jeg sende otthe dage førend ieg siist drog til Dannemarck et aff Buddene fra Stenborrig til frrummoder med ted Breff, Raadit gaff frummoder paa dii 100 thusind daler, huilcken ieg syden icke haffuer kund opspørre; ty ieg forundrer mig ganske derpaa att ieg ingen suar bekam derpaa. Myne gesanter er kommen fraa keysseren igen; haffuer inted kund erhold paa Paldtzgreffuens uegne[3]), Och staar alting selsam dersammestedtz till. Dii faarer skarp affsted med Religionen; Siiniß att wille følge Store forandringer wdi alle Stende. Den Contract Churfursten aff Saxen med dii Slesinger haffuer sluttit, den wil

---

[1]) Denne Gabr. Kruse var d. 18. Mai 1621 bleven forlehnet med Landskrone Slot (Skaanske Reg.), hvilket Hr. And. Sinclar for havde havt; hvorimod denne under 23. Mai 1621 blev forlehnet med Hammershuus; og begge fik d. 30. Apr. **1622** nye Breve paa de samme Forlehninger. Man kan derfor ikke let skionne, hvad Kongen har meent dermed, at G. Kruse skal „forvalte Bornholm."

[2]) Marquard Bilde, til Hvidkilde og Nakkebølle, var 1617 bleven forlenet med Rugaard i Fyen, beholdt dette Lehn til 1628, og døde 1631. (Jvf. V. Simonsen om Rugaards Lehn. II. 1. S. 98—101.) Hans Søster var Anne Bille, Enke efter Eiler Brokkenhuus til Nakkebølle.

[3]) Kongen havde i Marts Maaned (efter Congressen i Segeberg) sendt Henrik Rantzau og Jul. Ad. v. Wittersheim i Gesandtskab til Keiseren, for at udvirke Pfaltsgrevens Restitution i sine Lande, og Tydsklands Befrielse fra de keiserlige og fremmede Tropper (under Spinola), som havde besat disse Lande, m. m. (1621. Mart. 6. „Gaff jeg Henrich Rantzow og Wytemsen [Wittersheim] 500 Dl. in specie med paa reisen til tæring hen til Keiseren." Skrivcal.) Det Keiserlige Svar, som d. 7. Jun. blev overgivet Gesandterne, afslog alle Kongens Indstillinger, ikke uden enkelte skarpe og bittre Yttringer (f. Ex. „Versehen J. K. May. sich zu Ihrer Kön. Würden, und begehren an dieselbe ganz „freundlich und nachbarlich, Sie als ein Vornehmer des H. Reichs Mitglied „wollen dis orths des Reichs Wohlfart u. des Oberhaupts billigen „Respect viel mehr, dann etwa ein priuat Freund- und Schwager- „schaft, ansehen u. gelten lassen" m. m.) Gesandternes, kort for deres Afreise indgivne fornyede Andragende eller "Replick", fik intet bedre Svar, og de maatte med uforrettet Sag vende tilbage. (Actstykkerne ere udgivne under Titel: „Copia Käyserl. Bescheidts den Königl. Dennemärck. Abgesandten ertheilt ꝛc. Gedr. im J. 1621. 40 S. 4to.) Jvf. ogsaa Schlegel Anm. 173 til Slange. II. S. 173.

keysseren inted holde; haffuer sendt h: aff Saxen dedhen att exeqvere, huilcken som man formener lidet eller inted att skulle vdretthe. Der er ganske ingen forrad af penning. Buckoy er ickun 6 thusind mand, iblandt huilcke enda er stor sigdom. Margreffuen aff Jegerendorff [4]) med Stuben folck [5]) haffuer slaget sig sammen, saoch den aff Mansfeldt med nogle andre paa En anden kaaß, saatt di achter at forsøge et Desperat werck, vhuorwyd dy dermed kommer.

Nylß hammer, aff Nod for Prouyandt, motthe løbe hiem epthherdi man formener heer proviandtskybit er bleffuen. Naar hand kommer tilbage igen skall hand med sig tage En klocke som staar hnos Claußs Soll och den fraa sig leffuere til glyckstadt. Saframdt den kunde nerre soldt, daa skall hand den med sig taage, som y nynther hengte paa sladen y tøyhussit. Vale Datum Bredsted den 2 Julii Anno Dni 1.6.2.1.

Christian.

97.

Chanceleren Her Christian friiß till hande. [A.]

Om Keiserens Prætensioner paa tydske Fyrsters Lande; om den forhen omskrevne Englænder; Gustav Adolfs Anfald paa Riga, de Bremiske Underhandlinger, m. m.

Jeg feck ygaar dyn Skriffuelse Daterit 29 Junij paa neien imellom Bredsted og dette. Huad nu anlanger ted som er vdgaen paa tryck y keyserens Naffn, saa kan keyseren sligdt inted forretage; ty deraff wylle komme infinita mala, om keysseren illo modo aut alio [vilde] detrahere førsterne nogit, och ted ad alios usus henuende. Den Engelske er endnu heer, mens man haffuer inted kundit hanß mening endnu fornemme; Och er hueß hand haffuer offuergiffuen henfaat att

---

4) Markgreve Joh. Georg af Brandenborg (Anspach) og Jägerndorf (i Slesien) havde understøttet Bøhmerne og Churf. Frederik af Pfalz, og blev med denne og flere Fyrster efter Prager-Slaget (7. Nov. 1620) af Keiseren giort fredløs; men vedblev, ikke uden Eftertryk, at føre Krigen i Slesien. („Joh. Georg der Aeltere, Markgr. zu Brandenburg" kalder han sig selv i en Proclamation 1621. Theatr. Europ. I. p. 574. Jvf. Hübner Tab. 179.) Ved det omtalte Gesandtskab havde Christian IV. ogsaa ladet indlægge Forbøn for Markgreven af Jägerndorff, Fyrsten Chr. af Anhalt, og dennes fangne Søn; men uden Følge.

5) Uden Tvivl en Oberst i den bøhmiske Krig, hvis Navn var Stubenvoll. „Des Obristen Stubenvoll reisiges Regiment" holdt sig tappert i Slaget ved Prag. (Theatr. Europ. I. p. 469.)

vdsette paa tysk, ty hand kan slet ingen maal vden Engelske. Dy skyb der er tagen med Egitømmer skal lossis ned dagelycke. Saframdt *Trost*[1]) icke Er saa lack som formeniß, atthand io haffde kundt holdt Søen, daa nyll capiteinen endelig straffis. At konningen af Schuerrig drager for Riiga, ted haffuer syn besteen; menß gud forbyde atthand ted skulle blive mechtig; ty daa naar alle norriß Rustkammer luckt huad tackel og tou anlanger, naar gud forbyde, ny faar at gøre med Suerrig. Dii forskriffter fraa Nedderland fick ieg ochsaa, menß Bittenß erklering fandt ieg inted derhuoß. Sagerne y ted Stiifft Brehmen staar nu temmelig uell, omnes ordines y stifftit intersederede pro filio forgangen Løffuerdag; Och som Joft Høg skriffuer, daa er ted huoß capittelit well antagen, och han for siin Person haffuer stor mod dertiill. Leuyn Marskalck med nogle andre, som tilforne uaar contrarij Juramento, sauit ted apud tales gelde kan, erklerit myne partes at nylle promovere. huad wydere skeer, ted faar ieg denne wge att uyde. Vale Datum Stenborrig den 4 Julij Anno Dni 1.6.2.1.

Christian.

98.

Christian kommißon till hande. [B.]

Om Prinds Christians Reise for at møde Kongen til Jagten i Draxholms Lehn.

Paa mandag Om Gud nyll, skall Prindtzen møde mig ned kyg-haffuen, dersom man drager offuer til Draxholm Lehn. Du skaldt sende foruec[2]) nogle aff hestene, som paa Jachten kan brugis. Dy heste som skall till Engeland dy skall sendis till køben: laad hannem tage 3 eller 4 af hanssis heste, och dyskandt skall med ochsa. Datum fredr: den 1 Agustj Anno 1.6.2.1.

Christian.

Dauit Lufft skall komme till køben:

---

[1]) Navnet paa et Skib.

[2]) J Forveien.

99.

Christian Thommißon till hande*). [B.]

Om Klæder, som skulle syes til Prindserne.

Mogens Person er befalit att begiffue sig till Børnen, sa och tager han med sig den fyolist [1]).

Tøy till Børnens Kleeder skall med ted første bliffue framskickit. Och haffde ted lenge siden uerrid sked, saframdt en Skredder igen haffde uerrit antagen.

Der er thuende, iblandt huilcke Jeg achter att tage af, den ene er Tønnius Smidtz Steffsøn, den anden Her Agustinus Suoger, huilcken du kandt opspørre. Dii skall settis huer paa siit Kammer, och giørre huer en Klenning, och ingen Suenne dennem stedis til hielp. Huemsomheldtz der kommer y samme tieneste, daa maa hand uyst sielff gørre nogit mehre end den anden giorde, ty Suenne och drenge motthe gørre alt huad der bleff giordt. Datum Københaffuen den 6 Octobris Anno 1.6.2.1.

Christian.

100.

Christen Thommisson till hande. [B.]

Prinds Christian skal indfinde sig i Kiøbenhavn; Kong Jacobs Falkefænger skal man skaffe de forlangte Falke.

Paa Onßdag førstkommendis skall Prindtzen komme til Københaffuen, och ickun faa folck taage med sig.

Du skaldt erfaare huoß Tollerne, om Kongen aff Engelandtz falckefanger haffuer uerrit huoß dennom om falcke, Och saaframdt hand der fyndis, atty daa skaffer hannem falcke [2]).

Huad tyding om Riiga kan uerre, som uysse erre, dem skaldt du taage med. Datum Frederichsborg den 14 Octobris Anno 1.6.2.1.

Christian.

---

*) Brevene Nr. 99—102 aftrykkes efter Langebeks Afskrift af Originalerne, der vare i det Rosenholmske Archiv.

1) Fiolinist, Violinspiller.

2) See herom ovenfor Anmærkningen S. 86.

101.

Christen Thomisson till hande. [B.]

Om Tøi, som er bestilt til Børnenes Klæder.

Der er bestildt nogit Tøy fraa Københaffuen till Børnens Kleeder, huilckit naar ted ankommer, du strax kandt laade skeere till, Och meen ieg, att snoren kommer med, huad som til samme tøy kan tiene till Kapper, derepther skaldtu skriffue till Københaffn. Slett fløiell haffuer Jeg, och ted riige fløiell er huos Skriffueren. Datum Frederichsborg 22 Novembr Anno 1.6.2.1.

Christian.

102.

Christian Thommisson till hande. [B.]

Prinds Christian og de øvrige Kongelige Børn skulle begive sig til Frederiksborg (hvor det Bremiske Gesandtskab ventedes); ligeledes Holger Rosenkrantz, m. m.

Prindtzsen med dy andre Børn skall offuermorgen begiffue sig hiid [1]), dog skall ted meiste folck bliffue tilbaage.

Mig er berettit, at Holger Rosenkrandtz skall uerre y Helsingør, Saafremdt ted saa er, daa skall hand begiffue sig hiid. Drauanterne skall tilsygis att begiffue sig ochsaa hiid [2]). Datum Frederichsborg 10 Decembr Anno 1.6.2.1.

Christian.

Er D. Medtzner der, daa laad hannem drage hiid.

1622.

103.

Briffue. [A.] *).

[Uden Datum.]

Ahn den he: von Lüneburch: daß er auff mittell gedencken wolle wie man den Manßfelder kuyedt werden kan, Endweder ihn der guthe, oder durch zuanckmittell.

---

1) Dec. 12. „Kom Printzen med de andre Børn til Friderichsborg.“ (Skrivcal.) Den 18de drog de igien herfra til Kronborg.

2) Formodentlig i Anledning af det bremiske Gesandtskab, som Kongen ventede, og som ankom til Frederiksborg d. 13. Decbr.

*) Uden paa dette Kongens egenhændige Udkast, saavelsom det følgende, er tegnet med Grams Haand **1621**; men begge maa tilhøre A. **1622** (s. Anm. S. 124), og formodentlig Slutningen af Aaret.

Ahn den Mansfelder. Weill er sich deß kö: ihn francke-reychß bestallung berÿhmet, daß er auch nuhmer seinen weck darauffzu nehmen wolle, vndt dem Nyderserigem kreydtze mit seiner kegenwardt keine weither vngelegenheit machen.

Eiin Paß auff Nielß friiß.

Ahn den Byskop von Brehmen: daß er guthe auffacht [1]) haben wolle auff deß Mansfelderß wercke, weill man auß seinem ahngeben vermercket daß er ganß Desperat sey. (die copei von dehm, waß zu Bredsted ahngebracht ist, soll mitgeskicket werden, Jedoch ihn geheim) Dahn ob er skon daß stifft brehmen darein nicht nennet, so kan er doch ihn Meckelenborrig nicht kommen, Er muß dahn da Durch.

104.

Ahn den Mansfelder. [A.]

(Egenhændigt Udkast til en Skrivelse fra Kongen.)

Daß ich von meine dyner vernommen daß Er sich befurchten thudt vonwegen meineß krigsfolckß, so ihn Dii grafffkafft Oldenborch geleeget worden, welcheß Er nicht Nötig hatt, wahn Er wnß Assecuriren will, daß Dii benachbarthe lender von seiner Armeie nicht gefherdet werden sollen.

105.

Christen Thommißon tiill hande*). [B.]

Prindsen skal møde til Jagt ved Ibstrup. Befaling angaaende Hængsler og Laase ved Portene paa en Vei ved Frederiksborg.

Printzen skall tiilkommendis tysdag møde ued ybstrup, der som hand siiste gang møtthe ued Jachten.

Godthardt Kleensmyd skall tilsygiß att hand affbriider alle dy hengsell och laasse aff dy Porthe paa den ny uey fraa Frederichsborrigs Dyrehaffues Pordt indtill den yderste port y Steenholdtz uaang ymod Croneborrig. Datum Friderichsborg den 5 Ianuarii Anno 1.6.2.2.

Christian.

---

[1]) Aufacht, Tilsyn, Opmærksomhed.

*) Efter Langebeks Afskrift af Originalen i Rosenholms Archiv.

106.

[Befaling angaaende Arbeide af en Kobbersmed. *)].

Huorepther Bertholomeuß hogensøn seg skall Retthe.

kobbersmidden ued Cro: skall gøre
1 En kedel paa 24 tønder huilcken allerede bestillid Er
2 thuende kobber Spande paa En tønde uaand Enhuer, icke aldelis saa uyde omkring som en tønde Och lyge uye offuen och needen, dy samme skall haffue laag och nerre indenudi fortynnede.
3 En stor brendeuyns keedell.
Actum frede: den 5 Febru: Anno 1.6.2.2.

107.

Chanseleren Her Christian friiß tiil hande. [A.]

Befalinger angaaende endeel oeconomiske Sager. Pantebrevene skulle undersøges i Renteriet. Tidender fra Sverrige og om Krigen i Liftand.

Thed wulmerdug aff beggeslaags haffuer ieg bekommit, Och er ted, som fraa Mandix kam, en føietyng bedre evd ted andit, Och skall der et bedre sticke hiidskickes. Dy Pantebreffue uyll paa Rentheriet fliitig Igennomsees. Och thuiffler ieg inted att naar Ickun en første kommer y Laborindt for samme saag, att ieg io Erfhaarer mange, dem ieg huerken paa Rentheriet eller andenstedtz kan fynde; ty den ene tyer inted med den anden. Clauss Daa [1]) haffuer uyst nogit her y Sieland. Den fortegnelse paa dy Maaster och ted Egetømmer haffuer ieg ygennomsiet, och synis mig ted nocksom at uerre tilgaffns sauyt dy store Maaster anlanger, dog epther currandt myndt, ty mange daler in specie at vdloffue uyll herepther bliffue saare betenckeligdt. Huoß ted Eegitømmer er ingen Priis saat, huorfor ted er best atthand

*) Originalen i det Kongel. Rentekammer-Archiv.

[1]) Hr. Claus Daa til Ravnstrup, Befalingsmand paa Dragsholm, Rigets Raad og Admiral, en Søn af Oluf Daa og Birthe Friis, var i sin Tid en meget riig Adelsmand, som (foruden Ravnstrup) eiede i Siælland Borreby og Holmegaard, hvis Bygning han lod opføre 1635 (D. Atl. III. 116, 118), Frangdegaard i Fyen og Bonderup i Jylland. Han døde d. 10. Marts 1641, og ligger begraven i Herlufmagle Kirke. (D. Atl. III. 88.)

lessuerer En proba aff huerdt slaagß; saa kan man handle dyste uysser. Enthen dy tyding aff Suerrig erre wysse eller ey, saa faar ted dog ingen anden Ende, end den som wnd Er, ty dy haffde ickun føie ret til ted begyndt er[1]. Jeg taalede med en Suensk, saoch med nogle Lybsker, nu y Skaane, Som sagde att Suerrig aldrig haffde uerrit saa aldelis blodt for Penning, som ted nu er; ted synis att detthe laau[2])

---

[1]) Sverriges Stilling til Polen var denne: En Stilstand var bleven sluttet ved Carl IX.s Død, og siden et Par Gange forlænget; sidst indtil d. 20. Jan. 1616. Udsigt til varig Fred havde den ikke medført, da K. Sigismund vedblev at forbeholde sig sin Ret til Sverrige, og at underhandle med Spanien og Østerrige paa den ene Side, og med Danmark paa den anden, om Hielp til at udføre sin Paastand paa den svenske Krone. Gustav Adolf endte en tiaarig Krig med Rusland ved den fordeelagtige Fred i Stolbova d. 27. Febr. 1617, der sikkrede Sverrige Besiddelsen af Karelen og Ingermanland, og ganske udelukkede Russerne fra Østersøen. Dette gav K. Gustav bedre Leilighed til at vende sine Vaaben mod Polen; og Sigismunds Uduelighed i Krigens Førelse, der fra polsk Side indskrænkede sig til nogle barbariske Røvertog ind i det svenske Lifland og Estland i Vinteren 1618, giorde ham til en lidet farlig Fiende for en saa begavet og tapper Krigsfyrste, som Gustav Adolf. Denne opsagde en ny, paa to Aar sluttet Stilstand (fra Mikkelsdag 1618 til samme Tid 1620), og da Sigismund afslog at ville i sit Navn underhandle, erklærede Gustav det polske Senat, at han imod sin Villie paaførte Riget en Krig. I Julii Maaned 1621 (s. ovenf. S. 102) samlede han sin Hær paa 20,000 Mand, og en Flaade paa 158 store og smaa Fartøier, for at gaae over til Riga, som endnu var under polsk Herredomme, medens de Svenske havde Reval og Narva inde. Den 13. Aug. begyndte Rigas Beleiring. Efterat Borgerne, næsten uden Hielp af øvet Krigsfolk (300 Soldater var den hele Besætning) med glimrende Tapperhed havde forsvaret sig til det Yderste, og afslaaet een Storm: maatte de endelig, da alting var færdigt til anden Gang at storme, overgive Staden efter 6 Ugers Beleiring; og Gustav Adolf holdt sit Indtog d. 16. Septbr. 1621. Efter Rigas Erobring overfaldt han Curland, af hvis to Hertuger den ene gik over til de Svenske, den anden blev Polen tro. Mitau blev indtaget, og flere Liflandske Slotte. Kun Dorpt og Kokkenhusen vare endnu i polsk Besiddelse, da K. Gustav i Jan. 1622 reiste tilbage til Sverrige. (Fra Jun. til August var han atter i Lifland og Curland, hvor hans Felttog, ved Sygdomme i Hæren, blev mindre heldigt. En Stilstand blev fornyet paa 3 Aar.) Naar Christian IV. ovenfor siger, at „de Svenske havde kun føie Ret til det, som er begyndt" (nemlig i Lifland), da dømte han selv upartisk nok. Polen, Lifland og Curland maatte undgielde, at Sigismund ikke vilde opgive sin forspildte Krone og Arveret til Sverrige. Gustav Adolfs Erobringsplaner udvidedes snart til samtlige Kystlande ved Østersøen; og Christian saae klart nok, hvad Danmark havde at vente sig, naar den svenske Konge engang naaede sit Maal. (Om Forholdet imellem Danmark og Sverrige og K. Christians Neutralitet under den i Lifland udbrudte Krig, s. Slange ved Schlegel. II. 190. 91.)

[2]) Dette Lav (nemlig Krigen) i Lifland.

y lyfland ickun haager [1]) dem passelig, der hiemme Er; dy løbber flur ud for den vdskriffning skiild. kan' dy Staater nu hielpe nogit, daa uyll ted gørris fornøden. Herhuoß sender Jeg dig En haacke huorepther skall gørris 50 stycker, med Staall fory. Vale Datum frede: den 15 Februarij Anno 1.6.2.2.

Christian.

108.

Christian Thommeßon till hande*). [B.]

Om det russiske Gesandtskab, som ventes til Kiobenhavn.

Eptherſom Jeg fornemmer, att nogle Rysyske Gesanter skall nerre forhanden [2]), Saa Skall Prindtzen strax eptheratt dy erre forbyreyset till Københaffn, begiffne sig ochsaa till Københaffn. Jeg fremskicker herhuos en Kyste, hvorudi du skall laade legge Børnens afflagde Kleeder, huilcke skall hiidsendis. Datum Frederichsborg den 17 Februarii Anno 1622.

Christian.

109.

[En Fortegnelse paa Borgermestere og Raadmænd, uden Tvivl i Kiobenhavn.] (B.)

Myckel Wybe	Borgemeyster.
knud Marckußøn . .	
Symen Surbeck . . .	
Mathias Hansøn . .	

---

[1]) Haager (huger, behager) dem kun maadeligt.

*) Efter Langebeks Affkrift af Originalen i Rosenholms Archiv.

[2]) Deres Hverv var nye Underhandlinger om den gamle Grændsetvist angaaende det norske og det russiske Lapland. De russiske Sendebud bleve meget vel modtagne, og paa et kongeligt Krigsskib førte tilbage til Narva (den 28. Marts vare de endnu i Kiobenhavn; jvf. Nr. **114**. S. 116); men Grændsestriden blev uafgiort, som tilforn. Slange ved Schlegel. II. S. 190—97. (Jvf. I. D. S. 180—83. 196. 197, og Kongens Andragende til Rigsraadet under 29. Dec. 1622; s. Nr. **118**. S. 121.)

Jacob Brender . . .
tommis lorck . . . .
Peder Carlsøn . . .
Jørgen daanielsøn . . } Raadmend.
Claus Johansøn . .
Nielß Hansøn . . . .
lauridtz Mogensøn. .
Jørgen Jensøn . . .

Actum københaffnen den 27 Februarij Anno 1.6.2.2.

110.

Chanseleren Hr Christian Friiß til hande*). [B.]

Angaaende Udrustningen af et Skib for det Ostindiske Compagnie; og nogle oeconomiske Anliggender. Om Krigen i Lifland; om en ny Kiøkkenskrivers Ansættelse, og hans Ed, m. m.

Jeg forundrer mig paa, att Beuyndtheberen icke sender Bud om nyen till Croneborrig, epther di dennom er sagdt, att den der er, och atty den kan faa naar dy den affordrer. Och meen ieg, atted ickun er en Wndskilding. Dy haffuer faatt en god Skipper fraa mig, huormed dy kan nøies. Och kan Steen Wylmsøn skaffe dennom en vnderskipper om dy endskøndt icke faar strax den samme dy begerer, ty heer er dog icke saa saare langdt till att Perlen skall fordt. Atted skulle forhaalis med Piincken til Engeland, ted ued ieg icke huortill; ty hand skall dog strax paa Norrie, och kan hanß Macker møde hannem vnder Norrie, och beginde paa den dell dennom befalid er. Och maaske paa ueien spør hand nell tiill dy andre, om dy er for handen. Atti begerer et aff Orlofffkyben, som skulle med detthe Ostindianske Skiib paa ueiien, synis mig at ted skeer y den Mening, atted skulle forsencke reyssen, thy dy men[1]) atted icke saa snardt kan bliffue ferdigt: ty den tid ieg naar tilstede, daa menthe dy io, atted inted naar fornøden, huorfor samme Vdristning bleff tilbage, nu haffuer di faatt Ol, nyn, brød och andit bordt till derris Skiib. Du kandt dog tale [til] Steen Wylmsøn allene, om et saa tylig kan bliffue ferdigt. Den Humlemand skaldtu loffue di 110 Dl: currandt for humlen och hans Fortering, dog maa hand

*) Efter Langebeks Affkrift af Originalen.   [1]) mener.

komme hiid engang først, att hand kan besee Pladtzen. Ted er dyr Hummell, geraader den well, da er den ochsaa nell betaalid. Den Profiit uy skall faa aff di Hollender, den skall icke bliffue stor. Jacob Beckis[1]) død, naar ieg nell wys paa forend hand drog bordt. Den ene Budde, som Fruen haffuer taagit paa Husit till sig, er Kongen aff Suerriges Underdan, dog habis ieg atted nu ingen faare skall haffue. Dy thüende, som begerer samme administration, tiener inted att bruge paa sligge langdtfraaliggendis steeder, ellers er ted nell gaadt Folck, enhuer paa syn Maaneer. Wor Herre hielpe oß ellers well, att uy matthe ramme paa den retthe, ty her epther wyll sammestedtz falle allehande for, om Krigen ymellom Suensken och Polacken gaar for sig, som for Menniskens Øien er att ansee icke ude uyll bliffue. Att uy nu haffuer faat Bønder nock paa Øßell er nell troeligdt. Och er att formode, att der skall komme fleere end man gerne saa, ty vden thuiffuell nyll dy derpaa Landet haffue derris refugium. Haffuer dy Polacker skøndt myst[2]) formedelst tilfaald, (huilckit jeg dog inted kan troe, ty ded er icke saa tyd Aars, att folck droner, eptthersom denne uynther haffuer nerrid) Saa haffuer dy dog aldt iagit frycht y Suensken, saatt dy Suenske, med derris eget Folck, hereptther liidit skall kunde vdretthe. Kommer ted dertiill, att Carolus haffuer faatt syn død der (som icke lenge kan bliffue tyed, om ted saa y Sandhed er)[3]) daa skall dy Polacker endaa mehre gloriere, besønderligens for Naffnit skyld. Køckenskriffuerens Eed haffuer ieg bekommit, Och endog ieg ingen sønderlig Mening om hannem haffuer (huilckit maaske skall gaffne mig y framtyden) saa nyll ieg dog forsøge, huor hand sig nyll anstille, naar hand haffuer giordt syn eed; ted kan maaske gaa till med hannem, som dy taaler om dennom, som forandrer sig y Brudsengen. Jeg haffuer

---

1) Jakob Beck til Gladsaxe, en Søn af Lave Beck til Forsløv, som var Landsdommer i Siælland; han var Befalingsmand paa Øsel, og gift med Helle Marsviin, Søster til den under Christian IV. saa bekiendte Fru Ellen Marsviin.

2) Mistet (Folk), lidt Tab ved Tilfælde.

3) Gustav Adolfs Broder, Hertug Carl Philip, som indskibede sig med Kongen paa Toget til Riga d. 24. Jul. 1621, døde i Narva d. 22. Jan. 1622. (Geijer Svea R. Historie. III. S. 127.) Man seer af dette Brev, at hans Død maa være holdt hemmelig i nogen Tid, og endnu kun kiendtes i Danmark som Rygte.

en anden Maaneer for med hannem, Jeg laader huer maltiid optegne paa huer sted, huad der giffuis op aff huer slags, saa kan ieg ligne dem sammen, naar hand kommer fram med hans Sedler. Du kandt tencke, huorledis han retthede sig epther Bestillingen: hand haffde yblandt megit andit Kladderi antegnit 3 Bøgger Papiir huer ugge, hand haffde faatt Herremenden, til att skriffue paa Ted er en uyß regel, 19 Skriffuer och 1 er 20. Dog uill ieg forsøge, huor ted kand affløbe, ty ieg frichter, att jager ieg en Skelm bordt saa faar ieg 3 ygen. Den Indianske myndt Nyckolaus begerer, deraff haffuer ieg faatt hannem en aff, der ieg naar till Københ: och haffde icke flere deraff, menß Oue Gedde haffuer nogle faa, som hand mig beretthede. Holmens Maaler skall wrie [1]) rød och huyd faarue, huormed hand skall hiidkomme och anstrige et Staaketuerck, saatt Stacketuercket skall uerre rødt och Spidtzerne huyde, hand kan tage syt folck med, paa ted ted kan gaa distebedre fordt. Fortegnelsen paa dy fanger sender ieg dig herhuoß, huilcke skall komme hiid epther Paaske hellige dage. Vale. Datum Frederichsborrig den 22 Martii Anno 1622.

Christian.

111.

Nielß Friiß til hande*). [B.]

Kiøckenschriffuers eedt.

Efftersom Kongelig Majestet min Allernaadigste Herre och konning, Nadigst haffuer betroett mig Niels Rasmusen Hoffkiockenschriffuers Bestilling: daa loffuer och beplicter jeg mig att werre hans Kongl: Maytt: huld och thro, hans Maiestetis beste och gaffn y alle Mader wide och ramme, och schade aff yderste formue affuende.

Dernest schall ieg aldelis och y alle Puncter uden nogen foreuendellse eller undskylding, saa well paa hoigstbemelte hans Kongl: Mayts huse och de Steder hvor hans Kongl: Maytt: selff och de hoigbaarne Herrer hans kongl: Maytts Elskelige kiere Sønner holder Hoff

---

[1]) Eller weie (Langebek).

*) Efter Klevenfeldts Affkrift af Originalen, der ikke har været skrevet med Kongens Haand. (Uden Datum; men hører til Nr. 110.)

och Spiszning som och pa Reigser och Natteleiger inden och vden Rigett effter min Bestillings Lydellse mig rette och forholde, werre sig med vdspiszning, inventering, Quittering. Registering, Vgesedlers Offuerleuerelse, discher och Personers Antegnelse, beuiiztagen, annammen, vdleffueren, verre sig Rug, huede, meell, Maltt, Oll, brød, Saltt, kiod, fersch och Saltid, vilbrad, full, fersk fisk, Sild, Salted och thorfisk, Smør, Olie, leffuendis queg, Oxen, faar, lamb, geesz, Suin, erter, melck, ost, saa och all anden proviant, huad naffn det och haffue kandt; i lige maade med Bryggning, Bagning, klid, Mask, Asche, Kull, Berme, kockenfitt, Hudder, Schindt, ister, thallig, thomme thønder och fade, Slagteriett och huis der aff kommer, høffeder, rygge, Lunger, kallun och andet, Røghuset, talge, Vor, Talge- og Vorliusz och Torudzler[1]), Sucker, vrter och Speceries forspiszning; Haffeurter, kaall, Rødder, Roer, løg och saadant.

Dereffter schall Jeg och mit eget och mine Drengis Disch og bordt paa de Steder holde, som min bestilling mig tilholder, och ingen andenstedt; Ei heller schall ieg tilstede noget thieneftløszt folck, eller andre som icke bør att spisis, vorder spiiszit paa huad steder det och er, eller och att noget vdbæris thill dennom, och som icke bør; schall ieg och icke tilstede att kockene vnyttigt och thienistløsz folk eller kockedrenge med sig fører eller haffuer; huisz saadan vordning ieg erfarer schall ieg saa tiitt och offte det scheer, ilige maader saa frembt Nogen i Køcken bryggers och baggers sig modtuilligen anstiller, giffue det Marskalken och offuerofficererne tilkiende, saa well som och huis vbilligt aff Lensmendenes schiffuere paa Reigsen anmodis.

Med alt huis indkiobis schall Jeg noigeste och beste kiøb giore; och offuer altt holde rigtigtt och gott Regenskab; och det huer philippi Iacobi dag fra mig leuere ind vdi kongl: Maytts Rentekammer.

Och ellers vdi altt mig forholde som en tro tiennere bør, och effter forte min Bestillings liudelse, och end videre, saaviit gud giffuer Naade och ieg efterhanden kand erfare Kongl: Mayestet min allernaadigste herre att verre till fordell, saa sandt hielpe mig gud och hans hellige Ordt ved Jesum Christum vor Herre Amen.

---

[1]) Formodentlig skal her læses Tortidsler, eller Tortisler ɔ: Fakler.

(Uden paa. Med Kongens egen Haand.)

Du skaldt til dig fodre kockenskriffueren och hannem lade Suere denne herudinden laagde Eed, huorudaff du hannem skaldt meddele Copie och siiden huoß Registranden fornaare Originalii.

112

Bartholomeuß hogenson*).

Skall aff kobber laade gøre 6 Saaer tilatt beere melck udi, huer Paa en tønde. Disligiste 6 Melkespande, lige Paa den maaner och Størrelse som den gemehne maaner och fadtzun Er, grebben paa dennom alle skall uerre aff Jern.

Actum frede: den 23 Martij Anno 1 6.2.2.

Eptherhanden som di bliffuer ferdig saa skall dii hiidskickis.

113.

Christen Thomißon till hande. [II.]

De kongelige Børn skulle efter Paaskedagene alle komme til Frederiksborg. Om Senge, som behøves til Prindsens (Christians) Folk, om Bondervogne og Rustvogne, m. v.

Laad mig ued denne breffuyßer uyde huor mange Senge der behøffuis till Prindtzens folck, som haffuer derris Loßering paa Slottid. Vdi ligemaade uill sendis Fortegnelsen paa dy andre, som neden for Slottid loßeris til forereren, att hand y tyde dennom kan forere.

Den 1 Aprilis førstkommendis skall Børnen samdtlig komme hiid [1]),

---

*) Originalen i Rentekammerets Archiv.

[1]) Det kan ved denne Leilighed i Almindelighed bemærkes: at man af mangfoldige af Kongens Breve (særdeles saadanne, der ere sildigere end 1615) seer: at efter Giftermaalet med Kirstine Munk holdtes de kongelige Prindser og Prindsesser uden Tvivl i Almindelighed borte fra Frederiksborg, som et sædvanligt Opholdssted for Fru Kirsten i Sommertiden, og hvor Kongen ogsaa, naar han var i Sielland, for det meste holdt sit Hof. Man seer i det mindste af dette Brev, og ved mange flere Leiligheder, at enten Prindsen eller „Børnene", i deres yngre Aar, udtrykkelig kaldes derhen ved Kongens Befaling, og at saaledes deres sædvanlige Ophold har været andenstelds; i en noget sildigere Tid havde baade Prindsen (Christian V.) og Hertug Frederik deres eget særskilte Hof.

Och skaldtu udi tyde laade Christoffer Baßie[1]) uyde, huor mange uogne der gorris behoff. Er der ochsaa nogit, som paa Bonderuogne icke kan framkomme, ted skaldtu antegne, Saa skall didhen komme saa mange Rustuogne som fornoden kan uerre. Datum Frederichsborg den 24 Martii Anno 1622.

Christian.

114.

Chanceleren Her Christian friiß til hande. [B].

Om de fra Bispoppen og Domherrerne i Stiftet Verden modtagne Beviser angaaende Coadjutoratet; om Foræringer, modtagne fra den russiske Storfyrste; om den til at betale Gielden til Enkedronning Sophia samlede Skat, m. m.

Jeg sender dig herhuoß Martyne v: der Medenß Breff med nogle andre saager som hr: Phylip[2]) framskicker, Och haffuer h: Philip udi syn Skriffuelse begerid syn Revers igen, eptherdi at hand nu

---

[1]) Christoffer Basse til Selleberg (i Fyen) var fra 1614 til 1623 Lehnsmand paa Frederiksborg og Abrahamstrup, og fra 1619 tillige paa Cronborg.

[2]) Philip Sigismund, Hertug af Brunsvig og Biskop til Verden og Osnabrück, en Farbroder til den regierende Hertug af Brunsvig, Frederik Ulrik. Hertug Philip stod i et meget venskabeligt Forhold til K. Christian IV., hvem han oftere besøgte; han giorde ogsaa sit Bedste til at fremme Kongens Ønske, at skaffe Prinds Frederik Coadjutoratet til Verden, foruden den lignende Adkomst til at succedere i Stiftet Bremen, som han alt havde opnaaet. Der blev allerede arbeidet herpaa i Foraaret 1621, og fremdeles i Aarets Løb, paa samme Tid, som der iøvrigt underhandledes om Valget i Bremen. Dette synes at have mødt mere Modstand i Underhandlingen, især fra den Gottorpske Side (s. ovenfor S. 98, Anm. til Nr. **94**); Valget i Verden blev lettere drevet igiennem, tildeels ved Penge, der uddeeltes til de betydeligste Personer i Stiftet og til samtlige Medlemmer i Capitlet. (Saaledes fik Cantsleren Bothmer 5000 Rdlr. in specie; Provsten, Dr. Barchmeister i Lüneborg 3000 Rdlr.; Capitlets Syndicus Dr. Caspar Huberinus 2000 Rdlr.; Domdechanten for sig selv og Flere, som ikke nævnes, 18000 Rdlr. Desuden: "dem ganzen Capittel 30,000 Dlr." Kongen har optegnet Summerne bag i sin Skriveal. f. 1621, hvor de tilsammen udgiore 65000 Rdlr. Sammest. d. 19. Nov. findes: „Gaf ieg de Ferdiske Gesanter 60,000 Dlr. i guld och sølv, for at min Søn Hert. Friderich skulde komme til det Stift Ferden. Ligeledes modtog han samme Dag de 5000 Rdlr. til Bothmer, „for et Vicarie at aftræde Hertug Friderich." Den i Brevet af Kongen nævnte "Revers og *Quittants* af Domherrerne", som Hertug Philip sender (hvis egen Revers Kongen dog er saa forsigtig, ogsaa at ville beholde) har uden Tvivl for en Deel gaaet ud paa de modtagne Pengesummer. Prinds Frederik kom allerede 1623, ved Hertug Philips Død, i Besiddelse af Stiftet Verden. (Jvf. Schlegel Samml. II. 2. S. 126.)

framskicker Domherrenis Revers och knytandtz. Myn mening er, mig slig Revers icke att kunde fraa mig leffuere, forend alting Er effectuerid. Herhuoß offuerskickis ochsaa ted Ryßketey, huilcket du huoß guldsmyddene kandt laade wordere[1]; Rustningen kandtu huoß Plaatenslageren laade wordere. Der er En aff myne kudtsker slagen y iern nylygen Paa holmen, den samme skal ladiß vd och nyßes hiid igen.

Jeg dragiß icke andit til mynde end att jeg for nogen tiid siiden skreff dig till om taagsten att bestille, saframbdt dy Er icke bestildt att di daa bliffuer bestildt. — Dy Skybstommermend som Sist her uaar, haffuer ganske vfliitig dichtit ted kolfaad y briggersit, huorfor di nyll igen hiiduyßis atti ted gorrer till gaaffns. Dy tømmermend som tilforne haffuer giordt den Pumpe y Emmindorp[2] daam, skal betaale hueß den nu koster igen att sliie; ty ted Er skaarn[3] ted Raßmus siiger, Pumpen kunde ned ingen anden middell lofftis vden ned dy som sked Er; haffde den uerrid giordt til gaffns, daa haffde den nock holdt y mange aar. Dy skyller dem dog gemenlig saaledis ned altiing, Jeg haffuer sielffuer siet ted.

Jeg glemthe att taale med dig om Skatten, som Er samlid til att betaale frummoder med, att aff samme Penning saa mange bliffuer tilsyde saatt, som den summa sig beløber som ieg aff mit egit, nydere en di 100 thusind daler sig beløber, vdlagdt haffuer, huilcke ieg till allehande Vdgifft nu behoffuer, Vale Datum fredr: anden Paskedag (d. 28. Marts) Año 1622.

Christian.

Jo før Jo bedre, attny kan komme aff med diße Ryßer[4].

[1]) Uden Tvivl er Talen om Guldarbeide, som de russiske Gesandter (jvf. S. 109) havde medbragt til Kongen i Foræring fra Czaren, og som han lader vurdere, for at sende Foræringer, omtrent af samme Værdi.

[2]) Nu Emdrup. (1186 Imbrethorp). Vandledningen fra Emdrup=Sø til Kiøbenhavn lod K. Christian IV. først anlægge 1626; og 1631 tryktes „det Kiøbenhavnske Vand=Compagnies Fundatz paa Vand at indlede fra Emdrup=Sø.“ (Pontoppidan Orig. Hafn. S. 346.)

[3]) Det er Snak, ugrundet.

[4]) Efter den Tids Brug holdtes Gesandter, og særdeles russiske og østerlandske, frit under deres Ophold i Kiøbenhavn eller paa Slottet.

115.

Christen Thommißon til hande*). [B.]

Kongen sender ham „Plydsfløiel" og Snore (formodentlig til Klædninger for Prindserne); tre „Drenge" (Pager) skulle beskikkes til andre Steder, hvor de have Lyst.

Aff detthe Slaags Pliisfloiel er inted mere forhanden, dog men ieg ted att uerre nock, dog aff thuende Slaags, huilckit dog alligeuel paa di Steder kan brugis, der som myndtz er att see. Kleede Snorer och Sylcky er ochsaa derhuos, dog ued ieg icke, huor megit aff huer Slaags der er, huilckit du nell haffuer y acht. Och kandtu med nerruerendis breffuißer sende tilbage, hues som offuerlig bliffuer.

Marskalcken skall du syge, att hand dißer thre drenge, Borchardt, Spørcke och Morman[1]) skall laade uyde, att ieg med ted forderligste dennom paa andre Steder uyll forskriffue, huordthen dy haffuer lost, huylcke forskriffther skall ferdiggorris, sa att di kan ferdig uerre om en dag eller thu, naar gud uill ieg kommer der tilstede igen. Datum Københaffn den 20 Agusti Anno 1622.

116.

Christen Thommißon til hande. [B.]

Prindsen skal begive sig til Kiøbenhavn; siden til Antvorskov, kun med een Vogn og en Rustvogn.

Prindtzen med Børnen skall herfraa til Anderskou sig begiffue den 24 huius.

Prindtzen skall y morgen begiffue sig til Københaffn, och tage med sig ted mynste skee kan. Der skall brugis en aff Rustuognen til Sengen och toiet, och dy graa heste for en aff uognen till hannem sielffuer.

Myønderne sa och en hest eller thuo skall ochsaa derheen.

Actum frederichsborg 3 Octob: Anno 1622.

---

*) Nr. 115 og 116 efter Langebeks Afskrift. (Rosenholms Archiv.)

[1]) Formodentlig Pager (eller saakaldte „Edelknaber"), som havde været til Prindsens Opvartning.

117.

Chanseleren Her Christian friiß tiill hande. [B.]

Om Brød, som skal bages til Skibene; Anordninger vedkommende Ladegaarden ved Kiøbenhavn; Qvæget skal indbindes d. 30. Octbr.; om Penge, som skulle udlaanes til Klæde-Compagniet; m. m.

Jeg haffuer syden ieg paa Ibstrup[1]) taalede med dig tenckt Paa ted brød som skall til dy skyb; Och besynder att inted korn uerre forhanden, huoraff brødit kan baagis vden den daudtziger rue som bleff forbrudt[2]), huilcken strax uyll maalis, Paated man nogit kan komme tilretthe; møllen ued Westerpordt haffuer nu uaand nock[3]); y Bagersen ued Slottid maa ochsaa baagis sauidt skee kan; Saa kandtu ochsaa sende ud paa lehnen heer omkring; heer y Lehnit er ted aldt beshaalid naar ted ickun kommer.

Paa Laagarden[4]) ued københaffuen skall ted saaledis forordnis med kammerne til kuyndfolcken, Sluffer till maask och Maag[5]) saoch kloffuer til att binde fehet udi, Saatt nest gudtz hielp den 30 Huius kørene kan indbyndis. Du skaldt sende bud til Croneborrig epther Smørkernen, huilcken staar ferdig y arckeliet sammestedtz.

Paa bordit y myn stuue Paa Slottid staar 5010½ dl. til 6 ß, huilcke ted kleede Companie[6]) skal tilstillis, huorpaa du derris obligation debita forma mig kandt tilskicke. Naar dy stoffle til dy fanger erre ferdig, daa skall samme fanger med derris officerer hiidskickis.

Send mig ett exemplar aff den grammattika som M: Jenß[7]) haffuer giordt.

---

[1]) Senere Jægersborg. (Ibstrup havde tilhørt den Ulfeldtiske Familie, og blev kiøbt af Christian IV. D. Atl. II. S. 226.)

[2]) Confiskeret.

[3]) Om den Vandmølle ved Vesterport, som Christian IV. havde ladet anlægge, og hvorledes den ved Tilfælde blev ødelagt, efter Vesterports Flytning 1668, s. Pontoppidan Orig. Hafn. S. 251.

[4]) Ladegaarden til Kiøbenhavns Slot. (Den menes at have ligget paa samme Sted imellem Vester- og Nørreport, hvor senere et Krigshospital blev indrettet (s. Pontoppidan, D. Atl. II. S. 117. Mansa, om Pesten i Kiøbenh. 1711. S. 32. 81.) Om den Skade, som dens af Christian IV. anlagte nye Bygninger og Indretninger led ved en Orcan i Januar 1627 eller 1628, s. Orig. Hafn. S 275. Om Ladegaardens og Landsbyen Solbergs Udskiftning til 20 Amagerbønder 1653, s. D. Atl. II. S. 117. (Jvf. Udv. af Bisskop J. Bircherods Dagbøger. S. 302 og 303 Anm.)

[5]) Mask og Møg.

[6]) Jvf. J. H. Schlegels Samml. II. 2. St. S. 130. Not. 43.

[7]) Jens Dinesen Jersin (fød i Jersie, 28. Sept. 1587), blev 1610 Magister (efterat have reist udenlands 1607—1610) og 1611 Rector i Sorøe. 1615 tog

Hanß Mandir skall vdi en kyste uell foruaarid, (huilcken kyste hand huoß Slodtzfogden skall tage,) indpacke aff allehande slags Sylcketoy, huilckit hand myn Skredder skall tilstille, Som hand siden med sig offuer til Jutland skall taage. Der Skall hiidforskickis 4 Laamper med nogit Ollie, som heer morgen och afften y Mynthen [8]) skall brugis.

hanß Steenuynckell skall befhalis att framskicke dy steen som skall til Pladtzen her sammestedtz. herhuoß fiindis en Seddel, huylcken Christoffer Wrne skal tilstillis. Vale Datum fredr: den 15de 8bro (October) Anno 1622.

Christian.

118.

[Kongens Propositioner til Rigsraadets Betænkning, ved Mødet i Horsens d. 29de Decbr. (A.)

Eptthersom wy Naadigst danmarckiß Riiges Raad til den 29 Huius til horssens at møde forskreffuit haffuer, daa Er disse eptherfolgendiß puncta, som ny dennom paa denne tyd at betencke En Nothurfft at verre haffuer Erachtid.

1.

Der worriß Elskelige keere Sosterson h: friderich aff holsten nu sist huoß oß uaar, da faldt der allehande Discours om denne Selsamme tilstand fast y alle lande. Jblandt andit kam paa taale om dy heste som Riigit forstendommen til hielp med skulle komme naar fornøden uaar, huorpaa ny suaarede att paa den hielp nest gudtz hielp skulle ingen thuiffuel nerre. Der ny til folding kommen uaare, bleff ny aff

han sin Afsked, og reiste atter udenlands (med Mog. Krabbe) 1615—1619, i hvilket Aar han blev Prof. i Metaphysik ved Kiøbenh. Universitet, og tillige Lærer hos Christian IV.s Sønner med Kirsten Mads Datter og Karen Anders Datter, Christian Ulrik og Frederik Ulrik (Gyldenløve) under deres Ophold i Sorøe. Her skrev han: *Epitome Grammaticæ latinæ* (Hafn. 1623. 8., og siden oftere), som er det Skrift, Kongen ovenfor omtaler, da Forf.s større Grammatik: "Grammaticæ latinæ præcepta maiora" først udkom 1624. (Bemeldte *Epitome* maa altsaa allerede være trykt 1622, skiøndt Worm og fl. have A. 1623.) Jersin blev 1626 Præst til Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn; 1629 Biskop i Ribe, og d. 1634.

8) Denne paa Frederiksborg indrettede Mynt nævnes adskillige Steder i Kongens Breve; og dens Erindring er endnu tilovers i den saakaldte „Mynterports" Navn. (jvf. Rasbech Frederiksborg Slots Beskr. S. 80. 83.)

h: ker: igen Errindrit om den vnderlige tilstandt saoch atty dagligens jo nehrmer och nehrmer kam oß, huorpaa ny ted første mueligdt naar til oß lode kalle dy Raad som nest ned handen naar, Och dentiid om samme leilighed med dennom willed Deliberere, Menß Eptherdi andre flere saager oß til hande kam, som syntis at vdkreffue al Radenß nehrnerelse Saa bleff sammetid alting opsat intil nehruerendiß tyhd. Och Eptherdi forstendommen icke verserer udi ringe faare paa denne tiid, och dennom med 300 heste liidit maaske erre thiendt, och fraa fremmede steeder folck att henthe udi sliggen haast er icke att tencke, huorfor well fonøden waar samme hielp nogit att extendere [1]).

2.

Riigenß Raad ned sig ochsaa nocksom at Errindre huad udi dy forleden aar sig tildragit haffuer med dy thuende fransosser udaff huilcke den ene under Nordland taagen er och den anden under capo de verdes, wansiet dennom inted som ymod ret och billigdt kunde nerre sked er, dog erlangit Repressalia saoch arrest paa Skib och godtz, huorom ny strax h: k: aff franckerige ned egen post tilskreffuet haffuer, Som vdaff samme skriffuelse y sig sielff er att see, huad for suaar ny derpaa bekommid haffuer ted er udiligemaade udaff originalit att erfhaare huilckit sig ganske inted til norriß begering ryhmer, menß h: k: langdt udi en anden mehning vorriß Skriffuelse udtyder endsom den aff os mendt er och skreffuen. Huilckit oß til største Disreputation och rygenß vndersaather til hoieste faahre kunde geraade; huilckit nell nyll betenckis pated sligdt udi tyde kan forrekommiß [2]).

---

[1]) I Rigsraadets Erklæring (dat. Horsens, 7. Jan. 1623) over disse Kongelige Propositioner, gaaer dets Mening i Henseende til dette 1ste Punkt derhen: „at dermed maa forholdes efter Forbundet, og som udi sidst forledne svenske Feide blev holdt; thi det er høist betænkeligt, at forandre noget af hvis Forbundet indeholder. Om Greven af Mansfeldts „Anbringende ved hans Gesandter til Kgl. Maj." (s. nedenfor S. 124) er Raadets Betænkning: „at efter denne selsomme farlige Tilstand ikke kan synes raadeligt, at lade sig ind med hannem eller hans Handel, for adskillige vigtige Betenkendes Skyld." (Af Raadet vare, efter Underskrifterne, tilstede: Chr. Friis, Oluf Rosenkrantz, Eske Brok, Christian Holk, Jacob Ulfeldt, Albert Skeel og Iver Juel.)

[2]) I Anledning af „den Irring med Kongel. Maj. af Frankrige og de Repressalia, som allerede skal være udi Frankrige tilladt og ergangen" m. m. er Raa-

3.

Hvad som greffuen aff Mansffeldtz gesanther huoß oß ahnbracht haffuer ted kan aff Nykolao eggebret erfhaariß, huilcken nu med dy fransøsyske acta framskickes saoch huad ny hannem lod giffue til Suaar.

4.

Ted er Riigenß raad och ganske nell nytterligdt atty hundrede thusind daler, som y forleden feyde bleff landt aff worriß Elskelige keere frummoder, aff oß altyd siiden erre forrentyd, saat samme renthe sig beløber til Sex och trissindztyyue thussind dl in spe: huorfor der nyll tenckis paa middell att ny med slige Aarlig vdgifft kan bliffue aff.

5

Riigenß Raad er ochsaa nell benyst at ny udi saa lang tiid haffuer tracterid med den Muskouyterske grodtfyrste att han den deel som hand fra Norrieß krone tagit haffuer nylle ygen affstaa, huilckit endomstund inted haffuer kundt hielpe, huorfor nyll tenckis paa myddel, huorued ny till den dell oß med retthe tilkommer kan gelange.

---

dets Mening: „at Kongen endnu engang vilde udforlig tilskrive Kongen af Frankrige, og forestille ham, at den der brugte Fremgangsmaade strider imod gode gamle Forbund og Affkeder, Rigerne imellem, som indeholde, at i saadanne casibus skulde procederes ved ordentlig Ret.“ Kongen maatte derfor forlange, at „den Sententz, som i Frankrige er givet, at Kongel. Maj. af Danmarks Undersaatter, Skib og Gods maa anholdes i Frankrige“, maatte strax ophæves og „relaxeres“, da K. af Frankrige aldeles ingen retmæssig Aarsag har til „saadan Execution“. Hvad nemlig den ene Sag angaaer, med Abraham du Quesne og hans Hvalfangst under Norge, da er den gaaet Rettens Vei, og endelig paakiendt ved den høieste Domstol og Sentents i Danmark, „fra hvilken ingen ydermere Apellation nogen Tid har været“; hvilken Dom ogsaa i sig selv vil befindes retfærdig, og Retten ingenlunde er bleven Vedkommende fornegtet. — I Henseende til det andet franske Skib, som skal være taget ved Cap Verd, da er dette noget, „som skal have tildraget sig og skeet i Søen, langt fra begge Riger“; og begges Undersaatter staaer hver paa sin Ret, som man fra Danmarks Side aldrig har villet forholde Nogen. Sagen kunde man i øvrigt, om det maatte synes K. af Frankrige ønskeligt, give under Kongen af Storbrittaniens Voldgiftskiendelse; til Beviis paa, at Hs. Kgl. Maj. af Danmark intet andet begierer end hvad Ret og Billigt er, og kun ønsker at bevare „det gode, gamle Venskabsforbund og Correspondents“, som saa længe har været imellem begge Riger.

6.

Huad faarlig tilstand ted Styfft Brehmen med dy andre omliggendiß lande paa denne tyd er bested udi, ted er alformegit bekendt, huad domherrene och Ridderskabit med andre stender privatim med frederiko gynther taalid haffuer, ted er hannem befhaalid att referere. Huorfor uyll hoiligenß uerre angelegen at Samme Sag uell haffues y acht[3]). Och eptherdi Riigenß raad best beuyst er, huor hoydt uy y samme sag er interesserid och huad macht oß derpaa ligger, daa uylle uy samme sag icke uydere deducere menß detthe med hueß andit heer proponerid Er Eder att Betencke Naadigst befhaalit haffue huorpaa y Erklering skrifftlig oß skall laade tilkomme. forbliuendis Eder samdtlig med all kongelig gunst och Naade altid beuogen.

Naar nu disse forbemelthe puncta Epther gudtz uyllie erre absolverid, daa skal taaliß om Soer Skolis Ny Ordinandtz[4]) huorledis man den Best och Snaarist kan faa udi en god bestendig ordning.

Actum Skanderborrig den 29 Decembris Anno 1.6.2.2.

Christian.

Biskopen aff Brehmenß gesanther er kommen hiid y dag och skall haffue Audiens y morgen: sauyt vdaff her gerdt Randtzous skriffuelse er att fornemme, daa hoger hannem ickun passelig uell tiil och tør uell søge om hielp.

---

[3]) I Henseende til den Bremiske Sag henholder Raadet sig til sin foregaaende skriftlige Erklæring; men tilføier: „Kongl. Maj. Raad ville herhos af underdanigst Pligt og Affection underd. anholde og begiere, at Eders Kongl. Maj. „Sin egen Kongelige Person udi denne hoi farlige Tid og Tilstand ikke ville „vove og sætte udi Fare: 1) efterdi det synes ikke at den Magt til Assistentz „kan blive saa stor, at den kunde erfordre Eders Kongel. Maj. Person og „præsents. 2) Dertilmed bliver saadant Folk af adskillig Slags sammenslagen. „3) Sagen og ikke i sig selv er saaledes beskaffen, at Eders K. Maj. dertil sin „egen Kongelige Person bør præsentere.“ (Raadets Betænkning indtil og med denne Artikel, følger i det Hele og næsten ordret et Udkast med Eske Broks Haand.)

[4]) Om Indretningen af et Academie til unge Adeliges Opdragelse (eller en saakaldte „Exercitie-Skole“) havde Kongen allerede for meer end to Aar siden indgivet en Proposition til Rigsraadet ved dets Samling i Odense. Raadets Erklæring og Forslag i den Anledning (efter et Udkast med Eske Broks Haand), dat. 16. Aug. 1620, er aftrykt i Histor. Tidsskr. VI. Bd. S. 301—306.

1623.

119.

[Kongens Udkast til en Skrivelse til Grev Ernst af Mansfeldt.] (A.)

Ahn den graffuen von Mansfeldt.

(1623. Januar.)

Daß man sich der kuythirung des hauses Thedinghaussen[1]) bedancket, vndt weill der Bißkop[2]) nuhn auß dem lande, vnd waß fohrhiin fohrgelauffen seine Persohn alleine beizumessen, Alß hatt man ahnitzo dii ahnordnung gethan, daß nichteß hinfhuro führ di handt daselbst soll genommen werden So einige wrsache zur offention geben kan. Verhoffe derowegen Daß er seine Armeie hinfhuro wi bißher gesken dahrhin hallthen wirdt, dassie seinem versprechen nach dem Stifte wie auch der graffskafft Oldenburch vndt delmenhorst kein skaade zugefiihget wiirdt[3]).

---

[1]) Thedinghausen, et Amt i Grevskabet Hoya i Westphalen. Det kom, tilligemed Stiftet Bremen, ved den westphalske Fred under Sverrige; men blev 1679 afstaaet til Huset Brunsvig-Lüneburg.

[2]) Den nedenfor omtalte brunsvigske Hertug Christian, Biskop af Halberstadt.

[3]) Ernst Greve af Mansfeld (en naturlig Søn af Gr. Peter Ernst af Mansfeld, spansk Feltmarskal og Gouverneur over Hertugd. Luxemburg) var i sin Ungdom i østerrigsk Tieneste (1608 som Oberst under Krigen i Elsas); men forlod det keiserlige og gik over til det evangeliske Parti; tiente siden Hert. af Savoien i dennes Krig mod Spanierne i Italien, og blev af ham sendt de Evangeliske i Tydskland til Hielp med 2000 Mand; hvorefter de bøhmiske Stænder d. 20. Aug. 1618 antog Mansfeld til General over Artilleriet, og Anfører for et Regiment paa 4000 Mand Fodfolk. Efterat have med Storm indtaget Fæstningen Pilsen, blev han i Febr. 1619 af Keiseren erklæret fredløs (i Rigets Acht); men ubekymret herom, lod han sig, endog efter det for Bøhmerne ulykkelige Slag ved Prag (7. Nov. 1620), hverken ved Krigsuheld, eller ved keiserlige Løfter og Tilbud, bevæge til at frafalde den evangeliske Sag, eller Pfalzgreve Friderichs Parti, for hvilket han endnu i adskillige Aar som Partigænger kæmpede med afvexlende Lykke; men altid med lige ubøieligt Mod. ("Vinci nescius armis" satte man under hans Billede.) I Jul. Maaned 1621 havde han samlet „en ny Armada“ paa 13,000 Fodfolk og 7,000 Ryttere (Acta Mansfeldica etc. 1623. 4. S. 88), hvormed han søgte at forsvare Over-Pfalz for Friderich, og en Tid lang bød Tilly Spidsen; men da han omsider maatte vige for Overmagten, skuffede han Hertugen af Baiern ved foregivne Fredstilbud, bragte Resten af sin Hær i Sikkerhed, og kastede sig med overraskende Hurtighed ind i Rhin-Pfalz. Da han heller ikke her i Længden kunde holde sig, trak han sig, tilligemed en anden Partigænger, Christian IV.s Søstersøn, Hertug Christian af Brunsvig (Biskop af Halberstadt) tilbage til Nederlandene, og fegtede 1622 for Generalstaterne, som dog ikke vare utilfreds med

120.

[Kongens Forskrift om Natteleie for det Qvæg, han vil sende fra Holsten og Friisland til Frederiksborg.] (A.)

Nachtlaager So mit dehm fihe So von Stenburch Nach dennemarck sollen gebracht werden Mussen gehalthen, wohrzu auch futther bei den amdtleuthen soll bestellet werden, Jhm Reiiche sowoll alß hiir.

Aprilis 5. Von Stenburch nach ein klosterdorff So zuene meylle dahruon ist.

---

snart igien at stilles ved de for Venner og Fiender næsten lige skadelige Krigsstarer. Mansfeld drog fra Nederlandene ind i Westphalen; forstærkede sig ved nye Hvervinger i Bispedømmet Münster, og da han havde brandskattet og udtømt dette Land, satte han sig fast i Ostfriesland, som det ikke gik meget bedre. Nu var han saaledes paa Grændserne af Oldenborg og af Bremen (hvor han, forfulgt af Tilly, tog en stærkt forstandset Stilling ved Stickhausen), og Christian IV. begyndte at frygte for disse Lande, uagtet Mansfeldts gientagne Forsikkringer om at ville skaane, ikke alene dem, men den hele nedersachsiske Kreds for Krigens Byrder og Ødelæggelser. Christian IV. søgte derimod baade ved skriftlige Forestillinger (jvfr. Nr. **103. 104,** S. 105. 106), og ved at lægge Tropper i Grevskabet Oldenborg (Winkelmann, Oldenb. Chron. S. 153 o. flg. Slange, ved Schlegel, II. Anm. 217) at holde den farlige Giæst borte fra sine Grændser, og sikkre Grev Günther af Oldenborg hans Landes Neutralitet. Greven af Mansfeld viste altid stor Opmærksomhed og Ærbødighed mod Christian IV., affendte allerede i Dec. 1622 fra sit Hovedqvarteer i Aurich sin General-Vagtmester, Oberst Carpitzon, for at underhandle med Kongen, og gientog i flere Skrivelser (7 Dec. 1622. 12. Jan., 23. Jan., 2. Febr., 18. Febr., 8. Apr., 14. Mai., 5. Jun. 1623, m. fl.) sine Forsikkringer, ikke at ville foretage noget fiendtligt imod Oldenborg m. m. og at ville trække sin Armee ud af Ostfriesland, saasnart det blev ham muligt at betale Tropperne deres Sold. Saaledes ogsaa i en Skrivelse (dat. Stickhausen, $\frac{23 \text{ Jan.}}{2 \text{ Febr.}}$ 1622), hvori han lover at efterkomme Kongens Ønske, i Henseende til Huset Thedinghausen, hvilket Hertug Christian af Brunsvig, uden Mansfeldts Vidende, havde bemægtiget sig. (Man seer at det ovenfor meddeelte Brev fra Kongen har været Svar herpaa.) I øvrigt søgte Grev Mansfeldt ogsaa, om Foraaret 1623, ved Skrivelser og hemmelige Underhandlinger (Wenzel Wh. v. Ruppow, bøhmisk Cantzler, sendte han i den Anledning til Danmark med Creditiv og Instructioner af 8. April) at formaae Christian IV. til at tage activ Deel i Krigen mod Keiseren, og til den Ende at tiltræde et Forbund imod det østerrigske Huus og Spanien imellem Kongen af Frankrige, Republiken Venedig og Hertugen af Savoien m. m. Endelig, efter mange Underhandlinger med Stænderne i Ostfriesland, lod Mansfeld sig formaae, mod en Brandskat af 300,000 Gylden, til at forlade Landet og aftakke Levningen af sin og Hertug Christians Hær, der engang talte over 30,000 Mand; men nu kun udgiorde 6500 Mand, hvoriblandt 600 Ryttere. (Galletti Gesch. v. Deutschl. 4to. p. 63.)

6. Nach Wehsted. 7. Nach Rensborrig.
8. Stille. 9. Stille.
10. Von Rendersburch nach danneuerd worhiin von Rensburch muß futther geskaffet werden.
11. Nach Stenderupaaue . } von flensburch muß futther geskaffet werden.
12. Nach Oldemorstoffthe . }
13. Stille. 14. Stille.
15. Nach Bollersleffuen . . } daß futther von hadersleff.
16. Nach ein dorff So bei Emmeruad ist . . . }
17. Nach haadersleff. 18. Stille.
19. Stille. 20. Stille.
21. Nach Assens fehre.
22. Wber daß Wasser Nach assens } Jørgen Brade soll futther skaffen.
23. Nach Werning . . . . }
24. Nach Othensehe.
25. Stille. 26. Stille.
27. Den halben weck nach Nyburch. — Jacob Wlfeldt sol futther skaffen.
28. Nach Nyburch. 29. Wber den Beldt.
30. Stille zu korsoer.
Maius 1. Nach Anderskou. 2. Stille.
3. Nach Soer. 4. Nach Riingsted.
5. Nach harrested. 6. Stille.
7. Nach Rodtskyldt.
8. Nach Wehrebroe wohrhiin Mogenß Paar futther skaffen soll.
9. Nach fride:

NB.

Ahn allen orthen auff der reysse sollen sy mydtagß stunde mit dehm fyhe halthen, wohrhiin auch soll futther verordnet werden ahn allen orthen.

NB. Von der Stenborrich werden kommen 80 Styck wie auch etzliche Pherde.

Auß frysland t*) werden kommen 200 Styck wieauch etzliche

*) Jvf. Nr. 121, hvor Kongen omtaler Qvæg, som i Junii Maaned er komme fra Oldenborg.

Stuthen, welche ihren weck durch daß amdt Segeberrig werden Nehmen, wohruon dem amdtman daselbst muß Avisiret werden.
Actum Stenborrig den 22 Februarij Anno 1.6.2.3.

121.

[Propositioner til Rigsraadets Betænkning.] (A.)
(Ved Samlingen i Odense.)

Aarsaagen huorfor wy worriß Elskelige Danmarckiß Riigis Raad Imod den 10 Martij udi worriß købsted Othenseh haffuer laadit forskriffue Erre disse epthersølgendiß Puncta:*)

1.

Eptherdi for nogen tyd syden Staaterne er En Summa Penning at forstrecke beuylgit, Och dy nu ued Skriffuelse om en ahnseelig Summa anholder, Saa uyl Delibereris om forrige beuylgede Lan [Laan] eller och en Storre summa epther derriß begering nu dennom skall forstreckis. Saaoch huor man sliggen Summa taage skal. Huorhuoß er at achte, atty syden den tyd worriß forordnede commissarier til Brehmen uaare, Icke med et ord om nogit affted sammestedtz tracterit bleff sig haffuer laadit mercke, menß ted Stilsuygens forbygaaet [1]).

*) Man seer af Schlegels Anm. 219, Slange II. S. 210—212, at han har havt et kortere, egenhændigt Udkast af Kongen til disse Betænkninger („Punkter, som den 10. Marts skulle proponeres i Odense"), med korte Bemærkninger over hvert Punkt, hvilket Udkast nu ikke mere forefindes.

[1]) Raadets Betænkning til 1ste Punkt gaaer ud paa, at da Staterne (i Holland) endnu ikke have givet nogen endelig Resolution paa de Forhandlinger, som tilforn længe have været førte imellem dem og Kongen, og heller ikke nu i deres Skrivelse have givet nogen fuldkommen og bestemt Erklæring over den foregaaende Tractation og dens Formaal: maatte man paa ny skriftlig erindre dem herom. Dersom de da fuldkommen erklære sig til Kongens Velbehag, og aggreere bemeldte Tractation: da er Raadets eenstemmige Mening, at man, i Henhold til hvad man i de foregaaende Underhandlinger havde erklæret sig villig til, „vilde ansee denne deres store Nød, og efter deres høie Begiering „og Fortroende til Hans Majestæt, forstrække dem til Laans 70,000 Rdlr. paa „et Aars Tid, to eller tre, foruden Renter"; og i Fald „deres Status skulde „blive saa besværlig, at de saadan Summa ikke kunde restituere, og dette Laan „formodentlig skeer til Rigets Bedste: saadan Summa da med sin Rente udaf „Riget Hs. Maj. skal blive refunderet." [Kongens egen Betænkning til dette Punkt (s. Schlegel anf. St.) var: 1. „At det vil forbyde sig af sig selv, at forstrække Andre med Penge."]

2.

Huad hinc inde imellom oß och kon: y franckerige udi dy beuyste Saager forløben er, ted er Riigenß Raad nocksom beuyst, Och erfhaarer uy nu ganß wformodtlig, at samme kon: imod syn forrige erklering haffuer forløffuit at arrestere fraanß Randtzou, huorudoffuer hanß præceptor endnu fenckligen ahnholdiß derhuoß erfhaarer uy aff den gemene Discurs at der allehande Mandata skal uerre vdgangen som Snorret imod forrige tilsaun erre. Huorfor y tyde uyl tenckiß paa middel, saat Riigenß vnderdaan icke ymod al tilforsicht Offueryliß [2]).

3.

Vdi den siiste forsamling til kyl er aff oß proponerit at ymellom Riigit och fyrstendommen en sterckere tilsammensetting skee kunde, huad derpaa er indkommen for erkleering ted er huoß Chanseleren at fiinde, Om nu derpaa uydere tracteris skal, derom uyl Delibereris [3]).

4.

Eythersom uy formedelst gud Alsommechtigeß hielp ted derhen dirigerit haffuer at Lybeck hamborrig Brehmen Rostock Wysmer och Stralsundt derriß forrige formente privilegia haffuer baag døren saatt, och nu de novo uille søge privilegia som Riigerne tollerabilia kan

---

[2]) I Henseende til dette Punkt er Raadets Mening: „at dette Negotium maatte beroe, indtil K. af Frankrige sig paa Kgl. Majestæts sidste Skrivelse haver erklæret.“ [„2. Det franske Negotium er ikke at troe. Det er at befrygte, at det vil gaae ud over Undersaatterne i Norge, Island, Færoerne og Nordland, hvorledes endog K. af Frankriges Svar falder ud.“ Christian IV.s egen Betænkning.]

[3]) Raadet holder for, at et saadant Forbund kunde være Kongen, baade paa Rigets og Fyrstendømmernes Vegne, til Fordeel, og foreslaaer, at Kongen vilde sende 3 eller 4 af Rigets Raad til at underhandle derom. Forbundet kunde afsluttes i samme Form, som det foregaaende; dog at Hielpen paa Rigets Vegne forstærkes til 700 Mand til Hest, 600 til Fods og 4 Orlogsskibe; „og at derimod giores lige Hielp, eller jo halvt i det mindste, som i forrige Forbund.“ Hielpen maatte stilles og holdes paa den Parts Bekostning, som udreder den, saa længe den anden Part behøver Hielpen, og det baade defensive og offensive; og Forbundet sluttes for bestandigt, „eller paa Frederici I. Posteritet.“ Efterdi Holsten har bevilget en større Kreds-Hielp, maatte ogsaa den slesvigske Hielp, som skyldes Riget, forhøies, m. m. (Denne Sag forebragtes paa en Landdag i Rendsborg, som aabnedes d. 8. Mai 1623. „Den udvidede Union“ imellem Danmark og Hertugdømmerne er dat. d. 9. Mai; og den er bl. a. trykt i Hansens Staatsbeschr. von Schleswig. Beilag. Nr. 13. S. 643—52. Jvf. Lackmann II. S. 576. Schlegels Overs. af Slange. S. 210.)

uerre, Saaoch udi et Euyguaarende forbundt sig med Riigit Indlaade contra quemcunque hostem, saoch med et uyst antal folck til hest oc fodtz saoch orlogskiibe Durante bello Riigit med wndsette. Nu uyll Delibereris om man uyl in illo fœdere haffue nogle aff dii omliggendiß herrer saoch fleere Steeder end forbemeldit er, Paated uy udi tyde dennom dertil disponere kan førend andre dertil kommer, som maaske skulle besliite dennom paa sliigdt att forhiindre, ty Endomstund er ted hiemmeligdt[4].

5.

Der fiindiß nogle Aadelspersohner (hueß naffn huermand bekendt Er) som sig understandit haffuer dy Mandata som om festensgaffuer at giffue vdgangen erre, at illudere. huilcke udaff Riigenß Raad skall paamyndiß atty for samme begangne forseelse retther Paated wy icke skal bliffue Rodtil dennom til første almyndelige herredag at Steffne som slig forbødne festensgaffue oppeborrid haffuer, ochsaa dem som Sligge optenckte wndskildinger och illudering icke allene duldt menß ochsaa tilsted haffuer[5].

6.

Vdi syste forsamling y horssenß bleffue nogle Puncta til en anden tyd opsaat yblandt huilcke festningerniß forseckring med naar, huilcken fornøden er nu att gørre til ende Paated festningerne icke settis y faahre[6].

7.

Wy seer ochsaa wdtrøckeligen udaff den sielff optenckte Aalarm, dy Suenske Rylligen Paa grensen anrettid haffuer, Huad for en ureddelig Mehning dy om worriß Persohn haffuer, huorfor Skall Delibereris huorlediß man best Sligge groffue Iniurier dennom igen kan ryffue y Ressen[7].

---

4) Raadets Mening er: at allene med de 6, af Kongen navngivne Stæder kan indgaaes Forbund „med lidelige Conditioner; men ingen andre, enten Herrer eller Stæder, i samme Forbund indtages."

5) Dette Punkt er i Raadets Betænkning forbigaaet.

6) Raadets „underdanigste Begiering" er, at denne Sag maa beroe til førstkommende Herredag. [„Hermed er ikke at skiemte; men det er uomgængelig nodvendigt, at det uden Forhaling sættes i Værk." Kongens Betænkning. Schlegel S. 211.]

7) Raadet erklærer: at det i den Anledning, „efter Kgl. Maj. naadigste Villie" har tilskrevet det svenske Raad; men at det derhos vilde afgive den underd.

8.

Och eptherſom wy kommer y Erfhaaring at y Suerrig En heel Sterck Skybſſlaade vdryſtis huilcken oß icke ringe Myſtancke moverer Eptherdi den tiil at Enthree wdryſtiß, huilckit ymod Polacken Saaledis at vdriſte ganſke inted er Practicabile, huorfor derom ochſaa uyll Delibereris, Saatt deraff dette Riige icke nogit wformodtligen Paakommer [8]).

9.

Huad den Nydderſexige kreyß aff oß er begeerendis ted er udaff derriß huosliggendiß ſkriffuelſe at fornemme, huorom uyl Delibereris huad ſkee kan ſom y framtiiden gaffnligdt kan uerre [9]).

10.

Och eptherat den beginthe Sylkyuenendt*) temmeligenß taager til ſaatt man detthe konnigrige med adſkillige Sylkyuaare nockſom forſyune kan, vden med Slet atlaſk Slet floiel och taafft, Daa uyll ochſaa Delibereris om icke all Sylckyuaare foruden dy forbenenthe wdi Riigit att føre ganß kan forbydiß [10]).

Betænkning, „at (det) med ſamme Skrivelſe maatte forblive" (at det maatte beroe med at affende denne Skrivelſe), da man ingen anden Visħed har derom „uden hvis af Tidninge er, ſom maaſkee kunde benegtes, og ſaadan vores Skrivelſe udi en viderværtig Mening optages, og henregnes at man mere vilde ſøge nogen Aarſag, end af anden nødvendig Betænkende."

8) Raadet formener: at de fornødne Skibe bør holdes i Beredſkab, i et ſaadant Antal, at Flaaden i ethvert paakommende Tilfælde kan bruges til Rigets Defenſion; „dog ikke monteres forend den Nødvendighed forefalder, ſom ſaadan Udruſtning endelig fordrede."

9) Raadets Betænkning er: at man kunde love den Nederſaxiſke Kreds en Hielp og Undſætning af Riget med trehundrede Heſte, naar de til ſaadan Defenſion vare nødtrængende, og man ikke behøvede dem til at forſvare ſig ſelv; med gienſidig Forpligtelſe til ſamme Hielp for Danmark. Det foreſlaaes derfor, at Kongen „af Hs. Maj. egne Underſaatter i Hertugdømmerne vilde i bemeldte Tilfælde ogſaa komme Kredſen til Hielp med to Compagnier Fodfolk."

*) Silkevævning.

10) Raadet billiger Kongens Propoſition ſaavidt, at naar Silkevarer i tilſtrækkelig Mængde, af lige Godhed og for ſamme Priis ſom de udenlandſke, kunne forfærdiges i Riget, kunde Handelen med fremmede Silkevarer forbydes. Tillige andrager Raadet paa, at det med Henſyn til Klæde og Bomuldsvarer maatte tilſtedes dem, aarlig at forordne Nogen, ſom kunde underſøge, om Klædecompagniet ſkulde befindes at fordyre Varerne ubilligt, i Ligning med Fremmede; og at Kongen i ſaa Fald vilde „tiltale" Compagniet, „paa det nogle faa Perſoners Egennytte ikke ſkal gravere den ganſke Gemene." m. m.

11.

Eptherſom daglig forfahrenhed uduyſſer at y købſtæderne faſt en ryngetyng holliß offuer uorriß Mandater, Menß faaſt Sees ygennom fynger med dennom ſom dy welbeuogen erre, Indtil enten uorriß lenſmend elleroch tydt och offthe uy ſielffuer ted erfhaarer: huorfor uy fornøden at uerre erachte at man imponerer dennom necessitatem illo modo, At naar dy nogen ſaag huorlediß den och uerre kan offuer 8 dage laader forbyegaa, Och derpaa ſyden paa uorriß uegne talid bliffuer, daa at uerre oß allene falſmaalid hiemfallen, Och dii ſom ſligdt forarſagit haffuer, ſyden at gørre Byen fylliſt derfor [11]).

Actum Daalumkloſter den 8 Martij Anno 1.6.2.3.

Chriſtian.

122.

Chriſtian Thommißon til hande*) [B.]

Rygte om Smitſot i Randers. Kongen anordner om Prindſens Reiſe (fra Skanderborg) til Kolding mod Paaſken; ſenere til Antvorſkov.

Mig er heer berettyd, att y Randers ſkall uerre nogen Skrøbeligheđ, dog eptherdi ieg derom ingen particulir Skriffuelſe haffuer, Saa haabis ieg derom inted at uerre, huilckit du vden thuiffuel ochſaa uell haffuer y acht, ſa fremdt nogit kan uerre.

Eders Reiße ſkall y ſaaledis anſtille ſa att y imod Paſke hellige dage kan uerre y Kolling [1]), Och epther ſamme hellige dage ſkall y begiffue Eder hiid till Landit och fortøffue til Anderſkou, indtill y faar nidere bud, huorthen y ſkall. Huorepther Marſkalcken med ted ganſke

[11]) Raadet har tilføiet en Erklæring over et „Bipunkt", nemlig „Bønder-Ægter", og er dets Formening: „At alle Ægter kunde affkaffes, undtagen naar Kgl. Maj. Fadbuur og ganſke Hofleir reiſer igiennem Landet"; da i ſaa Fald baade Kongens og Adelens Bønder, efter Haandfæſtningen, ſkulle age det. „Udi lige Maade, at K. Maj. Bønder ager hvis ſom endelig giøres fornøden til Lehnenes og Lehnsmændenes Behov; dog at de „forſkaanes i deres Pløie- og Høſtetid". Raadet, for deres Reiſer til Herredage, eller andenſteds paa Rigets Vegne, „maatte derfor tillægges noget, enten udi deres Genant, eller med Vogne", m. m. Dog er Raadets Begiering, at Sagens Afgiørelſe maatte beroe til næſte Herredag.

*) Nr. 122 og 123 efter Langebeks Affkrifter af Originalerne i Roſenholms Archiv.

[1]) Man ſeer ogſaa af denne Anordning om Prindſens Reiſe, at han uden Tvivl endnu, med ſine Brødre, havde deres Hof paa Skanderborg.

Hoff sig skall med retthe. Huad Tøy, som icke nødvendigdt er till daglig brug, ted skall skybis ued Aars sa och wynen. Vale, Datum Københaffn den 25 Martii Anno 1623.

Christian.

123.

Christen Thomißon tiil hande. [B.]

Prindsen skal møde Kongen i Haderslev.

Prindtzen skall møde mig den 28 huius y Hadersleff. Marskalcken skall følgis med. Och skall hand tage med sig 10 aff Drauanterne. Datum Anderskou den 26 Aprilis Anno 1623.

Christian.

124.

Christian Thomißon till hande. [A.]

Han skal med Hertugerne Frederik og Ulrik, og deres Lærere, begive sig paa Reisen til Holsten paa den af Kongen foreskrevne Tid.

Du skaldt retthe dyn Leilighed epther att begiffue dig paa reyßen med H: Frederich och Wlrich, epther huosliggendis Seddell, hues som H: Frederich epther dyn Seddels indhold fattis ted skaldtu paa Reyßen bekomme. Den store uogen med dy 6 Rodtsueiidtze skall naare paa Børnen; ued Rensborrig skall y bekomme en wogen med 4 Heste, Ellers skaldtu taage dyn eegen wogen med. Dig bliffuer tilskickit Sørgekleder till H: Wldrich [1]), sa och till 3 drenge och ellers 5 Persohner, huilckit inden faa daage skall framkomme, huorudi du kandt laade

[1]) Formodentlig i Anledning af den brunsvigske Hertug Philip Sigismunds Død (i Foraaret 1623: Slange, S. 491), der var Biskop i Verden og Osnabrück, og havde virket meget til at skaffe den danske Prinds Frederik Coadjutoratet i Verden Uden Tvivl er der i dette Brev Tale om den Reise, Frederik, der nu havde naaet sit 14de Aar, maatte giøre til Verden, ledsaget af sin Broders Hofmester Chr. Thom. Schested, Statholderen Gerh. Rantzau, Martin v. d. Meden, m. fl., for at tage det ham tilfaldne Stift i Besiddelse. Hans Broder, Hert. Ulrik, der endnu kun var 12 Aar gammel, fulgte med, for at blive forsikkret om et Canonicat i Verden. (Jvf. Schlegels Overs. af Slange. II. S. 207, og Kongens her aftrykte Instruction.) Omtrent den 5—9. Jun. skal Hert. Frederik være indsat i Stiftet Verden (s. Westphalen, Mon. I. p. 1966.)

kleede dy Persohner, som mest hues Bornen er. Skolemeisterne sa och saa mange drenge som kledde erre, skall følgis med. Datum Hanneraue den 12 Maij Anno Dñi 1623.

Christian.

125.

Christian Thommißon till hande. [B.]

Videre Anordning angaaende Prindsernes Reise, og hvilke af Hoffolkene, der skulle følge. Drabanterne skulle til Kiobenhavn. De Smaadrenge (Pager), som ikke bruges, kunne sendes til Soroe m. m.

Aff Kocken och Sølffuerkammerid skall saa mange, som til den Reyße fornøden kan uerre, følge med; Kellersuend er aldt bestildt. Prindtzens Skredder er befhalid at skulle begiffue sig til Københaffn, sammestedtz att gørre Kleeder till Prindtzen. Drauanterne skall til Københaffn, sa och aldt andit øffuerlig folck. Dy Smaadrenge, som paa Reyßen icke brugis, kan imidlertid sendis til Soer. Haffuer Skredderen en Dreng eller Suend, daa kan den waare paa sa lenge. Kraffuer och handklapper*) er y gerre**), sa att y begge dennom tylig nock skall bekomme. Datum Stenborrig den 17 Maij Anno 1623.

Christian.

126.

Chanseleren Her Christian friiß tiil hande. [A.]

Om Qvæg, som kommer fra Oldenborg til Antvorskov, og om Indretninger, som i Anledning heraf skulle gjøres. Hans Stenvinkel skal lade gjøre to Østekar af et Slags Marmorsteen. Fra Keiseren var kommet Brev angaaende Hertug Christian (af Anhalt).

Jeg haffuer bekommid Nogit fehe aff Oldenborrig huilckit mig motthe y gaar ued Nyborrig Huilcken skall bliffue til Anderskou indtil marckene ued koben: erre høstid, ymidlertid skall der gorriß Ett Planckeuerck til Ett Melckested Paa 400 koer, huelckit myty skall uerre fraahiinanden adskyldt, saatt halffparthen kan faa rom y huer Pladtz. Der skall komme Ett huß mit y skyllerommid huorudi Spande og Saaer kan gemmiß, huylckit ochsaa skall uerre Skyldtad, saat Euhuer kan

*) Haandklapper, d. e. de den Tid brugelige Opslag for Hænderne af fiint Lærred.

**) I Gierde (i Arbeide).

haffue syn bundt for sig, Och kan ted huß som til den Plother vdenfor westerpordt bleff bygdt, och nu til ingenting brugiß, dertil ordineris. Samme Planckeuerck skall uerre En halff deele hoidt*) Stolperne skal uerre aff Eeg: huylckit alsammen Paa holmen skall tillhuggiß, med Stolper Slaaer och Deeler, Och tilsammenleggiß och bliffue liggendiß indtil wydere besked, Och Eptherdi der nu kommer flere køer, Daa uyll och fleere Bøtther Saaer Spande och andit Slicht gorriß y forrad och Beslaaes med Jern. Hanß Stennynkell skall aff Tudtsten [Tufsteen?], Eller anden Marmell, laade hugge thuende Ostekaar Paa den Størrelsse indenudi Som et lempelig Sølffad. Laagit dertil Skall gøris sliitig og Riiffues ind, saatted kan uerre teedt. J afftes, som jeg uille legge mig, kom der breff fraa keysseren att uy skulle cathegorice erklere oß semdtlich, om hertug Cristian wille antage hanß perdon ellerock icke, huoraff Lettelig er hanß mening att achte. Vale Datum Assens den 2 Julij, Hora 8 formiddag Anno DÑI 1.6.2.3.

Christian.

127.

[Befalinger om endeel oeconomiske Indretninger paa Kiøbenhavns Ladegaard (særdeles om et Vandværk til at lede Vand ind i Staldene), og om Sundby Færgehuus.] [A.]

Memorial Paa hueß Chanseleren Skall bestille Som systegang bleff glemdt:

1 Abraham tømmermand Skal tilholliß at gørre ted wanduerck paa ladgarden ferdig, saatted icke saa tydt bliffuer wferdigdt**), Och hueßsom aff kobber dertil skal gørriß atted bliffuer giordt til gaffns.

2 Wandit skall offueraldt y koestallen forsøgis om ted er ferdig til att løbe, baade aff Søen saoch aff wanduerckit, Saoch om krybberne saledis er satte at uandit kan løbe reyndt aff.

3 Wandit skal indleedis y den Nye Melckestuue, baade aff Søen saoch aff wanduerckit.

4 Suynen skal giffuis grøn kaal nogle gange y Hundedaagen huilcken y haffuen skal affblaadis dersom ted med myndtz skaade ske kan.

*) Af et halvt Bræts Høide. **) I Ulave, i Ustand.

5 tommiß woldmeister Skall taage Jord vdenfor porten Och foruyde graffuen paa den uenstre syde naar man gaar udaff Porten Och dermed opfiilde Pladtzen, saatt den rende som er laagdt fraa dammen til Porten kan komme under iorden at ligge. Jorden Skall ochsaa henge fraa fundementid aff kallestallen til dammen, Och skall Jorden fyllis rundtom dammen Lige høydt og settis med tørre. J samme dam skall gørriß et temmeligdt bredt wandested huoratt fehet kan uande om der gyck breck Paa uanduerckit. Samme Pladtz skall leggiß med Steen huylcke skall fattis vdi tømmer saat Samme Steen icke bordttredis.

6 til Abrahamstrup skall En tømmermand forskickis som sammestedtz kan sliie broen som gaar til hussit.

7 En Maaler skall ochsaa didhen skickis som kan maale gemeckerne.

8 Der skall bestillis didhen nogle skyffuer*) och Stole och Bencke, huoryblaud Ett skall uerre som kan wddraagis.

9 Der skall ochsaa gørris 4 Sengesteder huoryblandt dii 2 skall uerre nogit bedre giordt.

10 Dy skall tilhollis att opsette ted huß ued Sundbyferge, och om der kan fattis nogit tømmer (som dog er en ringe tyng) daa kan ted købiß, hussit skall staa Paa Dammen saa ner til Brokarrid som muеligdt kan uerre, Och om Samme demning icke Er høy nock, som ieg dog icke andit troer, daa skall der settis endnu en steen Paa. Naar hussit Er saatt daa skall dammen gørriß saamegit Breder Eptthersom ted kan fornøden syniß.

Actum flensborrig den 3 Julij Anno 1.6.2.3.

128.

Chanseleren Her Christian Friiß til hande. [B.]

Befalinger om Krigsskibe, der skulle lægges i Elben, og om Tilsyn ved (Rosenborg?) Haven. Kongen har erfaret, at nogle Jesuiter hemmelig have listet sig ind i Danmark, m. m.

Raphaell skall ygen komme paa Elffuen, Och Markatten paa Wesseren, der som den laa tilforne. Der skall ochsaa med Mar-

*) Skiver ɔ: Borde. Formodentlig menes ogsaa nedenfor et Bord, »som kan uddrages.«

katten eller och strax epther komme tre aff dy Jachter, som y fior naar y Norland, enhuer besaatt med 12 eller 14 mand. Maarkuß Skall befhaaliß att tilstille Hans Smalkalle [1]) Hoffnidnøggelen, Saat hand kan wformodendiß komme y haffuen, att erfhare huorlediß y haffuen oc stallen holliß huß. Der jeg nylygen naar ned hamborrig, daa erfohr jeg inter alia at der er dragen fem Jesuiter ind y danmarck [2]), som hnos sig haffuer hafft en stor antal mynted guld, aff huylke dy fyre er kommen tilbage, och den ene endnu at nerre tilbage. Epther huilcke du med fliid skaldt laade erfhaare. Derriß Naffn haffuer jeg inted kundt erfhaare. Den som taalede med dennom, hand gaff sig vd for en Papist, huorfor dy sig for hannem oplod, ochsaa fortroede hannem, atty kende endnu mange huoß oß, som den Rommerske kyrcke hogeligenß Affectionerit Er. Herhuoß sender jeg dig et Memoriall paa adskillig ehrinder. Greffuen aff Oldenborrig kam hiid y aftis; den Manßfelder truer nu styfft, ysteden for att hand y fyrstningen gaff gode ord. Vale. Datum Rodenborrig den 14 Iulii Año 1.6.2.3.

Christian.

129.

[Befaling om Blekings-Planker at sende til Frederiksborg.] *)

Der skall forstickiß till frede: 5 tylther Blegingß Plancker Och naar nognen dennom Patager daa skall dennom befhaliß atty dem afflegger paa Olskob marck ned bleghussit.

Actum koben: den 15 Agustj Anno 1.6.2.3.

---

[1]) Hans Merckel von Schmalkalden, var 1608 Slotsfoged (Forvalter) paa Kiobenhavns Slot, og blev 18. Mai i d. A. af Christian IV. forlenet med Hiortholms Molle. (Orig. i Geh. Arch.)

[2]) Om Jesuiter i Danmark under Christian IV. s. bl. a. Pontoppidans Ann. III. 754. Schlegels Samml. II. 2. S. 134. 135. Anm. til Overs. af Slange. II. S. 346. — Om de af den catholske Propaganda indledede Bestræbelser til at bringe Catholicismen i nogen Opkomst i Danmark ved Missionairer af Dominicaner-Ordenen, ledsagede af nogle Jesuiter, der 1623 virkelig kom ind i Danmark: s. Beretningen i Münter's Reformat. Hist. II. S. 653—662, som finder Bekræftelse ved dette Brev, og ved Nr. **145** og **146**.

*) Af Rentekammer-Archivet.

130.

[Befaling om et Forhør, som skal holdes med „den tydske Frue." *)] (B.)

Hues som Christen Thommißøn med den Tyske Frue [1]) y Nyckolay Eggebredtz och Hans Pedersøns Neruerrelße, huilcke hiinders Suar skall protocollere, skall taale.

1. At hun syn vdgiffuen forplicht sig nocksom ued att errindre. Huorymod ieg formercker hiinder att haffue tracterid allehande, y ted [hun] til Daalum sig med Børnens præceptor haffuer giffuit y Kraakell, offuer hannem skyndit [2]) nogle løße Kompaaner (Som hun ued syn Pyge fraa Othense lod henthe), huilcke samme Skolmeister paa Kongens [3]) truede och wdeskede.

2. At hun hiinders datther laader taale allehande vtilbørlig Snack, Sa och laader hiinder ferris omkring werre end en Bundepiige, hiinders piige laader hun rende omkring epther Nye tyding.

Saframdt hun sligdt icke indstiller, och sig ued samme tienystpige skiller, i Betrachtning att ieg sligge letferdige folck [icke] achter att haffue y myt huß megit mynder huos børnen, Saframdt uy skall lenger bliffue sammen.

Samme Piige løbber neder y Borrestuen neder aff Porthen y alle wraer paa Slottid. Huad for mores hun holler offuer borde och andenstedtz, ted kan erfharis aff Ellen Marsuyn.

Actum Frederichsborg den 1 Septembris Anno 1623.

---

*) Efter Langebeks Afskrift af Originalen paa Rosenholm.

[1]) Maaskee menes her den „tydske Hofmesterinde", der omtales under denne Benævnelse i Kongens Skrivcalender for 1625, hvor der under 9. Mai findes antegnet: „Fyck den tydske Hoffmeisterinde 200 Dl. in specie for et aars Løn, och fyck hun dermed syn Affskeen."

[2]) Sat ud paa ham.

[3]) Et Ord er glemt i Brevet. Maaskee wegne.

131.

Chanceleren Her Christian friiß tiil hande. [A.]

En Pige sendes til Kiøbenhavns Ladegaard, for der at brænde Brændeviin. (Jvf. om hende Nr. 133.) Kongen meddeler et Brev, som angaaer Greven af Mansfeld og hans Sager i Tydskland.

Denne Piige skall wyſſes vd Paa ladgarden huor hun skall besee dy Store brendeuynskedell, Och om derpaa nogit kan fattis, Da skall ted fließ. Saframdt ted nogit snardt kan ske, daa skall hun der bliffue Och hiinder forskaffis En seng y ted kammer derhuoß saoch kull och andit hun behoffuer att gørre aff, Menß om ted Skulle uaare nogit førend hun kan komme tillatt gørre nogit, daa skall hun komme ygen.

Befhall att Nyckolauß kommer hiid strax. Aff huosligendiß breff Erfhaarer du huorlediß ted Staar tyll med Manſſelderen, gud giffue Pocker haffde hannem henne. Vale.

Datum frede: den 13 Octobris Anno 1.6.2.3.

Befhall atty skynder dem med att Jage Suanerne ind och Plucke dem Och syden hiidforskicke dunen.

Christian.

132.

Chanceleren H. Christian friiß till hande. [A.]

Hofskrædderen og Sølvkammeret skal paaskyndes at komme til Frederiksborg; Havre til Hestene, som har manglet en heel Maaned, skal sendes ud, m. m.

Myn Skredder saualſom Solffuerkammerid haffuer glemdt dem tylbage, huylcke du skalldt Skynde hiid, Och naar Skredderen En andengang vden Zeddell antager eller fører folck Paa Slottid, daa skall dy inted Spißis eller Bethalis.

Meysteren aff kobberteckeren skall komme hiid och gørre nogle kobberrender. her er ingen haffre, Och haffuer hesten En hell Manid Edt Byug, huorfor der uyll sauydt forhanden Er strax hiidskickis Och sendiß bud til Syuerdt med Ett Eget bud at hand sender haure fram. Vale Datum frede: den 14 Octobris Añō 1623.

Christian.

133.

Chanceleren Her Christian Friiß tiil hande. [A.]

Om et Qvindfolk, som skal brænde Brændeviin paa Frederiksborg; 500 Oxer og Koer skulle staldes paa Kiøbenhavns Ladegaard; Torn og Hassel skal plantes paa Dæmningen omkring Ladegaardsmarken. Om Mogens Ulfeldts Enke og velædle Sønner, m. m.

Thed kuyndfolck som skall brende Brendvyn[1]) skall tilforordniß Ett haffuorxsen kuyndfolck som hiinder kan hielpe, Och huadfor materie hun begerer att bruge tilatt brende aff ted skall hiinder forskaffis. hiinder skall om aarid giffuiß 20 dl cur: saoch Maanidtz kost, huorlediß du kandt laade tractere med hiinderß opuarter ted staar derued, hun som skall uerre Meyster kan giffuiß nogit sa hun holler den anden med. Huad Hussum bønder anlanger, Naar gerdene tilskifftis andre som dem Lucker och holler ued macht ued Jbstrup, Saa er ted tedsamme, huilckit du kandt befhaale alted Strax skeer. tallid Paa køer Och Oxen Paa ladgarden skall uerre fuld 500, ty ted er vmueligdt att Paarrid kan forthere 14 laaß, yhuor lenge dy ochsaa skall staa. Dertilmed kan man altiid, naar man uyll, bliffue aff med Oxen huoß Slachteren. Dertilmed Skaaniß ochsaa megit foder med den Mask, som giffueß Enpardt køer saoch Oxen. Jfyør gickis selsam om med altiing. Abraham lakey skall begiffue sig till Bergen, hand haffuer aldt fatt syn Paaß.

Der skall forskickis til frede: myrckegraadt kleede saamegit Som till thuende kyorteler til mig och Prindtzen ted uyl uerre gaatt Engelst elle frandtz kleede. Der skall gorriß 8 paar guldhechter som Prindtzen kan bruge y En kyortell fortyll.

Der skall fraa frede: med ted første komme nogle laam til koben: huilcke skall der annammiß och Slachtiß. y ted kammer som ted kuyndfolck skall uerre skall gørriß nogle hylder huorpaa man kan setthe

---

[1]) S. Kongens Brev af 13. Oct. (Nr. **131**). At Brændeviin allerede paa den Tid var i hyppig Brug her i Landet, kan sluttes af Rigsraadets Betænkning (dat. 6. Jul. 1622) paa „Kgl. Maj. naadigste Propositiones dat. Kiøbenhavn 16. Jun. 1622“ (som ikke haves) Art. **2**: „Belangendes accise af Øl og Malt, ikke at kunne oplobe med den forrige.“ Raadets Betænkning hertil er: „At der kan lægges paa Brændeviin, af hver Pot en Skilling, „hvilket formodentlig ved den anden accise vel skal kunne oploбe imod den „accise af fremmet Øl, forend den blev forpagtet.“

nogit tyntey saoch kobber: Jeg ned icke retther endatt huoß laauerß krøger bleff bestyldt nogle sengisteder och Stole till Aabrahamstrup.

En aff wrtegardtzmenden skall forordniß till som skall Paa demningen Omkring ladgardtzmarcken Plante torn saoch hassell huortill hannem skall skaffis hielp, Baade till att opgraffue dem y Skouen, saoch att fliithe dem, hand skall ochsaa Paa dy steeder som woxe kan setthe vnge Aske och Røn, och dem med hueß af tornen huggiß binde omkring dem, saatt haarer icke forderffuer dem, ted Steeg uyll ochsaa fliittis naar bønderne haffuer tiilsaaed.

Nu ieg uaar Paa Abrahamstrup daa Erfhor ieg at Mogenß Wlfeldtz salig Børn[1]) alle tre uaare Paa Sielsøe och holler frysk huß, dy haffuer Jagit fogden aff gaarden wansiet hand haffuer forpachtid gaarden aff derriß werge, Saoch Sluppid Moderen loß aff hiinderß custodie, huilckit Sig icke salediß kan Skicke, Eptherdi hinderß bedrifft nockſom Er beuyst. Och huessom sked er at man rigore juris med hynder icke haffuer prosederit, ted Er sked for dy Stockreckelß*) Skyld, wyl dy endnu haffue att huermand skall uyde huad derriß moder Er for en, daa kan ted Endnu skee tylig nock. Huorfor du kandt Skriffue Jacob till saoch Corfidtz som skall uerre derriß werge, atty raader Bod derpaa, førend landit bliffuer fuldt deraff[2]). Vale. Datum Meelbye den 18. 8to: Anno 1.6.2.3.

Christian.

---

[1]) Mogens Ulfeldt til Selsøe (som hans Fader, Jacob Ulfeldt, byggede 1576), D. R. Raad og Admiral, død 15. Jun. 1616, var gift (7. Aug. 1597) med Anne Munk, Datter af Christen Munk til Toberup. Hvad hendes „Bedrift" eller Forseelse har været, derom er i de tilgængelige Kilder intet at finde. Hun er bleven meget gammel, og levede endnu 1647. Børnene vare Corfitz Ulfeldt til Tviis, Capitain, faldt i Sokrigen 1644; Jacob Ulfeldt til Karstofte; Christian Ulfeldt, som faldt 1627; og Anne Ulfeldt, g. med Caspar Gersdorf til Hindsels.

*) Stokrækeler (?), et Uqvemsord. (Rækel, af det Holl. [og Platt.] *Rekel* „ein Flegel, Lümmel." Brem. Wörterb. III. 469.)

[2]) I et Kongebrev af 23 Dec. 1624 (Siæll. Tegnelser) til Christian og Corfitz Ulfeldt, bevilger Christian IV., „at Du, Christian Ulfeldt, Din Moder, „som hidtil paa Selsøe haver været anholden, maa til Dig tage paa Din „Gaard Tviis, ledig og løs, saa at hun Kirken maa søge; mens udi ingen „Forsamling eller andensteds af Gaarden fremkomme."

134.

Chanseleren Her Christian Friiß tiil hande. [A.]

Forskiellige Anordninger Oeconomien vedkommende. Om Opsyn med Mynten af Rentemesterne, da Kammertieneren ikke kan passe paa, naar han reiser med Kongen. Den daværende Myntmester, som ikke duer meget, kan gierne, som han selv har forlangt, faae sin Afskeb, naar han er færdig med sin Smeltning.

Thed Offuerskickede kleede [1]) sendiß ued denne breffuisser tilbaage ygen, ted er inted thyenligdt dertill Jeg ted uylle haffue. J kammerid ued kyrcken ligger nogit brundt kleede, huoraff Ett stycke Skall hiidskickiß.

Dy laam som herfraa kommer Skall Slachtiß Och till holmen saoch børnehussyt forbrugiß.

Naar dy Sengisted saoch dy bestilthe 12 Stole bliffuer ferdig och dydhenskickit, saa kan man dermed hielppe siig. Den wdtrecken Skyffue skall diidhen skyckiß. Saframdt Nyckolauß skall continvere huessom hand haffuer for, daa uyll endeligenß en anden uerre som man kan bruge. Naar gud uyll ieg kommer tiilsteede, daa uyll Jeg besehe den affpehling paa Aamager. Der skall strax hiidskickiß 8 tylther gode gullandtz Bohr.

Jeg Skreff syste gang Renthemeysterne tiill, atty skulle forordne En aff Rentheriet tilatt giffue achtepaa Mynthen, ty kammertieneren derpaa icke kan uaare, naar hand med mig Reysser, Andre dertill att bruge Er inted raadeligdt. Kunde man haffue mynthen strax ued Rentheriet [2]), saatt een af Rentemeisterne ydeligenß kunde sehe dertiill, daa uaar ted best, Ochatt icke altyd En Skriffuer haffde ted wnder hender, menß sommetid En sommetid En anden; ty naar disse Skriffuer och Mynthemesteren faar wenskab med huerandre, Daa gaar ted uyst vd offuer den trydie.

Denne myndtmeister [3]), ted forste hand kom hiid ygen, daa Spurthe hand sig for om hand skulle arbeide Paa den forrige maahner: der

---

[1]) Det »morkegraa« Klæde, som Kongen den 18de Oct. forlanger udsendt.

[2]) Ved at sammenholde dette Sted med Kongens Udtryk i det følgende Brev, kan der neppe tvivles om, at Talen ikke er om Mynten paa Frederiksborg, men i Kiøbenhavn. Om det Sted, hvor Mynten fandtes paa Frederiksborg Slot, haves i øvrigt forskiellige Meninger (s. J. P. Rasbech's Frederiksborg Slots Beskr. S. 79).

[3]) Den Myntmester, mod hvem Christian IV. i dette Brev yttrer saa ringe Tillid, har uden al Tvivl været Johan Engelbrecht, der 1621 har myntet for

hannem bleff aff Pouell Maaler[1]) y myn fraauerelsse Suaarid. hannem icke andit att haffue forstaaed, Daa sagde hand, atthand icke begerthe saa lenger att arbeyde, hand skall ochsaa Strax faa syn affskeen, thedforste denne Smeldtning Er ferdig. Haffde ieg uerrid heer, daa skulle hand inted haffue kommid till att Smelthe. ted hand kand, ted uyll ieg leere En anden y tree daage. ted er ganske inted raadeligdt atty Smelther Paa derriß Eygenhand. Vale Datum frede: den 21 8to: Anno 1.6.2.3.

Christian.

135.

Chanseleren Her Christian Friiß tiil hande. [A.]

Mere om Myntværket og Vanskeligheden, at finde et passende Sted til samme. Kongen har i trykte Tidender (fra Tydskland) læst en falsk Efterretning om Hertugen af Brunsvigs Død, som er anden Gang i dette Aar; ligeledes Tidender om Betlem Gabor.

Eptherdi der er ingen aff dy gullandtske boer[2]), daa uyll saamange andre tycke deeler hiidskickis. Myndtuerckit att haffue y Anderß Olffsøns kuaarteer, Epther Rentemeisterenß meening, ted er inted uerdt, ty dy skulle baade sielff, Saoch y Chanselierne[3]), faa Liidit

---

Kongen i Kiøbenhavn og 1622 og 23 paa Frederiksborg (hvor et uhiemlet Sagn lader ham blive henrettet for Bedrageri). Samtidig med ham var der i Kiøbenhavn endnu to andre Myntmestere, Nicolai Schwabe og Hans Post. („Nicolai Suab oc Johannes Post finge huer Myntmesters Bestilling." 5. April 1618. Siæll. Register.) (Jvf. Beskrivelse over danske Mynter og Medailler. S. XXVI.)

1) Med Maleren Poul Rommeler blev d. 14. Sept. **1623** sluttet Contract om at decorere Frederiksborg Slotskirke. Den 15. Aug. **1616** fik „Powel Rommeler Maler" Brev paa 200 Rdlr. for to Drenge at undervise i Malerkonsten, i 2 Aar, fra Juul 1615 at regne. Den 29. Marts 1620, fik han et Stykke Jord i Hillerød (i Omkreds 180 Roder, „hver Rode regnet til 8 siællandske Alen"; og den 14. Febr. **1625** fik „Pouel Maler" Kirkens Anpart af Slangerup Sogns Kirketiende, imod en aarlig Afgift til Slangerup Kirke af 8 Pund Rug og 10 Pund Byg. Endnu d. 13. Aug. **1629** har han været i Kongens Tieneste, da han d. 13. Aug. 1629 faaer Bevilgning paa Esrom Mølle, imod deraf at give halv Landskyld, „som er 8 Pd. Meel aarligen."

2) Bord, Bræder.

3) Cancellierne, det danske og tydske, havde paa Frederiksborg deres Plads i den østre Sidefløi ved den anden, eller mellemste, Slotsgaard. (s. Berg's Beschr. des Hauses Friedrichsburg. fol. C. 3. 6.) Men at Kongen her uden Tvivl mener Cancellierne og Mynten i Kiøbenhavn, er ovenfor bemærket.

Roelighed: heer er mit Sengekammer langdt fraa dem, dog kan ieg høre huer Slaag naar ted Er stille. Waar ted icke for atty skulle haffue gang Paa Slottid, daa uaar dertill ingen bedre platz end y den gamle Raadstue ty ted er ned Jorden.

Herhuoß Sender Jeg dig en Zeddell paa nogle Snorer och andit tøy som til myne kleeder skall, Snorene skall gorriß aff fyn guld. dy trydte tydinger fick ieg yafftis huilcke erre herhuoß. y dy forrige haffde dy saatt huelcken dag och paa huilcken Steed den regerendiß herre aff brunsuig uaar død, Och hand haffuer icke hafft et hoffuidnerck. Jeg fyck bud ygaar derfraa. dy haffuer y aar nu thuendegang sagdt hannem død. Jeg tencker dy skryffuer som dy gerne saa ted. Er dysse tyding uysse om Betlehem, daa tør ted samme uell forandre statum germaniæ. Vale Datum frede: den 24 Octobris Anno 1.6.2 3.

Christian.

136.

[Befaling (til Cantsleren) om at lade opsøge et Brev i det tydske Cancellie.] (A.)

Laad En aff ted tydtske Chanselie leede Op huessom aff den Nedderserige kreydtz bleff wdgiffuen anlangendiß dy 4 Stycker dennom bleff laandt nu Syst, Och tag ted Strax medtig herud.

Actum y haffuen 25 8to: Anno 1623.

137.

Chanseleren H: Christian friiß til hande. [A.]

Om nogle til Kiøbenhavn ankomne Russer, som Kongen overdrager Cantsleren at tale med, for at erfare, om de virkelig have nogen diplomatisk Fuldmagt m. m.

Du kandt taale med dy Ryßer och taage breffue aff dem om dy dem uyll faa fraasig, Och Er ingen thuyffuell att saframdt dy faar dem fraa sig daa Erre der ingen gesanther deryblandt, Och saframdt Der uaar En fulmechtiger gesanther yblandt, daa kan man Ordinere en aff Skybskaapiteynerne till En prestaff for dem, Ellerß kan ted gorre yhuem man nest forhanden haffuer. Vale. Datum frede: den 30 Octo: Anno 1.6.2.3.

Christian.

138.

Memorial Chanseleren til hande*) [B.]

Kongen meddeler forskiellige Befalinger angaaende Bygningsarbeide, Støbning af „tvende Billeder," som Italieneren formede, og af en Hest, m. m., men særdeles om Kramboders Indretning, og andre Arbeider ved den nu næsten færdige Børsbygning.

1. Der er bestyldt nogle lyster omkring neggen y kyrcken til frede: huoß den forrige Slodtzsnecker, huorepther Skall Spørriß om hand dermed er tyluercks.

2. Om der faariß fordt med den laade som bleff bestyldt at skulle oyhuggiß til Beldering saoch den Molle som ochsaa skulle til Beldring.

3. Der skal bestilliß tømmer til dy Brokaar ued Croneborrig huorsom man ted best kan bekomme.

4. Dy kramboer paa børßen Skall fortyngiß, saatt tømmerid y forrad kan tørriß, Och paa ted dy skall icke løbe nyld derudi, daa skall der gørriß thuende huorepther dy dennom syden kan Retthe.

5. Hanß Steenuinckell Skall tilholdiß att hand ferdiggiør ted affrydtz til portalid for Børßen [1]).

6. Med Bøßestøberen skall accorderis at hand Støber dy thuende bylleder, som Italianeren formede, Saoch den Hest [2]), huorhuoß (saaframdt hand ted antager.) hand sig skal obligere naar hand ted arbeide uil leffuere.

---

*) Efter Klevenfeldts Affkrift af Originalen.

[1]) Børsens Anlæg skal først være begyndt 1622 (jvf. Slange ved Schlegel. II. S. 231. Pontoppidan Orig. Hafn. S. 328) og, efter Indskriften paa den af Hans Stenvinkel udførte østre Portal, var det kommet saavidt med Bygningen, at denne Indskrift kunde sættes 1624. Med de i dette Brev allerede omtalte Kramboder og den øvrige Indretning gik det neppe saa hurtigt. 1634 vare de imidlertid i Brug; der solgtes bl. a. Pynt, Klædninger for Mandfolk og Fruentimmer, udenlandske Bøger, m. m.; og Børsen var en Samlingsplads for fornemt Folk. (*Ogier*, Iter dan. Ed. 1656. p. 39. 82.) 1636 udleiede Christian IV. hele Børsen paa 3 Aar til „menige Kiøbmænd og Kræmmere i Kiøbenhavn" for 2000 Rdlr. aarlig. Paa den vestre Portal findes Aarstallet 1640. (Nyerups Charakteristik af Christian IV. S. LV—LVIII, i Tillægget.)

[2]) Man skulde synes, at her neppe kan menes den bekiendte Hest med Løven (i Rosenborg Have), da dennes Udførelse i Metal allerede omtales at være i Værk d. 5. Oct. 1618 (s. ovenfor S. 61.) Men hvilken anden Hest?

7. Der staar nogle Sengisteeder paa Ibstrup huoraff 4 aff dy Slettyste skall leggis paa en Rustuogen och forskyckis till kroen for frede: och leffueriß kroemanden Sammestedtz.
8. Den brygger paa Ibstrup beklager sig icke att kunde bliffue befoddrid huorudoffuer der gaar stor bekostning, huilkit uyll remedieris.
9. Naar dy kramboder paa Børßen bliffuer fortyngit daa uyll derhuoß tillyge tenckiß paa beslaag til dørre Och Slaaguynduer Saoch dy wnderste uynduer paa Børßen, huylcke skall uerre aff tømmer och lyge ued kramboderne fortyngis. Dy øffuerste thuende reyer skall gørriß med glaaß dog inted til att lucke op.
10. Skriffuerstuuerne paa begge Ender, om dy faller fiidt [1]) tyll, daa uyl dog Paanelingen fortyngiß, huylckit ochsaa uyll Skee med wyndeltrappen optil lofftid, saoch den Gang och Skillerom ymellom huer lofft, Item dy øffuerste lofftthe.
11. Och Eptherdi Børßen ued Nattetyde icke kan laadiß vden wacht, daa skall achtiß om man paa begge syder y Opgangen kan faa et lydit lossomente, eptherdi hand dog skal den forandre. Och om endskondt ted icke y den ende nu skee kan, som wender ymod Slottid, daa kan ted nockſom anordniß y den anden Ende tedt optill gaulen, Saa kan man op ad gaulen laade føre en Skorsten op, saatty derudi kunde haffue En kackeloffuen. Actum Frederichsborrig den 1 Novem: Año 1623.

139.

Anuordt Ahn den Byskop. [A.] *).

Man habe den Einfall ganß vngerne fornommen, Man will ihnnerhalb wehnich tagen Bodt durch gesanthen bey Ihm haben Es verwunderdt mich nicht wehnich daſſ der Sluß, So auff dem landtage

---

[1]) En Mands Navn: Viit, Veit. Uden Tvivl samme »Tømmermester« Fiet Kragen, som forekommer (1613) i Danske Mag. I. 255. 56.; hvor hans egen Underskrift Vitus findes.

*) Dette med Blyant skrevne Udkast til et tydsk Brev, maa formodentlig være bestemt for den bremiske Erkebiskop, i Anledning af det ovenfor (S. 121, Anm.) omtalte Indfald af Grev Mansfeldt i Ostfriesland. Vel har det følgende Udkast Overskriften: »An den Ertsbiskop«; dog nævner Kongen ham ogsaa, i Brevet selv, „der Biskop“. Saavel dette, som de følgende Udkast uden Aar og Dag, Nr. **140—144**, hvis Originaler findes i Archivet, ere af Gram paategnede, og henlagte ved Aaret 1623.

gemacht nicht mit wbergeschicket ist. Man will aber ersteß tages volck nach Staade vndt Burxtehude schicken, Souerne sie Eisseshalber vber-kommen können.

140.

Ahn den Erdtzbiskop [1]. [A.]

Om den brunsvigske Hertug Christians og Grev Mansfeldts Rustninger og Hververinger, som Erkebiskoppen har villet hindre; hvilket Kongen fraraader, paa Grund af Grev Mansfeldts Erklæring.

Daß ich auß h: Christian zu Braunsuychs [2]) wieauch des graffuen von Manßfeldt Schreiben vernommen, daß der Biskop allerlei

[1]) Erkebiskoppen af Bremen, Johan Frederik af Holsten-Gottorp, Søn af Hertug Adolph (død 3. Sept. 1634).

[2]) Denne Christian IV. Søsterson (f. 10. Sept. 1599) og hans Forbindelse med Grev Ernst af Mansfeldt, er nævnt ovenfor, S. 123. 124. Hans ridderlige Aand, personlige Tapperhed og øvrige krigerske Egenskaber, udmærkede ham blandt de i Begyndelsen af Tredive-Aars Krigen handlende Parti-Hovdinger, meer end en stor og ubøielig politisk Charakteer, eller ved Feltherrens Erfaring og Kundskab modnede Talenter. Hans Anstrengelse og Opoffrelse, hans Dristighed, og den ham undertiden gunstige Krigslykke, blev ogsaa uden nogen afgiørende Følge. Samme Aar, som den tappre Mansfeldt (d. 19. Nov. 1626) i Zara i Dalmatien blev bortrevet af en snigende Feber, blev Ferdinand II. ogsaa befriet for en anden, ikke mindre utrættelig og ubeqvem Fiende. Hertug Christian af Brunsvig døde d. 6. Mai 1626 i Wolfenbüttel; Nogle meente af en langsomt virkende Gift (Theatr. Europ. I. p. 971). Hans Forhold til sin Morbroder var i Begyndelsen af hans krigerske Løbebane ikke saaledes, at det medførte nogen betydende politisk Nærmelse; uagtet der siges, at Kongen skal have havt personlig Yndest for den unge, fyrige Prinds, som i sin tidligere Ungdom var en Tid lang ved det danske Hof („Herzog Georg v. Braunschw. u. Lüneburg, von F. v. der Decken. 1833. I. S. 83.) Han kaldte ogsaa 1621 Hertug Christian (der som oftest nævnes „der Administrator von Halberstadt“) til Congressen i Segeberg (ovenfor S. 89.). Men Kongens Forhold til Keiseren, med hvem han saa længe som muligt søgte at holde sig paa en saadan Fod, at det ikke kom til afgiort Brud, og Kongens egne Planer til at komme i Besiddelse af Stifterne Bremen og Verden for sin Søn, gav Anledning til, at han giorde sig al Umage for at holde baade Hertug Christian og Grev Mansfeldt borte fra den nedersaxiske Kreds. Af et følgende Brev (Jan. 1624. S. 149) seer man ogsaa, at Kongen paa sin egen Maade driver Spøg med sin Søstersøns sielden vel overlagte eller efter rigtige Planer udførte krigerske Foretagender. Hertugen havde, i sit 22de Aar, været en af de allerførste til at gribe til Vaaben for den fordrevne Pfalzgreve og bøhmiske Konge Frederik V. Der sagdes, at en ungdommelig og ridderlig, skiøndt ubeldig Kiærlighed for hans skiønne og ulykkelige Søskendebarn, Elisabeth af England, var den første Anledning dertil. (Paa sine Faner og Mynter pleiede han at føre den Devise:

tedtlichkeithen kegen dehnen Soldathen so ihnen zulauffen wollen wbet, vndt ob der Bisskop sich woll Entskuldiget ihn (in) seinem Schreiben, So muß ich doch meineß vetthern schreibendt trawen, Will derohalben ihm rahthen daß er solches einstelle, auch weill man deß Mandtzfelderß Erklerung bekommen daß er, souern Er nicht offendiret, dem Stiffthe nichtes thun will; So wehre zum diinligsten daß daß folck so ahngenommen ist wiiderulnm abgeskaffet wurde vndt neutrall bleyben.

141.

Ahn den Churfursten zu Saxen. (A.)

Kongen vil begiere Churfyrstens Betænkning angaaende Sagernes forvirrede Tilstand i Tydskland; og særdeles, hvad man helst maatte foretage med Hensyn til Greven af Mansfeld.

Nachdehm eß Ruhmer Ihm Römsken Reiche zu einen Selsamen Zustande geraahten, vndt man disses ordtz keine gewißheidt habe wie eß ahnitzo zusteen mag, darzu fernimdt man auch daß dii dranckfalen der Religionßueruanthen Je lenger Je mehr zuwaren, Wihe auch ahn dissen orthen deß Mandtzfelder Armei halber ihn großer gefahr steen.

Begeret man derohalben zu Erfhaaren den zustandt deßelbigen, auch waß ihn deß Mandtzfelderß werck fohrzunehmen.

142.

Ein Briiff. (A.)

Ahn den hertzogen von Lyneburch, daß nach dem man zuuorn Ihn der guthe versuchet hatt ihm vndt he: fri: zu holstein der streitigen sachen halber deß Spolii vndt Jammerdickß, vndt eß dahmalß keinen fordtganck gewunnen, Alß wolthe man noch auffs newe dasselbige ver-

---

Pour Dieu & pour Elle; som Catholikerne ikke glemte at bruge som Vaaben imod ham. F. v. der Decken: Herzog Georg v. Braunschw. I. S. 112). Christian IV. vilde derimod aldrig beslutte sig til nogen egentlig Opoffring for sin Svoger Kong Jacob, eller hans Datter; og, ligesom de fleste Fyrster i den nedersaxiske Kreds, tovede han saa længe med at erklære sig med Alvor og Eftertryk for den protestantiske Sag, indtil Keiseren og det catholske Partie havde faaet friere Hænder til at modvirke og undertrykke de splittede, og omsider kun ufuldkomment forenede, og uheldigt ledede Stridskræfter. Hertug Christian selv blev tilsidst et Offer, ikke blot for sit ungdommelige, romantiske Heltesind, men for egennyttige og fiendtlige Intriger i hans egen Slægt, det welfiske Huus, som Keiser Ferdinand godt forstod at benytte.

suchen, worzu man gesanthen ordnen will wan man Erfharen kan wan eß Ihm zu besten gelegen sein mag.

143.

Friderichо gynther zu handen. (A.)

Det paalægges ham at giøre Udkast til et Brev til Keiseren, hvori Kongen vil søge at undskylde Hertug Joachim Ernst af Holsten (Ploen), som ved adskillige Handlinger har paadraget sig Keiserens Mishag.

Eine fohrskrifft ahn den keysser Führ herdtzog Jochim Ernst zu holstein [1]).

Weil ehr sich befhaaret daß ihm ihn (in) ahnzuchung der Lehn disse nachfolgende obstacula fohrkommen Solthen:

1 daß er dehm Phaldtzgraffuen ihm Behmsken wehsendt auffgewarthet.

2 daß er Ihn deß Phaldtzgraffuen ahnligendt sich ahn mihr sich hatt gebrauchen Lassen.

3 daß er sich kegen dissem keysser (doch ehe er zu dissem dignitet gekommen) bei den Venetianer hatt gebrauchen lassen.

Disse motiven können vngeferlich gebrauchet werden:

1 Er seii Ein Junger herre gewehssen, vndt eß nicht besser verstanden.

2 Er habe kein ziidtz [2]) gehabdt.

3 Er habe sich nihmahls ihm fehlde bei dehm Phaldtzgraffuen gebrauchen Lassen.

4 Daa er vernommen daß der Phaldtzgraff ihn vngenade kommen, So haatt sein absкeidt genommen vnd ganß sich von ihm abgewendet.

Conclu:

Man hoffthe Er wurde den keysser Ihnß kunfftig behegelige dinste noch leisten können.

---

[1]) En Son af Hertug Hans den Yngre, f. 1595 den 29. Aug., Stifter af den Holsten-Ploenske Linie; gift den 12. Mai 1633 med Dorothea Augusta af Holsten-Gottorp; død den 5. Oct. 1671.

[2]) Sitz, Sæde, Fyrstendømme.

144. (A.)

Ein andtuord Schreibendt auff di beide Schreiben von dehm kreidtze. (A.)

Kongen undskylder sin Mangel paa Evne til at hielpe Kredsen med den begierte Pengesum; men lover en Hielp af 300 Ryttere, m. m. — Secr. Günther skal skrive et andet Brev til Statholderen (i Holsten) om at instruere Knud Gyldenstierne, i Henseende til Hertug Christians Opfordring.

Daß man ihnen mit der begerthe Summa geldeß vhm allerlei hoch=bedencklichen motiven halber nicht wilfheren kan; auff daß aber sii Spüren mugen, daß man nicht gantz di hand von sii abziien will, so ist man erbiettig auff erste ahnfoderung so beim Stadthalther geskiit ihnen mit 300 Reither zu endsetzen auff vnseren kosten, Nicht zueifflende sii werden, ihren versprechen nach, wiideruhm auff allem notfall vnß daßelbige thun [1].

Ahn den Stadthalther daß Er knud gyldenstern [2] auff h: Christianß ahnmahnung soll wißen lassen, wahn Er fordtricken soll vndt wohrhiin.

1624.

145.

Huorepther thomaß Nul Och Jorgen Sehfeldt Sig skall retthe. (A.)

Begge skulle begive sig til Malmoe, for at lade Sivert Grubbe „med god Lempe" arrestere en Borger i Staden, Arnold Wysvyler, hvis Breve og Papirer skulle forsegles, hans Gods registreres, og han selv sættes i Forvaring paa Slottet.

Dy skall sig ymorgen strax herfraa paa Weien til Malmo begiffne, och naar (de) sammestedtz anlanger, Skall thomaß Null [3] sig til Synerdt Grubbe [4] oppaa Slottid begiffue (Och Jorgen Sehfeldt [5]) y byen bliffue) och hannem befhale med god lempe att sende

---

1) Jvf. S. 129. Kongens Skrivelse til Rigsraadet af 12. Mai 1623; og Raadets Betænkning til Art. 9.

2) Knud Gyldenstierne til Thim, Befalingsmand paa Hald Slot (Ridder 1633; død 21. Decbr. 1636.); s. Slanges Christian IV. S. 869.

3) Thomas Null eller Nold, en lieflandsk Adelsmand, der i Calmar=Krigen var gaaet i Christian IV. Tieneste.

4) Den bekiendte Sivert Grubbe (til Hofdal), der var Befalingsmand paa Malmohuus fra 1602 til 1628 (Hans Dødsdag var d. 27. Marts 1636).

5) Jorgen Seefeldt til Refs (senere til Ræs, det nuværende Lindenborg) blev 1630 Landsdommer i Siælland, 1610 tillige D. R. Raad. (Han døde 28. Febr. 1662. og er især bleven navnkundig af sit store og sieldne Bibliothek, hvis Skiebne i den svenske Krig 1658 er bekiendt nok).

bud epther Arnoldum wysuyler, borger sammestedtz; Och naar Jorgen Sehfeldt kan tencke at samme wysuyler er paa Slottid, Daa skall hand strax indgaa y forbenenthe wysuylers huß och lossomend, och sammestedtz forseyle huyßom der fyndiß aff breffue, Skarthecker, elleroch huessom y dymaader neffniß kan. Herpaa skall Arnolduß wysuyler arresteriß Paa Slottid [1]), och aff thomaß Null och Jorgen Sehfeldt Registreriß hueß forbemeldt Er, huad husse, garde og Liggende grunde kan werre, ted Skall Lensmanden sammestedtz beholde y arest Paa En ret, menß hueß Breffue och anden eptherretning sammestedtz fyndiß, skall foriß strax med.

Actum Croneborrig den 14 Janvarij Anno 1.6.2.4.

146.

Friderícho Gunther zu handen. (A.)

Capitlet (i Bremen) maatte underrettes om Administratorens Intention, m. m. — Kongen beretter om et opdaget Anslag af de Catholske og det pavelige Hof paa Danmark; i Kiøbenhavn og Malmø er fundet Messeklæder, Afladsbreve, o. s. v. De brunsvigske Deputerede, som skulde afhente et Laan (paa 30,000 Rd.) i Kiel, vilde have indført uaftalte Poster i Obligationen, som Kongen intet vil vide af m. m.

Ich habe heuthe Dato dein Schreiben Nehben den beilagen alhie Emphangen vndt alles durchgesehen, Erachte nuhn nichtes dinligerß sein konne dan daß daſ Capittel woll vhm deß Administraters intention informiret wurde, worzu seine eigene schreiben sehr dynlich seindt, welche ich, Soweit disse wberskickte effectuiren konnen, dihr hiebei wider zuskicken thun, welche du bei den actis werdest zuuerwahren wissen. Ein Schreibendt ahn herdtzog Christian habe ich auch darbei gefunden, welches ich auch darbei gelassen weill ich meine daß eß in der Eiile darbei gekommen. Waß Sein, he: Christian, abmahnung auß den Niiderlanden anlanget, Darbei ist biß dato souil immer muglich gesteen, Ahn fleissige ermahnung sol eß noch nicht mangelen, wan man Erfharen kan wohr er ahnzutreffen. Bei dissem seinem fhorhaben mag er woll Sehlich werden, aber beschuerlich Reych [2]).

---

[1]) Han stod i Forbindelse med Catholikerne; (om hvilke s. Nr. 146.)

[2]) Efterat Hertug Christian af Brunsvig d. 27. Jul. 1623 havde tabt et Hovedslag mod Tilly ved Stadt-Lohn i Bispd. Münster: (Theatr. Europ. I. 845), samlede han Levningen af sin Hær, 600 Ryttere og 3000 Mand Fodfolk, ved Arnheim. Generalstaterne toge ham i deres Tieneste; men det varede ikke længe, for

Der Almechtiger hatt wunderbarlich Disse tage der Catholisken ahnslag auff disse lender offenbaret; Dan wihe alhie in der stadt vndt Malmoe ihre Mesgewand, kelche, deß Phabstes ablaß, mit wessen mehr darzu gehörigen Sachen gefunden, nehbenst deß Pabstes Instruction ahn welchen orten sii ihren ahnfanck machen sollen, wie auch ihre Collecten ahnzustellen.

Diß werck recht ihns werck zu richten seindt 16 Cardinelen versamlet gewehsen vndt contributiones ahngeordnet, alſo daß von dem

---

de atter opsagde ham, da hans Tropper, der ikke vare vante til Disciplin ogsaa i Holland vilde sørge for sig paa egen Haand. Nu traf han sig med 8 Compagnier og 1000 Ryttere ind i Ostfriesland, og tog her en fast Stilling ved Gretsiel. Han indsaae det farlige i sin Stilling, og anmodede sin Familie om at udvirke hans Forsoning med Keiseren, som han tilbød at underkaste sig, naar det kunde skee „uden nogen servil Submission, der maatte blive de ældgamle kongelige og fyrstelige Huse, hvoraf han var udsprungen, til Haan og Spot.“ Hertugen lovede derfor ogsaa at aftakke sine Krigsfolk, saasnart han kunde faae Penge til at lønne dem. Imidlertid havde Christian IV. i Begyndelsen af Nov. 1623 sendt Henrik Rantzau til Gretsiel, for at advare ham fra at tage sit Qvarteer i det Oldenborgske, eller begaae noget fiendtligt imod Grev Anthon Günther, som stod under Danmarks Beskyttelse. Hertug Christian lovede dette; men da Noden blev mere og mere paatrængende, søgte han i de sidste Dage af Aaret Hielp hos Greven af Oldenborg, til at kunne aflønne sine Tropper; og den 5. Jan. 1624 blev der, under Medvirkning af Christian IV., sluttet en Overeenskomst, i Følge hvilken Greven forstrakte Hertugen 9000 Rdlr. (hvorfor dennes Broder maatte gaae i Borgen); og hans aftakkede Folk blev det tilladt, i smaa Hobe paa 30 til 40 Mand, at drage igiennem Oldenborg. Dog, i Stedet for, som man ventede, at komme hiem til Brunsvig, begav Hertug Christian sig tilbage til Holland; hvorfra han vel, i et Brev til sin Moder (Gravenhagen. $\frac{4}{15}$ Mai 1624), paa ny lovede at underkaste sig Keiseren, under anstændige Vilkaar; men en Forandring var imidlertid foregaaet i den europæiske Politik og i den pfaltziske Churfyrstes Stilling, som snart atter kastede Hertugen ind paa Krigens Bane. Kong Jacob I., fortørnet over at see sig skuffet i Planen med Prinds Carls Giftermaal i Spanien, sluttede sig noie til Frankrige, og denne Stat (eller Richelieu, som styrede den) forenede sig (Sept. 1624) paa den ene Side med Savoien og Venedig, paa den anden med de frie Nederlande imod Spanien (og Østerrige). Hert. Christian betænkte sig da ikke længe paa at følge sin Vaabenbroder, Grev Mansfeldts, Exempel, og forpligtede sig til, i Forening med denne, imod maanedlige Subsidier af de forenede Magter, at bringe en Armee paa 32,000 Mand paa Benene (Jvf. bl. a. Theatr. Europ. I. 817. 836. 851. G. Mittendorff üb. Hertzog Christian v. Braunschw. im 30 jährigen Kriege: Archiv des hist. Vereines f. Niedersachsen. 1845. S. 92—94). Intet af dem udrettede i A. 1624 noget betydeligt; men først i 1625 traadte Christian IV. i activ Forbindelse med Coalitionen mod Østerrige.

capitall 60 Dausendt cronen in illum vsum Jehrlich solthen spendiret werden. Welcheß du mit guther gelegenheit meiner Schuester vndt h: friderichen sollest zu wissen thun.

Dii Braunswiche deputirte, So daß geldt zum kyll haben abholen wollen, haben allerlei sachen in di obligation immisken wollen, welcheß zu Skeningen nicht abgeredet, wohruhm du souill thunlich bei der Schuester ahnmeldung thun sollest, daß eß bei dem einmahl abgeredethem abskeide verbleiben mag oder mihr mein geldt widerum zuzehlen. Ehe ich dii 30 thausendt aufgezehlete Daler bekomme, So trette ich daß amdt Sycke nicht ab. Datum Croneburch den 24 Janvarij Anno 1.6.2.4.

147.

Chanseleren H: Christian friiß til hande. (A.)

Om Qvæg, som skal komme fra Haderslev, og som Lehnsmændene skulle skaffe Nattefoder. Vil Jacob Ulfeldt giøre Vanskeligheder om den spanske Reise, kunde vel Chr. Th. Sehested paatage sig den. Udkast maa giøres til Propositionerne til R. Raadet, hvortil Kongen opgiver nogle Hovedpunkter.

Der skall gørriß breff tell dy Lensmend ymellom detthe Och hadersleff atty skall tage ymod ted fehe som kommer fraa hadersleff Som er 129 Stycker, och skaffe dem Paa en Nadtztiid foder saoch skaffe dem offuer fergestederne. Jacob och holger[1]) Er her y byen, som derom heer kan aduaariß.

Saframdt huoß Jacob wlfeldt[2]) kunde forfalle nogen Difficultet, den Spanske reysse anlangende, daa kunde Christen thommisson den uell gørre, och Jørgen Skuldt Saalenge waare Paa bornen[3]).

---

[1]) Her menes Jacob Ulfeldt (til Urup), Befalingsmand paa Nyborg-Slot, og Holger Rosenkrantz tll Rosenholm, D. R. R. og Befalingsmand paa St. Hans-Kloster eller Odense-Gaard.

[2]) Den ovenfor nævnte Jacob Ulfeldt til Urup, D. R. Cantsler og Befalingsmand paa Nyborg-Slot (død d. 25. Juni 1630). Han kom ikke til Spanien; men i hans Sted Chr. Thomesen Sehested, som fra A. 1616 var Prinds Christians Hofmester, og blev det efter Chr. Friis til Kragerup. (S. ovenfor S. 34. 41.). Jvf. Slanges Christian IV. S. 505.

[3]) Jørgen Schult var paa den Tid Hertug Frederiks Hofmester og erholdt d. 16. Aug. 1621 Kongens Befaling (Siæll. Tegnelser) at ledsage hans yngste Søn, Hertug Ulrik, til Bützow, for at tage Stiftet Schwerin i Besiddelse, efter Farbroderens, Hertug Ulriks, Død, til hvis Coadjutor han var udnævnt (jvf. Slange ved Schlegel. II. 227. 228). Jorgen Schult blev senere Eier af Findstrup (nu Holstenshuus) i Fyen, og forlehnet med Abrahamstrup. Han døde 20. Aug. 1652.

Den Proposition maa nu med tiiden forfattis, som Paa denne tiid Raadit skall proponeris, huilcken du kandt fatthe, Eptherdi du west dy fornemste puncta; fattis Der nogit Syden daa kan ted komme dertiill.

Sauydt ieg nu y En hast kan komme y hue Erre disse:

1 huorlediß man kan forseckre festningerne.

2 Om Prouiandt Och munition till Christianstad.

3 Om k: aff Suerrigß Stercke wdristning til Skybß.

4 Om k: aff Suerrigß Jntention ymod dandtzig och huad deraff komme kan, Epther Radtzsens Erklering de dominio maris baltici [1]).

5 huorlediß man kan affbetale dy penning, Riigit Er frummoder Skilldig, huorudaff En dell y en temmelig tiid ieg haffuer forrentid.

6 Ølsyssens [2]) Defect att suplere.

7 ted Negotium gallicum.

8 Suaar Paa k. aff Suerrigß Siiste Skriffuelsse.

Rossenborrig den 5 Martij Anno 1624.

---

[1]) Paa Kongens Propositioner af 16. Jun. 1622, hvis Original ikke haves, forekommer i Raadets Betænkning, dat. 6. Jul. 1622: Art. 2. „Huor-„vidt man de Suensche udi Øster-Soen will were gestendig.“ „Derom er „Raadets underdanige Betænkende: At saavidt altid hidindtil haver været holdet „for Danmarks Riges Strømme udi Østersøen, med tilhorendes Hoi-„hed, Regalier og Rettighed, derpaa kan de Svenske ingen Ret eller Rettighed „sig tilholde eller dennem concederes. Belangendes hvor vidt Danmarks Ret-„tighed skal være udi Østersøen, da kunde de ikke andet nu paa denne Tid derom „erfare eller vide, end at den med Rette bør at være beregnet fra der, som „Danmarks Riges Farvand begynder, og saa igiennem Øresund ad Borringholm „og Gulland indtil Midvaters imellem Borringholm, Gulland paa den ene, og „Sverriges Lande paa den anden Side, og saa til Øsel; og fra Øsel tvært „over ved Curland. Men belangendes hvis Sø og Strand, som kan være „imellem Øsel, Pernau og Riga, og andre Strømme derom ved Øsel, kan „man sig (som hidtil) tilholde; dog ikke saa fuldkomment, som de forne Strømme, „men efter Leiligheden, som det bedst skee kan.“

[2]) Øl-Accise.

148.

Danmarckiß Riiges Raad som nu her tilstede Erre till hande. (A.)

Kongen tilmelder Raadet, at han har formeret dets Medlemmers Tal med Mogens Kaas og Tage Ottesen Thott[1]).

Eptthersom en Stor deell af Riigenß Raad tyd epther anden ved doden erre henkallid, Saoch enpardt aff dem som ygenleffuer med Skrøbelighed erre belaaden, Saat ickun faa tilbaage erre, Som paa reißer eller opuardtning udi vorriß ehrinder kan brugiß.

Huorfor uy haffuer for gaadt ansiet y denne Radtzens forsamling med Mogenß kaaß[2]) Och taage tot Otteßøn[3]) Radtzens authal att formehre.

aff københaffuen den 12 Martij Anno 1.6.2.4.

Christian.

149.

Chanseleren till hande. (B.)

Enkedronningen har lovet Kongen et Laan paa 50,000 Rdlr., hvilket strax maa tilkiendegives Raadet, for at faae dets Erklæring.

Frummoder Erklerede sig paa myn Begering att hun med 50 thusind daler uylle vndsetthe mig, huilckit jeg sagde till Mogenß kaaß y morriß, att hand ted Raadit skulle syge, atty kunde sig derpaa Erkleere, huilckit endnu inted sked Er; Oc ephterdi ieg y morgen tylig drager herfraa Och achter att sende Arnisenium till frummoder (huortill skall y afften gørriß Ett Paß) saa uyll med hannem skriffueß beskeen; Ellers forstaar jeg att samme Penning Erre halueyß forsagdt till her: aff Meckelborrig, Och tør syden sasuardt komme ad Suerrig, som nogen andenstedtz.

Aff Rossenborg den 23. Martii Anno 1624.

---

1) Rigsraadernes Antal var (efter Oluf Rosensparres Død d. 13. Jan. 1621) kun 10; og større var maaskee Antallet heller ikke, da Raadet anden Gang samledes i Odense, for at tage Stillingen i den nedersaxiske Kreds i Overveielse. (Schlegel Overs. af Slange. II. 216.)

2) Mogens Kaas til Støvringgaard var paa den Tid Befalingsmand paa Mariager-Kloster; senere paa Nyborg-Slot; blev Ridder 1633; døde 1656.

3) Tage Thott Ottesen til Eriksholm var 1624 Befalingsmand paa Solvitsborg i Bleking; senere paa Malmøhuus, og tilsidst paa Borringe-Kloster. Han blev ligeledes Ridder 1633, og døde 14. Febr. 1658 (I en Liigprædiken over ham hedder det, at han den 2. April blev forordnet at være D. R. Raad; det kan være, at han den Dag har aflagt Eden).

150. (A.)

Palle Rossenkrandtz*) till hande.

Han befales, strax at reise til Nykiøbing, for at modtage de 50,000 Rdlr., Kongen faaer til Laans af sin Moder.

Du skaldt strax drage offuer till Nykøbing Och sammestedtz annamme halfftrissyndtztyue thussind rix Daler in specie, huilcke du syden hiid skaldt føre; Du skaldt med dig taage fiieringer huorudi du samme Penning kandt framføre.

Datum Rossenborrig Den 23 Martij Anno 1.6.2.4.

Christian.

---

*) Palle Rosenkrantz til Krenkerup i Lolland var en Søn af den rige Axel Rosenkrantz til Glimminge (død i Dec. 1630) og selv en af de rigeste danske Adelsmænd. Han var født paa Glimminge d. 28. Jun. **1587**; blev oplært tilligemed sin Broder, Oluf, i Soroe Skole, hvorfra de efter 6 Aars Ophold (Palle R. var da omtrent 17 Aar gammel) sendtes til Universitetet i Wittenberg (med Dr. Esben Nielsson), hvor begge Brødre studerede i halvtredie Aar. Derefter reiste de giennem Holland til Frankrige, opholdt sig et halvt Aar i Paris, og siden nogen Tid i Orleans, hvor Palle Rosenkrantz skiltes fra sin Broder, og i Selskab med Just Høeg (til Giorslev) begav sig til Poitiers, hvor han blev i to Aar, og derfra atter til Paris, hvor Palle Rosenkrantz endnu tilbragte et halvt Aars Tid, og endelig **1610** giennem Holland og Tydskland vendte tilbage til Danmark, efter at have tilbragt over 8 Aar i Udlandet. Strax efter sin Hiemkomst blev han i Dec. **1610** antaget i Kongens Tieneste i Cancelliet. I Calmar-Krigen giorde han Tieneste i to Aar, hvor han udmærkede sig ved personlig Tapperhed, og for Elsborg blev skudt paa een Gang med to Kugler i Armen og i Livet, hvoraf han først efter flere Maaneder blev helbredet. I November **1612** sendtes han, 25 Aar gammel, i sit første Gesandtskab til England; **1613** blev han med Jacob Ulfeldt sendt til Spanien, var **1614** med Christian IV. i England, og blev siden af Kongen brugt i flere Statsbestillinger og Gesandtskaber (**1626** i England, og med Frederik Günther til Lübeck i Nov. s. Aar; **1627** til Holland og England). **1616** gav Kongen ham Vordingborgs Lehn (som han havde til **1632**), og satte ham **1627** til Befalingsmand over Nykiøbing og Aalholms Lehn. **1633** slog Kongen ham til Ridder paa Kiøbenhavns Slot, og vilde endnu **1634** sendt ham i Gesandtskab til Sverrige, hvorfra han ved Svaghed (han led i mange Aar af Gigt og Podagra) blev hindret. Palle Rosenkrantz var 3 Gange gift, og havde med sin tredie Hustru, Lisbeth Lunge, som han ægtede 15. Sept. **1629**, 10 Børn (med den første 2 Børn). Den 22. Febr. **1642** døde han paa sin Gaard, Krenkerup, i sit 55de Aar. (s. Liigprædiken over Palle R. af Hans Michelson, Biskop over Fyens Stift. Kbh. 1642. 4). Stephanius nævner ham som den, der tilligemed Kongens Cantsler, Chr. Friis, og Rigs-Cantsler Just Høeg, opmuntrede ham til at udgive Saxo, og bidrog til Bekostningen ved Værket.

151. (A.)

Chanseleren H: Christian friiß till haande.

Raadet skal erindres om at fuldføre, hvad der paaligger dem. Bl. a. maa gives Forsikring paa de i Nykiøbing laante Penge, eller disse tilbagesendes; Udvei maa gjøres til Krigsfolkets Betaling og til Rentepenge, og en ny Anordning om Kongeægt og Frireiser; Lehnsmændene, som ikke i rette Tid erlægge deres Afgifter, maa tages paa en alvorlig Fod.

Memoriall.

1 At Raadit gør ende Paa hueßsom er att bestille [1]).

2 At der gorriß foruaaring for dii syste Penning der kom fraa Nykobing, Ellerоch sendis tilbage ygen.

3 huor pengene skall taagis huormed krigsfolckit skall affskaffis, item renthen som frummoder skal haffue til Pindtzdag.

4 Eptherdi til wollermiß alle Paaß Erre affskaffit, saa nyll gorriß En nyß forordning huormange wogne Raadit skall skaffis naar dy bliffuer forskreffuen, saoch lensmenden naar dy framskicker Regenskaben. NB: jeg saa heldtz att Aadelenß tiener waare frii for att age myt faadebuhr, Och derymod huemsom enthen y En eller anden maade skulle fraam, atty saa huorlediß dy best framkom. Man kunde forsøge ted paa 3, 4 eller 5 aarstiid.

5 Der hielper ingen formaaning til Lensmenden, saast dii fleeste (love) atty til retthe tyde nyll framskycke den dell dy bør, saatt ieg med skriffuelser til dem faast dagligen besuergiß; huorfor du aff Renthemeisterne skaldt fodre En fortegnelse, huorepther dy skall ymod forstkommendiß herredag Steffniß, samange till walburgi icke gor klaardt. NB: dy kunde Lyde in eventum, saframdt dy icke giorde klaardt y Rentheriet inden den tyd, atty daa bør att stande mig tilretthe.

Dy kober godtz med myne Penning huoryblandt Gunde Lange y Norrie [2]) Er en aff, som er 9 eller 10 thusind daler skildig paa hanß Lehn, Och ued icke raad till En daler.

Aff ladgarden for koben: den 13 Apri: Anno 1.6.2.4.

---

[1]) Kongen havde den 10de Marts indgivet 9 Propositioner til R. Raadets Erklæring. Originalen med Cantslerens Haand og Kongens Underskrift findes i Geh. Arch. Da dette Document saavel staaer i Hensyn til nærværende Brev, som til et og andet efterfølgende, meddeles det nedenfor fuldstændigt [151. b.]

[2]) Gunde Lange havde Tønsberg-Lehn, og var gift med Anne Hansdatter (Basse) (en Datter af Hans Pedersen (Basse), Norges Riges Cantsler). Om ham

[151. b.]

Huis wy Christian den Fierde, med Gudz Naade Danmarkis och Norgis Konning, vdj denne Danmarkis Rigens Raadz forsamling till beraadslag wille haffue forregiffuitt.*)

1.

Efftersom woris Naboers Extraordinarie Krigsforfatninger ingen kand werre vbeuest, och Grendzfestningerne befindis icke saa werre forsuarede, som well burde: Saa Siunis oß Nadigst icke Raadeligt eller forsuarligtt, dennom lenger saaledis att lade forbliffue till enhuers discretion, som sig noget widerligt mod oss och Riget wilde indbilde; huorfaare will betenkis middell, wed huilke de saa offte aff oß foreslagne ordinarie Garnisoner vdj for^te Grendzfestninger kunde vnderholdis [1].

2.

Efftersom Christianstadz befestning med Rigens Raadz forbeuist och beuilning er anlagt, och der vdj dog Stycker och Archelie mangler; daa effterdj Rigit merchelig magt paa for^te befestnings conservation er liggende, will tenkis paa middell och contribution, huorledis for^te festning med Nøduendige Stycker och munition kand forsiunis. J lige maader huorledis Gerdt (Gierd) nu kand werre att Samle, Særdelis thill de Adellburs, som aff Atskillige compagnier, did saa well som till andre Grendzfestninger forordnis, aff adelens, saa vell som aff kronens.

---

fortælles (i Klevenfeldts Saml.), at hans Hustru, i hans Fraværelse, havde udtaget Varer hos en Kiøbmand for 942 Rdlr. Spec.; hvilke dog Gunde Lange ved Herredagsdom af 17. Aug. 1630 blev frifunden for at betale, som en Gield, der var giort uden hans Vidende. Dette Træk modsiger i det mindste ikke Kongens ovenfor givne Skudsmaal om hans slette Oeconomie.

[1]) Jvf. S. 155. Anmærkn. 1.

[2]) R. Raadet, som først den 14de April indkom med deres Betænkning over disse Kongens Propositioner, svarer til det 1ste Punkt, at "efter Rigets og Undersaatternes Vilkaar", vil vanskeligen andre Midler dertil kunne findes, end at de nødvendige Garnisoner i Fæstningerne, saaledes som hidtil har været brugeligt, underholdes af Rigets sædvanlige Indkomst. En indlagt Liste indeholder følgende, af Rigsraadet underskrevne „Overslag" paa Garnisonerne i følgende Stæder: 1) Christianstad: En Lieutenant; en Vagtmester; 6 Corporaler; 130 Soldater. 2) Halmstad: To Lieutenanter; en Vagtmester; 6 Corporaler; 130 Soldater. 3) Varberg: En Lieutenant; en Vagtmester; 3 Corporaler; 50 Soldater, foruden de 30, som der tilforn fandtes. 4) Laholm: En Vagtmester; 12 Soldater. 5) Christianopel: En Lieutenant; en Vagtmester; 3 Corporaler; 60 Soldater.

3.

Efterdj den Store Krigspræparation, som Kong. W. vdj Suerig thill Søis forehaffuer, dag effter Andenn megtig formeris (wanseet icke widis hvad for middell eller magtt K. W. vdj Polen thill Siois haffuer) will raadslais om icke fornødenn, floden for en och Anden thilfalde skyldt denne Sommer Att holde vdj Beredskab [1]).

4.

Efterdj Rigens Raad sig wed att erindre, hvad deris Erklering de jure et dominio Maris Baltici nogle aar forleden werritt haffuer, och det nu formenis, K. W. vdj Suerig Dansken at skulle vilde attacquere, och Søfarten did hindre: will betenkis, hvad vdj Saadant tillfaldt och effter forige raadets Resolution er att foretage.

5.

Tuende Seniste Suenske Schriffuelser will foretagis, och om Suar der paa giffuis kand, beraadslais.

6.

Will betenkis, wed hvad middell mand de Frandzøske repressallier en gang for alle kand bringe till nogen endelighedt; paa det Sagen icke saaledis skall heden staa, Riget thil fare, om nogett fiendtlig midler tiid fra andre steder paakomm.

7.

J lige maader will betenkis, hvorledis Rigit med forderligste den gieldt, det woris Elskelige kierre Frumoder skyldig er, kand affligge, saa och oß derforuden erstatte huis Rente wy hendis May: aff samme Pendinge langsommelig Thiidt Erlagt haffuer [2]).

---

[1]) Raadet formener, at efterat Kongen nu har faaet en saa venlig Skrivelse fra K. af Sverrige, med „Erbydelse til al Venskab og god Correspondents,“ giores Flaadens Udrustning nu ikke fornøden, videre end hvad aarlig og sædvanlig pleier at udredes.

[2]) Raadets Erklæring om dette Punkt gaaer ud paa: at hvad der efter rigtig Efterregning og Liquidation maatte befindes endnu at være tilbagestaaende paa denne Gield, det vilde det være raadeligst endnu paa nogen Tid at lade henstaae paa Rente hos Enkedronningen; og først paa næste Herredag at overlægge „hvorledes Landets Leilighed, i denne mislige Tid, kunde være“ til at udrede de fornødne Penge til Gieldens Afbetaling (Jvf. Nr. 161. S. 165. 166.).

8.

Dett sidste paaleg och zise som paa danstøll[1]) fortt forleden giortt er, skall icke kunde forslaa mod den Affgang, paa Tydstølzisenn befindis; hvorfore middell will betenkis wed hvilke Sadan Rigets indkommis merkelig formindskellse kand suppleris[2]).

9.

Effterson wy Nadigst forfarer, En deell woris Lenßmendt fast vraadsommelig och vden nogen Sparsomhedt med woris och Kronens skoue thill deris Egenn Ildebrandt att omgais, och Saadant Kronens Eyedom paa Aaldengieldt, ildebrandt och anden herlighedt thiidt effter anden thill Merchelig forringellse och Schade geraader; Siunis oß Nadigst fast Raadeligt och fornøden, Att enn vißß Taxtt gioris, paa hvor megit wed Enhuer lenßmandt aarligen thill sin fornødenhedt bør att gott gioris; paa det all vendelighedt och mißtniffll deruedt maa betagis[3]). Huorpaa wy Rigens Raadz Schrifftlig gensuar och betenkende Nadigst erre begierendis, dennom vy Samtlig och Sær med All kongelig gunst Nadegst erre beuogne. Datum paa vort Slott Kiobenhaffn, den 10 Martii Anno 1624.

Christian.

---

[1]) Snarere menes her vel danskt Øl, end dantziger Øl.

[2]) Raadet andrager paa, at Afgiorelsen af dette Punkt ligeledes opsættes til næste Herredag.

[3]) R. Raadet bemærker, at der, med Hensyn til Vilkaarene, finder endeel Forskiel Sted i de Lehn, som have Skove; idet der i nogle „befindes udi Jordebøgerne Ydeved, som Bønderne aarligen yde af deres egen Ved“; i andre Lehn derimod „ere Bønderne indskrevne for hvor mange Læs Ved de aarligen skulle age til Lehnsmændenes Behov af Lehnets Skove; i nogle Lehn igien er dette ikke bestemt; „men der skoves og ages efter som nødtørftig Behov giøres“ (nemlig for Lehnsmanden), desuden ogsaa hvad Kronens Bønder i Lehnet behøve til Bygningstømmer og Hiultømmer. Dette maatte bemærkes, og i Henhold hertil Lehnsmændenes Forhold undersøges; samt de, der heri utilbørligen forholdt sig, derfor tilbørligen at svare og staude til Rette. R. R. erklærede sig desuden over Kongens Proposition angaaende Pengemidler til Krigsfolkets Aftakning: at man ønskede, Kongen vilde lade giøre et Overslag, hvormeget det vilde beløbe sig til, og forstrække Riget disse Penge indtil næste Herredag (Kongen har strax, samme Dag, nedskrevet et saadant Overslag. Nr 152); ligeledes, angaaende Kongens Proposition om en ny Anordning om fri Befordring for Rigets Raad og Lehnsmændene, „er Raadets underdanigste Begiering, at dermed maa blive og holdes efter Recessen, og som det af Arilds Tid været haver“.

152.

[Til Cantsleren eller Rigsraadet.] (A.)

Overslag paa de Udgifter til Rytterne, som skulle aftakkes, og til Rentepenge til Enkedronningen, hvortil maa skaffes Penge.

Fortegnelse Paa huesſom Endeligenß ſkall vdgiffuiß.

Anridtgeldt paa 840 Ryther 10 dl. paa manden 8,400 dl.
Rytmeyſtergylden . . . . 840 gy: gør 447 dl.
En Maanidtzſold Paa handen 12 dl. regnit paa
Manden Er . . . . 10,080 dl.
En maanidtzſold paa handen 10 dl. regnit Paa
Manden beløbber. . . . . 8,400 dl.
En maanid til afftackning Ligeſaamegit 12 dl. Paa
huer till Aftackning . . . . 10,080 dl.
En maanid til afftackning Ligeſaamegit 10 dl. paa
huer . . . . 8,400 dl.
Loffgeltyd *) med capiteinerniß forſtreckning vnge-
ferlig . . . . 3,000 dl.
En maanidtz ſold Paa handen . . . . 8,000 dl.
En manidtz ſold till afftackning . . . . 8,000 dl.
frummoderß Renthe nu til førſt kommendiß Pindtzdag 6,000 dl.
Myne vdlagde Penning til krigſfolckit ſom Stackid
for dennetyd bleff afftackit . . . . 12,000 dl.
herforuden Er den ſumma ſom reſtere kan Paa
tyſtolß Syſſe.
Naar man nu regner 10 dl. Paa huer Riither
daa beløber ted ſig . . . . 57,647 dl.
Naar man regner ted paa 12 dl. da er ted . . . 66,007 dl.

huad nu Stadtholderen dennom affhandle kan aff forbemelthe Summa ted haffuer man tilbeſte.

Och Eptherdi Summen løbber ſtørre end ieg haffde troed, daa kan ieg mig icke vnderſtaa ſligdt alſammen Paa mig att taage, ty kornit Paa alle Lehnen ligger wſoldt Och byguerckit reqvirerer dagligenß En ſtor ſumma Penning.

Actum København: den 14 Aprilis Anno 1.6.2.4.

*) Lauffgeld.

153.

Berndt Geyst vndt Fridericho gynther zu handen. (A.)

Om Underhandlinger angaaende Coadjutoratet til Stiftet Halberstadt for en af Kongens Sønner, hvorom han allerede havde handlet under sin sidste Nærværelse i Brunsvig.

Ewer Schreiben sub Dato Halberstadt den 4 Aprilis daß habe ich gesteren abendt alhie emphangen, vndt darauß vernommen wie eß alda bei euch abgelauffen.

Waß nun anlanget daß der Administrator meynen Sohn pro coadiuthore strax ahnnehmen solthe, daß habe ich bei meiner Ledtzsten kegenwardt zu Braunswich [1]) selbst fohrgeslaagen, aber damahlß von den capitularibus nicht acceptiret worden, vndt bin noch zufriiden daß eß auff den slack komme, wohe eß nicht anderß sein kan.

Daß h: Christian sich itzo opponiret, ist kein wunder, weil er sihet daß dii sachen zwyhrich gemacht werden: fuhr meine persohn sehe ich Lieber daß er beim stiffte bleibe, alß daß er heute oder morgen sagen solthe: er hette mihr zu gefallen daß Stifft kuytyret, vndt ohne einige Recompans muhn eß von aussen ahnsehen musse [2]).

Datum friderichsburch den 13 Maij Anno 1.6.2.4.

Christian.

---

[1]) Slange beretter (Schlegels Overs. II. 215), at Kongen, omtr. ved d. 22. Jul. 1623 selv reiste til en Kredsdag i Brunsvig, hvortil han desuden sendte 3 af sine holstenske Raad. Schlegel, S. 215, tvivler om denne Reise, hvorom ellers intet er forekommet ham. At Kongen virkelig (den 22. Jul.) 1623 var paa Kredsdagen i Brunsvig, sees bl. a. af Jens Godesens Liigpræd. over R. R. Eske Brock, som var i Kongens Følge. (Jvf. V. Simonsens Bidrag til E. Brocks Levnet. 1. Hefte. S. 131.)

[2]) Det er tydeligt nok af Brevets Indhold, at Talen er om Underhandlinger angaaende Afstaaelsen af Stiftet eller Bispedømmet Halberstadt til Fordeel for en af Christian IV. Sønner. Administratoren af Halberstadt, den ovenfor omhandlede Hertug Christian af Brunsvig, havde allerede 1623 (den 18. Jul.) udstedt en skriftlig Resignation paa Stiftet, udtrykkelig „in favorem Unsers „freundl. lieben Vettern, Herrn Friedrichen, erwehlten Bischoffen zu Vher„den, und Coadjutorn des Ertz=Stifts Bremen" o. s. v. (Documentet, som findes hos Lünig, Pars spec. IV. Nr. XLIV. p. 108, er aftrykt i den ovenfor anf. Mittendorffs Afh. om Hertug Christian. Archiv d. hist. Vereines f. Niedersf. 1845. S. 85. 86. Jvf. Slange ved Schlegel, S. 208, og det af den sidste, Anm. 216, anførte Kongebrev fra Christian IV. til R. Raadet, 31 Oct. 1624).

154.

Danmarckiß Riigiß Raad som Nu ned kneerod Erre forordnede Commissarier tiill hande[1]). (A.)

Kongen meddeler Commissarierne ved Mødet i Knærød sin Erklæring i Almindelighed over de Svenskes Fordringer, og om Hovedpunktet i Underhandlingen: Tolden. Nu at forstærke Fæstningerne, og holde Krigsskibe i Beredskab, er lettere sagt, end giort. Man skulde for længe siden have fulgt Kongens Opfordring: at sætte sig i bedre Forsvarsstand.

Vdaff Ederß Skriffuelse[2]) haffuer ieg Suenskenß tractater fornommid, huormed dy derriß gode beuegenhed til oß giffuer tilkende. Huad den fornemste Saag Som er tollen, anlanger, derom bør epther fordraagit gaa Dom, Och syden att komme for Opmanden. Jeg for myn Persohn uyll Elygere kon: aff Store Britannien. Dy andre forslaag kan ynted yndgaaß eptherdi dy erre baade ymod fordraagit och

---

[1]) Om Anledningen til det her omhandlede Grændsemøde, s. Slange ved Schlegel, II. S. 232—237. Gust. Adolf havde i Skrivelse af 4. April 1624 anmodet Christian IV. om at foranstalte et Grændsemøde saa snart muligt, særdeles for at komme til Enighed om den Toldstrid, der var opstaaet imellem begge Regieringer, i Anledning af den nye, af K. Christian paalagte Told i Sundet for svenske Undersaatter. Fra dansk Side klagedes derimod ligeledes over en i Sverrige paalagt Told, som stridende imod de sidst sluttede Tractater, med flere Punkter, hvoraf ingen synes af stor Betydenhed. (Udkastet til disse Besværinger er dateret 15de April). Instructionen til de danske Sendebud var af 21de April. Mødet berammedes til den 20de Mai. De danske Commissarier vare Kongens Cantsler Chr. Friis, Eske Brok, Chr. Holk og Rigscantsleren Jacob Ulfeldt; de svenske vare Rigscantsleren Axel Oxenstierne, Bo Ribbing, Gabr. Oxenstierne, og Linnorm Ribbing. Slanges Beretning, at Gustav Adolf selv opholdt sig i Ulfsbæk, og undertiden ukiendt var tilstede ved Møderne, som, efter de svenske Commissariers Forlangende holdtes offentligt, oplyses ved de danske Commissarers første Beretning til Kongen af 28. Mai: „Kongen af Suerrig „er sielff personlig tillstede ved Vlffsbeck, och haffuer veritt ved grendtzen ved „Siørod udi teltt, emidlertid wi haffuer tracterit; Wi kunde icke vide, huad det „betyder". Ligeledes hedder det, at de svenske Commissarier strax i Begyndelsen begierede, „at der skulde tracteris offentlig, saa alle mand, huem der ville, det maatte paahøre"; hvori de danske, efter nogen Protestation, maatte indvilge. Af de efterfølgende 6 Breve, Mødets Forhandlinger vedkommende, har Schlegel kiendt tre (af 30. Mai, 10. Jun. og 15. Jun.), som han har meddeelt paa Tydsk S. 232—233.

[2]) Endskiøndt det synes, for hiin Tid, at være en betydelig Hurtighed, at et Brev fra Smaalands Grændser kunde naae Kiøbenhavn, og Svaret udfærdiges, i mindre end 48 Timer, er det dog vist, at det er Commissariernes første Skrivelse, dat. Knærød den 28de Mai, som Kongen i dette Brev allerede den 30te Mai besvarer.

myn reputation [1]), Om endskøndt som for Dien Laader, atty nu kan gøire oß allehande, Saa trøster ieg mig dog derued at ieg haffuer en god saag huoß huylcken den Allsommechtigste Gud mig altyd haffuer Erholdt.

Festningerne, y huad naffn dy haffue kan, anderledis att Besette, eller muntere, endsom med Radtzenß betenckende allerede skeed Er, kan ieg icke see, huorledis ted skee kan, eptherdi heer inted folck er att bekomme, huad man aff landfolckit haffuer, ted ued man nocksom [2]), Skyben att holle y beredskab Er snaardt saagdt, menß langsom att bringe tyll neye, Eptherdi folckit for bekostning skyld Er forloffuid; haffde man for lang tyd syden fuldt myn formaaning, daa haffde man nu uerrid udi en bedre preparation, Valete, Datum københaffn Den 30 Maij Anno 1.6.2 4.

Christian.

155.

Danmarckiß Riigiß Raad Som Nu ued grendtzen Erre forordnede Commissarier till haude. (A.)

Kongen giennemgaaer de forskiellige Punkter i den ham tilligemed Commissariernes Skrivelse af 30. Mai meddeelte svenske Erklæring af samme Datum.

Ederss Skriffuelse Daterid den 30 Maij haffuer ieg denne tyme her bekommid Och derudaff dy Suenskis syste erkleering fornommid [3]). Myn Erkleering om att dømme y saagen Och syden nelle en Opman

---

1) Commissarierne havde indstillet til Kongen, i Anledning af de Svenskes ubøielige Paastaaelighed i Henseende til Kongen af Sverriges Ret til at kræve Udførselstold af Varer, som kiøbtes til Danmark: at Sagen enten maatte gives under en Opmands, f. Ex. Kongen af Englands, Mægling; eller at det maatte foreslaaes, at Tingene indtil videre kunde lades in statu quo; eller endelig, om det heller ikke kunde drives hertil, at de da maatte bevilge: „at de Svenske maa oppebære den omtvistede Told, som de hidtil have taget, og blive toldfrie udi Danmark og i Sundet, som der hertil været have.“ Commissarierne grunde dette paa „de Svenskes store Fordeel, efterat de nu ere præparati in armis, og Kongl. Majestæts Lande ere uberustede.“

2) Commissarierne havde forestillet det for Kongen som høilig fornødent: at „Norges Rige, og besynderlig Bahuus, kunde blive vel forsynet med nødvendigt Folk og Munition, saa vel som andre Pladser udi Skaane, Halland og Blekind“; ligesom ogsaa at „Flaaden maatte holdes i god Beredskab.“

3) Den er dateret Ulfsbak, d. 30. Mai 1624, og affattet i 6 Punkter, hvilke Kongen i dette Brev giennemgaaer.

epther fordraagit, om saagen till fordraag icke komme kan, den haffuer y nu mer vell bekommen; hùad denne Erkleering anlanger, saa kan ieg inted sehe andit end att den nogit bedre er vdstrøgen en dii forige, menß y sig sielff er ted Lige tedsamme, vdenatty y indgangen bekender atty danske haffuer giffuid toll, dersom dy tilforne haffuer ted nechtid; ty haffde dy icke giffuid toll daa haffde di nu icke behoff att eptherlaa den. Dy foreslagen Puncter anlangendiß, Saa befinder ieg den første [1]) icke nerre wbillig om ted til en uenlig forhandling kommer, naar ted observeris paa begge syder; den anden [2]) befynder ieg billig att nerre, Naar ted medindføriß att ingen ted huercken ued sig eller andre gør; den tridie punct [3]) befiinder ieg den anden att nerre ganske ymod, ty dermed kan di forbyde dy danske huilcken pladtz dii uyll; den fiierde Punct [4]) betreffende, Naar ted benyssis huad Suensk godtz er, eptthersom di sielffuer y den anden punct setter, att inted maa optenckiß huormed den andenß vndersater kan graveris, daa haffuer ted syn maade; Den femthe Punct [5]) er ganske ymod fordragit, Och skulle ted saa nerre atty danske nogle uysse Steeder skulle forreskriffuiß, daa bør dy Suenske ochsaa y danmarck haffue uysse pladtze att handle Paa, Den Sietthe

---

[1]) At hvad der i disse Underhandlinger afgiores og tilstaaes, skeer „allene til at underholde god Venskab, Fred og Naboskab; men ikke, at H. M. Kongen (af Sverrige) dertil skulde være skyldig efter tidligere Foredrag, eller indgaae det af nogen Pligt og Skyldighed“.

[2]) At med den Tractat, som her sluttes, „al yderligere Strid og Controvers om Tolden maa være ophævet“ og at „Danmarks Krone aldrig mere herefter moverer nogen Strid om Toldsagen.“

[3]) At man aldrig i nogen Maade fra dansk Side vil „turbere“ Kongen af Sverrige, naar H. Maj. herefter vilde forhøie sine Undersaatters Afgifter, eller paalægge dem Accise, Told eller noget andet Paalæg, paa ethvert Sted, „der ingen Dansk, såsom den der en gäst är i wåre städher, medh sin köpenskap henkomma maa.“

[4]) „At Kgl. Maj. i Danmark icke besvärer K. Maj. i Sverriges Undersåther med någon Told eller Besväring i Sundet efter denne Dag; om endog någon Controvers imellem Rigerne herefter skulde komme.“

[5]) At de Danske kun maa have fri Handels- og Udsalgsret, til Markeder eller paa andre Tider, paa visse udtrykkelig nævnte Steder (Wexio, Jonkoping, Bogesund, Gamleloße, Brätta, Lidkoping), paa hvilke Steder de saaledes ere fritagne for al Told og anden Besværing.

och syste ¹) Er billig y sig, saauydt fordraagit dennom tilholder att lyde k: aff Suerrigis bud eller forbud. Ellerß Er ieg y myn forrige mening at om y icke kan komme y uenlighed tilrette eptthersom ieg ygaar Eder lod uyde, kunde tollen paa begge syder vdgiffuiß, ted saa ieg heldtz. Valete Datum Croneborrig Den 31 Maij Anno 1.6.2.4.

Christian.

156.

Danmarckiß Riigiß Raad, Som nu till Commissarier wed grentzden forordnit Erre, till hande. (A.)

Om Forsvarsanstalter paa Grandserne imod Sverrige, særdeles om Fæstningernes Proviantering og Forsyning med Ammunition. Andr. Sinclar er befalet at begive sig til Christianstad, m. m.

Wdaff Ederß Skriffuelse Sauel som aff mange andreß Relation fornemmer Jeg atter (at der) skulle tracteris aff k: aff Suerrig ted, som icke aff hannem Er forskildt. Saa endog ieg icke uyll haabiß atted skall uerre sandt, Saa uyll ieg, sauydt med detthe folck Skee kan, haffue altyng y acht; haffde uy ickun beholdt Soefolcken, daa skulle ted nest gudtz hielp ingen nod haffue. Lensmenden haffuer vnderlige begeringer yted man heerfraa skulle skycke dem fehthaalie, der dy sielffuer Er y et land som fehe och andit Er att bekomme. krud och lod bør di att haffue, huorpaa ingen vden laaholm och Christianstad haffuer att klaage, huilcket skall forskaffis med ted snaariste mueligdt er. Ted Er bedre atty taager ind y festningerne hueß omkring kan uerre, endatt fynden ted skulle bordtroffue; myg tyckeß dy forstaar ted ickun Passelig. Den y halmsted ²) Er en tung kaarll och maa haffue en huoß sig; y Christianstad Er h: andreß Synckler befhaalid att begiffue sig. dertill kommer nu den fleste Skanske aadell; saatt ieg icke seer huad arsag di haffuer att vnskilde sig, om endskondt dy endnu ingen stycker derinde haffuer. Jgaar talede ieg med En Rostosker mand, som med nogle Bandstager till Briggersit uaar fraa bleging hiidfrachtid; hand sagde att ued kalmer ganske ingen folck uaar. Dy som aff Østersøen kommer syger alle, atty ingen Skybe aff dy suenske haffuer fornommen. Den Allsom=

¹) At alle Danske, som drive deres Haandtering og Handel i Sverrige, skulle rette sig i deres Handel og Levnet efter Sverriges Lov og de Stæders Privilegier, hvorhen de komme.

²) Erik Rosenkrantz til Glimminge.

mechtigste gud giffue oß alle huad oß till lyff och siell tienligdt kan uerre. Valete. Datum københaffuen den 8 Junij Año 1.6.2.4.

Christian.

157.

Danmarckiß Riigiß Raad Som nu ned grendtzen Erre forordnede Commissarier til hande. (A.)

Kongen er tilfreds med Commissariernes Betænkning over de Svenskes Forslag. At sende Provlant til Fæstningerne i Skaane, er der ingen Udvei til. Kongen har antaget 14 (Handels-) Skibe, for at ruste dem til Orlog, m. m.

Jeg haffuer vdaff Ederß Skriffuelse[1]) fornommid Ederß betenckende Om dy forslaag att acceptere huormed Jeg Er tilfrydtz, Och skall y anuende Ederß fliid atty (at I) yckun Paa dennetyd dennom contenterer, Eptherdi man seer huorpaa ted Er fornaulyd[2]). Prouyandt att skycke til festningerne Er wmueligdt ty heer neppeligenß Er saamegit som maan kan ruste Skyben med[3]); munition Er forskickit till Christianstad. Jeg haabiß Endnu atty io maa uerre saa Erlig atty En maanid, om dy uyll icke lenger, Syge oß tyll, førend dy slaaer Paa oß, alia tempora reqvirunt alios mores. Jeg haabiß atted gaar icke huerdag saa tiill, som nu. ted sygiß heer, dog ued ieg ted icke tiluysse, att den Suenske agent Er hiemmeligenß bordtdragen, Jeg haffuer befhaalid denne breffuisser, athand derom y helsingør sig skall bespørrie. Valete Da: frede: den 10 Junij Anno 1.6.2.4.

---

[1]) Commissariernes Skrivelse til Kongen af 9. Jun. gaaer ud paa to Hovedpunkter i de Svenskes Forslag; det ene, at Kongen ligefrem (pure) vilde afstaae fra sin Besværing, de Svenskes Told angaaende; det andet at indvilge i Betingelsen om visse bestemte Stæder i Sverrige, baade ved Sekanten og inde i Landet, hvor de Danske skulde nyde Handelsfrihed.

[2]) Det synes som Meningen af disse Kongens Udtryk skal være, at de danske Commissarier i nogen Tid ikke skulde drive paa Underhandlingens hurtige Gang. Hertil kunde i saa Fald Stedet sigte i disses Skrivelse til Kongen af 16de Junius: "Enddog eders K. Majt udi en sin forige skriffuelse Naadigst befalde, Sagerne "noget att forholde, paa dett E. K. Mtt kunde vinde tiden; saa haffuer dett "ikke giordtis fornøden; thi de Suenske aff sig sielff, med deriß idelige dispu-"tatzer och mangfoldige Replicis, gjore denne tractation fast lang."

[3]) Commissarierne indstille egentlig om Stykker at sende til Grændsefæstningerne, og tilsende Kongen en Skrivelse, som de havde modtaget fra Mogens Gyldenstierne (Lehnsmand paa Varberg), for at Kongen deraf kunde erfare, "hvor stor Uorden der er i Fæstningen og Byen, besynderlig af Mangel paa Brod og Folk."

Jeg tog ygaar 3 Orlofſkyb an y Sundit huilcke uar heell uyllig dertill; y køben: fyck ieg 10. y køge 1. Och haabiß neſt gudtz hielp att faa fleere, dy Erre beſetthe med Større ſtøcker. Jeg fandt dem uylliger dertill, end ieg nogentyd kunde haffue gettid; Saattuy med 24 Skybe kan gaa tiill Segelß.

158.

Danmarckis Riigiß Raad Som nu til Commissarier ued grendtzen forordnit Er till hande. (A.)

Kongen er ikke enig med Commiſſarierne i, at man ikke ſkulde hindre de Svenſkes muelige Forſæt, at ſende en Expedition til Dantzig; og vil ingenlunde tilſtede deres ved Elvsborg ſamlede Skibe at løbe gjennem Sundet. Flaadens Udruſtning vil Kongen vel „holde i Agt"; Rytteriet ſamles, og de Jydſke Ryttere ere indkaldte.

Vdaff ederß Skriffuelſe haffuer jeg fornommit, hueſſom ſyden tracterit er, derhuoß Ederß betenckende at man Sueuſkens forſeet Paa Dandtzig icke ſkulle forhiindre [1]), huorunder mig ſynis att uerre mendt, att man dy ſkyb ued Elſborrig ſkulle ygennom Sundit laade Paſſere, huilckit ieg ingenlunde uyl tylſteede. Jeg lod mig offuertaale att folckit bleff affſkaffit. Jeg laader hannem nü ſlet inted bliffue Stercker y Oſterſøen end han Er. worriſ flaade ſkall Saalediß bliffue holdt y acht, atthand neſt gudtz hielp Skaall bliffue fraa køben: ſaoch Sundit [2]), Worherre giffue att uy uaar uyß paa huad deraff uyll bliffue. Riiteried ſanckiß dageligenß, Och er nu bud Epther dy Judtſke. J ſkriffuer icke rett tydt fraa Eder, huorfor man icke kan uyde udi huad terminis ted ſtaar. Jeg kan icke uyde huortill den lange tractation Er god, Skulle der nogit løbe for, daa uaar ted beſt, att herredagen bleff Opſaatt, til bedre tyd. Valete Datum frede: den 15 Junii Anno 1.6.2.4.

Chriſtian.

---

[1]) J Commiſſariernes Skrivelſe til Kongen af 14. Jun. er deres „underdanigſte „Mening, efter denne Tids ſelſomme Leilighed og Tilſtand, at det vilde være „meget betænkeligt, nu at hindre Svenſken udi ſit Forſæt, med hans Skib at op„holde, om hand haver nogen expedition for paa Dantzig, eller de Steder, „ſom formenes; thi man dermed kunde give Aarſag at drage den ganſke molem „belli paa os ſelv; anſeendes den mægtige ſtore præparation til Land og Vand „af indlændiſke og udlændiſke, hvilken han udi en Jil letteligen kan henvende „hvor ham ſelv bedſt ſynes" o. ſ. v.

[2]) Commiſſarierne havde yttret ſig angaaende den Mulighed, at de Svenſke kunde faae i Sinde at udføre et Anſlag „paa Kiobenhavn og Sundet", og indſtille, om det ei var raadeligſt, at holde Flaaden ſamlet ved Kiobenhavn, og ikke ſkille den ad.

159.

Danmarckis Riigiß Raad Som nu ved grendtzen til Commissarier forordnit erre til hande. (A.)

Bemærkninger i Anledning af de Svenske Commissariers Replik. Kongen vil ikke tilstede, at Muniton „pro libito" skulde passere Sundet, som er „ganske imod Neutraliteten". De Svenskes store Krigsmagt vil han ikke ret fæste Tro til. I Søen have de aldeles ingen Skibe, og det kan ikke frygtes, at de vilde besøge Sundet og Kiøbenhavn.

Ederß Skriffuelse Daterit den 16 Ivius haffuer ieg ydag bekommit, Och deraff fornommid, huessom di Suenske Replicando forregiffnit haffuer.

Huad nu dy beedigthe Certificadtzer anlanger, Dem bør dy att vdgiffue, Och kan medrette derfor dennom icke vndskildige saframdt dy vyll handle ret, Dy maa laade dennom som Suerer sorge for derriß Samuyttighed. Atty danske herepther skall handle paa uysse steeder, ted haffuer numehr syn beskeen; menß huad recompans dy skall haffue for ted, atty y fordragit for alle andre Nationer haffuer den prerogativam atty Erre tolfrie Och nu skall uerre dy andre Lyge, ted seer Jeg inted. Munition dennom pro Libito igennom att skulle Passeriß, Er ganske ymod neutraliteten Och detthe konningrige hell faarligdt, Och om dy uylle begere att den flaade ued Elsborrig skulle Steediß ygennom sundit, daa haffuer y udaff myn Syste skriffuelse derom fornommid myn mening.

Om Suenskens Store krygsmacht, huorpaa maaske dy pucker, fornemmer man Lydit till; hanß Skybe ligger ganske wferdige; hanß tydtske folck døer for fode ued Stockholm. I Soen er ingen huercken store eller smaa aff hanß Skybe, Och haffuer ieg en aff galeieren ind y Skeeren, som kommer nest gudtz hielp y disse daage med uysse tydinger. ted haffuer nest gudtz hielp ingen nod for, atthand besøger koben: Och sundit, Jeg achter nest gudtz hielp att haffue hand y hanke med hannem. Valete Datum Crone: Den 17 Junij Anno 1.6.2.4.*)

Christian.

---

*) Uden Tvivl fattes her Breve, som Kongen imellem den 17de og den 28de Jun. har tilskrevet Commissarierne i Knærød. Det var ikke for sidstnævnte Dag, at Grændsemødet omsider kom til Slutning (jvf. Slange, ved Schlegel, II. S. 235—37), efterat man endnu (som af de bevarede Documenter, det knærødske Møde vedkommende, erfares) havde vexlet henved 30 Skrivelser, og imedens man paa begge Sider klagede over Langsomhed og idelig Udsættelse i Underhandlingens Gang.

160.

Andtuordt auff deß key: gesanthen ahnbringen *). [A.]

Instruction (til Kongens tydske Cantsler eller Secretair), hvorledes Svaret paa Keiserens Andragende ved sin Gesandt, Greven af Oldenborg, skulde indrettes, og paa hvilke Hovedpunkter Kongens Forslag til en Fredsmægling imellem Keiseren og den fordrevne Churfyrste af Pfalz skulde grundes.

Nachdem der key: den graffuen v: Oldenborrich gesandtweiß ahnhero hatt abgefertiget, mit-begeren: daß ich dem gemeinen wehsend zum besten, wie auch zu wiiderbringung deß werden friidens mich wolthe interponiren, auffdaß ihm Rømsken Reyche de novo nicht Ein new fewer muchte auffgeblassen werden, Nuhn weiß sich der key: guthermassen zuendtsinnen, Welchergestaldt ich zu wntherskidtlichen mahlen gesanthen bei Ihm gehabdt allemahl zu dem ende vndt zueck instrverit, daß der key: dii sachen darhiin Dirigiren wolthe daß der gemeine friiden widerum ihnß Röm: Reych muchte introdutiret werden; Welcheß alleß nichtes hatt effectuiren konnen. Auß welchem allem zunernehmen, daß

*) Gram har ved sin Paategning af Aarstallet henfort dette Udkast til A. 1624; om Rigtigheden heraf kan saameget mindre tvivles, da der haves Afskrift af Kongens skriftlige Svar til Keiseren (dat. 8. Jul. 1621), udarbeidet efter nærværende egenhændige Udkast. Imidlertid kunde det synes tvivlsomt, hvorvidt Kongens Yttring om Robert Anstruther kan bringes i umiddelbar Forbindelse med „den Engelske Gesanter", som Kongen omtaler i den (med Cantslerens Haand nedskrevne) „Replica" til R. Raadet af 22. Jul. 1624, der nedenfor er aftrykt [160. b]. Der er adskilligt i Indholdet af denne Kongens Instruction, som gior det meget rimeligt, at den er tidligere end den foregaaende Replik til Raadet (af 22. Jul.). Greven af Oldenborg forebragte derimod allerede den 4de Jul. sit Ærende for Kongen (Schlegels Anm. 235 til Slange, II. S. 225); men saaledes altsaa tidligere, end Rob. Anstruthers Ankomst til Danmark (hvilket ogsaa stemmer overeens med Schlegels Yttring, II. S. 225: „daß Christian IV. bald nach des Grafen v. Oldenburg Abreise seinen Entschluß geändert„), i hvilket Tilfælde Stedet, hvor Kongen nævner R. Anstruther, maatte saaledes være at forstaae, at han vilde indhente den omtalte Efterretning fra Anstruther skriftlig. Muligt var det dog, at denne allerede var ankommen til Kiøbenhavn, men endnu ikke (omtr. den 4. Jul.) havde talt med Kongen (Et Brev, som haves, til Christian IV. fra Lord Montgommery, dat. 16. Junii 1624, skulde R. Anstruther overbringe). I ethvert Tilfælde finder en betydelig Forskiel Sted imellem Kongens Stemning og Yttringer i begge Actstykker. Svaret til Keiseren er heelt igiennem fredeligt, fremsætter moderate Forslag til Forliig med Pfalzgreven, og tilbyder Kongens Mægling. Repliken til Raadet er affattet i en langt mere krigersk Tone, og gaaer i det mindste ud paa en væbnet „Confederation" med tydske Fyrster imod den Fare, som ogsaa kunde true, „dette Rige" (Danmark) dersom „Papisterne og Liguen" skulde vedblive at gaae frem, som de giorde.

ich daß meinige darbei gethan, vndt Nuhmer billich mich solcher sachen Endtslagen Solthe. Auffdaß aber der key: sehen vndt vernehmen Sol, daß ich meineß Ordtz gerne thun will waß ihm vndt dem Röm: Reyche zu Ehren vndt Ruhe gereichen kan, So will ich mich deß key: begeren nach accommodiren vndt versuchen wie weit bei den sachen thunlich. Doch mit dem bedinge daß ich erfhaaren mag, Waß der key: dem Phaldtzgraffuen fuhr genaade erweissen will; Dan nicht zuhoffen, daß etwaß fruchtbarligeß dem gemeinen wehsendt zum besten kan tractiret werden Souern Solcheß nich vorheergehe. Ich fuhr meine Persohn kan zuaar nicht eigendtlich wissen, wohrhiin mein Schuager, der von Engelandt, nehbenst seinen adherenten incliniren. Woruon ich doch mit dem forderligsten bei Rubberdt Anstruther werde gewißheit haben. Weil nun ganß nicht zu zueiffuelen daß Jo obgemelther der von Engelandt samdt seinen Confoederanten daß Eusserste muglich darbei thun, vndt auff di restitution in integrum höchlich urgiren werden, Ob nun skon ich fuhr meine Persohn nichtes Liiberß wunsken muchte, alß daß wie obengemeldet alleß ihn guthe ruhe widerum muge gestellet werden, So kan der key: dennoch leichtlich Ermessen, daß ich, wie gerne ich auch wolthe, mich von meinen so gaar nahen anueruanten ihn ihr so hoe angelegene Sache nicht endtslaagen kan; Der key: auch bei sich abnehmen kan waß sii fuhr ihre persohn, ihn solchem falle, bei deroselben nahen verwanthen thun wurden. Wan ich aber wie obengemeldet erfhaaren mach, Ob der Phaldtzgraff perdon erlangen mach, vndt wieweit derselbige sich erstrecken Soll: Alsdan will ich, meinem Obengemeltem erbiitem nach, allen muglichen fleyß anwenden, also daß der key: Erfharen soll daß es, ob godt will, ohne frucht nicht abgehen Soll. Weil nuhn ohne allen zueiffuell der key: wirdt wissen wollen, Ob von mihr Eynige fohrsleege gethan seindt, So soll folgender gestaldt darzu geandtuorted werden, daß meiner forslaag also sei: 1. Daß dem Phaldtzgraffuen dii Ober vndt wnderphaldtz Strax wiiderhuhm eingereumet wurde. 2. weil dii Chure auff Beyeren transferiret vndt ich meineß theilß solches deß key: factum nicht zu Disputiren habe, daß nach absterben desselbigen von Beyeren der Phaldtzgraff wiiderhuhm ihn seine fohrige dignitet restitviret wurde. 3. daß souern Eiinige abbitthe gesfeen solthe, daß alßdan dieselbige durch gesanthen gesfeen muge, Solthe auch deß könnichlichen tittelß halber einige zuihrickeit

Einfallen, So ist meiner meinung nach darahn wehnich oder ganß nichtz gelegen, aldiiueill derselbiger ihm, dem Phaldtzgraffuen, von niehmandtz ihm Reiche gegeben wirdt, auch derselbiger tittell ihm mer Skymphlich dan ruhmlich ist*), auch mit der zeit bei den auslendisken Potentatem woll fallen wirdt, wie dan der von Engelandt ihm denselbigen noch niehmalß hatt geben wollen. Welcheß also kurdtzlich meine mehnung ist (doch den anderen wnuergreifflich) Dan ich nochderzeit, wie fohrhiin vermeldet ist, nicht wissen kan waß der von Engelandt nehbenst seinen adherenten meinung oder fohrslag sein mach.

Weill nuhn solche fohrslege dem key: woll thunlich seindt, alß verhoffet man disses ordtz daß mit dem forderligsten gute resolution einkommen muchte, auffdaß durch protrahirung der zeit, keine wrsache zur weitleuffticbeit muge gegeben werden; Dan ich mich nicht zuobligiren weiß oder kan, daß ymmittelst nicht allerlei preparatoria Solten gemachet werden.

Weill mihr auch genunckſam bekandt daß der key: von gott dem Almechtigem mit hoem verstande begaabet ist, So zueiffuele ich nicht, Er wirdt disse sache zu seinem selbst Eiigenem wolstande, vnd Ruhe, nebenst deß ganssen Ro: Reichß prosperitet. ihn acht haben vndt sich in dissem accommodiren vndt moderiren daß man damahllein Ihm wercke spiiren mack, daß dii wiiderbringung deß werden friidens dem key: zu hertzen gehe.

[160 b.]

Replica paa huiß Samtlig woris Elsk. Danmarkis Rigis Raad Oß Belangende den Engelsche Gesanters Anbringende, ved Oß Elsk. Christian holk och Jacob Wlfeldt wore mendt och Raad, vnderdanigst haffuer ladit foregiffue[1]).

*) Man seer af denne Yttring tydeligt nok, hvad ogsaa ellers, om ikke med samme Ord, viser sig (jvf. S. 89 om »den gewesene Konge af Böhmen«; og S. 161, Nr. 1), at Churfyrsten af Pfalz, med hans böhmiske Kongevaaben, ikke har staaet meget høit i Christian IV. Mening.

[1]) Efter Originalen i Geh. Arch., som er skrevet med Cantsler Chr. Friis's Haand. Kongens tidligere Indgivende til Raadet, denne Sag vedkommende, mangler. Saameget mere Anledning have vi til at meddele dette vigtige Actstykke, som bærer Præg nok i Indhold og Udtryk, af at være udgaaet fra Kongen selv, skiøndt

1.

Belangende æquitatem causæ Palatini vdi det Behmiske negocio; saa endog wy icke dett Behmiske procederen, och Palzgreffuens for-

---

det ikke er egenhændigt. Det sees tydeligt, at Christian IV. er bleven omstemt, med Hensyn til Pfaltzgreven, og en Krigsrustning til at fremme hans Restitution; og det har vel været Rob. Anstruthers Sending til det danske Hof fra Jacob I. i Sommeren **1624**, som uden Tvivl for største Deel har bevirket dette Resultat. Anledningen til K. Jacobs forandrede Politik, med Hensyn til hans Svigersøns Anliggender, er ovenfor berørt (S. 150). Hvilke Følger den i øvrigt havde for England og for den pfaltziske Churfyrste, ligger udenfor vort Formaal; og Gangen af dette Aars engelske Underhandlinger i Danmark lader sig, formedelst det hidtilværende Savn af derhenhørende Archivdocumenter (saa vel som af Christian IV. Calender for dette Aar), ikke nøiere oplyse; men den endelige Virkning af R. Anstruthers diplomatiske Bestræbelser yttrer sig kiendeligt nok i dette Christian IV. fornyede Andragende, som ogsaa havde til Følge, at R. Raadet — endskiøndt, som man seer, ikke med den bedste Villie — i det mindste for en Deel føiede sig efter Kongens gientagne Forestillinger om at antage sig Protestanternes og især Churfyrstens Tarv. Man seer imidlertid tydeligt nok af Rigsraadets Giensvar paa denne Kongens Replik (jvf. S. 165), hvor nødigt det opgav sit herskende System: i ethvert Tilfælde, hvor ikke den høieste Nødvendighed var, at holde paa Freden; og det er saaledes ikke (som Schlegel mener, II. 223, Anm. 233) uden al Grund, hvad Slange (3. Part., S. 509.) ved nærværende Leilighed yttrer om Raadets Utilbøielighed „til at indgaae Forbund, der kunde indvikle Riget i Krig.“ — Paa denne Maade har Schlegel meddeelt, hvad Slange (anf. Sted) udtrykker noget anderledes; og man kan ogsaa ved denne Leilighed bemærke, hvad der saa ofte gielder: at Schlegels Arbeide er langt fra at være en tro Oversættelse af Slanges Text, hvilken han undertiden, saaledes som her, omsætter i en heel anden Orden; eller giver en og anden Forandring. — Hvorlænge Robert Anstruther denne Gang blev i Danmark, kan ikke oplyses. Han har formodentlig herfra begivet sig, i Kong Jacobs Ærender, til Tydskland, hvorfra han (efter Christian IV. Antegnelse) kom tilbage til Danmark d. 2. Januar 1625 (jvf. S. 182). Kongen havde imidlertid sendt Prinds Christians Hofmester Chr. Thom. Sehested til Nederlandene (og Spanien) saavel for at underhandle i Pfaltzgrevens Anliggende, som i andre ostensible Ærender. Slange p. 505. 506. Schlegel II. 225. (s. ovenf. S. 151). Ligesom Sehesteds Gesandtskab formodentlig ikke har været uden Instructioner med Hensyn til de Underhandlinger, som Jacob I. paa samme Tid, som han sendte R. Anstruther til Danmark, ogsaa havde indledet med det svenske Hof: saaledes yttrer ogsaa i nærværende Actstykke (§ 3 og § 7) Christian IV. jævnlige Mistillid til Gustav Adolf, og dennes Planer og Sindelag imod Danmark, sig tydeligt nok. (v. der Decken: „Herzog Georg v. Braunschw. Lüneburg“, I. 125, antager ikke allene en fiendtlig Stemning imellem Danmark og Sverrige (som dog sielden eller aldrig yttrer sig hos Rigsraadet), men ogsaa, at „Christian IV. von einer tief eingewurzelten Eifersucht auf der von Gustav Adolf bereits erworbenen Kriegsruhm beseelt war“). Underhandlinger eller Correspondents imellem Jacob I. og Christian IV. synes at være fortsatte i A. 1624, men førte endnu ikke til noget endeligt Resultat. Saaledes melder Buckingham

holdt i dett werk, vdj alle maader approbere; dog befindis Keiserlig Werde och vdj attskillige maader mod all det Romiske Rigis Sæduane att haffue forttfarett, Særdelis y dett Palatini Born och Agnati. fra de Churfyrstlige lande och dignitet erre excluderede. Dernest, Saa haffuer høigstbe[te] Keiserlige Werde, mod giordte thilsagnn ingen thill dett Bryselske ansatte mode ladett erskinne (erscheinen), meden sagen fra en tiidt thill anden protraheritt, indtill en ortt effter Anden waar indtagenn, och gandzske Phalzen saaledis af Ligen waar bleffuen incorporeredt, vanseet fast anditt aff hans K[tt] waar loffuitt; Nemlig att Naar paa Palatini wegne deprecatio och Submissio in debita forma waar skeedt, Pfalzen daa høigbe[te] Palatino skulde igien indrømmis, och Allting in pristinum statum restitueris.

2.

Belangende periculum och farligheden for dette Rige, daa er den fast større att befrycte, om Papisterne och Ligenn skulle saaledis vden nogen modstandt prosperere: Och Endog Engelandt, saa well som Staterne, søger deris fordeell vdj dette Negocio, dog naar mand kom thill Tractationen kunde mand sig well saaledis foruare, att mand kunde werre vden skade; Om mand end alldrig noget reciprocum aff dennom skulde kunde haffue att formode.

3.

Huad de confederertis indbyrdis vndsettning vdj dett Phalziske werk angaar, daa thuiffle wy icke, Att huis der thillsigis Jo efterkommitt worder, y dett Ringiste indtil Phalz vorder restituerit, och Rom: imperium kommer igien y sitt forige esse och fredelige constitution; Meden att Unionen och Palatinatus vdj forige tider aff Kong. Werde

i et fransk Brev til K. Christian af 16. Sept. 1621: at Kongen af Frankrige, Hertugen af Savoien og Republiken Venedig havde nu tilstaaet Grev Mansfeldt 50,000 Pd. Sterling maanedlig for en Udrustning paa 20,000 Mand. K. Jacob vilde ligeledes tilstaae ham 20,000 Pd., men dog ikke udbetale ham Pengene, forend Kongen af Frankrige havde underskrevet Contracten. Det blev dog endnu i dette Aar ved Aftaler, Løfter, Underhandlinger, samt strategisk mærkelige Krigsplaner og Tilbud fra Gustav Adolphs Side, som ikke behagede Christian IV. (jvf. v. der Deckens Herzog Georg, I. 128 og 130). Først i A. 1625 blev Sagen mere alvorlig, og Neder-Saxen blev Skueplads for den Krig, hvori Christian IV. nu tog en for Danmark saa uheldig Deel.

vdj Engelandt erre quitterede, dett haffuer sine wisse rationes, som nochsomb aff huis vdj de Sager passerit er, er att forfare.

Och huad de Suenske angaar, om de end icke y alle maader kunde werre att forlade sig paa, Saa wille wy Raaditt hiembstillett haffue, huad for stor Eventyr Rigett deraff wilde thillslais, om de Suenske sig med Engelandt och Staterne indlode, och wy Sagen vdslog, och vden fore bleff; och maa ske dett Phalziske werk kunde per contractum, eller Ellers och y wenlighedt bileggis och accommoderis, och Suensken deruedt vden nogen sin bekostning sterkis och mod oß mainteneris kunde: Huad fare och perikell saadantt Rigett foraarsage vilde, er lett att slutte.

4.

Att woris lande fremb for alle deris som y confederationen wille indtræde, nest fienden er beliggendis, och mest fare vndergiffne: saa maa mand Eventum belli Gud den allermegtigste lade werre befalitt; dog dett er nest gudz hielp wist, att Jo flere wy haffuer till hielp, Jo bedre formoding er der de successu.

5.

Att ingen ex confederatis sig fra Krigen skulde vden den Andens minde vnddrage, Ja end icke en Timis Anstandt beuilge, wilde prudenter vdj Tractationen caveris och forebyggis. Dog att tentere nogett meden Keiserens Magtt saa nær oß ligger, eracte wy Radigst selff vraadsomtt; Meden den fra woris Grendzer och paa andre steder att divertere, der thill skulde Francrige, och særdelis Engelandt sig forobligere, saa well som hemmelig att holde altt huiß nu aff Oß behandlis.

6.

De offuer och Nedersaxiske Kreizis Stenders betenkende vdj dette Negocio er fast vnødigtt att søge.

7.

Huis hemmelig intention Suerig mod dette Rige kunde haffue, och maa ske, naar wy paa andre Steder behindredis, kunde formodis att vilde vdføre: Derfore bør Engelandt och Staterne [aff huilke hand dependerer] Neigactig att cavere; Thillmed saa behøffuis landett icke aff landfolkitt att forblotis.

8.

Belangende woris Naboer och diffidenz, daa saa frembt Alle aff Oss ilde skulle betrois, kunde mand med alldelis ingen handle eller tractere; och huad landens vdmatten angaar, daa kand den well icke werre saa stor, som den well formenis.

9.

Huad Middell er anlangendis, findis Jo well Raadt Naar wilgen er godt, och y dett Ringiste saa lett och bequemmeligen som hoß de Suenske.

Foruden huis forberørtt, daa er Aarsagen huorfore wy særdelis thill for^{te} werk inclinere, Att Ligesom Engelandt och Staterne voris Rige stortt gaffn kunde thillføie; saa kunde de dett och Merkelig beskedige, y Synderlighedt om de vden Oss och woris assistenz erlangede denne deris intention; Och Er her hoß fornemmeligen att betenke, denne Sag woris Elsk. kierre Suoger, Systersøn, Systerdatter och Agnater at angaae; huilcke att lade vdi Stickett oß icke anstodt; Thi wy icke wide att besinde huad Amicitia och Consanguinitas skulde betyde, om mand saadanne necessitates wilde forbigaa, och huorledis derom vdi fremmede nationer wiitt och brett wilde judiceris er lett att betrackte.

Wy kunde och icke forbigaa att erindre, huad skade och incommoditet dette Rige kunde foraarsagis deraff att vy denne kong: Werdis aff Engeland och Prindzens (som er en vng herre och stunder till Regimentedt) indstendige begieringer och necessitates som vactede lode passere; der till med huad vuilge saadant hoß dett gandske Phalziske huß vilde foraarsage, som dog (Om nogett Menniskeligtt Prindzen tillkom) y dag eller Morgen kunde hende att succedere thill den Engelske krone, huilkett huß dog med Staterne fast erre interesserede;

Att mand nu forbigaar den Phalziske och Brandenborgiske affinitet; huis successores, Churphalz Systerborn, omsier och kommer till Regiering, och y frembtiden (som de, huilke de med Oss angrendzende lande, ville hende att forestaa) kunde foraarsagis dette Rige præjudicerlige simultates att sovere och vnderholde;

Huilket forbemeltt, saa vell som deraff følgende conseqvenzer och vleiligheder, vell vill haffuis vdi act och beradslagis; huorfore wij dett och Samtlige wortt Raadt wille haffue forestillett; dennom wy Samtlig

och Serdelis Med al kongelig gunst Nadigst erre benogne. Aff Kiøbenhaffn den 22 Jul. Anno 1624.[2])

Christian.

161.

Chanseleren H: Christian friiß till hande. [B]

Om 50,000 Rdlr., som det ostindiske Compagnie vil laane. Kongen erindrer om, at der maa skee tilbørlig Fordeling af de Penge, som indkomme af den bevilgede Skat. Til Helsingør var kommen Skibstidender om heftig Pestsyge i Dantzig, Stockholm og Rostock; m. m.

Om dy 50,000 dl. haffuer ieg Skreffuid frum moder tyll, som ted Ostindianske companie begerer, dog ued ieg icke om hun uyll faa pengen vd andenstedtz, elleroch fleere att bringe tilueye ued ieg icke Paa denne tyd*). huad Penning der skall contribueris dy maa endeligenß

---

[2]) I et Svar paa denne Kongens Replik (25. Juli 1624) henholder Raadet sig til sine „forrige rationes, som ere saa vigtige, at de ingen hoiere kunne betænke eller befinde, til Kongel. Maj. og Rigens Sikkerhed". Men da Raadet seer, at Kongen vedbliver sin Mening om Sagen, og „udtyder dette negotium til saadan hoi Consequents, og sin Kongelige Majestæt og det Kongel. Huus, formedelst Blodsforvandtskab, Svogerskab, Venskab og Alliance, saa hoit og nær anrorende": vil det ikke ganske erklære sig imod al Understottelse af den Pfalziske Churfyrste; men dog indskrænke sin Betænkning dertil, at man ikke skulde lade noget Middel uforsøgt til at faae Sagen forliigt hos Keiseren, hvilket vel er at forhaabe „efter Keiserens mangfoldige Erbydelser, som og nu nyligen ere skeete;" og at i det Tilfælde, at det „skulde komme til nogen offentlig Krigsværk, saa at Hs. Maj. skulde foraarsages at føre en offentlig Krig", man da maatte forsikkre sig om, at Kong Jacob vilde tilstaae Hs. Maj. en Summa Penge, tilstrækkelig til at lønne 3 eller 4000 Mand paa 4 eller 5 Maaneder. Disse Hielpetropper skulde man da heller ikke stille, „forend man saae, at en Exercitus justus var paa Fode."

*) Om det Ostindiske Compagnies ældre Skyld, og om Kongens egne, hos hans Moder, Enkedronningen, optagne Laan, forekomme Oplysninger i efterfølgende mærkelige Sted af en Rigsraads-Betænkning (under 3. Aug. 1624) over endeel kongelige Propositioner: „Af di Breffue, som Riigens Raad haffuer loffuet fore, „Nemblig itt breff dateret 1621, liudendis paa Itt hundredt thussind Rixdaler, „meth sin efftersttaaendis Rente 6000 Rdlr. Itt andet breff dateret 1605, liu„dendis paa Itt hundred thussind och Fyrgethyffue tussind Rigsdaler: Saa, enddog „at Hoffuitbreffuet, Saa well som Skadeslesbreffuet, formelder paa hans Kgl. „M. oc hans Ma: Arffuinger, och icke paa Riigens wegne, Forloffueren ochsaa „vdi liige maade haffuer forschreffuit dennom for Sig och deris Arffuinger, och „icke paa deris efterkommere, Riigens Raad och Riigens wegne, Huoraff forfaris, „at samme gield er Hans K. Maj. egen gield, och icke Riigens, „Effterdi och samme Penge ere optagne Nogle Aar forinden Riiget er kommen „vdi nestforleden Suenske Kriig och besuering, och ere nu nitten Aar siiden di

Skillis ad, saatt ieg faar hueß mig hør, och ted som till gellens affbetalning skall, atted for syg bliffuer, Saoch ted som till Soldaterniß vnderholding vdgiffueß, tilstillis commissarierne, som bliffuer deputerit. Jeg fornam ynted att nogit bleff taalid om, huorlediß den Olziiske kan supleris, vdenatt ted Er sked Syden ieg drog bordt. Aff dy Suenske tydinger Erfharer man derriß oprichtighed, Jeg ued endnu icke om ted Er raadeligdt att affskaffe folckit eller ey.

Om ted Lyneborger Saaldt kan man taale, naar man faar derriß affections forandring att uyde.

„ere optagne: Dog effter Ko. Maj. Naadige begiering wille Riigens Raad Sig „vnderdanigst lade befinde, Samme Hoffuitstoell vdj sig Selff (dog for vden all „anden wiidere Vdleg) aff Riiget at lade erlegge. Och beløber alle forne „Poster vdj En Summa thilhobe 351,421 Rigsdaller.

„Der emod effter det Regenskab, Som med Rentemesterne giordt er, effter „deris egen Indleg, da beløber dj Skatter och Contributioner, som thil samme „gield att aflegge Aar 1620 er bevilgede (hues Terminer for it Aar siden ere „forløbne) vdj En Summa 434,925 Rdlr. 32 ß, 1 Alb., hvor aff Allerede effter „forne Rentemesters Regenskaber ere vdgiffne 261,174 Rdaller, 2 ort. Dog „effterdi derforuden er till Vdgifft indført 50,000 Rdlr., Som det Ostindiske „Compagni aff samme Penge schall were forstracht, Och effterdi Rijgens Raad „om samme Penges forstreckelsse thil Compagniet vnderdanigst icke Anderledis „forstaaed, End at io aff forne Skatter Skulle saa meget haffue weret till offuers, „foruden huis som havde giordes (havde været) behov och fornøden thill hindis „Maj: gield (Laan) att affbetalle, huilckedt, Effter at dett saaledis icke at haffue „weret, nu befindis: Da Sinnis vnderdanigst at mand icke, vdj denne besuerlige thiidt, Vndersotterne dermedt well kan besuerge. Thill med befindis, Att „Rentteriiet aff Compagniet, paa K. M. wegne, paa samme Penge haffuer taget „beuiiss; Compagniet och (nest Guds hielp) formodes med det forderligste Resten „af samme Gield at kunne aflegge och betalle. Huorfor er Raadens vnderdanigste begiering, Att hans K: Majestæt hos Compagniet sinn betalling for „forne Summa Penge naadigst ville annamme. . . . . . . Bliffuer saa vdj „behollning hoes Rent eriit, thill forne gield att affbetalle 177,671 Rdlr. Huor thill „K. R. vnderdanigst haffuer bevilget at schulle vdgiffuis, Forst en almindelig Skatt, Som kand beløbe sigh 131,000 Rdlr.; dernest en Fierring skat, „som kan beløbe vngeferlig 33,000 Rdl. Saa och aff Kiøbstederne En halff Skatt, „som beløber sig 14,000 Rdl. Er vdj Enn Summa 178.000 Rdl. Och er „der med All Riigens gandsche gield affbetalt . . . . Og er da „Riigens Raad vnderdanigst begierendis, att forne Summa Penge, Som af „Riiget vdlagde ehre och vdleggis schulle, icke thill nogen anden Brug „schulle henvendis, end til den, huortil dj aff Vndersaatterne „vdleggis. Begierer och forseer sig underdanigst, at hans K. Maj. alle deris „Breffue, Som hoos hindis Ma: vdestander, thill Juli førstkommendis Naadigst „will indfrij och dennem igien lade thilstille."

Cordt von Busk Er saatt till beuyndthebber, Den forbyedering Paa arbeidtzpenning kàn taalis om, naar man haffuer bedre Leilighed, Jeg ued uell atty gerne saa dem ganske affskaffit.

J gaar uaar ieg y helsyngor, daa kom der skybe fraa Dandtzig saoch Stockholm, som beretthede Sammestedtz att døe hefftig aff Pestilendtze, Och atty Suenske Skybe naar vdlagde och skulle uerrid till Lyffland, daa døde dy saa fast Paa Skyben, saatty motte skaffe dem aff Skyben ygen; ted uyll haffuiff y acht och Er allerede befhalid atty ycke maa komme y land; tyll Rostock døer ted ochsaa sterckt. Vale, Datum hyrschholm den 4 Augustj Anno 1.6.2.4.

162.

Chanseleren H: Christian friis til hande. [A.]

Kongen minder om „den Halberstadtske tractation" (jvf, S. 160), og om et Møde, som var berammet (formodentlig denne Sag vedkommende) i Slutningen af November m. v.

Igaar glemde ieg y En hast uydere att taale med dig om den Halberstadtske tractation, Och Eptherdi dy erre beskeden til haaderslesf y mod den Syste Novembris forstkommendis, Och dy inted kan expedieris udenatty dette faar med dem, Saa skulle der matureris med ted samme, Pated Sagen icke bliffuer opholdt, Vale Datum frede: den 29 Octo: Anno 1.6.2.4.

Christian.

Renthemeysterne skall Strax sende mig fortegnelsen Paa den affbrending, dem gørris gaadt Paa hueß arbeid der Smyddiß y koben: sauell y byen som paa holmen, saoch om Jernit leffueris Skriffueren y Smydien elleroch Smiddene.

163.

Chanseleren til hande*).

J Ch. Th. Sehesteds Instruction maa indføres, at han skal tale om de i franske Lande arresterede Hollændere, som ere danske Undersaatter.

Der uyl ochsaa taalis om dy som til dynckercken och andenstedtz vnder kon: aff hyspanniens gebydt Erre arresterid, som erre fødde hollender, och dog y mange aar haffuer boed i Riiget heer.

NB. ted uyll vdi Christen thommissons Justruction haffuyß y acht.

*) De følgende Breve, uden Datum (Nr. **164—167**) ere, tilligemed dette, af Gram henførte til Aaret 1624.

164.

Annordt ahn dii Deputirte zu Gaarleben. [A.]

Kongen tilkiendegiver sin Mening med Hensyn til Greven af Mansfeldt: at man maatte anvende alt mueligt for at bringe ham til at forlade Ostfriesland, da man aldrig kunde være sikker paa, at han ikke, uagtet hans Ord, som ikke stod meget til Troende, omsider dog bragte Krigen ind i den nedersaxiske Kreds, m. m.

1 Daß ich heuthe Dato Ihre Schreiben bekommen.

2 Daß ich den tack zu garleben nicht besſkicket, iſt dii wrſache geweſen, daß daß ſſchreiben wenich tage fihrher ahngekommen.

3 Itzo wolte man gerne ihrem begeren nach ſkicken; aber weill man ihn der eile nihmandt ſo balde ahn hand bekommen kan, So hatt man fuhr radtſamdtz erachtet, auffdaß ſii nicht lange muchten auffgehalten werden, ihn Schrifften meine meinung zu wiſſen zuthun.

Und iſt diſſe meine meinung: daß man mit allem fleyß darahn ſein ſolthe, daß man den Manſfelder auß Oſtfryſlandt bringen konthe, wnangeſehen daß dii ſelbige graffſkafft nicht ihm Ryderſexigem freydtze gelehgen. In betrachtung wan der Manſfelder ſich weither Stercken wirdt (wie er perſohnlich zu meinem abgeordnethen geſagdt, daa ich von ihm begeret Er wolthe Ruhmer ſeiner wege ziien, ahn dii orther wohrhiin er ſeinem eygenem berihmen nach beſkeiden wehre, daß Er ihn kurdtzem verhoffthe 21 thauſſendt Starck zu werden) Er alſdan gewiſſlich durchbrechen wirdt vndt Deudtzlandt Einen wnwiiderbrincklichen Skaaden zufiigen; man kan auch auß ſeinen gans vnbeſtendige reeden woll vernehmen daß er nichtz gudtz ihm ſinne hat. Man erfahret auch auß ſeiner Zuruſtung daß er nicht zu waſſer, wie biſhero geſpreuget*), Sondern zu lande, wie Obengemeldet, er ſeinen Weck nehmen wirdt. Wahn nun der Manſfelder, wie oben Erwehnet, weck, alſdann hetthe dii keyſſerlich Armei keyne wrſache weither zu ricken, auch keyn ahnlaß gegeben den molem Belli ihn den Ryderſexigem freydtze zu fhiiren, welcheß führ der Posteritet ihn kunfftig Schuer zu veraudtuorthen ſein wirdt, Ich auch dahrein endtſkuldiget Sein will.

*) Formodentlig: udſpredt.

165.

Ahn dii Stathen.

[En Seddel uden Udskrift.]

Om Skibe, som Hollænderne ganske uventet havde lagt paa Weseren, „hvorhen deres Territorium ikke strækker sig."

Daß man mit befrembdung vernommen daß sii Etzliche skiffe auff den wesserstrom geleget, welche man begeret abzuskaffen, aldiweill ihr territorium alda sich nicht hinstrecket.

166.

Andtuordt auff Syuerdt Powisken Briff. [A.]

Udkast, i fire Punkter, til et Svar til Sigvart Povisk, angaaende Sager, den Nedersaxiske Kreds ved kommende.

1 Darmit bin Ich fridtlich, will mich auch ganß woll mit den leuthen vergleichen.

2 Dii commission kan man woll leithen; aber wahn Der Bi: (Bischof) sonsten eß thun wolthe, so wehre solche commission vnnötig, dan di orther ohne besichtigung genunck bekandt.

3 Man will daß bey dem kreysobersten genunck verrichten.

4 Es ist nicht radtsam daß Es lange darmit gesenmet wirdt, Er mag drauen wie er will.

167.

Memoriall auff Theophilo Erachten*). [A.]

Om Underhandling med det ostindiske Compagnie i England, angaaende Skibet „de tre Kroner", som skulde bringes i en Dokke for at istandsættes.

Daß Er ihn Engelandt mit der Ostindiansk Companie handelen soll, Sii vhm Ein Stycke geldeß daß Skiff, die drey Cronen genandt, ihn Eyne ducke**) Setzen vndt das selbige repariren lassen. Daß Skyff ist ihm Bodem starck genunck, Es hatt sich hynthern im Spiigell gegeben. Ich wolthe daß Skyff full zimmer vndt Plancken laden lassen

*) Et noget utydeligt Ord. **) Dokke.

vndt Es alſo fordtſticken, Souern Etwaß mangelen ſolthe, daſſelbige muſte di Companie fuhr ein gewiſſes zuſkiſſen, wieauch daß Eyſſenwerck. Wahn nuhn ſolcheß bei ihnen zuerhalthen wehre, Soll er mihr Solcheß mit dem forderligſten zuwiſſen thun.

168.

Ahn den keyſſer.*) [A.]

Kongen tilmelder Keiſer Ferdinand, at han vel ufortøvet har underrettet Hertug Chriſtian af Brunsvig om den ham tilbudne Pardon, hvilken han dog ikke vilde mottage anderledes end efter et Udkaſt, han ſelv havde indſendt; Kongen finder det ogſaa raadeligt, at meddele ham den under bedre Vilkaar.

Daß auff deß keyſſers gegebene Perdon auff h: Chri: hatt man alſobaldt eine Legation ahn ihn abgefertiget, vndt allen müglichen fleyß ahngewandt ihm darhiin zu disponiren, daß Er ſein folck ab= dancken muchte, auch ich vndt h: vldrich vnß Erbotthen zu Assecuriren von wegen deſſelbigen perdons, welcheß alleß aber keine ſtadt bei ihm hatt finden können, allein ſich dahrhin Erkleret, wahn ihm der keyſſer dergeſtaldt, wie hierbei zubefiinden, wolthe Ein Perdon mitteilen, alſdan wolthe Er ſich accommodiren.

Welcheß man Eine hohe Notturfft zu ſein Erachtet, ihn müglicher Eyle dem keyſſer zu notificiren, mit begeren, der keyſſer wolle daſienige dahrbei thun waß zu friid vndt Ruhe konthe dihnlich ſein. Man wolthe zuar keine maſſe den dyngen geben, aber mit ſolcher ſchlechter perdon, wie nochmalß geſkeen, wirdt ſich h: Chriſtian nicht verwahret befiinden, worauß hiinfhuro noch groſſer vnruhe kommen kan.

---

*) Dette Udkaſt, uden Aar og Dag, ſynes at kunne henfores til **1624,** og da formodentlig til Begyndelſen af Aaret. Ved denne Tid var det, at Hertug Chriſtian efter at have (ved Hielp af et Laan paa 9000 Rdlr. hos Grev Anton Günther i Oldenborg) aftakket ſine Tropper i Oſtfriesland, atter begav ſig til Holland. Forinden havde han lovet Kongen at ville underkaſte ſig Keiſeren, og fornyede ſit Tilbud fra Holland, i et Brev til ſin Moder (Haag, 5. Mai. 1624). Dog giorde han derhos den Betingelſe: „at Keiſeren ikke maatte forlange af ham en ſlig servilem submissionem, der vilde være til Spot og Skam for de ældgamle kongelige og fyrſtelige Huſe, ſom han tilhørte, eller fra hvilke han ſtammede; ligeſom hans Slægtninge og andre Rigsfyrſter til præjuditz og Skade.“ (ſ. Mittendorf, ovenanf. St. S. 93.) Dette ſynes at ſtemme overeens med Kongens Yttringer i nærværende Udkaſt, om billige og antagelige Underkaſtelſes=Vilkaar for Hertugen.

1625.

169.

Ahn Meynen vielgeliebthen vetter und Sohn herdtzog friderich zu holstein. [A.]*)

Kongen melder, at en Kredsdag med det forste vil blive udskreven i den nedersaxiske Kreds, hvor han onsker Hertugens Nærværelse.

Freundtlicher vielgeliebter vetther vndt Sohn, Neben wünschung eineß gluckseligen Newen Jahrs, verhalthe ich ihn högstem vertrawen dir nicht, daß auff ahnhaltung wnderschidtlicher Potentaten[1]) ich mich,

---

*) Hertug Frederik III. af Holsten-Gottorp, en Son af Hertug Johan Adolph, og Christian den Fierdes tredie Soster Augusta. Jvf. S. 1. Anm. 2.

[1]) De forskiellige i A. 1624 begyndte og fortsatte Underhandlinger, deels med Keiseren om mindeligt Forliig med den Pfalziske Churfyrste, — deels imellem England, Holland og de nordiske Magter om det protestantiske Parties Understottelse imod Keiserens og Churfyrsten af Baierns tiltagende Overvold, og de Trængsler og Udsuelser, flere protestantiske Lande maatte lide, endog uden at have grebet til Vaaben, eller være i Krigstilstand — vare endelig med Slutningen af Aaret komne derhen, at man havde faaet den Overbeviisning, at alle Besværinger og fredelige Skridt vare frugtlose, og at man maatte enes om at gribe til Vaaben, i det mindste til Selvforsvar. Keiser Ferdinand II. havde vel ikke (som der siges hos Schlegel, II. S. 241) ladet Christian den Fierdes, med Greven af Oldenborg tilbagesendte Svar og Forslag (s. Jahn, Christ. IV Krigshist. II. S. 97) være reent uden Giensvar. Men Keiserens Replik (der forst blev udfærdiget 9. Sept. 1624, og som Christian IV. ikke modtog for den 26. Oct. s. A. paa Frederiksborg) indeholdt kun almindelige Venskabs-Yttringer, og Forsikkringer om Keiserens Onske, at indlede fredelige Underhandlinger med K. Jacob I., og om Udskrivning af „en Churfyrstelig Collegial-Dag“ i den Anledning. Nærmere Yttringer om Churfyrsten af Pfalz, eller Besvarelse af Christian IV.s særlige Forslag, finder man ikke i Brevet. Imidlertid vedbleve adskillige nordtydske Fyrster at vende sig til Kongen med deres Klagemaal og Anmodninger (jvf. Schlegel, II. S. 241. 242). Frygten for, at Gustav Adolf, ved at gaae ind paa de engelske, franske og brandenborgske Opfordringer, og ved at trække sin Krigsmagt fra Polen, hvor den længe havde havt nok at bestille, og bruge den i Nedersaxen og Tydskland, skulde faae storre Overvægt i Norden og Ostersoen, end Christian IV. meente at kunne taale: viser sig tillige bestandig som Medaarsag til at Vægtskaalen hos Kongen meer og meer heldede til den krigerske Side; uden at han havde villet gaae ind paa Gustav Adolfs tidligere (fra 1616 og 1617 oftere gientagne) Forslag til et formeligt Forbund imellem Danmark og Sverrige, for at forene begge Magters Kræfter og Interesse. (Jvf. Jahn, II. S. 45—48, 108, 109, som her og flere Steder ivrigt forsvarer Christian IV.s Neutralitets-Politik, hvori han dog længere hen viste sig vaklende, da den ovenanforte Grund kom med i Beregningen; hvilket Jahn paa sin Maade ligeledes forsvarer S. 113 o. flg.). I Begyndelsen af 1625 finder man nye Underhandlinger i livelig Gang. Den 2. Jan. kom Rob. Anstruther tilbage fra Tydskland til Kiobenhavn, og reiste d. 25. Febr. til England.

wie gerne[2]) ich eß auch habe thun wollen, wnternommen habe, bei dem Nyderserigem kreydtze versuch zuthun Ob sii zu der Restitution der Phaldtz sich verstehen wollen[3]), welcheß zu thun ohne einige Persohnliche zusammenkumst mihr nicht ahnsteet; vermeine derohalben eß darhiin zuuermittelen helffen, daß mit dem forderligsten ein kreysdach außgeskriben werde sub alio pretextu, worbei ich verhoffe dii meiste fursten beisammen zubringen; bei welcher versamlung ich deine persohn gerne sehen muchte, doch nicht ehe dy propositiones von den dyneren, so darhiin deputiret, Eingenommen vndt more solito verrichted. Weill nuhn hierahn dem gansem wercke viel gelegen, alß hoffe ich du werdest ihns geheim darmit vhmgehen, vndt bei guther gelegenheit ihn dem fall deine Erklerung mihr wissen lassen Befhele dich hiemit dem Lieben Godt, vndt verbleybe dii zeit met meyneß lebenß

Dein getrewer vetter vndt vather

Christian.

Datum friderichsburch den 5 January Anno 1.6.2.5.

170.

Chanseleren Her Christian friiß tiil hande. [A]

Efterretninger om Kongens Reise (til Kredsdagen i Neder-Saxen), som det var hans Agt at foretage over Smaa-Oerne; men Storm og Oversvømmelse i Lolland havde hindret hans Overfart fra Nodby, hvor næsten hele Byen var bortskyllet; om „Liverie" at lade giore for Kongens Compagnie, smaa Faver til Foureren, m. m.

Jeg naar ygaar tiil Worenborrig, Och formenthe der att nylle haffue kommid offuer, huilckit mig dog slog feyl. Jeg skulle forst nerrid

Den 5. Jan. (samme Dag, som dette Brev er skrevet, og uden Tvivl i Anledn. af den heri omtalte Kredsdag) sendte Kongen Prindsens Lakey med Breve til Churfyrsten af Brandenborg. Den 10. Jan. begav den franske Gesandt, der var kommen til Danmark 1624, sig fra Frederiksborg til Kiobenhavn, og giorde to korte og hurtige Reiser til Sverrige (hvorfra han d. 26. Jan. kom „paa Post igien; udi Mening, at han sig udi de Suenske Sager vilde interponere;" kom d. 27. til Frederiksborg, og drog herfra d. 28. til Helsingborg, og videre til Sverrige). Den 24. April forlod han Danmark, efterat Kongen allerede d. 2. Marts var reist til Kredsdagen i Lauenborg. Den 18. Jan. kom Johan Ernst, Hert. af Saxen-Weimar til Kiobenhavn. Den 20. Jan. kom Gabr. Oxenstierne som Gesandt fra Sverrige. Den 2. Febr. sendtes Jorgen Skult til Erkebispen af Bremen, og samme Dag famledes Rigsraadet i Kiobenhavn. (Christian IV.s Skrivcalender 1625. Jvf. de folgende Breve Nr. **170**, **171**, og Anm. til det forste af disse). [2]) Her maa læses ungerne.

[3]) Meningen maa vel være: om Kredsfyrsterne i Nedersaxen vilde bestemme sig til et Forbund, i det Oiemed at skaffe Churfyrsten af Pfalz sine Lande tilbage.

offuer moen, och saa derfra til falster, saat ieg befrychtede mig, att tyden Skulle icke tilstrecke, besonderligenß menß ieg icke kunde komme offuer ned Rodbye. Skuder och baade Erre bordtdreffuen, och byen, Paa tree gaarde neer, hendskuld aff uaandit, ingen oden Preesten beholdt nogit fehe. Ted Er et besuerligdt reyssen; alleuegne er broerne borthe, och ueien saa und, att man offuer 4 myl icke kan komme om daagen[1].

Renthemeysteren skall laade gørre ted Lvuerie tyl myt Companie aff Lüsseblaadt kleede, besatt med en Streg huidt omkring, och kleede knappe derhuoß.

Der skall ochsaa gørriß nogle smaa faaner, nogit Storre end en haand, som skall brugiß tiil fohreereren, naar kuarterit affstyckis. Der er nogle tecker till Rustuognen Paa Rustkammerid, som skall gørriß storre Epther dy Nye uogne nu gørris. Saaframdt Greffuen aff Oldenborgs tiener y myn fraauerelsse ankommer, daa Skall hannem berettis, att eptherdi hanß resolution nogit lenge odeblefff, Saa erre aff mangel for foder Orenen soldt tiil andre. Dog kan man huoß aadelen forskaffe hannem nock; Saaframdt han meder mig, daa uyll ieg taale med hannem derom. Jørgen wrne skall befhaale laagardtß-fogden Paa den Store laadgard tiil frede: athand skall laade luge Ruen nu strax, huorsom der er Skaarn udi den. Vale.

Datum Nested den 4 Martij Anno 1.6 2.5.*)

Christian.

---

[1]) Kongen reiste (i Følge hans Skrivcalender for 1625) d. 2. Marts fra Kiøbenhavn til Kiøge, „huer Friiderich Gunter kom til mig“, og samme Dag til Tryggevælde; den 3die fra Tryggevælde til Vordingborg, hvorfra han vilde have reist over Smaaøerne, men forandrede (som man ovenfor seer) sin Beslutning, reiste d. 4de til Næstved, d. 5te til Anderskov, hvor han blev over d. 6te, drog over Beltet d. 7de til Dalum i Fyen, og herfra den 8de til Haderslev. D. 11te kom Kongen fra Rensborg til Segeberg, hvor Erkebiskoppen af Bremen og Hertug Joachim Ernst (af Weimar) kom til ham. Kongen reiste d. 15de fra Segeberg til Trittow, hvor han fortærede for 197 Rdlr. 13 Sk. Lybsk, og hvorfra han d. 19. Marts kom til Lauenborg, hvor Kredsdagen blev holdt.

*) Inden Christian IV. tiltraadte den Reise til den Nedersaxiske Kredsdag i Lauenborg, om hvis Begyndelse han her beretter, og hvorom det følgende Brev handler, havde Kongen d. 4. Februar ladet forelægge det danske Rigsraad en Proposition, hvorpaa Raadet d. 11. og 19. Febr. afgav sin Erklæring, hvori det finder „evident den høieste Fare, dersom Kgl. Majest. udi noget

Ted Lyffueri kan siieß y bornehussiit, dii Smaa faaner skall gorriß epther dy Store; kan ted icke syeß saa smadt, daa uyl ted maalis.

„Forbund eller offentlig Krig imod Keiseren og hans *liga* og „*Adhærenter* sig skulde indlade; og at det ikke kan understaae sig dertil „at raade, eller vide saadant for Gud, Kongen og Fædrelandet at forsvare.“ Efter Raadets Mening er der neppe afgiort Aarsag til Krig, da hverken Keiseren eller hans Tilhængere have begaaet noget fiendtligt imod disse Riger, eller hans Procedurer ligefrem gaae ud paa Religionen; heller ikke nogen af Vedkommende have betragtet og udgivet Krigen i Tydskland for en Religionskrig. De Fyrster og Stænder (i Tydskland), som Sagen nærmest skulde angaae, have heller ikke erklæret sig angaaende noget indbyrdes Forbund, eller „paa hvad Fundament, og med hvad Middel Sagen skal foretages og udføres.“ Disse Stænders Interesser og andre Vilkaar ere desuden saa forskiellige, og de staae tildeels i saadan Forbindelse med den catholske Ligue, at man ikke tør stole meget paa deres Forening og Forbund. Heller ikke paa „Gallus“ er sikkert at stole; og faldt det denne Magt, eller England, engang ind at ville forlade Forbundet imod Keiseren, da vilde man ei kunne hindre nogen af dem derfra, og Danmark kunde da let komme til at staae allene i Krigen. Raadet er ogsaa meget imod, at Kongen, „efter som stærkt Ord og Rygte gaaer af, fast paa alle Steder“, skulde vove sin egen Person i en saadan Krig; og Alt hvad man endelig troer, at kunne tilstyrke, er at tilstaae Kong Jacob af Stor-Britannien en Understøttelse af 100,000 Rdlr., hvilket i ethvert Tilfælde vilde være bedre, end at assistere med Tropper, eller besolde dem. — (I et sildigere Tillæg har Raadet endvidere erklæret: „at efterdi underdanigst „formærkes, at Kgl. Majestæts naadigste Mening og Villie er, at „samme Summa maatte forhøies, da, endog nu fast besværligt er, udi „denne Undersaatternes Tilstand og dyre Tid, Penge at opbringe, have vi dog, efter „saadan Kgl. Maj. naadigste Villie og Begiering resolveret, samme Summa endnu „med 100,000 Rdlr. at formere“ — „under Forbeholdende, at saadan Hielp „alleneste maa være og forstaaes for en *Gratification*, at bevise „Kgl. Maj. af Storbritanien, og ikke at Riget sig derved i nogen Maade udi „noget Krigsvæsen skulde ville interessere og indlade.“ — Denne Pengesum af 200,000 Rdlr. vil Raadet „saaledes have bevilget at kunne opbierges udi disse Maader: 1) Universitetet og Capitula: 2400 Rdlr. 2) Præster i Danmark og Norge: 11,214 Rdlr. 3) Kiobstæderne 11,900 Rdlr. 4) En Afgift af 2 Rdlr. af Enhver, som har nogen Tiende af Kongens, eller af Kirkens Part over al Danmark, beløber sig omtr. til 6000 Rdlr. 5) En *ordinarie* og en Fierding Skat over Danmark og Norge beløber: 170,000 Rdlr.“ Det vil i øvrigt neppe være lettere at komme til Kundskab om, og paa hvilken Maade den tilstaaede „Gratification“ af 200,000 Rdlr. virkelig er kommen K. Carl I. til Gode (K. Jacob I. døde d. 27. Marts 1625), end hvorledes de tidligere Laan til England (jvf. Nr. **73**, S. 74) ere liquiderede. At Chr. IV. har skienket sin Søstersøn en saadan Sum, er ganske usandsynligt. En besynderlig Modsigelse finder desuden Sted imellem de her omhandlede og bevilgede Subsidier til England, og de tidligere Tilbud og Betingelser, hvorefter K. Jacob vilde tilstaae Grev Mansfeldt en betydelig Pengesum til at hverve

171.

CAPITA,

So bey dem neueren Conuent in deliberation gezogen vnndt erörtert werden sollen*) [A.]

1. Erstlich: Ob man einen Creyßs obristen erwehlen, oder sonsten ein ander Haupt zue der Direction des werckes verordtnen wolle?

1. Weill der kreiidtz ein grotz theill Ruiniret, So konte man sich mit der Direction derer diiner vndt Rehte, So noch wbergebliiben, woll Eiin zeiitlanck behelffen.

2. Wegen bestallung der Hohen Officirer, wie, vnd auff was

2. viile hoe offisirer zu bestellen vber so eiinen geringen hauffen,

Tropper for (jvf. Raadets Svar til Kongen, 25. Jul. 1624); ligesom det er afgiort, at betydelige Subsidier fra England i Aaret 1625 (s. nedenfor S. 206) udbetaltes til Christian IV. for Armeen i Tydskland. — I øvrigt vil det, uagtet Kongens bekiendte Omhyggelighed i at optegne sine private Udgifter (og tildeels Indtægterne) i sine Skrivcalendere, dog være vanskeligt, at komme til en ret klar Forestilling eller fuldstændig Kundskab om Forholdet imellem den Udgift, der vedkom og blev udredet af Riget ved udskrevne Paalæg (f. Ex. de ovenfor berørte Subsidier til England) m. m. og de Indtægter, der af Lehnene, af Øresunds Told, Rentepenge, Jordbrug eller andre Kilder, flød ind i Kongens Casse; ligesom samtlige Udgifter, som han bestred af denne. Det af Schlegel (Samml. I. 1. S. 23—130) aftrykte, mærkelige og interessante „korte Overslag paa alt Rigens Indtægt og Udgift“ for **1602**, og de af Udgiveren S. 127, 128 meddeelte Bemærkninger, ere endnu ikke tilstrækkelige til at give en saadan Oplysning. Dog synes det herefter antageligt, at ikke blot Øresunds Told, der i Overslaget opføres tilligemed den øvrige Indtægt, og næst Indkomsten af Lehnene udgior den høieste Post (141,863 Rdlr. efter 3 Aars Middeltal), men ogsaa Overskuddet af samtlige Rigets Indtægter, regnedes Kongens Casse til Gode. Imidlertid sees af vedkommende Regnskabsførers eller Rentemesters Bemærkninger S. 101, 102 om Rigets uvisse aarlige Udgift, at hertil regnedes f. Ex. Skibes Bygning, Slottes og Fæstningers Istandsættelse og Forbedring, Kanoners Støbning og Artilleriets Vedligeholdelse, m. m. — Hvad udgiorde nu, maae vi saaledes tilsidst dog spørge, Kongens Civilliste, hans selvstændige og private Pengemidler, eller det, han jævnlig i sine Breve omtaler som „sit Eget“, og hvoraf han maatte udgive og forstrække Penge til Rigets Tieneste?

*) Disse opsatte Deliberations-Punkter og Spørgsmaal, med Christian den Fierdes egenhændig vedtegnede Erklæringer have været henlagte blandt Brevene fra 1625, og vedkomme uden Tvivl Kredsdagen i Lauenborg.

maße, vmdt von weme dieselben zue bestellen?

daß sehe ich nit Worzu; Wan ein wackern Junger herr vber dii Armeii bestaldt wiirdt, So kan dii Armei in zuehne, drei oder Mehr Regimenter getheilet werden, welche nebenst dem generali vndt dem consilio formato füglich kan dirigiret werden.

3. Ob man sich nicht mit gellte habe in bereitschafft zu setzen, solche officirer gebührlich zu bezahlen?

3. Man verbleiibet beii dem fohrigem, daß man selbst werben lest.

4. Waß vor gleichmäßige conformitet wegen der bestallung vnd gage der Reuter und Knechte zu machen?

4. Man hatt in dem fall dem Chur: v: Saxen zu folgen, So weitt eß zu practisiren ist; Daß lauffgeldt betreffende, So wiirdt eiin Jeder darein sich skicken mussen, wii ihm dii zeiit Eß lernen wiirdt daß man folck bekommen kan.

5. Wie starck die Regimenter vnd Compagnien zur Roß vnndt Fueß sein sollen?

5. weill man vernimbdt, daß Chur-Saxen Seiine Regiimenter auff dii althe theudtske maniihr formiret, so ist diiselbige maniihr best zu folgen.

6. Wegen der Artilleri, vnd was dazue an Schaufell vnd Spaden, auch sonsten nötig, woher daßelbe zu nehmen?

6. weill Ein Jeder Standt weiiß, waß Er führ Artholori fordtskycken muß, So mussen Sii sich mit Skuffell vndt Spaden auch gefasset machen, vndt daß nit in minori qvota, weill der hauffe klein, vndt mit dergeleiche Armatur muß defendiret werden; weill aber dii Artholorij, so führ dissem von den Stenden fordtzustiken gebreuchlich gewessen,

allein inß feldt zu gebrauchen, angesehen, So ist zu deliberiren, wohrher daß geschüdtß zu nemmen, So auff den Pässen vndt andere notwendige Orther zu gebrauchen Nötich.

7. Wie das formatum Consilium militare anzuerichten, Obs vermöge der Executionsordtnung bey den nach- vnndt zuegeordneten zuelaßen, oder ob ein ieder Standt vnndt Stadt gewiße Persohnen dazue benemen solle?

7. daß formatum Consilium muß von der herren vndt Stende diiner, So redlich vndt dem Evangelischem, vndt nit dem Catholischem wercke zugethan, bestaldt sein, So allemahl pro re nata zu dirigiren bastant sein, wan periculum in mora verhanden.

8. Wohin die armatur zue erst zueführen, vnd zur coniungiren sey?

8. Daruon ist zu reeden, wan di Armej auff den beinen, vndt daß consilium formatum woll, wii fohr gemeldet, formiret.

9. Da die zeite vnd notturfft erfordern wollte auff andre Coniunctiones zuegedencken, mit weme vnd auff waß maße vnd Condition dieselben anzuestellen?

9. Miit dehnen Potentaten vndt Respub: dii dem kreidtze dii hülffliche handt biithen können, hat sich der kreidtz zu coniungiren: aber nit mit denen, so hiiffe vom kreiidtze sich vermuthen.

10. Die ienigen, so man wollte zum engern Außschuß deputiren mit vollkommener Instruction zueuersehen, auff was art, maß, vnd weise das werck auff allen begebenden nothfall anzuegreifen.

10. daß wiill endlich sein; welcheß von wegen holsten her:(zog) fri:(derich) zum besten verrichten kan.

11. Weill der Königl: Schwedische Herr Abgesanter sich bey dem Directorio angegeben, vnd vermeldet, das sein gnster König vnd Herr iemants abgeschicket, bey den anwesenden gesanten

11. Weill zu dem Punct ausführlich fohrher geandtworthed, so ist weither darauff nit nötigh zu andtworthen; vndt konthe dii coniunctur dem kreidtze nit mehr fortheill thun, alß daß sii sich

eine Coniunctur zu suechen, So haben dieselben solches ad referendum angenommen; darumb auch ein ieder an seinen orte sich hierauf wirt instruiren laßen müßen, Ob solche Coniunctur zuverwilligen oder aber abzueschlagen? den kriick in infinitum auff halß laden konthen, dan Eß nimmer Ein ende Erlangen konnthe, der kon: in Sueden wehre den seineß gefallenß contentiret.

172.

Chanseleren Her Christian friiß tiil hande*). [B]

Kongen melder om Kredsdagen i Lauenburg, dens Slutning og Udfald, hvilke Fyrster der vare tilstede, m. m. Han beretter en heel Deel Hændelser, og Rygter, ligesom ogsaa om vidunderlige Syn og Tildragelser, fra Tydstland og Holland.

Sagerne staae vel. Denne Kredsdag haffuer nu ende. Jeg kam inted tiill Brunswick (Lüneborg) menß bleff till Lauenborg[1])

*) Originalen er for en stor Deel skreven i de af Kongen selv indrettede Chiffre. Brevet er (paa faa Ord nær) dechiffreret af Etatsraad Temler, og hvad der i Originalen har været i Chiffreskrift er her givet med udmærket Tryk.

[1]) Christian IV. foretog i Foraaret 1625 to forskiellige Reiser til Tydskland, af hvilke den første, i Marts Maaned, endte med det her omhandlede Møde i Lauenburg, hvor d. 25. Marts en Forening blev sluttet, som er aftrykt paa Tydsk hos Slange S. 541, 42. Som Deeltagere nævnes her Hertug Christian, Administrator af Magdeburg, Johan Friderich, Erkebisp af Bremen, Hertug Friderich Ulrich af Brunsvig, Hertugerne Adolph og Hans af Mecklenborg og Hertug Frederik af Holsten. I Kongens Skrivcalender (24. Mart. 1625) nævner han desuden „Landgreven af Hessen, og Hertug Franz Carl af Saxen“ (Lauenborg), som den Dag med de øvrige Herrer vare hans Giæster. Ingen af Stederne forekommer derimod de ovennævnte (Pfalzgreve Frederik (?) og Hertug Christian af Lüneborg). I bemeldte Document hedder det: at man eenstemmigen og indstændigen havde anmodet ham om at paatage sig Kredsoberst-Embedet, hvilket han ogsaa havde tilsagt. Dette Document (som her benævnes „der Lauenburgische Vertrag“) har Schlegel vel ogsaa meddeelt i Udtog, II. S. 250; men bemærker S. 217 (Anm. 266), at Begivenhederne hos Slange (og Lackmann) fortælles i en ganske urigtig Følge; „da Kredsdagen i Brunsvig, hvor Valget til Kredsoberst foregik, først holdtes i Mai Maaned.“ — Dette stemmer for saa vidt overeens med Kongens Skrivcalender for 1625, hvor han d. 14. Mai har optegnet: „Waar den Nedersexige Kredtzis Gesanter huos mig, och offererede „mig Kreys Offuerstis *officium.*“ Men det hos Slange aftrykte Actstykke er jo authentisk nok (det findes trykt i flere Samlinger, som Schlegel l. c.

huordthen kam Pfaltzgreve Friderich[1]), Hertug Christian af Lüneborg, som vdag droge syn kaaß. Ted gyck bedre aff, end ieg tenckt haffde. Landgreven af Heßen Caßel med nogle andre, huorpaa icke stor macht Paa ligger, uaar ochsaa der. *Foppius*[2]) bleff holdt der y stor respect huoß dem alle. Jeg haffde nu strax uylled begiffue mig y Rygit ygen, huilckit endnu y (14?) Dage icke skee kan; ty ieg til mig haffuer beskedit Markgreven af Brandenborg; saasnardt ted sked Er, uyll ieg begiffue mig tilbaage. ymidlertyd skall gørriß preparatoria till Korn huilckit her er megit dyrdt, ted skall skyckis paa Søen och Elben, der skall ochsaa rystis nogle aff dy lempelygste Skib Som kan brugiß paa Søen och Elben. Greven af Mansfelds folck som er aff Engelland døer flux: hand sagde till en *Officeer* som heer tilsteede Er, atty naar icke alle en Daler uerdt. Der er ochsaa kommen til Frankrig Folk fraa Skottland, Enhob Lumpe Companer, huoraff halffparten aldt Er siin kaaß; der naar en greffue aff Engelland med dem, som skulle uerre *General*. Hand lod folckit draage syn kaaß, och drog hiem ygen. Churfyrsten af Bayerns folck er yckun. . . . tusinde, huilcke eptherdi

angiver), og maaskee er det en foregaaende Aftale, for at forvisse sig om Kongens Samtykke, her handles om. Beretningen hos Schlegel, II. S. 216, om den to Gange gientagne Votering for at vælge én ny Kredsoberst, inden Valget faldt paa Christian IV., findes derimod ingensteds hos Slange; og hele Historien om Begivenhederne i A. 1625 er overhovedet hos Schlegel saa lidt overeensstemmende med hans danske Original, at begge næsten kunne betragtes som forskiellige, ikke sielden fra hinanden afvigende Fortællinger. — At Schlegel selv ikke har paaviist de Tilfælde, hvori han ganske afviger fra sin Original, og heller ikke angiver Kilderne til saadanne Egenheder, formindsker undertiden Sikkerheden i at benytte den Schlegelske Oversættelse, der, i andre Henseender, ved Tillæg og Oplysninger har saa betydelig Fortieneste.

[1]) Denne Fyrstes noget paafaldende Nærværelse ved den Lauenburgske Forsamling har jeg ikke andensteds fundet omtalt. Det kunde muligen være tvivlsomt, om Temler her har fundet den rette Opløsning. Schlegel synes ikke at have kiendt nærværende Skrivelse.

[2]) Den hollandske Gesandt Foppe, eller Foppius von Aitzema. Han kom d. 6. April til Kongen i Segeberg, tilligemed Hertug Joh. Ernst af Weimar (der allerede i Januar havde været i Kiøbenhavn, og d. 12. Febr. reiste derfra tilbage til Tydskland), og dennes Broder Bernhard. Længere hen, om Sommeren, var Foppius ligeledes hos Kongen under Felttoget. („Den 20. Aug. gaff ieg *Foppio* 200 Dlr. til Teerepenning." Den 30. Oct. fik han atter 175 Dlr. „til Tærepenge til Nederland." Skrivcal. 1625.)

dy icke haffuer faatt Sold, daa haffuer dy Plyndrit och røffuid alting om *Cölln*, dy holler nerre huß en Greven af Mansfeld y ...... Dy Hollænder haffuer Spolierid *Spinolas* proviandt. *Tilly* ligger endnu i Landgreven af Hessens land. dy Hollænder haffuer brendt forstaaden for ...... aff. Churfyrsten aff Bayern haffuer begeerid aff Landgreven att hand skall faa hannem Festigerne: Saa skall *Tilly* rømme hannem landit. Greven af Mansfeld laader sterck werbe; dog kan hand Paa dysse Steeder icke faa mange. Den syste Vinter haffuer alleuegne giordt større Skaade end den forrige. *Spinola* er foddrid till *Cölln*. hand lod henge en ...... aff ...... huorudoffuer alle hanß Ryttere Er offuerloben till Staterne, derris folck gaar daageligen (og) døe*). Prindsen af Oranien er nogit tilpaß igen. .... haffuer ochsaa uerrid slur syg; ted haffuer dog uendt sig till beedring med hannem. Der (er) skreffuen till *Foppium*, att paa vnderskedtlige tyder Er siiedt et gloendis suerd, offuer Prindsen af Oraniens kuarteer; ymellom begge leire er hørdt y luften Skryg aff mange tusinde, saatt baade *Spinola* och Prindsen haffuer hafft bud derheen, Och formenthe att haffue uerrid Ett anslaag; y Meckelenborrig Er syett tre Sole; vdi den mellomste uaar et rødt kars**); y bøhmen haffuer der bittiß nogle sma fule med en Adeler, huilcken dy skulle haffue offuerdyfflit***) ted synis selsam dog er ted udi adskillige Skryfsuelser confirmerid⁴); ved ...... haffuer et berrig giffuid syg fraa hiinanden, huoraff Er kommen saadan Stanck, att alle dy der er kommen dydhen, att besee ded, dy erre alle bleffuen dod; vdi ted Stift Osenbryg erre alle Prester foriaagid, Som icke haffuer uyllid, icke allene skille sig ued derriß kuynder, menß ochsaa forsuere baade hustrue och born. Dii uaar 36 som gick dy uylcfor ind, och der dy haffde giordt ted, saa tog dii derriß indkomst fraa dem Och lagde den tyl

---

¹) eller døe.   ²) Kors.

³) Overvundet. (Formodentlig efter et plattydsk Ord.)

⁴) De her meddeelte Beretninger og Rygter bestyrke den Tilboielighed til Overtro, hvoraf man finder flere Spor i Christian den Fierdes Levnet. I øvrigt veed man, at Tro paa dette Slags truende, Ulykker spaaende Tegn og Varsler hørte til Tidsalderens Charakteer overhovedet.

Jesuuyterne . . . . . . broder som tynthe [1]) Churfyrsten af Bayern Er kommen y landit ygen. Markgreve Joach: Ernst af Anspach Er hastig død, haffde ted skeed for ti Aar siden, daa haffde ted beedre kommid tylpaaß [2]). Churfyrsten af Bayern haffuer ingen Gesandt hafft paa denne Kredsdag, huilkyt er att forundre. Jorgen wrne skall befhaalis att laade aage ued tyll ued Croneborrig [3]), saoch ued Stranden, som om gud uyll skall y sommer brugiß till københaffuen. Vale. Datum Oldeslou den 26 Martij Anno 1.6.2.5.

Christian.

173.

Thomaß Null zu handen *).

Om en Karrebøsse, som Th. Null skal lade giøre, og siden prøve, hvormeget Krudt, der passer til Ladningen. Salpeter skal sendes til Flensborg, hvor man fabrikerer godt Krud.

Du sollest dii karrenbyre Myt einem langen ahnslaage machen lassen, daß man sy ahn der brust ahnsetzen kan, Vndt ahnfangß mit wehnich Puluer diselbige versuchen, biß man siiet, Wii man darmit zurechte kommet; auff der kammer oben hanget noch eine, Welche ebenso soll zugerichtet Werden. Diiselbige muß von binnen noch durchgeboret Werden, dan ich nicht anderß weyß, alß daß sii von forn Weiter dan hiinten ist. Daß Pyrspulver [4]) muß mit fleyß gemachet Werden, Vndt weill zu flensburch gudt Puluer gemachet wirdt [5]), Wieauch ihn der negde darbei, alß sollen mit erster geleegenheit zue laast Salpeiiter mit darzu gehörigen Schueffuel nach flensburch zu Wasser gebracht werden, welche dem ambdtmanne daaselbst sollen zugestelt werden. Datum Segeberg, Den 28 Martij Anno 1.6.2.5.

---

[1]) Tiente.

[2]) Her har Cantsleren skrevet i Randen: Iudicium Serenissimi de Marchione Ausbachensi.

[3]) Ved (Brænde). »Age Ved til, ved Cronborg.«

*) Efter Originalen i det kongl. Rentekammer-Archiv.

[4]) Pirschpulver.

[5]) En Krudmølle blev 1599 anlagt uden for Flensborgs Nørre-Port (»auf dem Ramsharter Felde«) af Stadtholder og Amtmand Gerhard Rantzau, som dertil, under visse Vilkaar, erholdt Tilladelse af Raadet og Byens 24 Mænd. Dette Krudværk blev allerede 1627 ganske ødelagt af de keiserlige Soldater; men senere en ny Krudmølle sammesteds indrettet, der igien blev tilintetgiort i den svenske Krig 1643. (Jof. *Claeden*, Monumenta Flensburg. p. 730. P. Rivesell, Beschreib. der Stadt Flensburg, 1817. I. S. 245—47.)

174.

Dette skall annecteris Instructionen*).

Om Søstederne Enten En eller fleere syg ymod dette gemeene Werck wille opponere, hvorudoffver man kunde bliffve foraarsaget dennom att Tyltaale, om ochsaa sligdt Kon: aff Sverrig kunde verre ymod.

Actum Roßenborrig den 20 Aprilis Anno 1.6.2.5.

Christian.

NB. Saa framdt Kon: aff Sverrig vill antaage Myn geworben Armei, daa skall den Hannem strax, naar Hans commissarier ahnkommer, tilstillis, dog cum restitutione expensarum[1]).

---

*) Af en Afskrift efter Originalen (engang) i det Kgl. Danske Selskabs Archiv. Den her nævnede Instruction seer man, har været Chr. Thomesen Sehesteds, som den 21. April affendtes som Gesandt til Sverrige. Om de Underretninger, han skulde overbringe, og de Tilbud, han skulde giøre K. Gustav Adolph, s. Slange ved Schlegel II. 251.

[1]) Dette mærkværdige Tillæg til Sehesteds Instruction (der blev udfærdiget i Kiøbenhavn d. 19. April) vidner om, hvor lidt man dog egentlig, af de jævnlig indtrædende Misforstaaelser mellem Christian IV. og Gustav Adolph, er berettiget til at tillægge den første „en dybt rodfæstet Skindsyge" („eine tief eingewurzelte Eifersucht") over Gustav Adolphs allerede erhvervede store militaire Navnkundighed." (von der Decken: Herzog Georg. I. S. 125.) Her finde vi i det mindste et Beviis paa, at Christian IV., endog efter den Lauenburgske Tractat, og da han allerede havde bragt en stor Deel af sin Armee til den tydske Krig paa Benene, frivillig vilde træde tilbage, naar Gustav Adolph allene vilde sætte sig i Spidsen for det store og vovelige Foretagende. Giennemlæser man Instructionen selv (hvoraf en Copie haves i Geh. Arch.), da bestyrkes man endnu mere i den Overbeviisning, at hans Hensigt og Ønske, at see Gustav Adolf i det mindste som Deeltager i det protestantiske Nordtydsklands Beskyttelse med væbnet Haand, have været ganske oprigtige. Gesandten befales bl. a. at tilkiendegive Gustav Adolf, hvor uventet og uformodet det har været Kongen, at erfare „af Hans Kiærligheds sidste Skrivelse", at han nu undskylder sig for at opfylde sit forhen til Churfyrsten af Brandenborg givne Tilsagn og Fortrøstning: at ville „i egen Person med en anseelig Magt" rykke ind i Tydskland langs med Oderen. („Och mue wij well bekende, at os saadan Hs. Kiærligheds resolution fast uformodentlig forekommer.") Det havde været langt fra Kongens Mening, at vove sig allene til dette Foretagende: („at wi os allene det kunde og vilde underslaae" . . . „Thi saafremt Vi allene bleve, og af Andre forladte, som Os tilforn udi lige Forehavende skeet er: da vilde deraf følge, at Vi udi Utide Værket skulde nødes, paa Halvveien, med stor desavantage, at quittere.") Sehested skal forebringe sin Herres Ønske og Anmodning: at K. Gustav „Sagen anderledes vil betænke, og sig fra Værket ikke ganske unddrage, men bedre resolvere." Undslaaer han sig for anden Undsætning,

175.

Andwordt auff dii Braunſwichſke Schreiben*). [A.]

Angaaende en Skrivelſe fra Tilly, og hvad man fra Brunsvig bar ſvaret ham; om Vigtigheden af at man i de brunsvigſke Lande hindrer hans Gjennemtog; om Kongens Panteret i Amtet Syck, m. m.

Andtwordt auff h. fri: wldrichß Schreiben

Tylli ſchreiben, wieauch waß a'parte Brunſwich zur andtwordt iſt gegeben, hatt man vernommen, vndt diſelbige beandtworthung dermaſſen befunden, daß ſii nicht beſſer fuhr dasmahll hette ſein können.

Waß bei ledtſter verſamlung vom Verdiſkem Chanſeler des ſchreibendt halber an Tilli iſt fohrgegeben worden, iſt zuar führlengſt befholen worden, aber bei welhm eß in Stecken gerathen, kan man diſſes ordtz nicht Eiigendtlich wiſſen.

Dii verhinderung der munſterung betreffende, wiil man diſſes ordtß ſouiil mugelich fuhrkommen; Es ſteet aber ein groß theiill bei dem v: Braunſ: Souern er ihm verſtatten wirdt frey durch zupaſſiiren, welches er Leichtlich mit ſein landtfolck wehren kan, aldii weill der tilli ſo gaar ſtarck nicht iſt; worauß, ſouern Er es nicht wehren wirdt, Erfolgett, daß ſobalde ich ſein auffzug vermercken werde, Ich ihm gewislich begegnen werde, worüber der sedes belli woll Ein zeitlanck daſelbſt ihm lande bleiben muchte, wohran Er dan ſelbſt wurſach (sic) wehre, daß alſo den tilli in den freydtz hiinein gelaſſen wurde, ſichſelbſt zur ruin.

---

maatte han dog erindres om ſit Løfte til den franſke Geſandt om 4000 Mand, og at han vilde ſende disſe enten Churfyrſten af Brandenburg, eller en anden tydſk Fyrſte til Hielp, hvilket da endelig maatte ſkee førſt i Mai, da Christian IV. ſelv »agter, næſt Guds Hielp, midt in Maio at være paa Banen med 24,000 combattants til Heſt og Fods i det ringeſte«; og med dem at holde ſig langs med Weſeren i Weſtphalen, hvor nu Fiendens hele Magt befinder ſig o. ſ. v. Guſtav Adolfs Svar (af 10. Mai), ſom gik ud paa at begynde Felttoget med to Armeer, hver paa 25,000 Mand, den ene under hans egen, den anden under Chriſtian den Fierdes Befaling, og den ſtrategiſke Plan, han dertil udkaſtede: er i ſine Hovedpunkter bekiendt nok (ſ. bl. a. Slange, ved Schlegel II. S. 252. *Hallenberg*, Gustaf Adolfs Hist. V. 327. Jahn, Chriſtian IV. Krigshiſt. II. 119—121. v. d. Decken, l. c. S. 130). Jvf. ſærdeles Kongens Udkaſt til en Skrivelſe i den Anledning til Churfyrſten af Brandenborg, af 22. Mai. (Nr. **179**). Paa Guſtav Adolfs, ved Sehested modtagne, Skrivelſe ſvarede Chriſtian IV. allerede d. 23. Mai.

*) Udenpaa Brevet er tegnet: 26. April 1626.

Die verschreibung des hausses Syck*) betreffende:

Daß ich endwedder mein geldt oder genunckſam verſicherung bekommen muchte. Ihn Newe tractaten auff weniger oder mehr Iahrſkaar (sic) mich einzulaſſen, bin ich gantz nicht gemeinet. Mihr verwunderdt aber nicht wehnich, das man dii Copiam der Lyneburger recusation niemalß hatt mitgeſticket; Vndt daa es Io nicht ſein kan, daß Lyneburch mit Consentiren will, So fullendtzihe[1]) man eß a parte Braunſwich dergeſtald wii eß einmahll verabſkeidet[2]), alſdan will man ſehen wii man ſelbſt mit Lyneburch zurechte kommet.

Sliiſlich:

Bedancket man ſich der guther communication vndt begeret man diſſes ortdtz, man wollthe eß continviren.

176.

[Til Cantsleren Hr. Chriſtian Friis.]

(Udſkriften har været paa Omſlaget.) [A.]

Med Sehested, naar han kommer fra Sverrige, ſkal ſendes Kongen Rigsraadernes Ed; ligeſom de myntede nye Guldgylden, og Penge fra Helſingørs Told, m. m. Angaaende Palle Roſenkrantzes Sag med Præſten Alb. Samuelſen og dennes Huſtru, ſender Kongen den ſidſtes ſkriftlige Erklæring og Beretning om Sagen.

Naar Chriſtian thommiſſon ankommer[3]), Skaldtu med hannem framſkicke Riigens Radtz Eed Och hannem befhale att Skynde ſig; hand tager niſt den vey ygennom Fiin, om hand maa raade.

Paa mynten Er numer ferdige nogle thuſſind goldt gylden huilcke med ted førſte, med hueſſom y tollen y helſinger ſyden kan uerre fallen, med et nyſt bud til haaderſleff ſkall framſkyckis. Naar Skouriderern til frede: ſkall examineris, daa ſkall derhuoß ingen uerre, ſom nu eller nylligen vdi nogen beſtilling ſammeſtedtz er eller uerrid haffuer. Der bleff et breff ſkreffuid til falck Lycke[4]) om en Iomfru, huilckit ſkall

*) „Amtet Syck ved Stiftet Verden, ſom Hs. Kgl. Maj. nogle Aar før Urolígheden var givet til Underpant.“ Slange S. 541. (Jvf. v. d. Decken anf. St. I. S. 101 og 291.) [1]) vollziehe. [2]) verabſchiedet.

[3]) Han var d. 21. April ſendt i Geſandtſkab til Sverrige (jvf. S. 192), hvorfra han den 20. Mai kom tilbage. (Skrivcal. 1625.) Jvf. Slange S. 543.

[4]) Formodentlig Falk Lykke til Bollerup og Gærsnæs (i Skaane), ſom d. 13. Apr. 1612 fik Chriſtianopels Lehn (hvilket han havde endnu **1625**); d. 4. Mai 1625 blev Befalingsmand paa Visborg Slot efter Chriſtoffer Ulfeldt, og d. 5. Oct. 1627 udnævnt til Oberſt for det ſkaanſke Regiment Knegte, med 1200 Rdlr. aarlig Løn. (Siæll. Tegn.)

revoseris, och om ted Er framkommen, ygen afffkaffis. Du uest dig att errindre huad med Palli Roſſenkrandtzis frue och en Preſtekuinde Er forreløben. Nu haffuer Palli ſtackid ſyden tagid Preſtens uyndeſbird udi ſamme ſaag, huilckid ieg merckte hannem att uylle gørre; huorfor Jeg befohl Biſpen athand ſaa uydt ſkee kunde mig aff Preſten ſkulle Erfhare hueſſom ſkeed uaar, huilckid herhuoß fiindis [1]), Som ſig ilde qvadrerer med hueſſom Palli tagid haffuer aff ſamme Preſt, huilckit du hannem med god leilighed engang kandt lade ſee, Och ſiinis icke Naturligdt eller muneligdt att Preſten hannem med en god uillie ſkulle ſligdt haffue igenleffuerid; Menß mere er att ſee, huorledis dii kan urye Retten og faa ſligdt ſom dii uyll. Vale Datum Nyekøpen den 11 Maij Anno 1.6.2.5.

Dii kriigß Artickeler er icke endnu ankommen, ted mig uytterligdt Er, huilket ued Munſteringen ingen fordell uyll giffue.

Tillæg til Nr. 176.

A.

Efſterſom Jeg Albret Samuellſøn Guds Ordis Tienere vdj Sneſøre, anmodis att giffue fra mig en ſkrifftelig och Sandferdig beretning, om Erlig og Welbiurdig Palle Roſenkrantz, eller och hans Frue, Erlich och Welbiurdig F: Eliſabeth Roſenſpar, noget huos mig och min Huſtru haffuer anammet, eller anammet lade aff det ſom hinde var giffuet. Saa er der om denne min ſandferdig bekiendelſe. Att Welbemelte Palle Roſenkrantz itt Aar effter vort Brøllup anammede huos oß ved ſin dreng en Handſkrifft, ſom hand haffde giffuet min Huſtru paa fire hundrede Rigsdaler in specie, huilcke forneffnte pendinge ſkullde thillhøre hende och hendes ſande Arffuing, och aarligen forrentis imeden de bleff ſtandendis huos Welbiurdig Palle Roſenkrantz. Deſligeſte bleff ſkicket bud effter den fortegnelſe, ſom Welbiurdig Palle Roſenkrantz haffde meddelet min Huſtru, paa huis boſkaff och Fetallie den gode mand haffde mig och min huſtru medforærett paa vor brøllupsdag, ſkreffuen med hans egen haand. Frembdelis begierede Welbiurdig Palle Roſenkrantz ſig att thillſtilles de ſer ſtöcker guiſtret Taffetes Omheng, och Kapperne

[1]) Som Indlæg i Kongens Brev (dat. 8. Mai) er det nedenfor aftrykt, tilligemed en ſenere, herved fremkaldt Erklæring fra Palle Roſenkrantz af 6. Jul. 1625.

der till, som den gode Mand oß meddeelet haffde efter fortegnelsens indholld. Herhuoß begierede Welbemelte Palle Rosenkrantz att framskickes huis min hustru skullde haffue aff dett som var S.(al) F.(ru) Hellvig Rantzows, effter-som hun var aff andre forførtt att skulle haffue forrydt (forødet) der aff. Och bleff fremskicket en gammell Tafftis Trøye, och en gammell fløyells hue, som min Hustru haffde beret for mig sig att vere giffuet aff S: Fru Hellvig, meden hun var hindis brudepige.

Anlangendis Welbemelte gode Mands Welbiurdige Frue, om hun for sin person noget huos mig och min hustru haffuer anammet eller taget, Item anamme eller tage ladett; Kand Jeg icke retteligen det om hinde sige, att hun dette skullde haffue giortt. Vell begierede den gode Frue at vi villde lade komme frem, huis Tin hindes gode Hosbonde oß medforæret haffde, dog det paa den gode Mands vegne, som ellers villde hafft Waabenen der paa vdslet, och lod hun oß andet Tin vdi steden fra Kiebinghaffn tillskickes, och ellers der effter giort oß meget till gode.

Item bekiender Jeg Albrett Samuellson, Guds Ords Tienere vdi Snesøre, att Jeg for et Aar siden bleff anmodet att giffue fra mig min revers och skrifftlig bekiendelse, anlangendis om Jeg haffde mig offuer Welbiurdig Palle Rosenkrantz i nogen maade att beklage, om hand haffde noget huoß mig och min hustru vden vort minde anammet, eller anamme ladet. Huilcken revers Jeg och villigen hannem gaff, att hand intet vden Vort minde haffde anammet, eller anamme ladet, och att vi var gierne med hannem tilfreds, betackendis den gode Frue, som huoß sin gode Hosbonde haffde veret oß beforderlig, att hand villde vere voris Ven och en gunstig Patron.

Item: Vdj Mandags Forleden, som var den 2 Maji, var fremskicket vdi Orsloff Kircke Erlig och Velbiurdig Palle Rosenkrantzis Fulldmectige Jens Christensen, paa hans Hosbonds Vegne med it Forsett, och att høre der till min och min hustrues Suar vdi Herrids Provstens och præsternis nerverellse, efftersom Wellbemelte Palle Rosenkrantz tillforn haffde ladet tage Provstens Steffning offuer mig och min Hustru, att vidne voris Sandhed, om det som oß skullde faare legges. Da bleff angiffne trende puncter, paa huilcke mee-ningen var denne med suar der till.

1. Om Welbemelte Palle Rosenkrantzis Welbiurdige Frue haffde nogen tid berøffuet oß vdj vores huß? Item om hun haffde taget noget fra oß lidet eller stort — Huortill vi suarede hende det icke att haffue giortt, och det samme med vor Eed bekrefftede, som vi och retteligen kunde giore.

2. Om nogen paa hindis vegne, Vere sig Edell, eller W:Edell, haffde oß beroffuet, eller noget fra oß taget; Item

3. Om hun haffde noget aff vort bekommet, stort eller lidet, med løn eller bøn, eller oß i nogen maade for wrettet. Huortill vi och serdeliß suarede, det ingelunde att vere skeet, och med voris Eed det samme stadfestede.

Att saa vdj Sandhed er, som faareskreffuet staar haffuer Jeg med egen haand skreffuet och vnderskreffuett.

Datum Kiøbinghaffn den 8 Maji Aõ. 1625.

Albrett Samuellson
egen hand.

B.

Efftersom Her Cantzeller, effter Kong. Mayts naadigste befalling, haffuer mig laditt see och leße En Her Albritt y Snesere hans bekiendelße, saa er dette min vnderdanigste erklering derimod:

Att efferad ieg forfaritt, Att Her Albritts hustru haffde tient mig med vtro, borttagit och stollitt aff min S. hustrues perler, kleder, silcke, vlden och linnet kleder, och bøger ꝛc. Item slagitt och dragitt och med føddcrne trett min lille datter; Item hun haffuer sagt min hustru groffue løgn paa; Item skicket sig y min tieniste megit vskickelig med Druckenskab och Slem leffnit med Mandfolcken om natten igiennom ꝛc. Huilcket Allt och mere ieg kand giøre beviißligtt, huor och naar fornøden giøris. Da, der ieg siden om Allt saadant war kommen y god forfaring, och haffuer med Retten wille søgt hindes straff och bøder y sønderlighed for tiufferi och Løgn, dog for min hustrues forbøn haffuer ieg dett affstandet, effter ad H. Albrit och hans høstru igienleffuerede lidett ringe aff det megitt, som hun haffde mig fraastollit. Item itt breff paa nogle penge, och nogle Sperlagen, efftersom dj erbød dennom flux vid-lofftigere, paa dett ieg min retferdige tiltale till hinde och straff och bøder wille Affstaa, och lade falde. Anlangendis dett tin, huorfor dennom bleff strax giffuet mere end det y stæden, sende dj sielff till wordingborg, der ieg och min hustru ware y Kiøbenhaffn. Saa Aldrig skall befindes ieg nogit imod deris vilge och minde haffuer bekommitt. Datum d. 6. July aõ 1625.

Palle Roßenkrandtz
Mpp.

177.

Chanseleren H: Christian friiß till hande. [A.]

Prindserne Ulrik og Frederik skulle bruge Medicin, som de nødigen ville; men Cantsleren skal sige dem, at de maa føie sig deri. Hertug Ulrik skal ufortøvet sendes til Kongen af Sverrige, saasnart et Skib kan blive udrustet til at føre ham over, m. m.

Eptthersom D: Arnisenius formener at uerre fornoden, at her: frederich och her: wldrich udi denne tiid brugte nogit, Och hand ued, at dii inted gerne uil deran med en god uillie, och ieg inted kan uerre tilstede, forend paa mandag middag mueligt, naar D:[1]) mener dennom at Skulle aldt haffue brugdt medicin: Huorfor du dennem Skaldt siige, at dii dennom dertil accommoderer.

Och eptherdi ieg achter her: wldrich til kon: y Suerrig nu strax at forskicke, saa skaldtu med Stadtholderen taale, huilckid aff Skiiben forst ferdigdt kan bliffue, som hannem kan føre offuer. Jeg taalede med dig siistegang om en som hannem kunde følge, om Enhussen endelig icke kunde biie, paa huilcken uil tenckis, at hand er tilstede naar gud uil ieg kommer, saframdt at samme Enhussen er forreissid eller forreisser. Vale Aff frede: den 17 Maij Anno 1625.

Christian.

178.

Ahn den keysser*). [A.]

Notification skal gives Keiseren om, at Kongen har modtaget en Kredsoberstꝭ Bestilling; med Underretning om Anledning til de begyndte Rustninger, hvoriblandt Tillys fiendtlige Adfærd anføres.

1 Daß ich ihm Notificire. daß ich daß officium ahngenommen mit Erbithung dessen waß dii Curialia mitbringen.

---

[1]) Doctoren.

*) Dette Udkast uden Dag og Sted synes at have været de første Momenter til een af de to Skrivelser til Keiseren fra Segeberg (af 14. Mai), i hvilken Kongen underrettede ham om Valget til Kredsoberst, og om Anledningen til at man vilde ruste sig i Nedersaxen m. m. „Copia zweier Schreiben, So Ihre Königl. May. in Denmarcken Christian IV.“ o. s. v. 4 Bl. 4to. „Gegeben Segeberg d. 14 Maij 1625.“ (Saaledes ikke 18de Mai, som findes hos Slange, overs. af Schlegel, II. S. 253). Keiserens Svar, hvori han misbilliger Kongens Valg, og forlanger, at han vil nedlægge denne Bestilling, er af 23. August. (Geh. Archiv.) Jvf. „Herz. Georg v. Braunschweig“ von F. v. d. Decken. I. S. 135. Ogsaa Hertug Georg var misforneiet med Kredsdagens Beslutninger, og vilde at Krigsrustningerne allene skulde være til Forsvar; men Ingen, og allermindst Keiseren, angribes. (s. det anf. Skrift af F. v. d. Decken, I. S. 135 og 360.)

2 Weill man nicht zueifflet daß Jo vnderſkidtliche meinung vndt vrſachen diſſer werbung dem keyſſer zu Ohren gekommen ſeyndt, alß hatt man den grund Jhm entdecken wollen wii folget:

1 Weill ich mich deſſen vnthernommen wii obengemeldet, So hatt man führ eiine hoe Rodthurfft erachtet den kreiß ihn guthe verfaſſung zu ſetzen, auffdas man dii ynkuartyrung wormit man ihm kreydtz vntherſkydtlich von *tillj* gedrawet, muthen Endtfreiet ſein.

2 Weill ich auch führ meine Perſohn nicht habe der Inkuartirung verſkonet ſein können, vnangeſehen Ich vntherſkidtliche beſhell ahn den tillj bekommen, meine Embthe zu reiimen[1]), welcheſ er ganß nicht geachted, ſondern ſeiine officirer noch mudtuillicher weiſe geandtuorted: ſi konnthen ihn der lufft nicht Suehben; alß hatt mich dii hohe nodt darzu moviret mich ſelber zu mantheniren.

179.

Con: [cept]

Eineß Schreibenß ahn Chur: Brandenburch. [A.]

Kongen vil underrette Churfyrſten om Chr. Th. Seheſteds Tilbagekomſt fra hans Geſandtſkab i Sverrige, og om Guſtav Adolfs Svar og Tilbud. Han onſker Meddeling om hvad for Reſolution den brandenborgſke Geſandt (der fulgte med Seheſted til Stockholm) der har faaet, og hvad Churfyrſtens Mening er, om og hvorledes Kongen af Sverriges Intention kunde faae Fremgang.

Ahn den Churfürſten von Brandenburch.

Daß meyn geſanther Chriſtian thommiſſon wiideruhm auß Sueden geſterigeß taageß iſt ahnhero gekommen[2]), Man verhoffet daß ſeiner auch zuricke ſei gekommen; habe im (Jhm) zur Rachrichtung dii verrichtung meineß geſanthen wollen wiſſen laſſen, auffdaß er ſehen mag daß es ahn meiner guthen beſhoderung nicht hatt gemangeldt; Vndt hatt der kö: in Suehden folgender geſtaldt Sich Erkleeret:

1 Daß er ſich von dem gemeinem wehſendt nicht wolthe abſondern.

2 Begehret daß zuehne Armeien geleich ſtarck, Jede 20,000 zu fuß vndt 5000 zu Roß mügen aff dii beyne gebracht werden, woruon Er dii eine fhiiren wolthe.

---

[1]) Aemter zu räumen. („Befehl an den Tilly bekommen" — nemlig fra Keiſeren.)

[2]) Da Chr. Th. Seheſted, efter Kongens Optegnelſer, kom tilbage den 21. Mai, erfares heraf Dagen, da dette Brev eller Utkaſt er ſkrevet.

3 zu solcher Armei auffzubringen Sollen ihm von den Confoederirten daß lauffgeldt, daß gewehr, oder in dessen stedt geldt, wiiauch drei Monadt Soldt fohrauß gegeben werden; Daß geschydtz will der kön: v: Suehden selbst skaffen.

4 Daß geldt, So von den Confoederirten Contribuiret wirdt, soll ihn zuehne theill getheilet werden zur vntherhaltung der Armeien.

5 Soll im dii Stadt Wysmaar zum Randeuus [1]) eingereumet werden.

6 Slecht er 4 wege fohr: 1. dii wesser 2. langß der Elbe hinauffen 3. langß der Oder hinauffen, 4 durch kassubern ihn dii Slessinge; den weck dii Oder hinauffen slegdt er ab, vonuegen deß Chur: v: Bran: Jncommoditet, Begeret dii fursten vnd stende darhiin zu disponiren daß ihm Ein freiier durchzug müge gestatted.

7 Daß dii Confoederirten gesanten zu Stockholm kegen [2]) den ledtsten Juni compariren muchten, alda vhm fohrbemelthe puncta zu tractiren vndt concludiren.

Petitio

Daß der Churfurst [3]) mihr dasienige, waß sein gesanther zur resolution bekommen, Communiciren wolthe, vndt sein bedencken

---

[1]) Rendez-vous. [2]) gegen.

[3]) Churfyrsten af Brandenborg, Georg Vilhelm, en svag, ringe begavet og charakteerlos Regent, havde i hans første Regieringsaar ivrigt understøttet Churfyrsten af Pfalz, Frederik V, og de böhmiske Protestanter; og havde endnu (som man seer af dette Kongens Udkast) 1625 sendt en Gesandt til Gustav Adolph. Ikke desmindre afslog han nu at indlade sig i noget Foretagende mod Keiseren og at tiltræde det i Lauenborg sluttede Kredsforbund. Det er i nyere Tider oplyst, at det var hans yndede og Alt formaaende Geheimeraad, den talentfulde Grev Adam v. Schwarzenberg, der bragte Churfyrsten til at at opgive Foreningen med Christian IV. og Gustav Adolph, og derimod nærme sig det keiserlige Hof, som Churfyrsten og Schwarzenberg snart endnu mere sluttede sig til. Churfyrstens svage og vaklende Neutralitetspolitik befriede ham ikke fra store Tab, eller Krænkelser. Hans egen Svoger, Gustav Adolph, yttrede sig undertiden ikke alt for lempeligt om ham, og sagde 1626 om den catholske Schwarzenberg, at »han folgte sin Herres Samvittighed til Keiseren og Kongen af Polen, og var en papistisk Hykler.« »Die Preussen sollten deshalb den Grafen fenestriren, oder ihm den Hals entzwei schlagen.« Schwarzenbergs Charakteer og egentlige politiske System, hvormeget han deri gav efter for sin tvivlraadige Ubestandighed, eller fulgte egne Ideer og Planer, er ikke let at udrede. Han erklærede sig imidlertid bestemt imod Christian IV. og fraraadede

darneben mihr eröffnen, waaß bei dem wercke weither zuthun, daß deß kön: Ihn Suehden Jntendt einen fordtganck gewinnen könthe. Ich führ meine Persohn konthe dessalß nicht weither mit Suehden tractiren, aldiiueill dem Chur: bekandt, wiineit ich mich albereidtß Eingelassen [1]), welcheß wiiderum zu confundiren meineß Erachtenß nicht raadtsam sein wolthe. (Den 20. Mai. 1625.)

180.

[Befalinger skal udstedes til Krigscommissarerne Marqv. Pentz og W. v. Buchwald, at bryde op med deres monstrede Tropper.] [A.]

Eiin Befehll

Ahn Markuardt Penß vndt Wulff von Bockuoldt [2]) daß sii strar, wahn sii dissen befhell bekommen, mit dem folcke, so Eiin ieder gemuusterdt, auffricken, bei welchem folcke sii auch bleiben soll vndt gudt Regimendt halthen.

Markuardt Penß soll nach dem tollenspicker. Wulff v: Bockuoldt nach Blanckenesse.

Actum Sten: den 2 Junij Anno 1625.

181.

[Til Cantsleren Christian Friis.] (B.)[*]).

Kongen melder om et Brev fra Tilly, hvori denne havde begieret Erklæring om Rustningerne i Nedersaxen, og hvad Svar han havde faaet. Han meddeler Cantsleren Underretninger om Kongen af Sverriges Hensigter, og andre politiske Forhold i Tydskland.

Der ieg for kordt tyd syden laa Paa et aff Hertug Christians af Lüneborg huse ued naffn Stoltenou, kam der en bud

ethvert Forbund med Danmark, imod Keiseren. „Denne Magt", sagde han, (i en Betænkning til Stænderne, d. 31 Jul. 1626) „var for langt borte, til at kunne yde Brandenborg Hielp i Farens Tid, og ved en Forbindelse med Danmark fik man ogsaa Polen til Fiende. Kongen af Danmark foregav vel, at han vilde beskytte Religionen og Friheden; men endnu havde man i tre Fierdingaar ikke seet nogen Frugt deraf." o. s. v. (Jos. Cosmar, Beitr. zur Untersuchung der gegen den Grafen von Schwarzenberg erhobenen Beschuldigungen. Bresl. 1828. v. d. Decken anf. St. I. S. 137. Zimmermann, Gesch. des brandenb. preussischen Staats. 2. Ausg. 1846. S. 169. 70. 173. 74. 77. 78.)

[1]) Formodentlig sigter Kongen her til hans Forbindelse med den nedersaxiske Kreds.

[2]) Disse vare, tilligemed Sigvard Pogwisk, de Krigscommissairer ved Armeen i Nedersaxen, som Kongen havde udnævnt foruden dem, som Kredsen selv havde valgt. (Schlegels Overs. af Slange. II. S. 257.)

[*]) En Deel af Brevet er chiffreret, og det meste opløst af Temler. Dette er den tidligste daterede Skrivelse, der haves fra Kongen under hans Ophold i Nordtydskland som Kredsoberst.

fraa Tilly med et breff[1]) huorudi naar allehande. Hand fyck till Suaar, att man Churfyrsten af Bayern altyng om denne wer-uing haffde laadit uyde: hannem vdi sligge maader regenskab att gorre, syntis mig icke att gorriß fornøden. syden dentyd haffuer ieg ingen uydere bud fatt fraa hannem (Alting staaer vel til) heer, Och haabiß att uy Spør tedsamme fraa Danmark. *Munition* uy fandt deraff En temmelig forrad paa Stoltenou, som der haffner standen syden Churfyrsten af Bayern sist haffde folck (?). Johan de wyllem haffuer ganske inted Eptherkommit hueß hand tilsagde, huilcket wiill haffuiß y acht huoß......... Churfyrsten af Brandenborgs[2]) (Gesandt) Bellin vaar heer for thu daage siiden, Och thuifflede Paa Kongens af Sverrig hielp y aar, menß sagde atthand y Polen uylle indfalle ued Pudtskeruinckel, huilcket om ted skeer, giffuer tyden[3]). Ellers loffuede hand att eptherdi hands herre saa att yaar fra Sverrig inted kom, saa uylle hand *contribuere* om Maaneden .... tusende daler. Huad ted Møde till Magdeborg uyll gorre, giffuer tyden. Jacob Vlfeld Er der nu henne; dy haffuer y mange maader werrid Pfaltzgreven ymod. Der holliß nu En hensedag tyll Lybeck; huordthen ieg ochsaa haffuer Gesandter afferdigid; dii aff ...., ..., Och Magdeborg haffuer laa-dit sig uell an tillatt gorre Forbund. Churfyrsten af Bran-denborg sygis att uerre sterck (?)[4]).

---

[1]) Af 20de Junius. Tilly fordrede en kathegorisk Erklæring af Kongen, om Hen-sigten med hans Rustninger og med den Armee, han havde bragt paa Benene i Tydskland (v. d. Decken. I. S. 145).

[2]) Saaledes rettere, end hos Temler: Markgreven af Anspachs. (Chr. v. Bellin, brandenborgsk Geh. Raad, og Befalingsmand i Amterne Ruppin og Fehrbellin, blev sendt til Chr. IV. med Creditiv af 14. Jun. 1625. Geh. Arch.)

[3]) Gustav Adolph affeilede d. 17. Jun., til sit tredie Felttog mod Polen, med 76 Skibe fra Sandhamn, og landede 2 Jul. ved Riga.

[4]) I Temlers Afskrift findes tilsat folgende Datum: „1625 (27. Jun.) aus Wint-heim," som muligen kan have staaet staaet paa et Omslag. Christian IV. har i øvrigt ogsaa d. 8. Jun. tilskrevet Cantsleren et Brev, som neppe mere haves. I Skriveal. findes: „8. Jun. afferdigte ieg en af (sic) til Chanseleren med „Skriffuelse, att Chanselie Signetid naar kommen mig fraa haande"; og den 7de Jun. „Samme dag kom mig Chanselie Signetid fraa haande paa samme „Reise ymellom Hasselou och Staade."

182.

Chanseleren H: Christian friiß tiil hande. [A.]

Christoffer Ulfeldt har aflagt sin Ed som Rigsraad, efter en Formular, Kongen selv havde opsat, da han havde mistet den, Cantsleren havde sendt ham. Han beretter denne politiske Nyheder, bl. a. fra Tillys Armee, „hvor der er Officerer, som have Besolding af Kongen." Han tvivler ikke om, at Tilly ligeledes har dem i Kongens Hær, som give ham Kundskab derfra.

Christoffer wlfeld haffuer Nu giordt syn Eed [1]. Conceptit. du sende mig, ted haffuer ieg enten kaast paa ylden; Ellerock Jacob wlfeld, som nu icke er tylstede,. beholdte ted huoß sig der Christian thommissøn giorde syn Eed. Denne Eed satte ieg sammen y en hast, er den icke ordt fraaord sasom den pleier att uerre, Saa er dog Contenta derudi. Konningen af Suerrigß vdristning haffuer uaarid lenge, y huad hand dermed vdretter; y lyffland maa hand gørre nogit, ty hand forlaader sig paa Radtzewyll. Epther di hand uyll tyll Lyffland, huorfor lader hand daa henthe Ryteryed derfraa til Suerrig? Peder wybiß breff, dig tilskreffuen, Er udi densamme mehning som ted uaar hand skreff frederich gynther tyll. Rubberdt meen ochsaa, att fraa franckerige kommer Penning; haffde vi Churfürsten aff Saxen Paa uorriß siide, ted uaar bedre end dy penning; der waar nyllig til dresden en keysserlig gesanter, huilcken more solito ycke bleff tracterit; der faldt ochsaa adskillig disentes dennom ymellom, som løber ymod den gamle Credo.

Jeg haffde Nylligen en udi *tillis* leeger som berettede, att sammestedß naar kommen tyding att greffuen aff Mansfeldß folck haffuer slaagit Erfft (?) och faatt hannem fangen; man kunde ycke faa particularia att uyde; dy holthed hell hemmeligdt. Der er af tillis offiserer, som haffuer besolding aff mig. Jeg thuiffler icke athand Jo ochsaa haffuer dem heer, som laader hannem uyde huorlediß heer tylstaar. Vale Datum vdi kuarterid tiil wynthem den 5 July Anno 1.6.2.5.

Christian.

---

[1] Som Rigsraad. Christian IV. udnævnede i A. 1625 fem nye Rigsraader: Claus Daa (d. 8de Mai), Mogens Kaas, Tage Thott, Christoffer Ulfeldt og Christen Thomesen Schested, da Raadet, der 1623 kun bestod af 10 Personer, 1624 havde mistet Oluf Rosensparre og 1625 Andreas Sinclar.

183.

H: Christian friiß Chanseler tiil hande*). [B.]

Kongen melder om Vanskeligheder ved Skibsfarten paa Elben (utydeligt ved uovleste Steder). Han venter den engelske Gesandt (R. Anstruther) med Penge. Hans egen Stilling ved Minden, og Tillys i Paderborn, omtales; ligesom en Forstærkning af dennes Hær ved Hertugen af Friedland m. m. Kongen af Sverriges „søde" Breve skikkes Cantsleren tilbage. En Kokkedreng sendes hjem, som, for sin Modvillighedes Skyld, „indtil videre Besked skal gaae i Jern paa Kronborg.

. . . . daa er . . . . framdeliß . . . . . . alleuegne saoch . . . . mening haffuer man inted att thuiffle om norris . . . . . och Flaade haffuer mechtig forhiindrit oß, eptherdi Skiben for stackid syden erre ankommen; dertilmed Er en stor dell aff Flaaden ysønder och iernit henkaast . . . . . man maa opad Elben ymod Strømmen Och uynden nu En tiidlang haffuer staaid lenge udi et hyorne. Den Engelske Gesandt kommer hiid y dag, hand skreff mig till fraa . . . . athand haffde saamange Penge med sig som Paa . . . ., som forbi er, sig beløber, saoch Anritgeldt och Lofgeldt, jtem betaalning for geuerd, huorpaa ieg dog thuiffler saa att uerre. Myckel Uybis søn skreff friederich gynter till fraa . . . . att derfraa med ted første kam Penge, huilcke hand som syst uaar Gesandt y Danmark Skulle føre fraam, huad nu skeer giffuer tyden. Jeg ligger heer med Leiren strax ned Minden[1]) Och achter nest gudtz hielp med ted første att losere mig paa hiin side; samme bye er paa vores Side och gør oß tilfør. Tilly ligger till heruerden, udi ted stift Padelborn; han Er icke neer saa sterck som dy taaler om hannem. Naar Hertugen af Friedland Endskondt kommer tilhannem, Saa haffuer hand . . . . . . Fodfolk och . . . . Rytter. Fodfolket Er inted senderligd, menß Rytterne Erre gode[2]). Worriß Fodfolk bliffuer

*) Originalen er for en stor Deel chiffreret, og nogle af Chiffrene opløste af Temler; men ikke Brevets Datum. Cantsleren har derimod paategnet Modtagelsen paa Anderskov, **den 7de Jul. 1625.** Det er saaledes formodentlig affendt en af de første Dage i denne Maaned.

[1]) „Den 7de Julii tog Kongen sit Hovedquarteer i Hansbergen, ikke langt fra Minden. Tilly havde sit, ikke langt derfra, i Blotho. Man ventede allerede den Gang Fiendtlighedernes Udbrud; men Tilly trak sig tilbage til den Wolfenbüttelske Stad Holzminden." v. der Decken l. c. I. S. 145.

[2]) „Tillys Armee blev nu anslaaet til 40,000 Mand, hvoriblandt 4000 Mand Rytteri. Hans Cavallerie var bedre udrustet og øvet i Vaaben, og havde bedre Heste end Kongens, som talte 80 Fænniker („Cornetten") i sin Hær." (Efter en Rapport til H. Georg af Lüneborg, 22. Jul. 1625.) v. der Decken. II. S. 146. 331.

snaardt forsterckit Paa tusende och nogle hundrede; Rytteriet vdi ligemaade Paa nogle tusende[3]. Kongens af Sverrig søde breffue sender ieg dig tilbaage igen, huilcke kan forvaariß. Waar denne tyd anderledis, daa Skulle hand haffue ted alsammen behoff. Man haffuer hiidindtill vdsprengdt heer att . . . . Broder weernede folck for Churfyrsten af Bayern, huorom inted Er; hand kommer hiid och faar tusinde . . . . . og tho tusinde Rytter. Greven af Mansfeld . . . . synis ganske att komme y falcken[4]. En temmelig antal aff Succurs Folk er her huoß mig, som haffuer ad tempus suorid mig, indtill dy kan komme ygennem . . . . Vale. Datum vdi worriß kuartehr Uintem den . . . . (1625.)

Der framskickiß med denne breffuisser En kockedreng, som sig modtwylligen heer haffuer anstillid, ved tylnaffn Mynst; huilcken Paa Croneborrig skall gaa y Jern indtill wydere besteen. Man haffuer giordt hannem heer vyß athand skall naare paa Prindtzen, ellers haffde hand nell slet strøgid syn kaaß[5].

184.

Offuerslag

paa hueß bekostning paa thusiind heste nyl anuendis forend dii bliffuer munstrid och foris y Marcken. [A.]

Riitmeystergylden 1 gylden paa manden	875 dl.
Hertugen aff weymeren for hanß reyssen och vmaage . . .	2500
Wylkomme, den fierde paardt	625.
Tyl samme 1000 Riither kommer 810 korradtzerer, paa Manden 12 dl. anridtgeldt	9720.

[3]) Kongens egenhændige Overslag (Nr. **184**) gaaer kun ud paa den Deel af Hæren, hvorfor engelske Subsidier skulde betales. Ved Udtrykket ovenfor „forstærket paa nogle tusende", m. m. menes uden Tvivl, at Forstærkningen skulde udgiore et saadant Tal.

[4]) „Mansfeld, der den Ostfriesen einen abermaligen Besuch machte, fand sich, durch den Aufstand der Bauern in Ostfriesland, in seinem weiteren Vorrücken aufgehalten." Von der Decken. I. S. 147.

[5]) Allerede samme Dag, som Cantsleren har modtaget denne Befaling (7. Jul.), afgik Brev fra Prindsen til Jørgen Urne om at lade Kokkedrengen „arbeide i Jern paa Cronborg indtil videre." (Siæll. Reg.)

810 forradtzer stycfit 15 dl. er . . . . 12150.
250 Archybuserriter till anritgeldt . . . . 2750.
Tyll huer aff dem en Archybusse, rigsticke och baagsticke
med en Pott, huer regnit till 8 dl. . . . . 2000.
Tyl samme ryterye Er kommen 8 cornetter och 16 trummeterfhaaner, til huer regnit 100 dl. . . . . 800.

Summa . . . 28920 dl.

Følger bekostningen paa fodfolckit førend dy Er Munstrijd och førdt y Maarcken

Loffgeldt paa Sex thusind Mand . . . . 6000 dl.
3000 Rustninger och Picker, Sticket aff dem 5 dl. . . . . 15000.
3000 Musketter Styckit 4 dl. . . . . 12000.
50 fehnlyn Styckit 25 dl. . . . . 750.
60 trommer, Styckit 3 dl. . . . . 180.
Capiteiner, Predikanter, Badtsker, Ingenierer, Connestabels och anden sligge paa handen . . . . 2000.
Den besuehring vmkostning och skaade, Indbiggerne och landit aff Indkuartheringen och Munsterpladtzen haffuer hafft, kan ycke letteligenß estimeris.
Samme Anridt- och Loffgeldt paa forbenennthe 7000 man beløber paa fodfolckit . . . . 35930.

Summa . . . 64850.

Naar en Maanidtz Sold, epther den affskeen, till frederichsborg den 25 Febrvarii Anno 1625 giordt bleff, dertil regniß, Nehmlig 30,000 Pund Sterling[1]), huer Pund till 4 dl. 8 Styffuer, som beløber . . . . 125,000 rixdl.
Summarum Paa Pengene som Nu y hamborrig skall Erleggiß . . . . 189,850 rixdl.

Actum y feldtlegerid Paa ted huß tom Bergen den 9 Iulij Anno 1.6.2.5.

---

[1]) Der findes en original Afregning af Rob. Anstruther: („Wii dii Rechnung stehet zwischen Königl. May. in Groß-Britannien, und Dero Maytt. zu Denemarken, von wegen dieser Armee von **5.** Jul. **1627**; fänget aber an vom **29. May 1625.**“) Herefter skulde den maanedlige Subsidie (som det ovenfor siges) være 30,000 L. Sterl., og hele Summen for 24 Maaneder fra

185.

Wutherskidtliche Schreiben ahn den Phaldtzgraffuen vndt andere welche Streyff mit sich haaben Soll.

Indhold af Creditiver og diplomatiske Breve til Pfaltsgreveu, Staterne i Holland o. fl., som skulle medgives Gesandten Streif.

1 Creditiff ahn den Phaldtzgraffuen, ahn dii Staathen, ahn den von wraanien ahn Charleton.

2 Ahn den Phaldtzgraffuen, daß er nack dem Wlnßken taage seine leute abfertige, vndt in acht nehme waß den sachen diinlich ist.

3 Daß er disse Sache bei Engelandt Frankereich vndt bei den herren Staten promoviren helffe. NB. ihn den Schreiben ahn dii Stathen muß mentioneret werden, daß sii ahn ihren fleiß nichteß erwinden (sic) lassen.

4 Der sich führ Betlehem gaaborß gesanten ausgegeben hatt, in acht zu haben.

5 Durch soppio hatt man weitlaufftiger von etzlich sachen geschrieben, aber verursachet worden mit disseu sachen dissen ahnitzo abzufertigen. (23. Aug. 1625*.)

---

29 Mai 1625 til 6. Jul. 1627 saaledes udgiøre 660,000 Pund. Men hertil føier Anstruther den betænkelige Anmærkning: „Darnon sollen zwey Monat bezahlt sein mit **60,000** L.; So restiren noch **660,000** Liu. Sterl. ist 2 Million, 640,000 Rthlr.“ Dette stemmer ikke ganske overeens med et andet Document, som findes blandt Regnskabssager, Subsidierne vedkommende („Monnies disbursed by His Maj: command: to the King of Dennemark” etc.) Herefter skal der i Jun. Maaned 1625 være betalt til „Mylord Ambassador *Anstruther*” den Sum af 46,000 L. og i Dec. 1625 endvidere 30,000 L. I April 1627 er betalt for at hverve to Regimenter, hvert paa 3000 Mand, i Skotland 4000 L., og til Hs. Maj. Commissar i rede Penge 10,000 L. m. m. Endelig: „The troops in His Maj. of Denm: seruice payd from the beginning *in the moneth of March 1627* untill this moneth of *June* (1628) for 15 moneths, with the transportation, and other charges: 150,000 L.” Hele Summen beløber sig til 247,000 L. Det synes ogsaa herefter, som Christian IV. ingen Subsidier har modtaget fra England fra Dec. 1625 til Marts 1627. (Jvf. ogsaa Slange ved Schlegel. II. S. 304.)

*) Denne Dag er med Secr. Fr. Günthers Haand skrevet paa Udkastet. Dette er det tidligste egenhændige Skrift af Kongen, jeg har forefundet, siden han havde det bekiendte Uheld, at styrte ned fra Volden ved Hammeln, og derved, som det synes, i 2 til 3 Uger ikke har kunnet personlig deeltage i Hærens Anførsel; skiøndt hans Svaghed dog ikke hindrede ham fra at giøre Optegnelser, baade om politiske og oeconomiske Sager, i sin Calender, hvilke overhovedet ikke bestyrke den Forestilling, man finder hos en tydsk Forfatter (v. d. Decken), at Kongens

186.

Chanseleren Her Christian friiß till hande. [A.]

Christian IV. sender dette Brev med Mag. Anders Arrebo, som har været hos Kongen i Nienburg med et Kaldsbrev fra Borgerne i Malmø, og „en Supplication post festum," at de maatte kalde ham. Kongen har i sin Benaadning af 25. Aug. givet ham Løfte paa et Bondefald. Den „extraordinaire Dristighed af hans promotores" skal nøie undersøges. En dygtig og tienlig Mand skal udnævnes, „hvilken de i Malmø sensa ceremonia til Sognepræst skal annamme," Mag. Anders maa kaldes til en af de svenske Kiøbstæder, „hvor de ikke har formegen Lyst til Klammer."

Denne breffuisser, den gamle Byskop aff trundhem, M: anderß[1]) haffuer uerrid heer med ett kaaldtzbreff aff menigmand y Malmoe, saaoch en suplication fraa samme borgerskaab, post festum. atty hannem til sognepreſt motte kaalde: huilcke ieg dig herhuoß tiilskicker, som

Fald havde bevirket Uorden i hans Sindstilstand og Forstandsevner. — Af disse Optegnelser kunne bl. sl. følgende Momenter fortiene Opmærksomhed: „Den 20 Jul. faldt ieg med en Hest paa wollen til Hammelen, huor ieg fyck et haardt Stod; dog den Alsommechtigste hialp, att ieg kom derfraa." (21. 22. En Trompeter bragte Brev fra Tilly.) 24. Jun. „En Apotecker och Docter 13 Reso., som uaar hos mig imens ieg laa syg." 25. Jul. Drog ieg syg fraa Haameln til Riimen." (26. til Petershagen. 27. til Vands til Hoia. 28. til Verden.) „Den 4. Aug. kom Printzen fraa Danmark tiil mig til Feerden." (Den 5te blev Kongen kopsat. Siden forekommer ingen videre Spor til Lægehielp. Fra 7de Aug. har Kongen igien begyndt at optegne det givne Felt-Losen, eller Parole, i sin Calender.) 22. Jul. „kom den Spanske Gesanter, som heed Johan Chaarll von Skunburch (Schönburg) tiil Feerden." (Den 24de havde han Afskeds-Audients, og reiste d. 25de; s. nedens. S. 226.) Den 25. „Drog myn Son Prinsen og Kyrsten fraa Feerden paa ueyen til Dannemark." (Kirstine Munk var d. 13. Jun. kommen til Kongen i Rodenburg.) Man seer, at Kongen nu har været fuldkommen ved Helbred, da han d. 27de reiste fra Verden til Hoya, hvor han spiste hos Hertugen af Weimar, begav sig mod Aftenen paa Veien til Nyenburg, „og samme Nat undersogte Fiendens Værk uden for, saa og vort eget Værk."

[1]) Den i den danske Poesies Historie navnkundige Anders (Christensen) Arrebo, (f. 2. Jan. 1587 i Ærøeskiobing, hvoraf han fik sit Tilnavn), som Christian IV. i A. 1617 havde kaldet til Biskop i Trondhiem. Her var hans Opforsel uforsigtig, og gav Anledning til at Arrebo (som desuden synes ei at have staaet paa den venskabeligste Fod med Lehnsmanden i Trondhiem, Tage Thott) allerede 1621 tiltaltes for letfærdig, for en Biskop upassende og forargelig Opførsel, og blev under Kongens Nærværelse i Bergen d. 31. Jul. 1622 ved en Herredagsdom (hvorved 3 Provster eller Præster vare Bisiddere) domt fra sit Embede, hvorefter Arrebo siden levede nogle Aar i Malmo, hvor han skrev sin 1625 trykte poetiske Oversattelse af Davids Psalmer, og, som af dette Brev sees, maa have giort sig yndet af Borgerne, der vilde kalde ham til Sognepræst. (Jvf. om Arreboes Sag, Nyerup og Rahbek, danske Digtekonsts Hist. II. S. 211—220. O. Worm, Epistolæ I. p. 55. G. Schøning's „Beretning om den trondhiemske Bisskop Arreboes Afsættelse." Norske Vid. S. Skr. i de 19. Aarh. Kbh 1817. I. S. 215—271.)

hiemme examineris skall, och haffuiß yacht, huor oprichtig och uell med samme kaald omgangen er. Myn benaading er daterit den 25 Agusti til feerden[1]), huilcken paa et bundekaaldt lyder, om hand Legittime kunde dertill komme, huiilcken hanß promotores vdenthuiffuell siet haffuer; pono casum, dy uylle siige dennom den ycke haffue siiet, eo peius atti propria authoritate hannem vdi en købsted haffuer giffuid kaald, huilckid en extraordinarie drystighed er, vhuem derudi mest skyldig er, huorepther ochsaa med fliid sporriß skall. Huorfor Priindtzen med Raadit, som ned handen er, en dychtig och tiienlig mand dydhen forsende Skall, huiilken dii sensa seremonia tiil sogne-preest sammestedtz annamme skaall[2]). Formedelst adskiillig forbøn skiild er ieg tilfriidtz, at samme M: anderß maa kaldiß tiil en aff dii geemene købsteeder[3]), der som dii ycke haffuer formegid liist til klammer, huilcke uell erre bekendt. Jeg haffde uell strax giffuid hannem et breff derpaa, menß sligdt er eptherbleffuen, aff aarsag, att Gregerß krabbe[4]) til brehmen sendt er, och ieg ingen haffuer, som derudi nogit prestere kan.

Vale Datum Niienburch Den 5 Novembris Anno 1.6.2.5.

Christian.

---

[1]) Dette Christian IV.s Benaadningsbrev har saaledes været givet **1625**, ikke **1626**, som findes i det af Nyerup (anf. St. S. 219) efter en Udskrift af Langebek meddeelte Aftrykt af Brevet. Det af Borgemester og Raad i Malmø givne Kaldsbrev til Arrebo som „Sogneherre“ til St. Peders Kirke (Geh. Arch.) er dateret 29. Sept. 1625, i hvilket Aar Sognepræsten Mag. Hans Ravn døde, hvis Eftermand Henrik Cronius (Matrikel öfver Lunds Stift. 1842), † 1648, blev, da Arrebo ikke maatte faae Kaldet.

[2]) Det er øiensynligt, at Kongen i dette Tilfælde, fortørnet over at man ikke har taget Hensyn til det udtrykkeligt udsatte Vilkaar i Arreboes Benaadningsbrev, at han maatte faae et Landsbykald, har overseet eller ikke kiendt det Privilegium, som Christian III. allerede 1536 (i den saakaldte Malmø Reces, dat. Helsinger, 6. April) havde givet Malmøes Borgerskab, selv at kunne vælge deres Sognepræst — en Rettighed, som endnu ganske nylig har erholdt kongelig Stadfæstelse. Den af Christian IV. omtalte Supplik fra Borgerskabet har formodentlig nærmest gaaet ud paa, at Kongen vilde ophæve den Indskrænkning, som Arreboes Benaadning indeholdt, og saaledes tilstede ham at modtage Sognekaldet i Malmø.

[3]) Arrebo blev (maaskee endnu i Slutningen af 1625) kaldet til Sognepræst i Vordingborg (s. Worms Lex. I. 41), hvor han døde d. 7. Marts 1637.

[4]) Gregers Krabbe, til Tostelund og Enggaard, en Søn af Niels Krabbe og Vibeke Ulfstand (s. 12. Jan. 1591), blev sat i Aalborg og Viborg Stiler, og

187.

Chanscleren Her Christian friiß tiil hande*).

Kongen meddeler Anordning angaaende Bededage at holde, og om Herredagen, som kan udsættes, hvis den ikke er fornoden. Efterretninger fra Betlehem Gabor hvis Sendebud nylig var reist tilbage, og som i Breve havde meldt, at han med 12,000 Mand, i Forening med Tyrken, vilde falde ind i Steiermark.

Diine thuende skriiffuelser fiick ieg ued fredderich wrne i affthen, huorpa du med ted forste skal faa beskeen, Och eptherdi denne Rosenkrandtz[1]) nu paa en tydlang draager hiem, saa haffuer ieg dig paa dii thuende puncter om Bededaagen Och herredagen med hannem myn meening uilled laade uyde. Beededaagen kan jntimeris ymod samme tyd, du omskriffuer, gud giffue dy motte saa sellebrerit blyffue, som ted sig burde; herredaagen kan holdiß paa seduaanlige tyder, saaframdt saagerne saa uychtig och mange er, atted gørriß fornøden, huorom Raadzens betenckende Skrifftlig kan erfhaaris[2]): gørriß ted

i sit 14de Aar 1608 sendt udenlands. Efter 9 Aars Ophold i Tydskland og andre Lande, kom han hiem 1671, blev ansat i Cancelliet, og siden Befalingsmand paa Hindsgavl og Krigscommissair i Jylland, Fyen og Holsten. Formodentlig paa Grund af dette Embede har han været hos Kongen ved Armeen. Christian IV. brugte ham siden ogsaa i Gesandtskaber (bl. a. 1628 til England, i Selskab med Corfitz Ulfeldt, og 1641 til Rusland). Frederik III. udnævnte ham 1650 til Statholder i Norge, hvor han døde paa Agershuus d. 18. (21) Dec. 1655. (Hoffmann d. Adelsm. II. 212. 213.)

*) Efter Originalen, der var i afd. Geh. Conf. Raad J. Bülows Eie.

1) Formodentlig Corfitz Rosenkrantz, en Søn af Axel Rosenkrantz til Glimminge, og Mette Grubbe. Han tiente i Kongens Hær under Krigen i Tydskland, og faldt i Slaget ved Luther am Barenberg, d. $\frac{17}{27}$ Aug. 1626.

2) Kongens Propositioner til Rigsraadet, deels „om Herredagen at holde, nu dette Aar (hvorved formodentlig menes 1626) eller til anden Tid at opsætte"; deels om en Krigshielp af 600 Heste, "som udi Hertugdommet Holsten begieres her af Riget," forebragtes i Prinds Christians Nærværelse, paa Antvorskov d. 15. Dec. 1625. Angaaende Herredagen ansaae Raadet det fornødent: "at Herredage udi Aar bleve til sædvanlig Tid udskrevne", — "eftersom der i det "næst forgangne Aar ingen Herredage ere holdte, og adskillige Sager derved "opvoxne, baade med Indforsel, Indviisning og andre Gieldssager." — I Henseende til de 600 Ryttere, som "den Union, der imellem Riget og bemeldte Fyrstendom (der er bestandig Tale om Holsten) er oprettet, tilholder Riget udi Nødstid, og naar Fyrstendommet selv drager i Marken imod Fienden, at assistere med": eragter Raadet det tilbørligt, at dette i saadant Tilfælde efterkommes, og "at bemeldte 600 Heste maa holdes i god Beredskab" o. s. v. Derimod har Rigsraadets Betænkning her følgende ikke umærkelige Tillæg :

ynted behoff, kan den uell haffue anstand, ty y myn vngdom naar sommetid lenge ymellom herredaagene. Hueß heer passerit er, som nogit paa sig haffde, ted skreff ieg dig till ued Priindtzens kaarl. Bethlehem gabors tiiener draager ymorgen recta til hannem ygen, huortill ieg hannem persuaderede. eptherdi ieg merckte, athand sammestedtz megit betiier[3]). Breffuene, som hand tiil Nedderland skulle fordt haffue, sende ieg fram med en aff myne opuaarter: dii liidde[4]) alle y den meening, som hand heer forbrachte, att Betlehem udi Janvarij maanid forst kommendiß med 12000 mand uylde falle ynd y styrmarken, Och atthand haffde tyrcken ued handen, som hannem med nogle tusind uylle strax folge, Och siiden paa Sommeren komme med all macht, Den Allsommechtigste gode gud giffue att altiing hanß hellige Naffn tiil ere maa begiindis och endis. Vale Datum Nyenburch den 16 Novembris Anno 1.6.2.5[5]).

Christian.

„Men efter att wi komme wdi forfaring, huorledis att hertugdomb Sleßwig „skall anmodis aff de Holstener, en anseenlig Summa Pending wdi dett „Romske Rigis tripel=Hielp sambtlig med dennem att wdlegge, Saa kunde vi „icke forbigae, Hans Ko: Ma: wnderdanigst derom at erinnere, Hans Ma: wilde „naadigst saadant haffue wdi act, att bemelte Hs. Ko: Maj: eget Arffue= „hertugdomb maatte bliffue wdi den Stand och Frihedt, som „dett aff arildtz tid weret haffuer, och icke formedelst nogen saadan „artibus turbatoriis worde besverget; men hvis de, enten wdi nærwerende eller „andre tilfælde, tilborligen skulle contribuere, de det till Hans Kon: Ma: selff „allene, och icke till nogen fremmede herrer maatte wdlegge.“ — Endelig tilføier Raadet, at de ansee det fornødent, „at der et wist Wdskudt aff Adelen her wdi Riigett aff alle Provincier bliffue forskreffue, strax først i Februario nestkommende att møde wdi Nyberg“, for at der med dem, „paa menige Adelens Vegne“ kunde underhandles om at bevilge „i en saadan høist besværlig Tilstand, selv at underholde bemeldte Antal Heste“; enten saaledes, at de hvervede disse Ryttere, for at Adelens Rostieneste kunde blive hiemme til Rigets Forsvar, eller ogsaa at de vilde udtage Rytterne af deres egne Lehn og Arvegods, m. m.

3) betyder. 4) liidde ɔ: lydde (lydede, lød).

5) I Skrivcal. for 1625 findes: „Oct. 16. kom Betlehems Gaaborß Gesanter an til Nyenborrich.“ — „Nov. 16. forehrede ieg Betlehem Gabors tyenere 35. Rosonob.“ (før deres Afreise.)

188. 189.

[To Udkast til Breve, som Kongen vil have opsat af sin tydske Secretair*).] (A.)

Til Hertug August af Lüneborg: angaaende Confirmation paa Valget af en Abbed i Lüneborg, som fra gammel Tid har tilkommet Bispoppen i Verden. Om Grændsebestemmelser, hvortil upartiske Voldgiftsmænd (saasom af Hertugen af Holstens og Sachsen-Lauenborgs Raader) maatte tages. — Til Hert. Fred. Ulrich af Wolfenbüttel, om hans Fordringer paa sidste Kredsdag, som denne ikke vilde bevilge, m. m. Om den Brüsselske Legation, og Omkostningerne ved samme, o. s. v.

I.

Briffue.

Ahn h. augustum von lyneburch [1]), vonuegen der confirmation deß abdtz zu lynenburch: das weill wir lange miteinander bekandt gewehsen, vndt mir bewust daß Er nicht gerne seen muchte, das Einiger wiiderwillen zuisken dem hausse holstein vndt Lyneburch sein solthe, Weill nun weldtkundich das di confirmation bei dem biskop zu ferden gestanden, vndt ihnen darburch nichtes abgeet; alß verhoffet man, Er wurde es darhiin disponiren helffen, daß Es bei dem alten muge verbleiben. Daß auch dii grenssachen muchten fuhr dii handt genommen werden von wnparteilichen Rehte, alß deß Hertzogen v: holstein vndt Saxen Lauenburchs, welche dii sachen zur richtigkeidt bringen konthen, dan man mit dem hausse lyneburch in keiner widderuertigkeit zu sein begeren.

II.

Ahn h: fri: wlderich [2]) dineill man auff ledtzstem kreißdage etzliche seiner postulaten nicht hatt willigen können, So hat man daß vertrawen zu ihm, Er wurde Es nuhmer auch darbei bewenden lassen. Dan es sich darhiin ahnsehen lest, alß solthen etzlichen ihren privaten

*) Er af Gram henregnet enten til 1625 eller 1626, og (ligesom de to folgende Udkast) henlagt til Brevene fra forstnævnte Aar.

[1]) Hertug August, den tredie Søn af Hertug Vilhelm, den Yngre, Stifter af det nyere Huus Lüneborg, og gift med K. Christian III.s Datter, Dorothea. H. Vilhelms fire ældste Sønner regierede efter hverandre (fra 1592—1648; August fra 1633 til 1636).

[2]) Frederik Ulrik, Hertug af Brunsvig-Wolfenbüttel, Christian IV.s Søsterson, Broder til Administratoren, Hertug Christian. Hertug Frederik (gift med Anne Sophie, Churfyrsten af Brandenburgs, Johan Sigismunds Datter) døde barnløs d. 11. Aug. 1631. Med ham uddøde det ældre Brunsvigske Huus, og Hertugdømmet arvedes af August, Hertug af Lüneborg, en Sønneson af Hertug Ernst af Celle (Stifteren af de to nyere Huse Brunsvig og Lüneborg, død 1546.)

nudtzen darauß suchen, dann dii Exfeldiske trennung, so mit landtfolck geskeen worauff keine kosten hatt geen können, dem kreidtz nicht billich kan ahngemuhted werden. Dii Einkuartiirung halber solthe man billich gesprochen haaben cum res adhuc svit integra, Ehe daß krigsfolck das geldt in den handen bekommen, dan der kreidtz Einmahll daß geldt ausgeleget, daa Es nicht woll administriret, So hette man billig dii commissarien darum zu besprechen daß sii di wnthertaanen bei der zahlung nicht haben ihn acht gehabdt. Dan wan Etwaß beim kreidtz ihn dem faall zu suchen wehre, so hette man disses ordtz Ein grosses zu foderen, ihndehm sii daß folck inß ambdt Siicke, welches im kreidtze nicht gelegen, lossiret, wohr sii den wnthertháanen Einen fast wnwiderbrincklichen skaaden gedan.

Der von Erfften skreibet, Er seii zu stolsenou ahngewissen, nach dem ambdt Sycke sich zuuerfiigen. Dii kosten der Brusselske Legation ist nicht einzuwilligen, weill dergeleichen Legationen ohne fohrbewust der Samdtlichen Stende nicht konthe abgehen. Man muß dii Legation an den keisser alligiren, wohrum si selbst angehalthen.

Sygfrid Paawisk Soll den lyneburgesken Chanseler oder den grossogit zu sich nach wynsem beskeyden vndt mit ihm reeden daß sii dii sachen mit foderung der kosten, so ahn der Brisselske Legation, vndt anderer fohderung, wohrzu sii doch wehnich befuget, wollen fallen lassen: alßdan wolthe man sich darhiin bearbeiten, daß der kreydtz di zuehne companien bezahlen sollthe; dii argumenta, so ihm Braunswickskem Schreiben ahngezogen seindt, kan man zumtheill alligiren.

190.

Andtwordt auff daß Engelske Schreiben*). (A.)

Udkast til et Svar til Kongen af England (Jacob I?). Man har modtaget Løfte om Hielp, men uden Vished om Tiden, naar den kan ventes; og man forventer, at de tilsagte Hielpetropper ikke anvendes paa andre Steder (end i Tydskland). Om Hielp, som er lovet af Venetianerne, Markgreven af Baden, og Betlehem Gabor.

Daß man Seiine zusage vernommen, aber keiine gewissheit der zeit darauß Sliissen können; begeeret man derohalber darauff erkleerung zu haben mit dem ersten. Ich werde auch von meiinem diiner

*) Formodentlig fra Begyndelsen af A. 1625.

P. R.[1]) Auuisiret, Daß dii zugesagthe Soldathen anderswo sollen Amploiret werden, welches recta keegen sein Schreiben laufft, vndt hoffett man Er wurde dy zusage in acht haben So geskeen.

Dii versprochene hiilffe den Venetianeren vndt Margraffuen von Baaden versicht man sich inß werck zu richten, wiiauch Betlehem gaabor, weill er selbst daruhm bei mihr angehalthen, daß ich mich darzu muchte versteen.

191.

Friderich gunther zu handen*). [A.]

Andtuordt Schreiben ahn den keysser, den Deputationtag, wieauch dii interposition bei Engelandt, betreffende.

Daß es mihr ganß Lieb vndt ahngenehm ist zuuernehmem, daß derselbiger tag fuhr diihandt soll genommen werden, Nicht zueiflende der Allmechtiger wirdt seinen segen darzu geben, daß der lange gewunskter friide in deudtzlandt damahlleinß wiideruhm muchte eingeführet werden.

Dii Interposition bei Engelandt wirdt wehnich staadt fiinden, aldiiweill der key: deß graffuen von Oldenburgß verrichtung Noch in friisker gedechtneß haben wiirdt, von welcher resolution a parte Engelandt Schuerlich wiirdt geskritten werden. Wiir leben aber Semdtlich der hoffnung, daß der key: dii grosse Clemens kegen dem Phaldtzgraffuen blicken lassen wirdt, so er ahn diienige, oder denienigen Erwissen hatt, so fohrgemelthen Phaldtzgraffuen darzugebracht, weill notorium, daß der Offtgemelter Phaldtzgraff dahmalß ein Junger herre gewehssen vndt daa er von anderen nicht verleited gewehsen, Niehmalß Solch im (ein) werck hette fuhr diihandt genommen, Daa nun der key: Sich mit solcher fohrerzelther Clemens wurde fiinden lassen, alßdan wurde solches nicht allein Ihm Einen vnsterblichen Ruhm vndt Nahmen Machen, Sondern auch alle deß Phaldtzgraffuen ahnuerwanthen vndt freunden sich zum högsten obligiret machen.

---

[1]) Palle Rosenkrantz.

*) Formodentlig enten fra Begyndelsen af 1625, eller fra Slutningen af A. 1624. (Jvf. Anm. S. 181. 182.)

192.

Ordiinandtz huorledis med alting vdi Myn francerelse Skall hollis*). [B.]

1. Kuyndfolcken Paa alle Laadgarden skall forskaffis huessom dii behoffuer, saaft dy inted haffuer att bye epther.
2. Den lange Staall till fredr: Skall fliies med taag, saatten Er tor; vdiligemade laagarden skelnis med Straa, naar gud vyll att langhalm er att bekomme, ymidlertiid Skall der hengis Steen Paa.
3. ted Wdskud som nylligenß paa den Store Ladgard er saatt op till fehstallen, skall ferdiggorris, saatt gaulene tilmuris och baaserne fliies, dog aff bønderne; lofftid skall med Elletreer och anden let tommer offuerleggis, saatt hoe och foder kan ligge derpaa. Vdi samme Vdskud skall gorris krobber til feet, sasom y crenstallen; huylcke skal huggis till kobenhaffuen och eptherhanden framføris, saatty ymod dentyd feet skall stallis kan nerre ferdige; Brønd-meysteren Skall legge render ind y samme krobber, saoch indy den nye Melcke Stuue, Vdi samme Vdskud skall leggis thuende render vnder Jorden, saatt uandit kan lobe aff, huortill skall skaffis Plancker fraa koben:
4. kallestyen skall offuerleggis med deeler; huilcke skall ligge løsse indtil dy bliiffuer torre.
5. Steengerdene alleuegne Skall fliies aff Bønderne, Epthersom ted sig bøer, Och skal den grofft ymellom Ladgardtzmarck och Freersloff opkaastis, huilcken halffparten aff Slottid och halffparten aff Bønderne Skall betaalis.
6. thuende gaule Skall Paa den Staal ned Beridergaarden opmuris, den Ene som uender ymod beriiderpladtzen Och staar paa muren, den anden ned enden, der som Weerid haffuer Slaagit huffid neer ned enden aff Porten.

---

*) Efter al Sandsynlighed ere disse, Husvæsenet, Bygninger, Haverne ved Kiøbenhavns Slot, Frederiksborg, Cronborg, m. v., og andre oeconomiske Forhold vedrørende Ordinationer af Christian IV., som ere iblandt de vidtløftigste af den Art, der forefindes, udstedte inden Kongen d. 9. Mai 1625 begav sig paa Reisen til de nedersaxiske Lande. Det bestyrkes bl. a. ved Prindsens (den udvalgte Thronfølgers) antydede Ophold paa Kiøbenhavns Slot (han var endnu ugift). Haandskriften i disse Optegnelser svarer ogsaa ret vel til den formodede Tid.

7. ted tømmer som endnu staaer offuerende skall taagis neder Och leggis udi den Staall som tackt er, Och merckis aff En tømmermand, saatt man ted ygen kan bruge.
8. ted blegehuß som er bygdt Paa Olskobß marck, skall fliies med taag och wyndner, saoch Dørre, och settis derudi et kuyndfolck som derudi kan boe, dog att hun inted fee holler, som kan gørre skaade y wangen; Vdi samme huß skall vdbrydis den keedel, som nu derudi Staar, och En anden, som tienliger til en bygekeedell Er, fraa køben: dertill laade henthe.
9. Der skall fraa københaffuen forskickis ty fanger, med En som kan tage uaare paa dem, huilcke paa fredr: skall Spiißis, saoch udi taarnit om Natten foruaaris; dy samme Skall nedertaage En huellffuing, Och ned samme arbeide forbliffue indtill sligdt forrettid er.

Fortegnelse Paa folcket som skall affkaffis.

1. tønnis Smyd Skall yckun beholde saa megid folck, som hand kan holde 1 Postuogen och 4 aarbeidtzuogne ued macht med.
2. Sneckeren skall Skaffe hans folck ganske aff.
3. Spormaageren skall allene bliffue, mens folckit affskaffe.
4. Saadelmageren och hans Søn skall bliffue; dy andre affskaffis.
5. Hyulmaageren med En dreng skall bliffue, dy andre affskaffis.
6. Den fulefanger som syst aff tydtzland kom skall blyffue, den anden, som er den gamles søn, Skall affskaffis.
7. Dii thuende Wrthegardtzmend skall huer beholde En suend och en dreng.
8. Den som uaarer paa kaanyneckerne Skall affskaffis.
9. torngemmeren Skall affskaffis, och skall porteneren, udi den nederste Port waare taarnit med Porten.
10. Der skall ickun hollis 1 postuogen och 4 arbeidsuogne; høcknipperen skall affskaffis.
11. tyl huer laadgard skall bliffue En koerøchter med en dreng Epther leiligheden.

Tyl københaffuen.

1. y haffuen skall folckit affskaffis, sanersom Meysteren Och En suend y Vrthehaffuen, Och En Suend vdi kockenhaffuen, Naar Nogit vdi kockenhaffuen skall lugis och sliies, Skall ted Skee ned holmens folck, som altid brugelicht haffuer werrid, Ellerosh med folck aff Biirckit.
2. Den Hogen, knud haffuer y haffuen, skal affskaffis.
3. Naar Vrtegaardtzmanden skall haffue Jorden sliied til kaall, Rødder och andit sligdt, daa Skall Lensmanden dertill forskaffe hannem Plowe.
4. Lensmanden Skall Skaffe dennom paa Ladgarden Saaldt, Och tre, och anden Nodtorfft, som dil kan behøffne, Och haffue indseend att altiing gaar ret tiill.
5. Paa Sneckeren paa køben: skall giffuiß acht huad han gør, Epthedi ted Siinis med hans arbeide at gaa nogit langsom tiill, Och er best att huer Loffuerdag gorris affregning med hannem, huad hand haffuer giordt, saoch att hand inted arbeide vden express befhaling tager sig for; Och naar ted arbeid paa Børssen Er giordt, daa Skall folckit affskaffis.
6. Dy boer (Boder), som staar Paa Mynthen wteckit, Skall teckis, saoch Slottit med taag ygen sließ; der skall inted nyet begindes, menß hussene Skall hollis vnder taag.
7. Der skall leggiß taag Paa Jegergaarden til fredr: Och hussid skall forbindis med Skylrom, som skall forbindis op y taggid.
8. Der Skall gørris fleere Bøtter till Laadgardene allenegne.
9. En Waaskerpiige skall bliffue huoß Prindtzen, huilcken skall bliffue y faadeburstuen Och giffues kostpenning, lyge ned dii andre Piiger y faadeburstuuen.
10. Melck och Smør skall selgiß Paa alle laadgardene til dem som ted begerer.
11. Wechtergangene til Croneborrig skall sliies, saatt muren icke bliffuer forderffuid.
12. Hanß Stenuynckell skall haffue ted lossomente ynde, som Peter Italianer yboede; Och Skall derymod aff hans besolding, saaydt som hushyren kan settis, hannem affkortis; hannem Skall aldted Podtzerede Werck leffueris registrerid.

13. Der ligger Ett Sticke gyldenstyck udi Stuen till koben:, som hører Anderß Olffsøn tiill, huilckid hannem ygen Skall tilstyllis.

14. Eptherdi der er ingen heste udi haffuen, Och den samme Smyd inted haffuer att gørre, Saa skall hannem befhaalis at tage naare paa dii heste som brugiß till Slottid, Och derymod affskaffe En anden.

15. Lensmanden till koben: skall laade sliie Paa Slusserne, dammen och Weiien, saaydt bønderne ted kan taale, Och giffue acht paa Laadgaardene atty y retthe tyde driffniß som ted sig bør.

16. till Crone: Och fredr: Och dessen vnderliggendis husse och ladgarde skall inted af Nye gorris, menß ted som biggid Er, holde ned macht sauydt ske kan.

17. ted huß ned Sundbyeferge skall ferdiges med taag; saatted kan bliffue ferdigdt, Och naar bønderne nogit Erre leddige, daa skall dii sliie paa Broen sammestedtz, saoch fylle brockarren dersom dii Eudnu vfylthe erre.

[Mai 1625.]

193.

Nickolauß Eggebeck zu handen*). [A.]

Om en tydsk „adelig Person", der skal antages til Hofmesterinde hos Kongens Børn.

Diß soll mit eynem Eiggen botthen fordtgeschicket werden.

Eine Bestallung auff Eiine Aadeliche Persohne (wessen Nahmen berndt geyst [1]) dahrein soll Schreiben lassen) daß sii fuhr eine hoffmeisterinne bei Meinen kynderen auffuarthen soll, wohrfuhr sii Jahrligß 200 Reirdl. haben soll, dahrneben vntherhaldt ahn essen vnd thrinckendt auff sich, seine töchter eine, vndt eine magdt.

---

*) Har været henlagt ved Brevene fra **1625**, men maa være fra et ældre Aar, og i det seneste fra **1623**. Uden Tvivl er den „adelige Person", her handles om, ingen anden, end den „tydske Frue," som Christian IV. lod irettesætte (1. Sept. 1623. Nr. **130**, hvor ogsaa hendes „Datter" og „Pige" nævnes), og „den tydske Hofmesterinde", som 1625 den 9. Mai (samme Dag, da Kongen tiltraadte sin Reise) fik sin Afsked og et Aars Løn udbetalt. (Skriveal. 1625.) Til samme Gienstand og Tid hører da ogsáa den følgende korte Befaling til Fr. Günther.

[1]) Berndt ellee Bernhard Geist, med Tilnavn von Hagen, havde været Christian den Fierdes Hofmarskal, og var særdeles i Yndest hos Kongen. (Slange, ved Schlegel, II. 261. Anm. 283.)

Wahn meine gelegenheit nicht sein wirdt sii lenger zu behalthen so Soll ihr ein halb Jahr zuuor ihr dihnst auffgekundiget werden, welches ihr auch frey stehen sol.

NB. sy ́soll mit achtung haben auff (die) Megde vndt daß weibergesynde, wii sii daß ihrige verrichten, vndt wie sii mit dehm Lynnen gerechte vhmgehen.

Sy soll ein Rewerß von sich geben (welcher alhie ihn der obengemelther meinung soll gestellet werden) So mitgeskicket werden Soll, wieauch Ein Paaß.

Berndt geyst soll sich mit ihr vhm ein gewiß zergeldt vergleichen.

194.

Friiderich güinther zu handen. [A.]

Diß soll strax verfertiget werden.

Eine Bestallung auff (die) angekommene hoffmeistrinne, Daß Sii dii kiinder in obacht haben soll, sii zu gottes fuhrdt vnd guthen thugenden halthen, &c. worfuhr ihr 200 dl Jehrlich sollen gegeben werden, von dato wii sii hii angelanget. Eiin Reuers, so sii darkeegen auſſgeben Soll, vndt vntherzeichenen.

195.

Eine bestallung auff den Obersten fux*). [A.]

Daß ich in fuhr generall vber daß fussolck vndt Artholerie ahngenommen, wohrfuhr im Monatlich 2000 dl. sollen gegeben werden wohruon Er seinen stadt halthen soll. Ihm Soll zur auffuartung Eine companie zu fusse zugeoroget werden, welche von den Regimenthen Einen soll genommen werden, vndt soll Ein fehnlyn vhm daß ander auffuarthen, allemall 8 taage zugeleich. Daa festung oder stetthe

*) „17. Jun. Drog ieg fraa Rodenburg til Feerden, og drog Administratoren med mig. Samme dag bleff den Offuerste Fux antagen for *Generall* offuer *Infanterien*. Item Administrateren [Hert. Christian] for General Lytenandt.“ (Skrivcal. 1625.)

mit Sturmender hand eingenommen, sollen ihm daß geskydtz so von seinen vnthergebenen Bixenmeisterß dergestaldt verthorben, daß man sii weither nicht gebrauchen kan ohn vhmgissen, Ihmgeleichen dii zersprungen seindt, zukommen (doch sollen dii stycken darunther nicht gemeinet sein, wohrahn mir dii laaden oder reder zerskossen oder gebrochen Seindt) Dii grössesie klocke ihn solchen gesturmethe stetthen oder festungen sollen Ihm auch zukommen, Vndt daa man dil zerbrochene Stücke zu lössen begehret, soll man daß Methall fuhr dii helffthe wii Es gelthen wirdt zu lössen bemechtiget sein.

NB. daß man sich seiner Persohn ihn allen thunlichen sachen allemahll will ahnnehmen vndt beschoderlich sein.

(17. Jun. 1625.)

196.

Fryderich günther zu handen*). (A.)

Udkast til det, der skal tilskrives den hollandske Gesandt Vosberg (?), om Rob. Anstruthers Hverv hos Kongen; om Englands og Frankriges Forening om at ville understøtte „Mansfelderen"; om den fra Brandenborg ham lovede Pengehielp, som er for ringe: Rob. Anstruther vil begive sig til flere tydske Fyrstehoffer, m. m.

Ahn fosberger[1]) weill man Ihn zugesagdt zu berichten, waß Rubberdtz verrichtung gewehsen .

1 Daß Rubberdt bei seiner ahnkumst[2]) Relation gethan, wii eß mit der fransösysker heuradt[3]) abgelauffen.

2 daß Er geldt mitgebracht, vngeferlich 150000 dl, welche zu hamburch verhanden, Erbeudt hinfhuro geldt fuhr 1000 Man monatlichen zu skicken.

---

*) Dette Udkast er formodentlig skrevet imellem 30. Jun. og 20. Jul. 1625.

1) Hos Schlegel, II. S. 267 kaldes han Caspar von Vosborg (jvf. S. 89, ovenfor). Om ham forekommer i Skrivcal. for 1625: „25. Mai kom Fosberrig gesantuys fraa Staterne." — „26. Mai haffde Fosberrig audiens, och naar til bordtz med mig." — „2. Jun. drog Fosberrig fra Stenborrig (Steinburg) til Hamborrig." — „12. Mai kom Fosberger til Rodenborg igen fraa Lybek."

2) „30. Jun. Kom Rubberdt Anstruther udi Kuarterid til Wynthem." — „9. Jul. bleff giordt offuerslag med Rubberdt Anstruther, att til Hamborrig skal erleggis 189,850 rixdl. som er Kongens af Engelandt Anpart for ted geuorbene Krigsfolck." (Skrivcal. 1625.) Den 20. Jul. skeete Kongens Fald fra Volden i Hameln.

3) Carl den Forstes Giftermaal med K. Henrik IV. yngste Datter, Henriette Marie (f. 28. Nov. 1609), som foregik den 11te Mai 1625.

3 Dii beide herren, fran: vndt Engelandt, wollen den Mansfelder auff dii beine Erhalthen.

4 Man hetthe auff den anderen Punct Repliciret, daß solche versprochene geldthiilffe wehnich bei den sachen thun konthe, vndt Ein mehreß erfhoderen wurde, alldiweill daß Mansfelders armei sehr abgenommen vndt wehnich dii sich der sachen gaar hardt ahnnehmen: darneben Ist ihm zugemihthe gefiihret, daß die Sache dem kon: ihn Engelandt zum högsten ahnginge.

5 Puly seii hiir, vndt soll weither vonuegen ahnritgeldt, lauffgeldt, Munition vndt andere vhmkostung der Leverie †) tractiren. Rubberdt wirdt nach den fursten ihn deudtzlandt verreisen, dii althe correspondens zu renoviren [1]), muglich daß Er bei selbige auch woll souyll muglich dii gemeine sachen Eingedenck sein, worzu man disses ordtz Souill thunlich guthen fohrskub gethan.

6 Von Betlehem hörde man nichtz. Tillj liget 3 kleine Meill von hie dar uihr itzo ligen.

(Jul. 1625.)

197.

Udkast, hvori Kongen fremsætter sin Mening om Brandenburgs politiske Stilling, og Grundene, hvorefter han anseer det for gavnligt og høist ønskeligt, at saavel Sverrige, som Brandenborg (hvorom den engelske Gesandt havde givet Forhaabning) vilde slutte sig til de nedersaxiske Rigsstænders Forbund, og at Churfyrsten af Brandenborg i det mindste vilde søge at formaae Gustav Adolph til at forene sin Magt med den Hær, som nu i Nedersaxen er samlet, erstatte Christian IV. de Omkostninger, han havde anvendt paa dette Foretagende, og siden handle med den nedersaxiske Kreds om dets videre Fremme. I Tilfælde, at man ved det brandenborgske Hof ikke vil gaae ind herpaa, eller mener, at Kongen af Sverrige ikke er at formaae dertil, maatte man søge at erfare, hvad begge Fyrster da havde i Sinde, og om de snarere vilde optræde i Tydskland med en egen Armee, m. m.

Dii wrsache wohruhm Ich fuhr dismahll den Churfursten von Brandenburch haabe Sprechen wollen*).

Weill Ruhmer fast kundtbar ihn waß krigsuerfassung ich mich eingelassen dem gemeinem Wehsendt zum besten, Auch den grösseſten

†) Utydeligt.

[1]) Rob. Anstruther kom tilbage fra disse Reiser til de tydske Fyrstehoffer, i October. (Den 20. Oct. kom han til Kongen i Nienburg. Den 28. Dec. 1625 kom han med Camerarius til Rodenburg. Christ. IV. Skrivcal. 1625.)

*) Dette mærkværdige udaterede Actstykke, der synes end mere at bekræfte Christian IV.s alvorlige Ønske, at trække sig ud af Krigen, eller ud af en activ Forening med det nedersaxiske Forbund, dersom Gustav Adolph vilde sætte sig i Spidsen for samme, maa upaatvivlelig være opsat i A. 1625, og som Alt synes at tilkiendegive, ikke længe efter at Kongen havde samlet sin Hær og var

theyll der Stende der Nyderserigen kreydtzis vermucht, daß sii dii hiilffliche handt von demselbigen nicht abziihen wollen. Vndt weill mihr fuhr dissem von dem Engelskem gesanten vertröstung geskeen, daß Sueden vndt Brandenburch sich auch darbei wolthen fiinden lassen. Weill ich aber in den offertis so a parte Sueden geskeen souyll verstanden, das bei im (Ihm) Solche resolution nochderzeit nicht ist genommen, Sondern man versire an dem orthe noch in præparatoriis: Ich befiinde auch diselbige fohrsleege dergestaldt beskaffen daß ich fuhr meine persohn diselbige nicht zuuerbesserrn weiß, Daa sii nur können practiciret werden. Weill mihr nuhn ihn högster wahrheit von Solchen deß ko: in Suehden offerten niemahlß bewust, Ehe sii mihr auß Engelandt zugeskicket, vndt ich nicht wolthe daß daß gemeine wehsendt durch

---

i Begreb med at rykke frem i de Brunsvigske Lande. (Jvf. Nr. **174**. S. 192, og **179**, S. 199—201.) Der er heller ingen Vanskelighed ved at bringe dets Indhold i Forbindelse saavel med det foregaaende Udkast (Nr. **196**), som med tidligere Forhandlinger med Sverrige, og K. Gustav Adolphs Tilbud og foreslaaede Krigsplaner. Imidlertid er det af andre Kilder klart, at dette Actstykke er fra en noget tidligere Tid, end Kongens tydelige Ord om »den nu samlede Armee, med hvilken det var onskeligt, at Gustav Adolf vilde forene sin Krigshær, synes at anvise det. Den personlige Sammenkomst imellem Christian IV. og Churfyrsten, som Overskriften antyder, har nemlig allerede fundet Sted (under Kongens forste Reise til Tydskland) den 9—12 April. Efter Skrivcalenderen for 1625 reiste Kongen d. 7de April fra Segeberg til Warlitz i Meklenborg („hvilket er 10 store Mile"); den 9de April fra Warlitz til Staden Zecklin (i Prignitz), »som er 14 Myl, og der ieg kom til Seckelyn, daa naar dy alle y Senge.« Den 12te forlod han Zecklin, og reiste tilbage til Bützou. — At Churfyrsten var reist til Zecklin for at mode Christian IV., erfares af et Brev fra Georg Vilhelm til Kongen (dat. Cölln an der Spree, 29. Mai 1625) angaaende at lade marchere nogle Tropper under Oberst Lohhausen til Grevskabet Marck. Her nævnes begge Fyrsters nylige Sammenkomst „in unserm Amt Zechlinn." Ligeledes forefindes et Brev til Kongen af 9. Jun. 1625, hvori den brandenburgske Hofmarskal Claus von Redern takker for en fra Kongen modtaget anseelig Foræring (»et Contrefait og ni i hverandre foiede Bægere«) »nebst den Contrefaiten und Pockall, welche E. Kön. May. . . . . . den Herrn Grafen zu Schwarzenberg und andern adelichen Persohnen, so Sr. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg, in jüngster E. Königl. May. Anwesenheit zu Zechlin unthertänigst aufgewartet, anhero haben machen lassen.« (Disse Foræringer vare besorgede og affendte ved to Kiobmænd i Hamborg.) Man skulde efter alt dette troe, at der var kommet et betydeligt Resultat ud af Modet i Zechlin; men Begivenhederne vise, at Churfyrsten baade efter og for den Tid vedblev sin Neutralitets-Politik, der snart kom ham, eller hans Lande, dyrt nok at staae.

meine Persohn Ihn Stecken solthe geraathen, auch meine persohn dem wercke mehr hiinderlich dan forderlich sein solthe, Auch vber lanck oder kurdtz, wahn daß werck den gewunsketchen Ende oder Zueck nicht erreichen wurde, man nicht Saagen muchte: hette man eß bei den oder den fohrsleegen verbleiben lassen So wehre Ein bessers Erfolget, Alß wolthe ich dem v: Brandenburch freund-vetter-vndt Suegerlichen gebethen haben, Er wolle dem gemeinem wehsendt zum besten den ko: v: Suehden darhiin Disponiren daß er disse *Armei*, So itzo beisammen, der seinigen *adiungiren* wolthe, vndt mir meine gedaane kosten Erstatten, vndt ferner mit dem Nyderserigem kreydtze vndt andere confœderanten vhm fernere zulaage tractiren, Waß ich fuhr meine persohn allemahll demselbigem wehsens zum besten thun oder leeisten kan, darein sollen sii mich gans willich befiinden.

(I Udkastet, streget med Blyant, fandtes desuden Følgende:)

Secunda propositio

Daa sich nun Brandenburch Enskuldigen muchte daß ihm Solches nicht thunlich, auch bei Sueden solches nicht zuuerrichten vermeinen wurde, wiirdt Endlich di fraage sein: waß dan der Suede vndt Er thun wollen; pono casum, daa sii auff ihr eigen hand Eine Armei richten wollen, So muste man wissen ahn welchen ordt Es sein Solthe, auch wii balde diselbige kunthe auffgebracht werden, auch wii stark: auffdaß nun der von Brandenburch nicht meinen soll, daß ich ohne wrsache dasselbige zuuiissen begere, alß sollen nachfolgende rationes Eingeführet werden: daa sii Eine Armei a parte auffrichten werden, So wirdt disse Armei darburch diste Suecker[1]), vndt daa di Ihrige Spetter[2]) ihns feldt dan disse kommen wirdt (welches zuuermuthen ist), alsdan wirdt dii ganse catholiske macht auch [auf] mich drengen, vndt daa disse Armei, daß godt genedichlich abuenden wolle, Enwedder getrennett Oder soueit muchte gebracht werden, daß man sich retiriren muste, vndt dem impetum wii Es nötich nicht austeen[3]) vermuethen, waß darauß dem Nyderserigem kreydtze vndt denen whmliggenden lenderen

---

[1]) schwächer. [2]) später.
[3]) ausstehen, aushalten.

fuhr eiine gefahr endtsteen wurde, dasselbige ist leychtlich zueracthen; vndt daa solches, welches der almechtiger genedichlichen verhütten wolle, gesſkehn wurde, alſdan wehnich hoffnung Sein daß man mit der Obengemelther Armei, So von ihnen auffgebracht, Etwaß solthe ausgerichted sein. Wan auch Sueden vndt Brandenburch zu disser Armei sich versteen werden, konthe noch disser nudtz dem Brandenburger zuuaren, daß daa Er wnnermerckt tractirete vndt stille sesse, So wurde Er bei Saxen ihn keiner verdacht kommen, vndt muglich Saxen durch daß exempell neutrall verbleiben, auch Seine Lender deß durchzugß versſkonen, welche zur contribution Ein grosses helffen kan daa man sonsten, so weit di durchzüge sein wurden, nichtes haben würde.

198.

Andtuordt auff daß Eine Schreiben vom Chur: zu Brandenburch*). (A.)

Efter dette Udkast skal der skrives til Churfyrsten om Lohhaussens Ophold; om Greven af Mansfelds Forehavende; om den i Nedersaxen samlede Armee, som det ikke er raadeligt at svække, og om Churfyrsten endnu troer at kunne vente sig noget af en svensk Succurs.

Dii wrsache wohrume Lonhausen [1]) nicht ist fordtgezogen, wii es verabsſkeiidet, diiselbige ist im bekandt. Deß Manßfelderß zuek betreffende, Souern er sich ahn den Orthern lange wiill auffhalthen, ist zubefhaaren daß Er dissen Sommer dem gemeinehm wehsendt zum besten wehnich wirdt verrichten; von disser Armei viell abzuthun, ist nicht muglich, weill eß (sic) nochderzeit nicht allso exercirit, daß man viel darmit verrichten kan; darzu ist man im wercke mit dem auffbruche. Daa aber inß kunfftich, wan man der Orther neger kommen wurde, vndt dii gelegenheit Es leiden kann, wiill man alleß daß thun waß thunlich sein wirdt; der Chur: weiß zum besten das Ruhmer niemandtz verhanden worauff Sii ein auge haben, alß auff disse Armej, auch dii Suedisſker securs lange ausbleibet; wessenhalben man sich woll vorzusehen hatt. Man begeret auch, daß er mihr wolthe wissen lassen waß hoffnung Er noch habe zum Suedisſkem securs.

---

*) Uden Tvivl hører dette Brev til Begyndelsen af Juni Maaned 1625, og er Svaret paa det Brev fra Churfyrsten af 29. Mai, der omtales i Anm. S. 222.

[1]) Oberst Lohhaussen, „forordnet Krigsraad og Commissarius" kaldes han i Churfyrstens Brev. (Jvf. Anm. S. 222.) Han blev fangen af de Keiserlige i Slaget ved Lutter.

199.

Memorial Paa Clauß Daa*). [A.]

Hertugen af Weimar skal underrettes om de Penge, en vis Ehrenfried Berverstorp (?) vil paastaae at have tilgode for en Reise til Betlehem Gabor, i Følge Løfter af Hertugen. Kongen erindrer vel hans Affendlng i et saadant Hverv, men har intet hørt, om eller hvorledes han har udrettet det, og har afslaaet at medgive ham noget Creditiv. General Fuchs skal spørges, om han vil paatage sig en Feltmarskals Embede, uden høiere Løn.

Generaalen h: Johan Ernst aff weiimeren skal berettis, huorledis Ehrenfriid Beruerstrup formeener sig en stor reest at haffue huos mig at kreffue for den reiise hand tiil Betlehem gaabor giord haffuer, for huilcken hand siiger hannem aff h: af weiimeren at nerre loffuit en stor besolding huer manid. Nu kan ieg mig nell erindre att hand till betlehem uille drage och huos hannem bliffue, och der forrette hues man hannem befohll, den gemeene sag angaaendis: huorpaa saaledis med hannem bleff handlid, atthand didhen sig begiffue skulle och Betlehem Disponere tillatt gørre en Diversion, till huilcken reiise hannem bleff giffuen penning, Fraa betlehem haffuer derr siiden nerrit adskillige huoß mig huilcke ganske inted aff hannem haffuer uiist at sige. H. aff weiimeren begerte dentiid att ieg hannem et creditif skulle medgiffue, huilckit ieg ganske affslog; kunde hand ellerß rette nogit ud, ded kunde hand forsøge, med h: aff Weiimerens Creditif, Om huilcken leiilighed hertugen skall adspørriß, huoruidt hannem nytterligdt er. Med generaal Fux skall taaliß, om hand Feltmarskalcks bestilling paa sig taage nyll, dog paa samme besolding, huilcken er høy nock.

200.

[Til Frid. Günther.] (A.)

Om Svar, som skulle udfærdiges paa Breve; formodentlig fra Infantinden i Brüssel.

Disse Briffe sollet ihr durchsehen vndt andtwordt darauff machen.

1 daß zuahr gewilliget, daß di Infantin dii handlung müge fohrnehmen, aber nicht alleine, viil weeniger zu Brissell [1]).

Dii ledtzste copie muß mit geskicket werden.

*) Denne Kongens Memorial er fra A. 1625, og sildigere end d. 17. Jun., da Oberst Fuchs blev udnævnt til General.

[1]) Endskiøndt man ikke af forhaanden værende Kilder kan oplyse disse Kongens Yttringer, der synes at hentyde paa Tilbud om Fredsmægling, seer

2 Ich gedencke mich auß dem Niiderserigen kreidtz naher Brüssel nicht [zu be]geben, vndt ihr alleine dii tractation ihn henden geben; daa Sii aber mit dem Chur:[2]) dii handlung wiill ihn dii myde fohrnehmen, alsdan wiil ich sii gerne dabeii haben, sonsten nicht.

201.

Friiderich giinther zu handen*) [A.]

Kongen har modtaget Underretning om Underhandlingerne i Haag. Han har erfaret, at de maanedlige Subsidier fra England ere blevne satte til en ringere Sum, end Rob. Anstruther forhen havde lovet, hvilket har forundret ham, da det hele Foretagende snarere tegner sig til at blive vanskeligere, end lettere; og man veed, hvor haardt det holdt, inden Kongen vilde blande sig i disse Sager. Han forlanger nu et bestemt Svar, naar Pengene kunne ventes, og paa hvilket Sted i Tydskland.

Eiin schreiben an Engelandt.

Daß ich den verlauff der tractation in den haag[1]) von meiinen diineren vernommen, Wunske das alles daselbst tractirtes negotium

---

man i det mindste, at diplomatiske Meddelelser have fundet Sted imellem Danmark og Hoffet i Brüssel **1625**. Der findes et Brev fra Statholderinden i de spanske Nederlande, Infantinden Isabella Clara Eugenia (dat. Brüssel 25. Apr. 1625), hvori hun paa det stærkeste fraraader Kongen at indlade sig paa nogen activ Understøttelse af Pfalzgreven, eller paa at deeltage i de ved ham opvakte Uroligheder i Tydskland. I August 1625 sendte Infantinden Johan Fridr. Friherre af Schönburg, Ridder, Kgl. spansk Raad, Befalingsmand over Markgrevskabet Arlon, m. m. som Gesandt til Christian IV. Hans Creditiv er dat. Brüssel den 3. Aug. Den 22de kom han til Kongen i Verden (ovenfor S. 208). Om hans Ærende, og hvad Svar han erholdt af Kongen, s. Theatr. Europ. I. p. 966. [Man har ogsaa senere Breve fra Infantinden til Christian IV. i disse Aar. Saaledes eet, om en Commissarius, affendt fra Brüssel til Frankrige, som var bleven anholdt af Garnisonen i Lingen. (Br. af Infantinden 30. Jun. 1626. Nederlandene Nr. 43.) Copie af et andet Brev fra Infantinden, som indeholder en Instruction eller et Creditiv for Fred. Mirault, sendt til Christian IV. 29. Jun. 1626 o. fl.]

2) Formodentlig er det Churfyrst Frederik af Pfalz, som her menes.

*) Dette Udkast maa være fra December, eller fra Slutningen af A. 1625.

1) Den her omhandlede Tractat kan ikke være anden, end den vigtige Forbindelse, som d. 9. Dec. 1625 sluttedes i Haag imellem Kongerne i Danmark og England og Generalstaterne i Holland, og hvorved Christian IV. forpligtede sig til, med Bistand af den nedersaxiske Kreds, at underholde en Armee paa 28 til 30,000 Mand til Fods og 7—8000 til Hest; hvorimod Kongen af England lover at betale i Hamborg en maanedlig Subsidie af 300,000 Gylden ($2\frac{1}{2}$ Gylden regnet paa 1 Rdlr.), hvortil Generalstaterne endnu love 50,000 Gylden maanedlig. England vil forstærke sin Flaade i Søen, og Holland reise en

godt zu ehren gedeiien muge. Jhn wberlehsung ihrer verrichtung hab ich befunden daß a parte Engeland auff eiine riingere summa gesloſſen, monatlich zu geben, den fohrdiſſem von Rubberdt verſprochen, welcheß mihr gans befrembt fohrgekommen, weiill dil ſachen faſt Suerrer vndt nicht liichter werden, vnd ſii ſich anfangen zu dreiien, daa man vermuhtet, daß ſti eiin gröſſers thun ſolthen, dan fohrhiin: hette man ſich deſſen verſeen, So hetthe man die abgeſanten darauff Jnstruiren können, weill Rubberdt aber alda zuſtelle, ſtandt man in den gedancken, daß er ihnen zum beſten vnterrichten konthe, das waß fohrhiin von ihm nomine Regis zugeſagdt waar, auch wii hardt eß hiildt, Ehe ich mich in diß werck miſken wolthe, daa er miir ſagte, daß ich wrſache ſeiin konthe, daß des könnigß Repulation, Ja woll ein höerß kunthe erhalthen werden. Begeret man derohalben daß man eiin gewiß andtwordt haben kan, wan dii gelder zuuermuhten ſeiindt, vndt an welchen ordt in theudtzlandt.

202.

[Udkaſt til en tydſk Skrivelſe (formodentlig til Krigscommisſarerne) og to Breve til Hertugerne i Brunsvig og Meklenborg.*)] (A.)

Auff der Com: Schreibendt.

1 Däß man Jhnen di Copiam von dehm waß h: vl.(rich) vndt h: h: albrecht zugeſchriben iſt fuhr diſmahll (nicht ſchicken kann?)

---

faadan Krigsmagt i Nederlandene, ſom ſkal hindre Kongen af Danmarks Fiender fra at ſende Forſtærkning fra den Kant. Alle tre forbundne Magter forpligte ſig til, ikke at nedlægge deres Vaaben, inden Tydſkland igien er kommen i Rolighed m. m. Fra danſk Side ſluttedes denne Tractat ved Cantsleren Jacob Ulfeldt og Chriſten Thomesſen Sehe-ſted, ſom begge vare afreiſte til Holland d. 1. Nov. og kom tilbage til Kongen i Rodenborg, d. 18. Dec. 1625. Det var de i England opſtaaende indvortes Stridigheder, og Buckinghams Mord (han var den, ſom iſær havde paaſkyndet Forbundet), ſom vare Aarſager til, at Tractaten aldrig kom til fuldſtændig Udforelſe. (Jvf. *Dumont* Corps diplom. V. p. 2 pag. 482. The Negociations of *Thom. Roe.* I. pag. 463—68, hvor ogſaa de hemmelige Artikler, og Ratificationerne findes. Slange ved Schlegel. II. S. 267—69. *Flassan*, Hist. de la Diplom. Franç. II. p. 402. 403.)

*) Har været henlagt til Brevene for 1625, og hører formodentlig til Begyndelſen af Operationerne i den nederſaxiſke Kreds.

2 Daß souerne sie auff dißmahll nichtes weither verrichten können, alß daß si di zeugen abhören, so sollen sie es darbei bewenden lassen. Jedoch sollen sie souiell muglich di sachen fordtzetzen.

Ahn h: wl.(rich.)[1])

Daß man vermercket daß man deß ordtz allerlei weitleuffthigkeit moviret, welcheß man nicht vermuthet hetthe, vnd souern Er eß nicht dahrbei bleiben lest wie er Erstmahll versprochen, So will man Disses ordtz darmit nichtes weithers zuthun haben; Dahn man vnnötig erachtet sich ihn grosse vmkosten zu bringen, wahn eß solche meinung haben soll.

Ah h: ha: albrecht.[2])

Daß man auß der Com: Schreiben vernommen daß man ahn itzo allerlei novitates suche, di ihn seinnem forigem Erbiithem nicht gemeldet; qvare man begere, daß solches abgeskaffet werden muchte vndt, seinem Eigenem forslage nach, di sache mit dem ersten muge abgeholffen werden.

Vntherskedtliche schreibendt ahn di landtrethe vnd Marskalche nach beigefügther verzeichnuß.

203.

Friderich gunther zu handen*). [A.]

Instruction D: Stalmeisters vndt Fri: gunterß.

Daß sii sich erstes tageß Nach Paaderborn begeben sollen, (doch ihn muglicher geheim.) Weiill nuhn D: Stalmeister genunckſam bewußt,

---

[1]) Uden Tvivl er det Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig-Wolfenbüttel, Christian IV. Søsterſøn (f. 1591, ſuccederede 1613, døde 1634), ſom, ikke med den bedſte Villie, deeltog i Forbundet mod Keiſeren, indtil han, efter Slaget ved Lutter, med flere Andre forlod Kongens Parti.

[2]) Hans Albrecht II., Hertug af Meklenborg-Güſtrow og Stifter af den Güſtrowſke Linie (f. 6. Mai 1590), holdt med det proteſtantiſke Partie, og blev 1628 af Keiſeren erklæret for Rigsfiende, og at have ſine Lande forbrudt; men blev reſtitueret 1631, og døde 1636.

*) Hører uden Tvivl enten til A. 1625 eller 1626.

waß Obgemelthe ſtaad, fuhr wenich Zeit, ahn mihr, Ihreß betrück halben, haben gelangen laſſen, Weiill mihr von keinem anderem ſtaad deſſelbigen ſtifftes alß allein von Paaderborn, ſolches hochuichtig Werch ahngebracht: Sollen derhalben meine diiner bey ſelbiger Staadt ahnhalthen, daß Ihnen der ganſer Zuſtandt berichtet vndt Erkleeret werde, Ihnſunderheit wii viell der anderer ſtedte vndt ſtende verhanden, welche Ihrer meinnng ſeindt. Item waß ſii ſelbſt zu thun vermugen, wahn man, ihrem begehr nach, ihrer Desention ahnnemen wolthe. Ihn hiin vnd Rückreiße ſollen ſie fleißig erfhaaren, wohrzu dii Gemeinte geneiget, Souernn eß Nötich befunden wirdt, mit mehre ſtedte zu tractiren, alßdan ſollen ſie ſich diſſes offenen creditiffuis gebrauchen, weill man nicht wißen kan, ob ſii erſt nach Padelborn oder auch ahn andere ohrter ahnlangen werden; fuhr allen dingen ſoll fleiſig von ihnen caviret werden, daß diſſe ihre werbung den catholicis nicht offenbahr werde. Vndt ſollen ſii ſich daarhiin bemüen, daß alleß waaß den bedricktheu Euangeliſken Stende zu begeeren mag Nötig ſein, daß daſſelbige vnanimiter supplicando eingebracht muge werden.

1626.

204.

Chanſeleren H: Christian friiß tiill hande. [B.]*)

Kongen meddeler Nyheder fra Tydſkland, og giør nogle Anordninger angaaende Sager i Danmark, bl. a. angaaende en Bro, Stenvinkel ſkal bygge. Han melder Cantsleren den Lüneborgſke Hertug Georgs Affald og Overgang til det keiſerlige Parti,

. . . . ſaa kan ny aldrig fultacke gud at Sagerne ſtaaer vel ſiiden ieg ſiiſt ſkreff dig tiil, ... ellerß . . . . . . (Spanien? Keiſeren?) er ynted tilfriidtz med hueſſom Tilly haffuer begyndt, uden thuiffuel fordi ted haffuer icke uyld lyckis. Heer ſigis for nyſt at Churfyrſten af Saxen lader uerne, ... fraa ſamme ſted, giffuer tiiden: dii tiiding fraa . . . .

*) For en Deel dechiffreret af Temler.

. . . . er heel gode, om dii er nyſſe. hueß du ſkriffuer om ſkriffuerne paa lehnen, derpaa haffuer ieg befalit Axel Arenfeldt att ſkriffue dig beſkeen om, Saaframdt . . . . ſkriffueren ſkulle gørre nogen fornohr med huiß hiemme gørris ſkall, daa maa hand uell bliffue, ſom hand er. Stennynkel hanß offuerſlag paa broen haffuer ieg ſiet, och befiinder hannem ted inted att forſtaa, menß uyl gørriß aff tømmer, naar man ted kan bekomme, och dertil ordinere extraordinarie bucke, att ſlaa pelene needer med, ellerß er ted forgeffuiß arbed. Dii beuyndtheber kan eligeris per maiora aff partisipanterne, och er mig ligefuldt, huem ted bliffuer, naar hand kan gørre ted hand bør, y Jørgen danielß ſted faar man ſachte en, yſtedden ſom hand nu er.

Tilly haffuer for faa dage ſiiden uerrit ſuar melancoliſch, y huad hannem haffuer fattiß . . . . faar nu et anden mundheld, ... ieg uaar icke lenge ſiiden til (Brunsvig)[1] daa ſaa ieg att . . . . icke er god catholiſk; dii ſaa en aff tienerne[2]) ſtaa paa gaaden, ſagde . . . . til ted folk ieg haffde med: riider dii landtzforreder halſſen yſønder. Dentid ieg red udaf (Brunsvig) haffde derriß Geſandter forſtuckit ſig en ſtedß, och ſa[3]) der ieg red ud af (Brunsvig), huilcke ſiiden kam til myn Syſter och ſagde, at myn perſon hogede dem ſaa uell, huilckit dy ſagde sine ulla passione animi, si credere fas est; huoraff man kan ſee derris erlig gemyte, at dy kan ſiige huad dy uyl, endog ted kommer dem ycke ynden tenderne; y (Brunsvig) haffuer dy nød dem ynd til bryllopér oc andre geſtebud, haffuer ochſaa giffuit giftermal for, ſaa dii haffuer ſuardt tabdt derris credit; dii begiffuer dem ochſaa meſt derfra eptherhanden, dii fraa Uallenſten haffuer lagdt y blød

[1]) Temler har her, og de andre tre Steder nedenfor, forklaret det der forekommende Chiffer-Tegn ved Gottorp, og det følgende ved Holſtenerne („att Holſtenerne ikke er god catholiſk.“) Det har dog aldeles ingen Rimelighed, at Kongen paa denne Tid ſkulde have forladt Armeen, for at reiſe til Gottorp. Rettere bør det forklares ved Brunsvig, hvor der i Maanederne Januar og Februar 1626 holdtes en frugtløs Fredscongres, ſom uden Tvivl er det (jvf. Theatr. Europ. I. p. 1002—1025), Kongen i ſin følgende Beretning ſigter til. Hans Søſter, ſom deri nævnes, er da Enkehertuginde Eliſabeth af Brunsvig (ſom døde 29. Jul. 1626).

[2]) Ved „Tiener“ menes her, og oftere, hvor Kongen ſaaledes bruger dette Ord, en Geſandt.

[3]) „Og ſaae der jeg red ud“ (ſaae paa, at jeg red ud af Byen).

. . . tusende daler, dii fraa Tilly . . . . tusende daler, dii fraa Churfyrsten af Saxen liige saa megit och mere; myne haffuer forterit . . . . tusende daler. Churfyrstens af Saxen tiener haffuer sendt hiem epther anden Instruction; dii sagde derris Instruction lidde allene at fyre folkit af, huilckit huermans leiliighed icke er, en at fyre af, och en anden at tacke af. huorlediß ted endnu uyll affløbe, nar dii fraa Churfyrsten af Saxen med besked kommer, giffuer tiiden, huiil(ket) y tre uger icke skeer. Hertug Jyrgen aff Lüneborg haffuer taagit syn affsken fraa mig och neruer for finden[4]). Wiil gud y

---

[4]) Allerede i Efteraaret 1625, da Wallenstein med sin nye Hær syntes at ville vende sig imod Nedersaxen, havde Hertug Georg af Lüneborg, saavelsom hans Broder Hertug Christian (den Ældre), som da var regierende Fyrste i Celle*), underhaanden begyndt at nærme sig det keiserlige Parti, hvis snart indtrædende Overmagt i Krigen de troede at forudsee. Imidlertid blev det for det første ved Underhandlinger. Hertug Christian søgte, efter sin Broders Raad, at holde sig i en neutral Stilling, og at undgaae al nærmere udtrykkelig Forening med Christian IV., som imidlertid holdt den største Deel af Hertugens Lande besat, og ikke tænkte meget paa at skaane dem. H. Georg søgte derfor ogsaa at bevæge sin Broder til, ved Rustninger, og ved at lægge Besætninger i de faste Stæder, at sætte sig bedre i Stand til at forsvare sin Neutralitet; imedens Georg deels selv, deels ved sin Svigerfader, Landgrev Ludvig V. af Hessen-Darmstadt, underhandlede for sig og sit Huus ved det keiserlige Hof, især med Hensyn til at sikkre sig Successionen i de Wolfenbüttelske Lande, hvor den regierende Fyrste, Hertug Fr. Ulrich, stod i et misligt Forhold til Keiseren, og hans Broder, H. Christian, som erklæret Rigsfiende, førte aabenbar Krig med Rigets Overhoved. — Under en, fra Begyndelsen af 1626, indtil Slutningen af Februar indgaaet Vaabenstilstand, modtog Hert. Georg et Tilbud fra Wallenstein om, at gaae i Tieneste hos Keiseren, der vilde overdrage ham at oprette et Regiment Fodfolk paa 3000 Mand, og et Cavallerie-Regiment paa 1000 Mand. Efter endeel Betænkning, og Overlægninger med sin Broder, Hert. Christian (af Celle), affendte Georg endelig d. 19. Jan. 1626 sit (d. 29. Dec. 1625 daterede) Opsigelsesbrev som General eller Krigsøverste i den nedersaxiske Kredses Tieneste (siden 1614) ved sin Broder til Christian IV, hvilket Brev (som Broderen i nogen Tid synes at have holdt tilbage) imidlertid ikke for d. 4. Febr. kom i Kongens Hænder. (v. der Decken. S. 175. 185. 186. 342. 347—54.)

*) Om den egne, i den tydske Historie uden Tvivl exempelløse Arvepagt, sluttet 1611 imellem de 6 Brødre, Hertug Wilhelm af Lüneborgs Sønner, i Følge hvilken alle Brødre skulde regiere over det udeelte Land; saaledes at altid den Ældste succederede, men kun een af Brødrene, hvem Lodden faldt paa, maatte gifte sig (dette blev Hertug Georg): s. v. d. Decken I. S. 34. — Hertug Christian „af Celle" benævnes ofte saaledes efter sit Stammeslot, hvor alle Brødrene havde deres Residents, og de ugifte fælles Hofholdning. Hertug Georg førte, fra den Tid han havde giftet sig, sit eget Huus; og at Broderen, Hertug Christian, paa Grund af sine Landes Udsugelse ved den forenede Armee, erklærede, at han ikke længere saae sig i Stand til at bidrage noget til Hert. Georgs fyrstelige Underholdning, angav denne som en af Grundene, hvorfor han maatte søge en mere fordeelagtig Tieneste.

himmelen Staa by med oß, huorpaa ieg yngen thuiffuel haffuer, saa haffuer ted ingen nød, huoß huem den danneman Er. Fortegnelsen paa lehnen haffuer du vden thuiffuel numehr fatt ygen, och huorlediß dii paa denne gang skall forandris, deraff fornommit. Vale Datum Wulfenbittel den 23 Febrvarij Anno 1.6.2.6.

Christian.

205.

Chanseleren Her Christian friiß tiil hande. [B]*).

Kongen beretter om Opløsningen af den Brunsvigske Congres, og om en Brevvexling, han i den Anledning har havt med Churfyrsten af Saxen, samt en af dennes Gesandt foreslaaet personlig Sammenkomst.

Sagerne staaer vel, siden ieg siist skreff dig tiil daa........... dii Gesandter, som uaar til(stede?) paa den forsamling[1]) er paa ueyen hiemad, Churfyrsten af Saxen skreff ieg tiil med et egit bud, om hand uylle *assecurere* frydden, huorpaa hand med egen haand suarede sig ted intet att kunde gørre, Aff samme skriffuelse kan ieg mercke att hand hafuer icke neer saa god en mening om Keiseren, som før, fraa Gesandterne v Brunsvig(?)[2]) som fra Tilly och den anden der er, haffuer ieg ladit affoddrit myn *Saluum Conductum* och er den exspirerit den ottende Iluins. [Churfyrften af Brandenborg?] seer inted gerne att denne *tractation* saa slet er afløben, och haffuer samme *tractation* giordt oß stor skaade: ty dii alle haffuer mendt atti skulle haffue fererid oß en uerhørdt frid aff, ted er nyst att fridden ymellem Frankrig och rosel[3]) er giordt. Gud give att dette werck deraff kunde haffue nogen liindering. Churfyrstens af Saxen tiiener begynder nu sielff att taale om ted icke kunde ske, at ieg och Churfyrsten af Saxen kunde personlig mødis, huilcket hiidindtill haffuer uerrit jmpedierit, der ted med mynder forduacht som nu haffde kundit skee huoß [Kongen

---

*) Tildeels dechiffreret af Temler.

1) Nemlig den forhen omtalte (anden) Brunsvigske Congres.

2) I Temlers Afskrift: Gottorp (see ovenfor S. 230).

3) Saaledes chiffreret. Formodentlig skal Ordet være *Rochelle*.

i Engelland], huilckit hannem bleff tilbøet der . . . . gesanter der waar. Vale Datum wulffenbittel den 2 Martij Anno 1.6.2.6.

Christian.

206.

[Til Hertug Georg af Lüneborg.]

„Copie vdaff det Respons-Skriffuelse, Kongelige Mayst: aff Danmark skreff Hertzog Jürgen aff Lüneburg til, der hand Kongl. Maytt sin Bestalling opskreff." *).

Freuntlicher vielgeliebter [1]) Vetter, Auß deinem letzsten schreiben [a]) habe ich vernohmen, daß du vormeinest große Vrsache zu haben, dich in des Keisers Bestallung zu geben [2]), welches Ich dahin will gestalt seyn lassen, daß du den Keiser lieber denn mich gedenchest zu dienen, welches [3]) ist gantz kein wunder; wolte Gott es were schon vor vielen Jahren angefangen [4]): Die Aufſkundigung aber [5]) der Bestallung solte billich etwas zeitiger geschehen sein [b]), Ehr vnd beuohr du mit dem Gegentheil [6]) so vertraulich communication gehalten. Ich will vor daßmahl vnser discours, so zu dero Zeit [7]), alß du bey mir vom

---

*) Efter Langebeks Afſkrift, uden Tvivl af en samtidig Copie. Brevet er trykt hos v. d. Decken, Herzog Georg ꝛc. I. 189, med nyere Skrivemaade og endeel Afvigelser; formodentlig efter en ikke ret nøiagtig Afſkrift af Originalen. Desuden er det allerede tilforn trykt hos Høier og Holberg. (ſ. Slange ved Schlegel. II. S. 280.)

1) „Lieber Vetter." v. d. Decken. 2) begeben. v. d. Decken.
3) „Welches" er udeladt hos v. d. Decken. 4) „Geschehen." v. d. Decken.
5) „Aber" er udeladt. 6) „Kegentheil" hos v. d. Decken.
7) „der Zeit." v. d. D.

a) Kongen havde i en Skrivelse af 24. Febr. forlangt en bestemt Erklæring af Hertug Georg: for hvem han hvervede Krigsfolk? Hertugen svarede den 27de Febr., „at da for Øieblikket ingen anden Tieneste tilbød sig for ham, havde han modtaget den ham tilbudte keiserlige Tieneste."

b) Hertug Georg, der allerede i Calmar-Krigen havde anført et Regiment i Christian IV. Tieneste, og siden 1614 modtaget aarlig Løn som dansk Oberst, hvilken Løn Kongen endog senere havde forhøiet med dens halve Beløb: opsagde Christian IV. sin Tieneste d. 29. Dec. 1625 og tilbagesendte sin Bestalling. Allerede fra Efteraaret havde han forberedet sin Plan, at forlade sin Morbroders Parti, og gaae over paa Keiserens. Paa en Reise giennem det

dahmahligen König in Beheimb Gesandtsweise warest[c]) vnd mehrmals[8]) von Religionen[9]) vnd anderen Sachen fohrgelauffen, mich [nicht][10]) gedenchen, Sondern alles dem Allmechtigen Gott befehlen, der vns beyde kennet, vnd zum besten wnsere Intentiones weiß, auch alles zu seinen Ehren[11]) woll hinauß führen wirdt vnd kann. Der Teuffel dürffte wol[12]) vnseren Erlöser vnd Seligmachern die gantze Welt weisen vnd zusagen[13]), da er ihm anbehten wolte; warumb solte er nicht [annoch][14]) einem Menschen anpræsentiren[15]) dürffen. Befehle dich hiemit den Richter[16]) vber vns alle[d]). Datum wulffenbüttell den 7 Martii Anno 1626.

Dein Vetter alle Zeit

Christian.

Hildesheimske i November, da han stodte sammen med Tilly, havde han en Samtale med denne, der varede flere Timer. (v. d. Decken I. 167 og 339.) Siden, i Januar og Februar, inden Kongen endnu (9. Febr.) havde meddeelt ham Afsked, underhandlede Hert. Georg med Wallenstein om at hverve for Keiseren.

8) „Mehrmals" udeladt. 9) „*Religion.*" v. d. Decken. 10) „nicht" hos v. d. Decken. 11) „thun" hos v. d. Decken (som øiensynligen er urigtigt læst). 12) „wol" mangler hos v. d. Decken. 13) „versprechen." v. d. Decken. 14) „Annoch" tilføiet hos v. d. Decken. 15) Foran dette fattes vel et Ord. Hos v. d. Decken „eher præsentiren." 16) Hos v. d. Decken tilføies: „den rechten Richter."

c) I Januar **1620**. (S. Kongens Optegnelser foran i Skrivcal. f. dette Aar. Nyerups Udg. af Chr. IV. Dagbøger. S. 82. 83. Slange ved Schlegel. II. S. 152. 280.)

d) Det er let at see af Tonen i denne Skrivelse, at Christian IV. (uagtet han i et tidligere Brev til Cantsler Friis (23. Febr. Nr. **203**) yttrer med Ligegyldighed, at det ikke har noget at betyde, hvem den gode Mand holder sig til) baade har følt en billig Fortrydelse over sin Fætters Affald fra den protestantiske Sag, og hans Overgang til Kongens Fiender; og det kan vel heller ikke være tvivlsomt, at Christian IV. maa have vidst, hvor dygtig og forfaren en Krigsfører han mistede i Hertug Georg; hvad enten dennes Handlemaade har været Kongen uventet, eller han (som vel er mere rimeligt) ikke har været uden Formodning om, at ingen af de Lüneborgske Hertuger meente det ret alvorligt med det nedersaxiske Forbund. Efter Slange (Schlegel, II. 280) skal han endog have forsøgt, ved Sigv. Povisk, at bringe H. Georg paa andre Tanker. At en Historieskriver, der med megen Omhyggelighed og Grundighed har oplyst H. Georgs Historie, finder dette „tordnende" Brev af Kongen upassende til Forholdene, og mindende om Luthers Stiil i hans Breve til K. Henrik VIII., er tildeels en Følge af, at han ikke har været bekiendt med Christian den Fierdes egne Stiil og Tone i hans egenhændige Privat-Breve, hvortil dette ganske maa hen-

207.

Chanseleren Her Christian friiß tiil hande. [B.]

Om det, Kongen har erfaret om Troldqvinder i Kiobenhavn og Helsingor; i hvilken Anledning han befaler Cantsleren at advare Alle, som med saadanne Sager have at giere, at de tage det alvorligt, og ikke lade sig, ved personlige Forbindelser, overtale til Lemfæltighed. Bedst var det, engang tilgavns at rense Landet for saadant „Skarn", som endog have villet forsoge deres Konster med Kongens egen Person.

Huad ieg dig om denne farenßbach skreffuid haffuer, ded erfharer du aff den anden skriffuelse[1]). Heer taalis flux om trolkuynder y køben: och helsingør, huoryblandt ieg fiinder en decll som alledage liidit dudt haffuer. Nu ued ieg uell atty paa derriß gammell maaneer skall hielpe paa dem, saauydt dy kan; for en pardt er flux besuogrid med Øffrigheden y Købstederne. Huorfor du skaldt uaare dem ad, som med dy andre haffue yndseen, atti uaarer dem atty laader dem ynted offuertale. Dy siiger atty byer flux penge, y huor dy bekommer dem; naar ieg spør ded, ded skall dii erfhare. Dysteuer uy haffuer alformange aff ded slags, Och er ickun best, atty engang tilgaffns udfeies, att man ded skaarn aff hussid bliffuer kuydt. Dii haffuer med myn persohn forsøgdt allehande, endog gud uerre loffuid dii inted dermed udrettid haffuer; ty ieg aldrig epther ded hudlerie haffuer giffuid acht, gud uerre loffuid. Vale. Datum Wulffenbittell den 3. Aprilis Año 1626.

Christian.

---

regnes. Naar samme Forfatter (v. d. Decken, I. S. 190—97) i ovrigt har sogt at fremstille Grundene til et Skridt af Hert. Georg, som i Forening med hans Broders, den regierende Hertug af Lüneborgs Frafald, var til allerstorste Skade for Kongen: da har han i denne Udvikling været heldigere, end tidligere Historikere (Puffendorf, Mallet, Schlegel o.a.), i det han rigtig har henviist til Georgs politiske Idee, at vedligeholde og foroge sin gamle Fyrsteslammes Magt, Besiddelser og politiske Betydenhed. Han har (ligesom i Fortalen S. VII—X) ikke frakiendt H. Georg hans Talent for hiin Tids hoiere Statsklogskab, som man har givet Navn efter Macchiavelli; men han bedommer Christian IV. mindre rigtigt, naar han kun vil tillægge Kongen personlig Ærgierrighed og egoistiske Drivefiedre i et Foretagende, hvorved han snarere opoffrede sig og sin sikkre Fordeel, end om han, i Forholdet til Keiseren, mere havde fulgt Hertug Georgs Politik, og ikke havde stolet mere paa sine Evner som Feltherre, end det var raadeligt, hvor han havde Generaler som Tilly og Wallenstein imod sig.

[1]) Formodentlig har Kongen, under samme Dag, eller kort tilforn, ladet afgaae et andet Brev til Cantsleren.

208.

Chanseleren Her Christian friiß tiill hande. [B.]*)

Kongen meddeler Efterretninger fra Krigens Skueplads; om et Gesandtskab fra Osnabrück; Rygter om Tillys Svaghed; Efterretning om Frederik Urnes Tilbagekomst fra Frankrige, m. m.

Sagerne staae vel daa............ siiden, vdenatt Fynden Uydenbryg¹) belegriit och ygen kuiterit hafuer, epther huilcken partie ieg strax sende *Succurs;* huad der bliffuer aff, giffuer tiiden, ... heer uar Gesandter fraa Osenbryg som haffde allehande eriinder; dii flecste aff dem, paa en neer, uaar aff . . . . selskab . . . ., huorthen ued man ynted. Tilly haffuer heell suaag laadit sig behre ynd y Goslar, Jeg haabis at hand med ded første søger herberge. Frederich Urne er kommen aff Frankrig ygen, beretter aff Engelland yngen at uerre kommen, dentiid hand drog bort; hand fornam ochsaa ynted til Lorens Uynsyn; hand berettede att y Frankrig uaar Gesandter aff . . . . udenthuiffuell om Købhandel . . . . Vale. Datum Wulfenbittell den 8 Aprilis Anno 1.6.2.6.**)

(Underskriften mangler.)

209.

Chanseleren H: Christian friiß tiil hande. (B.)***)

Kongen meddeler Rygter om Tillys Død, og om Kongen af Sverrige.

Sagerne siiden ieg skreff siist staaer vel . . . . Eptherdy denne Claus Tor Smede¹) nu uylle till Danmark ygen, saa

---

*) Tildeels dechiffreret af Temler.

¹) Fæstningen Weidenbrück i Bispedømmet Mynster ved Floden Ems, blev indtaget af Kongens Tropper, efterat Osnabrück var besat d. 3. April. (Jahn, Christian IV. Krigshist. II. 191. jvf. Slange S. 568.)

**) Uden paa Brevet er tegnet: „Ankommen vndt abgangen in Hamb: d. 15 Apr. 1626. Jacob vnndt Hanns Mores Geb.“

***) Dechiffreret af Temler.

¹) En Borger og Handelsmand i Kiøge, der bl. a. drev Kornhandel og oftere (f. 6. Dec. 1629 og 18. Mart. 1631 fik Bevilling, at udføre Kornladninger). I A. 1628 og 1630 var han Raadmand i Kiøge; blev 22. Sept. 1628 anklaget af Lehnsmanden Mogens Kaas for adskillige Forsømmelser, og af Byfogeden fradømt sit Raadmands Embede; men fik denne Dom „underdømt ved Siællands Landsting, at den ikke skal komme ham til Hinder og Skade.“ (Siæll. Registr. 28. Febr. 1630.)

gaff ieg hannem dette med. Tilly siigis for uyst død. Markgrevens af Brandenborg tyener, som heer uaar mente, uys[2]) at Kongen af Sverrig kom med en armey y Tysland. huad nu Skeer giffuer tyden. Datum Wulffenbittell den 15 Maij Anno 1.6.2.6.

210.

Chanseleren Her Christian Friiß tiil hande. [B.]*)

Kongen oversender, med en sikker Leilighed, Breve fra Kongerne i Sverrige og i Polen, samt det Svar, Cantsleren Camerarius havde modtaget i Sverrige af Gustav Adolph, Christian den Fierdes Svar til den polske Konge, m. m.

Eptherdi Denne breffuisser Corfidtz Rossenkrandtz nu begiffuer sig ynd y Danmarck, att bringe dii Riither aff lehnen heerud, saa haffuer ieg dette breff meth hannem willid framskicke, huorhuoß du kon: y Suerrigß, saoch kon: y Polenß breff, Saoch Cammerarij[1]) suar, hand fyck y suerrig, jtem copie aff mit suar paa kon: y Polenß breff, saoch Cammerarij breff tiil mig fiinder. kon: y Suerrigß erkleering er stillit pa suensk och paa samme manehr, ieg sagde til *Cammerarium* førend hand bidhen reisede[2]). (Konningens i

---

[2]) vis ɔ: for vist.

*) Tildeels dechiffreret af Temler.

[1]) Ludvig Camerarius, en duelig og talentfuld Statsmand (af den i Tydskland i det 16. og 17. Aarh. berømte Familie af dette Navn, en Søn af Joachim II. Camerarius); født i Nürnberg 1573, traadte 1598 i Churpfalzisk Tieneste som Raad; blev 1611, efter Frederik IV. Død Geheimeraad, og Cantsler hos den ulykkelige Churfyrste Frederik V., som han 1619 fulgte til Bøhmen, og efter Slaget ved Prag til Holland. 1622 sendtes han i Gesandtskab til Christian IV; s. A., og siden 1625 til Gustav Adolph. Medens han opholdt sig i Haag, for at varetage sin Herres Interesse, underholdt han derfra en politisk Correspondents med Gustav Adolph. (Uddrag af et Brev — maaskee fra Slutn. af A. 1625 — hvori han dømmer ufordeelagtigt om Christian IV. som General, og befrygter et uheldigt Udfald af hans Krigsforetagender i Tydskland, s. v. d. Decken, I. S. 211. 212.) Han gik derpaa i denne Konges Tieneste, som Ambassadeur i Haag, hvilken Post han beklædte i 17 Aar under Gustav Adolph og Christina. 1642 tog han sin Afsked, og levede sin øvrige Tid i Stilhed i Gröningen; flyttede 1651 til Heidelberg, og døde der d. 4. Oct. s. A.

[2]) Han sendtes i Slutningen af 1625 fra Churfyrsten til Gustav Adolph. "Den 28. Dec. . . . . . kom Camerarius til Rodenburch, huilcken naar gesandtuiis afferdiget til Suerrige." Skrivcal. 1625.

Polen) breff er ochsaa saatt paa Skruer, ieg habiß, at suarrid riimer sig nel derpa. gud y himmelen gorre paa alting en god Ende hanß hellige naffn tiil Ehre. Vale. Datum Wulffenbittel den 20 Maij Anno 1626[3]).

Christian.

211.

Claußdaa tiil hande*). [B.]

Han skal af Hertugen af Weimar forlange Underretning om, hvortil de Penge ere anvendte, som vare udbetalte for Kyrrasser, der skulde skaffes fra Nederlandene, men som man ikke har faaet.

Naar y kommer hertugen af Weiimeren tiil ordtz, skall y hannem berretthe, att ieg uyll uyde huoran dii penning er uendt, som for dii korraß bleff offuergiordt till Nedderland, Eptherdi korrassen inted Er kommen, och pengene aliigenell er borthe; for denne anbringen allene faar y en guldkeede. Vale Datum Wulffenbittel den 14 Iunij Año 1626.

Christian.

---

3) Udenpaa dette Brev er skrevet med Cantslerens Haand: „Ankom, ut alia ejuscemodi, y Colding, bleff saaledis aaben sendt genem Landene til Kiobenh. och derfra til Colding. periculosum, ex eo n.(am) colligi lectura posset. En Deel saadanne aabne indlagt i prindzens breffue."

*) Hr. Claus Daa til Ravnstrup, Borreby, Holmegaard, Fraugdegaard (i Fyen) og Vonderup (i Jylland), var en Søn af Oluf Daa til Ravnstrup og Dorthe Friis til Fraugdegaard; født paa Ravnstrup 10. Aug. 1579; kom i Sorøe Skole, da han var 6 Aar, og blev i sit 12te Aar, tilligemed sine Søskendebørn, Henrik Friis og Christoffer Hvitfeldt, ledsagede af en Lærer, Mag. Chr. Noviomagus, sendt udenlands, først til Herborn i Nassau, og efter halvandet Aar til Genf, hvor de forbleve i to Aar. 1597 reiste Claus Daa atter med en Hofmester til Besançon i Frankrige, og efter et Aars Forløb derfra til Basel. Efter sin Hiemkomst blev han i A. 1600 „Hofsinde" hos Christian IV., og „tiente i Kongens Gaard" i 4 Aar, i hvilken Tid han ogsaa fulgte med paa Reiser til Dresden, til Meklenborg (1602), til England (ved Jacob I. og Dronning Annas Kroning), til Hamborg med Kongen (1603) og paa Moderne ved Knærød og Flakkebek. 1604 d. 22. Apr. havde han ægtet Jomfru Dorthe Below, som døde i Dec. 1609. (Deres Børn vare den af hans Forbindelse med Corfitz Ulfeldt bekiendte Oluf Daa til Holmegaard, og Datteren Elisabeth Daa, gift med Jacob Ulfeldt til Bavelse.) 1606 fik han Skivehuus Lehn i Salling, blev 1611 „Lieutenant over den røde Fane" af Adelens Rostieneste i Jylland, og giorde Tieneste i Calmarkrigen, hvor han forfremmedes til Ritmester. 1613 fik han Trondhiems Lehn, og var der i 7 Aar, hvorefter han 1620 fik Vesterwig Kloster, som han havde

212.

Clauß Daa tiil hande. [B.]

Han skal endvidere, naar han kommer til Hertugen af Weimar, høre efter hvorledes der i hans Feltleir tales om Fienden, og søge at faae sikkre Efterretninger om dennes Tilstand, og helst af Dienvidner.

Naar du kommer derhen, saa laad mig strax uyde huad dii om fiienden taaler, och gyff god acht paa huorlediß dii siiges, aff hurm och med huad fundamendt, huilckid du maatt optegne, padcd man kan see om dii altiid er paa en maaner. Jeg meen, atted icke staar neer saa uell tiill y fyndens kuarteer, som dy Syger. Er der saa mange Regiimenter bordtsendt, Och der er liigemange tiilbaage, ded kan inted uerre; gør dit beste och troe intet all discurs, kandt du faa nogen som sielffuer ded siet haffuer, daa faar man ded troe. Vale Wulffenbittell den 14 Junij An. 1626.

213.

Danmarckiß Riigiß Raad Och Commissario Clauß Daa tiill hande. [A.]

Proviantmesteren Jørgen Schult har begieret sin Afsked, hvilken Kongen vil give ham, naar han faaer en anden, dertil duelig, i hans Sted, hvorom Cl. Daa skal tale med General Fuchs.

Den generaal Prouiandtmeister Jørgen Skuldt[1]) haffuer uerrit heer och hollidt an om syn affskeen fraa samme bestillig, huilcken

---

indtil 1624, da han fik det store Dragsholms Lehn, hvilket han beholdt til sin Død, og blev en af Landets rigeste Adelsmænd. 1625 udnævnede Christian IV. ham til Rigsraad (see ovenf. S. 203) og om Efteraaret samme Aar til Krigs-Commissarius ved Armeen i Tydskland. En haard Sygdom tvang ham følgende Aar til at nedlægge denne Post, og begive sig hiem; siden blev han paa ny Krigscommissair i Siælland, og endelig 1630 d. 25. Jul. udnævnt til Rigsadmiral. Hans sidste offentlige Hverv blev et Gesandtskab til Holland 1631 (fra 3. Aug. til 3 Oct.). 1632 d. 2. Jul. blev han ved Herredagen i Kiøbenhavn slaaet til Ridder. I Foraaret 1641, da Christian IV. havde befalet ham at reise til Colding, for derfra at begive sig til Stade, kom han syg til sin Gaard Frangde i Fyen d. 22. Marts, og døde d. 30. Marts 1616. Claus Daaes anden Hustru, Ingeborg Parsbierg, med hvem han blev gift 1613, og havde 10 Børn, tog sig hans Sygdom saa nær, at hun derover blev sengeliggende, overlevede ham kun 11 Dage, og døde 10. Apr. 1641. (Bisskop H. Michelsens Liigpr. over Cl. Daa. Kbh. 4.)

[1]) Om ham s. ovenf. S. 151. Formodentlig er dette den samme Georg Schult, en Adelsmand fra Bremen, der siden som Hofmester ledsagede H. Frederik (III.) og H. Ulrich paa deres Udenlandsreise 1629 og 30. (Nyerup om Frederik III. S. 2.)

jeg hannem ochsaa uell giffued haffde, om ieg en anden ued handen hafft haffde. Nu haffuer generaal Fux taalid om en, hand formente dertiil dichtig at uerre, Om huilcken leiilighed Du med hannem Skaldt taale och erfhaare hanß qvalitates: huad hand er for nation, heerkommen och Religion, saoch huor hand tiendt haffuer och sliigdt med forderligste leiilighed mig laade uyde, Saatt samme bestilling kunde bliffue besaatt med en dychtig persohn, kandtu ellerß en anden foruden den persohn erfhaare dichtich att uerre, daa gør dit beste och laad mig samme persons naffn uyde. Vale Wolffenbittell den 10 Iulij Año 1626.

Christian.

214.

Danmarckis Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Kongen meddeler sin „Resolution" paa Rigsraadets Skrivelse til ham af 17. Jun., vedkommende Krigens Fortsættelse og Onskeligheden af Fredsunderhandlinger; ny Krigsbielp og Contributioner af Landet; en Stænderdeputation at sammenkalde; Arbeidspenges Afskaffelse; Rigets Forsvar ved Fæstninger, og særdeles om Rendsborgs Befæstning, m. m.

Ederß Schriffuelse sub Dato Colding den 17 Huius[1]) er oß heer uel tilhandekommen och deraff eders troe och underdanigste Affection mod oß fornommid, huilcken uy med all kon: naade och gunst udi all forfallen occation uille recompansere. Och er paa samme ederß Skriffuelse denne uorris Resolution: Anlangende den faare och wleilighed, uorriß persohn er Steed udi, maa uy well bekende, at uerre Stoer[2]), uorris confœderanters inconstantia er alformegit uyß, menß

[1]) Rigsraadets Skrivelse og Forestilling, som Kongen her besvarer, er dateret Kolding, d. **16.** Jun. (ikke den 17de).

[2]) Herom hedder det i Raadets Skrivelse: „Eftersom E. Kgl. Maj. Naadigst haver „ladet proponere om videre Udlæg og Forstrækning her af Rigerne „at skee til Ed. Kgl. Maj. udi dette nodvendige Væsen: saa veed Gud Aller„mægtigste, hvad for stor og hiertelig Bekumring vi, Ed. Kgl. Maj. Raad, „saa vel som alle Ed. Kgl. Maj. gode tro Undersaatter ere bestedde udi, naar „vi underdanigst betænker, udi hvad farlig Vidtloftighed Ed. Kgl. Maj. udi „egen Person, tilmed ogsaa hos os en ubetalt *armee* af fremmede „Nationer, sig befinder. Thi forst tvivler vi icke, at Ed. Kgl. Maj. jo selv „naadigst veed og eragter Ed. Kong. Majest. Vederparter og de catholiske „Potentaters store Magt, continuerende indbyrdes mægtige Undsætning, faste og „fortrolige Liga og Forbund, og den træflige Fordeel, som de nu udi Hænder „have, som dagligen styrkes og foroges: ja end saa vidt, at det ganske romerske „Rige dennem tilhænger, saavel vores Religionsforvandter, som Andre; nogle

Seer inted huor wy med god reputation kan komme derfraa, menß setter alting tiil den som alting formaaer, Som best ued qva intentione wy er kommen y dette uerck. Att riigerniß contribution tiil kriigen inted kan forslaa, ded er wyst nock [3]), menß kan dog gørre stor hielp. Riigerne wyll haffue lyden fordeel aff, om denne Armei, ded gud forbyde, bliffuer ruinerit, huorfor er best att man gør huad skee kan. Wy fornemmer ochsaa Raadtzenß betencken at uerre, at man ingen media pacis skulle afslaa [4]), huormed wy ganske erre enß, och befiinder sliigdt Christelicht, billich och ret at uerre, huilcke media om dy erre forbygangen, daa er ded skeed oß uaffuydendis. Och paa ded y diſtobedre kan informeris, om hueß passerit er, tilskicker wy eder et exemplar af hueß tracterit er, kunde man endnu nogen gode media pacis forreslaa, som ycke forsøgdt er, daa uaar dy oß y all sandhed ganske keerkommen att erfaare, Skulle ochsaa haffuis udi billig acht. Ded periculum aff norris Naboer Er inted stordt at Suaare paa.

At Riigerne kunde geraade in adversam fortunam er wyst, menß allermest om man dette uerck kuiitherer, och drager oß kriigen neermer Paa halssen end den nu er, huorom her offuenfor formeldiitt er. At nogle aff Stenderne tiil københaffnen forskreffuid er, att deliberere

———

"saa, og føie formuende, i den nedersaxiske Kreds undertagendes, udaf hvilke "endeel befrygtes ikke bestandige at skulle blive, om Tilfælde gives. Derimod "hvad belanger den Hielp, Eders Kgl. Maj. af sine confoedererede tilforn "haver formodet: hvor uvis og utilforladelig den, saavel som deres store Løfter "ere, hvor inconstante de udi alle deres Anslag altid haver været, og endnu "ere, det udviser daglig Erfarenhed: saa at deres intention synes allene der-"heden at have været dirigeret af Begyndelsen, at de Ed. Kgl. Maj. saa vidt "udi denne Krig kunde føre og interessere, at det ikke skulde stande i Ed. Kgl. "Maj. egen Magt eller Villie, den at slippe; men at Ed. K. Maj. skulde "nødes af al Formue Krigen for sig selver at *continuere*." o. s. v.

[3]) "Den mægtige store Bekostning, som til saadan en Armée gioreѕ fornøden, til "hvilkens ringeste Parti's Underholdning Ed. K. Majestæts Riger og Lande "(hvis Indkomme og Formue Ed. Kgl. M. selv bedst er bevidst) om de end "alt det, de formaae, vilde ombære og forstrække, umulig ikke (sic) kunde for-"slaae" o. s. v.

[4]) "Dersom Gud naadiglig wille give nogen occasion til en christelig og udi nogen Maade accepterlig Fordrag, saa at Eders Kgl. Maj. kunde forsikkre sig selv og sine Lande, og (dersom skee kan) den Nedersaxiske Kreds: at Eders Kgl. Maj. saadanne Vilkaar [ikke] vilde udslaae, men dem acceptere, og end selv naadigst give dertil Anledning, om mueligt er."

om den extraordinarie hielp, ded fornemmer uy udaff ederß Skriffuelse[5]). Arbedtzpengene att affskaffe[6]), derpaa kan uy oß y denne hast inted uyst erkleere, eptherdi dy domestica oß faast undfallen er, ued dette perturberede leffnid, uy nu offuer et aarß tiid udi uerrit haffuer; uy uille dog saagen betencke och oß med første leiilighed erkleerre. Wii maatte dog interim gerne fornemme, udaff huad arsag liige mange aff Cronens tiener icke kan affstedkomme liige stor auuell med Aadelens tiener, naar dii er y alle maade liige: exempli gratia Ellensborg y fyn, er saa Stor paa aull som Nyborre, och maa skee Større; tiil huilckit Sted nu dy meeste tiener tiill aulen att driffue laagdt er, ded er Oß gangen aff acht.

Anlangende landit att forseckre, paded man Naboerne kan hielpe y all tylfallende leiilighed, och dertiil almuen med uaaben och uerrie forsørge[7]), derudi er uy med Raadit ganske enß, och haffuer uy sligdt

---

5) Raadets Andragende (16. Jun.) var: "Efterdi denne Krig Rigerne ikke i sig selv ellers angaaer, og efterdi (foruden hvis forgangen Aar skeede) alle Stænder, Adel, Geistlige, Borgere og Bønder, allerede udi dette Aar paa ny igien stor Udlæg giore: at derfor Nogle af hver Stand, til videre *contribution* at bevilge, med forderligste til Kiobenhavn forskrives." — "Icke tvivlendes, at de jo, som oprigtige Undersaatter, efter „deres Formue, sig underdanigst devot lade befinde."

6) Raadet anseer de af Kongen indforte "Arbeidspenge" for en stor Tynge for Kronens Bønder, og formoder, at den nu attraaede Contribution af Landet "meget kunde faciliteres, dersom Kongl. Maj. de paabudne Arbeidspenge Bønderne naadigst vilde efterlade; anseendes, at den Frygt, som allerede er for saadanne Arbeidspenge at udgive, gior Eders Maj. Gods ringere, i det at Bønder heller ville bygge og boe paa andet Gods." Godset forarmes derover, da "Bønderne dog giøre Arbeidet som tilforn; Avlen undtagen". "Stedsmaal og Sagefald" formindskes. De Bønder, som ere henlagte til at drive Hovedgaardenes Avl, lade deres egne Gaarde forfalde, og idelig indlobe Klager og Supplicationer fra Bonderne om Lettelse. (Jvf. Kongens Yttring d. 4. Aug. 1624. S. 177.) Om Arbeidspenge (Godtgiorelse til Jorddrotten i Stedet for Hoveri) og deres forskiellige Art og Beskaffenhed, paa Krongods og Adelsgods, s. Ar. Berntsen, Danm. frugtb. Herl. II. S. 83. 103. 157. 162. Særdeles om Chr. IV. Anordning (A. 1624) angaaende Arbeidspenges Bestemmelse og Regulering for alle Kronens Bonder, S. 161—165.

7) Raadet havde foreslaaet et Slags almindelig Væbning, og indstillet: "at der i „Tide Midler maatte betænkes, hvorledes Almuen og den gemene Mand, eller "een af hver Bondegaard i det ringeste, (Kronens, saavelsom Adelens) kunde "forsynes med godt Gevær."

for nogle aar siiden proponerit, nødigdt att uerre, dog forbleffuen ÿndtildiß [s]). Der er ingen thuiffuell paa at io Riigerne en Stor Styrke och forsecfering deraff haffue kan, naar folckitt uell munterit er och altiid holliß derued; hiidindtill haffuer man sligdt Cronen allene paatrenge uillit, huilckit dog umueligdt er, menß naar dii er alle derom, saa kan der bliffue nogit aff. Den Retrette at gørre, om gud forbiide, man bliffuer trengdt, den maa først skee nermehr fiinden, en(d) tiil Rensborrig, ty man lod alfor meegit baag sig; uy bekender, att naar der en Reall fordt, daa kunde man uell haffue hielp deraff, Menß 'nu den att sette y uerck, siinis umuelig: 1. for den store bekostning Skiild, som nu ÿnted er att briinge affsted, ÿcke heller uille tyden tilstrecke; dertilmed uylle ded iage en friicht y dem, som dog ingen coraisi haffuer, och meene att man strax naar ferdig att løbe. 2. bønderne gør store och mange eckter i denne tiid, saaoch contribuerer til friigen, huilcken man besuerligdt nock af dennom erlange kan, till retthe tiid. 3. saa er der yngen Jord, och torre, menß lutter Saand. Jorden och torre maa føris opad Eiideren, Engene hører alle fremmid till, baade h: frederich, och adelen, saatted uylle bliffue besuerligdt att faa saamegit Jord och torre. Skulle dedsamme Huß biggis tiilgaffns daa uylle ded muris, ty paa den ene Siide skyller Søen den ganske siide needer. 4. kan fiinden, naar hand med all macht paa trenger, En miil eller thu derfraa med en riinge Skiibbroe komme offuer Eiideren, huor hannem lyster; huorfor oß siinis raadeligst att uerre, att hielpe dii andre med hueß man kan affsted komme, førend fiinden saa langdt kommer, Ellerß er ded att befrychte, att der uyll uerre stor Euentyr huoß: huorfor høieligens fornøden er, att man y tyde setter sig y beredskab, med all den dell man kan affstedkomme. Om festingerne y halland, Skaane og Bleeging er tiidt taaldt, att dy omliggendiß bønder skulle derpaa hielpe att reparere; mens ÿntildis haffuer uy ÿnted kundit fornemme derpaa at uerre begiindt, menß lensmendens Klaage tiidt fornommit, atti ganske forfalder. At Nyborrig och Naskou med fleere Steeder bliffuer befestiigit, Siiniß oß ganske gaffnligdt att uerre, Mens ued huad middell Sliigdt best hoc rerum statu skee kan, derom Skall Raadit, med norris Elskelige kerre Søn,

[s]) Det er hidtil forblevet ved Forslaget.

Deliberere, och ded derhen Dirigere, att naar sliigdt settis y nerck atted ochsaa tager ende ygen uden Wndersaternes totall ruin. Paa haalß och (ved) lymfyorden att bigge taarne siinis oß ochsaa ycke wgaffnligdt att nerre; menß eptherdi oß leiiligheden ganske inted bekend er, megit myndre, huormed man sliigdt nyll bringe tiill neye, Saa setter ny sligdt udi liigemaade tiill worriß Elskelig Sønß og Riigenß Radtß betenckende huad Skee kan [9]). For alting nyll haffuis y acht att dy personer til sliigdt bliffuer brugdt, som Sligdt forstaaer, saatt man ycke taager sig ded for, huorpaa man saa snardt yngen ende kan faa, Som tiid och offte y vorris tiid Skeed er, ycke uden norriß Store Skaade. Och naar Offuerslaagit paa forbenente Steeders biigning giordt Er, och naar dii kan bliiffue ferdig, Skall norriß Chanseler tilskycke oß fortegnelsen deraff, huorepther Wercken dog ynted skall opholdis, menß fordtsettis sauiidt muceligdt. Befhalendis Eder heer med den Allsommechtigste gud y hueß hender altiing Staar. Datum Wolfenbittell den 28 Junij Año 1626 [10]).

Christian.

---

[9]) Raadet havde foreslaaet: 1) at „fortificere nogle Fæstninger og Pladser paa Grændsen mod Tydskland; særdeles Rendsborg“; 2) at anlægge to Skandser (eller „Taarne“) paa hver Side af Indløbet til Liimfiorden ved Hals; 3) at de begyndte Befæstningsarbeider ved Nyborg og Nakskov maatte fuldføres; 4) at der maatte tænkes paa de skaanske Fæstninger.

[10]) Det er en særegen Omstændighed, som af nærværende Kongens Svar til Rigsraadet ikke lader sig oplyse, at der i Geh. Arch., foruden den berørte Skrivelse fra Raadet af 16. Jun. findes en anden af 18. Jun., som 1) gaaer ud paa en kongelig Proposition og Begiering: at Raadet, tilligemed den udvalgte Prinds Christian, der stod i Spidsen for Regieringen i Kongens Fraværelse, vilde være Forlovere for en Pengesum, Kongen vilde optage, for hvilket Forlofte Kongen vilde give Forsikkring, enten i Holsten eller Danmark; 2) paa Afgiørelse af Stridighederne imellem Danmark og Frankrige (jvf. Slange ved Schlegel, II. S. 181. 206. 303, Anm. 343); 3) paa Prinds Christians Propositioner til Raadet om Landets Defensionsvæsen, og Landfolkets Bevæbning. (Her forekommer følgende Sted: „Alle Bonderkarle, som „ere fødte paa Kronens Gods, og ere ugifte og tiene hos Bønder, være „sig Kronens eller Adelens, maa udskrives, naar og saamange Behov „giøres; dog undertaget, om de tiene Adelen selv paa deres Gaarde, eller og „Borgere udi Kiøbstederne.“ m. v. Af samme Datum er vedlagt et af 8 Rigsraader underskrevet Udkast om „Maaden, Rigens Stænder at forskrive“ (formodentlig med Hensyn til den extraordinaire Skattebevilling. Aftrykt i Nyt histor. Tidsskr. I. S. 453. 54). Man kan vel antage, at en Proposition fra Kongen, som ikke er bevaret, har været indsendt til Raadet, angaaende det her omhandlede Pengelaan, m m. Om et saadant Stændermøde i Sommeren 1626

215.

Riigens Raad och commissario Clauß Daa tiill hande. [A.]

Om Slammenstrup (en Oberst eller Officier i Kongens Hær), der synes at være enten afgaaet, eller taget til Fange.

Dyn Skriffuelse fiick ieg denne tiime Och deraff fornommit huad der forløben er. Huad slammestrup[1]) anlanger, derhuoß er ynted Stor Skaade; taall med generaalen fux, huem man dertiill ygen bruge kan, mig syniß att trandorff well saagod dertiill er Som nogen, ieg ued. Vale Dalum Wolffenbittell den 28 Iunij Año 1626.

Christian.

216.

Chanceleren Her Christian friiß tiill hande. [B.]*)

Kongen har modtaget Cantslerens Skrivelse, og Breve om Gustav Adolphs Fremgang i Lifland, med Rygter om Kongen af Polens Død. Den jydske og sixllandske Adel har erklæret sig om Rostienesten. Kongen yttrer sig om K. Carl den Førstes Stilling (uden Tvivl med Hensyn til den begyndte indvortes Giæring og Strid) m. m.

Dyn Skriffuelse haffuer ieg y dag bekommit, derhuoß dy thuend brehue om Kongens af Sverrig succes y Liefland. Er ded uiist att Kongen i Polen er død, daa tør hand uell forsøge nogit; atti Judtske och Sielandtske[2]) sig erkleerit haffuer om Roßtienisten, ded fornemmer ieg aff samme Skriffuelse. Och thuiffler inted, atty andre io ochsaa sig ligesaa Erkleerer. Jacob prouyandtskriffuer kan ued bestillingen bliffue, yndtill uyder besfeen. fraa . . . .

---

virkelig er blevet sammenkaldt, har i øvrigt ikke kunnet med Vished oplyses. Hos Schlegel (Overs. af Slange, II. 301) tales om en Herredag, som skulde være holdt i Colding fra Apr. til Slutningen af Jul., hvis Langvarighed Schlegel selv (Anm. 337) ikke uden Grund finder usandsynlig. (Slange, S. 576, 577, nævner slet intet om denne Herredag.) Saameget seer man, at Raadet d. 25. Sept. 1626 (i Følge Kongens ovenfor meddeelte Skrivelse af 28. Junius) har taget „Beslutning“ om den Krigshielp („almindelige Pengeskat“) og Paalæg af „en halv Skat“ til Landets Forsvarsvæsen, som det nu bevilger Kongen. (Jvf. Anm. S. 246.)

*) Tildeels dechiffreret af Temler.

[1]) Han forekommer nedenfor paa en Navneliste, der synes at være Fortegnelse over commanderende Officerer og Regimenter i Kongens Hær.

[2]) Det er tydeligt, at her, hvor Talen er om Rostienesten, ikke sigtes til nogen Forsamling af alle Stænder; men kun til Adelens provincielle Udskud eller Deputationer.

haffuer ieg endnu yngen Suaar bekommit. Wille Kongen af Engelland tencke sig om, daa naar ded høy tyd at hand tog ded for som til frid och rolighed tyen, ty muelig daa skall hand af dette nerck skall (sic) haffue liden fordel. Nu forgangen løfuerdag iagede ieg (de Keiserlige) . . aff ted hus Lutter; ygaar undsatte ieg denne pladtz[3]) och motthe Tilly herfraa. huad der skeer yyder giffuer tiiden . . . . huad dii kan . . . ., Vale Datum Nordtheim den (7 August . . Anno 1 6.2.6.*).

217.

Danmarckis Riigis Raad tiil hande. [A.]

Kongen besvarer Rigsraadets Skrivelse (af 25de Sept.) og bifalder dens Indhold.

Oß Elskelig norriß och Danmarckis Riigis Raad, Ederß Skriffuelse sub Dato køben: den 23 Huius[1]) er oß tilhande kommen och deraff

---

[3]) Nemlig Nordtheim, hvilket skeete den $\frac{6}{16}$ Aug. (Jahn l. c. II. S. 215. 505).

*) Paa Brevet er tegnet, at det er ankommet til og afgaaet fra Hamborg, d. 16. August.

[1]) Rigsraadets Skrivelse er af 25. September. Heri forestilles, hvorledes „besværlige Tidinger" dagligen indløbe fra omliggende Naboer „om den farlige Tilstand i Tydskland", om en spansk Flaade, som er gaaet i Søen, og om svenske Krigsfolk, som mønstres ved Grændsen; hvilket Alt vækker stor Betænkelighed og Frygt i Danmark, hvor Forsvarsvæsenet ikke vilde være i Stand til at modstaae et alvorligt Angreb af en fiendtlig Magt. Raadet foreslaaer, at noget fremmedt Krigsfolk maatte hverves, til at forstærke Landfolket, særdeles ved de skaanske og jydske Grændser. Hertil vilde „en godvillig *extraordinair* Contribution" under saadanne Omstændigheder uden Vanskelighed ventes bevilget, naar den anvendtes til Landets eget Forsvar. — Af 26. Sept. er Raadets „Beslutning", i Anledning af Kongens Skrivelse af 28. Jun. (Nr. 214). Til Hielp for Kongen selv bevilger Raadet dertil „en almindelig Pengeskat" af Bønderne, at oppebære til Mortensdag; og af Clereciet og Borgerskabet ligesaa meget, som de gave i den sidste Skat. — Til Landets Defension, til Gevær og Munition, bevilges en halv Skat, til samme Tid at udgive af Bønderne, deres Svende og Drenge. Til Officerer over Landfolket behøver man i det mindste at antage 100 Capitainer med deres Underofficerer. Til sammes Besolding kunde anvendes, deels de Bondergaarde og Toldindtægter, som allerede ere henlagte til Landets Forsvarsvæsen; deels et nyt Paalæg paa Silketøier og andre udenlandske Varer, paa Salt, paa udførte Staldøxen, „som ikke ere staldede paa Kongens Ladegaarde, eller paa Adelens Gaarde"; og noget paa Heste, som udføres.

ederß welmenthe troe Omhiglighed for Riigernis forseckring fornommit; Huorpaa uy eder naadigst till Suaar ycke uylle forholle, at uy Samme Defention Werck heell nødig erachter, att den med ded første settis y uerck, Och uell achtes huem der settis till at commandere. Huorledis den best Riigerne tiil beskiitning aff Eder anstillis kan, dermed erre uy tilfriidtz, Befhalendiß Eder hermed den Alsommechtigste gud. Datum Staade den 29 septem: Año 1626.

Christian.

218.

Capitein Jesper friiß[1]) tiil hande. [A.]

Om en Capitain, der skal affendes til Stade.

Capitein knur skaldtu strax forsende till Staade, Och hannem med saadan Opuarting framskycke, faat ieg er uyß Paa hans ankomst.

Actum Otterssen den 13 Novem: Año 1626.

Christian.

---

[1]) Jesper Friis til Orbeklunde, født paa Hesselagergaard d. 20. Jul. 1593, var af de gamle danske Friser (Egerne-Friser, fordi de førte tre sorte Egerne i Vaabenet), hvis Slægt stammede fra Lundbygaard i Skaane, som en Oluf Friis skal have eiet i det 13de Aarh. Jesper Friis var en Søn af Niels Friis og Vibeke Gyldenstierne, og Brodersøn til Chr. IV. Cantsler, Christian Friis til Borreby († 1616). Efterat have i sin Ungdom tient som Page (bl. a. i Calmarkrigen hos Geert Ranzau) og i det fynske Compagnie til Hest under Corfitz Rud, reiste han Aaret efter Krigens Slutning til Frankrige (1614), giorde her Krigstieneste i to Aar, og besøgte imidlertid England og Spanien. Efter et kort Besøg i sit Fædreland, reiste J. Friis d. 7. Aug. 1616 atter til Nederlandene, Frankrige og Italien, og i A. 1617 til Constantinopel, Syrien, Arabien og Egypten, fra hvilken Reise han i Jul. 1618 vendte tilbage til Italien over Cypern og Malta. 1618 studerede han i Padua, gik 1619 i venetiansk, og derpaa i keiserlig Tieneste, hvor han udmærkede sig i den bøhmiske Krig, og d. 16. Jan. 1621 blev Capitain, og tiente flere Aar i Ungarn, under hvilken Tid han i 1622 atter giorde et kort Besøg i Danmark. Fra Ungarn drog han 1625 med de keiserlige Tropper under Tilly til Nedersaxen. At han ikke forlod Keiserens Tieneste, da Christian IV. som Kredsøberst i Nedersaxen anførte de forenede Tropper imod Keiserens Hær, kunde have blevet ham farligt. Under Beleiringen af Nienburg blev han fangen, nogle Dage før Tilly i Septbr. 1625 maatte ophæve denne Beleiring. („7. Sept. Kom ieg om Morgenen ned 7 slett ned Nyenborrig, sammestedtz giorde dy et Vdfald, huor som Capitein Friiß bleff fangen med andre flere." Skrivcal. 1625.) Kongen vilde lade ham tiltale som den, der førte Avindskiold imod sit Fædreland; og da Friis ved Rig. Cantsler Jacob Ulfeldt indgav sit

219.

Capitein Jesper friiß tiil hande. [A.]

Om en Kartove, der skulde føres fra Bremerførde til Stade.

Denne myn kammeriuncker er afferdiget att besee den kaartau paa Brehmerfør, om laaden derpaa Saa fiindis, at den taall att føre till Staade. Waar der ochsaa raad till en Sterck wogen att føre samme stycke paa, Skall Erfhaaris. Actum Ottersberg den 13 No: Año 1626.

220.

Dem Hochgebornen Fursten Vnserm Freundtlichen Lieben Vettern vnd Sohne Hern Friederichen, Erben zu Norwegen Hertzogen zu Schleswig Holstein Stormarn vnd der Dithmarschen, Graffen zu Oldeuburg vnd Delmenhorst. [A.]

Svar paa en fra Hertug Frederik af Gottorp modtaget Skrivelse (af 5. Decbr.). Kongen vil forlade sig paa, at han efterkommer den i Rendsborg tagne Beslutning.

Freundtlicher viilgelibther Vetther vnd Sohn, auß deinem schreiben sub Dato den 5 Huius habe ich deine meinung gauß wol verstanden, worauff ich dich freundtlich nicht bergen Soll, daß man endlich wissen muß, waß man sich zu den stetten zu versehen hatt,

---

Forsvar, besvarede Kongen dette egenhændigen i Nienburg, d. 16. Oct. 1625 (Holbergs D. Hist. II. 711. Hoffmanns D. Adelsm. II. 34), hvilket Svar nu ikke forefindes; og vilde især ikke lade den tredie Post i Frises Indlæg gielde: "at han ikke havde hørt noget om Kongens Nærværelse ved den forenede Armee." Imidlertid blev han "paa Adelens Forbøn benaadet" (Hoffmann), og fik d. 18. Oct. 1625 Kongens Tilladelse til at reise til sit Hiem, for at blive helbredet for sine Saar. Fire Maaneder derefter reiste han, med Christian IV. Tilladelse, til den keiserl. Leir, hvor han erholdt sin Afsked, og kom 28. Apr. 1626 tilbage til Wolffenbüttel, hvor han fik Kongens Patent til at hverve et Compagnie paa 500 Mand. 20. Apr. 1628 fik Jesper Friis Bestalling som "Øverste over det Siællandske Regiment Knegte", med aarlig Løn af 1700 Specie Daler, fra 15. Februar at regne. (Siæll. Reg. Nr. 18. 299). Efter den lübeckske Fred tog han sin Afsked af Krigstienesten. (Liigpræd.) 1629 ægtede Jesper Friis Elisabeth Ulfeldt, et af Cantsleren Jacob Ulfeldt og Birthe Brockenhuses 17 Børn, og Søster til Corfitz Ulfeldt. 1632 gik han paa ny i Kongens Tieneste, som Oberst over det jydske Regiment, og døde i sit 50de Aar paa Ørbeklunde d. 15. Apr. 1643. (Liigpr. over Jesper Friis af Biskop H. Michelsen. Kbh. 1645.) Paa denne Gaards Ladebygning havde Jesper Friis ladet sætte sit og sin Hustrues Vaaben med dette Distichon:

Qvid genus est? Nil est. Nomen virtute paratur,
Et virtus nostros nobilitavit avos.
1630.

Auß waß wrsache etzliiche solche angeordnete skickung wiiderrathen, ist lichtlich zu Ermessen, versehe mich aber du werdest dich ihn dem bekuehmen waß zu Rensburch besloßen ist [1]), Befhele dich hiimit dem liiben godt vndt verbleibe

Datum Staade
den 9 De: Año 1626.

Dein getrewer Vetter vndt Vather
Christian.

221.

[Liste paa endeel commanderende Officerer, Oberster og Embedsmænd ved Kongens Armee i Tydskland, m. m.*)] (A).

1. generall fux. 2. Nørbradt. 3. Slammenstrup.
4. her: Berndt (af Weimar). 5. Landtgraff Philip [1]).
6. Graff von Solms [2]). 7. Phaldtzgraff. 8. Reiingraff.
9. Conradt Neell [3]). 10. Coruile [4]). 11. Berndt geiist.
12. Dyderich von Anefeldt. 13. Sterling. 14. Slaabedaa.
15. Ohr. 16. W. he: v: Werssebe. 17. Ehnhaussen.
18. Barleben. 19. Lohaussen [5]). 20. Speeh.
21. Fremcking. 22. Lyndtzston. 23. Randtzou.
24. Beck. 25. Meckelborgiß. 26. Krausse.
27. Solms Regiimendt. 28. Lymbach. 29. Leibcompanie.
30. furiß friefhenliin.

---

[1]) Nemlig paa den Landdag her holdtes d. 28de Nov. 1626. (Jvf. om denne Landdag, og om Hertugen af Holstens Stilling, Schlegels Overs. af Slange. II. S. 300. 301. Anm. 335. 336.)

*) Denne Liste synes at være skrevet før d. 28. Jun. 1626, da Slammenstrup, som efter Brevet af denne Dato sees at være enten fangen eller afgaaet, her endnu nævnes under Nr. 3. Han var igien i senere Aar i Christian IV. Tieneste.

[1]) Af Hessencassel. Han faldt i Slaget ved Lutter, ligesom ogsaa den øverst commanderende General Fuchs, Krigscommissarius Sigv. Povisk, to Oberster Wersebe og Brunitz, m. fl.

[2]) Philip Reinhardt Greve af Solms. (Han blev 2. Apr. 1627 af Christian IV. udnævnt til Raad og Statholder i Wolfenbüttel.)

[3]) Han nævnes (som Oberst, eller høiere Befalingsmand) i en Skrivelse af Kongen 17. Marts 1627.

[4]) Han var Oberst, og blev fangen i Slaget ved Lutter.

[5]) Oberst og Gen. Commissarius, blev fangen ved Lutter. Om ham s. ovenfor S. 221.

1627.

222.

Friiderich Gunther zu handen. [A.]

Kongen vil have Henrik Ramels Bestalling, og vil vide, hvad han har havt af Kronen.

Du sollest Hendrich Raamelen [1]) Bestallung, wie auch waß Er von der Crone gehabdt, vndt wahn ehr eß bekommen, aufſzuchen, vndt eß strax nachbringen.

Croneburg den 11 Februarij Año 1627.

---

[1]) Henrik Ramel, den Ældre, af pommersk Adelsslægt, Arveherre til Wusterwitz, havde været Cantsler hos Hertug Johan Frederik af Pommern i Stettin († 1600) og blev (efter Lauritz Jacobsen, i hans Liigpr. over Chr. IV.), 1586 af K. Frederik II. indkaldt og udnævnt til Hofmester for den 9aarige Prinds Christian (hvis Lærer, M. Hans Mikkelsen allerede var antaget 1583). Han var Eier af Bekkeskov Kloster i Skaane (hvor den Ramelske Familie nu længe har eiet Ovadskloster); blev 1596 udnævnt til Rigsraad; blev tydsk Cantsler, og Befalingsmand over Aahuus Lehn, og døde 1611. (Jvf. H. E. Brochmands Liigpr. over Sonnen; Kbh. 1654. 4. p. 37. Lackmann, Schl. Holst. Hist. II. S. 9. Slange, ved Schlegel, I. S. 62.) Dennes Søn, Henrik Ramel den Yngre (som uden Tvivl er den, Kongen mener) blev f. paa Bekkeskov i Skaane d. 28. Apr. 1601, sattes i Skole i Stolpe i Pommern; kom 1616 til Universitetet i Greifswald, 1618 til Jena og 1618 til Tübingen. Efter at være hiemkommet reiste han atter ud 1621 til Holland og Frankrige, hvorfra han fulgte med Chr. Thom. Sehested, paa dennes Ambassade til Spanien, hvor H. Ramel opholdt sig et Aars Tid, og reiste herfra til Italien. Herfra drog han hiem igiennem Tydskland, og kom til Danmark 1625, hvor han, efterat have giort Tieneste i Cancelliet, af Christian IV. blev „forordnet at følge og opvarte den udnævnte Prinds for en Secreterer.“ 1633 udnævnte Kongen ham til Landsdommer i Skaane, og 1640 til Hofmester ved Soroe Academie, hvilken Bestilling han forestod i 9 Aar. 1649 blev han D. R. Raad, 1650 forlehnet med Herredsvads Kloster (i Skaane) og 1652 med Møen, hvor han døde paa Ermelunde Gaard d. 6. Oct. 1653. (Liigpr. over Henr. Ramel af H. E. Brochmann. 1654. 4.)

223.

Rentemeisteren Offi høg †) till hande *).

Ingenieuren skal erindres inden han drager bort, at lade forsvarligt nedramme de Pæle, hvorom han tilforn har modtaget Befaling. Kongen vil vide, hvad „Herremændene til Hove," have til Besolding, til Folk og Klæder, m. m.

Du skaldt tilholde den Ingeniör athand slaar dy peell, ieg befohll hannem, førend hand drager bordt, huilcke du skaldt laade sette saa fast y Jorden atti dennom laader staa. Du skaldt mig ochsaa laade wyde huad herremenden till hoffue haffuer til besolding, Paa folck, saoch till kleeder, Item huad karlen y stallen faar, saoch andre som tyen. Datum Roskild den 12 Febru: Anno 1.6.2.7.

Christian.

224.

Renthemeisteren Offi høg tiil hande.

Kongen befaler ham at opsøge og tilsende ham Lehnsmændenes Optegnelse over det, som er fortæret paa de Reiser, Prinds Christian (under Kongens Fraværelse i Tydskland) har giort, saavel paa Jagt, som i andre Ærender. 1000 Rigsdaler, der komme Prindsen tilgode, skulle udbetales ham saa snart skee kan, og et medfølgende Brev tilstilles ham.

Du skaldt opleede mig ued dag och steed lenssmendenß optegnelse paa huis som forteerid er aff maad och øll, wyn, foder och maal, paa dii Reisser, Prindtzen haffuer giordt heer och deer y landit, bade paa Jacht och andenstedtz, och mig dem tilskicke med ded første. For en temmelig rom tyd forehrede ieg Prindtzen tho thussind daler, huoraff hand meen sig ickun att haffue bekommit ett, huorfor hannem ded ene endnu leffueris skall saa snart ded Skee kan. Dette huosliggendis breff skaldtu data oportunitate leffuere Prindtzen, huorpaa du ingen Suaar skaldt kreffue Vale.

Datum Dalumkloster den 15 Febrvarij Anno 1.6.2.7.

Christian.

---

†) Rentemester Ove Høg til Todbøl i Thy, en Søn af Christen Høg (som eiede Todbøl 1604, og levede endnu 1631) og Fru Anne Skram. Ove Høg døde 1628, og hans Broder, Jørgen Høg, arvede Todbøll. Disse stammede egentlig fra en Banner, som ved Giftermaal med Sophie Høg havde antaget denne gamle Families Navn. (D. Adelslex. jvf. D. Atlas. V. S. 498.)

*) Dette, og de tre følgende Breve (Nr. **224—226**) efter Originalerne, som vare i afd. Geh. Conf. Raad J. Bülows Eie.

225.

Offi hog till hande.

Jægerne ved Hoffet, samt Vildtskytten, skal deres Tieneste opsiges til Paaske. Hundene skulle strax afskaffes, undtagen saamange, som Prindsen begierer, hville kunne beholdes indtil Paaske. P. Pay (Payngk) skal sende Kongen de tillavede Elixirer. Strænge til Symphoniet skal sendes til Dalum; en Luthenist, en Sanger og den bedste Dreng blandt Discantisterne skulle begive sig til Odense, for at musicere med Kongens Børn efter Anviisning af Fru Ellen (Marsvin).

Jeierne, som tiil hoffue naarer paa, saoch uyldskotteren, skal adnaaris att ieg derris tieniste inted lenger end till Paaske begerer. Er der nogen yblandt, som tiener till at bruge for dyruochter, daa skall ded giffuis mig tilkende. Hundene skall affskaffis; saa mange deraff, Som Prindtzen begerer, dii kan kan bliffue yndtill paaske; mens dy andre strax affskaffis. Peter Paii [1]) skall mig tilskicke endnu et foder med allehande Elixir aff dem hand ferdig haffuer, och dem nell fornaare. Strenge tilatt bruge paa Symphonied skaldtu epter huoffliggendis Seddell sende till Daalum. Den Luthenist, Saoch Jørgen behm, som singer och den beste dreng ybland discantisterne skaldu befhaale att drage till Othense, och naar dennom tyd forresettis aff frue Ellen, skall dy naare paa børnen. drengen skall Spiisis paa klosterid.

Datum Daalum kloster den 15 Febrv: Anno 1627.

Christian.

226.

Renthemeisteren Offi hog till haude.

Der skal sørges for Saltmad, tør Fisk og andre Fødevarer til Prinds Christians Behov (under hans Ophold i Holsten) paa tre Maaneders Tid, efter den sædvanlige Huusholdnings-Tart. Dette skal med Kongens eget Skib sendes over til Heilligenhafen, og derefter tænkes paa lignende Forraad, naar de tre Maaneder ere forbi, m. v.

Du skaldt strax Ordinere aff allehande saltid fetallie, tor fisk och andit till myn Søn Prindtzens behoff paa tree Maaneders tiid,

---

[1]) Peter Diderik Payngk, fodt i Husum, var i sine yngre Aar ved Keiser Rudolphs Hof, hvorfra han kom i Christian IV. Tieneste. 1613 nævnes han som Kongelig Chymicus, og forestod Kongens Laboratorium paa Rosenborg (hvorom s. D. Magazin, V. S. 210, og Ny Saml. til den D. Hist. III. S. 228.) Om P. Payngk, som døde 1645, s. Schlegel, Samml. z. d. Gesch. II. 2. S. 108. 121. 211. Werlauff: Efterretninger om Italieneren J. F. Borro's Ophold ved det danske Hof i A. 1667—70, S. 4. 5. (Ovenfor S. 95.)

epther den tarst ded hiemme pleier at nerre, Och ded med nyt egit skiib forskicke till helligaffn, huor ded strax aff Skriffueren heer skall annammis. Saasnardt samme fetallie er framskickit, daa skall der tenckis paa andit, som brugiß skall naar di tre maneder Er forby, huilckit ochsaa eptherhanden skall framskickis Med brigningen till dii storste skiib tor inted haastis, mens Otthe aff Orlofffkiiben, Som kan brugis paa Elffuen, skall nerre ferdig siist udi denne Manid.

Datum Segeberg den 16 Martij Anno 1.6.2.7.

Christian.

227.

Friderich günther zu handeu. [A.]

Om et aabent Patent, som skal udstedes for Obersten Conrad Nell.

Eiin offen Paatendt daß wehr, von den Capiteins zu fuß von Conrat Nelleu ahngesprochen wiirdt, ihm zu folgen, Es seii auch wii eß wolle, dii sollen ihn folgen.

Actum Kiill 17 Martij Año 1627.

228.

Chanselcren H: Christian friiß till hande. [B.]

Kongen besvarer to Skrivelser fra Cantsleren, og meddeler i den Anledning sin Resolution. Statholderen er befalet at have den ved Doden afgaaede Knud Gyldenstiernes Restancer i Agt. De Bondergaarde, hvormed Prinds Christian har forlehnet Adskillige, skulle „smult stiltiende" tages tilbage fra Lehnsmændene. Kongen ytrer sin Vrede over Feil i de udstedte Lehnsbreve, og Fortrydelse over, at Raadet endnu ikke til den bestemte Tid har indstillet sig, efterat Prindsen ikke mere befatter sig med Regieringen, m. m. Om Valg (som det synes) af et nyt Medlem af Rigsraadet. Efterretninger om den engelske Oberst Morgans Ankomst med Hielpetropper til Tydskland; om en med Rubiner besat Hosebaandsorden, m. m.

Tiil glückstadt Paaskedag fiick ieg ned Rentheriiskriffueren dyn forste skriffuelse, och y gaar heer den anden, huorpaa ieg nu med Stadtholderen haffuer nillit skriffue besfeen. Peder Bassis Son kandt du taage y Chanseliet, ellers waar ded nell saa gaadt, at hand paa et ars tiid eller thu saa werden lyt ygennom.

Eptherdi knud gyldenstern er død och restantierne inted klaarerit, saa er ded Stadtholderen befhalit, derpaa att haffue acht. Dii Bondergaarde, aff myn Son Prindtzen til nogle forlendt er, Skall smuck Stilletiiendis aff lenssmenden ygen annammis. Ded bleff den

skeele Stockreckell [1]) nocksom saagdt, huorledis breffuene skulle haffue uerrit giordt; menß naar den retthe fortegnelse kommer tilsteede, huormed man altiid haffuer holdt bag biergit, Saa skall nyder derom befhaaling udgaa. Naar heer nogenlunde leiilighed er, daa uiill ieg suplicatierne ygennom See, och derpaa laade tegne Suaar.

At Priintzen inted sig med Bestillingerne nuhmehr befatther, ded kan ieg nocksom erachte; ty ded Radit commanderit er; Och seer ieg icke huormed dii dennom vndskilde kan, attii till den bestemmede tiid sig inted indstiller, och ded forretther som dennom befhaalit er; Och er nu paa ny vdgangen breff till dennom, sig att skulle retthe epther forrige befhaaling, huilcken ieg meen nu dennom til hande kommen. At dii Skonninger med derris Eske er saa løben saastelaauen, ded er att forundre, tii dii matte uell hafft den beedre y acht, end som sked er; vor herre giffue att Vota bliffuer saniora, end Waartechten werrit haffuer; den fraa Sieeland och fiin haffuer ieg faatt. Naar dii andre ankommer, wyll ieg lucke dem op tilliige och colligere Vota, Saa kan Prindtzen annamme Juramentum aff den der Eligeris, hueß formulam du hannem kandt tilskicke, Och kan den Reste af Riigens Raad følge hannem fraam, Och nerre huoß, naar hand siin Eed gør.

Morgan er med Engelske folck ankommen paa Elffuen [2]) och skall paa Wesseren, dii er icke neer saa Sterck, som dii loffuit haffuer, menß kommer epther 3500 mand. Ett hossebaand, med Rubiiner besatt, er med ankommen, som aff dennom estimeris paa 700000 Croner, si credere fas est; der er endell Rubiiner saa Store som Walnødder huilcke er wskaaren. Jeg meen samme halßband (sic) y 500 Aar inted at uerre giordt, wille ickun købmanden giffue penning derpaa, daa naar mig tiendt dermed, ellers inted. Jeg taalede med En Hamborger Køb-mand ygaar, som sagde dii fransoske Penning waar didhen offuergiordt per vexel. Den Reegerende herre aff Weiimeren, ned Naffn h: Wil-

---

[1]) Det samme Uqvemsord forekommer ovenf. S. 139.

[2]) Carl Morgan var Anfører for de engelske Hielpetropper, som Carl I. i Marts 1627 skikkede Christian IV., efterat han allerede i Efteraaret 1626 efter Slaget ved Lutter, havde affendt et skotsk Corps under Lord Marwell, Greve af Nidisdale, til Hielp for sin Morbroder. (Jvf. bl. a. „The negotiations of *Thom. Roe* etc." p. 622. 640. 644. Schlegel, II. S. 307. 312. Jahn, II. S. 252. 258. 260. m. fl.)

helm[3]), som haffuer uerrit fangen aff keys:, hand sender mig bud att om ieg hans tieniste begeerer, daa uil hand komme, huilcken er myn retthe mand, Och bleff hand mig aff hertug Christian Saalig trefflig rost, att uerre en forslagen och keeck Soldaatt; Och haffuer huos Keysseren ganske ingen perdon att foruenthe. Vale Datum Staade den 27 Martij Año 1627.

Christian.

229.

Chanseleren H: Christian friiß tiil hande. [A.]

Angaaende en Skrivelse fra Cantsleren, overbragt Kongen af Lorentz Meulengracht, hvis Begiering om at levere Silketei til Officererne i Armeen ikke kan opfyldes, m. m. Kongen vil have „Silkeboderne" (i Kiøbenhavn) vedligeholdte, og haaber engang igien at besatte dem med „slige Folk som de ere byggede til."

Som ieg dig med gaabriell krusse skreffuid haffde, saa kom Lorendtz Mollengracht med dyn skriffuelse. 1. att hand motte leffuere nogit Siilkytey till officerene y Armeien, huoraff heer in loco aff myt egit tilsteede er saa megit, at man dermed inted kan bliffue aff med. 2. Affsiichten paa skowen*) kan ieg hoc rerum statu inted saa snaardt see ygennom, huilckit inden en daag eller thu dog skee skaall, och skriffues besbeen derom. 3. Anderskou Prest skall ordinerit (sic) till En Offerste att uaare Paa naar hand ankommer. 4. Slodtzpresten kan boe dersom den forrige boede.

Med dii sylckiiboer**) skall Stadtholderen haffue indseend atti inted forfalder, och haabis om gud uill att besette dem engang ygen med sliige folck, som dii er biigdt tiill, Vale Datum Staade den 31 Martij Año 1627.

Christian.

230.

Capitein Jessper friiß tiil hande. [A.]

Kongen melder sin Ankomst om Aftenen til Bremerförde.

J dag ymod affthenen, Om gud uyll, achter ieg att komme tiil Brehmerförde, huorepther du dig haffuer att retthe.

Datum Staade den 2 Aprilis Año 1627.

Christian.

---

3) Hertug Vilhelm IV. (f. 11. Apr. 1598), den femte af Hert. Johans otte Sønner, Broder til Hertugerne Joh. Ernst og Joh. Frederik, der ligesom Vilhelm (som tiente under H. Christian af Brunsvig, og blev fangen i Slaget ved Loo) havde fegtet mod Keiseren. Han tiltraadte Regieringen i Weimar d. 1. Oct. 1626.

*) Affigten: formodentlig Synsforretning over en Skov. **) Silkeboder.

231.

Chanseleren H: Christian friiß till hande. [B.]

Befaling angaaende Tolden i Øresund. Om Cantsleren Jácob Ulfeldt, og hans endnu vidtudseende Fredsunderhandlinger. Gode Forhaabninger fra Krigsskueepladsen. Om Fru Anne Lykkes Sag og Arrest. Kongen har giennemseet Registeret over de (af Prindsen) udgivne Benaadninger, hvoraf kun de af Kongen confirmerede skulle gielde, m. m.

Skiiben y Sundit, dii komme och huorfraa dii wiill, faaner som dii Suenske, skall giffue aff lesten en halff riixordt, huorpaa ieg heerhuos sender et mandatum tiill tollerne, som dii haffuer att uysse.

Vdi Jacob Wlfeldtz sted en anden att forordne er endnu inted fornøden, ty der haastis inted med fredtz tractationen; yckeheller nuhmer nogit om den taliis. Jeg meen att naar Egiidius[1]) slaar y land ygen, saa faar uy discurs nock om samme tractation: ded er att formode nest gudtz hielp att türcken skall uerre worriß friidemacher, som siigis att gorre stercke præparatoria. Betlehem gaabor haffuer loffuit att gorre siit dertiil; Myn Armei udi Slessingen er nu 20 thussind man sterck[2]), som nylligen haffuer giordt Ett stor biithe och faatt graff Wulff von Manßfeldt faugen, som er udi Churfürsten aff Saxens tieniste, Och naar generaall fohr Paudtzen.

Naar franß lycke[3]) sig med Søsteren forpliichter, att epther komme den forplicht som hiinder aff mig paa baahus ned her Jens Sparre er foreskreven, Saa kan hun komme hiem ygen:

---

[1]) V. der Lancken, den gottorpske Minister. Han kom til Kongen, fra Churfyrsten af Saxen, d. 30. Apr. (s. nedenfor, Nr. **232**).

[2]) Jvf. Schlegels Overs. af Slange, II. S. 313 og Anm. 361.

[3]) Frants Lykke, til Overgaard, Gisselfelt, Rantzauholm, med flere Gaarde, bekiendt af sin store Rigdom, var en Søn af Henrik Lykke, til Overgaard (D. Riges Raad d. 10. Jun. 1596, † 26. Jun. 1611) og Jomfru Karen Banner. Hans eneste Søster, Anne Lykke, som her er Tale om, var født paa Vordingborg (hvor Faderen var Lehnsmand), d. 30. Apr. 1595. (Klevenfeldt.) Hun blev gift 1615 med Cai Rantzau til Rantzauholm, og havde med ham en Datter, Sophie Rantzau, der 1631 ægtede den bekiendte Lauritz Ulfeldt til Egeskov, Urup og Harritslev. Anne Lykke, der 1623 blev Enke, skal, efter hendes Mands Død, være antagen til Hofmesterinde hos Christian IV. Børn, i den S. 136 og 218 forekommende, 1625 afskedigede tydske Frues Sted (Schlegel i det mindste beretter det, II. S. 274 og 347, Anm. 414); men, under Kongens Fraværelse (1626) skal hun „have lagt sig efter Prinds Christian, og fulgt efter ham i Landet, ladende allevegne et slet Rygte efter sig.“ (Klevenfeldt.) Kongen blev herover i høi Grad fortørnet, lod hende i Efteraaret 1626 arrestere og sætte i et haardt Fængsel paa Babuns Fæstning; i hvilken Anledning han udstedte det nedenf. aftrykte aabne Brev af 24. Nov. 1626.

Ellers laader ieg hiinder niist nogit bedre foruaare. At hun nyll sig Imaginere att faa dattheren ygen, derpaa tør hun ingen tancker gørre sig, ded maa fortriide hiinder, eller huem ded och nyll, y ded heele land.

Her Anthonj skall bliffue der hiemme, som hand hører hen; den fraa Anderskou er icke mange huiide werd, yhuor man hannem och nyll bruge.

Ded Register paa dii vdgiffuen benaadinger udi myn fraauerrelse haffuer ieg siett ygennom, huoraff ieg ganske ingen achter att holde, nyder end myn confirmation fyndis, huorepther dii sig skall retthe, y huem hand och Er.

Dettes Indhold var ikke allene i høi Grad krænkende for Fru Anne Lykke; men dets Publication kunde ikke andet, end være anstødelig og ubehagelig for Thronarvingen, der nylig havde forestaaet Rigets Styrelse. Kongen synes ogsaa snart at have følt, at han i Hidsighed har overilet sig, eller overdrevet sin Strenghed i at lade en Adelsfrue, uden al foregaaende Undersøgelse, belægge med haard Arrest, og fratage hende Datteren. Ikke lang Tid efter hendes Fængsling (den 2den December 1626) lod Christian IV. udgaae et Brev til Fru Anne Lykkes Svoger Hans Lindenov, hvori han tilbød, at hun maatte komme hiem til hendes eget Huus, imod at forpligte sig til ikke at forlade dette, og at lade hendes Datter altid forblive hos sin Faster, Fru Elisabeth Ranzau, Hans Lindenows, m. m. (Nedenfor, Bilag b.) Dette Tilbud forsmaaede Anne Lykke at modtage; og hun forblev da, i Følge heraf, i hendes Arrest paa Bahuus, indtil hun, efter Kongens Befaling, om Sommeren 1627 herfra førtes ned til Kronborg (jvf. Br. til Fr. Urne, 20. Jun. og 18. Nov. 1627, til Samme). Christian IV. fandt det nu ogsaa, da Fru Anne Lykke ikke godvillig vilde beqvemme sig til at falde til Foie, raadeligt at lade Domstolen afgiore hendes Forseelse og Straf, og befalede (25. Jul. 1627), at hendes Sag skulde bringes for den berammede Herredag i Colding, og der undersøges og paadømmes (Bilag c.) af en særskilt Ret eller Commission, bestaaende af samtlige Rigsraader, og et lige stort Antal af danske Geistlige. Med denne Proces synes det dog ikke at være kommen til virkelig Udførelse; den er vel tildeels bleven standset ved de store Krigsuheld, som Hertugdømmernes og Jyllands Oversvømmelse af den keiserlige Hær (fra Beg. af Sept. 1627) bragte over Landet. Af et Brev fra R. R. Claus Daa til Alb. Skeel (dat. Kbh. d. 28. Oct. 1627) erfares, at: „Anne Lykke skrev Raadet til, hun maatte „med Æren af hendes Fængsel erlediges; hvorudover vi strax skrev Kongen til „og raadede ham, at hendes [Slægt] og andre Adelspersoner, som af Hs. Maj. „vare stevnede, maatte nu mode i Slagelse, og hendes og deres Sager der „komme til Ende." Kongen fik imidlertid i Sinde, at lade Sagen voldgive til fremmede Universiteters Paakiendelse (see Nr. 249). Endelig seer man, at Christian IV. ved sin Moders og Andres Mellemkomst har ladet sig bevæge til at løslade Fru Anne Lykke af Arresten, og tillade hende at beholde sin Datter hos sig; hvorimod hun maatte forpligte sig til at forblive paa sin Gaard. (Br. til Cantsleren af 15. Nov. 1627.)

Fiinden haffuer hiidindtill laadit oß reliigeus arbeiide, saatt han nest gudtz (Hielp) nu skall laade oß ligge; Brehmen er nuhmehr hannem forboden; Miig giffuer ded stor Vnder, att han haffuer icke giordt mehre forhiindring y begindelssen paa detthe werck, dii siiger at hanß Soldather er flux mal coutant. Vale Datum Waaterbaden den 25 Aprilis Año 1.6.2.7.

Christian.

Tillæg til Nr. 231.

a.

Aabent Brev til samtlige Indbyggere i Danmark og Norge m. m.*).

Vi Christian den Fierde, med Guds Naade, Dannemarckis, Norgis, Venders og Gothers Konning, o. s. v. Hilse alle vore Kiere og troe Undersaatter, saamange som bygge og boe udi vore Riger Danmarck og Norge, og des underliggende Provincier, kierligen og evindeligen med Gud og Vor Naade. Paa det at alle og Enhver af Eder, saamange Gud den Allermægtigste haver for Øyne og Eders fæderne Lands Velfærd gierne see og ønske, som og lyst og Villie have til et ærligt Christeligt Lif og Levnet, kunde nocksommeligen forfare Aarsagen til Frue Anne Lychis hastige Bortforelse og Arrest: Da have vi Naadigst for got anseet, Eder Alle og Enhver samtligen hermed at lade tilkiendegive, som er:

Førft da haver hun, imod alle ærlige Fruentimmers og Enckers Maneer, udi Vor Kiøbsted Colding, der den almindelige Herredag nu seneften forleden er bleven holden, sig paa nogle Ugers tiid (u-anseet hun til samme Herredag intet skal have hafft at forrette) opholdt, og der med Drick og anden Letfærdighed aarle og silde den høybaarne Første og Herre, Hr Christian den 5te, Danmarcks, Norgis, Vendes og Gothes udvalde Printz, Voris Elskelige Kiære Herr Søn, som nu udi voris fraværelse af Os naadigst til Regieringen er forordnet, opholdt, og hans Kierlighed allehaande slet Gesinniken til Opvartere [1]) tilskandset (hvilket Vi paa fremmede steder, udi den besverlige tilstand, dagligen maatte erfahre).

---

*) Dette aabne Brev (der bærer Spor af, heelt eller for en Deel, at være dicteret eller udkastet af Kongen selv) findes hverken indført i Cancelliets Siællandske Register, eller Siællandske Tegnelser. Efter Sammenligning af flere Afskrifter er det her aftrykt efter den meest correcte og fuldstændige.

[1]) I andre Afskrifter: Opvartning.

For det andet, da haver hun imod alle ærlige Fruentimmers Sæder og brug fulget efter høybemeldte hans Kierlighed af et Land ind i et andet, saa at baade unge og gamle, inden og udenlands, haver af hendis Rippen og Reissen vidst at tale spottelig nock[2]): af hvilken Leilighed er at agte, at hun icke alleeneste gandske ringe haver agtet sin egen stand, men end ogsaa sadt bag dørren den skyldige Ære og Reverentze, hun os, som hendes af Gud den Allermægtigste tilforordnede Øvrighed, att beviise skyldig var. Hvorfore vi ingen betenckende haver haft extraordinarie Proceß med hende at begynde, efterdi hun hverken om Gud i Himmelen, eller om sin Øvrighed, tugt og Hofviskhed paßet haver: hvilket os af hende eller nogen at liide eller taale vi hverken for Gud eller Menniskeu kunde forsvare. Vii ogsaa haver at befrygte, at hun udi vor Fraværelse skulde videre Horerie anrette: hvilket Vi saaledes som forbemeldt haver forordnet at publiceris, paa det enhver kand have Exempel, Gud og sin Øvrighed, Fædernelaud og egen Ære at elske og holde udi god Agt, under tilbørlig Straf. Givet udi vort Hoved Qvarteer, Stadebye den 24de November Anno 1626.

Under Vort Signet
Christian.

b.

(Siællandske Tegnelser. Nr. XXIII. p. 262.)

Hans Lindenov fich Brev, Fru Anne Lycke anlangende, derhos Copie aff en revers.

Vi Christian, p. p.

„Vid att vij naadigst ehre thilfredtz, att dersom oß Elskel. fru Ane Lykke vil udgifue hendis revers, saasom denne herhos følgende Copie indholler, och loffue den siden att holde og efterkomme, att hun da maa komme

[2]) Af en Herredagsdom af 22. Jul. 1630 over et gammelt Qvindfolk „af Süderstapel", ved Navn Lambhein eller Lambheigne, som var beskyldt og tiltalt for Trolddom, seer man at denne Qvinde den 23. Sept. 1627 var bleven domfældt paa Odense Byting, „ved Nævnings Ed og Tog", at lide som en Troldkone (hvilken Dom dog ved Fyens Landsting blev kiendt magtesløs). Iblandt de Beskyldninger, hun selv havde tilstaaet, var ogsaa Forbindelsen med Fru Anne Lykke, imedens denne „lagde sig efter Prinds Christian." Blandt hendes Udsagn var: at en Pige, der tiente denne Frue, havde været hos hende ved Jacobi Tider, med noget guult Haar og et Linklæde, og begieret, „at hun vilde bestille det saa, at Prindsen vilde holde af hendes Frue." (Pigen benegtede det under sin allerhøieste Ed, som en hende aabenbarlig paasagt Løgn.) Til andre Tider (8. og 21. Febr. 1627) havde den gamle Qvinde bekiendt, at „Jens Boldmester" var kommen i samme Ærende fra Fru Anne Lykke, og havde kastet 4 Rosenobler paa Bordet til hende, m. m.

hiem till hendis egit huuß igien, efftersom du aff samme Copie videre kan ehrfare. Dogh saa, att hendis Datter, oß elskel. Jomfrue Sophie Rantzow, och icke vden voriß wdtryckelige befalling igien fra eder forloffnis, føren Gud hende naadigst udi echteskab forføyer (sic). Thi bede vij dig och naadigst befale, att du haffuer flittigh Indseende med att forne fru Ane hendiß Datter, emidlertid hun ehr udi ditt Huß, huoß din kiere Hustru, huerken med skriffuelsse, bud, eller i andre maade lader besøge, med mindre det skeer med din og forbete din hustrues minde och Vidskab."

Stade 2. Decembr. 1626.

[Reversen, hvoraf Copie medfulgte dette Brev, lod paa, at Fru Ane Lykke forpligtede sig til, strax at begive sig hiem til sit eget Huus, og fremdeles der altid at opholde sig, og paa intet andet Sted at komme, end i Kirken, og hvor hun paa Rettens Vegne nødvendig maatte møde i egen Person. Ligesom hun ogsaa forpligtes til, at lade Datteren Sophie Rantzow blive hos sin Faster Fru Elizabeth, og altid være hos og følge med hende, indtil Gud hende (Datteren) udi Ægteskab forføier, o. s. v. som i Brevet.]

c.

(Siællandske Tegnelser Nr. XXIII. fol. 353.)

Hr. Christian Friis fik Brev Fru Ane Lykke anlangende.

W. S. G. T. Wider att efftersom huer Mand vitterligt ehr, at vj en thid lang haffuer holldet Fru Anne Lycke vdj Arrest, da paa det huer ehrlig Mand see och erfahre kand, att sligt aff oß icke uden stor Aarsage skeet ehr, och at hun icke haffuer villet antage den Naade, vi hende for hinders venners skylld ville vederfare lade, meden den foractedt: da paa dett att ingen schulle mene, att sligtt omboden Naade aff den Mistro, som wi till Gud och sagen haffuer, schall vere scheed, eller oß att bere nogen Skye for sagen att udføre, meden allene for bemelte intercession skyld saadant haffde villet lade fare: Saa acte wij nu Sagen med hende att udføre udj wor Kiøbsted Kollding till det første Møde nu holdis skall. Medenß efterdi voriß første Beskylldning, Landsdommeren tillskichett, saaledis funderit er, at seculares icke allene kunde vere Dommere emellom Oß oc hende, huorfore wj nu samme Sag ville haffue volldgiffuen paa Menige Riigenß Raad och saa mange (af) Geistligheden udj Danmark, saa at di in numero ehr lige; for huilcke wi

Oß ville sistere udj forne Kollding, och der ved voris fullmectig møde udj Retten effter den Steffning vj der om udgiffuet haffuer; och dett aff dennom da domt och affsagt bliffuer udj alle maade holde pro rato. Thi bede vi eder och naadigst ville, att J rette ederß Leylighed epter, till forne møde j Kolding att kunde med voriß och Riigens Raad samptligen, och de aff Geistligheden, som Retten med sidde skulle udj forne sag, kiende och dømme effter som forschreffuit och for eder bliffuer udj Rette satt. Huem de ere som udj (denne) sag schulle brugiß, derpaa er herhosføyede designation.

Rensborg, den 25. Iul. 1627.

[Efter Brevet findes tilføiet følgende Rigsraaders Navne: Christen Holck, Mogens Kaas, Jacob Ulfeldt, Tage Thott, Hr. Albret Skeel, Claus Daa, Iver Juel, Christian Thomissen (Sehested), Hr. Anders Bille, Hans Lindenow, Holger Rosenkrantz, Otto Skeel, Just Høegh og Frantz Rantzau (14). — Herpaa følger Fortegnelsen paa „Geistligheden, som Retten med sidde“: nemlig de 7 Biskopper i Danmark, Kongens og Enkedronningens Hof-Predicanter, to Professores Theol. ved Kiøbenh. Universitet, Dr. Cluverus, Theologus ved Sorøe Academie, M. Jens Dinesen, Provst og Sognepræst til Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, M. Laur. Mortensen, Præst til St. Nicolai Kirke, en Canonicus ved Roeskilde Domkirke, og Slotspræsten M. Tileman paa Frederiksborg; tilsammen 16 Personer. Skulde Nogle af Rigens Raad for lovlig Forfalds Skyld ei kunne møde, da skulde ligesaa mange af de Geistlige (dog af de nederste) udelades, paa det at de ei skulde være flere end de tilstedeværende Rigsraader. Man har (i Langebeks Afskrift) et Kongebrev af Christian IV. til „Os elskelig, Hæderlig og Høilærd Mand, M. *Nicolao Wismaro*, Vores Elskel. Kiære Fru Moders Hof-Predicant“ dat. Vort Slot Rendsborg, d. 25. Jul. 1627, hvis Indhold omtrent stemmer overeens med det ovenfor aftrykte Brev til Cantsler Friis, hvoraf vel kan formodes, at Kongen under samme Dag har ladet ligelydende Breve udgaae til de øvrige Geistlige.]

232.

Chanseleren H: Christian friiß tiil hande. [A.]

Kongen sender ham Søpasser til Skibe, som seile paa „Vestersøen", og melder om det modtagne Svar fra Churfyrsten af Saxen, angaaende Fredsmægling, m. m.

Jeg sender dig herhuoß dii Søpasser, som Skiben y Westersøen Skall haffue, huilcke du Stadtholderen Skaldt tilstille: med

denne breffuisser skaldtu sende mig myn Søsters saaligß Testament[1]).

Egiidius von der lancken[2]) kom hiid ygaar, som brachte Churfurstens breff med[3]), indhollendis: att naar hand dii puncta kunde erfhaare, huorpaa ieg fridden uille haffue, daa uille hand gørre sit beste, huilcke puncta her: aff holstein bleff tilskickit, dentiid du warst heer och uden thuiffuell sendt hen till Chur: pa ded hand inted skall siige, att hand inted haffuer faatt dem, saa haffuer ieg nu de novo sendt hannem dem[4]). Vale Datum Staade den 1 Maji Año 1627.

Christian.

233.

Chanseleren H: Christian friiß til hande*). [A.]

Om en Gesandt, som har været hos Kongen, og om Samtalen, Kongen har havt angaaende hans Forhold til endeel catholske Fyrster, m. m.

Om (den svenske?) Gesandts afferdigung skreff ieg dig tiil stackit stiden, Saa kam hand sielffuer hiid, och sagde dedsamme end en gang.

---

1) Formodentlig Hertuginde Elisabeth af Brunsvig, som var afgaaet ved Døden den 29. Jul. 1626.

2) Han var Domprovst i Lübeck Stift, Klosterprovst i Preetz, og Hertug Frederik af Gottorps Geheime-Hof- og Landraad, Amtmand i Kiel og Bordesholm.

3) Det her omhandlede Brev fra Churfyrst Joh. Georg af Sachsen er dat. Torgau, 13. April 1627. Han yttrer deri, at ligesom han fra Begyndelsen har taget sig „das in dem Nidersächsische Kreiße entstandene Unwesen“ nær til Hierte: saaledes ønsker han intet meer, end at kunne bidrage ved sin Mægling, hvortil han altid har været villig, til at bringe Freden i Stand. Men han har aldrig faaet nogen Meddelelse eller „Special-Erklerung“ fra Kongen over „diejenige Articul. so zu Braunschweig übergeben“; hvortil v. d. Lancken har berettet ham Kongens Motiver: „Wir wolten aber doch „dafür achten, wann E. K. Wi sich bewegen lassen wolten, etwas Specialius „kegen uns herauszugeben, es solte desto eher zur Interposition zugelangen, „und die Sachen nicht wenig facilitirt werden. Es würde auch uns darzu „dienen, daß wir am Kayserlichen Hof besser das werck anbringen und underbauen köndten.“

4) En senere Skrivelse fra Churfyrsten af 18. Jul. 1627 melder Kongen: at han i Mai Maaned fra Hert. Frederik af Holsten havde modtaget under Kongens Haand „etzliche Articul, darauff die Friedenshandlung zu richten“, hvilke han strax havde meddeelt Keiseren; men fra denne kun modtaget det Svar: at Keiseren ventede nogle Churfyrsters Betænkning over Sagen, inden han gav Churfyrsten sin Resolution, hvilken endnu ei var indløbet.

*) Dechiffreret af mig efter den af Temler udfundne Nøgle, forsaavidt han har kunnet opløse Ord-Tegnene, og med nogle Conjecturer (see Anm. 2.)

Med samme Gesandt . . . . . (talede jeg?) om den *alliance*, ieg nu haffuer med Fyrsterne (?) paa adskillige steeder, spannien . . . . | . . . ., burgundien, uenetien, item . . . . . , som uel for syn persohn er euangelisk, Saa erre dog Fyrsterne (?) dy fleeste y . . . . . . och ungeren, item . . . . . . haffuer altid holdt *alliance* och uenskab med . . . . huorfor man icke kunde gerre sliggen generall werck ymod dii *Catholicos*: Hand kunde y sandhed icke suare mig et ord. Samme Gesandt er en hell slet [1]) mand: hand uylle uell giffue allehande for, menß ded uylle inted samle siig. Dette Suaar skall *Communiseris* . . . . , saoch triccķes, paded . . . . . , ... och . . . . . maa erfhare huorledis . . . . . med sagen omgas. . . . , ... med . . . . , daa bliffuer ded pa syn gammel maner. . . . . . , ... dii haffuer for med daudtzig, daa skall dii giffue bedre køb . . . . . att dii kan faa derriß fortiente lon . . . . , ... op imod . . . . . . och . . . . . sammestedtz att bese passerne. Vale Datum glyckstadt den 7 Maij Anno 1.6.2.7. [2])

Christian.

---

[1]) Formodentlig menes her ved „slet" simpel, eenfoldig. Gesandten er den nedenfor nævnte Jonas Bure eller Bureus.

[2]) Blandt den Tids danske Acta publica haves trykt: „Kong: Maytt.s udi Danmarck, Norge, etc. Naboelig, Venlig Suar oc betenckende paa de siu „conditiones foederis, som Kong. Maytt. udi Suerigis Agent, Edle oc „Velbiurdige Jonas Bureus til Store Waßby, haffuer effter sin Herris befaling proponerit udi Lyckstad, den 6. Mai 1627." 2 Bl. 4to. (dat. Lyckstad, d. 7. Mai 1627). Her hedder det om den 1ste Artikel, „belangende et foedus defensivum imod alle Pawiske insultus oc Fiendtlighed at „slutte: Da giver Kong. May. naboeligen og venligen tilkiende, at Hs. Maj. „og Danmarks Krone have adskillige baade gamle og ny confoederationes og „Forbund med adskillige catholiske Herrer og Republiquer, som fornemmeligen „med Frankrige, det Huus Burgundien og Savoyen, saa og Venetien; og herforuden haver med den Polnske Krone og Stænder altid „standit udi god correspondenze, og endnu altrig derfra fornummet nogen „Viderværtighed; hvorfore Hans May: et saa *general foedus* ikke kan „indgaae. Er og ellers allerede et foedus defensivum sluttet og oprettet „imellem Rigerne, hvilket Hans May. gierne vil forthen continuere," o. s. v. Det synes heraf tydeligt nok, at det er dette (ogsaa i de øvrige Punkter) mærkelige Svar til Gustav Adolf, hvortil Christian IV. sigter i Brevet til Cantsler Friis. Ligesom den anden Art. indeholder en fornyet Opfordring til G. Adolf om at komme den nedersaxiske Kreds til Hielp: saaledes erfares af Svaret paa det 3die Punkt, at „den Armée udi Slesien er ved H. Rafk Hans Kgl. Maj. udi Sverrig tilbødet vorden, og endnu her med fortroligen og venligen

234.

[Til Cantsleren Friis.] (A.)

Kongen sender et Brev, som var indløbet fra den russiske Storfyrste.

Dette Breff kam udaff Muschouia y dag, och eptherdi der naar Copie derhuoß, saa haffuer ieg sendt ded hiem, ded att foruaare huoß dy andre. Vale Datum Beudtzenborg den 10 Iunij Año 1627.

Christian.

235.

[Til Ove Hoeg.*)]

Rentemesteren skal efterhaanden udbetale to tusinde Rdlr. til Prinds Christian.

Renthemeiisteren Offi høg skaall laade Priindtzen følge thu thusiind rix daaler, eptherhanden Naar haud dem kan affsted komme och dy aff hannem begeerid bliiffuer.

Actum Beudtzenborrig den 18 Junij Anno 1.6.2.7.

Christian.

236.

Til Frederik Urne).**

Om en Arrest at indrette paa Cronborg til Fru Anne Lykke.

Du skalt med det forderligste lade bereede it Loßemente i Taarnet paa Chroneborgh under det Kammer, som Tøiet til den store Sahl pleier udj at forvares, og det med gode Dørre og Laaße lade forsee, saa at du derudi kand forvare hvis Tøigh du derudj at sette bliver befalet: saa snart samme Loßemente færdigt er, skalt du mig strax det lade vide.

Datum Wandsbek den 26 Junij 1627.

Christian.

---

tilbydes Hans Maytt.«, hvis Gustav Adolf vilde continuere og fremme den Diversion i Slesien, som Christian IV. der havde anstillet; hvorved Kongen formener, »at ei allene Polakken, men og Fienden, bedst kunde diverteres og afholdes fra Tydskland.«

*) Efter Originalen, som eiedes af Geh. C. R. J. Bülow.

**) Dette Brev, saavelsom Nr. 237, og alle følgende til Fr. Urne (1627—41) ere tagne af hans egenhændige Copiebog (der først var i Mag. Iver Brinks, siden i Etatsr. Andr. Hoiers Bogsamling), hvoraf en god og nøiagtig Afskrift findes (af de Fossiske Haandskr.) i det st. Kongel. Bibliothek. (Mss. Regia 4to. Nr. 2621). Fredr. Urnes, eller dette Haandskrifts Skrivebrug, er saaledes her fulgt i alle Brevene til Urne. Om Indholdet af dette og følgende Brev, s. Nr. 231.

237.

Til Frederik Urne.

Om Fru Anne Løkkes Forvaring i Arresten paa Cronborg.

Din Erklæringh om det Kammer paa Chroneborg haver jegh bekommet; og efterdj jeg samme Loßemente hafde agtet til Anne Løcke at bruge, og ieg af dig fornemmer det icke at være lufftigt nok, huor udover hun kun(de) lide Skade paa hendes Sundhed; hvorfore du hende paa et andet Kammer lader sætte, som hun kan være forvaret udj, och ingen thil hende lader komme, uden at du er derhos; og skal du hver gang ved Dag og Time lade forteigne hvis foreløber. Qvindfolkene, som hun thil sin Fornødenhed maae have, skal være svorne og bekandte Folk. Hendes Person skal hermed være dig befalet, saa høit som det nogen ærlig Mand befales kan.

Datum Rendsborg den 26 Iulii 1627.

Christian.

238.

Danmarckiß Riigiß Raad samdtligen tiil hande.

Om Hertug Frederik af Holstens Breve til Kongen og til Albert Skeel, og hans deri yttrede Sindelag og Hensigter.

Worriß gunst tilforn, Elskeliige keere Danmarckis Riigis Raad, Wii haffuer bekommit eders skriffuelse sub Dato Kolding den 20 Iunius, derhuos her: fri: aff holstens breff, her Albret Skeel tilskreffuen, huilckit uy med stor forundring haffuer leest, Och eptherdi hand for faa dage siiden fast in eandem sententiam oß heer haffuer besøge laadit eptheratt uy hannem nogit skarbdt tilskreff, Saa haffuer uy Eder worriß suar wyllit laade uyde, Paaded y worris meening distebedre kunde fornemme. Wy formenthe hannem nocksom at komme yhue, huad hand worris Raad och affgesanther stackit siiden loffuit och tilsagdt haffde, huilckit hand burthe, som erlig herre, att eptherkomme, dog uaare uy uell tilfriidtz att hand motthe forsøge att gørre en Erliig friid, dog interim alligeuell lade møde sit folck y marcken huoß worris, ellers matte uy holde hans tractation for heell suspect, huilckit uorris suar uy haabis att y, saauell som alle Erliige folck, uyll holle Rationabile y mange maader. Samme breff sendis tilbage huilckit uill foruaaris, huorhuos tilljs skriffuelse med uaar, huoraff den Norske titell uaar vdeladt, huorfor ded wbrudt bleff tilbage sendt, Befhalendis Eder samdtlig

hermed den Allsommechtigste gud, forbliffuendis eder alle med all kongelige gunst och naade nell benogen. Datum kremppe den 22 Augusti Año 1627.

Christian.

239.

Riigens Raad til hande*). [A.]

Kongen erklærer sig over Rigsraadets Indstillinger og Erklæringer om de danske Øers og Skaanes Fritagelse for at besættes med fremmedt Rytteri, om Underhandlinger med Lybek; Kiøbenhavns Proviantering, duelige Officerers Antagelse, m. m.

Paa Danmarckis Riigis Raadtz Proposition oß Paa datum leffuerit den 1 Huius udi neeruerende Aar.

1 Belangende at Sieland, skaane, halland och smalandene inted med fremmid Riiterii matte beleggis, derpaa er ordinandtz giordt.

2. Middel til flaadens udristning uyde uy ingen, uden at Meel, maldt saach fod och andit sligdt forskaffis fraa sieland, skaane, bleging och smalandene, huilckit att bestille stadtholderen skall bliffue befhalid. Dog haabis At landit derudi kommer oß tilhielp, ellers er ded oß allene at bringe tilluerye ganske umueligdt.

3. Slammenstrup[1]) er befhalid sit kuarther at taage y Judtland.

4. Naar dii som till Lybek afferdigit er, kommer tilbage, saa uiil uii oß om commerciens libertet erklere: for sligdt att gorre, er dette riige icke uden faare.

---

*) Dette Kongens Svar paa et Indgivende af Rigsraadet af 1ste Oct. (som nu ikke forefindes) oplyses derimod ved de i Tillægget til dette Brev aftrykte originale og underskrevne Udkast af nogle Rigsraader, som dog ikke synes i denne Form at være indgivne til Kongen.

[1]) (Schlammersdorff.) Af en Skrivelse fra ham, affendt ved Capitain Pros Mundt, til Statholderen Frantz Rantzau i Kiøbenhavn (dat. »vff dem Ländlein Pöhl d. 23. Sept 1627«) erfares: at Markgreve Georg Frederik af Baden og Hochberg, »Kgl. Maj. General Oberstlieutenant« for 12 Dage siden havde maattet retirere sig fra Oldenburg (i Holsten) og efter Kongens Befaling begivet sig til Fyen; men havde efterladt en Befaling til Schlammersdorff (dat. Flensborg, paa Skibet, d. 15. Sept.), at denne snarest muligt ligeledes skulde begive sig til Fyen. S. melder, at han endnu har henved 3000 Mand til Hest og til Fods samlede hos sig, som hidtil havde holdt sig tappert imod Fienden, men fattes saavel Proviant (især Øl og Havre) og Munition, som Skibe til at føre Tropperne over. Han maatte inden 5 eller 6 Dage have et hundrede Skuder (»Schutten«), noget Øl, Brød og Munition tilsendt, om han skulde redde sine Tropper. Af ovenstaaende sees, at han senere maa have faaet anden Befaling af Kongen. (Jvf. Beretningen hos Jahn, II. S. 320—323; og om Slammerstorph, nedenfor S. 269, Nr. 5.)

5. Københaffn at proviantere uyde uy ingen middel uden dy samme uy om flaaden forreslaagen haffuer.
6. Kan man dichtige officerer fiinde, huormed Riigit kan uerre tiendt, da kan dii antagis; dog at derris tractament icke allene gaar offuer Cronen, Och at der leggis uyde[4]) ued naar Ordinandtzen icke eptherkommis, Saaoch att uysse persohner neffuis, som dermed skall haffue inspection under en uiß straff.
7. Accisen skall affskaffis, huortill breffuen forferdigis.

Actum daalum den 5 Octobris Año 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 239.

a.

Skrivelse til Kongen fra en Deel af Raadet i Kiøbenhavn*).

Allernaadigste Herre och Konge, Efftersom wy vnderskreffne, eders Kongl. Mayest. och rigens raad dißwerre kommer y forfaringh, att finden sig jo mere och mere wdi Holsten indtrenger, Och der allewegne nu dagligen synes wden nogen Modstand at bekomme større fremgang, huor wdoffuer wy befrychte hand sin victorie ydermere schulle forttsette oc Juttland forst incorporere, Siden de andre eders Kongl. Mayestetz vndersaatter och lande medt mord och brand, lige som eders Kongl. Mayestetz egene gevorbene folck nu sigiß att giørre, angribe och endelig ruinere. Da haffuer wy for gaatt och raadelight anseett, nogle aff ederß Kong: Mayest: och rigens raad til eders Kongl. Mayest: att forschicke, woriß vnderdanigste betenckende eders Kongl. Mayest: vdi denne wanskelige tid, som ingen moram kand lide, eders Kongl. Mayest: att giffue tjlkende.

1. Først, att det raadelight erachtiß, att de som regering(en) naadigst er betrodt, medt flere aff raadit, som der till bor och will forordniß, schulle vdi ederß Mayestetz frawerrelse slutte och determinere, huiß til eder Kongl: Mayest: och worris fæderne landtz defension kunde erachtiß att vdkreffuiß och giorriß fornøden, i Sonderlighedt aff den aarsage, att (det) wille verre farlight att

---

[4]) uyde, Vide, Boder, Straf.

*) Brevet er maaskee i en noget forandret Form, og med Udeladelse af 1ste Art. afgaaet til Kongen (s. Anmærkn. S. 268.)

fortsettue resolution fra eders Kongl: Mayest: om nogit vformodeligt kunde hende sig forre att komme, som icke kunde vden landtzens skade lettelig differeris [1]).

2. Efftherdi det skinbarlig befindis, att eders Kongl. Mayest: egitt folck, huor de vdi Jutland och Fyen erre indkommene, plyndrer och ruinerer eders Kongl. Mayest: och rigens vndersaatter, huor wdoffuer landene, det enne effter dette andit, ynckeligen wden der till forgangen Aarsage forstyrris och ødeleggiß: Da erachte wy til worriß och landtzens defension, som ennu behollen er, raadeligt att verre, att altdeliß ingen provintz mere fremmede folck aff rytterie indtager (huor om wij och haffuer for gaatt anseett, endelig forneden att werre, worriß breffue til Søkantten her y landit at lade wdgaae, saa well som och til Smaalandene;) medenß [men] effterdi her vdi landet och andenstedtz Landfolkit er vforsøcht, schulle y Seland geworbene Soldater til fodtz wid 2000 inquarteris; vdi Skaane 2000; vdi fallster, laaland, Langeland och Møen 1500: huilke wy forhaabe at kunde reger eoch holle vnder godt Krigs disciplin. Huoe mere sig wille indtrenge eller angiffue, widt huad middell eller pretext det och werre kunde, schall sligt alldeliß icke tilstediß, maa och icke skee; effterdi wy sligt for gud och worriß eedt, imod Eders Mayest: och worriß fæderne land, icke wide at forsuare, at det saa ynckelig wden nogen dertill giffuene Aarsage aff wor egit folck skulle ødeleggis. Och att for alltingist betenckis, huorledis Juttland och Fyen, som mest nu syniß att pereclitere, kunde fra worriß egit folkis plynderingh og endelig ruin, saa well som findens widere indfald, libereris och wid macht holliß.

3. Floden (Flaaden) och Sundit will for allting, som Landtzens beste werrn, forsynis med gaat folck, aff officerer och andre, Saa well som (med) munition och proviant, huor aff befindiß fast paa alle poster at werre stor defect.

4. Landfolkitt y Seland och skaane, Saawell som smaalandene, schall forleggiß wid Søkanterne til Landeværn, at forhindre at intet aff findens folck eller andre aff det geworbene, som nu ilde paa andre Steder grasserer, vden landtzens willie indtagiß, och der aff icke mere end som forschreffuitt staar.

---

[1]) J Randen er tilsat: „Denne puncht bleff icke for betenckende schylld *proponerit.*“

5. Om Slammerstorff haffuer mand for gaatt anseett, at til hannum schall sendiß aff proviandt och munition saa megit nu erachtis att gierriß forneden, och paa denne tid kand bringiß tilweye. Huad Soldater til fodß hoß hannum befindiß, kunde til schibs hid till landit offuerforiß, medens rytteriet paa andre steder hen commenderis, eller affschaffis. Thi wy icke erachte raadelight ate werre, at det her offuer til landene schulle indtagiß; mens bor endelig herfra att forbliffue, effterdi wy for oyene seer, huorlediß de andre, som aff worriß egne y Jutland er kommen, medt plynderen och Schenden, fast mere end barbarische wiiß, forttfarer[2]).

Datum Kobenhagen den 24. Septemb. 1627.

Anders Bille	Tage Thott	Clauß Daa
Egen hand.	E. H.	egen handt.
Hans Lindenou	Joest Hoeg	Frantz Rantzau
Eghd.	mpr.	m. p.

b.

En anden Skrivelse fra Rigsraaderne i Kiøbenhavn, af samme Datum.

Hans Kongel. Mayest. och rigens raad wille om effterfolgende puncter, som wy wnderschreffene samptlig haffuer for raadelig anseett att schulle om delibereris, och nogen endelig resolution tagis.

1. Med de Lybsche godt Correspondens att holle, haffuer vi saalediß betencht raadsomtt att werre, att effterdi den hoyeste nodt oß trenger, och wy floden icke well kunde vdrryste och medt proviant holle widlige,

---

[2]) I et Brev fra Iver Juell til Claus Daa (dat. 26. Sept. 1627) hedder det: „Hs. Fyrstelige Naade Prindsen er forleden Uge ankommen til Thye, igiennem Jelling Syssel og Harsyssel, og strax efter ham fast over 2000 Ryttere og Soldater, som dog Alle vare ridendes; Eftersom de paa samme deres Vei, saavelsom flere paa andre Steder, fra Bønder, Præster og Andre haver borttaget og medført baade Heste, Vogne og Haver (Gods), Mad og allehaande andet mere, og forholdt dennem ganske tyrannisk og ilde, som icke Alt med Hovisthed eller nochsom kan omskrives. Hvorover Bønderne med flere ere ganske opstændige mod deres Herskab, saavel Adelens Tienere, som Hs. Majestæts imod Leensmændene, og tør lade dennem forlyde, at de hverken ville saae eller ploie mere, ei heller ægte eller arbeide for nogen, efterdi, som samme Soldater udraabe, at Kgl. Majestæt skal have overgivet Jylland, og befalet og tilladt dem med saadan Uforrettelse dennem at overfalde. Saa stor Jammer, Ny og Elendighed høres her iblandt Alle, og derover mange bortflytter paa andre Steder" o. s. f.

efftherdi Jutland er fast y fiindens hand, huorfra den beste och storste forraad aff victualier pleyer att bekommiß, Att mand der for schulle befale Gabriel Kruse at lade de nu anhollte lübische skibe och skuder, eller de schuder der trafichere wille, frie igen passere (dog att huiß munition, gewer, och anden Krigs materialia effter den forrige affscheedt schullde anhollis) och de Lybsche igen aviseris, worris schuder och skibe y lige maade vbehindrit igen lade vdpassere: Huilkit schulle saa forholliß, intill deriß den store flode ankommer fra Spannien, huilken wy formener billigen til Hans Mayest. och landens seruice, medt huiß der vdi findes, anholliß, Och det vnder den pretext, att man efter Krigsbrugh der til haffuer verrit foraarsagit; huilkit y lige maader, nar saadant er scheedt, schulle forholliß medt allt huiß dem tilføriß, efftherdi wij ellers icke schulle kunne holle floden vidt lige, och de derforvden ellers medt slig skibe och macht kunde giøre rigit affbrech [3]).

2. At befalis y Laaland, at allt det korn aff Rugh, Bygh, Mallt och hauffre, och anden Victualia, der kand bekommiß baade aff kongens leen och andenstedtz føriß till Kobenhaven.

3. Att fynboerne bekomme deriß gever til de 1500 mand, som y Kolling der om er besluttit.

4. Om Printzen, och de andre førstelige thuende vnge Herrer, Herthug Frederich och Herthug Wldrich, jo igen y rigit y denne farlige tid schulle hiemkalliß, huilkit wy endelig formener att giørriß fornøden.

5. At der skickiß Gabriel Kruse resolution om de lybsche skibe deriß erleding, huilken resolution hastig bør at schee.

Datum Kobenhagen den 24. Septemb. 1627.

Anderß Bille Egen hand.	Thage Thott E. H.	Clauß Daa egen handt
Hans Lindenov	Joest Hoeg	Frantz Rantzaw.

---

[3]) Man behøver knap at fremhæve, hvor besynderligt den enfoldige Underfundighed træder frem i det politiske Raad, som her gives Kongen. Lybekkerne skulle skaanes nogle Uger, for at de ikke skulde hindre Kiobenhavns og Flaadens Proviantering; siden var der intet til Hinder for, at man benyttede den gode Leilighed til en ret alvorlig, indbringende voldsom Handling. Dette var en egen Maade, „at holde god Correspondents med de Lybske.“

240.

Danmarckiß Riigiß Raad til hande. [A.]

Kongen beretter i hvad Tilstand han havde fundet Landets Forsvar i Hertugdømmerne, da han saae sig nødsaget til at vige for de keiserlige Armeers Overmagt, hvilke hos Hertugen af Holsten fandt al den Hielp han kunde yde dem; og hvorledes en „extraordinair perturbation" og „terror panicus", saaledes havde bemestret sig Alle, at det ikke var muligt, at samle nogen Krigsmagt, eller bringe Officerer eller Soldater til at holde Stand m. m.

Worriß Sønderlige gunst tilforn, Elskelige Danmarckis Riigis Raad. Vy kommer y erfharing, at en paardt heer och andensteds sig laader fornemme at Vndersaterne skulle y tide aff os nerrid aduarid, for den offuerfallende skaade dennom pakommen Er[1].

---

[1]) Denne Skrivelse, der hører til de mærkværdigste, man har fra Kongens egen Haand under den hele Periode, hvori han deeltog i den tydske Krig mod Keiseren, har været kiendt af Jahn, og er aftrykt, men efter en ufuldstændig og tildeels ucorrect Copie, i hans „Grundtræk af Christian IV. Krigshistorie." II. 521—28. Den oplyser vel langt fra ikke Alt, hvad Schlegel (Overs. af Slange, II. S. 329, Anm. 387) finder dunkelt og uforklarligt i den hele nordentlige Flugt og opløsende Sondersplittelse, hvorved en betydelig Deel af Kongens Armee, uden al Eenhed og Plan i Retiraden, og næsten uden Modstand, gav den hele jydske Halvø til Priis for Tillys og Wallensteins indbrydende Skarer. Jahn har, som sagkyndig militair Forfatter, fremstillet og oplyst de enkelte Krigsbegivenheder, som gik forud for Katastrophen og ledsagede denne; men har endnu savnet mange samtidige Actstykker og Beretninger, der behøves for at opklare den hele Række af sørgelige Krigsoptrin. Endeel saadanne, især for saavidt som Hertug Georg af Lüneborg deeltog som Anfører i Felttoget 1627, har v. d. Decken kunnet benytte og ladet aftrykke („Herzog Georg" ɔc. I. S. 379—387. Nr. 55—67) og hans Beretning om Krigsbegivenhederne i dette Felttog stadfæster tildeels det Bekiendte, og indeholder en og anden ny eller forbigaaet Omstændighed; (saaledes bl. a. S. 216 og 380 den store Livsfare, som Christian IV. kom i ved Beleiringen af Slottet Bleckede ved Elben, hvilket Hert. Georg lod undsætte ved 3 keiserlige Regimenter, hvor Kongen ved den Leilighed faldt i Vandet til Halsen, og med Nød blev reddet af Skipperen paa et lille Elb-Fartøi, paa hvilket han undkom, d. 5. Jun. 1627.) Ligesom nu Felttogets Historie viser, hvor lidt det, selv med det meest strategiske Genie — hvilket man dog aldrig har kunnet tillægge den personlig tappre, uforfærdede, af intet Uheld bøiede Monark — havde været muligt, under de stedfindende Omstændigheder, at modstaae den fiendtlige Overmagt og tre Generaler, som Tilly, Wallenstein og Hertug Georg, under nødtvungne eller modløse og uvillige Allieredes Frafald, og efter Tabet af tre udmærkede Anførere: Grev Mansfeldt, Hertug Christian af Brunsvig og Hert. Bernhard af Weimar, foruden General Fuchs og flere — saaledes gior Kongens ovenfor aftrykte Skrivelse det tillige kun alt for klart, hvor lidt han selv fra Begyndelsen havde været betænkt og alvorligt belavet paa Følgerne af det mulige Krigsuheld; hvor lidt Adelen i Danmark, under Kongens Fraværelse, havde

Saa paded y Och huer erlig mand uorriß erkleering derpaa erfhare kan, saa haffuer uy hermed uilled demonstrere, at sliigdt aff oß icke haffuer Skee fundt, menß uell andre fiindis som sliigdt haffde fund och burdt at gørre. Der uy udi holsten sauydt anordning giordt haffde, som der at gørre oß mueligdt uaar, Och uy fornam at fiinden ryckede Rigit nermer, uy ochsaa uaar uiis paa at Renßborrig y lengden icke kunde holde, y sønderliighed menß fiinden aff her: aff holsten ymod oß skedde all den hielp hand kunde affstedkomme, Saa droge uy den 13 sep: fraa glyckstadt[2]) y den acht och meening at samle en Armei, aff uorris Riitheriie och landfolckit paa et beleiiligdt steed och der griibe stand, Och droge saa ued nat og daag hen at flenßborrig, y meening sammestedtz en begindellse att gørre, Och kam saa diid den 15 eiusdem.

Der uy nu kam udenfor Slottiid paa backen hørte uy understedtlig blessen, laarmen och raaben y byen, sa och saa nogle companier

kunnet eller villet udrette — ved andet og meer end fredelige Raad og Forestillinger — til at møde et saadant Uheld, eller havde tænkt paa at sætte Landet i Forsvarsstand; hvorledes der blandt den indfødte Adel neppe fandtes nogen Mand med høiere krigersk Dygtighed, eller militair Talent; og endelig paa hvor usikker, mangelfuld, utilstrækkelig og forældet en Fod det hele Krigsvæsen under Christian IV. stod — og fremdeles verblev at staae. Ar. Hvitfeldt (i sin mærkværdige Tilegnelse af Christian I. Krønike) havde allerede 1599 med diærve Ord til den unge Konge, tydeligt udpeget de væsentligste Mangler; men i 27 Aar var det blevet, som det dengang var. Manglerne havde deres Rod i den hele Forfatning, og i denne stod hverken Monarkiet eller Aristokratiet paa en fast og sikker Fod. Den energiske Villie kunde hverken fra den ene, eller den anden Side trænge igiennem.

²) Efter den i Rendsborg holdte Landdag, da Tilly paa den høire Elbbredde var trængt frem i Hertugdømmet Lauenborg og havde indtaget det derværende Slot, og Kongens Feltherre Grev Thurn havde trukket sig bag Floden Bille (Jahn, II. 307) begav Christian IV. sig i Begynd. af August til Glückstad, hvor han blev næsten en Maaned, imedens Wallenstein oversvømmede og uden Modstand indtog hele Meklenborg. Greven af Thurn maatte snart vige tilbage for Tilly, som rykkede for Pinneberg, hvilket Slot, efter flere Ugers tappre Modstand maatte overgives d. 18/28 Sept. Imidlertid var Wallenstein fra Meklenborg, paa Veien over Mölln og Trittau, trængt ind i Hiertet af Holsten. Slottet Breitenau forsvaredes af den tappre Major Dumbar med sine Skotter i 8 Dage, og opholdt Wallenstein, indtil det d. 19/29 Sept. blev taget med Storm. Sex Dage tidligere havde Christian IV. forladt Glückstad d. 13/23 Sept. (Jahns Angivelse, II. S. 319, er efter den nye Stiil.)

til hest riicke den ned henad haderßleben, saat ny icke kunde nyde om ded naar friindt eller fiendt. Der ny nu aff en herremandtz Relation fornam atted naar norris folck, begaff ny oß paa slottid, och der talede med en deell aff officerene. Och fandt der alting udi en extraordinair perturbation, Som inted naar mueligdt att corrigere. Der ny sliigdt fornam nille ny os til haderßleff forfeie, Och befohll saa ded danske sauell som ded tydske Riiteriie, att dii smuck sachte henad haderßleff Skulle Marsere, Och inted haste vdenat fiinden dennom alfor sterck kam paa halssen, Mens endeell deraff naade fram førend ny. Den 17 eiusdem droge ny til folding sammestedtz att griibe stand, mens panicus terror naar der saa sterck forhanden qvod nihil supra. Tiil folding adspurde nii och lod adsporre alle dem ny fiinde kunde, Som y landed kiindig nare, hnor man best kunde griibe stand och gørre den deel, man burde att gørre, Bleff oß snaarid, at der ingen secker plaadtz naar der man sig kunde samle, uden Fiin och wensiissell. Saa bleff gundi lange[3]) befhaled sig strax ind y landit att begiffue, och der aduaare folckid atti skulle flitte; hnad nu skeed er giffuer tiiden, menß er oß vbeuist endomstund. Vndersaaterne ued skriffuelse at aduare nar ganske wmueligdt for tydtzens fordthedtz skiild, saoch haffde ny ingen hnos oß som breffuen forferdige kunde, icke heller naar der nogen apparentie nill att bringe dem fordt. Aff huilckit er at erfhare, at aff oß sked er, hnad der kunde skee, oß ochsaa nyder att gørre, ganske wmueligdt naar. Och formener ny att dii som y landid hiemme naar, som y norriß franerrelse burthe att nyde hnorledis tiilgick, burthe hafft god kundskaff om fiindens mars og bedrifft, ochsaa udi tiide haffue aduaarit folcken y landen, at dii dennom kunde salvere, Isonderlighed menß lenßmenden, paa vnderskedtlige steeder, flittede derris egit godtz. Huilckit ny till en fordt epther-retning Eder haffuer nillid laade nyde, hnorom ny nyder med Eder nill conferere, naar nyder leililighed dertiill giffuis; Befhalendis eder

---

3) Gunde Lange til Bredning (eller Breininggaard) i Bolling H., Riber Stift, en Søn af Hans Lange (der ogsaa eiede denne Gaard) og Johanne Skram. Han havde Seilstrup Lehn 1617 (D. Atlas V. 400); nævnes 1621 som Befalingsmand paa Gudumkloster (sst. V. 847); havde Orum Lehn 1633; blev Befalingsmand paa Koldinghuus 1623 (efter Otto Brahe) og 1635 paa paa Aalborghuus (efter Otto Skeel). D. Atl. V. 971. 1013. 190.

samdtlig hermed den Allermechtigste gud, forbliffuendis eder med all kongelige gunst og naade altiid vell beuogen. Datum Daalum den 5 Octobris Anno 1.6.2.7.

Christian.

241.

Danmarckiß Riigiß Raad til hande. [A.]

Kongen vil gienkalde en Rostockerne given Bevilgning paa Handelsfrihed i Danmark.

Epthersom uy oß ymod Raadit stackid siiden erklerit haffuer, at uy Rostocker Oll och samme Byeß trafiche uille laade frii passere y landen, Saa kommer uy nu udi Erfharing, atti norris sønß mobilia, med hueß huoß dennom udi foruaaring saat naar, fiinden haffuer ladit følge. Huorfor uy imod norriß forrige beuilling haffuer mat forandre norris meening. Och er at formode epthersi dy fligdt at gørre dennom vnderstandit haffuer, at dy ochsaa med skiib och anden hielp fiinden gør hielp, huorfor uy Radtzenß betenckende uyll fornemme hnad derudi uyder er at gørre*). Valete Datum Daalum den 10 Oct: Anno 1627.

Christian.

242.

Danmarckiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Kongen afgiver sin Resolution paa Raadets i Odense indgivne Betænkninger angaaende Krigs- og Forsvarsvæsenet, Fredsunderhandlinger og Forholdet til Staden Rostock.

Paa Riigenß Raadtz erklering [1]), som oß y afftiis temmelig siildig tilstillid er, er denne norris erkleering.

1 Eptherdi Riigenß raad for Raadsom at uerre erachte at afftacke Riiteriied, saa erre uy derudi med dennom Eenß, naar ded Skeer illo modo, som ded forsuarligdt kan uerre.

---

*) See herom den følgende Skrivelse, Nr. **242**, Anm. **6**.

[1]) Den var dateret Odense, den 9. Octbr. Med Hensyn til Rytteriet (Nr. 1 i Kongens Svar) var Raadets Mening, „at det ikkun er Landene til Ruin og Fordærvelse, og ikke tienligt at giøre Fienden nogen Modstand eller Afbræk (!) paa disse Øer og omflydte Lande, af hvilke de mod Fienden ingen Udfald kan giøre.“ Det var derfor bedst at aftakke Rytteriet, for at Flaaden og det nødvendige Fodfolk desto bedre kan underholdes.

2 Anordningen paa fodfolckit kan best aff Riigenß raad gørriß, naar ded skeer udi tyde[2]).

3 Naar uy frydtzmiddelerne fornemmer, och uy erre uyß att tractationen till sliigdt kan skee, daa uille uy oß derudi saledis laade fiinde, at ingen erlig man med rette oß skall kunde beskilde[3]).

4 Slaabedaaß Regiimendt er henad Judtlandt commanderit[4]).

5 Naar uy fornemmer, att dy Rostocker udi worriß Sonß Pliinderiing inted haffuer uerrid samiidig[5]), daa uyll uy oß ymod dennom saaledis føye, att dy eller ingen sig offuer oß skall haffue att beklaage y nogen maade[6]).

Actum Daalum den 11 Octobris Año 1.6.2.7.

Christian.

243.

Chanseleren H: Christian friiß till hande*). [B.]

Om Kongens Skrædder, og om Solvkammeret, som skulle paaskyndes at komme til Frederiksborg, tilligemed en Kobbertækker. Havre skal skaffes, da Hestene en heel Maaned, af Mangel herpaa, have maattet æde Byg.

Myn Skredder, sauelsom Sølffuerkammerid, haffuer glemdt dem tylbaage, huylcke du skalldt Skynde hiid, Och naar Skredderen En

---

2) Raadets Mening var: at naar der giordes Overslag „hvad af Rigets Indkomst til Hs. Majestæts Hofstat at oppeholde, saavelsom til Flaaden at underholde behovedes“, kunde man antage og underholde saamange Soldater til Fods, som man af den øvrige Rest af Rigernes beholdne Indkomst kan underholde“, og ikke flere; thi naar „man antager mere Folk, end man kan beholde, ere de mere for Fiender, end Venner at regne.“

3) Raadet havde erklæret, at da det er at befrygte, at der af Rigets Indkomst, saavidt man kan beregne samme, „intet synderligt vil findes tilovers til at udruste og underholde bemeldte hvervede Fodfolk, og man af Landene, „hvoraf den største Part ere borte og ruinerede, og de, som ere tilbage, fast lidet eller intet formaae,“ ingen Contribution kan udskrive: kan man ikke indsee eller tilraade noget bedre, eller mere nødvendigt, „end at Fredsmiddel strax foretages, og med Guds Hielp og Bistand tilendebringes.“

4) „Slauata's Regiment“ benævnes det i Raadets Erklæring. Raadet bifalder Statholderen Frantz Rantzans Forslag: at dette Regiment, i Stedet for at lægges i Qvarteer paa Als, sendes til Vendsyssel.

5) Samtydig (deelagtig; maaskee har Kongen tænkt paa Samtykke, e. desl.).

6) „Belangendes Rostock, med Forbud paa Øl og anden Commercie, er Raad„sens underdanigst Betenkende, udi denne farlige Tid at temporisere og see „igiennem Fingre, saa vidt skee kan, og i det ringeste forvente hvad resolution „Raadet af Rostock giver paa Renteri-Skriverens protestation.“

*) Efter Klevenfeldts Afskrift af Originalen.

andengang vden Zeddell antager eller fører folck paa Slottid, daa skall dy inted Spissis eller bethalis.

Meysteren aff Kobbertеckeren skall komme hiid, och gørre nogle Kobberrender.

Her er ingen Haffre, Och haffuer Hesten En hell Manid Edt Byug, huorfor der uyll, sauydt forhanden Er, strax hiidskickis, Och sendiß bud til Syuerdt med Ett Egit bud at hand sender haure fram. Vale. Datum frede. den 14 Octobris Anno 1.6.2.7.

Christian.

244.

Chanseleren Her Christian friiß tiill hande. [B.]

Utkast til en Instruction for det Gesandtskab (bestaaende af Cantsler Friis og Tage Thott), som Kongen vilde sende til Gustav Adolph, for at begiere Sverriges Bistand i Krigen med Keiseren.

En Instruction til kon: y Suer: saoch Creditiv, huorudi man altiid kan sette naffn udi.

1. Curialia ad ipsum & Regin: Saoch att ded er oß kerdt att h: k: icke storre skaade aff dii blessurer bekommed haffuer, end som sked er.
2. Status modernus skall h: k: notificeris, huorudi Søstederne inted skal glemmis, saoch papisternis machinationes, som h: k: icke till ringe faare Er.
3. Begeere hielp och Assistens aff hans ker:
4. Naar h: ker: begerer att uyde huad hand sig aff oß igen skall haffue att foruente, Skall suaaris, att uy hannem Saauidt immer mueligdt imod hans fiiender uille Assistere.
5. Om h: ke: flaadis Wdristning skall y sønderlighed tracteris, at den med uorris, den Engelske och hollandtske flaade kunde holde Østersøen, West- och Nordtsøen wnder contribution och awe, och ingen forskaane Som sig till denne partii icke uille giffue; huem som passere Skulle, matte haffue paaß aff forbenente Confoedererde, huilcke paas huer Maanid med et Sønderlig mercke skulle tegnis huoß derris haand.
6. Faller ded in communj discursu for, at h: k: med oß personlich begerte att taale, daa skall suaris at sliigdt uell Skee kan.

Actum Daalum den 15 Octobris Año 1627.

245.

Chanseleren H: Christian friiß tiill hande. [B.]

Kongen sender sit første Udkast til de Propositioner, der skulle forelægge Raadet ved dets Samling paa Andersskov. Erindring angaaende den Hielp, man muligen kunde love sig fra Sverrig. Otto Pogvisk skal høres angaaende den for hans Krigsfolks uhørte Voldsomheder i Jylland tiltalte Oberste Baudissin.

Jeg sender dig heerhuoß dii Capita, som Riigens Raad nu til Ander:(skov) Skall proponeris, sauiit ieg dennom udi en haast haffuer kund komme dem yhue, Errindrer du dig fleere, som in hoc rerum statu fornøden Erre, daa kandt du sette dem derhuos. Bringer man kon: y Suerrig til att gørre oß nogen Assistens, daa uiil hand uden thuiffuel paa andre tiider haffue liige saa megen aff oß ygen, Huorfor man sig haffuer uell at forrese, at tiiden, antallid aff Skiiben och folckit med andit sliigdt, haffuiß y acht. Vale Datum Daalum den 25 Octo: Año 1.6.2.7.

Christian.

Menß Otthe Paauyck er tilstede, daa Skall hand om huiß hannem om dii Judtske exorbitantier beuyst er, adsporris och optegnis, eptherdi mueligdt hand icke er tilstede naar Baudessen*) kommer y retthe.

Capita som Rigens Raad den 1 No: skall proponeris.

1. Ded som Chan: och tage tet huos kon: y Suer: er befhalid att werbe, skall raadit forrelessis, huorpaa dii dennom Rotunde skall erklere, huad dii meener derudi at uerre at forandre nødig.
2. Om nogen aff dii omliggende Potentater eller herrer skall om hielp och Assistens besøgis, och huem dertil skall brugis, saoch huad dennom, som sig till Assistens forstaa uiil, igen skall loffuis.
3. Huorledis man ded med Søsteederne skall holde, eptherdi aff dennom ingen Seecker och endelig suaar er at forvente.
4. Contribution aff penning til landtzens Defention.
5. Contribution aff Viueris til flaaden.
6. Korn och anden Viueris inted at vdføre.

*) W. H. v. Baudissin, Overst ved Rytteriet. (Om ham s. nedenf. Nr. 247. S. 280.)

7. Aadelens och geiistlighedens tiiener att baage til flaaden liige med Cronens tiener.
8. Hvor der findis søfolck, som sig paa Aadelens eller geistlig godtz boesat haffuer, (at de) ochsaa vdtaagis.

246.

Chantzeleren H: Christian friiß tiil hande. [B.]

Et samme Dag afsendt Tillæg til det foregaaende Brev til Cantsleren.

Udi Propositionen skall ded inted indføriß, mig for raadsomdt att erachte, att Raadid Chur: aff saren tilskriffuer. Mens, at jeg nell kan liide, att Raadid ned skriffuelse eller y andre maader tracterer ded som dette Riige kan komme tiil en biistandig friid och roelighed. Vale. Datum Dalum den 25. Octo: Año 1.6.2.7.

Christian.

247.

Danmarckiß Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Kongens mere udforligt udarbeidede, og i elleve Deliberations-Punkter fremsatte Propositioner, Rigets Stilling vedrørende, over hvilke han forlanger det paa Anderskov samlede Rigsraads Betænkning og Svar.

Epthersom ny Danmarckiß Riigiß Raad paa Anderskou at mode den 1 Novem: udi neruerrende Aar at mode forskreffuid haffuer, sammestedtz om adskillige Riigit hoii anliggende sager at Deliberere, hvilcke ny udi elleffue korthe punkter forfattid haffuer.

1. Eptherdi keysserens Armei icke allene fiirstendom Sleßwig och Jutland haffuer yndtagen, Och uden thuiffuel nyder om sig griiber, daa begerer ny naadigst att Riigens Raad nille tencke paa dy middell, hnorledis dy (Lande) øffrige erre, Nest gudtz naadis hielp, kan erholdis och ded kronen fratagen er, igen kan bekommiß.
2. Epthersom ded for mange aarsager Raadeligdt er, at søge Suerrig om Assistens och ny, Nadigst dertill Deputerit haffuer oß elskelig norris Chanseler Christian friis och tage tot, Riigens Raad, och paa dennom laadit forfatte en Instruction. hvilcken ny

begerer, at y den igennomseer, och derpaa eder Rotunde erkleerer huad derudi nødig er att forandre.

3. Saaframbdt nogen aff dii Omliggende potentater och herrer om hielp skall besøgis, Skal betenckis huo till sadan legation skall brugis, Item qvando, saoch huad Potentaterne, som sig till Assistens forstaa uille, skall ygen tilsiigis.

4. Huorledis med Søstederne skall forholdis, eptherdi uy aff dennom ingen sicker och endelig suar er foruentendis.

5. Eptherdi Riigens Ordinarie indkomst inted til fornøden defentions præparation kan forslaa, daa erre uy naadigst begerende Contribution aff penning til Landtsens Defention[1]).

6. Iligemaade Contribution aff Viveres till flaaden.

7. Epthersom et sterckt antal krigsfolck behøffuis Landene at forsuaare, Och formodentlig Nest guds hielp och (kan) tilueyebringis, och inted høier y sadant tilfald er at befrygte, end mangel af Viveres och proviant, at derfor deß Vdføring maa forbydis.

8. Eptherdi fast wmueligdt (er) at kronenß bønder kunde baage till flodenß fornødenhed, Alt daa adelens och geistlighedens tiener mue baage till floden[2]).

9. Iligemade huor der findis søefolck, som sig paa Aadelens eller geistlighedens godtz bosatt haffuer, at de ochsaa mue vdtagis y norris och Riigens tieniste.

---

[1]) I Raadets Erklæring af 14. Novbr. hedder det, i Anledning af 5te Punkt: „Hvorfor vores underdanigste Mening er, at Eders Maj. den sædvanlige og „ordinarie Skat skulde paabyde, paa det en Summa Penge kunde samles, hvormed „dette inquarterede Krigsfolk kunde contenteres; og siden naadigst Stænderne „her udi Riget, saavel som i Norge, lade sammenkalde, og dennem „denne farlige Tilstand, som disse Lande udi ere geraadede, foreholde, paa det „at de efter deres Formue og Evne ville komme Eders Maj. og deres Fædrene„land til Hielp og Undsætning. Og endog dette tilforn ikke altid „haver været brugeligt, des uanseet, naar vi considerere denne farlige „Tilstand, have vi stor Betenkende, høiere Skat og tribut paa den gemene „Mand at samtykke, som allerede ere meget svirige og ilde tilfreds, og den „største Part ved ringe Formue.“

[2]) Med Hensyn til 6, 7 og 8de Punkt finder Rigsraadet (i Betænkning af 11. Nov.) det ligeledes raadeligt, at om samtlige Gienstande som deri foreslaaes „ogsaa med Stænderne blev tracteret.“

10. At Offuerste Paudessen forhøris, om nogen sig offuer hannem haffuer at besuerge[3]).

---

[3]) Wolf Hans v. Baudissin, af gammel slesisk Adel (f. i N. Lausitz 1579) anførte et Regiment i den under Christian IV. i Nordtydskland samlede Hær, og fik, efter Hertugen af Weimars Død (d. 4. Dec. 1626) Befalingen over Tropperne i Slesien (Slanges Chr. IV. S. 582). Han var iblandt dem, som paa Retiraden fra Holsten, med Levningerne af Rytteriet, skulde søge at forsvare sig i Jylland, i det mindste paa den anden Side af Liimfiorden, og at forene sig med Prinds Christian, som i Thye forsøgte at opbyde Almuen til at gribe til Vaaben. Baudissin udrettede ikke allene intet til Jyllands Forsvar; men hans tydske Ryttere, som i splittede Hobe giennemstreifede Landet, begik de mest oprørende Voldsomheder imod Indbyggerne (s. nedens. S. 285), saaledes at omsider Bønder og Borgere væbnede sig imod dem, og modtoge de keiserlige Tropper af Wallensteins Hær, der under Anførsel af Grev Schlick forfulgte de Kongelige, som Befriere fra Røvere og Voldsmænd. Borgerne i Viborg understøttede med Raad og Daad den fiendtlige Anfører. De mishandlede jydske Bønder modsatte sig paa flere Steder med væbnet Haand Kongens tydske Tropper, og bidrog til at Gen. Major Nelle, der med et Corps paa 3000 Mand havde retireret til en Ø i Liimfiorden, uden Modstand maatte overgive sig (d. 18. Oct.) til Greven af Schlick. (Jvf. Jahn II. 331. 333. 335—36). Oberst Baudissin havde imidlertid faaet Befaling af Prinds Christian, at nedlægge sin Commando, som blev overdraget Gen. Nelle, og at begive sig over til Fyen. (Jahn, S. 334). Hertil fulgte ham det sletteste Rygte og de bitterste Klager over den skiendige Opførsel, Krigsfolket under hans Anførsel havde tilladt sig i Jylland; ja han beskyldtes endog for, selv at have beriget sig ved at tage Deel i det af Soldaterne plyndrede Bytte. (Jahn S. 333). Rigsraadet i Siælland giorde under disse Omstændigheder paa eget Tilsvar det usædvanligt Skridt, at lade Baudissin, da han i Slutn. af October ankom til Korsør, arrestere og føre til Kiøbenhavn, hvortil man netop brugte Tønne Friis. Befalingen hertil (udstedt paa Borreby d. 22. Oct.) blev endogsaa kun underskrevet af 6 Rigsraader (s. nedenfor). Christian IV. synes at have havt bedre Tanker, i det mindste om Baudissins Person og egen Opførsel; og at have laant Øre til hans Beretninger om hvad en eller anden Adelsmand i Danmark i Overilelse havde yttret (jvf. S. 290). Uden Tvivl er der skeet Undersøgelser over hans Forhold i Jylland; men det egentlige Udfald af disse kiende vi ikke. Jahn nævner S. 521 (244) og 523 (247) „Oberst Baudissins Proces" i Gen. Commissariats Archivet; men melder intet om Sagens Udgang. Baudissin gik siden til Sverrige og tiente med Hæder under Gustav Adolph i Tydskland; senere traadte han i churfarisk og kongelig polsk Tieneste; og døde som Gen. Lieutenant i Elbing d. 24. Jun. 1646. Christian IV. har uden Tvivl bevaret sin gode Mening om B., da Kongen selv, tilligemed sin Søn Prinds Christian, var Giæst ved hans Bryllup i Itzehoe d. 5. Aug. 1633, da B. anden Gang giftede sig med Sophia Rantzau, en Datter af Statholderen, Gert Rantzau til Breitenburg. (*Lamb. Alardi* Res Nordalbing. a. 1633). Hans ældste Søn, Gust. Adolph v. Baudissin, tiente under Christian V. i den svenske Krig, og døde 1695 som Gen. Major og Gouverneur i Oldenborg.

11. Eptherſom Churfurſten aff Saxen ſig friidtzhandlingen mellom keyſſeren och oß paatagit haffuer, Saa erre wy naadigſt nell tilfriidtz, at ſamme tractation fremdelis kunde haffue ſiin genge. Och kunde wy nell lyde, at Raadit ued ſkriffuelſe eller y andre maader tracterer ded ſom dette Riige kan komme till beſtandig fred och Roelighed. Naar tiid och ſteed til Vnderhandling neffnis, daa erre wy offuerbodig uorris geſanter med noyagtige plenipotens at afferdige, och med gudtz naadige hielp fridden lade behandle. Huilckit wy forbete wy uorris Elſkelige Riigens Raadz beraadſlag uille forreſtillet haffue, Och er herpaa derris ſchrifftlige betenckende naadigſt begerendiß, Och erre dennom ſamdtlig och Seer med all kongelige gunſt och naade Nadigſt beuogen.

Datum Daalum den 29 Octobris Anno 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 247.

a.

Rigsraadets Svar paa det første Punkt i Kongens Propositioner*).

Paa Ethers Kongl. Mtts Naadigſte propositions førſte punct, at Keiſerens Armei icke allene Forſtendom: Sleswigh och Jydland haffuer indtagen, och wden Tuiffl widere om ſig griber, och derforre Naadigſt begierer os at tencke paa di Middel, huorledis di (Lande) effrige erre, neſt gudz Naadis hielp kand erhollis, och det Kronen frataget er, igen kand bekommis: Da er her paa worris underdanigſt Betenchen.

Att, Gud for altingiſt, ſom kand giorre huad hand will, ellers at recuperere di andre lande, ſee wi ingen middel, uden Fred; thi den Hielp, ſom Ethers Kgl. Mtt. Land fraa nogen haffuer ſig at formode, om di det end ſkiønt loffuer og ſetter tiden det att effterkomme, paa det di eders Mtt. kand animere (heller och thill eders Mtt.s og Ethers Riges total ruin) erre

*) Af dette Document (hvis Original findes i Geh. Arch.) har Jahn efter „Brudſtykker af Forhandlingerne paa Rigsdagen i Slagelſe" meddeelt Uddrag (II. S. 382. 83). Det fortiener heelt at meddeles, ſom Exempel paa Udtryksmaaden og Tonen i Rigsraadets Foreſtillinger. De ſamme Argumenter gientog Raadet i flere ſenere Erklæringer, af 12., 14. og 20. Nov., hvori det erklærer ſig over de øvrige Punkter i Kongens Propoſition.

Argumenterne lang tid siden Ethers Mtt. nochsom tilkiende giffuit, och exempel haffuer det nochsom beuist, att sig der til intet er at forlade.

Att Ethers Kong. Mtt.s Indkomst aff Sundit, Norge, Siellands och Skaane, Naar man derfraa tager thet Korn og Fetallie, som behoffuis til Flodens wnderhollingh med Skipper, Styrismend och Baadzmend, som i winter skall wnderhollis, och andit som wdi Kioffuenhaffn skall wdgiffuis: da effter den offuerslagh, som giort er, bliffuer icke Ti Dlr wdi beholling. Dersom Ethers Mtt: nu til Landens Defension wille ickun haffue (som icke heller ringere kunde være) wdi Siellands 2000 Soldater, wdi Skaane 2000 Soldater, wdi Smaalandene 1500, och wdi Fyn 1500, da beloffuer det sig om Aaret paa huer 2000 Soldater thill Lenungh 90,000 Dlr., huilchet gior paa disse 7000 Mand 315,000 Dlr. Nu haffuer Ethers Kong: Mtt: endda (Morgan, med sine Engelske Folch wberegnet) wdi Glychstad, Krömpen, Stifft Bremen, Nyenburgh och Wolffenbyttel (som endeligen, wden di Festungerne skall quittere, will wnderhollis) 10,000 Mand, som ochsaa skall haffue till Lehnung 450,000 Rirdlr. Herforuden haffuer Ethers Mtt. baade der wde, och wdi Fyen, 4000 Rytter, huilchet beloffuer till Lehnung (officierer wberegnet) 600,000 Dlr. Herforuden Ethers Mtt. Hoffstatt, Artoloriet, huilchet paa det ringiste anslaget til Krud, Lod och anden sin tilbehøringh, Saa vel som geuehr og Materialia, som vill kiøbes, beregnit paa 400,000 Rdlr., huilchet beloffuer sig dette forschreffne wdi en Summa 17 thønder Guld, 65,000 Dlr. Desforuden beregnit den Rest, som Rytter och Soldater kreffuer, Renthe af laante Pengie, baade j Lantholstein och her j Rigit; Item huis som skal till dj Soldater, som til skibs skall brugis, Andre Krigspreparationes, Gesandter, och megit andit, som Ethers Mtt. wel er beuist dagligens at medgaae: Och om det end skont var possibile (som dog wmuligt er) att mand det paa en Aars tid kunde wdstaae, och Ethers Mtt.s Lande dermed gandske wdi Grund bleff forderffuit, Saa var det dog da intet wdi bedre terminis. Thj Jydland och Holstein at recuperere kunde intet forslaa, om man end alt dette dupleride, ja quadrupleride. Ratio: Kunde Ethers Mtt: icke med saa sterck en Armée formene hannem, den tid han war paa den anden side Elffuen, och icke heller siden hand kom offuer den, och Ethers Mtt: haffde end da Holstein och Jydland thill sin devotion: da will der nu derthill en meget større Mact det at gjør, efftordj hand det inde haffuer; och om skiondt mand kunde slaa hannom ett quartier eller tho op, haffde mand end da ringe fordeel der aff; anseendis hands store Mact, och at

der er ingen pas wdj weyen for hannem, at hand jo kand komme saa sterck som hand will.

Nu seer Ethers Kongl: Mtt: at thet er wmuligt at disse endnu beholdne lande kand dette giore eller wdstaae; herforuden thuiffler ingen, atj huor god Justitj mand will holde (efftersdi Pengene icke kand bringes til weye) att jo offuer alt, huor Ethers Mtt.s Krigsfolck komme at ligge, der jo Landene forderffuis; Ja, saa det er at befrygte at thet skall wære besuerligt at faa den aarlige Intrade, Siden nogen Skatt och Tynge, som allerede med Indquartiering hoit beløber. Ja thet mere er, Naar Soldaterne icke nogenlunde contenteris, at dj da skulle gjore dennem Mester aff landit; heller ochsaa dj och Landfolchit slaar Hoffuedit sonder paa hinanden, och landene forderffuis forend Sommeren kommer, och mand folckit kand bruge. Och om mand skiønt den sedvanlige Skatt skulle triplere, som aldrig wdj den Suendske Feide eller nogen tid saa hoit er giffuen, kann det icke belobe 300,000 Dlr., Som dog aff forberorte Aarsager wmuligt er; Ja end wmuligt Floden att wnderhollis, om disse Indquarteringer som allerede wdi Sielland och Skaane er begyndte, skulle haffue sin fremgang; Huilcket woris offuerslagh wi wnderdanigst edhers Mtt: tilskicker, och Ethers Matt. naadigst skall befinde sig saaledis att haffue, paa det Ethers Kong: Mtt: da aff baade kand erfare impossibiliteten, Krigen at wnderholle, Saa och den womgengelige nod, som fordrer all Freds Handling att foretage, wære sig wid Hertugen aff Holstein, eller huem ringere Person, Som den wille eller kunde befordre. Aff Slauels den 9. Novembris Ao. 1627.

Christen Friis
mpp.

Christian Holck,
Eg. hand.

Albret Skiell
mpr.

Thage Thot.
Eh.

Clauß Daa
egen Handt.

Christoffer Vlfeld
Egh.

Otte Skiell
mpp.

Jost Hoeg,
mppr.

Frantz Rantzov
mp.

b.

Nogle Rigsraaders Befaling, at arrestere Oberst Baudissin.

(Efter Originalen.)

2.

Efftthersom wi haffuer beffalit Erlig och wellbyrdig mand Tonne Fries, med en 30 heste noget att forrette, saa er paa Ko. Ma. wegne woris begiering, att mand will forskaffe hannom noyagtig vnderholdning, saa och 3 waagne fra Kaarsør till kiøbinghaffn, saa hand friie och vbehindret hastig kan affsted komme.

3.

Hr. Cantzeler.

Giffuer wi dig wenligen att wide, att effthersom Dig er well som enhuer bewist den wbodelig och vmenneskelig Behandling och Skade, som Oberste Bauesen och hans folch hauer giort ij Judland, och wi nu hører, hand skall werre thill Korsør, saa hauer wi io icke mindre kundet giørre, end lade hannom paa en ret arrestiere, indthill wi fich hans Ma: na: willie at wide, horledis hand ded med hannem will haffue forholt; och effterdi ded wilde werre for langsom di Andre Raad at auisere, haffuer wi ded giort, och befald tonne fries att føere hannem thill Kiøbinghaffn, dog som en Caualier bor att føeris, Att Cantzleren wilde lade Hans Ma: wide, paa ded hand derwdi widere anordning kan giøre. datum Borreby den 20. Octo. Ann. 1627*).

Albret Skiell mp.	Clauß Daa egen handt.	Christian Holck Eghandh.
Otte Skeel, mpp.	Joest Hoeg. mpp.	Frantz Rantzaw mp.

*) Documentet er skrevet i fiendelig Hast, med en ganske slet Haand, der er Albret Skeels Underskrift temmelig liig. Borreby, hvor man da var samlet, tilhørte Claus Daa. Paa 1ste Side af Arket er desuden skrevet en Arrestbefaling paa Tydsk, af samme Indhold, som den danske Melding til Cantsleren; formodentlig bestemt til at forevises for Baudissin. I et Brev fra Cantsler Friis til Alb. Friis og Claus Daa (dat. Odense 24. Oct. 1627) lader han dem vide: „At jeg om Bautzens Arrest haver Kongl. Maj. tilkiendegivet, „og gav Hs. K. M. derpaa til Svar, at I uden Tvivl haver havt nogen

c.

Udkast til Rigsraadets: „Suar paa Adelens Foregiffuelse oc Begering"*).

[Med Kongens egenhændige Tillæg.]

Efftersom woris Kere wenner, Slegtt och Byrd vdi Jylland, Skaane och Seland haffuer os nogle Puncter wed Rigens Mars vdi Kirken for to Dage siden ladit foregiffue, som de siden skrifftlig fra sig leffuerit, Saa er der paa woris wenlige suar som efftersølger:

1. Efftersi hans Maiest: egen folck (diswerre) haffue skild sig ad i Partier i Jylland, och der dreffuit all Ugudelighed med Plønderie, hostruer och døttre i foreldrenis neruerrelße skendit, bønderne disarmerit, med mere**): Huorfore J erre begerendiß at denne vfornødene Krig motte (Nest Guds hielp) komme thill nogen god fredelig ende, Och de motte komme thill deris gods, och erlidene Skades opretning igen. Saa wed Gud, det gør os alle ont (er os och selff paaramit) seer icke heller ennu anden middell end at (Nest Guds hielp och bistand) kunde erlange fred. Huorpaa wi aff yderste formue hos hans Kongl: Majest: haffue arbeidit och end gør: forhaabis och (Nest Guds hielp) at wor Herre skall giffue Raad och middell, will och i all vnderdanighed talle med hans Majest:

„Visshed om hans Bedrift, forend J hannem haver arresteret, hvorfor han nu „til den Forsamling til Anderskov skal møde, og der svare dem, som hannem „haver at beskylde." J et Brev fra Claus Daa til Albret Skeel (Kbh. 28. Oct.) forekommer følgende: „Bautzen blev examineret i Raadstuen; da „giorde han sin undskyldning, ikke at have enten over Kalenbergers, eller det „Slesiske Folk havt nogen Commando; mens haver af Prindsen været „brugt som en Currerer, og ikke som nogen Oberste; giver Skylden meget paa „Kalenbergh og Commissarius Otto Paavisk. Han er her icke videre i Arrest, „end haanden er tagen af ham, at blive tilstede. — Otte Marsuin giver „Bautzen et ondt Skudsmaal." o. s. v.

*) Denne Udskrift findes uden paa Documentet, hvortil Christian IV. har foiet: „**mutatis mutandis.**" — Ligeledes har Kongen paa adskillige Steder i Randen egenhændigen skrevet, hvad han forlangte tilfoiet i denne Rigsraadets Skrivelse. Formodentlig er dette Svar opsat efter d. 22 Nov., hvilket Datum findes uden paa Udkastet til en Forestilling til Rigets Raad, indgivet i Slagelse af den skaanske Adel, ved dens Deputerede Tage Tott og Palle Rosenkrantz; hvortil ligeledes den siællandske Adel sluttede sig med egenhændig Underskrift af dens Fuldmægtige: Jorgen Grubbe, Frederik Redtz, Jacob Ulfeldt, Eskil Gioe, Niels Trolle og Mogens Kaas.

**) Egenhændigt:

„Huilckit alsammen ymod ha: M: befhaling eller mynde sked er."

om eders erlebene skade. Icke tuillendis, at H: Kongl: Maist: io effter denne tids thilstand gor hues som staar thill at gore.

Egenhændigt:

"Huilckit h. M: ochsa beuilgid haffuer aff oß att maa forsogis, och alle dii media att ma forre slaas, huormed uv en triig och redlig friid kunde Erlange. Till sliigdt att gorre en begiindelsse haffuer h: M: icke allene beuilligit oß Wallenstein att tilskriffue, menß ochsaa breffuit ued h. M. kammeriuncker fordtsendt; huad ha: M. beuilgit haffuer Chur: aff Saxen, och her: aff holsten att tilskriffue, ded er aff Copien att erfaare."

2. De Skaaninger och Selandßfarers begering om forbete Plenderi och andre vChristelige gerninger, som dis werre i Jylland er skeet, vanseet I, saawell som andre, godwilligen der thill haffue contribuerit dennem at besolde, och befrocter eder at om fremmit Rytteri hos eder skulle inquarteris, det da skulle gaa eder ligesaa, Huorfor ere begerendis at ingen fremmit Rytteri motte hos eder inquarteris, Men om nogit thill Landsens defension skulle indlegges, at det motte were fodfolck, och icke mere end som I med Landfolkit kan were meetig. Saa er thilforn vdi Otteußе tald med Hans Maiest: herom, som Naadigst haffue samtoct, att ingen fremmit Rytteri skulle inquarteris i Seland, heller Skaane. Huad fodfolkit sig belanger er och samme tid omtallit, att icke mere skulle i Skaane och Seland indleggis end man nocksom kan were mester fore*).

Egenhændigt:

"Ded er aff h: M: beuilligit, Menß paded h: M: hoffane, Commissarierns beste, saoch dii offuerbleffen Judtske truppers indkuartering, vden derris total rvin, som den nu vdstaar, skee kunde, Siinis oß raadeligdt at uerre, at gorre sadan en Vrdeling paa samme Riitherie, som liiderlig (lidelig) billig kunde uerre, sa at den ene stod laast og brast med hueranдre, Paded den ene sauel som den anden kunde bliffue beholden."

3. For det tredie, Er I begerendis, Att man vnderdanigst hos Hans Majest: wille thilueyebringe, att Stenderne motte forskriffuis, Paadet disbedre aff alle samtlig kunde delibereris huorledis man sig best kunde defendere, Och att I forhaaber at imidlertid eders bonder ingen skatt paaleggis. Saa wille wi saadan ederß anbringende hans Maiest: vnderdanigst thilkendegiffue. Men efterdi der ere en hell hoff folck allerede i Skaane och Seland ankomne, huilke dersom de icke med nogen faa penge bliffue

contenterit, befrøcter wi att de skulle gøre landene større skade. Seer wi derfore ingen anden raad och middell, att io en gemen och enfoldig*) skatt der thill will beuilges.

4. Eftersom allerede udi Skaane Adellens bonderdrenge thill Soldatter ere udskreffne, Att sligt, efterdi Adellen holler deris Roßtieniste, och (af) andre Aarsager, motte efterladis, efterdi det er imod Eders Priuilegier, med mindre slig udskriffuelße kunde skee med Adellens egen Consent. Saa huad eders bonderdrengis Udskriffuelße belanger, Er det icke skeet anderledis end i denne farlige tid, och thill Landsens defension och icke widere, huilkit at forbigaa icke os haffuer synttis raadeligt, och icke heller lenger at ware, end denne farlige tid paastaar. Och naar stenderne forskriffuis kan widere derom tallis.

5. Belangendis det Adellen i Seland begerer, at deris bonder matte were fri for hoffanens underholdning, der thill at contribuere som de udi Fyen giort haffue: Det wille wi i all underdanighed talle med Hans Maiest: om, och forhaaber derpaa it naadigt suar.

6. Rigens Marskis Session anlangendis, haffue wi selff thilforne underdanigst hos hans Maiest: anholdit, huorpaa wi fornenter hans Maiest: Naadigste erklering.

Egenhændigt:

„Senatorem eligere non possunt, multo minus cessionem urgere."

Actum Slagelße den . . Novembr Ao. 1627.

248.

Danmarckiß Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Kongens Erklæring og Opfordring til Rigsraadet, angaaende de af adskillige Personer udspredte, Kongens Person anrørende Discurser om Krigens Uheld og Jyllands Occupation af Fienden. Kongen vil give Enhver sikker Leide, som i den Anledning, skriftlig eller mundtlig, vil forebringe noget hos ham selv.

Wii haffuer for kordt tiid siden Oß Elskelige Riigens Raad Demonstrerit, at huessom udi Judtland Nylligen passerit er, Icke huoß os att haffue standen at Corrigere, Med huilcken Demonstration wy uell haffde forhaabtiß enhuer skulle haffue uerrit fornøied och

*) En almindelig og enkelt Skat.

Contant. Meuß eptherdi aff vnderskedtlige Personer [1]), siiden allehande Discurs om samme landtz Ruin. worriß person anrorendis, vdspreugdt er, som oß att tollerere inted anstaaer: Huorfor uy dem samdtlig, cuius ordinis, generis aut sexus dii och erre aff, estimerer for wredelige, som om uorriß person enten discurrerit. taalid, Skreffuid eller dichtid haffuer, elleroch her epther ded gor, som dii os icke sielffuer tor siige, eller enten schrifftlig eller mundtlig ued andre oß tor laade forstaa. Och paa ded ingen sig skall haffue att beklaage, sig icke secker sligdt at kunde forrebringe, Saa giffuer uy hermed, Paa uorris kongelige Ord, alle dem som derom noget mundtlig eller skrifftlig uill proponere, y allemaade frii secker geleiide till oß att draage, och igen att repassere. naar ded dennom lyster.

Huilkit forbenente uy worriß Elskeliige Riigenß Raad at laade nyde inted haffuer kund forbiie gaa. Och erre dennem samdt och seer med kongelige gunst och naade Naadigst beuogen. Datum Daalum den 29 Octobris Anno 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 248.

Copie af en Erklæring fra Rigsraadet, i Anledning af Kongens foregaaende Skrivelse. Underskrifterne fattes.

Ethers Kong. Mtt.s schriffuelse de Dato Dalum den 29. Sbris nest forleden, Ethers Kong. Mtt.s wnderdanigste Raad tilschreffuit, er oß tilhende kommen, och wdj Raadit bleffuen forelest, huis Indhold (som os haffuer wæret gandske wformodeligh) haffuer foraarsagit hoyeste bekumringh, Att Ethers Kongl. Mtt. wdi denne besuerlige och farlighe tid, offuer alle andre saa mangfoldige besueringer, som Ethers Kongl. Mtt.s person paahenger, skulle beladis meth nogen Suspicion imod

---

[1]) I et orig. Brev fra Cantsleren C. Friis til Claus Daa (dat. af Stensmagle, d. 4. Decbr. 1627) forekommer folgende, denne Kongens Erklæring angaaende: „Dett andet Du skriffuer om, nemlig att H. K. M. y de maader „icke meente Raadet, meden in Genere alle de, som tillagde H. k. M. den „judske desordris aarsag; saa kandt Du och enhuer lettelig betencke, „huad betenckende jeg haffuer att leffuere h. K. M. breff fra mig; „Jeg forseer, Du och de andre gode mend mig haffuer her vdi vsortenket. „Huis jeg for min person kan giore (hvad) Dig kiert er, der vdi findis jeg „altid godvillig." Det kunde heraf synes, at Kongen end videre i denne Anledning har tilskrevet Chr. Friis et privat Brev, som nu ikke haves.

Ethers Kong: Mtt.s tro Wndersaater: Och efftherdj samme breff wden och inden er os tilschreffuit, Att Ethers Mtt: estimerer dennem samptligh for wredeligh, som siden Ether Mtt.s wdj Odense demonstration allehande discours om Jydlandz Ruin, Eders person angieldende, wdsprengt haffuer, och derom enthen discourerit, talit, schreffuet eller dichtet, heller och det her effther gior: Saa weed ingen aff os noget, enten i di eller andre Maader att haffue giordt, som jo erlige Mend well anstaaer. Dersom Ethers Kongl. Mtt., som vi dog icke forhobis, haffuer nogen anden mening om nogen aff os, ville vi os, med gudz Hielp, erklære som Erlige Mend. Bedendis wnderdanigst Ethers Kong. Maitt. dette Woris Suar icke wdi nogen ond Meningh wille optage, heller os der wdj fortencke, att wi icke haffue kundit forbigaae os vnderdanigst imod Ethers Kong. Matt. at erklære.

249.

Chanscleren H: Christian friiß tiil hande. [B.]

Angaaende Forhandlingen af Fru Anne Lykkes Sag ved Rigsraadets Møde til Anderskov. Da det falder besværligt, at faae alle Domsmændene i denne Sag samlede, holder Kongen det for bedst, at lade den afgiore ved Responsa fra flere Universitetet, hvis Kiendelse han, for sin Deel, vil underkaste sig. Kongen vil antage Hans Oldeland til Landsdommer i Fyen. (Et Postscriptum handler om Sladder, Kongen og Kirstine Munk vedrørende, som Tønne Friis skulde have fort.)

Jeg skreff dig for faa dage til, at dii personer Raadit omskreff inted til Ander:(skov) kunde mode, for tydsens fordthedtz skyld: Saa endog ieg udi en hast mig icke kunde besinde, at ded for Grabouß och dy andris skiild inted sked uaar: Sa, endog ieg nocksom gud y himmelens retferdige straff fornommid haffuer, offuer en stor deel aff Anne Lyckis*) forsuar ymod mig, Saa achter ieg doch inted att dreie mig fraa retten.

Menß eptherdi vdi denne besuerlige tiid Domßmenden y samme sag besuerligdt kan bliffue sanckid, ysonderligheд menß man inted ued huor Iffuer Jul er at finde, Jens Jull icke heller kan y denne tiid drage aff Riigid; Huorfor mig for begge parterß skild best synis, at sagen forskickis paa vnderskedtlige Vniversiteter, med huiß affsicht begge partiierne sig skulle laade noie, for myn persohn uyll ieg hermed mig haffue dertil obligerit, Offuer huilcken modum prosedendi yngen

*) See ovenfor S. 256. 57, og S. 294. Hun var d. 10. Nov. 1626 bleven paagreben i Nyborg, og fort til Bahuus. (V. Simonsen om Jorgen Brahe S. 40. 41. jvf. Slange ved Schlegel. II. S. 347. flg.)

Erlig sig besuere kan, eptherdi den er legitimus, wden wyld, och in tota Christianitate in rebus arduis brugelig.

Jeg haffuer ledt baade op och needer om en til landtzdommer heer y landit, och fiinder ingen bedre end hans Oldeland, som forreslagen er, huorfor ieg hannem ochsaa dertil tage uill. Denne haffuer endnu icke leffuerid dommen fraa sig offuer den troldeeuell[1]. Jeg tencker att den bliffuer Skreffuen pa den maanehr, som Augustus pleier att skriffue dy Ryske breffue. Vale Datum Daalum den 4 No: Ano 1.6.2.7.

Christian.

Postscriptum.

Tonne friß[2]) sagde til paudesson, att huad raadit med mig forabskeidede om dagen, ded støtte fyrsten om ygen om natten, huilckit hand billigdt bør att beuisse, huorudi sliigdt sked er[3]). Dii haffuer och sagdt aff Staatelige kleeder, fiirsten skall haffue, huilcke neppeligen nogen skall haffue siet. — Der taalis ochsaa om en anseendtlige summa penning, som med børnen till hollandt skickid Er[4]); huor dii

1) Trold-Diævel. (Skulde her maaskee sigtes til den S. 259, Anm. 2 omtalte Qvinde i Fyen, som havde staaet i nogen Berøring med Fru Anne Lykke?)

2) Tønne Friis, til Hesselager, var en Søn af Niels Friis og Vibeke Gyldenstierne, og ældre Broder til Jesper Friis (ovenf. S. 247). Han nævnes 1635 som Befalingsmand paa Stiernholm Slot (D. Atl. IV. 166) og døde 1639. (*Resenii* Inscript. Hafn. p. 147.)

3) At dette Punkt enten mundtligt, eller i en skriftlig „Memorial", maa være foredraget Rigsraadet, ved dets Møde til Anderskov eller Slagelse, i November erfares af Slutningen i en Erklæring (dat. Slaffuelse den 12. Nov. 1627) med Overskrift: „Worris wnderdanigste Suar och betenchende paa den Memorial, som Ethers Kong. Mtt: oß Naadigst wid Statholleren lod tilstille." IX. „Om de Ord och den Discours, som Obersten *Bautzen* (Baudissin) med „Tønne Fris skulle haffue hafft, och Ethers Mtt: Naadigst er begierendis, at de „ferdelis wid deris Eed derom skulle forhoris: Da effterdj Tonne Fris icke er „tilstæde, och tilforn saadant haffuer benectet, och ingen anden „widnisbyrdt paa enten sider fremleggis, huor medt Saadant kunde bekrefftiges, „och ingen for Mumme-Snach kan trengis til sin Eedt, effter Louen, da weed „wj icke andit der wid at kunde skee."

4) I Aaret 1627 blev Kongens Søn med Fru Kirsten Munk, Waldemar Christian (f. 26. Jul. 1622) og Datteren Sophie Elisabeth (f. 19. Sept. 1619) sendte til Nederlandene for at opdrages hos Christian IV. Søsterdatter, Sophie Hedevig af Brunsvig, gift med Grev Ernst af Nassau-Dietz, Statholder i Friisland. 1628 sendtes ogsaa Leonore Christine (f. 8. Jul. 1621) derhen, og i Foraaret s. A. erholdt de en Lærer fra Danmark, Mag. Wichmand, som d. 8. Mai 1627 udstedte en Revers, at ville

udi skiibid haffuer uerrid saatt, maa Jenß bille och knud Wlfeldt uyde. Jeg ued deraff inted; mens ded kommer ieg ret uell yhue, att dentid børnen bleff hensendt, daa haffde huercken ieg eller fyrsten Saa mange penning, som uy kunde sende med børnen til att forteere dem fram med. Huad mangell der tydt uerrid haffuer, ded ued ingen bedre end dy godt folck tilsteede uaar; huorledis dii bleff uddelid och huem der giorde ded, er ochsaa bewiist.

250.

Danmarckiß Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Kongen meddeler Raadet den fra K. Gustav Adolf modtagne venskabelige Skrivelse, som han strax har besvaret, og meldt at et Gesandtskab med det snareste vil afgaae til Sverrige.

Wii tilskicker Eder heer huoß kon: y Suerrigiß Skriffuelse, huoraff y ha: ke: gode och wenlige Erbiidelsse erfaarer, Paa huilcken h: k: Skriffuelsse wy h: k: strax haffuer Suaarit, och oß ymod h: k: ganske broderliigen betackit, derhuoß h: k: laadit forstaa, at uy uorris gesanther inden faa dage till h: k: uille afferdige, som h: k: om alting skulle contentere, Huorfor dii som aff eder till h: k: at reisse forordnit erre, skall sig skiinde att dy med ded første samme reisse anstille kunde.

Instructionen med huiß dertill hører haffuer Chanseleren Oß Elskeliige H: Christian friiß huoß sig, saatt uy inted ued at mangle till samme reissis fornødenhed. Befhalendis Eder hermed den gode gud y uold, forbliffuendis eder samdt och sehr med all kon: gunst och Naade uell beuogen. Aff Daalum den 4 No: Año 1627.

Christian.

251.

Memorial

Riigenß Raad tilskickid. [A.]

Memoriall som Stadtholderen Rigens Raad skal tilstille.

1. Et kuarter for dii holsteiner huoß dii Judtske riither.
2. Dii fransosser at kuartere heer y landid.

---

troligen undervise de kongelige Børn, fornemmelig i den evangelisk-lutherske Religion. (Siæll. Tegnelser.) 1629 ere de igien komne hiem til Danmark (jvf. Schlegel Overs. af Slange. II. p. 346. 17.)

3. Køben: Cro: helsing: Malmø och Lundh: att besette.
4. En skandtze aff tømmer ued skibbroen till helssingborre.
5. At tencke paa en Admirall och med hannem tractere, huad hans tractamente skall uerre, naar hand seiiler, eptthersom riigit ded kan taale [1].
6. Inted korn att udføre; skall ded uaare y fyn till om fiorten dage imod, daa bliffuer der enten liidit eller inted y landit.
7. En anden Lenßmand til Øssell.
8. Naar ieg forfaarer at nogen vden Raadit er saat till Riigenß Maarß, och illo ipso uerrid y raadit, aff forrige brug eller handfestningen, daa er ded y sig ret atted liigesaa hollis med denne [2].
9. At en uiiß tiid settis paa huilcken Paudissen och tønni friiß ued derriß Eed forhøriß.

Aff Anderskou den 11 Novem: Ano 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 251.

I et af Kongen udskrevet Møde af den danske Adel i Kiøbenhavn (med Undtagelse af den jydske) i Slutningen af Aaret 1627, blev en Forestilling til Kongen (Udkast til samme i Geh. Archivet) angaaende Rigets Marsk og hans Sæde i Rigsraadet, underskrevet af 59 Adelsmænd. Deri hedder det: „Efterdi vi samtligen forfare, Hr. Jørgen Skeel, som efter „Kongl. Maj. naadigste Tilladelse af menige Adelen her i Riget til

[1]) Rigsraadet erklærer, at de ikke ret vide om vide om Kongen mener „en Rigens Admiral, som tilforn haver været, eller en Sø-Admiral, som pro tempore skulde commandere en particular Flaade." Raadet har stor Betænkning ved at foreslaae Nogen i denne farlige Tid; „efterdi her findes faa, som saadanne høie *Officia* kunne forestaae." Nogle af Raadet have anseet Hr. Jens Sparre, Andre derimod Mogens Gyldenstierne for at være tienlig til denne Post; men indstillede Afgiørelsen til Kongen, „som selv bedst kiender hvem dertil dygtig er." Kongen tog ingen af de nævnte.

[2]) I Rigsraadets Erklæring af 12. Novbr. hedder det angaaende denne Sag: „Anlangendes Rigens Marsk, om han tilforn efter forrige Brug illo ipso „har været i udi Raadet, er vores underdanigste Erklæring, at Sal. Hr. Jørgen Lunge blev uden Raadet den Charge naadigst af Eders Maj. betroet, „og paa een Tid giorde baade Raads og Rigens Marskes Ed. „som altid efter Haandfæstningen har været holdet." Man seer af det nedenfor følgende Tillæg, at Kongen endnu ikke efter denne Erklæring, har gaaet ind paa Raadets Begiering.

„Rigens Marsk („Martz") er udkaaret[1]), Rigens Marskes Session in „Senatu ikke endnu at være consenteret: er derfore samtlige Ridderskabet „allerunderdanigst begierendes, Hans Maj. os samtlig naadigst herudinden ville „favorisere, og hannem udi det Sæde i Raadet indsætte, som Rigens Marsk „hidindtil havt haver, paa det han siden, paa samtlig Adelens „Vegne, med Hans Maj. kunde forhandle om hvis vi fornødentlig „for Hans Maj: have at andrage. Thi al den Stund hannem det Sæde „in senatu ikke er betroet, som Rigens Marsk for hannem hidindtil besiddet „haver, vide vi samtlig ikke, om han kan være suffisant nok, vores høie „Anliggende med Hans Kongl. Majest. at forrette. Her paa vi underdanigst „ved disse vores Udsk.kkede forvagte Hans Kongl. Majest. naadigste resolution. „Vi samtlig love og tilsiger, i al Underdanighed, Hans Kongl. Maj. vores „allernaadigste Herre igien, med Liv, Gods og Blod at tiene, hver efter sin „Formue, hvor Hans Kongl. Majest. vores ringe Tieneste kan behove, som „lydige Undersaatter vores Herre og Konning, saa og vores fædrene Rige, i „al Underdanighed pligtige ere." Actum Kiøbenhavn den 22 Dec. 1627.

(De undertegnede Navne ere: Knud Gyldenstierne, Otte Brahe, Claus Brokkenhuus, Corfitz Rud, Gabriel Kruse, Alex. Pappenheim, Tage Tott Andersen, Jørgen Lykke, Johan Friis, Knud Grubbe, Peder Galle, Tønne Friis, Eskil Gioe, Jørgen Grubbe, Palle Rosenkrantz, Holger Rosenkrantz, Falk Gioe, Christian Grubbe, Hans Bernekov, Torben Gabrielson, Jørgen Krag, Falk Lykke, Tyge Brahe, Christian Erikson[2]), Mogens Kaas, Malthe Juul, Jørgen Bille, Henrik Ramel, Eiler Holk, Holger Lindenov, Niels Trolle, Frants Lykke, Otte Kruse, Morten Bar, Jørgen Kruse, Henrik Vind, Thønne Bille, Erik Rosenkrantz, Frederik Urne, Frederik Retz, Jesper Friis, Jørgen Urne, Mogens Bar, Tyge Kruse, Frederik Basbierg, Emmike Sparre, Jochim Grabo, Jacob Ulfeldt, Jørgen Suabe, Eiler Urne, Ernst Norman, Henrik Rantzau, Anders Bille, Lauritz Ebbeson[3]), Christoffer Basse, Palle Rotsteen, Larmand Gyldenstierne, Otte Kruse, Henrik Gyldenstierne.)

---

[1]) Om Hr. Jørgen Skeels Valg, ved Stemmegivning af Adelen i de forskiellige Provindser (i Følge Kongens Bevilgning, i Skrivelse af 18. Febr. 1627. Siæll. Tegnelser) s. Slange, ved Schlegel, II. 340. Anm. 403. Jvf. ovenf. Nr. **228**. S. 255; og Nr. **252**.

[2]) Han var en uægte Søn af Erik Walkendorff og Broderson til Christoffer Walkendorff.

[3]) Han var (i Følge Hr. K. Rasmussen) af Familien Udsen, der alt forekommer 1308. (D. Adelsler.)

252.

Chanseleren H: Christian friiß till hande. [B.]

Kongen finder ikke Rigsraadets Grunde for at Rigets Marsk, i Følge sit Embede, er selvskrevet Medlem af Rigsraadet, at være gyldige eller tilstrækkelige.

Den punct om Riigenß Marß kan ieg icke finde derhen att kunde tydis, som man meen, Ty er hand ipso ictu y Raadit, huorfor Skulle hannem giffuis Loff til att uerre huos ded som tracteris, Menß ded siinis meere att uerre en Concessio at om hand er y Raadit och foddris till att defendere patriam et partes agere nobilium apud Regem, att hand daa skulle admitteris ad secretiora. Simpliciter att tale for Adelen, ded gorriß inted behoff, ty ded er ingen forboden att taale for sig och andre y nogen sag, Och om hans leylighed icke er, ded personlig att gørre, daa kan hand ded gørre schrifftlig, huilkit Chanseleren epther syn Eed kon: bør att berette, och dem forskaffe beskeen derpaa.

Aff Anderskou den 12 Novem: Anno 1627.

Christian.

253.

Chanseleren H: Christian friiß till hande. [B.]

Anne Lykke, der efter Enkedronningens og Andres Forbønner nu skal sættes paa fri Fod, skal først, tilligemed sin Broder og sine næste Frænder, udstille et Orfeidebrev.

Eptherdi Anne lycke, for Myn frummoderß och andre gaadt folckis intercession Skiild, skall erleddiges, och syn datter huoß Sig beholde, Saa skaldtu stille en Orfeiide debito modo, som hun med syn broder och neste Wenner skall vdgiffue, førend hun Slipper, huorudi inter alia skall indføriß, at hun ingenstedtz Skall drage uden till och fraa syn gaard och kyrcken, Cum illo reservato, naar udi nogen af puncterne pecseris, mig daa att haffue repetitionem principii frii. Vale Datum Ander: den 15 Novem: Año 1627.

Christian.

254.

Danmarckiß Riigiß Raad til hande. [A.]

Erklering paa ded som Christian holck och Jacob Vlfeldt y dag oß tilstillid haffuer:

1. Dii holster kan best kuarteris huoß hoffanen.
2. Huad med dii fremmedis indkuartering ske skal, ded vyl skee snard.

3. Riigens raad ved best huormegit folck behøffuis til Landens Defention, Skiibenis vdristning, saoch huor dii best kan forleggis, eptherdi dennom leiligheden best bekendt Er.
4. Riigens Admirall at uerre, uyl uy bruge Clauß Daa, som her er[1]).
5. Kan der findis en som dychtig er til Øssel att forskicke, daa er best atted skeer strax.
6. H: Jørgen Lunge S: bleff aff oß, och ingen anden, Riigenß Raad nominerit, oß hannem til Riigens Raad och Marß at uille bruge[2]).
7. Skall tønne friissis Ney gelde, daa er den andens Jaa saa god, och staar oß frii for att troe deraff huad oß lyster[3]).
8. Om hielp att besøge dy omliggende potentater, kan dy best gørre, Som y Engeland nu erre.
9. Sostederne er intet att troe; huad dii lybske loffuede, ded uille dy inted giffue beskreffuen, och kan gørre huad dennom liister.
10. Huad for tiid eller modum collectandi dy bruger, ded lader uy skee.

Aff Anderskou den 15 No. Año 1627.

Christian.

255.

Danmarckiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Kongens Gjensvar paa Rigsraadets Betænkning af 9de (og 20de Nov.) angaaende Rigets farefulde Stilling, og Nødvendigheden af at anvende Alt for at opnaae Fred. (Jvf. S. **281**.)

Aff ederß skriffuelse den 29 Huius[1]) haffuer uy Eders vnderdanigste betenckende om denne Neeruerrende tilstand fornommen, Och den Naadigst derhen dirigerit befunden, At y oß tiil en god friid at indgaa raader, eptherdi Riigit icke mehre end 7000 mand tilfodß

[1]) See ovenfor S. 282.

[2]) See ovenfor S. 292. 93, angaaende Uenigheden imellem Raadet og Kongen, om Rigets Marsk, i Følge sit Embede, var Rigsraad.

[3]) Denne Artikel sigter til Raadets, ovenfor S. 290, meddeelte Erklæring om Tonne Friises Udsagn til Baudissin.

[1]) Der findes en Skrivelse fra Raadet til Kongen, dat. Slagelse den 20de Nov. 1627, hvis Indhold stemmer overeens med dette Kongens Brev, og hvorpaa det synes at være Svaret.

formaaer at holde[2]), naar alting pondereris, Och pa andris assistens at habe oß faarligdt at uerre. Huilckit ederß betenckende uy for Christeligdt, og gans Rationabile befinder.

Sa eptherdi uii erre uyß paa eder nocksom aff oß at haffue forfarid, at uy ingentiid haffuer laadit oß uerrid ymod at tractere friid, ysønderlighed mens uy uorris kammeriuncker med breffuen til Wallenstein at reisse befalid haffuer, saoch in illum finem til Chur: aff Saxen at skriue, och her: aff holsten beuilliget, formener uy oß in illo puncto att haffue giordt den deell oß muligt haffuer uerrid.

Huad forhaabning uy haffuer saat eller endnu setter til fremmid hielp, ded er ingen bekend vden den der alting ued. Ikke distemyndre haffuer ded altiid uerrid och endnu er uorris mening, icke at laade henderne falde och desperere paa gud y himmelens hielp, och kaaste bag dørren media licita; nam hoc esset contemnere theologica et politica, Ded haffuer altiid uerrit ded seckerste at tractere sub clipio.

Huad dii 7000 man anlanger, Saframdt Nummerus ille *in conventu statuum* augeri non possit, tunc valeat qvantum valere possit, donec omnipotens illum augere vult, qvi suos non deserit.

At dii fattige folck, som nu yndkuarteringen haffuer, [med] den indtil at den conventus kan hollis, (Som bade icke snardt kan erlange siin begindelse eller ende) skulle allene graveris, synis os for gud och uerden

---

2) Det hedder i bemeldte Raadets Betænkning: „Nu veed Eders Kongel. Maj. „sielver bedst, er ogsaa nyligens demonstreret, hvad videre Udgift Eders Maj. „haver, baade til Ed. Maj: andre Krigsfolk, der ere i Fæstningerne, saa og „andre Krigsfornødenhed, og i andre Maader, som løber i Millioner, om ikkun „allene det Folk skulde underholdes, som Ed. Maj. allerede haver derude, og „de 7000 Mand, som Overslaget er giort paa, som i Ed. Maj.s Lande til „defension skulle underholdes. Saa impossibiliteten er saa stor, at Vi ingen „Raad og Middel, Krigen længer at continuere seer eller kan paafinde, uden, „næst Guds Almægtigstes naadige Hielp: Fred, eftersom vi altid haver tilraadet, og endnu paa det allerunderdanigste ombeder og tilraader, at Eders „Kongl. Maj. all eders propositum og consilium til Freden vil henvende, og „efter denne Tids Tilstand bevilge, att Hertugen af Holsten, og hvem det kan „være i Verden, i hvor ringe de og ere, maa der udi giøre og tractere saa „vide Gud vil give Naade til, og ikke considerere, om Eders Kongl. Maj. end „kunde være forurettet; dertil med, at Eders Maj. om Gud vil hielpe til nogen „tractation. Alt hvis nogenlunde staaer til at bevilge, consenterer. Thi Verdsens „Løb er ikke anderledes, end man Jo, efter Guds Villie, faaer at cedere tempori, som andre Keisere og Konger have giort tilforn „

vbilligdt at uerre, och ickun derhuoß, tam in prolongatione temporis, qvam in divisione justa, inted andit at søgis qvam proprium commodum, och ikke Pri: [3]). Capitein Heeß at legge udi helßinger er inted radeligt [4]), ty danske folck saa mange, at dy et *companie complet* gørre kunde, ued uy icke at uerre udi *Armeien;* fremmid folck at commandere duer hand inted till, dertilmed saa er hand nu tilsagdt at uaare paa til Skiibß. Den Instruction, gesanterne til Suerrig [5]) medgiffuis skal, haffuer uy ygennomsiet, Och uorriß Resolution om den, sauyt os siinis disse Riiger och lande gaffnligdt at uerre, vorris Chanseler H: Christian friis laadit sette till Paapiir.

Eptherdi Køben: och andre Pladtze baade y Sieland, falster och laland med fortification uyl hielpis, Saa skall udi tiide derpaa tenckiß huorledis sliigdt best och snaarist Skee kan.

Aff Anderskou den 30 Novembris Año 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 255.

Uddrag af Instructionen for de danske Sendebud til K. Gustav Adolph.

„Finitis curialibus schulle worre gesantere frembeliß andrage, at vy stille vden all thuill, Hans kierlighedt om denne itzige, det Romersche, saa och worriß rigers och landis besuerlige tilstand nochsom allerede at werre beviist och informerit. Nemligen huorlediß wij nu paa tredie Aar forleden, som Nedersarische Kreytz Oberster (huilcken bestilling wy efter Menige forbete Kreytzes Forsterß flittige begering haffue paatagit) medt fast alle forbete Kreytzis

---

3) Principis?

4) I Raadets Skrivelse af 20. Nov. hedder det: „Belangende det Folk, Eders „Kongl. Maj. synes Helsingør med at skulle besættes: saa synes os raadeligt, „intet fremmedt Folk derhen at lægges; men efterdi Henrik Hes haver dansk „Folk, om Eders Kgl. Maj. ham dertil vilde bruge.“

5) Cantsleren Christian Friis og Tage Tott til Eriksholm. Raadet havde „ladet forfatte og Secretairen tilstille“ en saadan Instruction, hvortil et originalt Udkast forefindes, som er dateret: Givet paa Vort Slot Anderskov, den 2. Decbr. 1627. Paa Udskriften er bemærket, at denne Instruction „er bleven efter Hs. Majestæts Betænkende forandret“; ligesom man finder at nogle Stykker i Instructionen ere overstregede, og i deres Sted en forandret Concept tilskrevet i Marginen. Af dette vigtige og mærkelige Document meddeles nedenfor et fuldstændigt Uddrag.

førsters willie och raad til Kreysens och der vdi beliggendiß, worre egne, saawell som andre førsters landiß och førstendommis defention itt antall Krigsfolck haffde ladit werbe og forsamble, foraarsagede der till aff atskillige wolld och inquarteringer, som aff General Tilli mod worre och andre lande y Kreytzen offuit waar, och ennu aff same General truiß at skulle offuiß, med mindre mand sig y alle maade effter hans gode thycke og befaling regulere och forholle wille.

Dernest huorlediß den Romersche Keyser, sampt andre allierede potentater aff det Österrigsche Huß, saa och Hertugen aff Beyeren, ligen, med Pawens och andre deß anhangs assistentie forregiffuit haffuer, samme vorriß werbung och armee (som dog in terminis defensionis och effter det Romersche rigiß affscheder sig vthuilachtigen forhollthe) att werre for stoer och suspect, och derforre oß och samme Kreyß siden den tid haffuer anfectit, och først Kreytzen sig fast bemechtiget, der effter, och vden nogen forher gaaende belli denuntiatione, vdi wor Kongerige Danmarck medt Krigsmacht indfallen, huilkitt wortt rige doch for sig medt samme Nedersaxische Krigßfatning intet haffuer hafft att skaffe, megit mindre der vdi enthen med raad och daad samptycht, participeret eller werrit delafftige. Effttersom vij nu mod alle stattelige giorde løffter, forskriffninger och forbund aff worre Frender, Suogere, wenner och confoederatis (och serdeliß dennum som mest raad och tilskyndit haffuer, oß pontificiorum mechtige, farlige och, som de da forregaffue, wlidelige consiliis och conatibus at opponere och imodstille) enten aldeliß erre desererede, eller och medt idelig promesse och tilsaun, vden nogen synderlig wirckelig vndsetning och succurs thid effter anden till forgeffuiß erre opholdene, Ja end og aff en deell saalediß erre bleffne begegnit, att de oß icke allene haffue ladit vdi stickitt, mens end oc selffuer sig med worriß wederparter forenede, oß oc worriß all mulig skade och affbrech at tilføye, det da och saa wit dennum mueligt effterkommit haffue, huor wdoffuer der nu y denne sommer først worriß den Slesische armee er bleffuen zertrennit, och de Keysersche komme offuer elffuen och medt thuinde mechtige armeer vnder Wallensteneren och Tilli, sterck omtrent 70,000 mand til Hest och fodtz, vdi worre førstendomme och Kongerige indtrycht, och dervdover den armee, wy haffde wid Pöel vnder Margreffuen aff Durlach, wid Helle-haffuen y lige maade och er worden zertrennet: Da haffuer wy oß icke Bastant och saa sterk befunden, at wy de Keysersche nochsom modstand kunde giørre; mens maatte tage worriß retraite hid paa wor land Fyen, indtill

gud den allermechtigste naadelig widere raad, bistand och nogen lyckelig Forandring paa denne worriß besuerlige och betrengte tilstand aff sin gudommelig godhed will forleene. Diß emiddeler tid maa vy med hoyeste Smerte och bekymmering ansee, at de Keyserscһe efterhaanden worre Forstendomme, saa och Iutland sig bemechtige och inpatronere. Wy erachte her fornoden*), hans Kierligh: att lade deducere, och wittloftlig vdføre och formelde om denne tidtz leyligհed, dessen hoyfarlige consequentiis, hans Kierligh: egen merckelig store interesse, ferdeliß huad vechtige middell og drefflige bequemmeligheder Hs. Kierligh:, saa well som worriß wederwertige, wed den allerede aff dennem erholdene victoriam, haffue att commendere offuer (i?) Østersoen och disse Nordische Kongeriger, huiß conservation, nest gudtz den almechtigstis naadige hielp och welsignelse, en stor deell paa samme Østersoiß dominatu beroer."

(Kongen havde vel hidtil formodet, at en billig Fred, baade for ham selv og for den nedersaxiske Kreds havde været opnaaelig, særdeles ved den churfyrstelig saxiske Mægling; i hvilken Fred da ogsaa Sverrige, blandt andre Venner og Forbundne vilde være indsluttet. Men da det nu erfares at Kongens »Vederparter alle Fredstanker have sat bag Dorren, og kun dermed omgaaes, hvorledes de endelig kunde tvinge og ruinere Kongeriget Danmark«: vil han saameget mere forlade sig til Kongen af Sverriges Hielp og Bistand, baade til at forsvare de danske Lande, og til at vinde det Tabte tilbage. Kongen tilbyder og forpligter sig til, giensidigen, i paakommende Tilfælde, at yde Sverrige al lignende Hielp, m. m.)

„Naar nu gesanterne fremdeliß komme til handling och tractation, da skulle de serdeliß deducere K. y Suerrige sin egen interesse i disse Nordische rigerß gemene periculo och fare, saa och anholle om assistens: Och for det første om en anseelig Summe pengiß forstrechning; Dernæst om it antall hundrede centener Krud; for det tredie, at hans Kierligh: oß till hielp och vndsettning wille sende nogen tusinde mand til fodtz, saa mange mest bewilgiß kand, til huilken tid wy det er begerendiß, och worriß leylighed sig saa begiffuer, at wy worder tilsindtz att offuersette folck och formere en armee y Jutland, Sleßvig eller Holstein, de oß fratagene lande igen at bekomme och indtage; och at samme folck vdi bemelthe Jutland, Sleßvigh och Holstein, schulle ansettiß med hans Kierligh: egne Skibe, och paa hans Kierligh: besolingh paa same steder vnderholliß . . . . . . For det siste, at hans Kierligh:

*) Maaskee bør her læses: ufornøden.

itt vist antall skibe, nemlig — Orlogh skibe — Galeyer och Jachter, om saa mange erholdis kand, os tilsende och vnderholle vdi Østersøen, och paa de worre strømme som os och Cronen mest macht er liggendis, och paa de steder wy det er begerendis; och at same skibe, saa och forskrne fodfolck sig skulle lade bruge effter worris Ordinants os och rigit til tiennisté." . . . . .
„Huor imod worre gesanther af os och Danmarkis Crone schulle fuldmacht haffue, at obligere til samme vndsetning refusion vdi penge eller anden vndsetningh aff folck eller skibe, effter som vy det kunde erachte os at falde tildrageligst paa den ene eller den anden manere at restituere, nar gud naadelig forvnder nogen godt vdgang och ende paa krien; och skal derhen bearbedis, at same refusions oc betalings terminer det længste efter kriens vdgang forsettis, det muligt er och kand erhollis."

(Forlanges gienſidig Forpligtelse til en lige stor Undsætning af Skibe og Folk fra Danmark, hvis Kongen af Sverriges Lande af nogen Fiende angribes: da maa Gesandterne indgaae et saadant Forsvarsforbund, under lige Vilkaar paa begge Sider, enten for begge Kongers Levetid, "eller och for os och woris efterkommere, Konger y Danmarck, om icke anderledis kand erholldis." (Den udtrykkelige Angivelse af det svenske Riges Omraad, i Udkastet til denne Instruction, "fra vorris grentzer indtill den Ryssische grentze, nemlig Suerrig, Findland medt vnderliggende provincier, och Estland" o. s. v. er overstreget, og en forandret Text, ligesom paa flere andre Steder, tilskrevet i Marginen.) Gesandterne kunne indgaae, at Danmark vil hindre Sverriges Fiender fra at føre Munition og Undsætning af Skibe eller Folk giennem Sundet, naar K. af Sv. dertil vil være behielpelig med Flaade og Krigsfolk. Fordrer denne Konge selv, uhindret at maatte føre Tropper og Krigsfornødenheder giennem Sundet, og derpaa "endelig urgeres", da kan dette bevilges for K. Gustav Adolphs Livstid.)

„Widere, saa framt forreslagit worder om it *general* forbund *contra omnes pontificios*, da schulle gesanterne det der mett afflegge: 1) Dette forbund ville caussere andre forbund imod os och Suerrige, lige som vnionen causerede den Beyerske ligam, som fast gansche thyssland haffuer ruinerit. Der nest och at dette er nochsom bekent, disse thuinde Nordige riger icke at werre bastant dersom pontificii principes sig igen forbunde mod os, och huad mand sig aff de andre Evangelische potentaters secours, om de end i same forbund indtagis, haffuer at formode, er orbi terrarum bekendt, och os recenti experientia saa periculose demonstrerit, att vy efter denne dag gansche ingen vist fundament der aff kand haffue at gierre. 2) Kunde

Gallus (endoch well kunde vnderuisis hannum y dette forbundt icke at verre mentt) derwedt formodelig altereris. Oß er och ex tractatione Hagensi beuist, kongen aff Franckerige icke saadan generall forbund contra omnes pontificios at schulle ville aprobere. 3) Skulle wy och der medt opsige det Burgundische forbundt, som baade ilde hos uinteresserede kunde forsuariß och vndskyllis, saa och ville causere de Dynkirkerß incursiones, som oß y denne tid ville foraarsage icke ringe vleylighedt och hoß worriß vndersaatter, som derwidt kunde beskadigiß, finde det vdseende, som wy oß en fiende, turbulentis hisce temporibus, effter anden vfornøden ville paalade, wachtet huad besuerring och vleylighedt vorriß vndersaatte kunde tilslaae."

(Skulde fra svensk Side noget forebringes, angaaende offensiv Hielp til Sverrige mod Polen og Dantzigerne, da skulde Gesandterne forestille Umuligheden af at indlade sig herpaa under nærværende Omstændigheder; ved at negte ethvert Krigsskib Indløb i Østersøen giennem Sundet, vilde Danmark giøre Sverrige en ligesaa væsentlig Tieneste, m. v. Det hele Sted, dette Punkt angaaende, er overstreget i Udkastet.)

„Saa fremtt och ellers nogit videre om forbund, Grentzemode, worriß och hans kierlighedtz personerß sammenkomst, Østersoens dominio och deß protection, worder forregiffuen, Da skal det oc disligeste affleggiß och vndschyllis defectu instructionis. Ellerß anlangende anden god correspondentz, fuldkommen god og tryg friid och wenschab imellum oß och hans Kierlighedt, sampt worre efterkommere, saa och beggiß wore riger, lande och vndersaatter — — det maa gesanterne for oß och Danmarkiß Crone indgaae." m. v.

(Gesandterne maa fremdeles indgaae, hvis det fra Sverriges Side forlanges, at Danmark ingen Fred maa slutte med Keiseren, med mindre K. af Sverrige derom underrettes, og paa fuldstændig Maade indbefattes med i Fredsslutningen. Saaledes skulde Kongen af Sverrige ogsaa underrettes om den Freds-Tractation, som under Chursaxisk Mægling var begyndt, og endnu fortsættes, hvorhos Kongen dog vil forpligte sig til, ikke at indgaae noget Vilkaar, der kunde være Sverriges Krone til Skade. Endelig skulde Gesandterne, hvis nogen Tractat blev afsluttet efter denne Instruction, betinge, at man forbeholder sig en Ratification fra dansk Side inden en vis fastsat Tids Udløb m. v.)

(Instructionen er dateret: „Givet paa Vort Slot Anderskov den 2. Decbr. 1627"*.)

*) Følgen af dette fra Danmark med saa omfattende og bestemte Instructioner til Stockholm afsendte Gesandtskab syntes vel at love endeel til Danmarks Fordeel; saameget mere, som Gustav Adolf fra sin Side, allerede tidligere i Aaret 1627, to Gange havde sendt, først Jonas Buræus, siden sin Kammerherre Calr

256.

Danmarckiß Riigis Rad och Chanseler Jacob Wlfeldt til hande. [A.]

Om Erstatning af de jydske Rigsraaders Omkostninger, naar de af Kongen forskrives til Møde, m. m.

Eptherad ieg udi disse dage til Ander: aff underskedtlige personer er Adspurdt om di Judtske Raad herepther aff mig skulle hollis frii, naar di forskruiffuis, Suarede ieg ded at uerre billigdt, naar di brugis udi myne privat saager, huorpa dog nille gorris en uiiß tar.

Saa eptherdi ded er en sag aff importantie, saa haffuer ieg dig myn mening derpaa uillit lade uide, som du samme Raad skaldt lade forstaa: At naar di aff mig forskriffuis, mig daa bekostningen at uille staa sauit myne privat sager angaar, huorom Stadtholderen Skall fa befaling; dog at hand gør den vndersked, at di som udi velstanden høier end andre haffuer nyt (af) Cronen, at dii ochsa nu gørre Cronen større tieniste end andre. Och eptherdi lanßdommerne och lenßmenden af Judtland haffuer liid lige saa stor skade, Sa skaldtu Raadit tilskriffue, at mode nogit for herredagen, at deliberere, huor høidt myne eriinder at forrette huergang estimeris Skall, saoch huorledis dii andre hielpiß kan. Sa endog ingen haffuer større aarsag till sig at vndskildige end ieg, som haffuer myst thuende fiirstendom och den største deel af dette Riige, Saa uiil ieg dog pro qvota gørre aldt ded dennom beuilgiß; Och meen ieg at ingen Christianus bør sig at vndskildige at gorre siin Jeffnkristen hielp naar hand trenger. Geistligheden er befalid at deliberere huorledis dii fordreffne aff derriß

Banér, ledsaget af Geh. Hofraad Chr. Ludv. Rafk, til Danmark, for at tilbyde Christian IV. et Forsvarsforbund imellem begge Riger. (Jvf. Slange, S. 610. 611. Schlegels Overs. II. S. 335. Jahn, Chr. IV. Krigshist. II. S. 370.) En Tractat blev ogsaa virkelig sluttet, og ratificeret af Christian IV. i Kiøbenhavn 19. April 1628, og af Gustav Adolph, d. 28de s. M.; dens væsentligste Vilkaar var, at Sverrig skulde sende Danmark 8, med Sofolk og Soldater bemandede Orlogsskibe til Hielp fra den 1ste Julius m. m. Men uagtet Vilkaarene for denne Tractat fra begge Sider udførligt nok findes angivne hos Slange (l. c. p. 617—618) skal intet Spor til Tractaten selv have været at finde i vore Archiver (s. Reedtz, Repertoire des traités etc. p. 86). Saameget er i det mindste afgiort, at „dette Forbund blev ikke siden af Sverrig „holdt eller efterkommet; thi ikke saameget som et eneste Skib blev til Dan„marks Tieneste udrustet, eller udi Soen udsendt, uagtet Danmark paa sin „Side efterkom og fuldforte Tractaten“ (nemlig at hindre Farten giennem Sundet til Dantzig og Polen, m. m.) Slange S. 618.

orden kan hielpis; naar nu sligdt pa eders side ochsaa skeer, uil ded giffue en stadtlig Harmoniam. Vale, aff forssør 4 De: Año 1627.

Christian.

257.

Riigenß Chanseler Jacob Wlfeldt til hande. [A.]

Om et Paalæg af Fødevarer til Flaadens Udrustning, at udrede af Bønderne.

J morgen naar Raadit kommer sammen førend rettertingit holdiß, daa skall med dennom taalis, at bønderne maa paleggis: at enhuer giffuer till flaadens Vdristning 1 lißpund flesk, 1 lißpund kiød, 1 tønde kauring, 1 tønde biggriin. Vden slig hielp kan man inted faa flaaden vd y sommer. Vale Aff Køben: slot den 19 Dec. Año 1627.

Christian.

258.

Friiderich Güinther zu handen. [A.]

Om et Laan paa 40,000 Rdlr. af Enkedronningen, og nogle hundrede Stykker simpelt Klæde fra England.

Eiin briiff soll gemacht werden auff 40 thaussendt thaler so ich von der frau mutther geliien habe, fuhr welche summa dii Reix Rehthe bürgen sollen, dii Jehrlige Renthe soll dii fraumutther von des hausses Warenborrigß*) einkumst erleget werden.

Dem Agenten in Engeland soll geschriben werden, daß er beii dem Köninge daselbst anhalthen soll, daß er mihr mit etzliche hundert Stücken gemeiine laacken endtsetzen wolle auff rechning.

Ein paaß auff daß skiiff so nach demselbigen laacken hin soll.

(19 Decemb: 1627.)

259.

[Til Kongens tydske Cancellie-Secretair Frederik Günther.] (A.)

Kongen meddeler ham Udkast til en Instruction, han skal opsætte for sig selv, angaaende de Ærender, i hvilke Kongen vil affende Günther til de forenede Nederlande.

Eiine *Instruction* sollestu abfassen.

Auff deine Persohn, daß du von hinnen dich nach hollandt

*) Vordingborg.

begeben sollest, vndt beii Graff Ernsten[1]) vnd Donayen erkundigen, wii eß vhm *Jossia* v: foßberg[2]) sachen Stee beii den herren Stathen, wii auch beii anderen daa ihm lande. Vndt weill du mit seinem brudern bekandt bist, sollestu mit ihm reeden (souern er alda zu stelle ist) daß mich obengemelthes seines Bruder proseduren ihn viill sachen befremdt fohrkommen, vndt daß seine verrichtung ganß nit mit seiner zusage correspondiret, so von mihr zu tolleriren nit ist. Daa er sonsten vhm seine verrichtung daselbst gefraget wirdt, soll er fohrgeben Er seii ahn dii gesanthen Chr: To: vndt den Braden[3]), abgefertiget vndt Erwarthe Ihr (Sie?) Da eß sich nun zutrige, daß forgemelthe gesanthen alda [wären] so soll ehr ihnen dii capita der ledtzsten Legation berichten, darneben vermelden, daß sii in privato colloqvio begeret, ihre garnison ihn Croneburch vndt helssingburch zu haben, distobesser sich deß Sundeß zu versecken[4]), wohrnach sii sich disto besser können ihn allem vohrzusehen haben.

---

[1]) Uden Tvivl Grev Ernst Casimir af Nassau-Dietz, der var i Generalstaternes Tieneste som Statholder i Vest-Friesland m. v.

[2]) Josias Vosbergen var i Sommeren 1627 af Christian IV. bleven udnævnt til Resident i de forenede Nederlande; „endskiøndt jeg (til sier Aitzema) kort „tilforn havde modtaget Breve fra Hans Majestæt, hvilke jeg endnu har, hvor„ved han gav mig denne Bestilling; men fordi bemeldte Vosbergen var Broder „til Hr. Caspar Vosbergen, „Staten General", saa bliver han mig fore„trukket" o. s. v. (*L. van Aitzema* Saeken van Staat en Oorlog. II. Deel. (1626—1630.) p. 363. Broderen Caspar Vosbergen er saaledes den, som strax efter omtales af Kongen. L. Aitzema selv var en indfødt Ostfriser, og en Tidlang Hansestædernes Resident i Holland.

[3]) Det er tydeligt nok, at Kongen her mener Chr. Thom. Sehested og Jørgen Brahe, hvilke begge allerede i Julii Maaned 1627 havde været sendte i et Gesandtskab til Carl I. i England (jvf. *Aitzema* II. Deel. p. 362. Slange, ved Schlegel II. p. 338. V. Simonsen, Bidrag til Jorgen Brahes Levnet, S. 51. 52.) Gesandterne opholdt sig i England til d. 2. Jan. 1628, da de droge over til Frankrige, hvor de forbleve til d. 25. Mai, ankom atter til England den 1. Jun., og kom først hiem til Danmark d. 14. Oct. 1628. (s. Biskop L. Jacobsens Liigpr. over Jorgen Brahe, S. 51.)

[4]) At sende Krigsfolk fra Holland („duysent, vijftien hondert, to twee duysent goede Soldaten") til at besætte danske Søstæder, navnlig Cronborg og Helsingborg, for at sikkre Sundet og Østersøen mod Keiserens og Spaniens forehavende Planer, og det endog saaledes, at man vilde lade disse Hielpetropper sværge Kongen af Danmark Troskabseed: var et Tilbud, som maaskee meer end eengang under denne Krig skeete fra Generalstaternes Side. Om dette ikke var Tilfældet, da den langvarige Ambassade af fire Herrer, som Generalstaterne (Mai 1627—Juni 1628) affendte til Danmark, men særdeles til Preussen

Ihm Niiderlandt soll Er sich uhm einen guthen Skuster vhmsehen, der alhii fuhr mich arbeithen kan, vndt ihm freiie Wohnung versprechen.

(26 Decem: 1627*.)

260.

[Til Frederik Günther] (A.)**).

Om Hielpetropper og Orlogsflibe, som man fra Holland havde tilbudet at sende Kongen.

Nachdem Foppius[1]) mihr hatt wissen lassen, seiine principalen wolthen mihr etzliche thausendt man zusticken, wiiauch etzliche orloffskiiffe, doch das ihr nahme nicht darzu gebraucht wurde, worzu bestallung zu Kopenhagen verfertiget werden, worfuhr den Stathen billich soll danck gesagdt werden, wan du daa ankommest, darneben oben-

---

og til K. Gustav Adolf i Polen [jvf. *Aitzema* l. c. p. 255. 264. 21. Mai 1627 til Helsingor. — p. 495; paa Tilbagereisen, d. 25. Mai 1628, vare de til Maaltid hos Christian IV. paa Kronborg] kom her til Landet: saa blev derimod det ovenanforte Tilbud senere udtrykkelig giort Kongen ved et eget Sendebud, Hr. Laurentius Reael, der om Sommeren 1628, efterat Wallenstein havde bemægtiget sig hele Meklenborg, blev sendt fra Holland til Danmark; men paa Hiemreisen strandede ved Skagen, og i Jylland blev opfanget af de Keiserlige. (jvf. *Aitzema* l. c. p. 495; og p. 497 hans mærkelige Yttringer om Aarsagen til at Christian IV. dengang ikke vilde gaae ind paa dette Tilbud)

*) Dette Datum er skrevet paa Brevet, som det synes med Fr. Günthers Haand. Man har ikke andensteds kunnet finde Spor til en Sending af denne Kongens meget betroede Secretair til Holland (som man efter dette Udkast skulde formode) i Begyndelsen af 1628. Derimod seer man, at Günther virkelig længere hen paa Foraaret 1628 (i April eller Begyndelsen af Mai) har været i Holland, og der underhandlet om adskillige Punkter, hvoriblandt den vigtigste var at erholde Anviisning paa Udbetaling af 50,000 Gylden i Afdrag paa Subsidierne („datter Ordonnantie van *vijftigh duysent* gulden mocht werden gepasseert, die haer Hoogh Moghende gheconsenteert hadden te furneren in minderinge van't secours.") *Aitzema*, II. Deel. p. 651. 52. At Generalstaterne i Aaret 1627 havde understottet Christian IV. med **50,000** Gylden maanedlig, og at der for **1628** bevilgedes Kongen Subsidier af samme Belob, hvilke atter fornyedes for **1629**, sees af det hollandske Statsraads aarl. Finants-Proposition f. disse Aar. *Aitzema*, l. c. II. 452. 53 og 582.

**) Synes efter Indholdet (da her tydeligt sigtes til Holland, og det hedder om den, til hvem denne Instruction er stilet, „wan du daa ankommest") at hore til foregaaende Nr. Paa Originalen har Gram skrevet: „forte 1627."

[1]) Foppius von Aitzema (s. ovenfor, S. 189).

gedachte bestallung zu Wasser vndt Lande mit dich nemmen, vndt dii anfohderung thun, das mit dem erstem offenen Wasser diiselbe Zusage müge inß Werck gerichted werden.

Weiill der Oberster Loh ein guther Soldat, alß sege ich ihm gerne geholffen beii den zugesagthen truppen, wii auch den graffuen v: Solmß.

261.

[Til Cantsleren.] (A.)*).

Du skalt til dig paa en beleilige ort beskicke Doctor Hans Reisen (Resen)[1], Doctor Hans Michelsen[2] og Mester Morten, forrige Hofpredicant[3], og dennem Doctor Matzis angivende, som det begierit er, referere och derpaa fornemme deris betenckende. Min meening er, at uanseet Mester Jørgen gantske oscitanter Christianstads Kirke, som Kronen och riget saa store penge kost haver[4], og fremdelis koste

---

*) Efter en gammel Afskrift, sammenlignet med en Anden af Langebek („ex copia".)

[1]) Dr. Hans Povelsen Resen, fra 1597 til 1638 Biskop i Siællands Stift.

[2]) Dr. Hans Michelsen, var Biskop i Fyens Stift 1616 til 1651.

[3]) Mag. Morten Madsen Leiel, var Christian den Fierdes Hof-Prædicant 1622 til 1627 (under hvilken Tid Kongen ogsaa havde ham sig paa Felttogene i Tydskland), 1627 blev han udnævnt til Biskop i Aarhuus, hvor han 1643 tog sin Død over en skammelig og løgnagtig Beskyldning, som af en Herremand, Erik Grubbe, blev opspundet mod hans Familie, (Jvf. Pontoppidan III. 171. Zwerg. Siæll. Cler. I. 552 til 56.)

[4]) Til Anlægget paa Christianstads By og Fæstning paa Øen Allø i Helge-Aa, (i Anledning af at Gustav Adolf havde 1612 ladet Staden Væ afbrænde), udgik Christian den Fierdes tidligste Befaling (dat. Hammer Slot) den 22. Mai 1614. Tre Aar efter (1617) gav han den nye Stad dens nærværende Navn, og den 15. Marts 1622 fik den Privilegier som Stabelstad. — Kirken, et af de største og skiønneste Bygningsværker, denne Konge har ladet udføre, begyndtes der paa i A. 1618, efterat Kongen d. 13 Decbr. 1617 havde sluttet en udførlig Contract om dette Arbeide med Bygmesteren David Nyborg (Skaanske Tegn. Nr. IV. 165. 278. 290. 353.). Desuden finder man (i Følge Brev af 13. Mai 1618) at Rasmus Claussen, Steenhugger, paatog sig at hugge Kirkens Steenpiller, hver 10 Alen høie, af eet Stykke, foruden Fod og Capitæl, for 55 Daler Stykket. Endelig sluttedes den 30. Marts 1619 Accord med Joh. Laurentzen, der paatog sig at bygge et Orgelværk til den nye Trefoldigheds-Kirke i Christianstad, i Liighed med det Orgel, han havde bygget til Frederiksborg Slotskirke, for 1800 Daler, hver regnet til 80 Skilling; men uberegnet „den ydre Structur." Snedkerverket til Orgelet overtog sig Hans

vil, uden minde indviet haver, och derfor billig bør att straffis; men epterdi slig indvielse skeed er, och nu intet kan corrigeris, och videre indvielse uden forargelse nu mere icke skee kand[5]), mens mere dermed erratum errato vilde blive cumuleril: huorfor ieg acter samme M. Jorgen for samme indvielse, saa høyt skee kand, at straffe, och samme mulctam at perpetuere til hospitalet sammested, cum tali titulo, saa at efterkommerne i samme by kand være vis paa at deris Kirke er indviet.

Af kiobenhafns slot, den 29. Decembr. 1727.

Christian.

262.

[En ikke egenhændig, men af Kongen underskreven Bevilgning.] (A.)

Haffuer Konnigl. Mayſtet Naadigst beuilget det tusind dlr: Som Moridtz Aashenßleber[1]) shal ehrlege, Maa bliffue bestaindes thil den forste May Año 1627.

Christian.

Kock for 1500 Daler Courant, og Joh. Laurentzen paatog sig „Træverket" for en lige stor Pengesum. Kirken maa 1627 for saa vidt have været færdig, at den kunde benyttes, og Sognepræsten Mag. Jorgen Christoffersen, Provst i Gierds Herred, maa have fundet for godt, paa egen Haand, at indvie den, eftersom der allerede d. 11. Febr. 1627 er udgaaet et Brev til Bispen i Lund (Dr. Mads Jensen Middelfart), som Kongen paalægger at tiltale bemeldte Præst, fordi han uden Befaling har indviet Kirken. Bisoppen har formodentlig paa en eller anden Maade undskyldt Sognepræsten, hvilket har givet Anledning til det her aftrykte Brev af Christian IV.

5) Man seer imidlertid dog, at Kongen d. 28. April 1628 har befalet Biskoppen i Skaane at indvie den hell. Trefoldigheds Kirke i Christianstad, „eftersom dette endnu ikke var skeet." Biskoppen udførte da omsider denne Kongens Befaling den 8. Jun. 1828, og udgav 1633 en Beretning om denne Høitidelighed, tilligemed sin Indvielsesprædiken. (Kirkens Taarn var dog ikke færdigt, og i Arbeide langt senere, hvilket sees af et Brev af Chr. IV. d. 24. Oct. 1641; og endnu i Marts 1649 søgte Borgemester, Raad og menige Borgerskab i Christianstad Frederik III. om Hielp til at fuldføre Kirkens Taarn, samt til dens Ornament, og Ringmuur. Den sidste regnedes, efter en Erklæring af Lehnsmanden, Henrik Lindenew, at ville koste 944 Slette Daler; hvorimod Ebbe Ulfelt samme Aar (164) skienkede Kirken en Lysekrone, af omtrent 1000 Rdlrs. Værdi. (Skaanske Tegnelser.)

1) Mauritz Aschersleben til Jerstrup i Fyen, havde 1625 ægtet Ellen Gioe; (V. Simonsen om Jorg. Brahe, S. 32) med ham uddøde 1641 Familien, som under Frederik II. var kommen herind fra Meklenborg. (D. Adelslexikon.)

263. (A.)*)

Instruction

auff Conrat Neell vndt Hr: Berndt von weiimeren.

Daß sii mit Brehmens Regiimendt zu Pherdt, kolben Regiimendt zu fuß, vnd hunicken Regiimendt zu fuß, Nach der Marck Brandenburch sich begeben, vndt aldaa sich der Pæssen bemechtigen Sollen ahn die Streüme so nach dem Land zu holstein Sich wenden.

264.

[Ordre angaaende Rhingreven.] (A.)**)

Der Reingraff[1]) Soll Etzliche Reuther Jhn promtu haben dii consoieren konnen vber dii Elbe. Der Oberster Leuthenandt Siithun soll 500 von den besten Soldathen mit Etzliche tage prouiandt fertig haben Zu demselben intent.

---

*) Egenhændigt; med Blyant. Saavel denne Armee-Befaling, uden Aar og Dag, som de følgende Nr. **263—266**, tilhøre tydeligt nok A. 1627.

**) Egenhændigt; med Blyant.

[1]) Den i Christian den Fierdes Historie kun alt for bekiendte „Rhingreve“ var Otto Ludvig, en Søn af „Vild- og Rhingreven“ i Mørchingen, Johan IX., af den Kyrburgske Linie af dette grevelige Huus, der allerede forekommer i A. 1070—80, og vel endnu tidligere. [I Histor. Tidsskr. III. S. 346 har jeg, ved en Forvexling med Greven af Solms, urigtigen tillagt Rhingreven dennes Familienavn.] Grev Otto Ludvig (født den 13. Oct. 1597) traadte 1526 i Christian IV. og den nedersaxiske Kredses Tieneste, som Øverst for et hvervet Rytter-Regiment; og fulgte, efter Krigens uheldige Udgang, i Efteraaret 1627 med Kongen til Danmark, hvor han forblev til 1628. Hans Regiment laae i Qvarteer i Fyen (Slange, S. 632), hvor han havde en Strid og duellerede med Oberst Schlammersdorf. (Jahn. II. S. 541.) Selv var han paa den Tid personlig vel agtet hos Kongen, og jævnlig ved Hoffet; jvf. S. 310. Den 24 Mai 1628 spiste han ved Kongens Taffel paa Frederiksborg, tilligemed den gamle Feltmarskal, Grev Thurn og Grev Solms. (*Aitzema*, I. c. II. p. 494.) Da Kongen i Jul. 1628 med en betydelig Rustning (henimod 8000 Mand Fodfolk og Rytteri paa 200 Skibe) gik til Pommern for at undsætte Stralsund, var ogsaa Rhingrevens to (?) Regimenter (Slange, S. 632) blandt disse Tropper; og da Christian IV. senere i August med den største Deel af Tropperne giorde sit Tog til Usedom og indtog denne Ø, deeltog Rhingreven i dette Tog. Da Kongen (16de Aug.) havde indtaget Wolgast i Pommern, men her blev angrebet af Wallenstein, og efter nogen Modstand indskibede sig: blev Rhingreven tilbage i Slottet Wolgast, hvor han holdt sig til den 25de Aug. Ved en Capitulation med Wallenstein fik han frit Aftog med sit Regiment til Stralsund. (Jahn. II. S. 411.) Efter denne Forf. traadte han, med Christian IV. Tilladelse, allerede i Stralsund i svensk

265. [A.]

Eiin befhell

ahn deß Reiingraffuen Obersten Leuthenandt daß selbige Regiimendt strax aufbrechen soll vndt Slammenstrup folgen. ahn Obersten kaalenberch daß Er in deß Conrat Rellen kuartiir riicken soll. Eiin befhell ahn wullff von Buchwaldt daß er solches zu effectuiren befholen wiirdt, Vndt da sii vber zuuersicht das amdt nit kuiithiren wolthen, soll Er dii beiiden Emther Riipen vndt folding zu hiilffe ruffen sii darzu zu zuingen, worzu der denske secretarius Ein befhell machen soll vndt ihm zugeskicket werden. Dii ausskus von den holst: vom Adell sollen mihr auf kinfftigen mitwochen zu glickstadt begegnen. Ein befhell ahn diselbige daß sii den ausskus vom landtfolck beieinander haben, sii in dii Erbeidt zu stellen.

266.

Friiderich günther zu handen. [A.]*)

Schreiben (so) verfertiget werden Sollen:

1. Ein Mandatum ahn daß Landt femmeren daß sii mit den Pachten so sii dem bischoppe skuldich, einhalten sollen.

Tieneste. Imidlertid synes han senere (maaskee endnu i September 1628) at have været tilstede i Kjobenhavn. (Jvf. Adlersparres Saml. III. p. 72). Det var vel omtrent ved den Tid, at Rhingreven var kommen i Mistanke hos Kongen for en alt for nær Fortrolighed med Fru Kirstine Munk, og desuden i et meget uvenligt Forhold til den udvalgte Thronfolger Prinds Christian, som han endog paa en skammelig Maade beskyldte for at have villet forgifte ham. (Adlersparres histor. Samlinger. I. S. 142). (Under 2. Oct. 1628 hedder det i en Skrivelse fra Jon. Bure til Salvius: „Här (i Helsingor) är mig berättet, att denne Kongen haffwer nu swåre suspicioner till Frun *Christin* för Reingreffwens skull.") Grev Otto forblev med sit Rytteri i Gustav Adolfs Tieneste, og stod 1634 om Sommeren i Elsas og ved Rhinen. (Slange S. 809.) Under hans Ophold i Danmark var der bleven handlet om Ægteskab mellem Rhingreven og en Datter af Feltmarskal Grev Thurn (hvorom Christian IV. i Begyndelsen 1629 søgte Underretning hos den svenske Resident Joh. Fegræus. (Adlersparre, III. p. 69). Men der blev intet af; Rhingreven giftede sig siden med Anna Magdalena, en Datter af Johan Reinhard, Greve af Hanau; og hun fodte, efter hans Dod (i Speier, d. 6. Oct. 1634) en Son (Johan X.) med hvem denne Linie af Vild- og Rhingreverne uddode 1688. (See Universal-Lex. 56 Bd. p. 932. 933.).

*) Saavel Brevet, som Udskriften, med Blyant.

2. Ein briff an den Reingraffuen daß das hoffgesinde hiiher sich verfügen sollen, und die Pherd in dii kuarthiir daa sii itzo seindt Steen lassen.

NB. Ihn dem titell soll er Marskalck genennet werden*).

267.

[Udkast til et Svar til Markgreven af Durlach.] (A.)

Andtwordt auf deß Margraffuen Thurlachs**) fohrslach.

1. Darahn hatt man noch keiinen Zueiffell daß sii io thun werden waß sii thun können.
2. Dii flotte muß fertich seiin eß komme auch wii eß wolle.

---

*) I et Brev til den svenske Secretair Jon Bure (dat. Helsingør den 2. Febr. 1628) siges: „Man säger här, att Konungen håller mykit aff Reingrefwen, *och brukar honom för Hoffmarschalk.*" Adlersparre histor. Saml. III. S. 71.

**) Markgreve Georg Frederik af Baden-Durlach (f. 1573) der 1621 nedlagde Regieringen, gik over til det protestantiske Partie og 1622 blev erklæret i Rigets Acht, anførte i Krigen med Keiseren under Christian IV. et fra Kongens Hovedstyrke afsondret betydeligt Armeecorps, hvormed han var rykket ind i Brandenburg. De uheldige Følger af Slaget ved Lutter, og den keiserlige Hærs Fremtog mod Holsten, afskar Markgreven fra Forbindelsen med Christian IV. Armee, og nødte ham til, efter Tabet af Boitzenburg og Lauenburg, at trække sig ind i Hertugdømmet Meklenburg, hvor han satte sig fast paa Halvøen Pöhl, men maatte blive liggende i 5 Uger, inden der kunde giøres Anstalt til at føre disse Tropper (hvoriblandt ogsaa det tappre skotske Hielpecorps var, som anførtes af den bekiendte Monro) over til Vagrien. Den uheldige Skiebne, dette Corps siden havde, da Markgreven, der havde forskandset sig ved Oldenburg i Holsten, her blev angrebet af de Keiserlige, og, tildeels af Mangel paa Munition, maatte beslutte sig til at indskibe Tropperne i Heiligenhafen, for at overføre dem til Flensborg (jvf. S. 266, Anm. 1.), — hvilket dog kun lykkedes Jesper Friis med noget Rytteri (10de Sept.) og Resten af det skotske Regiment (Natten imellem 12te og 13de Sept.) — dette fortælles, meest efter Monros Beretning, hos Schlegel, II. S. 321—23. (Anm. 378). Det Forslag af Markgreven, hvis Punkter Kongen her besvarer, har uden Tvivl været et andet, end det af Jahn, II. 533—538 meddeelte forstandige „Consilium" angaaende Armeens Organisation, dat. Assens, 3 Oct. 1627. Dog synes ogsaa det her omhandlede Forslag at have været indgivet, efterat Markgreven var kommen til Danmark. De Ubehageligheder, Markgreven havde i Anledning af disse Uheld, som baade skotske og tydske Officierer vilde give ham Skyld for, bevægede den tappre General, som Christian IV. i øvrigt behandlede med megen Agtelse, til at tage sin Afsked og forlade Danmark, tilligemed sin Søn Christoffer (Schlegel, II. S. 324), der i 30aars Krigen faldt ved Ingolstadt 1632. Faderen døde i Genf, den 14 Sept. 1638.

3. Dissen herbst kan wehnich geskeen.
4. Ihn Jutland seindt wehnich gute haffnen dan zu horssens vndt Olborrich.
5. Daß ist skon bestellet.
6. Darauff ist Skon order gegeben vndt mangeldt nur daß man darüber heldt, welches der Generall Leuthenandt muß in acht haben.
7. Di correspondensen werden genunckſam gehalthen, aber mihr wiirdt wehnich gehalthen was mihr versprochen ist.
8. Alle diverssiones so zu machen seindt, muß man tentiren. Miihr seiindt auch genunck zugesagdt, aber nit eine gespiihret.
9. Jo besser dii haffnen können verwahret werden, io besser eß ist; diiselbe daa der Margraff liiget kan er zum besten machen lassen.
10. Daß Landtfolck auff den kleiinen Insulen können sich genunckſam Defendiren.
11. Wan soches mihr zu handen komdt, so wiill ich mich darauff Erkleeren.
12. Wan man darzu eiinen diinlichen keerll auffragen kan, so Soll mit ihm tractiret werden, mit Syllickhoffner wiirdt man eß nit auffmachen.
13. guthen Raadt hetthe man woll nötich, wan man nur dii finden konthe, dii dessen was mittheilen konthen.
14. Dii Reethe so ferhanden, mussen souill thun alß miiglich, andere wiirdt man nit bekommen.

1628.

268.

Friiderich günther zu handen. [A.]

Ihm Niiderlandt soll fiihr allen dingen daß Seiidgewehr nit vergessen werden, daß dessen etzlich thaussendt mehr dan deß anderen gewehrs müge kommen. Item daß dii hellebarthen vndt partisanen nit vergessen werden.

Rossenborrich den 5 Janv. Ao 1628.

269.

Danmarckiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Eptthersom ded udi nogle Daage er saagdt heer udi byen, Hendrich Randtzow at uerre foruentendis, som haffde med sig capita pacificationis, der hand nu kom tiil oß, sagde uy til hannem oß at haffue fornommit bona nova, yded at heer sagdis hannem at føre friidden med sig, Suarede hand, sig for lyckſalig att uerre at regne, om hand sligdt med sig førthe.

Der hand nu kam allene till oß berettede hand, huorledis her: aff holstein aff hannem haffde begerit, at holde an om et mode imellem Riigens Raad och dii holsteinske Raad, som om friidtzmiddelen kunde tractere, begerthe derhuos at uyde om hand sliigdt motte proponere Riigens Raad. Suarede uy at om sliggit mode waar inted at taale, nisi adsit plenipotentia Cæsarea: naar man uaar uyß paa samme plenipotens, saa kam puncterne well fraam, Paa huilcke puncter Riigens Raad skulle nocksom sig paa norriß uegne salediß erkleere, som ded kunde uerre forsuarligdt for-gud y himmelen og werden, Huilckit uy Riigens Raad haffuer udi en hast laadit forstaa*). Valete Aff køben: Slot den 10 Janv. Año 1628.

Christian.

---

*) Rigsraadet afgav endnu samme Dag (d. 10. Jan.) sin Erklæring over denne Kongens Skrivelse, af saadant Indhold: at da Raadet havde erfaret af Henrik Rantzaus „skriftlige Indlæg“ til Kongen (hvoraf den udaterede Original forefindes) at der nu ikke mere var Tale om Afstaaelse af nogen Deel af de kongelige Arvelande, eller „om den danske Krones Regalia og Hoihed i Sundet“; men at Hertugen af Friedlands Fredsforslag, meddeelt Hertugen af Holsten-Gottorp, væsentlig gik ud paa de to Hovedpunkter: at Kongen skulde afstaae Stifterne (Bremen og Verden) i Tydskland, og udbetale en Pengesum for at contentere Keiserens Armee i Jylland, og saaledes bringe den ud af Landet, saa var det Raadets Mening: at Kongen, for at paaskynde Underhandlingerne, uden videre Communication med de holstenske Raad, strax kunde erklære sig villig til at sende sine Gesandter til et aftalt Sted, med fuldstændig Fuldmagt til at underhandle om bemeldte Punkter; saasnart Hertugen af Holsten, eller nogen Anden kunde bringe det derhen, at Keiseren ligeledes „vilde lade sine Fuldmægtige med fuldkommen plenipotens møde paa en beqvemmelig Sted.“

270.

Danmarckiß Riigiß Raad Samdtlig tiil hande. (A.)

Riigenß Raadtz Betenckende oß y dag tilstilled, haffuer uy Igennomsiet och gaadt befunden, Naar norriß tiener och Raad, Hendrich Randtzow aff Eder suaris, Eder aff oß at haffue Erlangit plenipotentiam at tractere friid, Naar fuldkommen plenipotens aff keysseren opuyssis.

Aff koben: huß den 11 Janv. Año 1628.

Christian.

271.

Friiderich günther zu handen. [A.]

Om en Resident, Kongen vil ansætte i Nederlandene, men hvis Navn ikke vil falde ham ind.

Ich vergaß in meinem memoriall deß Residenten So ich ihm Niiderlande bestellen wolthe, eß ist ein fohrnehmer man, aber der nahme ist mihr endtfallen. Es soll mit ihm auf 3000dl tractiret werden, Jehrliicher besoldung, Er hatt zuahr mehr begeeret, aber ich mein Er thudt eß woll darfuhr, ihnsonderheit wan er eiinen höehren titell bekomdt, alß nemlich Ambassiador.

Cro: den 22 Janv. Año 1628.

272.

[Til Cantsleren Chr. Friis.] (A.)

Om at samle de jydske Rigsraader og Adelsmænd, saa mange tilstede ere, til et Møde i Kiøbenhavn, for at deliberere om Maaden og Midlerne til igien at bemægtige sig enten hele Jylland, eller en Teel af Landet.

Worriß Chanseler H: Christian friiß och worriß Stadtholder frans Randtzou, Skal tiil en uys dag med ded første til koben: beskeide ded Judtske Raad, saoch Aadel saa mange ued handen erre, Och med dennom Deliberere qvo modo qvaliter uy ded best kunde anstille, at uy oß Judtland enten ganske eller ex parte igen kunde bemechtige, saauit gud Allsommechtigste dertil uil giffue siin Naade. Och eptherdi dennom er beuyst, huad folck her er y tienesten, saoch huad folck aff Riigit kan opbringis, Saa uil derepther gorris offuerslag, huor man skall tage den dell der til uil fornøden gorris, icke allene

at bringe dem paa benen, menß dennom siiden at Erholde. Dy som paa samme tyd huoß denne norriß proposition fallis at uerre tilstede, skall formaniß, at holde alting in secreto. Valete Af Raaskou 9 Martij Año 1628.

Christian.

273.

Memoriall

Paa hueß som det Judtske Raad och adell proponeris Skall nu vdi koben:

Memorial paa ded som Delibereris skall om Judtlands Recuperation. [1])

1. Huor, naar och huorlediß folckit skall forsamlis och at ded skeer paa dii steder huorfraa dii med en slags uiind kan gaa huordthen dii skaall.
2. Skuder, skiib og baade saa mange fornøden
3. med folck och nødtorfftig Prouiiandt paa dii Steder forgaaderingen [2]) skall uerre, og ded udi tyde.
4. Nogle aff Raadit och Landsaater, som med Prindtzen och Riigenß Maarß kan Dirigere ded ganske Werck, som dy ded uyl forsuaare.
5. Dichtige proviandt commissarier som altiing udi tyde kan anordne.
6. En Admirall offuer skuder och skiib huoß Armeien.
7. En Generall Artholoriemeister, som all nodthurfft y alle made anordne kan.
8. Huorlediß med Justitien holliß skall, och huem den skall besidde.

---

[1]) Det jydske Raads Erklæring herpaa (hvoraf en Affkrift, uden Datum og Underskrift haves) gaaer ud paa at opgive Angreb paa Jylland; men anvende Alt paa at udruste Flaaden til at beskytte og forsvare de øvrige Provindser. Det hedder der: „Mens efterdi disse Rigers mægtige Fiender, som fast paa alle „Sider have omspendt os, uden Tvivl med det Første agter at sætte udi Værk „og effectuere hvis entreprise de enten paa Sundet, eller andre Steder, at „impatronere sig, haver udi Sinde: da synes os i denne farlige Tilstand ikke „raadeligt at være, at E. K. M. blotter Landene, og det Folk, som til des „defension ikke kan ombæres, paa andre Steder henføres. Mens at Eders „Maj. stærk udruster og bemander sin Skibsflaade, saa den baade kunde formene Fienden at giøre Landgang, saavel som ogsaa al Udføring og Trafique „paa Jylland. 2. At alle Havne og Søkanter, hvor mest fornøden giøres, for„tificeres og med dette geworbne Folk, saavel som Landfolk besættes og forsvares; og midlertid forbier og anseer tiden indtil saalænge, Gud naadeligen „vil forlene os god occasion og Tilfæld nogen „imprese“ udi Jylland at giøre.“

[2]) Forgadderinq, Forsamling. (Vergaderung, et plattydsk Ord.)

9. Huorlediß Riither och knechte kan bringis op, at Marsere med de fordste.
10. Riiteried med Artholoriet, og Baagaiſtheſte, At forſorge med hoe och haffre, paa ded ſted, dii ſkall forſamlis, ſaoch paa Skuderne, om uiinden dem icke ſtrax foie uyll, ſaoch indtill dii udi Judtland nogit bekomme kan.

Raaſkou den 16 Martij Anno 1628.

Chriſtian.

274.

Danmarckiß Riigiß Raad Samdtligen tiil hande. [A.]

Om Holger Roſenkrantzes Begierlng at afſkediges ſom Rigsraad, hvorom Kongen formener, han ikke videre behøver at ſøge, da han ſelv har taget ſin Dimiſſion paa en Tid da Fædrelandet var i ſtørſte Fare.

Wy kan Eder, worriß Elſkeliige Riigens Raad, icke forholde at uy erfaarer, at holger Roſſenkrandtz Jørgenſøn*) lader ſig fornemme at uille begeere dimission; Saa eptherdi hand den ſielffuer taagit haffuer, dentiid Religionen, worris perſohn och hanß feederne Land, ſtod udi ſtørſte faare, Saa formener uy hannem den intet uyder at haffue at ſøge. Huilckit uy wiidtlofftiger med hand och mund uyl udføre naar det begerriß. Huad hiidindtil eptherladt er, ded er inted ſkeed for hans ſkiild; huilckit uy ſaa korteligenß haffuer uillid Eder ladid forſta, Befhalendiß Eder ſamdt och ſeer den Allſommechtigſte gud, forbliiffuendis altiid eders welbenogen och nadige herre och konning. Aff Roſſenborg den 22 Apri: Año 1628.

Chriſtian.

---

*) Den berømte Holger Roſenkrantz til Roſenholm og Skaffoe, ſom fik Tilnavnet den Lærde, (f. paa Kalloe Slot, den 14. Dec. 1574, d. 28. Oct. 1642) en Søn af Jørgen Roſenkrantz, til Roſenholm, D. R. Raad og Befalingsmand paa Kalloe, og Dorothea Lange. Holger Roſenkrantz var af Kongen den 1. Febr. 1617 udnævnt til Rigsraad, og først forlehnet med Dalum, ſiden med St. Hans Kloſter i Odenſe. Om hans begierede Entledigelſe fra ſin Beſtilling, ſom Kongen med Fortrydelſe og Skarphed omtaler, hedder det i Provſten, Ole Winds Liigprædiken over J. Roſenkrantz: (1643. 4. S. 32.) „Men efterſom den S. Mands ſtorſte inclination og Behagelighed „altid havde været, at maatte fra al verdslig Omhyggelighed og Uro være forſkaanet, og allene tage Vare paa hvis Guds ſande Kundſkab og den bedſte „Saligheds Forſtand angaaer: Saa haver han for Kongel. Maj. vores allernaadigſte Herre, paa det allerunderdanigſte ladet anholde, at han fra Rigens „Raads Beſtilling maatte med Kongelig Naade entlediges og „dimitteris, hvilket hannem og af Kongelig Maj. Anno 1627 naadigſt er „bleven ſamtykt og bevilget.“

275.

Danmarckiß Riigis Raad Samdtlig till hande. [A.]

Wii Erfhaarer vdaff Ederß Skriftlige Vota dii fleeste derhen at haffue nerrid dirigerit, at Chanseleren H: Christian friiß, Chanseleren Jacob Wlfeldt, H: Albredt Skeel[1]) og Hendrich

---

[1]) Albert Skeel til Fusingø, (en Søn af R. Raad Christen Skeel til Fusingø, og Margrethe Brahe) blev født paa sin Fædrenegaard d. 23. Nov. 1572. Fra det 11te til det 13de Aar gik han i Viborg Skole, og var sat i Huset hos Rector M. Chr. Reff. Han var derpaa igien et halvt Aars Tid hiemme, indtil han, omtrent 14 Aar gammel (1586) af sine Forældre blev skikket til Strasborg, hvor han studerede i to Aar. Efterat have giennemreist og beseet Tydskland begav han sig til Italien, hvor han blev i 3 Aar „for Sprogets og sine Exercitiers Skyld"; derfra til Frankrige, hvor han opholdt sig i to Aar, og kom endelig hiem, i sit 22de Aar, efter at have tilbragt henved 8 Aar udenlands. Et halvt Aars Tid derefter kom han til Christian den Fierdes Hof (1594), og blev antaget blandt Kongens „daglige Opvartere, som da kaldtes Jagt-Herremænd." Under denne hans Tieneste udsendtes han som Hofmester med Kongens Broder, Hertug Ulrich, paa dennes Reise og Ophold i Frankrige, England og Skotland; hvilket varede næsten 2 Aar. (J. Borchardsen. H. Ulrich havde tidligere, 1588, været udsendt til Straßborg. Ny D. Mag. IV. 167.) Efter Hiemkomsten blev A. Skeel udnævnt til Kongens Hofskienk, og fulgte ham siden paa adskillige Reiser og Tog, baade til Lands og til Soes — blandt andet paa Reisen omkring Nordcap (1598), „paa hvilken Reise han var Skibscapitain." Han blev brugt i adskillige Ærender og Gesandtskaber i Tydskland, Polen og fl. Steder; tog efter 7 Aars Tieneste sin Afsked fra Hoffet (1601), og blev af Christian IV. „for hans troe Tjeneste" forlenet med Riberhuus, hvilket Lehn han (som vil være et sieldent Tilfælde) beholdt til sin Død, eller i 38 Aar, og efterlod sig som Lehnsmand et hæderligt Minde. 1601 den 5. Jul. ægtede han Jomfru Birthe Friis, „som da var i Dronning Annæ Catharinæ Jomfrukammer", og havde med hende 12 Børn. Ogsaa efter den Tid ledsagede han Christian IV. paa adskillige Reiser; saasom til Brandenborg, og 1606 til England (som Marskalk; om denne Reise, og Kongens øvrige Følge, s. Hoffmanns D. Adelsm. I. 39. 40.) 1609, „da Compagnierne først bleve oprettede her i Riget", satte Kongen ham til „Ritmester over den gule Fane i Jylland"; og han førte dette sit Compagnie i Krigen med Sverr. 1611—12 (Breve fra ham til hans Hustru under denne Krig, s. Ny D. Mag III. 43. 46. 49. 50.) J A. 1616 slog Kongen Alb. Skeel til Ridder i Colding, og udnævnte ham til Rigets Admiral; hvilket Embede han efter 8 Aar (1624) maatte nedlægge for en ham paakommen stor Svaghed i Benene. Efter nogle Aars Sygelighed døde han 1639 den 9. April paa Riberhuus, i sit 67de Aar, i sin Svigersøns Mandrup Parsbergs Arme. Ved hans Dødsseng vare, efter den Tids Brug, foruden hans Hustru, hans to Døttre, hans Svoger Peder Lange med Hustru, og Datter, ogsaa Fru Margr. v. Buchwaldt, Biskoppen, Apothekeren i Ribe Johan Pouch, med flere andre Folk tilstede. (Liigpræd. af Dr. Joh. Borchardson, Biskop i Ribe. 4.)

Randtzou tiil den formente friidtz tractation med keysseren Skulle brugiß. Saa eptherdi uy samme gaadt folck dertil tienlig befinder, saa skall di samme sig holde ferdige, at dy sig paa reisen kan forfoie, Naar og huor ded sig saa foie kan. Valete.

Aff koben den 28 Apri. Año 1628.

Christian.

275.

Danmarckis Riigis Raad till hande. [A.]

Kongen forlanger Raadets Betænkning om, hvorvidt der skulde være Anledning til at indremme en Vaabenstilstand under Fredsunderhandlingen, hvilket han ikke anseer for raadeligt.

Eptherdi concluderit er, huem huoß friidtz tractationen brugis skall, naar den epther den Allsommechtigstis uelbehaag skall stillis udi werck. Och uy erre uiis paa, at forend dertil enten tyd eller sted aff fiinden indrommiß, Alt daa bliffuer taalid om Stilstand, oß dermed at opholde och Ruinere, dennom og derris faarnuther derymod at liberere, och at dii distebedre derris intent paa andre steder kan sette y uerck, huorfor Riigenß Raad in hoc punctu enhuer a parte skrifftlig med et ord eller thu oß derris mening skall laade forstaa.

Der uyl gorris anordning at hueß Oll, brod och andit paa ded tog paa Riien*) medgaar kan compleris.

Aff koben: den 29 Apri. Año 1628.

Christian.

---

*) Rygen. Rigsraadet fraraader i en Indstilling af 6te Mai paa det stærkeste det Angreb paa Rygen, hvortil Kongen vilde have Victualier af „Proviant-huset". Der anføres, at „efter visse Kundskaber" dette Land nu er besat med 5000 Mand; og man vilde af hvervede Soldater til dette Tog i det heieste kunne stille en lige Styrke. Blev denne slaaet, „da syntes det med Danmarks Krone slet at være ude." Paa de „udskrevne Bønderknegte, som imod deres Villie af Landet udføres, kunde man ikke forlade sig, forend de bedre til Krigsbrug bliver vant." At blotte Landet ganske for det heist nødvendige Forsvar, ved at bortsende alt hvervet Folk, vilde være meget farligt. Da Stade nu var i Fiendens Magt, kunde man vente at de med det første vilde angribe Krempe og Glückstadt o. s. v. Kongen udførte imidlertid (i Jun. og Jul. Maaned) som bekiendt, sin Plan, at undsætte det af den keiserlige General Arnim beleirede og haardt betrængte Stralsund, hvilket ogsaa lykkedes, uagtet alle de Anstrengelser Wallenstein, (der selv den 7. Juli ankom til Leiren) giorde, for at faae Staden i sin Magt. (Jvf. Jahn, II. S. 403—409). Efterat Wallenstein den 24. Juli havde ophævet Beleiringen, og 8 Compagnier

277.

Danmarckiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Kongens Instruction og Erklæring angaaende samtlige Punkter, som ved Fredsunderhandlingerne med Keiseren maatte komme i Betragtning.

Worriß erklering paa dii Puncter som Riigens Rad skulle med-giffniß:

1. Naar en Erliig och secker friid bliffuer concluderit, Saa uyl uy in punctu afffkaffe kriigsfolckit, saauiidt ded udaff festingerne kan mißtis.

2. Den Redderserixiske kreiidtz epther key: meening at kuytere, ded uaar oß och uorris till Ewig tiid for neer, vden at hand kunde beuysse nogit ymod statuta imperij at uere skeed, Mens eptherdi yngen aff oß kan eller bør at uerre siin egen dommer, Saa uille uy oß in illo passu kon: udi Spannien, kon: udi fran: och kon: udi Polens Juditio submittere, paaded key: disteminbre sig skall haffue at be-suerge.

3. Stiffterne pro me & heredibus at qvitere kan uel skee, qvatenus ad meam personam, mens pro natis nogit att loffue, hoc est inauditum neque honestum. Och om uy endskønd sligd uille ind-gaa, denne tiidtz wiilkaar nogit at favorisere, Saa tor ingen tencke, at dy sig in illo passu med uorriß samtycke allene lader Reie, menß uil haffue at Børnen sielffuer sig derpaa skal Re-verssere.

Huorlediß oß ded nu uille anstaa, worriß Børn enten med gode eller wnde dertil at disponere, ded forstaar hver erlig mand nocksom.

4. Mange tonde guld at vdloffue, Seer uy ingen middell tiil, Om worriß och Cronens pardt nogen tiid skall bliffue indløst, och uy skal salvere uorriß gode naffn och richte.

5. Ded at affsta, som H: aff Brun: oß lenge for denne kriig er skiildig bleffuen, seer uy inted ex qvo capite key: kan miscere privata

---

svensk Fodfolk den 27de vare ankomne til Undsætning for Stralsund, affeilede Christian IV. den 31. Juli herfra, for at giore et Anfald paa de pommerske Kyster. (Jahn, S. 409—12.)

Publicis, icke heller neen ny nogid simile at kunde alligeris in ullo tractatu.

6. Med Biskopen aff Brehmen bliffuer gaat at handle ymod sinem tractatus.

7. Naar her: aff Lyneborg demonstrerer oß allene uerre in causa, at hanß Land er Ruinerit, Saa skall derpaa nyder bliffue suaarid.

8. Jmod det huß Østerig haffuer ieg aldrig giort nogen forbundt, haffuer ded ycke heller udi Synde, saframdt norriß huß och familie for ded samme kan bliffue assecurerit.

9. At dii vdaff friidden skulle luckis, som oß enten tiendt haffuer, eller weel affectionerit enten uerrid haffuer eller endnu erre, ded er nodus gordianus, huoraff man ingen exempel skall kunde finde udi nogen friidtz tractation.

Paa kobenhaffuen den 7 Maji Año 1628.

Christian.

278.*)

Chanseleren H: Christian friiß tiil hande. [B.]

Om Medicin, som Prindserne Frederik og Ulrik, efter Lægens Forskrift, skulde beqvemme sig til at bruge, endskiøndt de nødigen vilde. Kongen vil, det snareste muligt, sende Hertug Ulrik til Kongen af Sverrige; og saae helst at Enhusen (Ovnhausen) ledsagede ham.

Eptthersom *D. Arnisenius* [1]) formener at uerre fornøden at her: frederich och her: wldrich udi denne tiid brugte nogit, Och hand ued, at dii inted gierne uil deran med en god uillie, Och ieg inted kan uerre tilstede, førend paa Mandag middag, mueiigdt naar D: mener dennom at skulle aldt haffue brugdt medicin, Huor(for) du dennom skaldt siige, at dii dennom dertill accommoderer [2]).

Och eptherdi jeg achter her: Wldrich til kon: y Suerrig nu strax at forskicke, saa skaldtu med Stadtholderen taale, huilckid aff Skiiben først ferdigdt kan bliffue, som hannem kan føre offuer.

Jeg taalede med dig siiste Gang om en som hannem kunde følge,

*) Efter Klevenfeldts Affkrift af Originalen.

[1]) Kongens Livlæge, Dr. Henning Arnisæus. (s. ovenfor S. 76.)

[2]) Hertug Frederik (f. 1609) var paa den Tid 19 Aar, og H. Ulrik (f. 1611) 17 Aar gammel.

om Enhusen[3]) endelig icke kunde biie, paa huilcken uill tenckis, at hand er tilstede naar Gud uil jeg kommer, saaframdt at samme Enhussen er forreesset eller forreisser. Vale Aff frede. den 17 Maij Anno 1628.

Christian.

279. [A.]

Resolution

Paa den Land Zaalmeisters Bestilling.

Paa Radtzens betenckende, Iffuer Wiind[1]) tilstillid, en Landtzens Zaalmeister att bestille[2]) er denne vorriß Erkleering: At samme officium

---

[3]) En tydsk Adelsmand, Oberstlieutenant af Artilleriet, Mor. Herm. v. Öynhausen. I April 1630 siges om ham i en tydsk Instruction af Christian IV. for Pros Knudsen, at han var „Unsers Hrn Sohnes, Herzog Ulrichen Liebd. vor einen Hoffmeister adjungiret.“ Han fugte ogsaa senere, 1633, Hertug Ulrik, da denne gik i saxisk Krigstieneste. (jvf. N. D. Mag. I. S. 222.)

[1]) Iver Vind, til Norholm, en Søn af Jacob Vind til Grundet, og Else Høg, Broder til den bekiendte Rigets Raad og Admiral, Jorgen Vind, var født i Roskilde, d. 1. Jun. 1590 (D. Mag. III. p. 222.) Han tiente 9 Aar i Cancelliet, 1612—1621; blev d. 13 Dec. 1626 af Christian IV. antaget til Oversecretair i Cancelliet, og afgav skriftlig sin Ed for Kongen i Hovedqvarteret Stade, d. 14. Dec.. (Hans aarlige Løn var 300 Rdlr. in specie; desuden 30 Rdlr. Spec. maanedlig og Foder til 2 Heste.) Denne Bestilling forestod han i 18 Aar fra 1626 til 1644, da han blev udnævnt til Rigsraad. Han døde, som Befalingsmand over Dalum Kloster, i Odense d. 17. Febr. 1658, og ligger begravet i Dalum Kirke, i et Capel, som Christian IV. 1646 under sin Nærværelse i Kirken skienkede ham til arvelig Eiendom; hvorimod han gav 400 Specie Rdlr. til den forfaldne Kirkes Istandsættelse. Hans Hustru var Hedvig Skinkel, d. 28. Juni 1667. (Klevenfeldts Samlinger.)

[2]) R. Raadet havde allerede i en Betænkning af 6te Mai om Midlerne til at lønne de hvervede og andre Krigsfolk, som udkrævedes til Landets Forsvar, og hvortil den af Stænderne bevilgede Contribution ikke var tilstrækkelig, fundet det nundgaaeligt at „forhøie Tolden og Accisen, saa høit og meget, som disse Rigers Undersaatter uden deres totale Ruin kunde efterkomme.“ Forhøielsen var ogsaa, som nedenfor vil sees, drøi nok; endskiondt Raadet derhos fandt sig nødsaget til at erindre om, at det maatte være Kongen bevidst „udi hvad stor Armod og Elendighed alle Stænder formedelst denne langvarende og farlige Feide ere geraadne; saa ogsaa den meget ringe Handel „og Trafique, baade til Lands og Vands, som nu er udi disse Lande, som „dagligen jo mere og mere falder og aftager, saaledes at fast ingen Pendinge „mere komme ind udi Landene.“ Raadet stillede derhos den Betingelse, „at Kongen vilde reversere sig, at den nu saaledes forhøiede Told og Accise, som tilforn ikke har været udgivet“, ikke skulde vedvare længere end til Krigens Ophør. (En saadan Revers, som i Originalen haves, udstedte Kongen den 15de Mai). I den Anledning foreslaaer Raadet Ansættelse af en „General-Krigs-

udi denne tiid er heel tienligdt, Paaded uorris Renthemeister inted med contributionen haffuer at skaffe, uyder end med den norre Lehn och kobsteeder Vdgiffuer. Mens eptherdi uy oß prima fronte udi samme officii forretning inted kan rette, saa maa uy derom bedre informeris, forend uy oß totaliter derpa kan Resolvere.

1. Huorlediß Eeden skall liide, och huiß commando hand skall følge.
2. Om hand skall lade indkreffue contributionen, meñs hand derfor skall staa.
3. Om hand Skall laade indkreffue Maadskatten[1]), og staa for denß udgiifft.
4. huilcken paardt aff Armeien hand skall contentere och igen forsterke (forstrække?) och følge naar behoff gorriß.
5. Om folckid, som langdt herfraa commanderis, skall søge hannem eller hand dem, naar dy skall betaalis.
6. Eptherdi hand sig udi Malmø skall lade fiinde, Och allestedtz y uerden brugeligdt er, at Zaalamdtiid och Justitien er sammen, huorfor, om Riigit udi denne tiid med samme pladtz er tiendt, daa nil der anstillis en kriigsſregering, besaat med eñ dichtig president, fornunfftige Ascessorer, en god Audithor och en tro Secretario, som udi dy sprog kundig er, som dy Nationer, heer tiene, forstaa kan.

Aff koben: den 5 Julij Año 1628.

Christian.

Zahlcommissarius", til hvem de til Krigsudgifterne bestemte Toldafgifter og andre Paabud, af Toldere, Skrivere og Andre kunde indbetales; en Rentemester (hvortil Niels Krag foreslaaes) maatte tillige forordnes ved Siden af denne Commissarius; og Anvendelsen af Pengene skee efter fælles Disposition og Overlæg med Rigets Marsk. Af Kongens Revers sees, at Toldforhoielsen var det Dobbelte mod tilforn af alle udførte Vare; af det Indførte skulde svares tredobbelt Told, undtagen Viin og andre Drikkevare, som skulde betale dobbelt Told. Desuden skulde de som udtappe Viin betale i Accise af hver Pot 2 Skilling; af rhinsk Brændeviin 4 Skilling, Aquavit 8 Skilling, af fire Potter godt Øl en Skilling; et Slagtenød 1 Rdlr.; et Sviin, Lam, Kalv, 4 Skilling, ꝛc. Hermed var ikke meent, hvad Enhver slagtede til eget Behov; Silkevarer, Speccrier og Andet, som Adelen til eget Forbrug lader indføre, var ligeledes fritaget for Toldforhoielse.

[1]) En Madskat i Anledning af Krigen var udskreven den 13. Jan. 1628, og en Pengeskat den 18de Febr. Atter fulgte en ny Madskat den 18de Mai, og en tredie den 8de Sept. 1628; ligesom en ny Pengeskat under samme Datum. (Jvf. Jahn's Efterretn. om de i 1627, 28 og 29 udskrevne Krigsskatter. II 538—540.)

280.

Riigenß Raad som y koben: erre till hande. [A.]

Om den tydske Overste Hüneckens Rytteri, og dets fremtidige Bestemmelse. Kongen ytrer sit Mishag over at Fienden har kunnet bemægtige sig en Gallei ved Assens, og sender et andet Skib i dens Sted.

Ederß skriffuelse haffuer ieg ydag bekommid, och deraff ederß betenckende om hiineckens[1]) Riiter forstanden[2]). Huorpaa uy eder icke uylle forholde, at naar y samdtlig foreeniß om en pladtß, huordthen samme Riiter med nogit fodfolck, uel commanderit, kan gaa, Riigit til tienyste, at uy da dermed erre contant.

Den galleiiß occupation ued assens eradjter uy at uerre sked aff den store fliitighed, uorre Capiteiner och søfolck følger.

En aff pinasserne sender uy nu fram hermed, som kan brugiß huor som den best tieniste gørre kan.

Sønderlig anfald kan paa siin inted skee om samme gaaley endskøndt er tabdt, saaframdt dy udi landid uyll gørre nogen modstand, Befaalendiß eder hermed gud y himmelen. Aff wolgast den 10 Au: Año 1628.

Christian.

Bliffuer hüneckenß Riiterii uel companierit saa laader myt lyffcompanie till hest ickun gaa med.

Tillæg til Nr. 280.

Rigsraadets Svar paa Kongens Skrivelse.

Allernaadigste Herre,

Efftersom Eders Kong. Maytts Naadigste Skriffuelse til oß formelder, att naar vi samtlichen kunde forenis omb en Sted och Platz, huor Hiinnekens

[1]) Chr. Friis, Statholderen Frantz Ranzau og Levin Marskalk fik Brev d. 21. Juli 1628 om nogle Klenodier, som Kongen havde tilstillet Frantz Ranzau, for at sættes i Pant til „Christoffer Hunnecken, Vores bestilte Overster", og Overste Orseller, for nogle Tusinde Mand at bringe tilveie til Kongens Tieneste. Disse Klenodier skulde imidlertid gives fire derfor ansvarlige holstenske Adelsmænd i Giemme og Forvaring. (Siæll. Tegnelser.)

[2]) Den her omtalte tidligere Betænkning af Raadet er ikke forefunden; men derimod et Svar paa nærværende Kongens Skrivelse, dat. 21. Aug. 1628, og som sædvanligt i stærke Udtryk rettet imod Kongens krigerske Foretagender. Dets Indhold og Udtryk ere af den Art, at det kan fortiene heelt at meddeles.

Rytter med noget vel commandieret Fuodfolk Riget til tieneste kunde employeris, daa vaar Eders Mäiestat naadigst content der med. Huor paa er denne vorris underdanigste erklering: Att Eders Majtt somb en hoy af Gud begaffuen [1]) Herre nochsom selfuer kand eracte, att med den ringe mact, somb udi dette Rige er att til Vey bringe, ingen entreprise eller indfald kand skie, med mindre end mand ville fattigt Folk slet hazardiere [2]), och der til med ruiniere y grunden di andre fattige Folk, paa di steder, somb indfald skede: Thil med blotte och fratage disse obrige och beholdendis Prouintzer ald fornøden Defension, omb medlertid (det Gud Naadeligen affvende) nogen indfald skede. Thi her er nu ingen videre fremmed Fuodfolk y Landet, uden en Deel af Slamensdorffs Regiment, som icke formedelst Findens Approchement kan ombæris af Fyen eller Sambsø. Hiinnekens Rytter ere mal content, och en stor Part disarmerit og foruden Heste. Landfolket er forsagt og vilradige [3]) formedelst den Nederlag, som Eders Maytt haffuer lidt udi Pomeren. Huorfor vi underdanigst effter den Eed, som vi Eders Maytt, och Riget med, plictig er, ville Raade Eders Kong. Maytt med det Første at begyffve sig med disse unge Herrer hiemb til Rigit igien, med alt huis Fodfolk endnu beholdendis er, anseendis fornemblich at Eders Majstat med det ringe Folk icke kand udrette nogett imod den store Mact, som Keiseren paa di steder haffuer; och dersom Eders Maytt end skont kunde impatroniere och bemechtige sig nogle Steder, saa er det dog intet y Lengen at erholde. Her foruden ville Eders Maytt considerere den store Perickel och Fare, som Eders kongelig Person, og disse unge Herrer udi settis, endoesaa aff Eders Majstat Egen Cauallerij; thi naar di venter sig ingen Penge miere, tør di saa snart deserere Eders May. och accordere med Finden. Siunis oß derfor underdanigst det beste middel, att Eders Mastat opdrager Kongen af Swerig Ringreffuens Rytter, effterdi disse Lande och Riger intet formaar att underholde dennem, och intet tilsteder demb, att komme her udi Riget miere; befryctendis storligen att dersomb dett skier, at Landet totaliter skall ruineris och Eders May. ingen Contribution til Flodens udredning skulle kunde

---

[1]) I Udkastet var forst skrevet, og siden udslettet og forandret: „en forstandig Herre."

[2]) I Udkastet forst: „fore fattige Folk slet paa Fleskbencken" (auf der Fleischerbank.)

[3]) I Udkastet forst: „och ilde til fredtz."

komme, med mere Bleilighed, somb deraff kunde causeres. Derimod kunde Eders Maytt lade begere aff Kongen af Sverig, naar Rytterne til Pryssen nu strar bleff offuersent, att hand paa Foraaret ville undsette Eders Maytt igien med 4000 Mand til Fuodtz. Huad Hönnickens Rytter belangendis er, kunde Eders Maytt deraff beholde 4 Compaignier, och ingen videre fremmed Rytterij antage.

Belangendiß Honnekis Ryttere ville vij til eders Mayest: lyckelig hiemkompst remittere, och vnsche eders Mayest: under gudtz protection. Datum Kobenhagen den 21 Augusti 1628 [4]).

281.

Jacob Friviile till hande*).

Jacob Frivile skal ved det franske Hof bevidne den gamle Dronning (Marie de Medici) sin Herres vedvarende Affection, og anmode hende om at tilskrive Infantinden (Isabella) i Nederlandene, for at formaae hende til navnligen at opgive den, som havde udspredt en falsk Efterretning om fornærmelige Ord, som Kongen skulde have yttret (formodentlig om Infantinden.)

Memoriall pa vorriß tiener Jacob friivile [1]).

Eptherdi vy udi mange mader haffver fornommid, H: Ker: den gammel dronning udi franckerige oß vel at verre Affectionerit,

---

[4]) Der findes endnu en Betænkning af Raadet, dat. 2. Sept. 1628 paa forskiellige Punkter, som Kongen havde indgivet til Raadets Erklæring (følgeligen efter Skrivelsen af 10. Aug. 1628); deriblandt om Hüneckens Ryttere; „om de skulle bruges, aftakkes, eller videre underholdes.“ Raadet beraaber sig paa Landets Uformuenhed til at kunne underholde flere fremmede Krigsfolk, end de nødvendigste, og andrager indstændigst paa, at Kongen heller ikke vil antage flere Fodfolk, end de **7000** Mand, som engang ere bevilgede. Det vil være umueligt at paalægge anden Krigsskat, end den allerede for dette Aar udskrevne Penge- og Madskat; og man tør neppe vente sig at denne vil indkomme af det mere og mere forarmede Land; da den beløber sig paa hver Bonde, foruden anden Udgift og Tynge, der paalægges dem, ni Gange saa høit som deres almindelige Skat pleier at være. Man vilde desuden have ringe Tieneste af bemeldte Ryttere, dersom noget fiendtligt Anfald skeete; da den største Deel af dem ere ilde udrustede, endeel have ingen Heste, og næsten Alle ingen Vaaben, m. m.

*) Af en Afskrift efter Originalen, i Danske Selskabs Samlinger.

[1]) Han maa have været et Slags residerende Agent for Christian IV. i Paris (fra 1626.) „Jacob de Friville“ fik aabent Brev, dat. Wolfenbüttel, 30. Mart. 1626, hvorved han „bestilles og antages til at forrette Kongens Hverv og Ærinder i Frankrige, eftersom det ham befalet vorder“; samt „flittelig hvad Nyt sammesteds forefalder ved visse Leiligheder avisere.“ (Sixll. Register.)

Saa skall vorris tiener for sliig H: Ker: gode Affection paa vorre vegne betacke och vyder contination aff Hinder begere, sa och H: Ker: pa vorre vegne Assecurere. paa aldt ded vy vyde att H: Ker: kan verre till Ehre tieneste og Welbehag.

Derhvoß skall Hand aff Hin: Ker: begerre, att Hun H: Ker: Infantinnen wille tilskriffve och begerre, at den person motte neffniß, som dii ordt hørdt Haffver, at vy slig en gammel ****[2]) icke ville Haffve Hvoß friidßtractationen: saa thviffler vy inted att jo Hin: Ker: Infantinden vel skall erfhaare at sliigt aff oß aldriig er tenckt megit mindre sagdt, Thii ded er Gud y Himmelen och hvar erlig man bekendt, at ded aldrig haffver verrid vorriß maner, saaledeß at tale om gemeene folck, end at siige om sliggen persohn, med hviß forfeeder vorriß foreldre saog vy sielffver haffver leffvid udi stor correspondens og fortroelighed.

Saa eptherdi sliigdt deres begge Ker: till et Ewig och berømmeligdt Naffn gerjicher, at sligge skandtgester faar derriß tilbørlig lon, saa forseer vy oß derfor distomehr til Hin: Ker: Dronningen udi franckerige, at Hun sig herudi inted graverer, menß oß udi vorriß begering Wiilfaahrer, H: Ker: skall verre forseckrid, at vy altiid ygen vill gørre ded som H: Ker: til Ehre, tieneste och velbehag verre kan.

Aff Københaffn den 1 Sept. Anno 1.6.2.8.

Christian.

282.

Danmarckiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Kongen har, som han mener, fundet en heel Deel Artikler forbigaaede i Raadets Anordning angaaende Toldens Forhøielse, og giør dem Erindring.

Wy haffuer aff Riigenß Radtz erklering fornommid at dy sanydt denne tydtz tilstandt haffuer kund taale, haffuer giordt anordning om tollens forhøielse, Mens eptherdi uy befinder en ster haab Poster Derudaff att uerre glemdt, som endnu uyll haffuiß udi acht, saa uyll sliigdt endnu haffuiß y acht.*) Aff køben: den 4. Sep. Año 1628.

Christian.

---

[2]) Her findes i Affkriften en Figur eller et Tegn, der skal betyde en eller anden Forkortning, (uden Tvivl paa et Uqvemsord) som ikke videre kan opløses.

*) En original Erklæring herpaa af Raadet er dat. den **3die** Sept. saaledes at enten dette Datum, eller det under Kongens Brev, maa være urigtigt. Rigs=

283.

Danmarckiß Riigiß Raad som heer tilstede erre til handen. [A.]

Om Tropper at overføre fra Siælland, Skaane og Smaaøerne til Fyen, for at forsvare dette Land imod Fienderne, hvis en streng Vinter skulde give dem Leilighed til et Overfald.

Eptherdi dette Land for fiindenß offuerfald sig allene att Defendere inted er Bastant, om gud y himmelen oß med en streng languarende Wiinter hiemsøge uyll, huorfor ded kriigsfolck till hest och fodtz som y sieland, Skane och smalanden er, saoch en deell aff samme Landes Vdskud, uyl føriß heeroffuer till den tiid man erachte kan, att man dem haffuer behoff. Menß eptherdi sliigdt at sette ynerck icke er saa leet som ded er saagdt, sa haffuer uy udi tyde uillid laade hiidkalle den fiinske Aadell med dennom ved Riigens Raad som in loco erre, at laade om eptherfolgende puncter taale[1]); huad dii nu paa samme puncter sig erklærer, ded haffuer dii oß att Referere, huorhuoß dii oß ochsaa derriß mening skall lade forstaa.

1. Quo anni tempore man dermed begiinde skall, saat man huercken for tiilig eller for siildig dermed begiinder, eller ded ganske forsømmer[2]).
2. At haffue Skuder och baader dertiil ued handen, saat man icke tager feiil aff dem.
3. Strax att antegne kuaarteren, uden uyld, huor folckit skall henleggiß, och diidhen forordne foderaiiñi och Viueres, saat ingen disorder foraarsagis naar dy ankommer.

---

raadet forklarer: at den bevilgede Forhøielse af Told og Accise er sat paa de Species, som man ansaae det at være taaleligst for »de fattige Undersaatter." At udvide den til flere Poster og til reent uundværlige Varer, vilde være en ulidelig Byrde, ødelægge al Handel, formindske baade Told og Accise, og reent forarme baade Kiobmænd og Bønder.

[1]) Raadet besvarede disse Punkter i en Erklæring dat. Nyborg den 9. Oct. 1628 (underskrevet af J. Skeel, Jacob Ulfeldt, Albr. Skeel, Mogens Kaas, og Claus Daa.)

[2]) Efter Raadets Mening, kunde Krigsfolket fra Siælland befales at være i Korsør, den ene Halvdeel den 15de, og den anden den 17de December, for at sættes over til Slibshavn. Skuder og Skibe skulde Lehnsmændene i Siælland og Fyen bestille og befale, at være til Rede i Korsør den 7de Decbr., og tillige underrette Eierne om, »at de for hver Reise skal have 10 Courant Mark.«

4. Wisse folck at ordinere som styckerne, munitionen och huad dertiil hører, skall fremføre och derhuoß bliiffue[3]).
5. Paa dy steeder, folckit samliß skall, at forskaffe brendeuyd for Wachten och fordegarden, langhalm til hiitter, och foder till att ligge paa, icke allene till dem, som hiidkommer, menß till dem heer er, eptherdi fast alle maa der nerre och landit Defendere, och man ynted uyde kan huor lenge eller stackit det waare kan.
6. At tencke paa middell tilat bringe penning tilueye, huormed man folckit kan bringe paa beenen, naar man dem bruge uyll[4]).

Aff Niiborrig den 8 Octobris Año 1628.

Christian.

284.

Riigenß Chanseler Jacob Wlfeld tiil hande. [A.]

I Anledning af den Frygt, som de Fleste leve i, for et Anfald af de Keiserlige, dersom det skulde falde i en streng Vinter, anfører Kongen sine Grunde, hvorfor han holder det for usandsynligt; men derimod, om saadant indtræffer, snarere vilde benytte Leiligheden til et Indfald i Hertugdømmerne.

Discursus Senatoribus Regni tradendus.

Den største deel her y Riigid er y den meening at ded pa underskedliige steder skulle periclitere, om der kommer en sterck frost pa handen; sed ego contrarium sentio ex illo, at om alle, som kan riide, gaa eller kriibe, uil med hinanden fordt, och gørre den Deel dy bør at gørre, om ded endskondt nogid snurdt ankommer, saat man kan

3) De Stykker, som behoves, maatte tilsoes fremsendes til Middelfart, „og med dem nødtørftige Connetabler, og en dygtig Toimester, som overalt kan commandere." Rigens Marsk, med Commissarer og Lehnsmænd, skulle tilsige Præster og Fogder, hvad Heste der behøves til hvert Stykke, og hvor de med dem skulle møde o. s. v.

4) Raadets Erklæring er: „At der er ingen andre Midler hertil, end af Contributionen og Tolden." Man maatte derfor strengelig befale og drive paa, „at enhver med det allerførste lader fremkomme hvis han end resterer; og at Niels Krag tilskrives, at han ikke alleneste til den 10. December holder saa mange Penge inde, som Folket kan bringes paa Benene med, men ogsaa tager med sig over til Fyen halvtredie Maaneds Lønning til alt Folket." Der maatte sørges for, at fremdeles rigtig Besoldning og Lønning udredes til Folket — at ikke det, som var forordnet til Landsens Defension, skulde blive Landenes Ruin, dersom saadant Folk ikke skulde blive contenteret." Man havde Exempel for sig i det Folk, som tilforn havde været indquarteret i Fyen, og hvorover Undersaatterne endnu høiligen beklage sig.

komme op med 10, 9 eller 8 thussind man, unde og gode, och gud y himmelen vylle giffue syn Naade till at Issen uille berre, da fiick man nest gudtz hielp nell landid fraa finden igen indtill Danneuerre.

Ratio

1. Naar her sker nogen forgadering, da meen finden sliigdt at skee aff fricht for hannem, huilcken meening man med fliid skulle augere.
2. Wiil dy Pacem tractere, enten Realem eller Fucatam, da skeer ded Hieme, paa huilcken tiid dii meener siig fra Riigid heel sycker at uerre.
3. Fiindens folck y Judtland er mal contant. och er inted formodtlig derfraa att enten kunde eller turde føre fraa.
4. Ded folck for kremppe, glyckstad och y den eyen tager hand inted derfraa, eptherdi garnisonerne sammesteds erre temmelige stercke: hanß folck udi Pommeren er langdt fraa handen.
5. fiik man den ringiste fod udi førstendemmid Daa skulle ded giffue sligge extraordinarias mutationes qvod nihil supra; qvare concludo, bedre at uerre att tentere nogit om Juletyd, end y hundedagen.

Nyborrig den 9 Octobris Año 1628.

Christian.

285.

Til Frederik Urne.

Angaaende et i Sundet anholdt lybeksk Skib, som indtil videre Oplysning skal sendes til Kiøbenhavn.

Friderich Urne med Tolderen udi Øresund skal til sig lade kalde den lybske Skipper og hannem befale at begive sig med sit Skib til Kiøbenhavn, sammesteds at forblive indtil han faaer Beskeen fra sine Rhedere om samme Skib med andre, uden dette Riges Præjudice, kan losse. At nu sligt af Skipperen efterkommes, som forbemeldt er, saa skal han derpaa her stille Borgen, eller og borge for sig selv, og med Skibet sendes op til Kiøbenhavn.

Cronborg den 3 Novbr. 1628.

Christian.

286.*)

(Kongens egenhændige Quittering for 10 Rdlr. af Øresunds Told.)

Den 3 Novembris Anno 1.6.2.8.[1]) haffuer Jeg annammit ty rixdaler aff tollerne udi helsinger, som dennom vdi derris Regenskab skall gaatgorris.

Christian.

287.

Danmarckiß Riigiß Raad som Nu tilstede Erre till hande. (A.)

Da Kongen, under visse Betingelser, har forundt den udvalgte Prinds Christian Malmøhuus, med dette Slots underliggende Lehn, og han nu begiver sig derhen, vil Kongen have en Revers udstedt af Prindsen, at han vil efterkomme alle foreskrevne Vilkaar, hvilken Raadet skal affordre ham.

Epthersom wy for fordt tiid siiden uorriß elskeliige kerre Søn Prindtzen haffuer forundt Malmohuß med dessen vnderliggende husse och leen[1]) paa nisse maade och maanehr, epthersom worriß udgiffuen hand derpaa vduysser: Saa eptherdi h. k. sig nu derhen begiffuer, och ny norriß faaderlige tilsaun Realiter haffuer effectuerit, Saa nyl ny derymod haffue h. k. Revers, at alting som derudi begrebben er, aff h. k. faast och wbrødeligens skall bliffue hollid och eptherkommen. Huilckit y h. k. paa norre negne skall berette, och sliggen Revers af h. k. foddre och den oß strax laade tilhande komme. Valete Aff køben: den 20 No. Año 1628.

Christian.

288.

Til Frederik Urne.

Anordning om Hofholdningen, der i nogen Tid skal være paa Kronborg, og om Hertug Frederiks og H. Ulriks Værelser paa Slottet, m. m.

Efterdi Hofholdningen en Tid lang skal holdes paa Cronborg, saa skal iblandt andet bestilles at Hertug Friderich og Hertug Ulrich

---

*) Af Rentekammerets Archiv.

[1]) Af Nr. 285 erfares, at Kongen den Dag har været paa Kronborg; og man seer, at han maa have behovet Penge, som han ikke havde hos sig.

[1]) Jvf. Slange, S. 639. Schlegels Overs. II. 375. Den 3. Dec. 1628 udgik Brev til endel (19) Lehnsmænd, meest i Siælland: at da Kongen har forordnet og givet Prindsen nogle af Kronens Lehn og Gaarde „som en Deputat", saa er Kongens Villie, at Prindsen „herefter ingen Fortæring skal giøre paa andre Lehn"; ligesom ogsaa at „andre Kongens og Kronens Bønder og Borgere ikke skal besværes med Vognpas, efterdi Landet nok andre store Besværinger paahænger." (Siæll. Tegnelser. XXIV. 201.)

skal have deres Stue der som de pleiede at være imedens de gik i Skole, og skal hver af dennem have sit Sengekammer dernæst op til, hvor inden deres Kammerjunkere skulle ligge og Kammertieneren i Stuen, hvortil Slagbænke skal sættes, som om Dagen kan lukkes; samme Kammerjunkere skal til deres Toi forskaffes Logemente i Byen, saa at ingen Ild til dennem paa Slottet holdes uden den udi Herrernes Stue.

Min Kammerjunker skal logere udi det gewohnlige Kammer, og skal alle Drengene logere paa et Sted, saa at de kan have dem hvor Kammerjunkerne dennem kan finde.

De gewöhnlige Cantzelier skal bruges og ellers ingen Kammere, men alle være lukte uden min sonderlige Befaling. Der skal holdes Taffel paa det Gemak tvert over for Herrerne ud til Stranden.

Kiøbenhavn den 2den Decbr, Anno 1628.

Christian.

289.

Fru Ellen Marsuin till hande.*) [B.]

Om Skiøder paa Gods, som Fru Kirsten har solgt til nogle Adelsmænd, og som Kongen forlanger, at hendes Moder skal underskrive. Kongen beretter om Fredsunderhandlingen, som skal begynde d. 6te Januar.

Kerre Ellen, Jeg sender dig herhuoiß nogle skøder paa nogit godtz, som fyrsten haffuer soldt till vnderskedtlige herremend, huilcke ieg nille, att du skulle vnderskriffue, och dem Stadtholderen tilskicke. Heer staar ded Gud uerre loffuid endnu temmeligdt till; Raadid er nu paa Reiisen hen ad gørre friid, Den Allsommechtigste giffue oß den, som oß tienlig er. Dagen er ansatt den 6. Januarii udj tilkommendes Aar, Jeg tencker, att dy haffuer icke nyld neffne dagen wdj ded gammell Aar, fordi att dy haffuer nerrid red, att derris Skelmsticker kunde inted naa lenge nock till y Aar, Menß nyll begiude ded y January Manid, som dy kan holle vd ded heele Aar. Befhalendiß dig hermed gud y himmelen, aff københaffuen den 9 Decemb. Anno 1628.

Christian.

*) Efter en Afskrift af Originalen. (K. Bibl.)

290.

Frederich Wrue til hande.[1])

Jomfru Marie, som har at bestille paa Cronborg, skal opholdes der paa Slottet, til over Helligdagene.

Eptherdi Jomfru Maarii[2]) haffuer nogit till Croneborrig att gorre och uill hiid ygen, saa Skaldt du holle hinder op, med huad du kandt hitte paa, saat hun inted for hellige dagen kommer hiid igen: hun haffuer den Postuogen fraa Crone: med, om hun begerer den strax ygen, daa kandt du siige att hesten er bleffuen laam. taler hun om andre nogne, daa kandt du siige att dy uill icke age for hiillige dagens skiild.

Aff køben: den 23 Decem: Anno 1.6.2.8.

Christian.

1629.

291.

Meiner herdtzliibe Frau Mutter zu handen. [A.]*)

Da Enkedronningen skriftlig har henvendt sig til sin Søn angaaende et Skib, der var lagt under Beslag i Kiøbenhavn, hvori skal findes Gods, som tilhører hendes Cantsler, og som han beder, maatte frigives: vil Kongen bevilge dette, naar han under Ed beviidner, at det er hans Eiendom.

Freundtliche herdtzliibe Frau Mutter, auß E. L. fohrskrifft fiihr deroselben Chanseler habe ich vernommen, daß E. L. in erfharung gekommen, daß eiine skutte mit seiinem güthteren alhii solthe arrestiret sein; wii auch daß er ein skiiff vermuthed mit seinen güthern belaaden, welches er begerret das es passiiren muge.

Weiil mihr nun in allen muglichen Dingen E. L. freundt Sohnlichen zu wiilfharen gebühret, Alß bin ich friidlich daß selbigem Chanseler seiine gütther (ausgeliefert werden), so uell er beii seiinem Corpor-

---

[1]) Ikke efter Urnes Copiebog, men efter en Affkrift af Originalen. (Danske Selsk. Samlinger.)

[2]) Hun nævnes uden Tvivl et eller andet Sted, som en af Hofjomfruerne hos Kirstine Munk.

*) Efter Langebeks Affkrift af Originalen i Universitetsbibliotheket i Rostock. (1751.)

lichem Eide daar thun wiirdt, daß sii ihm allein, vndt nihmandt anderß, zukommen. Befhele E. L. hiimit dem schüdtz des Allerhögsten vndt verbleiibe dii Zeit mineß Lebenß

E. L. gehorsamehr Sohn

Auff Kopen: den 16 Janu: Anno 1629.

Christian.

292.

Huorepter H. frederich, H. wldrich Och thomaß Null sig skall rette. [A.]

Kongen meddeler sin Instruction, paa hvad Maade Bøsseskytterne (Artilleristerne) til Skibs skulle øves ved Kongens Sønner, H. Frederik og Ulrik, og ved Peder Fall.

Bøsseskøtteren, saa mange tilstede erre, skall deeliß udi tree deell, som her: friderich, her: wldrich og Peder falck skall rette aff paa eptherfølgende maanehr

1. dennom skall uyssis paa ded skiibe som nu leggiß ind udi haffnen ved toyhussid, Att wyske och laade Stockerne.
2. At rette et Stocke, naar et skyb ligger ret eller naar ded heller.[1])
3. At røcke Stockerne ind, och gorre dem faast som dy bør at nerre vdi Søen.
4. At lucke Porten och fornare dem udi en Soegang.
5. At uyske og laade med et taagell[2]) som dertill giort er.
6. At taage lod och krud aff et stocke. Naar nogid skiib skall Riistis eller affriistiss[3]) daa skall En deel aff forbenente Partii nerre derhuoss indtill ded er forrettid, Og folckid deeliss udi dag, saat nogle aff Arkeliimeisterne och dy gamle bøsseskotter er huor (huos) huer aff Parterne, Och skal med dette begindiß Paa tylkommendiß Mandag om gud nyll.

Aff køben: den 24. Janu. Anno 1629.

Christian.

---

[1]) Naar det hælder.

[2]) **Tagl,** et gammelt Ord, (Isl. Tagl) der egentlig bemærker en Hale, Hestehale; ogsaa: Reeb, Toug; her udentvivl en Kost, Visker, af det Slags, som bruges ved Kanoner.

[3]) Naar et Skib skal rustes eller afrustes.

293.

Chanseleren H: Christian friiß till hande. [B.]

Aff dine underskedtlige breffue haffuer ieg fornommid huad for Noua y fra vnderskedtlige steder haffuer, ieg thuiffler inted att io den alsommechtigste herre och gud imponerer huer negotio bonum finem, sauidt ded hans guddommelige naffuen kan komme till Ehre och oß till gaffn.

Den sammenkumst till Wulffbeck[1]) giick gud uerre loffuid ret uell aff, saat uy skyltiß gode uenner ad. Imidlertiid uy uaar sammen, bleff a parte Re: Sue: allehande Stadtlige forslag giordt om friidden at indga med keysseren, dog saa at hand motte haffue directionen derudi, huorudoffuer hand lod mig tilstille nogle puncta, som han mente a mea parte at uerre tienlige till friid, huorpaa ieg suarede mig samme puncter att befinde rationabiles, Mens dii puncta huorpa ieg achtede at gørre friid med keysseren uaar skøndt lenge siiden[2]) sendt

---

[1]) Den anden personlige Sammenkomst med Gustav Adolf paa Rigernes Grændse bestemtes efter en Skrivelse fra den svenske Konge, som Christian IV. modtog den 2. Februar. Tidligere havde Gustav Adolfs Geheime Raad og Sendebud Hr. Christoffer V. Rasch „ligesom af sig selv" bragt et Forslag til et saadant Møde paa Bane. (Slange, S. 653.) Denne beretter, at Christian IV. paa Veien besøgte sin Søn Prindsen i Malmoe; af Kongens egne Optegnelser i Almanakken for 1629 seer man, at dette er urigtigt, da han d. 19de Febr. reiste fra Kronborg lige til Oxenholt ved Smaalands Grændse, og herfra paa en Dags Tid til Christianstad, da Gustav Adolf imidlertid ved et Bud havde begieret to Dages Opsættelse. Kongerne mødtes den 23de Febr. ved Grændsen i Markeryd Sogn i Smaaland. (I Calenderen d. 23de Febr.) „Drog ieg „(fra Oxenholt i Skaane) till Kongen udi Sverrig, och motte han mig y Marcken „vden for Vlffbeck. Gaff ieg thuende Bønder, som uyste mig offuer en Aa, 6 „Dlr." Kongerne vare samlede i Ulfsbæk (som er Præstegaardens Navn) fra den 23de—26de, da Gustav Adolf formaaede Christian IV. til at blive en Dag længere, end han havde agtet. Efter Sigvard Grubbes haandskr. Dagbog, (ved d. 20. Febr.) skulde man antage, at K. Christian om Natten havde taget sit Herberge („pernoctavit") i Oxenholt, imedens K. Gustav blev i Ulfsbek; men Calenderen viser, at ogsaa den danske Konge har ligget disse Nætter i Præstegaarden, ligesom hans kongelige Vert, (hvilket desuden bekræftes ved Gustav Adolfs Ord i det neden foranførte Brev til Oxenstierna.) Han havde vel ellers heller ikke givet fuldt saa store „Giæstepenge." („Den 25. gaff ieg till gestepenning 900 Dl. og 40 Rosonobel aff mit Kammer, og 200 Dl. som ieg laante aff Iffuer Vynd.") Og den 26de hedder det: „Drog ieg fra Vlßbeck til Croneborg, och gaff en Suensk bunde 1 Dl. en Kudsk 1 Dl."

[2]) „Skøndt længe siden": (formodentlig det T. „schon längst.")

till keysseren, fraa huilcke ieg nu inted kunde treede, huorved ded saa bleff [3]. Iblandt andid bleff der sagdt, at hand nille dette Werck til beste, gørre en trefflig diuersion udi Prissen, om ieg nille staa den triidie paardt aff omkostningen. Jeg mente paa myn Wiiß, at uylle hand myn Partie nel, da burde hand ingen friid at tractere med Polacken, som kan gørre keysseren stor biistand y tyssland, huorued hand aquiesserede, intill om morgenen Jeg drog bordt, Saa beginte hand altiing att repetere, och der Jeg reasummerede ded forrige Suaar, och saa at hand ingen rationibus mig demonstrere kunde, huorued hand mig persuadere kunde att indgaa hanß begeering, saa gaff hand sig udi taall och lod ded bliffue derued; haffde han inted ded tydtske Riitherie, hand sende nu nel inted bud epther dem. At

3) At Gustav Adolf kun var lidet tilfreds med Udbyttet af denne Sammenkomst, der var saa godt som intet: seer man af hans Brev til Oxenstierna, (af 25de Februar 1628) hvori Gustav Adolf paa sin Maade fortæller om Mødet, og slutter saaledes: »Med eet Ord: „Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus.” Man seer det tydeligt nok, ved at sammenholde begge Kongers Breve, at Christian IV. ogsaa ved denne Leilighed har yttret sin Mistro til Gustav Adolf og hans Politik med Hensyn til det tydske Rige; ligesom han mere undveg, end imødekom det af G. Adolf »projecterede Forbund imellem Rigerne«; som Christian IV. heller ikke med et Ord omtaler til Cantsler Friis. (Gustav Adolf yttrer sig herom: „Förbundet (svarede K. Christian) måtte ske med Ständernes samtycke; ther wille tiid till. När Jag thette såg, tackede Jagh Gudh, at Jagh fick tiga stilla.”) Han mener derfor at »enten maatte K. Christian have været drukken, da han gav Rasch Commission og Creditiv, eller Rasch maa have været hovedvild, saa han ikke ret har forstaaet Kongen.« (Ovenfor hedder det: „Omsider gaf Kongen i Danmark Rask ett creditiff, och Rask sade, honom wara befalt sammenkomsten att urgera .... så att Jagh tro måste, att ther wore något åt.” Man kunde heraf snart komme paa den Tanke: at det ovenfor S. 302 omtalte Forbund imellem Danmark og Sverrige, i April 1628, hvis Vilkaar ingensteds findes, uden hos Stange, heller ikke er blevet definitivt afsluttet. I øvrigt sees af Christian IV. Skrivcal. 1629 at der i Febr. baade kom Brev og Sendebud fra Gustav Adolf om Mødet. 2. Febr. »Kom Kongen af Suerrigs breff om et »Mode.« 11. Febr. »Haffde Kongen y Suerrigeß tiener *Saluius* audiens »huoss mig, och fyck mad med mig.« — Gustav Adolfs Brev til Oxenstierna er aftrykt (med Forvirring og Feil i Dateringen) i Swederi »Stockholms Magazin« f. 1781, S. 312—14. (Jvf. Nyerups Charakter. af Christian IV. Tillæg S. VII—X, hvor han har meddeelt Stykker af begge Kongers Breve; og hans Beretning om »Christian IV. og Gustav Adolfs personlige Sammenkomster« (Halmstad 1619, og Ulfsbæk, 1629) i Skand. Literaturselsk. Skrifter 1816 og 17. S. 114—126.)

fiinden paa disse lande anslag haffuer derpaa er ingen thuiffuell, menß tilskiibß nogit att gørre, førend ded tøer, ded er hammem forbøden, Och naar ded teer, saa habiß ieg nest gudtz hielp att ded tøer sauel for mig som for hannem, Saaat ded nest gudtz hielp ingen Nod skall haffe, saauidt aff mig kan impedieris. Jag uill holde hannem Wach for hullid, saa er ieg uyß paa Søen: lenge att holle folckid sammen ded kan han inted gørre aff mangel (paa) viueres, som nu hannem offueraldt mangler. Vale Aff køben: den 28 Febru: Año 1629.

Christian.

294.

Danmarckiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Kongen forlanger Raadets Erklæring om Krigens Fortsættelse i Anledning af de af Keiseren stillede Fredsbetingelser; om Madskatten, Sundtoldens Forhøielse, Told og Accise i Landet; om Adelens Udstedelse af falske Accisesedler; om Orentolden, m. m.; Pengemidler til Krigen angaaende; om at paalægge Bønderne at saae Hamp, om Kundskab, som føres Fienden fra Lolland og Falster, m. m. (I Postscriptum: Om Den Ruden imellem Stralsund og Wolgast.)

Eptersom uy Eder, uorriß elskelige kere Riigenß Raad, hiid haffuer laadid kalle, Om denne faarlige tilstand disse Riiger och lande nu udi sted er med eder at conferere och deliberere, huorledis uy med gud y himmelens nadige biistand kunde erholde den ringe partickel aff landid som endnu behollen er, saoch at recuperere uorre førstendomme och lande, til huilcken ende uy uorris mening vdi eptherfølgende puncta forfattid haffuer

1.

Riigenß Raad kan nocksom aff dii offuerskickede punctis erfaare, huorledis keisseren achter at gørre friid, och om uy enskøndt kunde erlange sucho (sic) bene ornatam pacem med keysseren, saa faar uy dog med kon: y Spannien, kon: y Polen och ded ganske Ligistische selskab at gørre, saframdt dennom udi tiide icke dy haffner, som dii haffuer occuperit, icke betagiß. Huorfor oß best siiniß at befhale den Allerhøieste sagen, och udi tiide gørre dertil aldt ded menneskeligdt och mueligdt er, som uy dog siiden uden tack faar at gørre, eptersom andriß exempel oß nocksom leerer [1]).

---

[1]) Raadets Erklæring er af 19de Marts 1629. Man finder endnu ingen Midler til at kunne forhøie de forrige Paalæg, hvoraf ikke engang endnu Alt er ind-

2.

Epterdi dette Aarß Madskat udi mange perseeler[2]) fast ringer er end forgangen Aar, saa uil sliigdt haffuiß y acht paded sloden icke bliffuer forsømmid.[3])

3.

Tollen udi Sundid er saare ringe anslagen, huorfor den hoc rerum statu uiil forhøies.[4])

4.

Vdi tolrullen udi landid fiindis mange poster wdeladt huoraff udi siiste feiide gaffuis toll, huorfor dy uill nu haffuis y acht.

5.

Der findiß mange Aadelsspersoner aff mandfolck och kuindfolck, som til derris geldtz betaling udgiffuer ziiffezeddeler udi stor mengde,

---

kommet, eller tor formodes at indkomme; men den 1628 bevilgede Contribution maa endnu for dette Aar i begge Riger vedvare, for at kunne underholde de 7000 Mand, som ligge til Landets Forsvar i Danmark. At gaae offensivt til Værks, vil man endnu fremdeles fraraade; men derimod anbefale at sætte Flaaden i den bedste muelige Stand. Kunde man ved en eller anden Diversion bringe Fienden ud af Jylland, vilde dette vel være godt; men det kunde da vel ikke skee anderledes, end om Morgan, „med hvis Folk han derude kunde bekomme", kunde bemægtige sig et eller andet Sted ved Vesterkanten. Lykkedes dette, kunde man vel søge at understøtte en saadan Diversion med saameget Folk, som uden alt for stor Fare kunde unddrages fra Øernes Forsvar; ligesom der vel ogsaa „fra adskillige Øer under Landene kunde skee Attacquer som kunde udmatte og incommodere Fienden; men videre at foretage, end man seer Middel til at maintenere, er ikke raadeligt."

[2]) Persedel, pl. Persedlar, et svensk Ord, der bemærker et eller flere enkelte Stykker, Dele af noget samlet; f. Ex. Varer eller Reisegods, der føres paa en Vogn (Ital. pl. *Colli*) m. m.

[3]) Raadet mener, at da der i Madskatten skal meest mangle paa Kiød, kunde man vel atter, ligesom forrige Aar, af hver heel Fæstegaard udskrive et Lispund Kiød til næste Voldborg Dag; af en halv Fæstegaard ½ Lispund, og af hver jordegen Gaard to Lispund.

[4]) Raadet anseer „den høie Necessitet at være saa stor, at Tolden i Sundet og Beltet, saa længe denne Krig varer, maatte noget forhøies, efter en af os underskreven Fortegnelse." Men hvad derved indkommer maatte allene anvendes til Rigets Forsvar; ingen Privilegier, i Henseende til Toldens Betaling maatte krænkes; og „dersom det hos vore Naboer nogen Uvillie skulde causere, maatte det efter Leilighed forandres." (Kongen udstedte under 24. Marts en Revers paa Forhøielsen af Øresunds Told og „Tolden paa Øren, som udskibes" at den kun skal vare indtil Freden sluttes.)

huilckit bade uorris indkomst forringer, och y sig sielffuer inted reedligdt er [5]), huorfor y gode herrer skall tencke paa middell at sligdt kan bliffue afskaffit.

6.

Eptherdi Ørentollen ringe saat er, saoch en ringe antal aff dem wdføriß, saatt uy af samme toll liidid eller inted haffuer, huorfor den uil forhøieß epter denne tiidtß tilstand. [5])

7.

Ded uil ochsaa fornøden uerre at imponere den gemene mand at dy Saaer hamp, och den pro qvota udi derriß landgille derriß hossbunder giffuer, paaded Søfarten och fiiskeriied kan bliffue ned macht. [6])

8.

Vdi uorriß Elskelige keere frummoderß Lyffgedinge formercke uy store exorbitans att skee med kundskab at føre finden, saat man fast heer inted kan foretage at finden ded Jo strax erfaarer, och ded aff den arsag, at lensmenden, som derpaa skulle acht haffue, erre h: ker: tienere, huorfor der uill en aff raadid altiid der y landid uerre, som paa sliigdt och andid acht giffuer. [8])

---

5) Dette bekræfter, hvad Magnus Durell angiver i sin Relation, (Suhms Saml. til den D. Hist. II. 3. S. 72) at Adelen ikke allene selv var fri for Told og Accise, men endog (ved falske Beviser) befriede Andre for denne Afgift: „Naar en Adelsmand vil logere hos en Borger, betaler han sit Logement „med Accise-Sedler; ja undertiden betaler han dermed sin Gield hos Kræmmere „og Kiøbmænd.“ Raadet er af den Mening: „at dersom Nogen herefter kan udi saadan Falskhed betrædes, videre end til sin egen Behov Sedler at udgive, da maatte den, som Seddelen udgiver, betale i Bøder 100 Rdlr. for hver Tønde Øl, eller mindre, efter hans Formue, hvis han ikke saameget formaaer.“ (Ved Forordn. af 8. Apr. 1629 indskærpedes det forhen udgangne Forbud.)

6) Raadet holder for, „at naar en Øre i det høieste gielder 15 Rdlr., og man da af 15 giver een, synes det ikke at høiere Paalæg kan taales.“

7) Der kunde udgives en Forordning: at der over hele Landet for hver Heelgaard skulde saaes 1 Skieppe Hamp, og for en halv Gaard det halve. (Forordn. herom udgik 8. Apr. 1629. Siæll. Tegnelser, XXIV. 264.)

8) For at ikke Hendes Majestæt skulde ilde optage, „at en af Raadet dertil expresse blev forordnet“, mener Raadet, det var bedst, at en af de andre Commissarer Lolland, som ikke er i Enkedronningens Tieneste, „blev befalet, hvis Breve der passerede at opbryde, og i Forstningen saadan Commission hemmelig at holde.“

Huilckid alsammen y gode herrer epther sagernes wychtighed skall ponderere och betencke, och oss eder betenckende derpa skrifftlig lade tilkomme. Wii erre och forbliffuer eder samdt och y seer med al konsgeliige gunst och Naade uel benogen, befalendiss eder hermed gud. Aff Rossenborg den 14 Martij Ano 1629.

Christian.

295.

Postscriptum.

Riigenss Raad at tilstille. [A]. *)

Postscriptum.

Der ligger en Oe ymellom Stralsund og wolgast som kalliss Ruden, foruden huilcken forbenente by saach ganske pommeren ingen handel eller uandel kan driiffue, huicken om den enten udi keysserens eller Suenskenss hender geraade skulle, dette konnigrige stor Skaade skulle haffue.

Skulle keysseren den erlange saa er hand all dy skyb som dy kaller Lychterss udi all Pommeren mechtig, huormed han med god leiilighed mange thussin mand till hest och fodtz kunde offuersette.

Suensken anlangende saa haffuer han inted godt aff Stralsund naar han inted haffuer samme Oe, ty der all kornid endeligenss skall skiibiss, och saldt och andre uaare lossis.

Och eptherdi uy y fiord skondt acquirerede oss Jus dominij paa samme Oe, saa siinis oss raadeligdt samme Oe att befestige, huorunder man altiid secker med nogle faa Smaa skiibe kan ligge.

Och haabiss uy nest gudtz hielp oss paa den kant at gørre saa fast och secker, at uy ickun saa skyb behoffuer udi Ostersoen, och diste fleere kan holde y westersoen, saatt finden derfraa ingen secours bekomme kan.

Valete Aff Rossenborrig den 16 Mar: Anno 1628.

Christian.

---

*) Hører til foregaaende Skrivelse af 14de Mai.

296.

Til Frederik Urne.

Om hugget Tømmer at sende til Kiøbenhavn; hvorhen begge Prindserne, med deres Hoffolk, Opvartere og Kiøkkenbetiente, skulle begive sig fra Kronborg.

Du skalt lade bringe af det Slags huggen Tømmer, som blev skudt paa, saa meget udi een Skude som der kan gaae udi, og den strax forskikke til Kiøbenhavn det første muligt er: Jeg mener Isen bærer endnu at man derover kan bringe af samme Tømmer en Skude med at lade. Kammertieneren skal sig hen til Kiøbenhavn forføie, begge Herrerne med deres Kammerjunkere, Kammertienere og een Page. Proßkudsken, Kokken selv tredie, Kieldersvenden selv anden, Sølvpoppen selv anden med Kiøkkenskriveren, skal sig begive til Kiøbenhavn strax naar de faaer bud, og intet tage mere Tøi med sig end som de kan have nødig til Skibs, hvilket de intet skal føre til Byen eller til Slottet mens ud til Toldboden, hvor der skal ligge Baade færdige, som dennem og det skal føre ud til Skibene, Herrerne kan sig begive ind paa Slottet om Vinden intet blæs til Villie. Frederichsborg den 16 Martii Anno 1629.

Christian.

297.

Stadtholderen franß Randtzou till hande. [A.]

Om Overste Holck og hans Svigermoders Arve-Sag. Et Tillæg til Kongens Memorial til Raadet, m. m.

Jeg fandt Offuerste holck[1]) heer, som begeerede at den Befaaling ymellom hanß hustruiß moder och hinderß medarvinger motte gorriß tillende udi køben: huilckid uell kan ske eptherdi dy fiire aff raadid, som y befhalingen tagen Er, dog maa uerre y køben:

Steen wilmsøn skall gørre anordning att paa Spes och Prammen, saoch hummeren, Er kaabelton noch, saoch Baade tilad føre dem vd med, paaded derpaa ingen mangell er, naar man nogenstedtz skall forte.

Vdi ded memoriall, Raadid tilstillid bleff, er glemdt ded store køb Suensken gør paa øren, huilcke dy formener att uille haffue tolfrii,

[1]) „Henrik Holck til Eskildstrup, vor Mand, Tiener og bestalter Oberster": i et K. Brev til Cl. Daa, 26. Jan. 1629. Efter Freden gik han i keiserlig Tieneste, hvor han udmærkede sig meget, blev General og 1633 Rigsgreve. Han eiede Ravnholt i Fyen, og hans Søn, Gr. Ch. Ch. Holck til Orebygaard blev dansk Greve 1676. (Jvf. D. Atl. III. 580. Adelsler. I. 244.)

hvorfor ded ochsaa nil proponeris, Jeg drager ynat henad triggeveyle, och saa paa veyen ad worringborre. Vale Aff koge den 16 Martij Anno 1.6.2.9.

Christian.

298.

Danmarckiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Replica

Paa Riigenß Raadtz erkleering koben: den 19 Martii Anno 1629 [1]).

1.

At riigenß vndersater med store gravaminibus beladen erre, ded er oß nocksom bevyst; dennom ochsaa uydere uden god maner at gravere, ded er vorriß mening ganske inted. Menß naar Aadelen, dii geiistlige och verslige som nogen formue haffuer, gor nogid extraordinari udi denne besuerlige tilstand, och der uaar icke saa mange vggedags bønder frii [2]), daa kunde der skee en heelhob som inted skeer.

---

[1]) S. ovenfor Nr. **294**, S. 335—338. De forskiellige Punkter i denne Skrivelse til Raadet følger Kongen i sin *„Replica."* Nr. 9 og 10 høre til *„Postscriptum."* (295.)

[2]) Det er først i sildigere Tider (ved Etatsraad P. V. Jacobsens grundige Undersøgelser) bedre, end forhen, oplyst, hvorledes det forholdt sig med den i det 16de og 17de Aarhundrede, indtil Souverainiteten vedtagne Lettelse i Skat og Afgifter til Kronen, som Adelens Bonder nød. Saaledes som vi ogsaa her see, at Kongen udtrykkelig angiver, var det i Almindelighed kun Adelens saakaldte Ugedags-Bønder (ↄ: de Fæstebønder under Adelens Hovedgaarde, som giorde Hoveri en Dag om Ugen, eller oftere, og hvortil egentlig kun regnedes de, som boede i det samme Sogn, hvor Herremandens Sædegaard laae) der vare fritagne for den i Krigstid, og ved andre usædvanlige Leiligheder, udskrevne Madskat og Pengeskat. (Om videre Indskrænkninger i denne Skattefrihed, see P. V. Jacobsens Fremstilling af det danske Skattevæsen under Christian III. og Frederik II. 1833. S. 32—37.) Grunden hertil var den naturlige, at disse Fæstebønder ved deres Hoveripligt vare mere betyngede, end Adelens øvrige Bønder, som boede i længere Afstand fra Herregaarden, og kun sielden giorde Hoveri, hvilket da især bestod i Langægter. (Jacobsen, anf. St. S. 32.) Men til denne Skattefrihed for Adelens Ugedagstienere hørte end videre det Vilkaar, at de (efter det sædvanlige Udtryk) havde nydt denne Frihed „fra Arilds Tid" (Jacobsen, S. 33.) Ligesom herved den sædvanlige Forestilling, at Adelens Bønder overhovedet vare skattefrie, betydeligt indskrænkes: saaledes maa paa den anden Side bemærkes, at Kronens Ugedagsmænd, der hørte til Kongelige Slotte, Gaarde og Klostere, ikke nød denne Frihed; (s. Kongens Udtryk, nedenfor Nr. 3;) men at de dog beskattedes mindre, sædvanlig kun halvt imod andre Fæstebønder; hvilke dog overhovedet kun gave det Halve af den Skat, som Selveiere, eller jordegne Bønder maatte yde. (s. Jacobsen, S. 31.)

Wii thuiffler ganske inted, at Jo den Alsommechtigste herre och gud oß hielper til ded uy bør at haffue med rette, huorfor uy saa heldtz at den gode fortroen, imellom herre och knecht altiid uerrit haffuer, motte continueris sartatecta, saat ingen aff dem nogenting sig imaginere skulle uden ded som y lengden oß samdtlig tienlig uerre kan.

At tentere nogid sønderligdt med ded ringe folck nu forhanden er, ded seer uy nock inted at kunde skee, vden ad man seer nogen forandring paa uerckid.

Inted desti mynder uil ded uerre fornøden, at holle den ringe Armei til hest og fodtz sammen som forhanden er, saat naar nogen leiilighed sig præsenterer, enten formedelst Morgans anterprisse, eller anden tilfaal, at man daa inted først haffuer at leede epther altiing.

2.

Madskatten anlangende, Saaframdt den, nu Paalagdt er, kan tilstrecke, saa behoffuer man inted uyder paaleg; menß om den inted kan tilstrecke saa uill der tenckiß pa andre middell.

3.

Tollens forheielsse udi Sundid anlangende, Saa endog forheielssen fornøden er, saa er deraff inted at slutte, at nogen vden worriß tollere den Skulle oppeberre, vden Raadid ued nogen anden middell til uorris Persons og standtz vnderholdning; eptherdi all norriß indkomst ganske indiserenter brugiß tell kriien, at uy icke haffuer en tiener frii, der dog Adelen derreß uggedagß tiener frii haffuer.

4.

At ded med ølsiissen gaaer bedre till herepther, derpaa kan uorriß Stadtholder haffue acht, och ued retten dem som sig vbilligen beteer lade forfølge.

6.

Oxentollen angaende, sa ligger der liided macht paa, huad en oxe geller udi indkøbid, ty om den ickun gaaldt 6 daler, daa kan derfor den uel fortolliß med 2 dl. Naar uy skall købe nogid, ihuad ded och uerre kan, saa faar uy at contentere købmanden, enten ded haffuer kost hannem liidid eller megid, huorfor uy erachte vnødigdt at uerre (formener ochsaa ded inted at skee) at laade købmanden uide huad

indkøbid er: Skulle ded practiseris, daa uille oxen som bekommiß udi saagefald enda løbe ringer y tollen.[3])

7.

Bliffuer udi syn werd.

8.

Naar nogid heerepther aff frummoderß lenßmend forsømmiß, som oß och Riigit gaffnligdt uerre kan, saa uyl uy en (af) ederß middel derhen forordne; med commissariernis inspection sammestedtz er uy inted foruaarid med.

9.

Naar uy seer nogen commoditet paa den Øe Ruden, sa skall den haffuiß y acht sanit ske kan.

10.

At nogen toll aff øxen eller nogen waare aff dii Suenske ymod fordragid skulle tagis, ded troer uy inted, Riigenß raadtz mening om oß at uerre; Menß uorriß mening er, at riigenß vnderdaan som med dennom handler den skall vdlegge, eptherdi kon: udi Suerrig saledis tollen oppeberrer sine ullo discrimine. Huilckid alsammen er korteliigen uorris Replica paa ded suaar y gode herrer oß tilstillid haffuer. Befaalendiß eder hermed gud den Allsommechtigste forbliffuendiß eder samdt och y seer En Naadig herre och konnig.

Aff Rossenborrig den 22 Martij Anno 1.6.2.9.

Christian.

299.**)

A Ma treschere femme Kyrstina Muncke. [B.]

Kongens Datter Anne Cathrine skal endnu ikke sendes til Sverrige; men dette for det første beroe, indtil Kongens Hiemkomst fra en Reise.

Hierte kere Kyrsten, Eptherdi jeg fornemmer Wynteren endnu at holde an udi Sverrig saat ded er endomstund besuerligt at reisse,

---

[3]) Den 25. Mart. 1629 udgik Kongens aabne Brev til alle Toldere i Danmark, om at oppebære „en halv Rigsdaler over den forrige sædvanlige Told af hver Oxe, som udskibes“, efter Rigsraadets underdanigste Bevilgning paa denne Toldforhøielse. (Siæll. Tegnelser. XXIV. 259.)

*) Efter Schlegels Afskrift af Originalen eller en nøiagtig Copie. Originalen var formodentlig det Brev, der med flere af Christian IV. egenhændige Breve solgtes paa Klevenfelds Auction. S. Museum Klevenfeldianum, 1778. p. 256. Nr. 33.

dertilmed stigiß heer for uyst, Dronningen at uere kommen y barssel-seng och faat en Søn, huorfor Anne Chatrine skall fortøffue heer [1]) indtil Gud uil jeg haffuer fulendt denne Reiße, huorpaa jeg y dag med Guds nades hielp achter at begiude [2]), befhalendiß dig hermed den gode gud, forbliffuendiß indtil enden dyn kere och troe hoßbunde. Af Roßenborrig den 24. Mart: Año 1.6.2.9.

Christian.

---

[1]) Anne Cathrine, Christian IV. Datter med Christine Munck, fodt (efter Kongens egen Optegnelse) den 10de Aug. 1618, blev som Barn forlovet med Statholderen Frantz Rantzou, der omkom 1632 (den 5. Nov.). Som det lader, var det især Moderen, der ønskede ogsaa at sende denne Datter til det svenske Hof. (Jvf. Nr. 304, hvoraf sees, at een af Kongens Døttre, nemlig Elisabeth Augusta, tidligere har været sendt til Dronningen i Sverrige.) I et Brev, dat. 13. April 1629 skriver den bekiendte Eph. Ludv. Rasch (eller Rasche) Gustav Adolphs tydske Raad, til „Fru Christine, Grevinde af Slesvig Holsten", „at Kongen af Sverrig venter med Forlængsel, at hun skulde skikke sin Froken „Datter derover, som hun havde forefat sig og tilkiendegivet; det „vilde være Hs. Maj. Kongen af Sverrige kiært, om det maatte skee; og hvis „noget skulde være kommet imellem, som Kongen ikke kan troe, onskedes, „at dette maatte meddeles Overbringeren af Brevet, Kongens Kammerjunker." (Efter en Optegnelse af Gram.)

[2]) Maaskee sigter Kongen til det Søtog, som han, men først noget længere hen (i Begyndelsen af April) giorde til Wismar og Lybek. Det er ikke for den 31. Marts, at man finder følgende i Kongens Skrivcalender for 1629: „Seilede ieg med Flaaden fraa Kobenh: paa Veyen til Wyßmer, och kom om afftenen vnder Mon." Videre indeholder Calenderen følgende om dette Tog: 2 April. „Kom ieg ind udi Wißmar Haffnen, vch bleff Mogens Sehstedtz Aarm skudt aff for Skandtzen thuerdt offuer fraa ded Huß Poll." — Ved Wismar blev Kongen liggende til den 8. April. „Seilede jeg hen paa Reiden for Lybeck, och kom Raadet til mig derud." Den 9de og 10de var Jacob Ulfeldt hos Kongen paa Flaaden; den 11te Apr. findes antegnet: „Waar Jacob Wlfeldt och Levin Marskalck paa Spes huoß mig, huor den Form af tractationen ymellom mig och Keyßeren bleff udkast." Den 11te forlod Kongen „Reden for Traaminde", og seilede over til Lolland, hvor han den 12te gik i Land ved Rodby. Her lod han sine Sønner Hertug Frederik og H. Ulrik blive tilbage: „och drog saa till Naskou, huor ieg fand Chanceleren og Levin Marskalck." (Jvf. Jahn, II. S. 464, hvor han skriver „fire af Gesandterne.") I Naskou blev Kongen til den 14de. Fra denne Dag er den af Kongen udstedte „Memorial" eller Instruction (paa Tydsk) til Underhandlerne i Lybeck, angaaende de ham forelagte præliminaire Fredsvilkaar; (s. Jahn, S. 517. 48. Den findes i Haandskr. Nr. 2624, Quarto, i det Kongel. Bibliotheks ældre Samling.) Den 14de reiste han til Nykiobing; den 15de herfra til Vordingborg, og den 16de til Kiobenhavn.

300.

H: Christian friiß, Jacob Wlfeldt, H: Albret Skeel Och h: Lewiin Marskalck till hande. [A.]*)

Kongen meddeler de ovennævnte Gesandter ved Fredsunderhandlingen i Lübeck sin Instruction, angaaende Hertug Frederik til Holsten-Gottorp; og beretter om en fransk Ministers Audients.

Wy kan aldrig fultacke den Allerhoieste, att alting er endnu gud verre loffuet vell, Gud giffue alting en god ende, hans hellige naffn thil loff priiß och ære. Rigens raad, som tilstede erre, haffuer holdt an hnoß mig, nogid at mitigere Hertug Fridrik aff Holsteins Sag, Saa Skal y paa den eder engang giffuen erklering saa lenge sta, som ymmer muesligdt er, menß H. Friderik af Holsten underhanden lade forsta, at hand sig accommoderer y andre maader. Valete Aff køben: den 20 Aprilis Anno 1.6 2.9.

den fransosiiske gesanter haffuer hafft Audiens y dag[1]) och proponerit alting paa en sønderlig maaner, huad wiider forreløber giffuer tyden, eptherdi hannem er sagdt, att hand sit angiffuen schrifftlig skall offuergiffue.

Christian.

301.

Frederich günter. [A.]

Kongen vil have et Brev opsat til Grev Ernst og Grevinde Sophia Hedvig af Nassau om hans to (næstældste) Døttre, som i et Par Aar havde været hos dem i Frisland, og som han nu ønsker tilbagesendte. Befalinger angaaende Slibet Spes, som skal afhente dem, m. m.

Schreibe an graff Ernst vnd seine gemahll

Daß ich nuhmer meine kinder, sodaa ein zeitlanck gewessen,

---

*) Dette Brev er af Kongen tildeels chiffreret, men Opløsningen, med Cantsler Chr. Thom. Sehesteds Haand, findes paa et indlagt Blad.

1) I Calenderen findes under 21de April: „Drog ieg fraa Freder: till Københ: Samme dag haffde den Fransosiske Gesanter audiens.“ Det er vel ikke afgiort om denne Gesandt har været den samme, som Ambassadeuren Louis des Hayes de Courmesvin, der senere kom til Kiøbenh. (i Slutningen af Jun.) og reiste den $\frac{4}{14}$ Jul. over til Kongen i Holsten. (Jvf. Nyerup om Christ. IV. S. 70—74.) I Calenderen findes: Den 12 (22) Jul. „Haffde den französiske Gesandt *Laheii* audiens“ (i Eutin.)

wiideruhm zu mihr begeere, vndt sii a parle dancken, daß sii diselben so lange beii sich gehabdt.[1])

ahn sii soll erwehnung gesteen weill ihre thochter nuhmer todt[2]) vndt sii mit frawen zimmer nu nit mehr zu belaaden

Begeere daß sii eine dichtige frawe mit diiselben wolthe fordtsticken, man wollthe si contentiren.

ahn Schulthetum daß er ihrer verzeehrung halber richtigheit Mache, vndt Es den zölneren ihm Sunde zusticken

Ein sepaß auff daß Skiiff Spes

Ein Briff an den Skulmeister Viemannum daß Er sich mit woldemaar Christian soll heruber verfügen.

Ellensburg 15. Maij 1629.

302.

Til Frederik Urne.

Om en af Fru Kirstens Jomfruer („Stumpet Dorthe") som Urne skal holde borte fra Kronborg Slot.

Jeg haver spurgt at den Danneqvinde, stumpet Dorrete,*) af Kiobenhavn, skal sig understaae at drage til Cronborg, da hun dog veed hendes gode Rygte hos mig, hvorfore du hende intet skal stede at komme op paa Slottet, saa længe du kan holde hende derfra med gode, da kan det blive derved; medens om det intet kan længer naae til, da lad dennem ikkun min befaling forstaae, om vi skal længe forliges sammen. Svenborg den 17de Maji 1629.

Christian.

---

[1]) Christian IV. havde (i A. 1627?) sendt sine to Døttre med Christine Munk, Sophia og Eleonora Christina, for at opdrages hos Kongens Søsterdatter, Grevinde Sophia Hedvig, som var ældste Datter af Hertug Henrik Julius af Brunsvig og Christian IV. Søster, Elisabeth. Sophia Hedvig var (siden 1607) gift med Ernst Casimir, Greve af Nassau-Dietz, der var f. 24. Dec. 1573, blev Generalstaternes Statholder i Frisland 1620, og faldt ved Beleiringen af Ruremonde 5 Jun. 1632. Hun selv var født 1592 og døde 1642. (Om „Børnenes" Sendelse til Holland s. Kongens Yttring i et Brev af 4 Nov. 1627. ovenf. S. 290. 91. Jvf. ogsaa Slange, ved Schlegel II. S. 346. 47. Anm. 13.)

[2]) Det er ikke let at sige, hvad hermed menes; da man i Stamtavlerne over det Nassauske Huus ikke finder andre Børn af Grev Johan Casimir og Sophia Hedevig, end deres to Sønner. Dog taler Schlegel, II. 317, om „to af Fyrstindens egne Børn, som mod Enden af 1628 døde af Kopper."

*) Hun forekommer i sildigere Breve af Kongen, Kirsten Munk vedkommende; ligesom ogsaa den ovenfor S. 331 nævnte Jomfru Marie.

303.

Danmarckiß Riigiß Raad som telstede erre till hande. [A.]

Kongen besvarer de tilstedeværende Rigsraaders Erklæring angaaende Fredens Afslutning. Den til Erstatning for Omkostninger i Anledning af Krigen anslagne Sum befinder Kongen at være utilstrækkelig, endog blot til at erstatte hans eget Tab ved at miste det brunsvigske Laan, m. m.

Wy haffuer paa norriß suar, uy eder y morriß tilstillede paa den friidtz tractations adimplering fornommid eders vnderdanigste erklering, Saa endog ded nockſom vdførlig vdferdt er, Saa befinder uy dog, oß dermed hoc rerum statu Liidid eller inted at nerre tyendt, Vdi betrachtiing, at naar uy gør computum paa den Brunsuigske Summa[1]), uy mister paa norriß pantiß, hand och segels indløssing, Soldaternis aftacfning och affreguing, Och paa her: fre: och her: wl: med dii andre børns contentering, Saa kan ederß forreslagen Summa inted naa worriß vdlagde penning end siige nyder, Huorfor uy nil ded haffue henstillid til menige Riigens Radtz Discretion, huilcken uy forhabiff sadan at finde, som den paa alle siider Rationabil nerre kan.

Riigens Raad skall nyß befiinde at uy all den dell, oß bona cum Ratione kan demonstreris oß att kunde indgaa, at uy altiid oß dertill accommodere Skall. Valete.

Paa keerstrup den 18 Maij Anno 1629.

Christian.

Tillæg til No. 303.

De lybekske Fredsunderhandlinger ere, skiondt uden diplomatisk Fuldstændighed, dog efter Kilderne og i det Hele noiagtigt, fortalte af Jahn, (Christian IV. Krigshistor. II. 440—472.) ligesom tidligere af Slange, S. 650—76. J

[1]) Formodentlig sigter Kongen her til den Sum af 300,000 Rdlr., som han allerede den 7. Jan. 1623 havde laant Hertug Frederich Ulrich af Wolfenbüttel, og hvorfor denne havde pantsat Amtet Sycke til Kongen. (Jfv. S. 151.) J de af Wallenstein og Tilly først foreslaaede Fredsbetingelser indeholdt den 5te Artikel: at Kongen af Danmark skulde holde Hertugen af Celle skadesløs for den Deel, han havde maattet tage i Krigens Byrder, og det Tab, han ved den havde lidt. Man opgav dog denne Fordring, og Artikelen forandredes i den Lübeckske Fredsslutning derhen: at Christian IV. i denne Fred afstod sin Fordring paa de 3 Tonder Guld (som Hert. Fr. Ulrich dog paastod, vare rigeligt blevne Kongen erstattede, under den Tid, at han laae med sit Hovedqvarteer i Wolfenbüttel;) og overlod den til Keiseren, som igien skienkede den til Tilly. (Jvf. Fr. v. der Decken Herz. Georg v. Braunschw. I. S. 101. 281.)

Kongens egenhændige Breve findes kun ganske lidt til videre Oplysning af disse Forhandlinger; derimod vil det foregaaende Brev, som maa være stilet til de tre Rigsraader og Underhandlere, Ch. Friis, Jacob Ulfeldt og Albert Skeel (thi flere vare ikke tilstede hos Kongen paa Kierstrup) behøve og kunne modtage nøiere Forklaring ved et Par Archiv-Documenter, sammenholdte med Kongens Optegnelser i Skrivcalenderen. Christian IV. var den 11te Mai reist fra Kiobenh. til Korsør, og kom den 12te til Ellensborg (Holkenhavn) ved Nyborg, hvorfra han den 15de reiste til Svenborg. Den 17de (hedder det i Calenderen) „kom Commissarierne fraa Lybeck med fridtz tractationen“; (nemlig saaledes, som den af de keiserlige Subdelegerede, Wallensteins og Tillys fuldmægtige Sendebud, var underskreven den 12te Mai.) Den 18de drog Kongen over til Kierstrup (siden „Valdemars“ Slot) paa Taasing, hvor Fru Ellen Marsvin opholdt sig; og her forelæste samme Dag de ovennævnte tre Rigsraader ham Tractaten, hvorpaa Kongen erklærede, at ville ratificere og underskrive den, naar Rigsraadet vilde skriftlig meddele ham Grundene, hvorfor det havde tilraadet at slutte denne Fred; og derhos tillige bevilge de fornødne Contributioner til Erstatning for det, Krigen havde kostet Kongen, m. m. Dette bestyrker ydermere, at Christian IV. — uagtet den store Forskiel imellem de forrige, af Wallenstein fornemmelig dicterede haarde Fredsvilkaar, og de yderst lempelige og taalelige Vilkaar, som de Keiserlige nu vilde gaae ind paa — ingenlunde vilde forhaste sig med at slutte Freden; ligesom ogsaa Kongen, der ikke havde villet indgaae nogen Vaabenhvile imedens der underhandledes, vedblev til den yderste Time at føre en activ Krig, saavidt hans Kræfter tillod det.

De tre Rigsraader besvarede strax (dateret Kierstrup, 18. Mai 1829) Kongens Rescript, og gave ikke allene Udsigt til, at Raadet vilde opfylde Kongens Forlangende, i Henseende til Betænkningen angaaende Fredens Slutning; men ogsaa til en Bevilgning af 1,000,000 Rdlr., at udbetales til Kongen inden to Aars Forløb, og hvortil Bidrag maatte udskrives blandt alle Kongens Undersaatter, saavel i Danmark, som i „Fyrstendømmerne.“ Det er denne Erklæring, som Kongen endnu samme Dag har besvaret i den foregaaende Skrivelse (Nr. 303); og inden han afseilede fra Svenborg, medgav han de tre Rigsraader en „Memorial“, eller Fuldmagt (paa Tydsk) til det danske Gesandtskab i Lybek, at slutte og underskrive Fredstractaten, saaledes som den var bleven Kongen forelagt. (Dette Brev, „givet paa Skibsprammen for Svenborg den 19. Mai 1629“, findes i Haandskr. Nr. 2624. s. ovens. S. 343. Anm. 2.) I Skrivcal. har Kongen herom antegnet den 19. Mai: „Underskref ieg Commissariernes Memoriall, och seiilede saa aff med Armeien hen ad ded Forstendom Slesuig, och kom y Land ymod Klecken waar thu om Natten ued Dyttebylle Land.“ (s. nedenfor S. 356.) Den af Christian IV. forlangte Erklæring over Grundene til at indgaae Freden, afgav Rigsraadet d. 30. Mai („Rigens Raadz *Motiuer*, huorfor Hans Mayt. Freden skulle indgaae och bewilge. dat. 30. Maij Ao. 1639.“ Orig. underskreven af 13 Rigsraader, i G. Arch.) Kongen modtog den (efter hans egen Antegnelse) den 4de Jun. i hans Quarteer

paa Oe i Angeln af Hr. Albert Skeel og Claus Daa. Den aftrykkes her, ikke blot for en Deel af Indholdets Skyld, (der bl. a. oplyser et og andet i Rigsraadets politiske Anskuelse af Forholdene, saasom til Sverrige) men ogsaa som et Exempel mere paa den maadelige Evne og Sprogfærdighed til at affatte saadanne Documenter, der ofte nok rober sig i Rigsraadets Forhandlinger med Kongen.

„Stuormectige Høyborne Herre, Allernaadigste Koning,

Efftersom eders Ko: Ma: naadigst er Begerendis voris vnderdanigste bethenkende, for huad Aarsager vi Eders Ma: thil denne Fredtz Tractation och Adimplierung haffuer thilraad: Saa ibland mange hoywichtige Motiuer oß dertill att raade althid haffuer beuegitt, Erre disse di fornemste.

I. Gudtz Ehris och voris christelige Religions Conservation og exercitium vdi disse lande og Riger, som allermest och For althing vdi denne Sag bord att Respecteris, huilchen, dersom Freden bleff vdslagen, vdi holstein och Julland sine omni dubio wille turberis och Forandris, efftersom af Jesuiterne dieris Intention och Prathiker nochsom er notorium.

II. Dernæst saa haffuer ed: Ma: Stuor aarsag Freden att Indgaa och acceptere, och er for Gud, den ganske werden och Posteritet excuserit, Anseendis att Gud den allerniiste, nu den storste nod och Fare er Forhanden, skinbarlige saluerit Eders May:tz kongelige Stand, lande och Riger, och derhoes obenbarer, huad assistentz, hielp och secours Eders mayt: aff Sine Allierte och confoederatis haffuer att fornente; thi att endog di alle gierne saae, att eds: Ma: dette werck schulle continuere, och derfor eds: ma: med idelig och variis promissis opholder, paa det di vdi saa maader kunde naae dieris Dessein, och krigs Lasten fra dennem och dieris lande Diuertere, huortill Brugis adschellige concilia, intelligentiae, correspondentiæ, Ja Store herrers daglige officianters corruptiones, som mange Herrers hoffue och concilia penetrerer, Folger dog Ingen anden Media, end som thilforne. Wanseet att E. Ma: wid sine Gesante och idelige schriffuelser dennom E: Ma: och disse lande och Rigers yderste Faare och perickele haffuer demonstrerit, bliffuer dog in effectu intet præsterit. Och om endschont mere subsidia vdloffuis, scheer dett dog med disse condistoner och vilkor, at E. Ma: aldrig schulle were mechtig nogen Acchort att slutte, med mindre den aff dennom schulle approberis och sambtockis, som di dog inthett giorer. Huilchett langsomt will

bliffue att foruente; thi deres Status, lande och Riger er langt fra keiseren beliggendis, och vid denne krigs continuation mere conseruens och Forsecktis; och er stuorlige att Forundre, huorledis eds: ma: Fast allene nu paa Fembte Aar haffuer fort denne stuore och meetige Feide imod den Papistische liga; huorfor di med Rett og billighed sig offuer E: ma: intet kand haffue att beklage, Epterdi di pacta och Foedera, med dennom er oprettet, ere Reciproca, och med sodan schell att holdis och Forstaais, saafrembt di udloffuede Subsidia udi rette thide Frembkom. Och er derfor E: ma: in tali passu icke videre obligeritt, End Rationes Foederis et Status Regni Vestri admiterer och udkreffuer; thil med saa ere di udi Freden indtagne, om di dett begerer. Herforuden er dette att betrachte, huorledis nu keiseren offuer gansche Tyschland dett Edictum ahnlangende det Geistlige goedtzis Restitution haffuer ladet publicere, som Stuor Skaade och alteration paa Religionen hoes di Tydsche Furster Foraarsager: haffuer dog Ingen aff dennom hafft bud hoes E: m: eller eders K: m: commissarios, som denne Fredtz trachtation paa eders m: wegne waare committeret. Huoraff letteligen Erachtis huad Assistentz och hielp hoes di Tysche furster er att Formode, och huad di ere tilsindtz at giore. Kongen aff Francktige, som thilraade och animeritt E. ma: til denne krig, giorde Fred med dett Burgundische huß, E. Ma: aldelis wuidendis och vadsport; huilchet Bethlehim Gabor och kongen aff Engeland nu med FranckeRige udi ligge mader for dieris Status interesse haffuer giort; Kongen aff Swerrige thrachter nu och om Fred, eller nogen Aars Stilstandt, Huilchett om di General Stater udi holland ochsaa berettis; Och er vell att befrychte, att en partt (om det ilde affgich med oß, det Gud nadeligen affuende) skulle ville piscari Aqua turbida.

III. Det megitt christne och vschyldige blod, som wid denne farlige Feidis continuation, den Fromme Gud thil Fortørnilße, och til større Straffis opuechelse, wilde spildis och udøßis.

IV. Dend Stuore Armod och mangel, som findis hoes disse Rigers vndersater, huilche formedelst stuore och Idelige Skatter og contribution, inquartering, Traffiquens cessation thil Land och wand, Jordens miswegst, saaledis ere udmattet och forarmett, att di her Effter en Ringe ting kand formaa att udgiffue. Megit, bode Cronens och Adelens Guodtz staar slett øde, Borger och Skibsfolch begiffue dennem ud aff Landet och paa andre Steder dennem opholder, Och dersom, Gud Forbiude, att denne krig lenge schulle

paastaae, daa er dett att befrychte att landet schulle bliffue Ruineret och Ode, och Siiden Ingen contribution att opbringe.

V. Woris Finders och den Catholische Liges stuore krigsmacht, Formue, Commoditet och Fordeel oss thil at vndertrycke och debellere, Som disse igen beholdene lande och prouintzer vmueligt er lenger att kunde imodstaae.

VI. Dette er ochsaa fornemblige att considerere, at E: M: (Saa Frembt dene Fred, som med saa lidelige och goede Conditiones nu thilbindis, som mange aldrig haffde Foruentet) refuseris och vdslaaes, daa skulle paalaade Sig allene ald Skylden, hvis Furster och Steder vdj dett Romische Rige, Saa well som hvis E: ma: egne vnderfaatter, som formedelst denne Store Elendighed, di erre bested vdj, Freden saa høiligen aatraaer och begierer; och att E: ma: aldrig siden den med saa goed Reputation och saa lidelige wilkord schulle kunde naae och erlange; mens mere er at formode, att E. Ma: aff dett gansche Collegio Electorali schulle declareris pro hoste imperii, och dett siden vilde bliffue Bellum Imperii Romani, och Sedes belli vdj disse lande, altt for Streng och hord att vdstaae naar di samptlige conjunctis conciliis & viribus oss wille angribe, huorudaff Endelige wille Følge totalis euersio & fatalis hujus Regni periodus.

VII. Dersom denne Farlige krig och Elendige tilstand saledis lenge schulle waare och wedbliffue, erre wi befrychtendis att Fattige Folch aff Desperation och vtolmodighed schulle nødis thil att auffalde (affalde.)

VIII. Huad Kongen aff Swerrig och Andre woris Naboer daa wille fatte for Concilia, dersom E. Ma: lidde noget nederlaug eller Flere lande och prouintzer aff Finden bleffue occuperett, dett kand E. Ma. som en fornufftig herre best selffuer bethenke, och aff forrige conciliis (&) actionibus Sueci colligere; huorledis wi daa saa mange och mectige Finder kunde imodstaae, er letteligen att giøre sit facit.

Naar E: Ko: Ma: sodane wichtige motiuer och Rationes pondererer, da haffue wi Gud den Allmectigstes naun stuorligen och allene att bethacke, att E: k: ma: denne dyrbare och ynschelige Fred haffuer beuilget och Indgaet, som med saa lidelige och reputeerlige conditiones E: ma: er offererit och tilboden. Huad stuor Fordeel, Avantage och accroissement med Holstein, Jutland och mange Fornemme Passer och Festningers Restitution E: Ma: vinder och bekommer, om nogitt Findtlige stiden Imod disse lande och prouintzer wille Foretagis, war widtløfftigen att deducere.

Huilchet vi Effter den Eed och plicht, vi E: k: ma: och Voris Federne land er med forobligerett, udj ald vnderdanighed will Erindre og tilraade. Actum Kiøbenhaffn, den 30. Maij 1629.

Christian Holck Eg. handh. — Jacob Wlffeldt, mpp. — Albert Skiell, mp.

Anders Bille Egen haud. — Mogens kaas E handtt — Tage Thott Eh. — Clauß Daa egen handtt.

Christian Thommesen mp. — Hanß Lindenou Eg. handh — Otthe Skeell mpr. — Joest Høeg mpp.

Frantz Rantzau mp. — Christoph: Vrne.

304. [A.]*)

huissom vdi begge Chanseliierne skall forrettis.

Kongen angiver Indhold af de Breve, som han (i Anledning af Fredens Afslutning) vil have opsat til Kong Gustav Adolf, til hans Dronning (derhos Befaling til Admiral Jørgen Wind, at hente Kongens Datter tilbage fra Sverrige) til Kongerne i England og Frankrige, til Generalstaterne, til General Morgan og til Commissarierne hos denne. Befaling, at de fra de Keiserlige erobrede Kanoner skulle bringes omhord paa Krigsskibene, og føres til Kiøbenhavn.

vnderskedtlige breffue som udi ded danske och tydtske Chanselii skall forferdigeß

1. brev till kon: y Suerrig at friidden vmellom keyseren och mig er sluttid, og eptherdi haud derudi er med yndtagen saframdt haud derudi begerer, inden 3 Moneder, Saa begerer han derpaa hans Resolution inden samme tiidtz passering

2. Ett breff till kon: y Suerrig at eptherdi gud y himmelen oß med friid och roliighed ygen begaffuid haffuer, saa uylle uy derfor nu igen till oß laade hente norriß datter N: 1) som en tiidlang huoß hanß gemahl werrid haffuer 2), betackende oß att hun saa lenge

*) Dette udaterede Udkast er uden Tvivl skrevet en af de sidste Dage i Mai (den 30 eller 31te). Allerede den 1. Juli findes antegnet i Skrivcalenderen: "Gaff ieg en Trumpeter 4 dl. som bleff send hen med breffue til Commissarierne som er huoß Morgan."

1) Saavidt man kan skionne har det Ciffer, som her findes i Originalen, nærmest Liighed med et latinsk N: og er saaledes vel sat i Stedet for Datterens Navn.

2) Af Brevet til Kirstine Munk, Nr. 299, sees at Christian IV. den 24. Marts befalede, at hans Datter Anne Cathrine for det første ikke skulde sendes til

sammestedtz haffuer nerrid, huilcken till oß att lade hente ny norriß admirall hendrick uynd[3]) befaalid haffuer att skulle forrette.

3. Ett breff in eandem sententiam till dronningen, och derhuoß annectere att eptherdi vngdommen endnu saa stor er, att hun ingen opuartning aff hinder haffue kan.

hendrick wynd skal sende slaaden henad køben: och gaa med hummeren hen der som hand finder kon: y suerig.

---

1. Ahn Engelandt franckereich vndt den Staten, daß der friid zuidsken dem keysser vndt vnß gesloßen, daa nu Engelandt vndt franckereich darein mit begeeren begriiffen zu sein, so mussen sii eß ihnnehalb dreiien monaden vnß eß zu wissen thun

---

Sverrige. Det er heller ikke hende, som her er Tale om; men om hendes yngre Søster, Kongens fierde Datter, Elisabeth Augusta, som nu først var i 5te Aar. Hun nævnes i Adlersparres histor. Samlinger, III. S. 88. 93, som den af Kongens Døttre, der i Sommeren 1628 (efter hans egen Anmodning i et Br. til Gustav Adolph af 5. Jun.) blev sendt til den svenske Dronnings Hof. (Jvf. Adlersparre, l. c. p. 89—96.) Christian IV. Brev t. G. Adolph, hvori han forlanger sin Datter tilbage, er dat. 30. Mai. 1629. (sammest. p. 95. 96.) G. Adolphs Skrivelse i den Anledning til Residenten Fegræus, hvori han bl. a. yttrer, at dette „kommer ham noget selsomt for, og vil vide, hvad Aarsagen kan være til denne hastige Forandring“, sammest. S. 94.

[3]) Henrik Vind, til Aggersvold, Broder til Oversecretair i Cancelliet Iver Vind, D. R. R. og til Admiral og R. R. Jørgen Vind, blev f. i Roskilde 21. Sept. 1594, og gik der i Skolen til sit 10de Aar, siden i Sorøe Skole, fra 1604 til 1607, da hans Fader døde, og Moderen (Else Høeg) satte ham i Huset hos Cantsler Chr. Friis til Borreby. Denne sendte ham med Hr. Anders Bille, der ledsagede R. R. Jacob Ulfeld paa dennes Ambassade til Holland (1608), hvor Henrik Vind derpaa kom til at tiene under Otto Brahe, som da var Capitain i Holland. 1610 kom han hiem derfra, og tiente under den svenske Krig til Skibs under Gabriel Kruse. Efter Freden 1613 reiste han atter til Nederlandene, og tiente der en Tid i den spanske Armee. 1615 i Slutningen af Aaret kom han hiem igien, blev d. 8. Jan. 1616 af Christian IV. udnævnt til Capitain, og giorde endnu samme Aar et Tog med Skibet „Gabriel“ til Nordlandene. Siden var Henrik Vind fra 1617 til 1632, næsten hvert Aar udcommanderet med et eller flere Krigsskibe, snart til Østersøen, til Vesterhavet, eller til Nordlandene og Lapland. 1619 (samme Aar som Jens Munk giorde sit bekiendte Tog til Davis Stræde og Hudsons Bugt) siges om H. Vind, at han „giorde en Reise til Grindland (?) met trende K. Mai. Orlogsskibe Hector og Gabriel, som han var Commandeur

2. dii herren Staathen seindt Skon daarein begriffen. Jhn ihr schreiben soll begeeret werden daß sii noch continuiren wollen mit den subsidien, weiill man noch deß keysserß Ratification eruarted
3. Ein briff an Morgan, daß der friid geslossen vndt stillestandt der waffen auff 4 wochen eingegangen
4. Ein schreiben an die Commissarien beii Morgan, daß sii daß folck in glückstadt munsteren sollen vndt alle, sowoll Randtzou, ferrens vndt wusseberß folck redusiren, das alle fenliin auff 300 man starck bleiiben, der Oberster Arnfeldt soll wiiderum in krempen riicken, vnd den Pladtz vom kegentheill annemmen
5. daß geskydtz, so yhm strande, auff tunderen, vndt anderssuo eroberdt, soll in die orloffskiiff gebracht vndt naher kopenhagen gebracht werden, dy orloffskiiffe alle, so auff der Elbe verhanden, sollen Nach ko: mit erstem wynde.

305.

Til Frederik Günther. [A.]

Kongen forlanger Underretning om en (tydsk) Ritmester Lichtenberg, hvem han vilde ansætte som Hofmester for sine Sønner; og Günther skal, ifald Lichtenberg vil paatage sig denne Bestilling, forevise ham en (formodentlig af Kongen selv opsat) Instruction.

friiderich giinther

Soll sich erkundigen ob der Riitmeister Lychtenberger beii hoffue gewessen oder beii Junge herren oder frewlein.[1])

over." (Ligpr.) 1622 nævnes han som Admiral over 3 Krigsskibe og 2 Jagter, hvormed han seilede til Nordlandene; og strax efter sin Hiemkomst sendtes han ved Mortensdags Tid med 3 andre Orlogskibe til Spanien, hvorfra han først kom hiem ved Paaske 1623. 1626 laae han med 5 Orlogskibe paa Elben; 1627 med 6 Skibe ved Weseren og 1628 atter paa Elben med en Flaade af 12 Skibe, med hvilken han bl. a. undsatte det beleirede Glückstadt. "A. **1629** blev han forordnet til Admiral udi Østersøen, og laae for Wismar med efterskrevne 9 Skibe: Hummeren, Victor, Hector, Fides, Gabriel, den flyvende Fisk, Haren, Sælhunden, Mynden, og 3 Galeier." Den 6 Jun. 1630 ægtede han Jomfru Margrete Laxmand, og giorde 1632 sit sidste Tog til Vesterhavet med 14 Orlogskibe og Galeier. Det er derfor vel med Sandhed sagt om ham, at "han har været en tienlig og umistelig Rigens Mand i den Bestilling." Den 4. Febr. 1633 faldt han i Sygdom, under et Ophold paa Gaarden Rogle i Skaane, og døde den 17de Febr. i sit 40de Aar. (Liigpr. af Biskop Mads Jensen Middelfar, i Skaane. Kbh. 1633. 4. S. 19—38.)

[1]) Han nævnes i et Brev af den svenske Resident Fegræus, (1. Jan. 1629) og

Da er nun vernimbt, daß er ahn eiinen von beiiden Örther gewessen, soll er sich beii ihm erkundigen ob er sich zur auffwartung beii den kiindern wiil gebrauchen lassen.

Daa er nun Jaa saget, so soll ihm dii abgefassethe Instruxion gezeiget werden, vndt von ihm verstanden werden, waß er fuhr solcher auffwartung begeret zu gaste.

11 Junij 1629.

306.

Til Frederik Urne.

Om Ritmester Lichtenberg, som Kongen har antaget til „Børnenes" (Sønnernes) Hofmester; og og om Indretningen af deres Huusholdning (paa Kronborg.) Om Esroms Mølle, som „Poul Møller" vil fæste.

Denne Brevviser Ritmester Lichtenberg haver ieg antaget for en Hofmester over Børnene samtlig, og udi hans Instruction sat, hvor at Børnene skal have deres Værelser, hvorefter du dig skal rette*). Stadtholderen haver og faaet Befaling paa adskilligt Dont som udi samme Kammer flies skal, hvorom nu mere du vel haver faaet besked; i hvis maade du samme Ritmester kan behielpelig være som dig vedkommer, det skal du gøre. Til Stadtholderen skal du dig begive og hos hannem tage ordinantz hvad paa deres Taffel skal gives, saa at de ikke begynder Huusholdningen anderledes end som det skal være, baade i Kiøkken og Kielder og i andre Maader. Kerstrup den 12te Junii 1629.

Christian.

(paa en løs Seddel)

Poul Møller haver begiert Esroms Mølle, saa efterdi ieg ingen Efterretning haver om samme Mølles Tilstand, om Qvinden som Møllen havde er død eller ei, Saa skalt du Leiligheden derom lade Stadtholderen vide, som mig derom kan giøre Relation med første Leilighed. Datum ut in literis.

---

besynderligt er det, at han allerede i dette kaldes „Hofmester" hos Christine Munks Søn. (Valdemar Christian.) S. *Adlersparres* histor. Samlingar. III. p. 66. 68.

*) Denne (ikke egenhændige) Instruction paa Tydsk vil findes aftrykt i Nyt historisk Tidsskrift. III. Bd.

307.

Friiderich günther zu handen. [A.][*)]

Kongen overdrager ham at indhente adskillige Underretninger hos en Bøssestøber, om Maaden hvorpaa Skyttet støbes i Sverrige.

Sieh zu ob du beii ihm[1]) den modum kanst auffragen wii eß mit den gisseren in Sueden gehalten wiirdt, waß Sii fuhr ein Skiippundt bekommen[2]), vndt ob sii dii Styck auf dy deudtske manihr auffmachen mussen?

Ob ihnen dii redskaff, alß welle[3]), Styffthe vndt bende, verskaffet werden, Wii auch wiiuil ihnen auff ein Skippundt zu abganck passiiret wiirdt.

Ob ihnen geleichuill von althen Stycken vndt moldenkuppher gudtgethan wiirdt?[4])

Ob dii Stuck mit wasser oder Pherd geboret werden, vndt wan sii mit Pherde geboret werden, wehr dann dii Pherde skaffen muß?[5]).

(21 Jun. 1629.)

---

*) Med Blyant. Synes at være et Folgeblad til et Brev, eller tilsendt Günther efter en mundtlig Samtale. Datum er tilføiet af Modtageren.

1) Muligen har den Person, hos hvem Kongen befaler Günther at indhente disse Underretninger, været den samme, om hvem han d. 14. Febr. 1629 har ladet udfærdige et Brev til sin daværende Agent i Sverrige: Niels Krabbe. Denne havde meldt Kongen, at der i Landet fandtes Een, som „vidste en Konst med Stykker, at naar de fyres, ikke skulle tilbage springe"; og vilde lære dette fra sig for 200 Specier. Christian IV. befaler Krabbe at contrahere med denne Person om at begive sig i den Anledning til Danmark, for at giøre sin Prøve, og om hans Reises Omkostning. Denne vil Kongen erstatte, og give ham de 200 Specier, „dersom hans Konst kan angaae." (Siæll. Tegnelser. Fol. 204. b.).

2) „10 Rthr. groß Gut; 20 Rthr. klein Gut." (Tilføiet med Günthers Haand, ligesom det efterfølgende.)

3) (Utydeligt.)

4) „2 Lispfd. von alten Stücken u. Garkupfer; von rohem 3 Lispfd."

5) Anm. af Günther. „Der König lasset sie selbst bohren; geschieht itzo Alles mit Volck; es sei im Werke ein Wasserwerk zu machen."

308.

Worriß Elskelige kerre Son H: Wldrich och Riigenß Raad Clauß Daa till hande. [A.]

Befalinger, vedkommende de tydske Krigsfolks Afstakelse. Nogle af de dueligste Capitainer skulle beholdes i Tienesten. De franske og skotske Folk skulle føres til Husum, og der afstakles og indskibes. Stykker og Munition skulle forvares paa Flensborg Slot, og et Compagnie der lægges i Vagtbold m. m.

Epterdi Jeg formercker at Morgan Ruhmer snardt er ferdig med sit folck at begiiffue sig tilskiibß [1]), saa skaldt Skiiben befaaliß dennom till holland at føre, huordthen, och inted lenger, dii ochsaa skall prouiianteriß. Miit skiib, den dantziger priiß, skall strax naar folckid er saat y land skall hand seiile henad Norrie, som hannem befaalid er. Kan folckid bliffue skiibid, hannem foruden, daa skall ded skee, och hand befaaliß att gørre siin reisse til Norrie. Valete. Aff kuarteriid paa Oen [2]) den 22 Junij Anno 1.6.2.9.

Christian.

---

[1]) Det lader dog ikke til at have gaaet saa hurtigt med General Morgans Indskibning; i det mindste kunde det synes som han selv endnu langt hen i Jul. Maaned var i Holsten, (hvor Kongen fra den 18—24de Jul. opholdt sig i Glückstadt.) I Skrivcal. findes: „Den 21. Jul. gaff ieg Hans Mouritz 400 dl. for et Smüde, som ieg gaff General Morgan" (maaskee kan det være sendt ham fraværende). Den 22de Jul. betalte Kongen 30 Dal. for et Smykke som „den Hollandske Commissar Horntruc" fik; og den 23de Jul. „kom Wallensteins Gesanter an til Glyckstad, og haffde audiens epther Afftens Maaltid. Gaff ieg H. Morids 200 dl. for et Smycke till samme Gesant."

[2]) Christian IV. havde, under Fredsunderhandlingerne i Lübek, imedens han i Begyndelsen af Mai Maaned lod General Morgan giore det bekiendte Angreb paa Nordstrand og Eiderstedt, den 11te Mai fra Kiobenhavn begivet sig til Ellensborg i Fyen, hvor han blev til den 15de, og drog derfra til „Suinborg." (Skrivcal.) Her og hos Fru Ellen Marsvin paa Kerstrup (Taasing) blev han til den 19de (hos Jahn, S. 438, den 29de, hvormed menes efter ny Stiil), da han med de Krigsskibe og Tropper, han havde samlet, seilede over til den Slesvigske Kyst, og landede ved Düttebüll i Angeln. (ovenf. S. 347) Her tog han sit Qvarteer paa Hoved- og Herregaarden Oe eller Oehe, der ligger paa en Halvo (tilforn en omflydt O) ved Indlobet til Slien. (s. „Angeln, histor. beschrieben, von H. N. A. Jensen." 1844. S. 215—19.) Om den Styrke, som Kongen fra Fyen lod føre over til Angeln, har været saa betydelig, som det angives (8400 Mand, paa en Flaade af 150 store og smaa Skibe med 240 Kanoner, foruden 20 Feltstykker; Lackmann, III. 356) maae lades uafgiort. (Hos Jahn, II., 439: 9000 Mand). Det hedder videre hos denne Forfatter S. 440, at Kongen „i Begyndelsen af Jun. „Maaned brød op med den største Deel af Fodfolket, noget Rytteri og et til„strækkeligt Antal Skyt, mod Gottorp, leirede sig paa det saakaldte lille Hei„sterberg, og giorde Mine til at beskyde Slottet. Et keiserligt Undsætnings-

309.

Rii: Rad Clauß daa till hande. [A.]

Kongen har erfaret, at Overste Morgan nu er færdig til at indskibe sig med sine Folk. De skulle da ufortøvet føres til Skibs til Holland, og derhen provianteres; men ikke længere. Et af Forselsskibene („den Dantziger Prise") skal derpaa seile til Norge.

Memoriall Paa Riigens Raad Clauß daa dirigerit.

1. Alle dii tydske knechte, som der er, skall stydkis vnder Ferensis Regiimend, saaner som Ziiliichhoffuerß companie, Och skal haffuis y acht at man dy capiteiner vdi tienesten beholder Som haffuer størst wiille tiil at gørre den dell, en erliig kaarl uell anstaar.
2. Ded fransosiiske och Skodtske folck skall henad hussom føriiß, sammestedtz demonteris och aftackis, ded første mueligdt er, och dennom skaffis skiib och feetalliie eptthersom Leiligheden Er till ded at bekomme.
3. Jmod den tyd at forbenente Ferentsche Regiimendt kan Marsere hen tiil dii steeder Renßborrig, flenßborrig, Aalß, haaderßleben, folding och Riibe, daa skall Offuerste holckiß Maior, som ligger paa Synderborrig, forskydkis till wandtz hen till Riistadt, Och faalck lyckiß companie, som ligger paa Nordborrig, henad Skaane, den neste uey muelig kan uerre.

„corps paa to Regimenter Fodfolk, m. m. blev angrebet af Oberst Holk og „adspredt. Imidlertid kom det til Forliig imellem Kongen og Hertugen." o. s. v. I Calenderen findes herom blot følgende: Den 28. Mai: „drog ieg ymod „Afftenen med 800 commanderit Folck hen til Slesuick. Der Klocken waar tre „om eptthermiddagen kom Keysserens Commissariers confirmation paa Fridden." Og den 29. Mai: „Jmod Afftenen red ieg fraa Slessuig, och kom om anden Morgen y Kuarterid igen." Den 5. Jun. „drog ieg til Skiibs fraa Leirid (ved Oche) offuer til Tossing." Her opholdt han sig paa Kerstrup til den 17de Jun. da han atter seilede „fra Reden for Svenborg", og kastede Anker Kl. 6 den 18de „paa Reden for Leiren paa Oen." (Alt efter gammel Stiil.) Freden var nemlig sluttet den 22de Mai; men blev først (efterat tre af de danske Fredscommissarer havde været hos Kongen paa Taasing) underskrevet den $\frac{27.\ \text{Mai}}{7.\ \text{Jun.}}$ og Efterretningen kom den 28. Mai til Slesvig, hvorefter Fiendtlighederne ophørte. Det bliver derfor ligefuldt en Sandhed, at Christian IV., baade ved sin egen Landgang i Angeln, og ved Morgans Anfald paa Vestkysten, fortsatte Krigen til det yderste, og at han saaledes ogsaa i dette Foraar, imedens man tilsidst fra begge Sider lige ivrigt skyndede paa Fredens Slutning, (efter Schlegels Ord, S. 396) „med en ringe Magt forstod at opholde og udmatte en stærkere."

4. Styckerne och Munitionen skall foruaariß paa slottid till Renßborrig och Ziillychoffuerß compani holle wacht sammestedtz.

Actum udi kuarteriid paa Øen den 28 Junij Anno 1629.

Christian.

310.

Riigenß Raad Clauß daa tiil hande. [B.]

Om Krigscommissaren Niels Krag, der skal aftakke det fremmede Folk. Et Skib skal føre Hertug Ulrik til Holland, og ledsages af Pros Knudsen, som Kongen har givet Prisepenge med.

Dyn skriiffuelße haffuer Jeg aff myn Sønß kammeriuncker emphangid, och deraff meningen forstanden. Jeg thuiffler inted, at Jo Niiels kraag[1]) sig med ded første mueligdt er yndstiller, til att gørre

[1]) Niels Krag, til Trudsholm i Jylland (født paa hans fædrene Gaard Agerkrog i Ribe Stift, d. 14. Mai 1575) var iblandt de dueligste og driftigste adelige Embedsmænd, som tiente under Christian IV., og det under Kongens hele lange Regiering, og i forskiellige, tildeels moisommelige Poster og Forretninger; uden at han dog under denne Konge opnaaede at komme i Raadet. Han var opdraget hiemme hos Forældrene (Mogens Krog til Agerkrog, og Sophie Juel) indtil sit 14de Aar, da han (hvad ellers ikke var almindeligt) blev sendt i Skole til Lybek, dog med en dansk Lærer, Mag. Lave Jensen. Herfra begav han sig efter 2 Aar (1590) til Universitetet i Rostock, og derfra 1592 til Wittenberg, hvor han studerede i 3 Aar. 1595 tiltraadte han den sædvanlige Udenlandsreise, først til Nederlandene, hvor han blev nogen Tid ved Universitetet i Leiden, og begav sig herfra til Paris og andre Steder i Frankrige, hvorfra han dog, „for vigtige Aarsagers Skyld", allerede blev hiemkaldt af sine Forældre 1596, da den unge Konge havde tiltraadt Regieringen; hvorpaa N. Krag strax efter sin Hiemkomst tog Tieneste i Cancelliet. 1597 fulgte han Cantzleren, Arild Hvitfeldt og Christian Bernekow, paa disses Ambassade (med Frederik den Andens Hosebaandsorden) til Dronning Elisabeth, og siden til Holland. 1599 blev han første Gang sendt til Norge, med nogle af Raadet for at holde Herredage; var 1601 paa Grændsemodet ved Flakkebek, og blev strax efter sin Hiemkomst, tilligemed Befalingsmanden paa Bardohuus, Oluf Pederson, sendt op til Nordlandene, i Anledning af Grændsetvisten med Sverrige. 1602 var han med flere Commissarier ved det spildte Grændsemode ved Knærod (Slange S. 181, nævner ikke N. Krag) og kort derpaa blev han med Claus Paslich sendt til Rusland, for at slutte Giftermaalet for Hertug Hans med Storfyrstens Datter. Gesandterne kom tilbage ved Vintertiden, efter udstaaet stor Besværlighed og Livsfare i den finske Bugt og i Østersoen. 1603 var han atter ved et Grændsemode i Flakkebæk, og blev samme Aar forfremmet til Over-Secretair i Cancelliet, fulgte med Kongen til Herredagen i Trondhiem 1604, og var i samme Anledning atter i Norge 1607. Han blev 1608 trolovet, og d. 16. Sept. 1611, i sit 38te Aar gift med Jytte Hoeg, der var i Dronningens Jomfrukammer,

huiß hannem befaalid er [2]), Menß at laade Stenberg allene huoß folckid, ded kan inted skiicke sig, vden at man wille haffue nouas disputationes paa genge, som mueligdt kunde causere allehande, som man ingen Raad uyste till.

Min Son skaldtu skaffe affsted till holland med et aff myne skiib, om et aff dennom saa neer er ued handen, huilckid siiden fraa holland sig begiffue skall recta til koben: Penning, sauydt paa denne Tid haffuer werrid raad tiil, er myn søn medfaao [3]), saoch en befaaling till myn Agent y holland, at nerre hannem behielpelig om behoff gorriß, huilckid ieg dog inted haabis, ty ieg haffuer faat Proß knudtsøn [4]) 1000 rixdaler med. Vale Alff Cronsee for kiill den 30 Junij Año 1629.

Christian.

---

efterat han Aaret tilforn (13 Jul. 1610) "efter 14 Aars daglig Tieneste", havde erholdt den ansøgte Afsked af Hof- og Cancellietienesten. 1612 blev han "for tro og flittig Tieneste" paa et Aars Tid forlenet med Arensborg Slot paa Øsel; og derefter 1613, da han paa Frederiksborg d. 30 Jun. havde aflagt sin Ed som Landsdommer i N. Jylland, forlehnet med Asmild Kloster. Dette Embede forestod han i 26 Aar (til 1640;) og blev imidlertid 1627, efter Rigsraadets Indstilling (jvf. S. 321. 327.) af Kongen forordnet til General-Krigs-Commissarius, i hvilken Bestilling han, medens Krigen varede, har "oppebaaret Alt hvis til Landets Defension og Armeens Underholdning var ordineret og bevilget, og derfor giort tilbørlig Rede og Regnskab." Han var tillige i mange Aar en af Land-Commissarierne i Jylland (et Slags høiere Tilsynsmænd ved Militairvæsen, Skattevæsen og i andre Sager, som fandtes under Christian IV., Frederik III, og endnu senere.) At Frederik III. satte Priis paa N. Krag viste Kongen ved strax efter sin Regieringstiltrædelse at forlehne ham med Haurballegaard, og udnævne ham til Rigsraad, i hvilken Egenskab han, efterat have forgieves villet undskylde sig med sin høie Alder og Skrøbelighed, d. 20. Jul. 1649 aflagde sin Ed for Kongen. Aaret efter i Marts Maaned faldt han i en tredie Dags Feber, som gik over til en hidsig Hverdagsfeber (ogsaa hans Hustru blev paa samme Tid meget svag af en hidsig Feber;) og saaledes døde N. Krag paa sin 76de Fødselsdag, den 14. Mai 1650. (Liigpr. af Bisp Jacob Madsen i Aarhuus. Kbh. 1651, 4.)

2) "Det fremmede Folk haver han, efter Afregning med dennem var giort, aftakket, og en Deel deraf selv til Holsteen udført." Liigpr. over Niels Krag.

3) Den 30. Jun. "drog myn Son Hert. Wldrich till Holland, og fyck ieg hannem 1000 dl. med till terepenning." (Skrivcal.)

4) Denne Kongens Agent maa snart være kommen tilbage fra Holland, da han i August var i Stockholm, hvortil han især blev sendt i Anledning af Sagen imellem den udvalgte Prinds Christian og Rhingreven. Et Svar fra ham til N. Raadet var indløbet sidst i Maaneden, hvilket Cantsleren og Statholderen d. 25 Aug. tilmeldte Prindsen. (Siæll. Tegnelser.)

Jeg haabiß att dii keysserlige, som er ycku 200, skall drage aff kyll y dag[5]).

311.

Chanseleren H: Christian friiß til hande. [A.]

Kongen har i nogle Dage ikke kunnet besvare Rigsraadets og Cantslerens Breve, paa Grund af Upasselighed. Han ønsker at Mag. Borchardtsen, der altid har skikket sig vel, som Hertug Frederiks Lærer, maatte faae Vor Frue Sognekald i Kiøbenhavn.

Riigenß Raadtz skriffuelse sauell som ochsaa dyn haffde ieg for nogle Dage siiden mig uell uyld resolverid paa, haffde ieg icke formedelst et besuerlig tilfald aff styck udi den hoirer siide uerrid forhindrid, huilcken affectus, om den endskøndt gud uerre loffuid numehr inted er saa sterck som tilforn[1]) saa haffuer ieg dog formedelst densamme intid kund mig paa riigens Radtz skriffuelse erkleere, huilckid dog nest gudtz hielp om en dag thu eller tree skall skee.

Kan denne M: Johannes Borchertsön[2]) legitime komme till wor frwe kaald udi køben: daa haffuer ieg ingen aarsag till att repudiere hannem, ty hand altid haffuer skiickid sig uell huoß her: frede: ded ieg inted andid haffuer kund erfaarid. Vale Aff Predtz den 7 Julij Anno 1.6.2.9.

Christian.

---

[5]) Den 30. Jun. „drog dii Keiiserlige ud aff Kyl, och naar ieg y Byen strax derepther.“ (Skrivkal.)

[1]) Herom har Kongen antegnet følgende i sin Calender: 4. Jul. „Drog ieg med Armeien fra Kronsee till Preetz Kloster. Samme dag fyck ieg hefftig ondt aff Styng udi Syden och weedage y Ryggen.“ 6. Jul. „Stod ieg et haardt Skur ud med Stiick udi Siden.“ Den 7de reiste Kongen fra Preetz (hvor Brevet den Dag er skrevet) til Eutin, og den 10de Sept. læser man i Calenderen: „Reed ieg fraa Ewthyn til Nystad, och tilbage igen samme dag.“

[2]) Joh. Borchardsen (i Worms Lex. I. 198 kaldes han Burchardi) var en Søn af en Borger i Kiøbenhavn, Borchard Hansen, og f. den 28. Jan. 1597; blev Student fra Sorøe Skole 1613, og siden Hører ved Kiøbenhavns Skole; reiste derpaa udenlands (1620—22) og blev ved sin Hiemkomst 1622 antaget til Lærer hos Hertug Frederik (III.) i hvilken Post Kongen her giver ham et hæderligt Skudsmaal. Han blev ogsaa Sognepræst til Vor Frue Kirke 1629, og 1631 af Kongen udnævnt til Biskop i Ribe; blev Dr. Theol. 1636 (uden at have udgivet nogen Disputation) og døde 4. Jan. 1634.

312.

Chanceleren H: Christian Friiß til haande. [A.]

Kongen melder at den utnævnte Biskop i Ribe (Mag. Jersin) har aflagt sin Ed (i Eutin) m. m
Om Ryttere, som efter Rigsraadets Begiering sendes over til Skaane, m. m.

Byſſpen udii Riibe[1]) haffuer giordt y dag ſiin Eed[2]) och er nu befaalid ſiig ſtrax igen til køben: at forføie, huor haud aff Byſſpen der

---

[1]) Om den baade af ſit Levnet og ſin Lærdom hæderligt bekiendte Dr. Jens Dinesen Jersin (født i Jersie i Siælland, hvor Faderen Dines Jensen var Præſt, 28. Sept. 1587.) ſ. ovenfor S. 118. Han havde allerede været Hører ved Herlufsholm Skole, hvorfra han ſelv var dimitteret inden han første Gang reiſte udenlands i ſit 20de Aar 1607. Efter ſin Hiemkomſt (1610) blev han Magiſter og Rector i Soroe (1611) men nedlagde dette Embede 1615. Et Sagn fortælles om et Syn, han ſkal have havt en Nat i Soroe Kirke, da han fik det Indfald, at ville ſpille et Stykke paa ſin Luth, paa Abſalons Grav. Der tilføies at denne Viſion, efter hans egne Yttringer, ſkulde have havt den Virkning, at omſtemme hans tilforn muntre og lyſtige Sind og giore ham alvorlig og tungſindig. (Pontoppidans Ann. III. S. 159.) En Sonneſon af Biſkop Jerſins Sonnedatter (Kammerraad P. N. Nyegaard, paa Frederikskilde ved Soroe) eier det gamle Inſtrument, ſom efter en i Familien bevaret Tradition, har tilhort Biſkop Jerſin: en Luth, ſom (i Følge en inden i Inſtrumentet paaklinet Seddel) er forfærdiget af Johan Tylcke i Hamborg 1587, netop Jerſins Fodſelsaar. Efterat have nedlagt Rectoratet, reiſte han atter 4 Aar udenlands med Mogens Krabbe, og blev, efter ſin Hiemkomſt 1619, Prof. i Metaphyſik ved Univerſitetet. 1620 antog Chriſtian IV. ham til Lærer hos ſine Sonner: Chriſtian Ulrik Gyldenlove (f. omtr. 1613; blev ſom Overſte for et hvervet Regiment i ſpanſk Tieneſte, ſkudt den 15. Oct. 1640 i Meinertshagen i Weſtphalen) og Hans Ulrik Gyldenlove (f. d. 10 Marts 1615 paa Kronborg; død ſom Befalingsmand ſammeſteds 1. Febr. 1645.) Til disſe ſine to Sonner havde Kongen af Knud Gyldenſtierne kiobt et grundmuret Huus paa Nytorv (ſom d. 1. Apr. 1620 ved Gavebrev ſkienkedes til Chriſtian Ulrik. Langebek.) Her boede Mag. Jerſin med de unge Gyldenlover, indtil han, ſom berettes, drog med dem til Soroe Academie. Dette beroer imidlertid kun paa en Angivelſe af Pontoppidan (Ann. III. 158) og er maaſkee en Forvexling med Jerſins tidligere Ophold i Soroe, ſom Rector. De to Gyldenlovers Navne findes ikke (ſom Grev Valdemar Chriſtians, fra 1630—36) i Academiets gamle Matrikel. (E. G. Taubers Udſigt over Soroe Acad. Forfatn. 1623—65. p. XXXVII. sq.) Jerſins Beſtilling, ſom Lærer hos de to Kongeborn, har rimeligviis givet ham Anledning til at ſkrive ſine to Læreboger i den latinſke Grammatik, der forſte Gang udkom 1622 og 1624 (og ſiden oftere;) men tryktes i Kiobenhavn, ikke i Soroe. (jvf. S. 119.) 1626 blev Jerſin Sognepræſt til Frue Kirke, (Pontoppidan vil, at han ikke var vel anſkrevet hos Chriſtine Munk, eller miſtede hendes Gunſt) og 1629 af Kongen udnævnt til Biſkop i Ribe, efter Dr. Iver Iverſen Hemmit, ſom døde 6 Jan. 1629. (Om Jerſins Eftermand paa Ribe Biſpeſtol, Dr. Borchardſen, jvf. S. 359.)

[2]) Om en Forandring, ſom Kongen egenhændig ſkal have giort i et Exemplar af

in loco skall ordineris, och henad Riiber stycht hannem med ded første sig at begiffue instigeris.

Ded vil end høre nogid til, at bringe dii Juder[3]) paa den gammel tohn ygen: bliffuer ded icke dreffuid fliitig och tylig, daa tør der nell bliffue allehande aff

Bededagen kan best anordniß den 18. 19 och 20 Novem:

henad Skaane forsendiß nu tree fenliin epther Riigenß Raadtz begeering, saat falck lyckis com: och dii gør ungeferlig 1000 mand. Officerene haffuer man modt sende fram med, om man ellerß ville haffue folckid fordt, med huilcke y kan lade tractere eptherſom y kan best.

En secretarium skaldtu sende hiid, som heer kan forrette huessom fornøden er. Vale Aff Ewtyhn den 9 Julij Anno 1.6.2.9.

Christian.

313.

[Udkast til Breve, der skulle opsættes til Jørgen v. Ahlefelt, som Kongen udnævner til Amtmand i Haderslev, og til Caspar v. Buchwald, der skal have Amtet Segeberg.] (A.)

Ahn Jørgen v. Aanefeldt[1])

1. Er soll sein vnthergebeneß folck Markuardt Randtzou zustellen
2. Er soll sich naher haderßleff verfiigen vndt das ambdt in verwalthung nemmen
3. dii holdtzung vndt daß hauſſgeraadt soll ihm mit furderligster gelegenheidt zugestellet werden

hiieauff mussen mandata paritionis verfertiget werden.

Kirke-Ordinantsen, ved denne Edsaflæggelse, s. Lackmanns Schl. Holst. Hist. III. S. 391.

[3]) Formodentlig Jyder?

[1]) Jørgen v. Ahlefeldt, til Qvarnebek og Maruttendorf, Søn af Godske v. Ahlefelt og Margrethe Rantzau, f. 12. Dec. 1589. Han var allerede under Calmarkrigen i dansk Tieneste, og anførte et Compagnie; 1623 blev han Krigscommissair i den Nedersaxiske Krigsarmee, hvor han siden under Christian IV. fik et Regiment, og laae med dette 1627 i Krempe, som han længe tappert forsvarede mod de Keiserlige, indtil han af Mangel paa Levnetsmidler maatte overgive den. I Haderslev var han Amtmand fra 1629 til sin Død den 21. Jan. 1641. (Rhode om Haderslev Amt. S. 46.)

Casper von Bockwaldt

Soll daß ambdt Seegeberg haben, vndt soll strax daß holdtz so gehaawen, vndt dii keysserlichen hin vndt wiider verbawed, auffnehmen lassen vndt hernacher unter den Bauern eß theiilen, daß sii ihre heusser darmit auffbesseren konnen

dii Rethe, so zustelle seindt, sollen befraget werden durch wehm obengedachte embther können geliffuerdt werden, darbei muß aber nimandt genennet werden.

(9 Julii. 1629. Eutin.)

314.

[Udkast til et Brev til Hertug Frederik (III.) af Holsten-Gottorp.] (A.)

Kongen bevidner sin Tilfredshed med de Tienester, Hertugens Raad og Overhofmester Egid. v. der Lancken har viist ham (under Fredsunderhandlingen), og ønsker at modtage nøiere Underretning derom, for at kunne vise ham sin Erkiendtlighed paa tilbørlig Maade.

Vnß ist ganß lieb zuuernemmen, daß Egiidiuß von der Lancken vnsere sachen sich hatt angeleegen sein lassen

Weiil wiir nun vnß in der eiile dessen verlauff nit errinneren können, Alß begeren wiir freundt vetterliichen, E: L: wollen vnß in dehm vnß etwaß informiren, auffdas wiir solches der gebiihr nach können in acht haben, vndt vnß kegen obengedachtem von der Lancken alß eß eiinem potentaten ansteed erzeiigen können, Wan sonsten sachen forfallen werden, worbei seine persohn nötich, alßdan soll er in keiin Vergeß gestellet werden, Sondern allemahl persohnlich denselben beiiwohnen. (Eutin. 12. Jul. 1629.)*)

---

*) Datum er tilsat med Günthers Haand. — Det er besynderligt, at uagtet den Tilfredshed, Kongen her yttrer med v. der Lancken, synes der kort efter at være indtraadt Omstændigheder, som have opvakt Kongens Misnøie med denne Hertugens betroede Minister („Oberhofmeister, Rath u. Amtmann zu Kiel u. Bordesholm, Domprobst zu Lübeck, u. Probst zu Pretz.") Der findes i et Brev til Kongen fra Rigsraadet af 4. Sept. 1629 følgende Intercession: „Hans fyrstelige Naade Hertugen af Holsten haver ved hans Skrivelse af „os begieret, at vi underdanigst paa Egidii von der Landes wegne hos Eders „Kongel. Maiest. skulle anholde, att Eder Maiest. naadigst vilde være tilfreds „med hannem; dersom hans Forseelse i nogen maade kunde findes, „var han overbodig, i al Underdanighed det hos eders Kong. Maiest. at de„precere. Forhaabendes, at naar han kom eders Maiest. selver til Ords, det „hans Uskyldighed noksom skulde forfares. Og efterdi ved den

315.

A Ma: treschere femme Kyrstine Munck*)

Kongen har befalet Fru Ellen Marsvin, at tage hans yngste Børn, de to Tvillingdøttre (Christiane og Hedvig, fødte paa Haderslev Slot, den 15. Jul. 1626) til sig; og vil at de skulle sendes til hende saasnart hendes Leilighed er til at modtage dem.

Hierte kiere kyrsten, Epterdi greffuen af turn Nu begiffuer sig henad Danmarck, Sa haffuer ieg ued hannem dig uillid skriffue och dig laade forstaa, At ieg diin Moder befaaliid haffuer til sig at taage dii thuende thuillinger, huorfor du hinder dem skaldt laade følge, naar hinderß leiilighed kan være dennem at affodre, befalendis dig hermed den gode gud, forbliiffuendiß altiid Dyn kere og troe herre och hoſſbunde

Aff Entiihn den 15. Julij Año 1.6.2.9.

Christian.

316.

Propositioner som Riigenß Raad nu y Othense proponeris Skall.[1]) [A.]

Puncta huorpaa Danmarkiſſ Riigiß Raad sig skall Erkleere

1. Eptherad huerman uytterligdt er, huad wleiilighed vndersaterne udi Jutland vdstanden haffuer, formedelst at ingen faste steeder forhan-

"ønskelige Fred al Tvist og Uenighed er dempet og bilagt, begierer han under"danigst, at Eders Mai. af Kong. Clemenz naadigst ville pardonnere hannem: "Hvilket vi ogsaa i al Underdanighed er begierendes." (Hertugens Skrivelse til Raadet, med stærke Bevidnelser af v. d. Landens store Duelighed, og hans redelige Iver saavel for Kongens som Hertugens Bedste under Fredsunderhandlingen, er dat. Gottorp 29. Jul.)

*) Efter Originalen i Hr. Kammerherre Winds Eie.

[1]) I Raadets Erklæring af 5. Sept. 1629 foreslaaes i den Anledning, først "at "lade, med Bistand af Hertugen og Undersaatterne i Hertugdømmet og Fyrsten"dømmet (Slesvig) det gamle Dannevirke det bedste muligt er til nogen "Defension regulere; hvor baade de udi Fyrstendømmet imod uformodentlig "Overfald sig kunde retirere; saa og de Jydske sig i Tide forsamle, deres "fælles Ulykke og Fordærv at forekomme." I Henseende til Jyllands Forsvar, tør Raadet ikke bestemt erklære sig; men mener dog, at Rigens Marsk, med en forordnet Ingenieur, maatte undersøge, om ved Kolding Fiords Indløb kunde findes en beleilig Plads til at anlægge en Fæstning ("et Real Værk";) ligesom og at undersøge, om noget kunde giøres for at befæste Adgangen til Horsens og Ribe; saa og paa samme Maade at besigtige Helsingborg og Landskrone. Særegne Pengemidler hertil veed Raadet ikke at finde ved nye Paalæg, under "Landets forarmede og forringede Vilkaar"; man maatte indskrænke sig til at anvende noget af den nu dobbelt bevilgede Pengeskat.

den naar, huordthen dy sig vdi siiste feiide kunde retirere, Saa er ded fornøden at med ded første anordning skeer, huad for platze der skal fortificeris, Och tenckis paa, qvo modo ded kan skee, saoch huem dertil brugiß skall, sligdt att effectuere, Och huad denß straff skall uerre, som nogid forsømmer Item huor hand skall tiltalis och aff huem, som forsømenlig fiindis

2. Pa festingerne udi skaane er baade paa bygningerne udi sig sielffuer[2]) stor mangel, saaoch paa tøyhussen och prouyandthussen, huor yblandt Christianstadt och Christianopell inted er dii ringiste, Huorfor udi tyde uil tenckis paa middel Sliigdt at Remediere

3. Eptherdi udi forbenente Pladtze alle er mangel for skijdt, (Styt) baade udi dem, som aliqvo modo ferdige erre, som udi dem som endnu begindis skall, Saa uyl fornøden uerre, att derpaa tenckis udi tyde[3]), Der uyl ochsaa tenckiß paa dychtige Personer, som sligdt haffuer y acht at befoddere saoch holde udi god foruaaring.

4. Eptherſom man vdi siiste feiide faast meere forhindring end lettelse haffde aff dy Norske Piincker och gaaleiier[4]), yded dy fast alle ganske briistfellig kom hiidneder, der dy dog vndersaterne meere end dy werdt uaar kostid haffuer, huorfor uyl tenckis paa middel, at sligdt herepther inted skeer, mens at dertill forordniß sligge inspectores, at dy holliß ned macht saatt Riigerne aff dem kan haffue den tieneste, som ded sig hør.

5. Eptherdi kon: y Sverrig flux dominerer udi Østersøen, Och nu paa nii anmoder sig tollen vnder Ruden, huorfor uyl tenckis paa middell, at h: k: indted ganske Spiller meiister udi Østersøen och ganske ruinerer oß tollen udi Sundid[5]).

---

[2]) Til Reparation af Fæstningerne i Skaane, bemærker Raadet, er allerede 1623 Viintolden anslaaet („deputeret".) Man veed ikke at finde videre Midler hertil, end om noget kunde blive tilovers „af den smaa Told, som nu paa nogle Poster er forbedret."

[3]) Stykker (Kanoner) til Fæstningerne har Kongen hidtil altid „af Kronens Intrader ladet færdige og vedligeholde;" og „Undersaatterne ere derom aldrig af fremfarne Konger anmodede." Raadet er forvisset om, at Kongen heller ikke nu vil gravere dem med noget Paalæg hertil, hvortil Evnen ganske vilde fattes.

[4]) De her omtalte norske Krigsfartøier holder Raadet for, kunde bedst samles i Bergen og Marstrand, og der forvares under opbyggede Skuur, m. m.

[5]) I Henseende til det omtalte „Dominium i Østersøen", er Raadet af den Mening, at „efterdi det er ikkun mera usurpatio, og hverken vore egne forringede

6. Huad nu en tidlang er forreløben vdi Skaane och andenstedtz med Ørentollenß forkrenckning aff dy Suenske [6]), ded er huer man wiitterligdt, huorfor nyl tenckiß paa middell, at tollen dy Suenske salediß paleggis, som h. k. uorris vndersater den palegger vnder et andid Skiin.

7. Huadfor subtil middell dagligen Søgis, att defraudere tollen udi Sundid, ded erfaarer man dageligen, huorfor udi tyde nil tenckis paa middell, paaded sliigt y lengden icke fører Riigerne y haar sammen ygen [7]).

8. Eptherdi nogen disorder sig laader tee, som udi worriß Acchedemie Soer nille indsliige, eptersom ded aff Riigenß Raad och hoffmeister Sammestedtz kan erfaariß [8]), huorfor med hannem derom skall taalis och tenchis paa middell, att dy udi tyde affskaffis.

Paa Anderskou den 18 Agustj Anno 1.6.2.9.

Christian.

317.

Danmarckiß Riigiß Raad tiill hande. [A.]

Epthersom vy aff norriß tydske Chanseler haffuer fornommid at H: Albret [1]) hannem haffuer ladiid forsta huorledis hans tilkommendiß Søn, Manderup due er kommen tiil wlycke med en person vdi

„Kræfter, eller Naboskabet i Tydskland nu permitterer, at vi derom gior nogen „Begyndelse til ny Disputation, vil det være bedst en Tid lang dermed at temporisere"; især da den sidste Confoederation med Kongen af Sverrige, endnu varer i halvandet Aar, „hvorved ham større libertet udi Østersoen, end tilforn, er indrommet."

[6]) „Belangendes Øxen, som de Svenske tilforhandle sig, og uden Told af Riget uddrive" holder Raadet for, at denne Sag vel i nogen Tid kunde beroe, fordi „der nu er længe til de igien kunne udføre Øxer." Imidlertid maatte der tænkes paa Midler og Veie til at forekomme dette, „uden nogen Misforstand mellem Rigerne"; men Tolderne i Sundet befales, at have strengt Tilsyn i Sundet med „Certificatserne paa det svenske Gods, som kommer igiennem Sundet" for at hindre Underslæb.

[7]) R. R. foreslaaer en Toldforhoielse paa „nogle Species som gaaer igiennem Sundet", for at Kongen selv igien kunde overtage Mynten, og lade mynte „hele og halve Ort, otte, fire og to Skillings Stykker af idel Sølv, lige vigtige efter Rigsdaler"; eftersom Raadet „formærker, at det Mynteri, som Borgerne i Kiøbenhavn af Hs. Maj. naadigst er bevilget, ikke er Riget gavnligt."

[8]) R. R. har „ladet in margine notere paa Hofmesterens indgivne Indlæg", saavidt det, i Hans Majestæts Fraværelse, derpaa har kunnet resolvere.

[1]) Rigsraad Albert Skeel.

Malmø[2]), och begerid att hand hnoss (os) skulle anholde att sliig tiilfaal samme hans Søns brillup, som inden faa dage skall berammid uerre, inted motte uerre hiinderligdt, Saa eptherdi oß om sagsenß tilstand ganske inted beuyst er, Saa skall y som Nu tilstede erre saagen forfaare, Och derudi gørre ordinandtz som y ded for gud y himmelen och oß achter att forsuare[3]). Valete Aff krempe ultima Agustj Anno 1.6.2.9.

Christian.

---

[2]) Denne Person var en af Prinds Christians tydske Trompetere („Christopher Trompeter"), som en Aften i Drukkenskab havde yppet Klammeri med Spillemændene ved et Giæstebud, og derpaa brugt uhøflige Ord og Lader m. m. imod et Par Adelsmænd, Niels Trolle og Manderup Due, der med Prindsen vare til Giæst paa Raadhuset i Malmø, (Søndag, d. 23. Aug.) Christoffer, „med andre hans Conserter, vare først opgangne til Spillemændene, som havde deres Plads paa en Forhøining i Salen („oppe paa Piberbænken") og medvilligen overfaldt dem, hvorover mange Godtfolk gik derop og dem adskilte; men da de vare nedkomne i Salen igien, sagde Manderup Due til Christoffer (paa Tydsk), at han skulde lade blive sin Handel og Klammeri, besynderlig i Hs. fyrstelige Naades Presentz; „thi han kiendte vel hans gamle Sædvane." o. s. v. Da Manderup Due tillige kaldte ham „ein leichtfertiger Vogel", blev Trompeteren herover mere forbittret „slog nogle Gange Knep for ham", og „truede ham utugtig med Ord." („Achtet Ihr mein Herr sein Volk nicht mehr als so, dann hohl euch der Teufel!") Da Niels Trolle i det samme kom til, og satte ham i Rette, gav Trompeteren ham en haanlig Udfordring, „drog sin Degen imod ham" og „strax stødte løs til ham, saa at han neppe kunde faae sin Kaarde ud og parere Stødet ret for sit Ansigt." Niels Trolle „fogte ham da igien paa Livet"; men en tredie Adelsmand, Mogens Gyldenstierne, som i det samme sprang til, afparerede hans Stød til Trompeteren, og drog ham tilbage ved den venstre Arm. Dette foregik ved Døren til Forstuen udenfor Salen, hvor Christoffer havde trukket sig tilbage, i det han udfordrede Niels Trolle. I det denne blev draget fra Striden, kom Manderup Due til, gik imod Christoffer, som stod med dragen Kaarde, og gav ham et Stød i Brystet, hvorved han faldt tilbage til Muren, kastede sin Kaarde fra sig, og døde strax efter. — Efter Prindsens Befaling blev der den 26de Aug. holdt Vidneforhør i Magistratens Nærværelse paa Malmöe Raadhuus; ligesom og nogle tilstedeværende Adelsmænd: Mogens Gyldenstierne, Iver Krabbe, Tage Andersen Thott, Niels Trolle og Palle Urne maatte afgive deres skriftlige Vidnesbyrd.

[3]) Rigsraadet, som lod sig forelægge de ovenomtalte Vidneforhør, afgav, i Følge Kongens Befaling, under 3. September den Erklæring eller Kiendelse: at Christoffer Trompeter „ved adskillig Modvillighed selv havde givet stor Aarsag til Ulykken"; og at derfor, „fast Alle" af Raadet for Godt have anseet „at Manderup Dues berammede Bryllup vel kan tillades, naar hans begangne syndige Gierning hos Gud og den christne Menighed ved aabenbarlig Skriftemaal forbedes." (Manderup Due blev d. 4. Sept. 1629 absolveret for dette Drab i St. Knuds Kirke i Odense, af Biskoppen Dr. Hans Michelsen. Suhms Saml. t. den D. Hist. I. 2. S. 15.)

318.

Fru Ellen Marsuiin till hande. [A.]

Om Faddere at indbyde til Fru Kirstens sidste Datters Daab.

kcere Ellen Jeg glemde vdi myn siiste skriffuelsse at skriffue dig tiill, At eptherdi den datter fyrsten nu fyck [1]) med ded første endeligens skall kriistniß [2]) och dertill bediß fadder, Och ieg inted mig errindrer, huem tilforn fadder nerrid haffuer, Saa skaldtu mig med ded første laade uyde huem man kan bede, huorpaa syden barßelid skall anordniß. Befalendiß dig hermed gud y himmelen. Aff krempe den 11 Septem: Anno 1.6.2.9.

Christian.

319.

friiderich giinther zu handen. [A.]

Kongen vil sende Günther i et hemmeligt Ærende til Wallenstein, for at formaae ham til at virke hos Keiseren til at denne vilde bevilge Christian IV. at lægge en Told paa Elben, hvortil som Grund skulde bruges Glückstads Anlæg og Befæstning, som har medført stor Omkostning, og hvis Vedligeholdelse fremdeles vil koste meget, m. m.

Weill der v. walmerode begeret, du sollest zum wallensteiiner ziien, alß sollestu Im wissen lassen das solcheß woll gesкeen kan. Wan

---

[1]) Kirstine Munks yngste Barn, den af Christian IV. siden forskudte Datter, blev født den 1ste September, under Kongens anden Reise 1629 til Holsten, hvor han opholdt sig i Krempe fra den 19de Aug. til den 18de Sept. Her fik han Underretning om Datterens Fødsel; men først otte Dage derefter. (Skrivcalenderen den 8. Sept.) Hvor Kirstine Munk paa den Tid opholdt sig, og laae i Barselseng, (formodentlig i Kiøbenhavn) erfares derimod ikke af Calenderen; men kun, at Kongen (som den 23de reiste fra Glückstadt, den 24de kom til Dalum, og herfra den 26de til Roskilde) den 27de Sept. om Morgenen Kl. 4 kom til Frederiksborg, og der forefandt „Børnene", som, for Ildebrandens Skyld, havde forladt Kronborg. Følgende Dag, den 28de Sept., findes i Calenderen: „Kom Kyrsten til Frederichsborg." Man seer altsaa, at hun ikke er kommen tilligemed sine Børn fra Kronborg, hvilket dog uden Tvivl var skeet, i Fald hun der havde holdt sin Barselseng.

[2]) Dette skeete paa tredie Dag efter Christian IV. Hiemkomst fra Holsten til Frederiksborg, hvorhen Kirstine Munk kom med Barnet Dagen efter Kongen. Fadderbreve udgik (dat. Krempe, 17. Sept. 1629) til Jørgen Wind, Iver Wind, Steen Beck, Gregers Krabbe, Fru Helvig Lindenow, Sivert Urnes, og Fru Else Grubbe, Joch. Becks; samt til Sivert Urne og Joch. Beck, at komme til Barsel, uden at være Fadder. (Siæll. Tegn. 1629. 305. a.) Barnedaaben har Kongen saaledes antegnet: Den 30. Sept. „bleff den ongste datter dobdt och kalled Dorrethea Eliißabet." Noget over en Maaned derefter, den 1ste November, findes i Almanakken: „Stod min Datters Dorrethea Eliißabeths Barsell paa Frederichsborg." Dette viser, at Kongen har giort et

du nun dahin kommest, so sollestu data oportunitate, wan er fragen wurde, an welchen ordt du von mihr gskeiiden bist, disses ordtz halber erwehnung thun, welchergestaldt im bewust vndt der ordt so weiit bekandt ist, daß da derselbe in eiineß fremden herren gewaldt geraathen wurde, das alssdan disser ordt [1]) dem Römmisken Reiiche nit ohne gefahr sein wurde.

Daa du im nun solches woll einbilden [2]) kanst, so sollestu im anmelden das du von mihr creditif vndt werbung hast im in högster geheim non tanqvam legatus anzubringen. Wan du nun zu solcher Audiens verstatted wiirst, so sollestu priora repetiren, vndt annectiren, daß weil der ordt im wasser gelegen vndt nit ohne grosse kosten gebawet vndt erhalten werden konthe, Alß hette man an den keysser gelangen lassen, Er wolthe pro tempore mihr erlauben Eiinen zollen auff dii Elbe zu legen

Weiill deß v: friidtlandtz promotion beii keysser in dem fall viil giilthe, alß begeret man an ihm, er wolthe nebenß seiinem schreiben mein Schriben dem keysser zuskiicken, Ihn betrachtung daß ich nit gerne wolthe daß Jemandt wissen sollhe, daß man dem keysser darum molesterit hatte, ehe man gewiirigen beskeidt erlanget.

---

høitideligt Barselgilde senere end Daabsacten. (Den 15de Oct. har Almanakken: „Drog ieg til Kobenh: og Kyrsten hen til Walloe.“ Der forekommer intet videre om hendes Tilbagekomst; hvoraf det bliver tydeligt at d. 15de October var Dagen, da hendes Bortreise fra Frederiksborg og Skilsmisse fra Kongen foregik.)

[1]) Glükstadt. Anlægget af denne By havde Christian IV. allerede begyndt 1616 paa et øde Landstykke i Kremper Marsk, i Amtet Steinburg, („ein wüster Ortt, für diesem die Wildnüß genaunt“;) hvilket han først lod ordentlig inddige. Byens første Privilegier („Priuilegium der Neuen Stadt in der eingeteichten Wildnüß, Glückstadt“) er dat. Frederiksborg 22. Mart. 1617. Befæstningen begyndtes d. 8. Mai 1620. (Jvf. Schlegels Samml. II. 2. S. 113.) Den 14. Febr. 1624 gav Kongen de Hollændere, der vilde nedsætte sig i Glückstadt, ligeledes (den 23de Jul. 1624) de hollandske, af deres Fædreland fordrevne Arminianere, som der vilde henflytte, egne Privilegier. Alle Indbyggere i Glückstadt meddeelte han nye Privilegier, og Skattefrihed paa 25 Aar, d. 9. Dec. 1629. Ogsaa de portugisiske og andre Jøder, som vilde bosætte sig her, gav Christian IV. d. 19. Jun. 1630 store Friheder. (Jvf. Lackmann III. 413. 520. Disse Privilegier ere samlede trykte i Glükst. 1692. 4.) 1630 lod han i Byen opbygge et Slot (hvor Frederik III. holdt Bryllup med Sophia Amalia 1643), hvilket blev nedbrudt 1708.

[2]) Kongen har upaatvivleligt ikke taget dette Ord i den nu sædvanlige Bemærkelse, eller meent at Günther skulde indbilde Wallenstein andet og mere om Glükstad, end han og Kongen selv antog; men han har ved „einbilden“ forstaaet, at give ham en Forestilling, Idee om Forholdet, saaledes som Ordet, efter en ældre Brug, forekommer i samtidige tydske Actstykker.

In communi colloqvio soll ihm erzelet werden, wii Engelandt, hollandt vndt andere mehr, vnther dem skeiin der assistens, zu dem orthe gebulet haben non sine magno periculo [3].

An den keysser soll dasselbe mutatis mutandis gedacht werden doch daß nimand genennet wiirdt.

Glyckstadt den 20 Sep: Anno 1629.

320.

[Til Frederik Urne.]

Kongen vil, at Borgerne i Slangerup skulle antage Willadtz Anderssen til Sognepræst, og de, som ikke finde ham lærd nok, demonstrere for Kongen selv, hvad Grund de vide dertil. *)

Christian den Fierde med Guds Naade o. s. v. Wor Gunst tillforen. Wi bede Dig och Wille, att du neruerende Her Willadtz Anderssen till Sognepreſt udi Wor Kiøbſted Slangerup vdj den Affdødis ſted forordner, och huilcke aff Borgerne ſammeſteds hannem ſiger ikke lærd nok att were, de ſchulle ſig till Wort Slott Frederiksborg forføye, och der udj Wor egen Neruerellße demonstrere, huad ſchiell de dertil vide, Saa och huad de ſelff aff religionen forſtaar. Dermed ſcheer Wor Willie. Befalendiß Dig Gud. Schreffuit paa Wort Slot Kiøbenhaffn den 16. Octobris A. 1629.

Wnder Wort Zignett.

Christian.

Oß Elſchel. Erlig och Welbiurdig Frederik Urne til Alßløf, Wor mand, thienner och Embidzmand paa Vort Slott Croneborgh.

---

3) Dette Brev, ſom tillige er den førſte Yttring af Overgang til en Keiſerens Intereſſe ſig mere nærmende Politik hos Christian IV., er heller ikke uden Mærkelighed, ſom Vidne om Kongens Evne til at trænge ind i Diplomatikens finere Konſter. Det er tydeligt nok, at Elbtolden er det Maal, han ſøger at naae ved at bringe Glückſtads Beliggenhed, ſom et faſt Punkt, beſtemt til, ved Underſtøttelſe af Krigsſkibe, at kunne beherſke Indløbet til Elben, i Forbindelſe med de ſøfarende Magters Opmærkſomhed paa Vigtigheden af en ſaadan Fæſtning og Havn paa dette Sted, ovenfor Hamborg, og deres Forſøg paa at faae Deel i Beſiddelſen deraf. At i det mindſte Holland, under den tydſke Krig, havde tilbudet Kongen Hielpetropper, ſom til deſto bedre Forſvar kunde indlægges i Kronborg og Glückſtadt, er hiſtoriſk viſt, og ovenfor berørt.

*) Efter Originalen i det Kgl. Geh. Arch. Nærværende, ikke egenhændige Kongebrev aftrykkes her fordi det bærer tydelige Spor af at være affattet efter Kongens egne Udtryk. Den omtalte Hr. Villads Anderſen (ſom havde været Skibspræſt paa Flaaden) blev Sognepræſt i Slangerup d. 23. Oct. 1629, døde 1637, og fik til Eftermand ſin Svigerſon, den af ſin danſke Proſodie bekiendte Søren Poulſen Gotlænder, d. 1668. (Marm. dan. II. 302.)

321.

Friderich giinther zu handen. [A.]

Kongen opgiver de Punkter, hvori han anseer Forsvarsforbundet med Engelland ikke at være opfyldt fra denne Magts Side, særdeles Antallet af Hielpetropperne under Morgan; ligesom ogsaa hvori han har fundet Anledning til Utilfredshed med denne Generals Adfærd. Om det fra England sendte Halsbaand, dets Værdi og dets Indløsning. (I en Efterskrift: om Englands unyttige Krig med Frankrige.)

Puncta so a parte dem gesanten [1]) sollen beiigebracht werden:

1. Daß ohne Riichthaltung des contractes, so er zu fride: nomine Regis mit mihr machte, das auch nit gehalten ist, daß Morgan mit 6000 man in der Armei sein Solthe, den er nihmal so starck gewessen, sondern strax im anfange nur 4000 starck gewessen; wii er allhii nach kuitirung Stade angelanget, so ist er 1200 Man starck gewessen

2. von Morgans folcke seindt 600 man dreii fiirtel Jahr in Fiinen vndt laalandt geleegen, so nit einen heller auß Engelandt bekommen

3. Morgan hatt auß dem proviandthausse vndt commis fuhr viil daussend daler prouiandt vndt kleiider bekommen Nach laudt der Rechnung.

4. Beii dem gemachtem Accord mit dem feiinde hat er meiine Stycke vndt munition gans vergessen vndt steen lassen, also dass mihr mit seinem dienste binnen Stade wehnich gediinet gewessen.

5. Er capitulirede mit dem feinde auff sex Monadt zeiit, kegen ihm nit zu diinen, da man doch nach kriigiß gebrauch keine capitulalation høger dan auff dreii Monathen machet; Woruber der sommer ohne Eiinige diinste passiret, vndt daruber verloren wardt

6. Wii obengemelther Morgan mit seiinen 1200 Soldaten ankam vndt kein ander mittell beii winter zeiithen waar sii zu lassen, muste man sii hii lossiren, disser garnison zu merchlichem skaden an lossirung Viueres vndt feuerung.

7. Wii er nach ziild vndt förde („Sylt und Föhr“) solthe, cunctirede er so lange mit seiinem wercke, daß der ganser auslach vonwegen

---

[1]) Af Brevets Indhold sees tydeligt nok, at Talen er om en engelsk Gesandt (nemlig Th. Roe. Jvf. S. 376–78.) I Kongens Skrivcalender findes under 26. November: „Kom den Engelske Gesanter til Glykstadt.“

mangel proviandtz (bald?) wehre zurüche gegangen, vnd also auch der Sommer vmsunst hingestrichen wehre; Also daß ich deß Engelsken secursses halber mich wenich zu erfrewen gehabdt

NB Da deß Engelsken halsebandtz halber eiinige erwehnung skiiet, Soll vernommen werden, wii hoch derselbe mihr versetzet ist, Dan Morgan mihr gesaget, wii er mihr denselben zugestellet, Er wehre in Engelandt estimerit worden fuhr siiben mahl 100 thaussendt thaler[2]).

Glyckstadt den 3 Decem: Anno 1.6.2.9.

---

frederik gunther zu handen.*)

NB.

Der halssebandt wardt mihr Loco pignoris zugeskicket[3]) lange nach dem, daß meiine Ratificatio angelanget, ex qvo patet daß

---

[2]) Af et Brev fra Palle Rosenkrantz**) til Frantz Rantzau (London 24. Mart. 1629) affendt med det Skib, der ogsaa forte Jos. Voßbergen til Danmark, erfares, at Halsbaandet af Christian IV. var sendt til Holland, for der at indloses af den engelske Regiering. Han erindrer paa ny om: „at dersom det bliver for hoit indsat, da loser de det intet ind her; Og siger somme, at det er ikke mere end de 160,000 Rdlr. værd, som jeg haver det angivet for ude at staae (endog Kongen og Raadet her det skatter hoiere for os.“) Man havde lovet i England, at ville sende en vis „Bourlemachi“ til Holland for denne Sags Skyld; og der meentes, „at man vilde persuadere den behmiske Konge til at indlose det, efterdi han kunde have Baade derpaa, og at det skulde ikke bortkomme; men sættes det for hoit, tager han det intet.“

*) Er et Tillæg, eller en Efterskrift til Brevet af 3. Decbr.

[3]) Det „engelske Halsbaand“, der oftere forekommer i Underhandlingerne om Subsidier imellem Christian IV. og Carl I., nævnes allerede i en Overeenskomst, sluttet d. 4 Mart. 1627 i England imellem Hertugen af Buckingham og Josias Vosbergen, Kongen af Danmarks Resident (der underhandlede baade i Holland og England i A. 1627. 1628) hvoraf en Copie og Extract haves. Halsbaandet („le collier de *dix Rubis* entrelacez de *dix rangs* de perles“) havde været sendt til Christian IV. for at pantsættes til Afdrag paa Subsidierne, der vare forsikkrede Kongen ved det til Haag sluttede Forbund af 29. Dec. 1625.

Denne Josias Voßbergen paadrog sig imidlertid Christian IV. Mishag i den Grad, at han (i Marts Maaned 1629) blev anholdt i England, hans Papirer tagne under Forsegling, og han selv sendt med et Skib til Danmark, for at aflægge Regnskab for de oppebaarne Subsidier. I et Brev fra Broderen

**) Af Palle Rosenkrantz, der var sendt i en Mission til London, haves Breve til Christian IV. og til Fr. Rantzau fra 2. Febr. — 9. April 1629.

dii Ratificatio ihnen damahll gefallen, Dem Morgan auch lange hernach vntherſkidtliche mahlen Recritten zugeſkicket,

hetten Sii mihr dii hiilfflige handt gebotten vndt den wunötigen kriig in franckereich nit angefangen, so hette ich keiinen friiden gemacht. Der kö: von Engelandt ſich auch in vnterſkedtlichen briffuen deß kriigeß halber endtſkuldiget, vndt zur zaahlung ſich erbotten wan er nur etwaß ihn ruhe wiideruhm keme.

322. [A.]

Om en af den engelſke Geſandt foreſlaaet Conferents imellem Miniſtre fra begge Sider, hvortil Kongen er villig.

Weiill der Engelſker geſanter angehalthen, ich muchte zufriiden ſein daß eine zuſammenkunſt beider herren diiner Eingen (sic)*) dii uhm diſſe ſachen tractiren könthen:

So bin ich darzu nit vngeneiiget, dummodo alſſdan von ſolchen extraordinariis mediis nit muge gereedet werden, vndt daß das

G. van Voßbergen (dat. Haag, 15. Apr. 1629) anholder denne om, at hans Broder maa tilſtedes perſonlig Audients hos Kongen. I en ſenere Skrivelſe af 26. Jun. tager G. van Voßbergen yderligere ſin Broder i Forſvar, og giver at forſtaae, at man i England, ved Anſtiftelſe af Hertugen af Buckingham, har villet ſkille hans Broder ved vigtige Papirer, til Oplysning af Sagernes Tilſtand under Voßbergens Underhandlinger i England. I den Anledning ſkriver han bl. a.: „My gehenghen noch *de discoursen, dye ick de eere gehad hebbe*, *uwe Maj. te hooren voeren over de constitutie van dat hof, onder de fauoriten* van dyer tyt, ende wil daerom vertrouwen dat deselue door syne wyse experientie oyck wol sal considereren, dat onder den *Hertoch van Buckingham* het voors. hof nyet gebetert en is.“ o. ſ. v. Saavel Generalſtaterne, ſom Prinds Henrik af Oranien, henvendte ſig (i Mai og Jul. 1629) ſkriftlig til Chriſtian IV. for at udvirke, at Voßbergen maatte erholde de ham fratagne Papirer tilbage. Palle Roſenkrantz ſkriver under 25. Marts til Kongen, at „Voßbergen maatte alligevel fort (til Danmark), endog han giorde det ikke gierne“; ſamt at hans Breve og Papirer, ſom vedkom Sagerne i England, bleve forſeglede af ham ſelv og Roſenkrantz, og medſendte; „dog med Lofte, at de ikke ſkulde aabnes uden udi hans Nærværelſe; da hans Regnſkaber fandtes deriblandt.“ I det ovenanf. Brev til Fr. Rantzou anbefaler Palle Roſenkrantz: at Voßbergen „maatte vel antages og vel holdes, for at man kunde komme til Betaling“; men man maatte ikke „troe eller bygge paa hans discours, ſom er ſaa secret, at de ere underlige.“

*) Her ſynes at være noget glemt eller feilſkrevet.

parlemendt mihr verspreche, daß solcheß so alßdan von mihr gewilliget würdt auch erlich soll gehalthen werden.

Glückstadt 8. Decemb: 1629.

Tillæg til Nr. 321 og 322.

I.

I de hyppige diplomatiske Brevvexlinger og Underhandlinger, der forefaldt under og efter den tydske Krig imellem Christian IV. og hans Søstersøn, K. Carl I., ligesom i Instructioner og Skrivelser fra den danske Konge til hans egne Sendebud, eller til engelske Herrer og Ministre, kommer han oftere tilbage til Tractaten, sluttet i Haag den 9. Decbr. 1625 imellem Danmark, England og de forenede Nederlande, ved egne Gesandtskaber fra de tre Magter (Buckingham, Carleton, Greven af Holland, paa Carl I. Vegne; Jacob Ulfeldt og Chr. Th. Scheested, paa Christian den Fierdes, m. m.). I denne Tractat, hvis Formaal skulde være rettet imod Keiserens Indgreb i de tydske protestantiske Fyrsters Rettigheder, og til Forsvar for disse, forpligter England sig til at betale Kongen af Danmark 300,000 Gylden maanedlig, ligesom Generalstaterne 50,000 Gylden maanedlig, og begge Magter endvidere til at understøtte Kongen med en Krigsflaade, imod at han skulde holde en Armee i Marken paa 30,000 Fodfolk og 8000 Ryttere. (Dumont, T. V. p. II. 482. Reedtz Repertoire &c. p. 85.) Ved den 6 og 7 Art. fastsattes: at ingen af de contraherende Magter skulde kunne træde i særskilt Underhandling eller slutte Fred med den fælles Fiende, forend Tractatens Formaal var opnaaet. En hemmelig eller separat Artikel bestemte desuden, at de forenede Magter skulde søge at sætte Churfyrsten af Pfaltz i Besiddelse af sine Lande; og at Kongen af Storbrittannien skulde vedblive at betale sine Subsidier, med mindre han stillede en Armee, der var mere tienlig, end Pengene, til Kongen af Danmarks Disposition. Heraf maatte Meningen være, at i saa Fald denne Armee underholdtes af England. Christian IV. havde i meer end 3 Aar udholdt Krigen, inden han, tvungen af Overmagten, og uden Hielp af nogen udenlandsk Krigsmagt, benyttede et gunstigt Dieblik, og Wallensteins mod Danmark mere fredelige Stemning, til at slutte en Fred, der i det mindste gav ham de tabte Provindser tilbage, og i øvrigt var uden noget for Danmark ydmygende Vilkaar. Man vil heller ikke kunne sige, at Christian IV. overilede Freden; men snarere, at han (som ved foregaaende Forhandlinger med Rigsraadet viser sig) imod dettes Mening udholdt Krigen saa længe der var nogen Mulighed for Landet, at bære dens Byrder. Ved den Lybekske Fredstractats 4de Artikel var desuden udtrykkeligen indgaaet: at paa Kongen af Danmarks Side skulde Frankrige, England, Sverrige og Holland være indbefattede i Freden.

Kong Carl, hvis egen Stilling i hans Rige var intet mindre end sikker og

rolig, og som efter Hertugen af Buckinghams Mord (23. Aug. 1628) ligefuldt havde fortsat den med hans første Regieringsaar begyndte Uenighed med Parlamentet i England om Kongemagtens Grændser, og netop i Marts 1629 havde opløst det tredie Parlament: havde altid havt Vanskelighed ved at udrede de Subsidier til Danmark, uden hvilke det ikke havde været muligt for Christian IV. at holde sin hvervede Hær saa længe samlet i den tydske Krig. Der har forhen været Anledning til at vedrøre Sagen om de engelske Hielpetropper og Subsidier, (ovenfor S. 206) uden at det dog vil være muligt, tilstrækkeligt at oplyse denne Gienstand; med mindre de engelske Archiver dertil kunne yde flere Bidrag, end vore egne. Carl I. (hvis, for det meste officielle, Breve til hans Morbroder Christian IV. altid ere affattede i en Tone, der vidner om et nært Slægtskabs Forhold og personlige Hengivenhed) synes heller aldrig at have manglet en god Villie til at komme sin Morbroder til Hielp; og endnu den 3 Jun. 1629, da Christian IV. netop var i Begreb med at slutte særskilt Fred med Keiseren, finde vi, at Carl I. selv underretter ham om: at han vil sende 5 udsøgte Krigsskibe („quinque e nostris naveis lectas ad oras vestras mittimus) under Befaling af Admiral Pennington, for at bruges imod Kongen af Danmarks Fiender, hvor det efter hans eget Skiønnende maatte behøves. Der tilføies, at en Gesandt (Th. Roe) med det første skal følge efter. Hvad Svar denne har faaet paa sit Indlæg af 9. Aug. (nedenf. S. 378) kiende vi ikke (den trykte Udgave af Roes Negotiationer gaaer ikke videre end 1628); men af en Skrivelse fra Viscount Dorset (1629) erfares, at Christian IV. havde medgivet Gesandten et Brev, som Dorset nu besvarer i en ærbødig, men alvorlig og bestemt Tone. (Det haves i en, formodentlig til diplomatisk Brug med en engelsk Haand udfærdiget Copie, som dog mangler Datum.) Hvad der især maa overraske i denne officielle Skrivelse (der formodentlig er overbragt af Th. Roe, da han anden Gang kom til Danmark) er Dorsets Erklæring: at Kong Carl, „exactus & religiosissimus omnium quaecunque init foederum observator", var langt fra at ville unddrage sig fra nogen Forpligtelse, som den Haagske, eller nogen anden formelig afsluttet Tractat (Tractatus *absolutus* & rite conclusus) kunde paalægge ham; men at Tractaten i Haag vel var og maatte kaldes en Forhandling imellem begge Rigers Ministre, men intet Forbund (foedus); da den fra Danmarks Side hverken var fuldført eller ratificeret. („Illum *Tractatum* posse quidem & debere vocari (uti fuit) quandam inter primarios utriusq. Regis ministros *tractationem*, non autem *foedus*; quod nulla ex Vræ Mtis parte accessit *perfectio aut ratificatio*.") Hvad der fulgte paa denne Forhandling, (ipsa illius tractationis acta) den tydske Krigs Begyndelse, Fremgang og Udgang, („imo & facti belli principium, medium & exitum, *inter quae atq. mei Regis res summa semper fuit differentia*") maatte derfor frigiøre Kong Carl fra enhver Forpligtelse, undtagen med Hensyn til den Pengesum, som hans Fader havde erholdt til Laans af Christian IV., hvilket han havde paalagt sin Gesandt (Th. Roe) at foredrage, saasnart Kongen erfarede, at man endog efter Krigens Slutning ved

idelige Anviisninger paa Kongens Skatkammer („frequentissimis vestris dimissionibus .... ad ipsius ærarium, quibus *& scandalum Regis mei rebus*, & onus dicto ærario fuit injectum“) vilde fordre Subsidier, der forhen vare givne venskabeligt og frivilligt, (amice & ultro concessa) som Pligt og Skyldighed.

Man havde haabet at Kongen af Danmark, da dette af Th. Roe og Anstruther i Forening var forklaret ham, vilde lade sig noie med Carl I. frivillige Tilbud: at ville betale de engelske Hielpetropper deres tilgodehavende Sold. Men da Kongen ogsaa henvender sig til Dorset med den Paastand, at den omtalte Haagske Tractat endnu ei var opfyldt, og beraaber sig paa denne Minister som Vidne: erklærer han sig ganske af den Mening, at Tractaten, „der hverken var fuldført, eller bekræftet med tilbørlige Underskrifter, ikke havde videre Gyldighed.“ (dictum tractatum haud perfectum, neq. subscriptionibus debitis confirmatum absolutumqve fuisse, ideoqve validum s. obligatorium minime censendum.) Desuden, ligesom Krigen i Tydskland hverken var begyndt for Carl den 1stes Skyld, eller ført for hans Bedste: saaledes var den ogsaa sluttet, ved en Fred med Kongens Fiender, uden hans Vidende og Raad (Rege meo inconsulto & inscio.) De Løfter om frivillig Hielp (spontaneæ latæ opis testimonia) som Kong Carl i sine Breve og Giensvar til Christian IV. havde givet, havde Kongen ikke svigtet; hvorom den store og betydende Pengesum (ingentem auri vim) af 324,074 Pd. Sterling, som var udbetalt for Kongen af Danmarks Regning, afgav det bedste Vidnesbyrd. — Dette i flere Henseender mærkelige Actstykke, ved Siden af flere andre, gior det end mere ønskeligt, at Benyttelsen af fuldstændigere Kilder engang kunde tilveiebringe en klar historisk Fremstilling af Forholdet imellem Christian IV. og Carl I. saavel i A. 1625—29, som efter den Tid.

II.

Den i dette og det foregaaende Brev omtalte engelske Gesandt var den bekiendte Sir *Thomas Roe*, som i A. 1629 og 1630 to Gange blev sendt af Carl I. i politiske Ærender til Holland, Danmark, Polen og Tydskland (s. „The Negociations of Sir *Thomas Roe* from 1621 to 1628. Lond. 1740. fol. Fort. p. XVII.). Det har saaledes uden Tvivl været paa den anden af disse Gesandtskabsreiser, at Th. Roe (hvis Creditiv er underskrevet af Carl I. i Westminster d. 28. Oct. 1629) har indfundet sig hos Christian IV., under Kongens Ophold i Holsten.

Tidligere var han i August Maaned sendt til Danmark, og havde om Aftenen den 4de Aug. i Kiøbenhavn en ceremoniel Audients hos Kongen, som den 29de Jul. var kommen tilbage fra Holsten. (Skriveal.) Om denne Audiens haves (i en Afskr. af Klevenfeldt, London 1744) en Relation af Th. Roe, der med Hensyn til Christian IV. Person og daværende Stemning, saaledes som Gesandten beskriver den, er mærkelig nok. Dennes første Tiltale besvarede Secr. Günther paa Kongens Vegne med Orden og Fuldstændighed paa Latin, i hvilket Sprog Kongen

ogsaa talte, men kun faa Ord. »Da jeg først traadte ind«, beretter han, »gik Kongen frem, og tog mig ved Haanden, men sagde ikke et Ord. »Hans Aasyn var »tungsindigt og uroligt (sad and troubled.) Hele Tiden, medens jeg holdt min »Indledningstale, skiftede han Mine og Farve, og viste en Misstemning, der laae »imellem Sorg og Foragt (a distemper between grief and disdeyne.) Han vendte »sig da til Secretairen Gontier, og sagde ham nogle Ord, hvorpaa denne svarede, »som ovenfor er meldt. Kongen spurgte mig da paa Latin, hvor længe jeg havde »været borte fra England, og da jeg svarede ham i fem Uger, da mit Ærende først »var at underhandle med Generalstaterne, blev han staaende uden at svare.« (Gesandten fremførte derpaa den engelske Dronnings Hilsener; Christian IV. »spurgte til hendes Befindende, og intet videre.« Det samme udrettede Gesandten fra »Kongen og Dronningen af Bøhmen« (ɔ: Pfalzgreven); hvortil Christian IV. allene svarede med en Mine.« (with a countenance.) Aldrig saae jeg nogen Fyrste saa melancholsk, og saa tilbageholden i Alt, (reserved in All) uden at han dog kunde skiule sit urolige Sind.« (perplexed mind.) For videre at prøve ham i Samtalen (to put him to a further tryal) fremførte Th. Roe sine Lykønskninger til Kongen over hans Velbefindende, med flere sædvanlige Complimenter. Christian IV. vendte sig til Günther og talte sagte til ham, hvorpaa denne »bød mig velkommen, og takkede mig; og da han saae, jeg var lidende (seeing that I was troubled with pain, for I was ill) vilde han ikke længere opholde mig, men en anden Gang modtage mine Propositioner«, o. s. v.

Modtagelsen, som Th. Roe fik ved sin første Audients, var saa kold, at den vel »kunde være nok til at forstemme en Mand, der aldrig havde havt en mindre behagelig Samtale.« (to discourrage a man, that never received worse entertainment.) Han var ikke i Stand til at faae et Ord mere frem, »and I departed almost as sad« (som Kongen.) Imidlertid fik han næste Morgen, da han søgte at faae Underretning om personligt Mishag havde været Grund til denne Modtagelse, den Trøst at høre: at Christian IV. strax efter Audientsen havde talt fordelagtigt om ham til Günther, og sagt »that he looked like an honest man«, m. m. »hvorpaa Kongen gik til Sengs uden Aftensmaaltid.« (and so he went supperless to bed.)

Man vilde maaskee snarest falde paa at søge Grunden til en paa denne Tid saa kiendeligt robet Forstemning hos Christian IV. i de huuslige Ubehageligheder, der synes netop efter Kongens Tilbagekomst fra den første holstenske Reise, og under hans korte Ophold i Siælland efter denne (29. Jul. — 17. Aug.) at have begyndt at sætte hans Sind i Bevægelse. Slutningen af Th. Roes Relation (som vi helst give med Originalens Ord) meddeler imidlertid en ganske anden Grund; hvorved det dog altid bliver noget tvivlsomt, om den i det Hele fordeelagtige Fredsslutning med Keiseren virkelig har kunnet udøve en saadan Virkning paa Kongen, endnu et Par Maaneder derefter; og om Gesandtens Beskrivelse over Kongens Tilstand ikke snarere passer paa Virkningen af indvortes Græmmelse og Harme, end paa Virkningen af en politisk Forstemning: »My Friends (for I found some old, near and

„inwa d acquaintance in the Court) did assure me, that *since the peace* they never „saw so much alteration in a Man, as in the King; that he will seldom speak, „but often start (fare pludseligt op.); at his meals, that he will sitt musing, and „let fall any thing in his hands; *that he goes to bed, and rises, three or four times* „*a day;* and that *his passions break out ofter upon the English*, and of his greif „and shame to have beene forced to make a loosing peace.“ Det er vist nok, at Christian IV. overhovedet ikke var tilfreds med Carl den Forstes Politik, og hans Adfærd under den tydske Krig; om han dertil, for sin egen Deel, havde fuldstændig Grund og Berettigelse, er et Sporgsmaal, der behøver strengere Drøftelse.

Thom. Roe tilføier endnu, at Kongen ved sin Jægermester sendte ham en Hiort, og tillige havde befalet Jægermesteren, at levere ham mere Vildt, og at ledsage Gesandten, naar denne vilde paa Jagt. I Skrivcalenderen findes: d. 10de Aug: „kom den Engelske Gesandt till Freder: och jagede paa veien.“ Den 9de Aug. „waar den Engelske Gesandt vde y Haffuen (ved Rosenborg) huoß mig, og proponerede allehaande.“ (Siden drog Kongen endnu samme Dag til Frederiksborg.)

Af disse den 9de Aug. overgivne Propositioner, hvorom Th. Roe skulde underhandle i Danmark, haves endnu de af ham (baade paa Latin og Fransk) meddeelte Hovedpunkter, hvilke gaae ud paa: 1. At Christian IV. vilde forene sig med Kongen af England, for at bringe Freden i Stand imellem Polen og Sverrige. 2. At han vilde erklære sig om Maaden, hvorpaa han i Forening med England og andre Magter vilde virke til at bringe Frihed og Sikkerhed for Handelsfarten i Østersoen tilveie; efterdi det østerrigske Huus tydeligt lagde for Dagen, at det havde til Hensigt, i Forening med Polen, at berøve Staden Dantzig dens Frihed; og at det ved de Søhavne, som det havde bemægtiget sig i Meklenborg og Pommern, vilde knytte et Handels- og Søforbund (une Admirauté unie) imellem disse og de flanderske Havne, og saaledes giøre sig til Herre over Østersøen, m. m. 3. At Christian IV. vilde udstede en offentlig Erklæring angaaende Handelens Frihed i Østersoen, hvorved Skibsfarten herefter kunde sikkres for enhver Hindring og Opholb ved andre Paalæg i Sundet, end de gamle vedtagne Toldafgifter („utque in vectigalibus solvendis ..... *in freto Sundt requisitis*, & in eorum æstimationibus, ministris Regiis mandetur, *ut ab omni nova impositione aut taxatione abstineant*, præter eas quæ more & usu antiquo receptæ sunt,“ &c.; og at Stridspunkterne i den Henseende maatte afgiøres ved Underhandlinger imellem begge Konger, eller deres Ministre. 4. At Christian IV. for Fremtiden vilde afholde sig fra at udstede Anviisninger paa Kongen af England, grundede paa den Haagske Tractat (s'abstenir des assignations sur le Roi, comme fondées sur le traité de la Haye) hvis Stipulationer man i England ikke kan betragte som vitterlig Gield; og at i al Fald Handel og Søfart ligefuldt maatte blive i uforstyrret Gang, indtil denne Controvers kunde komme til endelig Afgiørelse. (s. Lord Dorsets Skrivelse, S. 375. 76.)

323.

[Til Secretairen Fr. Günther.] (A.)

Et Brev skal udfærdiges til Cay v. Ablefelt, der skulde handle med Albert Balzerson, (i Hamberg) om at reise til Mark Brandenberg, og der opkiøbe for Kongens Regning, men i sit eget Navn, et Parti svært Forretømmer, til et Beløb af 4000 Rdlr. at levere i Hamborg.

An key v: Aanefeldt[1]) daß er mit Albret Balsserson[2]) handlen Soll, daß er sich erstes tageß näch der Marcke Brandenburgh verfiigen soll vndt daselbst mihr eine partiie groß fiiren holdtz zuhandelen, doch so daß eß in seiinem Nahmen geskiiet: desselbiigen holdtzeß soll so viill sein alß fiihr 4000 rixdaler, welcheß holdtz souill muglich eiiner Stercke Sein Soll, Daß geldt soll ihm zugestellet werden binnen hamburch, sobalde daß holdtz daa ankommen wiirdt.

Solcher Reiisse halber soll mit ihm tractiret werden, waß ihm darfiihr soll gegeeben werden.

Ihm sollen auch pesse mitgetheiilet werden, So er nit ehe verzeiigen soll ehe daß zimmer dii zolstette verbeii soll. An orthen vndt enden daa sii dii pesse nit ansehen wollen Soll er wnweiierlich den zollen endtrichten.

(9. Decembr. 1629.)

324.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

Han skal snarest muligt begive sig til Hamborg, der afhandle det forhen Aftalte med Bergmanden Dygell, og lade trykke og uddele Patentet om Glückstads Privilegier. Derfra skulde han begive sig lige til Kiøbenhavn, og imidlertid efterhaanden søge at erfare noget om hvad der er foregaaet ved Mødet i Lybek m. m.

Du sollest dich mit erster mugligkeit nach hamburch verfiigen vndt daselbst dassienige so diir anbefohlen mit dem Berchman dygell verrichten, wii auch dii Patenta der fremde leuthe halber dricken lassen vndt ausstheiilen, also daß diselben vnther dii leuthe kommen, Nit allein in Hamburch Sondern in hollandt vndt anderßwoh, daa man etwaß dessuegen vermuthung haben kan.

---

[1]) Formodentlig er dette Cai v. Ahlefeldt, til Sestermüh og Schinkel (en Søn af Frieder. v. Ahlefeldt, og Catharina Blome) som døde d. 11. Jan. 1651. (s. D. H. Moller Nachr. von dem Geschlecht v. Ahlefeldt. 4. S. 337. Tab. IX.)

[2]) Albert Baltzersen Behrens, en Kiøbmand og Vexelerer i Hamborg, som var en af Kongens Factorer i Handels- og Pengesager. Det her bestilte Fyrre-Tømmer (saavel som de nedenfor S. 389 omtalte Ege- og Bøgetræer) har uden Tvivl været bestemt til Havnebygningen eller Blokhuset ved Glückstadt.

Nach verrichtung desselben Sollestu dich recta nach kopenhagen verfügen. Waß zu lybeck in dehm conventu fohrlauffen mach, so auff dii dritte oder fiirde hand zu erfaren muglich, darauff sollestu dich befleissigen zu erfahren

Wan du beii dem Stadisken[1]) Residenten komst, Sollestu ihm salutiren meo nomine vndt ihm vermelden, daß ich fuhr dissem von ihm begeret, daß er nach einen Sleussenbauwer schreiben Solthe in hollandt, Weill ich aber eiinen anderen ordt bekommen, So habe ich den nit Nötig

Auß der krempe den 10 Decem: Anno 1629.

Christian.

325.

[Til Fr. Günther.] (A.)

Kongens egenhændige Udkast til det aabne Brev, hvorved Fremmede, som ville bygge og nedsætte sig i Glückstadt, tilsiges Beskyttelse, Frihed for Told og Paalæg, og andre Rettigheder. (Jvf. S. 369.)

Patenta So fuhr meiinem verreissendt Sollen ferfertiget Sein.

1. Wehr in der glückstadt sich setzen wiil, vndt redliiche hanthiirung treiiben, der soll zoll vndt anderen beschuehrung endfreiiet sein.
2. Daa iemandt in disser Stadt auffzuhalten begeeret So kein kauffhandell zu treiiben begeeret, sondern seiiner renthen leben wiil, demselben soll eß freii steen, vndt skudtz vndt Skiirm genissen wan er sich beii dem gubernör geburlich angeben wiirdt, worüber derselbe ein prothocollum halthen soll
3. Waß fuhr Nation in der glyckstadt Bawen vndt sich redlich Neehren wiill, sollen ihr recht a parte vnther sich haben, soueiit dii commissien betrifft, wan sii fuffziich starck seindt.
4. Alle dii ihn der glyckstadt Baawen vndt sich redlich Ernehren wollen, Sollen Schudtz vndt Skiirm haben, zu wasser vnd lande, auch guthe befohderung beii Einlendtsken vndt ausslendisken haben.
5. Wen nun eiine Nation wii oben gemeldet 50 man staarck seindt, alß sollen sii vnther sich 10 erwehlen so sii ny obengemelded in ihren Eiigenen sachen Skeiiden sollen, auch geburlich straffen, souern sii von der Stadtobrigkeit nit sollen gestraffet werden.

(10. Decbr. 1629.)

[1]) Generalstaternes eller den hollandske Resident.

326.

Secretario

Iffuer wynd till hande. [A.]

Kongen giennemgaaer 14 bam tilstillede Puncter, som Grundvold for Unterhandlinger om en Fredsslutning imellem den svenske Konge og Keiseren.

Rationes qvare puncta illa mihi communicata Impe: Roma: offerri non possint:

1. Man seer inted ex qvo capite kon: udi Suer: kan proponere nogid, som Saxoniam superiorem aut inferiorem angaaer, epthersdi han inted er membrum Imperij.
2. dertiil uyl keysseren wden thuiffuel Suaare sig inted at uerre for obligerit at kuytere nogen Pladtz in Roma: Im: om dii endskoudt inted er lagt kon: y Suerrig tiil paaß, Isønderlighed menß kriigen aff kon: y Suer: och inted aff key: er begindt
3. den punct bliffuer inted disputerit, saframd friidden bliffuer giordt
4. Den punct bliffuer ochsaa uel klaar naar friid beuylgiff
5. Den punct uil komme kej: underlig for, at den aff kon: y Suer: moueris, cum non sit ille, qui talia movere potest, uti in prioribus notatum est.
6. den punct cum prioribus kan inted bono titulo proponeris key: ty den allene ded Rom: Riige wedkommer
7. Den punct sauell som dii forrige alle uil komme key: suar Spansk for, at dy aff kon: udi Suerrig proponeris
8. ded er inted huoß key: att erholde, Menß siiniß mehre, at sligge forslag uyl gørre dii herrer Større Skaade end gaffn
9. Naar samme bye (af) keysseren igen afftreediß, Saa er at formode, at den Niider siine forrige priuilegia, At taale om nogen Refusionem damnorum, ded siiniß at uerre forgeffuis.
10. Naar ded andid aldt haffuer syn richtighed saa er dermed letteliigens at komme tilrette med.
11. den punct yndgaar keysseren slet inted, ty haud ded inted kan gørre propter Religionem & affinitatem, etiam propter auxilium prestitum sepenummero contra turcam et alios.
12. Saframdt fridden Sluttiß daa bør den amnistia att følge inter Im: et Re: Sue:

13. ded indgaar keysseren gerne
14. Naar friidden er giordt, daa bør keysseren och kon: v Suerrig more usitato in toto mundo at confirmere den paa ded aller krafftigste muelighdt Er

Concluditur

Saaframdt kon: udi Suerrig vyll inhærere ned disse offuergiffne puncter, saa er deraff lettelig att judisere, att ded inted er hanß aluor att gørre friid med keysseren.

friide: den 26 Decem: Anno 1629.

Tillæg til Nr. 326.

Efterat man fra Keiserens, eller egentlig fra Wallensteins Side, som den, der havde den væsentligste Deel i de ved Begyndelsen af A. 1629 indledede, ved Fredsslutningen i Lybek tilendebragte Underhandlinger med Danmark, paa en krænkende Maade havde afviist de af Gustav Adolf til bemeldte Fredscongres affendte Gesandter (jvf Slange S. 655) befandt Gustav Adolf sig i en Stilling til det tydske Rige, der, om den ikke medførte et afgiort Krigsforhold, dog ei heller kunde kaldes fredeligt eller venskabeligt. Christian IV. havde sluttet Freden med Keiseren uden Mægling, og uden Deeltagelse af nogen af de Magter, som mere eller mindre havde understøttet ham i den tydske Krig; men ved en Artikel i Fredstractaten var udtrykkelig betinget, at disse Magter (Sverrige, England, Frankrige og Holland) skulde indbefattes med i Freden naar de ønskede det, og derom inden 3 Maaneder erklærede sig. Dette tilmeldte han K. Gustav allerede den 30 Mai (fra „Hovedqvarteret paa Øen i Angeln.“) I Gustav Adolphs Svar herpaa (dat. Marienborg, 23de Jun.) yttrer Kongen, at han ikke kan forstaae „på huad sätt wi vthi freden skola wara begripna“, naar hans Commissarer imod al Forventning bleve bortviste fra Congressen, og efter dennes Slutning „uden given Anledning en mægtig keiserlig Armee er sendt imod Kongen ind i Preussen“; hvorfor han begierer, at Christian IV. til fornøden Efterretning vil meddele ham Fredsvilkaarene, og i øvrigt forsikkrer, han intet hellere ønsker, end Fred med Keiseren, „så widt man oss later tilfredz, och Östersiöen lates i en real säckerheeth och vthen fare.“ Til Svar herpaa sendte Christian IV. med en Skrivelse til G. Adolph af 25 Jul. en Copie af Fredstractaten, og bemærkede derhos, at om Østersøens Sikkerhed fandtes det tienligt, „i denne ubeleilige Tid intet at movere“, eftersom „Kongens Vederpart lod den Sag være udisputeret, og han formener, dermed ingen af vor Interesse at have bortgivet.“ Et venskabeligt Svar herpaa af G. Adolph (dat. Calmar 17. Sept. 1629) indeholder almindelig Bekræftelse af hans fredelige Sindelag, og Yttrin-

gen af hans Tillid til K. Christians Overeensstemmelse i det, som kan tiene til Betryggelse af Fred og Sikkerhed i Norden; hvorefter Christian IV. atter i Skrivelse af 9. Oct. anmoder G. Adolph om at „angiffue nogen Anledning, Middel eller Forslag, hvorved den vedvarende Ubestand imellem Sverr. og Keiseren kunde aflægges.“ m. m. I et Brev, dat. Upsal 25. Nov. 1629, svarer G. Adolph, at han allerede forgangen Vinter havde communiceret Christian IV. „de Midler, som han altid havde holdt for de billigste til derpaa at grunde Østersøens og de nordiske Rigers Sikkerhed“, og foreslaaer i den Anledning en Congres i Dantzig, som et neutralt Sted, til næstkommende 1ste April; ved hvilken Congres da i Særdeleshed ogsaa Hertugerne af Meklenborgs og af Pommerns Interesser alvorligen maatte varetages. — Af den her meddeelte Skrivelse fra Christian IV. til Iver Vind sees det, at en tidligere Meddelelse fra Gustav Adolph (den i hans Br. af 25. Nov. 1629 paaberaabte) har været Kongen forelagt. Originalen til et saadant Document findes ikke i det Kgl. Geh. Archiv, derimod Langebeks Afskrift af 17 „Articuli pacis, som Kongen af Sverrig os ad deliberandum offuerleverede;“ Udskriften med Chr. Thom. Sehesteds Haand, der uden Tvivl har meddeelt samme til sin Svigerfader Holger Rosenkrantz, da den af Langebek tagne Copie er af det 1826 opbrændte Rosenholmske Archivs Samlinger. Da det befindes, at de 17 Artikler i dette interessante Document svare i samme Orden til Christian IV. Erklæring i 14 Punkter, anføres her Hovedindholdet af de svenske „Conditiones“, saaledes som de maa henføres til sidstnævnte Punkter. Der forlangtes:

1. At Keiserens Tropper skulde romme baade den oversaxiske og nedersaxiske Kreds.
2. 3. Alle Befæstninger, anlagte under Krigen ved Østersøen og Nordsøen (ad mare Balticum & Oceanum) skulle paa begge Steder sløifes (utrinque diruantur.) Ingen keiserlige Besætninger skulle efterlades ved Kysterne.
4. Alle tydske Havne skulle, ligesom før denne Krig, være frie, og ingen Krigsskibe der bygges eller udrustes.
5. De Kongen af Danmark fratagne Lande skulle tilbagegives.
6. Om Bispedømmerne (i Tydskland) „tam Regis Daniæ, quam caeterorum Statuum, stetur censura Electorum & reliquorum Statuun Imp. Germ.“
7. Kongen af Danmark skal afskedige sin hele Hær.
8. Alle Rigsfyrster i begge saxiske Kredse skulle restitueres in Statu quo ante bellum; ligesom Greverne af Oldenborg og Østfriesland, og de frie Rigsstæder. Er noget forseet mod Keiseren eller Riget, skal det ved Pengebøder, efter Churfyrsternes Kiendelse, bedres (emendetur) hvorfor Kongen af Sverrige vil gaae i Borgen.
9. Den svenske Besætning skal forlade Stralsund; Staden sættes i sin forrige Frihedsstand, og Skaden, som den under Beleiringen har lidt, erstattes (af Keiseren.)
10. Mod Kongen af Sverrige maa al Paatale eller Reservation for Fremtiden, i Anledning af den Hielp, han har ydet Stralsund, falde bort.
11. Keiseren skal i Fremtiden afholde sig fra at yde Kongen af Polen nogen Hielp imod Sverrige.
12. „Amnestia perpetua sit omnium injuriarum & simultatum, & sincera pax et amicitia inter Imp. Rom. & Reges Sueciae & Daniæ,“ &c.
13. Kongen af Frankrige og Storbritanien og Generalstaterne skulle indbefattes i Freden.

14. Tractaten skal bekræftes ved Haand og Segl fra alle de Magters Side, som Freden i Særdeleshed vedkommer.

Paa det samme Ark har Langebeck ligeledes tilført en Afskrift fra samme Archiv af „Puncta, huar vppå H. K. M. af Swerige begierer K. Matt. i Danmark sigh förklåre wille." Disse, til Oplysning om Forholdet imellem Christian IV. og Gustav Adolph, efter de i Lübek begyndte Underhandlinger, ikke mindre mærkelige Punkter, ere følgende:

1. „At begge M. Mter sigh måtte förene på huad sätt man vthi tractaten i Lybeck skall procedera."

2. „Media pacis öffuersiis, och sålebis författes, at dhe kuune medh gott Samuett för Gudh, och Landh och folcks åhra och gagn ingås", m. m.

Herved følgende Anmærkning i Randen, som var med Chr. Th. Sehestedes Haand:

„Hertil bleff svared, at Gesanterne till Lybeck allerede media pacis haffde offereret, som til Keiseren waar skicket, Saa wi nu andre icke kunde acceptere."

3 „Att begge M Mter och Riiken måtte förbindes, till att faste stå medh samme Freds Medell, och then ene vthen then andres willie icke haffue Macth them till att förandra, eller någen fredh ingå, vthen thens andres Minne og wilie."

C. Th. Sehesteds Anmærkning i Randen:

„Bleff swared, sligt at kunde in arena giores, mens Stenderne derom burde att horis, efterdii det wiit vdseende haffde."

4. „Medhan och H. K. M i Swerige är råkatt genom dette Stralsundske wäsendet vthii dette Tyske Kriighett, och therföre sinnader, ther Freden icke är att nå på föreslagne condicioner, att giöre genom Gudz nådhe och biistandh sitt beste att *attaquera* fienden i Tysklandh: Huarföre begiärar H. K. Mtt. broder-wenligen, att H. Mtt. i Danmarck wille meddela H. K. Mtt. sin wenlige Rådh, huru samma *attaque* wåro bäst till att anstella, til Gudz åhras befordrande, begges M. Mters och Riikens Förfuar."

„Bleff swared, att wi icke wiste, huor det K. af Swer. kunde beleiligst falde, och derfor icke begiere, noget herudi att *præscribere;* helst fordi att Raad og Anleding vden medfolgende giorlig assistents var inutil, och wores Leilighed icke nu anderledes war, end paa wort egett att wahre, Saa wilde wores Konge herudinden intet vnderstaa."

Naar man tillige sammenligner de ovenfor meddeelte Erklæringer af Kongen med de Vilkaar til Fredspræliminairer ved den i Dantzig berammede Congres, som Oxenstierne i April 1630 sendte derhen fra Memel: vil man finde at ogsaa disse, saa vidt de naae, svare til de Punkter fra Sverriges Side, som Christian IV. giennemgaaer i sin Skrivelse til Iver Wind. (s. *Mauvillon* Hist. de Gust. Adolphe. Amst. 1764. 8. II. p. 276. Jvf. ogsaa Gfrorer's Gustav Adolf, u. seine Zeit. 2te Ausg. 1845. S. 696.)

327.

[Til Rigsraadet.] (A.)

„Rigens raad schall forholde Jens Jull att paatage sig rigens Marsck bestillingh." 1629.*)

Eptthersom uy haffuer hafft bud epther Jens Jull, och hannem ladid forsta at uy hannem herepther for Riigens Admirall uille bruge¹), Saa haffuer hand sig for faa dage siden huoß oß indstillid, och sig undskillid for mange aarsager skiild sliig officium inted at kunde acceptere, huorpaa uy suaare, At naar uy hiidankom, saa uylle uy hannem uorriß erklering ued Riigens Raad som tilstede uaar laade uyde, Huorfor y nu med hannem om samme leiilighed skall taale, och hannem demonstrere, at hannem sliig vndskilling inted anstaar, eptherdi hand er disse Riiger obligerit at tiene y huiß maade hannem muеligdt Er.

---

*) Med en anden Haand, end Kongens, uden paa Brevet. Ved Feiltagelse er der skrevet Marsk, i Stedet for Admiral.

¹) Jens Juel til Kieldgaard, en Søn af Herman Juel til Aabierg og Maren Juel, var f. den 8. Nov. 1580 paa Resstrup; gik i Soroe Skole fra sit 12te til det 15de Aar, indtil hans Fader 1596 tog ham med sig til Gulland, hvorfra han med sin Præceptor Bertel Hansen, (siden Forstander for Duebrødre Kloster i Roeskilde) blev sendt til Greifswald, hvor han studerede i to Aar; derefter til Heidelberg, hvor han ligeledes blev i to Aar, og 1600 drog derfra til Genf, og efter et halvt Aar til Frankrige. Herfra reiste han 1602 til Italien, hvor han i Rom og Neapel, „beflittede sig paa det italienske Sprog, hvilket han var mægtig til at tale med Enhver." 1603 kom han hiem til sine Forældre paa Gulland, og blev samme Aar antaget i Kongens Cancellie. 1608 blev han Rentemester, og 1611 ansat som „Zahl-Commissarius" ved Armeen i den svenske Krig. D. 13. Mai 1610 holdt han i Viborg Bryllup med Jomfru Ida Lange, hvorved baade Kongen og Dronn. Anne Cathrine vare tilstede. 1616 blev han Rigsraad, og 1617, da han var bleven forlenet med Tranekær Slot, blev han sendt som „Hofmester", eller Marskal, med Hertug Frederik, da denne Prinds skulde indsættes som Administrator i Stiftet Verden. 1618 udnævnte Christian IV. ham til Statholder i Norge, og Lehnsmand paa Agershuus, hvorfra han 1629 blev nedkaldt, „og af Hans Maj. tiltalt, at han skulde paatage sig at være Rigens Admiral;" nagtet han, som man seer, aldrig havde giort nogen Tieneste, hverken i Armeen, eller ved Flaaden. Han undskyldte sig dog baade for Kongen og Raadet med sin „Besværlighed og Svaghed"; da han i nogle Aar hvert Foraar havde befundet et Anstød af Skiørbug, og medfølgende Sygdom deraf." Han blev da omsider fritaget for denne Bestilling, (Claus Daa blev 1630 R. Admiral) blev forlenet med Aalborghuus, og 1632 (efter hans Ansøgning) med Bøvling Slot, hvor han om Foraaret 1634, da han var kommen hiem fra Viborg Snapsting, blev heftig angrebet af sin sædvanlige Svaghed, og døde efter 11 Dages Sygeleie d. 26. Marts.

Om hand skondt er nogid tung och stackandid, saa kan hand dog uerre Admirall, och inted klyffue y tackelid eller andenstedtz hen.

Eder alle er ded ochsa wytterligdt, att Christoffer wrne[2]) haffuer giord syn Eed att uerre Stadtholder udi Norrie, Saa uy seer inted att der kan henge stor Reputation huoß, om uy wille numer acceptere hanß vndskilling.

328.

Andtwordt auff godtske wynswaß[1]) anbringen. [A.]

1. Dii weberliiffuerung der örther Nordsttrandt vndt tunderen ist man erböttich zu thun wan her: friderich (verspricht) den vntherthanen nichteß zu thun disses verlauffs halber, auff waß weis vnd maanihr eß konthe oder muchte Erdacht werden, wiiauch seiinen kammerdiiner auß den Nordtstrandt reuhmen vndt auff andere örther zuordiniren
2. Dii Chatholischen auß friiderichstadt zu ciiner gewissen zeit zu skaffen
3. femmeren wiil man, dem versprechen nach, dem hauß gottorp liiffueren lassen, Jedoch, daß h: frii: sich verobligiren soll Selbigeß Landt in deß Biskop von Brehmen handen niihmahll kommen zu lassen, viil weniger seiine dyner verstatten darauff zu kommen.

329.

Stadtholderens Bestilling. [B.]*)

1. Wdi worris Absens Skal hand Representere vorris Person, Som ded en Stadtholder egner, bør och well anstar, och skal hand huercken

---

[2]) Hr. Christopher Urne, til Aasmark, blev Rigsraad 1629, og samme Aar, i Jens Juels Sted, udnævnt til Statholder i Norge. (Om ham ovenf. S. 71.)

[1]) Han var en af Hertugen af Gottorps Embedsmænd eller Amtmænd.

*) Saavidt skiønnes, maa uden Tvivl denne Christian IV. egenhændige Instruction for Stadtholderen i Kiøbenhavn rigtigst henføres til A. 1629, da Frantz Rantzou, (f. 1602) bestemt til at ægte Kongens Datter Anne Cathrine, blev udnævnt til denne Post, som ogsaa hans Fader Breide Rantzau havde havt, og som Frantz Rantzou forestod til sin Død 1632. (Slange. S. 692.)

for wyld eller wenskab dolle nogiid, som wy kunde haffue Skaade aff y lengden, Eller och haffue disreputation aff y nogen maade.

2. Imod yndlendtske och vdlendtzske skal hand comportere siig beskeidendtlich, Naar gesanther eller nogen aff Importantie ankommer, da Skall hand strax lade os ded vyde, och dennom ymidlertyd, Saa nydt Ske kan, Accommodere och Attretinere.

3. Hand skal med stor Alvor och wiindskybelighed lade siig Justitien y københaffuen lade uerre befahliid, Sa at ingen med lang opholdt holdis fraa Syn Reett y nogen maade.

4. Hand Skal ingen, y huem ded och werre kan, Steede Enthen lydiid eller megiid at handle nogiid, enthen Siielffuer eller ned andre, som ymod vorris forordninger kan løbe, Mens huer vgge en gang lade Biifogden saoch vnderfogden komme tiil siig, och aff dennom y seer erfahre, huorledis der omgaaes med Maaldt acsyssen och anden vorris rettighed.

5. Nøggelen tiil Østerpordt Skall hand liige ned dy forrige haffue y god acht, sa at den abniis och luckis y rette tyde, Dy andre porthe Skal hand tilholde Borgemeiisterne, at dy dem epther Arsens tyd abner och lucker, Och at dii vgen inted vden udtryckelig befhaling oplucktiis.

6. Naar nogen mord eller mandsledt y Staaden skeer, da skal strax alle Porte luckis, och inted igen Aabnis, førend man Erfharer huor mandraberen Er bleffuen, Alle pladtze, baade paa wollen, langs Stranden, Och huor En Skaalck kan smutthe hen, Skall med bekende folck besettis.

7. Dy udi Staadtz porten skal tiilholliis at gorre god eptherredtning paa dem, som er kommen y byen eller dragen derud den dag. Dy udi østerpordt skal y sønderlighed tilhollis huer affthen at leffuere Stadtholderen en nys designation pa alle dem, som tiil heest, wogen eller tiil fodtz er kommen y Byen.

8. Wachten ued tolboden skal tilhollis at giiffue huer affthen tiil kende, huem der er kommen tiil waandtz ind y byen, Och ingen folck vden forloff stede at gaa y land, enthen ved tolboden eller deromkriing, Icke heller Stede Enten godtz eller folck att yndskiibis pa Samme Steeder.

9. Paa landbygningerne, Saauydt Siieland siig Strecker, Skall hand haffue god acht, Sa at ynted derudi forretagiis, Som ingen Order pa giiffuen Er.

Anmærkning til Nr. 299 og 304.

Christian IV. havde selv i en Skrivelse af 8. Mai 1629 til sin daværende Agent i Stockholm, Erik Krabbe, befalet ham paa Kongens Vegne at anholde hos Gustav Adolph, at Freken Anna Catharine maatte i nogen Tid opholde sig hos Dronningen af Sverrige, eftersom Kongen havde erfaret „Hendes Kiærlighed dertil ei at være ubevaagen.“ Den 30. Mai tilskrev han derimod („fra Hovedquarteret paa Oen i Angeln“) saavel Gustav Adolph, som Dronning Marie Eleonore, for at melde, at han havde forordnet Admiral Henrik Wind til at hienhente Kongens Datter „Elisabeth Augusta, Grevinde til Slesvig Holsten.“ Om Froken Anna Cathrine nævnes slet intet i disse Breve.

1630.

330.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Kongen vil, at der skal skrives til Jorgen Ahlefeldt om en vis Cathrine Hinzens fra Stade; til Wallenstein (angaaende Elbtolden); til Henrik Rantzau om at lade fælde Ege- og Bogetræer; til Foppius v. Aitzema, som utilborligen har opbrændt nogle Breve, m. m.

Friderich gynther Soll machen:

1. Ein schreiiben ahn Jörgen von Alanefeldt daß er durch seiin frau erfaren soll wohr dii maagedt Chatriina Hiinsens, v: Stade geburdich, itzo sich auffheldt, vndt seiinen fleiß thun daß sii diselbige wiiderum hieher [1]) schicke, zu welchem Ende ein paß von hinnen ihm soll zugeschicket werden.
2. Ahn wallenstein, daß (das) negotium, so fri:(derich) bekandt [2]), nit in stecken gerathe.

---

[1]) Formodentlig opholdt Kongen sig paa Frederiksborg (hvor han var d. 26. Dec. og den 31. Januar.)

[2]) Jvf. Brevet til F. Günther, Nr. 319, S. 368.

3. Ahn hen: Ran:(zow)[3]) daß er beiim ersten abnemen deß Moneß[4]) soll fiire Eiichen beume fellen lassen, so anderdthalb Ellen in dii breiithe vndt eine Elle in dii Dicke haaben, vndt so lanck seindt wii immer muglich ist sii zu bekommen, darneben zuehne (vier)[5]) bychen, so 25 ellen lanck vndt eiine elle ihns fiirkandt seindt, von welcher ardt sꝛon mehr gefellet seindt.
4. Ahn foppium v: Eissema daß eß mihr gantz fremdt forkommed, daß Er dii briiffne verbrandt, aldii weiill ihm bewust daß ich dessendthalben den Becker verarrestiren lassen, Muß mich derohalben derselbigen halber beii den herren Stathen beklaagen, daß mihr solcheß widerfaren.
5. ahn Christianpriiß[6]), daß er alsofordt mihr ein gewisse maaß auff ein Snur sticke von dem högsten Wasser so ledz geweßen biß auff den bodem deß einlauffs, so von dem blockhausse heer in der glyckstadt lenfft, geraade dem Ißlendiskem hausse fuhrüber so auff dem Deyche steet.

(12. Jan. 1630.)

331.

Chanseleren Och Stadtholderen tiill hande. [A.]

Om den af sin Arrest losladte J. Mietzlaff, om hvem Kongen har erfaret saadanne Skridt, der paa ny have vakt hans Mistanke og Uvillie; hvorfor han befaler at Mietzlaff atter indtil videre skal sættes fast paa Slottet.

Wdi denne morgen for predicken naar den tydske Chanseliist Philip[1]) huoß mig, och mig paa eders uegne Refererede allehande, som Mydtzlach[2]) skulle haffe giiffuen for, aff adskillige sager at

---

[3]) Formodentlig Hr. Henrik Rantzau til Schmol og Hohenfeld, Amtmand eller Befalingsmand paa Steinborg, siden i Rendsborg.

[4]) Det var en gammel og meget udbredt Mening, at Træer burde fældes naar Maanen var i Næ.

[5]) Ovenover zuehne har Kongen skrevet vier.

[6]) Mandens Navn har formodentlig været Christian Priis eller Preis.

[1]) Philip Julius Bornemann, J. U. Licentiatus, der i 26 Aar tiente i det tydske Cancellie og døde 1652. (Jvf. Ny D. Mag. I. S. 219. Brevene fra Nr. 319 til 351, undtagen dem til Urne og Nr. 353 ere aftrykte i dette Bind af Magazinet.)

[2]) J. Mietzlaff. Han var i A. 1628, som Krigscommissair ved Kongens Tropper i Schlesien, bleven beskyldt for saadanne Forseelser, at Christian IV. lod ham arrestere, først i Kiøbenhavn (Lackmann, III. S. 256) siden paa

ville haffue copie, huoraff ieg mig allehande suspisitiones presummerer om ded sig (forholder) saasom forbenente Chanselist berettid haffuer: huorfor ij hannem till Eder skall lade kalle, och hannem berette mig hannem icke at haffue beuyst Naade, och hannem aff hanß Custodie forloffuid, for att hand mig sliigdt skulle anmode, huormed hand syn sag kunde Smycke, Och hannem siiden lade forarristere paa Slottid indtill wyder besfeen, Valete aff Frede: den 24 Januarij Anno 1.6 3.0.

Christian.

332.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

Kongen er ikke tilfreds med Udkastet til en Skrivelse til Kong Ludvig XIII., angaaende Silkehandelen, og vil have samme forandret.

Ich habe dii schreiben ahn den ko: in fran: durchgeseen vnd sii meiner meiinung nach nit befunden Alß sollestu dich darüber machen, vndt den briif den bewusten seiidenhandell betreffende, in dii meinung stellen, daß man dem gesanten in allen mugelichen dingen wiilfaret habe, Niit zueiifflen(d) solches würde dem ko: nit allein wollgefallen, Sondern auch daß er seiine Wntherthan daahin halte, daß sii solcheß gebührlich auffnemmen, vndt interpretiren wii eß von mihr gemeinet ist. Auff Fride: den 31 Janu: Anno 1630.

Christian.

333.

Til Frederik Urne.

Om en Hønseovn, der skal nedbrydes og opsættes paa et andet Sted. Snedkeren skal have en Kande Øl af Spisekielderen om Middagen, m. m.

Jørgen Bæver skal bryde den Hønseovn*) neder, og lægge Stenene strar uden for, saa och strar lade slaae Leer i Forraad til en

---

Dragsholm, hvor han i Suppliker til Rigsraadet (Jun. og 18. Aug. 1629) beklager sig over at have hensiddet over halvandet Aar, uagtet de ham tillagte Feil snarere maatte tilskrives „dem unwandelbaren Glücke; theils derjenigen „Versäumniß und strafbahren Hinläßigkeit, welche sie von sich meisterlich ab „und auf mich gelehnet haben.“

*) At Christian IV. virkelig har giort Forsøg med den konstige Udrugning af Hønseæg, efter Egypternes Maade, erfares endvidere af Brevet til Urne Nr. 335.

anden; samme Logemente, som Ovnen i staaer, skal ganske giøres roddeligt. Af disse 30 Rigsdaler skal Snedkeren og Tømmermanden betales saavidt de kan strække; af Spisekielderen skal Snedkeren gives en Kande Øl om Middagen ved et Slet. Frederichsborg den 5te Februarii 1630.

Christian.

334.

Dem Secretario Günter zu handen. [A.]

En Skrivelse skal opsættes til Detlev Rantzau om det Arbeide, Marskbønderne skulle foretage i Foraaret, for at udfylde tvende Digebrud i Marsken ved Glückstadt. m. m.

Daa soll ein Schreiiben ahn H: Detloff Randtzou[1]) gemacht werden, daß er dii Maaßkleuthe daahin halthen Soll, daß sii sich strar in Martio wber dii beiide Einbrüche in der Wiildtnuß[2]) machen Sollen, Weiill ihnen nuhmer keiine endtskuldigung zu statten kommen kan, daß sii keine gelder auff borrich bekommen können, aldiiweil man vernommen, daß beii deß Stadthalters Seliigen erben ein ziimliche Summa vorhanden, von welchen H: detloff alß ein curator ihnen woll dii Nodtturfft kan zuwege bringen, Auff Ibstrub den 7 Febru: Anno 1630.

Christian.

Dissem Briffzeugeren soll ein paß gemacht werden naher Lantzuholstein. Item eiin Schreiben an den graffuen v: Skowenburch, daß seine Leuthe geleiich mit meiinen Seiinen Einbruch zudrüchen. Ihn H: detloffs briff muß befohlen werden, daß er den greffuelichen zusagen lesset wan dii meiinige anfangen wollen.

335.

Til Frederik Urne.*)

Kongen befaler ham at modtage og nedskrive Hofmesterinden (Fru Anne Lykkes) Vidnesbyrd, angaaende Kirstine Munks hastige Afreise fra Frederiksborg (i October 1629.)

Efterdi adskillige Meeninger af høie og Lave baade nu og i Fremtiden kunde fattes om Fr: Kirsten Munks hastige Forreisen herfra, og

---

1) Formodentlig Detlef Rantzau, som var Amtmand paa Steinburg, og døde 1639.

2) Omegnen ved Glückstadt. (s. ovenfor S. 369.)

*) Uden paa Brevet har været skrevet af Fr. Urne: „Fr. Kirstine Munkes Bortreise angaaende, til mig Hoff-Predicanten og Mag. Wigkmann."

ingen noget om Aarsagen dertil veed uden hvis Hofmesterinden*) bevidst er, efterdi hun til mig af Fr: Kirsten sendt bleff, at begiere Loff til at reise herfra: saa skal I Eder til forbemeldte Hofmesterinde forføie og af hende fornemme, hvis hende derom vitterligt er, og det samme bringe til Papir, og det mig af Eder underskreven lade tilkomme. Frederichsborg den 19de Februarii 1630.

Christian.

Anmærkning til Nr. 335.

Dette Brevs Indhold bekræftes og oplyses af Christian IV. to udforlige Beretninger om hvad der foregik under Adskillelsen paa Frederiksborg; af hvilke den første indeholdes i Brevet til Kirstine Munk af 27. Dec. 1630; den anden, mere fuldstændige, men ufuldendte Relation af Kongen om hele Forholdet imellem ham og Fru Kirsten, som vel er udateret, men skreven efter 1634 (formodentlig 1636, i Decbr.) vil nedenfor paa sit Sted blive meddeelt. — Da nærværende Brev til Urne er den tidligste egenhændige Skrivelse af Kongen, som berører dette Forhold, Separationen og Kirstine Munks senere Omstændigheder, kunne følgende Oplysninger (tildeels af Calenderen for **1629**) her være fornødne. At Kongens Mistanke om hendes Utroskab allerede har været stærk nok i Septbr. 1628, erfares af et Brev fra den svenske Resident Jon. Bure til Joh. Salvius, dat. Helsingør 2. Oct. 1628. (Adlersparres histor. Samlingar III. p. 72) Følgende Sommer (i Jun. Maaned) efterat Forholdet imellem Kongen og Kirsten Munk længe havde været koldt, opholdt hun sig som man seer en Tid i Kiobenhavn, imedens Kongen havde ladet sine Børn med Kirstine Munk tage deres Ophold paa Kronborg, og selv under Fredens Underhandling og efter dens Slutning, var i Fyen, siden i Slesvig og Holsten. Paa den Tid var det, at hun (i sin frugtsommelige Tilstand), begyndte at frygte for Kongens Uvillie, sendte sine Penge og Kostbarheder til Sverrige, og selv tænkte paa at flygte til

*) Den daværende Hofmesterinde hos Kongens Døttre med Fru K. Munk var Anne Lykke (en Datter af Erik Lykke til Skovgaard og Margrethe Gioe; gift med Fred. Quitzow til Quitzowholm, og Søster til Falk Lykke til Giersnæs.) Hun tiltraadte denne Bestilling efter Kongens Begiering 1629, og var Hofmesterinde indtil 1631, da hun (som det synes, for sin svage Helbreds Skyld) igien forlod Hoffet, tilligemed sin Datter Pernille Quitzow (1640 gift med H. Below), som i disse to Aar havde været hos Moderen. (s. Liigpr. over Pernille Quitzow af L. Hansen Comin. Aarh. 1647. 4.) Upaatvivlelig der et kun en Forverling af Schlegel imellem de to forskiellige Fruer af samme Dobenavn og Familienavn, hvorefter han ogsaa har giort den noget berygtede Enkefrue Anne Lykke, g. med Cay Rantzau, til Hofmesterinde i A. 1625 og 1626; i hvilken Feil jeg er bleven forledet til at følge Schlegel. (ovenf. S. 256.) Endnu en tredie Fru Anne Lykke under Christian IV. Regiering (født 1568, død 1645) var en Datter af Niels Lykke til Tandrup og Karen Gyldenstierne, gift med Claus Maltesen Sehested, Befalingsmand paa Øsel, og Moder til Hannibal Sehested.

dette Land. Et Brev fra den sv. Resideat Joh. Fegræus til Salvius (21. Jun. 1629) indeholder Underretninger herom, og han havde allerede d. 13. Jun. meldt K. Gustav Adolph, (hvilket han ikke engang turde betroe Pennen i Brevet til Salvius) hvad han af det almindelige Rygte havde erfaret om Kirstine Munks betænkelige Situation; og hvad han havde fornummet af hende selv „meer end han gad vide“, under en aftalt Sammenkomst, som han havde med hende den 19de Jun. paa en Kro ved Strandveien midtveis imellem Kiobenhavn og Helsingør. (Maaskee Rungsted?) „Hendes Forsæt var at tage Flugten til Sverrige, for at redde sit Liv og sin Ære; hun svæver i stor Fare, over den Mistanke, som er vakt imod hende ved det almindelige Rygte.“ Fegræus fik hende, efter flere Samtaler og vexlede Breve, dog til at opgive Reisen til Sverrig. (Adlersparres Samlingar. III. p. 86. 87.) Den 29. Jul. kom Kongen efter meer end 2 Maaneders Fraværelse fra Holsten tilbage til Frederiksborg; men reiste allerede derfra igien den 15de Aug. og kom den 18de til Rendsborg. Saasnart Kongen nu var borte, søgte Fru Kirsten at faae den svenske Resident i Tale, og raporterede ham hvad hun af Kongens Yttringer havde kunnet opfange om hans Stemning imod Sverrige; ja endog røbede, hvad han skulde have sagt, naar han ikke var ædru. (Fegræus til Gust. Adolph. 18. Aug. 1629. Adlersparre l. c. p. 123.) Kort derefter, den 1ste September, kom hun i Barselseng med en Datter, hvorom Kongen, som da var i Glykstad, først den 8de fik Underretning. (8. Sept. „Fyck ieg bud, att Fyrsten haffde faat en vng Datter den 1. Sept. Gaff ieg drengen (Pagen) som forde breffuid, 3 Rosonoble.“ Skrive.) Den 27. Sept. kom Kongen fra Holsten, og følgende Dag kom ogsaa K. Munk til Frederiksborg; den 30. Sept. blev Barnet døbt; og den 1ste Novbr. skriver Kongen endnu i sin Calender: „stod **min** Datters Barsel paa Frederiksborg.“ Kirstine Munk synes at have opholdt sig paa Frederiksborg, hvor ogsaa Kongen af og til var, (og „tilstedte at hun maatte blive til Hove og holde Dug og Disk med Os og Børnene; med det Forbehold at hun slet intet skulde have med Børnene at skaffe:“) indtil **den 15. Oct.** da hun (efter Optegnelsen i Skrivcal.) „drog til Balloe“ (som hendes Moder, Fru Ellen Marsvin, eiede) og Kongen samme Dag til Kiobenhavn (i Følge Deductionen „til Jens Binds Sons Barsel.“) Disse Data stemme godt overeens med Kongens Beretning i ovenmeldte udforligere Deduction om hvorledes Skilsmissen og Fru Kirstens Afreise fra Frederiksborg foregik; saameget mere, som der i Skrivcalenderen intet meldes om, at Fru Kirsten er kommen mere tilbage til Hoffet paa Frederiksborg. Besynderligt forekommer det, at Christian IV. har holdt Datterens Barsel den 1ste Novbr. uden at Moderen var tilstede. Otte Dage derefter har han antegnet i Calenderen: „Den 8. Nov. bleff *resolutionen* tagen med Fr. K. M.“ og den 9de Nov. reiste Kongen til sin Moder paa Falster, og derfra videre til Holsten. Ved denne „Resolution“ menes vel den endelige Skilsmisse, hvorefter Fru Kirsten først fik Tilladelse til at opholde sig i Fyen (paa Ellensborg) og Datteren (som man seer af Deductionen) blev opfødt hos Fru Ellen Marsvin.

336.

Til Frederik Urne.

Kongen har ikke fundet Hofmesterindens Beretning om Kirstine Munks Adfærd ved hendes Bortrejse fuldstændig nok, og vilde have hendes Ord og Udtryk opgivne.

Hvis som Hofmesterinden Eder svaret haver det hafver jeg giennemlæst; saa er sliigt mig nok som bevidst at være saaledes tilgangen. Medens det ieg vilde vide om det, som saaledes siges at være tilgangen, er dette: at hun skulde have sagt sig nu at have modtvilligviis forkast sin timelige Lykke og Velfærd, og var det ikke om hendes Siæl at giore, da vilde hun etc. Der siges ogsaa hende at have havt selsomme Fagter og Lader, saa længe den tractat imellem hende og Hofmesterinden varede. Friderichsborg den 20 Februarii 1630.

Christian.

337.

Den Sekretario Gynther zu handen. (A.)

Angaaende en Sag, som Hertugen af Lüneborg (Celle) engang havde ført og vundet ved den keiserlige Kammerret, om fri Skibsfart paa Elben; i hvilken Anledning den holstenske Landscantsler skal sendes til Hertugen. Günther skal samle alle de Papirer, som vedkomme Sagen imellem den udvalgte Prinds Christian og Rhingreven, og opsætte en Instruction for den, der skal føre denne Sag for Krigsretten (i Sverrige.)

Creditif vndt instruction Auff den Landkanseler, daß er sich nach dem her: v: Ey:*) so zu hiidtziger (?) Residirt verfügen soll, vndt ihn disponiren, daß er beii dem hausse Zelle zuuege bringet daß sii dii sache so sii einmahll am keiiserlicher kammer gewunnen, dii freiie Navi:(gation) auff der Elbe betreffende, Reasumiren, Man wolle ihnen alle mügliche assistens leiisten wndt pro interesse einladen, daß dii Reuision müge cassiret werden Diß soll er so schleunich inß werck setzen, vndt mihr beskeiidt daruon sagen Wan ich in holstein komme.

Du sollest auch alleß daß so sich beii der sache zuiisken meinem sohn wndt dem Reiingraffuen fohrgelauffen zusammensuchen, vndt eine Instruction darüber machen auff den, so selbigen Reiingraffuen führ daß kriigssrecht besprechen Soll, waß alhii nit vorhanden darnach muß nach Malmöe budt gesandt werden. Auff Rossenburch den 1 Martii Anno 1630.

Christian.

---

*) Formodentlig von Eyben.

338.

Chanseleren till hande. [A.]

Nogle af Professorerne i Kiobenhavn skulle tilsiges at prædike skifteviis paa Latin paa Slottet om Onsdagen, og tage Texten af „Fader Vor."

Der skall en aff professoren ansigiß at prediicke latine tilkommendis Onssdag paa Slottid tel køben: textus skall uerre Pater noster qvi es in Coelis, Sanctificetur nomen tuum, den Onssdag derepther skall en anden tage Adueniat Regnum tuum, Fiat voluntas tua sicut in coelo sic & in terra, Vale Aff Frede: den 7 Martij Anno 1630.

Christian.

339.

Biisspen aff Aarhuß Stiicht[1]) till hande. [A.]

Kongen meddeler ham Afskrift af et Brev, hvori han paalægger Fru Ellen Marsviin at overdrage Kirstine Munk Gaardene Boller og Rosenvold.

Epthersom Jeg loffuede ij gaar at laade fru Kyrsten uide, huessom ieg hinders moder tilskreeff, Boller och Rossenuold angaaendiss, saa er dette eptherfølgende ret Copie deraff:

Kerre Ellen, epthersom ieg stackid syden talede med dig, at du fru kyrsten boller och rossenuold skulle lade bekomme[2]), saa eptherdi

---

[1]) Dette var den ovenfor S. 306 omtalte Mag. Morten Madsen Leyel, Biskop i Aarhuus fra 1627—1643, der oftere forekommer i senere Forhandlinger, Kirstine Munk vedkommende (bl. a. i den mærkelige Inquisitions-Forretning hos hende paa Boller d. 2 Apr. 1635, hvori Biskop M. Madsen var en af Commissarerne.) Han havde været Lærer hos Kongens Born med Kirstine Munk, hvilke derfor toge sig noget af hans efterladte Enke, da hun paa Grund af en skammelig Bagvaskelse maatte lide uforskyldt ved Forfolgelse; hvori den berygtede Klokker Hans Hansen Skonning i Aarhuus deeltog, og, efter Pontoppidan (Ann. III. 171.) i den Anledning skulde have skrevet sin rimede Satire „om Kattenes Rettergang med Hundene" 1650.

[2]) Den gamle Herregaard Boller i Bierge Herred, ved Horsens, havde fra anden Halvdeel af 15de Aarhundrede været i Rosenkrantzernes Eie; indtil Otto Christoffer Rosenkrantz, Holgersen, (der allerede 1592 havde Boller) maatte skille sig ved Gaarden for Gield. Fru Ellen Marsviin, der i sin 38aarige Enkestand, (hendes anden Mand Knud Eriksen Rud, d. 1611, hun selv d. 11. Nov. 1649 i sit 78de Aar) og uden andre Born end Fru Kirsten, særdeles vel forstod at samle en meget betydelig Formue: var ved sine Gieldsfordringer paa Otto Chph. Rosenkrantz, efter endeel Processer (omtr. 1620), kommen i Besiddelse af Boller. (Den lærde Holger Rosenkrantz, der 1612 lod nogle af sine Forældres Been flytte fra Bollers Sognekirke Udt til Hornslet Kirke, satte derfor paa en

hun nu paa niie derom huoß mig haffuer giordt anfoddering och sig forplichtid, deraff att holle rosstiienisten, som deraff gaar, Och inted deraff at forkomme børnen till skaade udi nogen made, menß huiissom deraff eroffriß kan, ded at anuende børnen samdtlig till beste, Huorfor du sliig anordning skaldt gørre, at forbenente gaarde hinder till philippi Jacobi forstkommendiß vden wydere anfoddering eller besuering bliiffuer følgachtige. Befa: &c:

Og eptherdi samme breff sig paa hinderß Reuers refererer, saa nyl samme hinderß Reuers in optima forma med det første mig tilskickiß epther herhoes føiede copie. Om myt klenodiie, som ieg taalede med Eder om, ded skall ochsaa haffuiß y acht, att ded kommer vdi siin forrige Staand ygen. Vale Aff Rossenborrig den 13 Martij Anno 1.6.3.0.

Christian.

340.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Oynhausen skal underhandle med Wallenstein angaaende de Meklenborgske Hertugers Restitution, om de Hamborgske Stridigheder, og om Grev Valdemar Christian, der i en egenhændig Skrivelse til Keiseren skulde tilbyde sin Tieneste i den keiserlige Armee, m. m.

Instruction auff Enhaussen*), ahn den Wallenstein.

Weil eß alhii erskollen, alß wolthe der keysser dii herren van Meckelenburch Restituiren, wohruon müglich bei den tractaten zu Dantzig Erwehnung gesken muge a parte Suec: Daa nun der keysser dessen

Mindesteen: „efterat Bollergaard och Godz fra rette Arvinger er forandret.“ Marm. Dan. II. 139.) Christian IV., der baade for og efter Skilsmissen fra K. Munk, havde mange og idelige Forhandlinger med hendes Moder, for en stor Deel i Pengesager, synes i dette Brev næsten at disponere som Eier over de to Gaarde, og havde dog, saavidt man kiender dertil, aldrig ved noget Kiøb erhvervet Raadighed over samme. Hans Disposition, og Moderens Afstaaelse af Gaardene til Datteren, har maaskee været en Følge af den førstes tidligere Løfter, eller af private Pengeforhold imellem Kongen og Fru Ellen Marsvin, som vi ikke kiende. Man veed kun, at hun allerede tidligt havde, uden Tvivl betydelige Penge under Hænder, som tilhørte Datterens Børn, („Børnenes Penge“) og hvoraf Christian IV. undertiden enten laante, eller modtog en Sum, der sattes paa Rente. (Saaledes i Skrivcal. 1629. 27 Nov. „Annammede ieg aff Fru Ellen Marsuin aff børnenes Penge 3078. Rosf. 800 Dukater, 35 Portu. och 15. dl. hueraff Marsilius fyck 14000 dl. paa Regenskab.“)

*) Oberstlieutenant *Maur. Herm. v. Oynhausen*, som Kongen brugte flere Gange i A. 1630, i Missioner til Wallenstein og Tilly, m. m. (Jvf. Lachmann, III. S. 527. Kongens „Memorial“ til ham af 17 Mai 1630. m. m.)

zu thun geneiiget wehre, so wehre dem keysser eiine grössere Reputation, daa er solches fohr derselben tractation thethe, alß des der suede sich einbilden solthe, Er hette solcheß dem keysser abgedrungen. Inter alia hatt er anzubringen dass man dii Hamburger mit ihren querelen nit höre, wan sii sich Eynes Newen Zollen auff der Elbe sich be nehren, den mihr bewust daß solches ohne deß keyssers consens nit gesteen kan. Das aber so ihnen itzo aufferleget wiirdt kommid daaher, daß sii viill Jahr her in dehm Öresundt frey gewessen, Wohrkegen sii van meinem Eiigenen güthern Zollen genommen haben. Wii sii mit meinen Leuthen ihn der stadt, auff der Elb, vndt woh sii dii geringste gelegenheit gehabt, vmgegangen vndt noch vmgeen daß ist notorium; Muss derohalben meiineß ihnen geborgetheß geldt solcher Restanten halben von ihnen fodderen, vndt nit etwaß neweß zuchen, wii sii ohne Zueiffuell eß außdeuthen wollen. Ahn den keysser soll nomine graff Waldemar Christians ein schreiben gestellet werden, worin Er seiine diinste dem keysser præsentiret, mit Erbiithen &c: daa nun Enhaussen von obgemelthen wallen: mercken kan, ihn geneiiget zu sein, solches Schreiben den keysser præsentiren zu lassen, alß soll er vernemmen ob ess nit zu practisiren seii, daß auff daß schreiben geantworthed wurde, daß ihm der keisser ihn in seiine hulde vndt schudtz nehme pro Comite Hol:(satiæ) Solcheß schreiiben solthe von graff Wall: mit Eiigenen handen geschriben werden. Waß nu führ solches schreiben zu geben ist in Chanseleria Im:(periali) sonern eß zu erhalten steed, dessen soll Er sich erkundigen.

Daa er auch vermercken wiirdt, daß der von Wallenstein Lust hatt zu den kleinen Stycken, so soll er ihm Zueen daruon versprechen.

19 Martij 1630.

341.

[Tillæg af Kongen til det foregaaende Brev.] (A.)

Om en Skrivelse, som skal udfærdiges til Hamborgerne (men hvis Indhold ikke er angivet.) Hvad Oynhausen skal yttre for Wallenstein angaaende Hertug Ulrik.

Eiin schreiben ahn dii stadt ham: daß nachdem man verursachet worden

Daa auch Enhaussen mit offtgenannten v. Wallenstein van wegen meinß Sonß h: Wldrich in discurs kommen muchte, dass Er sich beii

der Staadiske Armei[1]) auffhalthe, vndt daß man ihn beii der key: Armei viil höger Estimiren Wurde, alß in Nyderlandt zu hoffen sey, so soll Er andtworthen: Er wurde sollcheß übell thun können, weill Er so seiines stiiffts endtrussendt[2]), vndt muste nun suchen, daa Er etwaß wiidernm Erlangen kouthe.

19 Martij 1630.

342.

Riigenß Raad till hande. [A.]

Kongen forlanger en Betænkning af Nogle af Rigsraadet i Sielland, angaaende Meklenburg, hvis Restitution til de lovlige Førster, han vilde søge at bevirke inden de berammede Fredsunderhandlinger imellem Keiseren og Sverrige tog deres Begyndelse; ligesom om Kongen af Sverriges Forsæt, at giøre sig til Herre i Østersøen.

Aarsagen huorfor nij Riigens Raad, som udi negden[1]) erre, hiid haffuer ladid kalle, er denne at wy erfarer, en friidtz tractation ymellom Key: och Kon: y Sver: at uerre forhanden, Saa epthérdi der menis, at Key: skulle uerre inclinerit til att restituere dii herrer af Mecke: huilckid muelighdt a parte Sue: pro baci tractationis til Dandtzig uill bliffue proponerit, huorfor wy oß bemøiier, at safremdt Key: uil restituere samme herrer, att sligdt da motte skee førend den tractatus angiick[2]). Safremdt nu sliigdt aff oß formedelst gud ij himmelenß

1) Ved Generalstaternes Armee.

2) Formodentlig skulde her staae: entrissen (sey), nemlig af Keiseren, ved den Lübeckske Fred.

1) Negden, Egnen, Nærheden.

2) Rigsraadet svarer herpaa, i sin Erklæring af 27de Marts, at om Kongen kunde bevirke Meklenburgs Restituering, vilde det vel „være Hs. Maj. reputeerligt, og disse Riger gavnligt"; men hvad Østersøen angaaer, „og hvad Danmark her utvivlagtig tilkommer", da er derom i den Stettinske Tractat vedtaget „den modus, som altid har været observeret, og ikke kan overtrædes." Bedst vil det være, ikke for Øieblikket at „tractere noget herom" med Sverrige; og Tilstanden i Danmark er saaledes, at man allermindst maa tænke paa Krig. Ikke allene fattes her Penge til at lønne Krigsfolk; men endog Proviant vilde mangle. „I Jylland haver den største Deel ikke selv at æde. Her i Landene „(paa Øerne) haver Mange ikke allerede Korn at saae; fast mindre at æde til Høsten kommer." Sverriges Tilstand er langt mere skikket til at udholde og føre en Krig. Folk er der nok af; og lide de Mangel, da er intet dem

biistand tilueie bringiß, sa uil sligdt uysseligens fortriide Kon: y Suer: Och hel liidid eller inted siiden achte om samme tractation til dandtzig, menß continuere syn røffuen och pliinderen udi Østersøen, dette Riige till største Skaade och præiuditio: huorfor uyl fornøden uerre att man lucker Dien op udi tiide; ty erlanger Kon: y Suer: friiden miinis. da er Kon: y Suer: totaliter meiister udi Østersøen, och om uy skondt udi dag eller udi Morgen uille gørre nogid dertill, saa laader uy oß all uerden paa halssen med stor Spott, nam vigilantibus non, dormientibus, iura sunt data. Huorfor uorriß mening Er at saframdt Key: dii Mecke: herrer Restituere uyl førend den dantziger tractatus angar, at man da sig skulle obligere at holle Danmarckes Strømme frii for huerman, hnilckiid optimo titulo skee kan. Kon: y Suer: tilstand er oß uel bekend. Erlanger hand den reputation, at hand Key: haffuer truyd fridden aff, uy beholler ycke friid for hannem Ett haaldt Aar, och mener uy oß megid bedre nu at kunde komme tilrette med hannem, end paa andre tiider, ty nu haffuer dy alle, som enten kan eller gerne saa hannem hiulppid, henderne fulle; dertilmed er der huoß Suerrig liiden formue eller credit, hans folck er mall contant, och dem ganske inted mechtig, haffuer ganske inted feldt Artholorie, om hand endskondt kan faa dy suenske op ymod danmarck, som dog uyll halle haardt, saa kan dog udi denne sommer lidid eller inted ske eller och ganske langsom. Inden denne sommer løbber til ende, daa uyll mueligdt skee allehande mutationes der sauelsom andenstedß. Och endog uy for uorriß person ynted forlengis epther Wroe, och uell ued att disse Rii-

---

kiærere, end om de fik Aarsag til at hiemsøge Skaane og Norge, og deres Magt er stor nok til der at skade os. De Keiserlige og det catholske Parti vilde glæde sig over en „indbyrdes Krig" i Norden, der „skaffede Kongen af Sverrige en anden Fiende.". Raadets Mening er, at man skulde ingen Aarsag give til Krig; ja ei engang til „Mistanke." „Hvad Svensken A. 1624 trende Gange tenterede, allene for Mistanke, er vel bevidst." Det Sikkerste vilde være, at temporisere, indtil man vandt flere Kræfter; at faae Nederlandene, Hansestæderne, England og Frankrige paa sin Side; at holde sig vel med Keiseren, men dog befæste Riget imod de tydske Grændser, og ikke indlade sig med ham imod de Svenske; og endelig, i Anledning af at man har erholdt den ønskede Fred, at anordne tre almindelige Bededage om Aaret. (Erklæringen er underskreven af Chr. Friis, Claus Daa, Christoff. Ulfeldt, Hans Lindenov, Just Hoeg og Fr. Rantzau; den vedliggende Concept skreven med Cl. Daa's Haand.)

ger mehre med friid och roelighed tiend er end med kriig, sa seer uy dog inted, huorlediß man cum Reputatione et saluo honore kan privere Riigerne ned derriß Regalia og Høyheder, huorfor uy Riigens Raadtz betenckende deroffuer ville fornemme, Och eptherdi oß nocksom beuist er, att dy som nu tilstede erre icke allene vdi sliggen wychtige sag kunde concludere: och der er periculum in mora, saa skall y Ederß betenckende dy andre, som till Haderßleff forskreffuen er 3 Aprill, laade forstaa. [2]) Valete Aff Frede: den 21 Martij Anno 1.6 3.0.

Christian.

343.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

Om Axel Arenfeldt, der skal begive sig i en Mission til Holland, og om at paaskynde Dynhausens Afreise.

Daß eine von dissen Zifferen soll Axell Arenfeldt [1]) behalten vndt daß andere vntherskriiben mihr zustellen, wan ich, ob godt wiil, Wbermorgen naher Kopen: komme. Enhaussen sollestu dii Instruction vnd waß darzu höret, zustellen, daß er sich strax nach den Feyertagen auff den Weck machen kan. Fride: den 23 Martij Anno 1.6.3.0.

Christian.

---

[2]) De i Haderslev samlede Rigsraader have den 5te April afgivet en Erklæring til Kongen, hvori de i det Væsentlige henholde sig til og stemme overeens med den dem fra deres Colleger i Kiøbenhavn meddeelte Betænkning til Kongen af 27de Marts.

[1]) Hr. Axel Arnfeldt til Vasnæs (Søn af Hans Arnfeldt til Ruggaard og Anne Marsviin) f. 26. Nov. 1590; studerede i Giessen (hvor han 1609 udgav et Skrift: de speciebus rerum publicarum); procederede 1620 i Kongens Navn for Consistorium mod den bekiendte Dr. Christoffer Dybvad; blev Rentemester 1. Mai 1623, og var under Krigen i Tydskland (fra 1. Januar 1625) Gen. Krigs-Commissarius, i hvilken Anledning han fik et Brev af Christian IV. dat. Wolfenbüttel 20. Mai 1626, som forbød Alle og Enhver „at reise nogen Dele eller Deelsmaal over ham og hans Eiendom“ saalænge han var udenlands i K. Maj. Tieneste.) Han var gift med Corf. Ulfelds yngste Søster Marie Ulfeldt, og var bl. a. bekiendt af den prægtige Bygning, med et høit Taarn og Spiir og en stor Riddersal med konstigt udskaaret Loft, som han (1629—33) lod opføre paa sin Gaard Vasnæs, der opbrændte ved Vaadeild 1758. 1630 sendte Christian IV. ham som Gesandt til Holland (Jvf. No. 350. 353.) i Anledning af en Tractat angaaende Østersøen. Senere var han (fra 1643 til 1646) Befalingsmand paa Stiernholm Slot, hvor han 1644 blev fangen af de Svenske. Axel Arnfeldt døde 1647, og hans Begravelse stod i Næstved d. 26de October. (Klevenfeldt.)

344.

Til Frederik Urne.

Kongen vil have et Overslag paa enteel Arbeide ved Frederiksborg af Muurmesteren Jørgen Bæver.

Frederik Urne skal erfare hos Jørgen Befver, hvad han for efterfølgende Arbeide begierer at forfærdige og naar sligt kan blive færdigt, og ingen facit giore sig paa, at sligt Arbeide kan töve efter Hillerød Kirkes Bygning.

1. De Hvelvinger imellem Kirken og Kiøkkenet, som nu med Bly belægges, at donnecke og fli, saa og Muren paa Siderne at udstryge, som Vandet dem fordærvet haver.
2. At lægge Pladsen med Olandske Fliser naar Jorden kommer deraf.
3. De Logementer imellem begge Portene at fli som det sig bør, saa og at forbedre Muren allevegne som den med Græs og Mos bevoxen er, Item den Bue udi den Port ved Smeden.
4. Taget at fli paa Stalden ved Sparepenge*), saa og at fli Muren imellem Urtehaugen og Beridergaarden.

Frederichsborg den 25de Martii Anno 1630.

Christian.

345.

Danmarckiß Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Kongen meddeler de af Rigets Raad, som vare kaldte til at møde i Haderslev, sin Mening med den Proposition, som han nylig (den 21. Marts) havde indgivet til Rigsraaderne i Sielland; at det ikke var hans Hensigt at indvikle sig i en ny Krig; men at han holdt det for raadeligt eller nødvendigt, at ruste en Flaade paa 5—10 Skibe, der imod Sommeren kunde vise sig i Østersøen, for at virke dertil, at K. i Sverrige ikke opnaaer dominium Maris Balthici.

Danmarckiß Riigiß Raad, som heer tilstede erre, haffver vden thuiffuel aff uorriß Proposition uorriß mening om h: ker: kon: udi

*) Et Slags Lysthuus, eller Sommerhuus, tre Etager høit, i Slotsgaarden ved Frederiksborg, som urigtigt tillægges Christian IV., da det allerede var opført under K. Frederik II., og hvorom den urimelige Beretning i D. Atlas II. S. 312, „at det var en Hestestald i alle sine 3 Etager", er rettet i VI. Deel S. 83. Her siges: „at der i dette Slot kun var den saakaldte Jordstald, saa kaldet fordi den bag til laae, formedelst den tilstødende høie Bakke, saa godt som i Jorden." Der tilføies, at Stalden skal have været „prægtig, med Marmorpiller og en Vandledning igiennem Ror og Render." Sparepenge lod Frederik IV. nedbryde omtr. 1720, og Stenene skulle være anvendte deels til Frederiksborg Slot, deels til Stutmesterens Bolig ved Frederiksborg. (D. Atl. II. 312. VI. 85.)

Suerrigs procedere udj Østersøen fornommid. Paded nu y gode herrer uorriß mening derudi ret kunde forstaa, sa haffuer uy Nadigst eder hermed uillid laade fornemme, Worriß mening ganske ynted at uerre, At uy som nu udi En besuerlig tilstand sat erre, skulle giffue arsag til nogen Wroe, Mens pa ded dette Riigiß Regalia dormiendo inted skulle tabiß, som saa let inted vgen erre at finde, At man flaaden uden nogens offension sauidt mueligdt kunde uerre, udj Østersøen aff och till skulle lade gaa, Och tencke paa middel, huorlediß en flaade aff 5 eller 10 lempelige Skiib continue y Sommer kan holliß, som vndersaterne for gewaldt tuere [1]) kan. H: ker: aff Suerrig finder uel sielffuer paa middel, huormed hand oß mouerer till Wlyst, saat uy inted behoffuer at leede dereptther Med sliggen flaade kan nest gudtz hielp ded forhindriß, som man paa andre tiider ycke med ty gange saa mange igien kan oprette, Om H: ker:, illa sibi imaginata pace cum Im:, nobis Dormientibus, skulle erlange ius Dominij Maris Baltici, som dette Riige intil Dato obtinerit haffuer. Huissom Eder y gode Herrer Nu siiniß udi denne sag, disse Riiger och lande tiil Ehre och tiieniste at kunde skee, ded skal y Skrifftlig oß lade tillkomme [2]), Wy erre Eder samdt och y seer med all kongelig gunst och nade ganß uel benogen. Befalendiß eder Gud y himmelen. Aff Hadersleff den 4 Aprilis Anno 1.6.3.0.

Christian.

346.

Chanseleren och Stadtholderen til hande. [A.]

Kongen meddeler dem, hvad Svar de til ham sendte hamborgske Gesandter have faaet, i Henseende til Tolden, som han havde paalagt Hamborgerne indtil videre at svare paa Elben ved Glückstadt. Skibene, som skulle gaae til Østersøen, kunne oppebie Kongens Hiemkomst; de til Elben bestemte skulle afseile med det snareste.

Aff ederß skriffuelse haffuer Jeg dii hense Steders gesanterß anmoding huos eder fornommid, dy mener mueligdt, at dy faar strax

1) beskytte.

2) De i Haderslev samlede Rigsraader (Alb. Skeel, Jens Juel, Mogens Kaas, Chr. Th. Sehested, Otto Skeel) henholdt sig i det Hele, i deres Erklæring dat. Haderslev, d. 5te April til de øvriges Mening. (Nr. 342.) I Henseende til Flaadens Udrustning ansee de det vel for raadeligt, at den »holdes i god Beredskab; dog ikke udskikkes i Søen.« Kongen fulgte i den Henseende ikke Rigsraadernes, men sin egen Mening, som allerede af følgende Brev kan sees.

alting epther som dy ded nyll haffue. Dy hamborger gesanter er nu heer om den paalagde toldtz afffkafning, huortill er suarid, samme toll inted at nerre palagdt, aff nogen rettighed, ieg indbiller mig at haffue paa Elffuen; mens at erlange nogid igen, for ded dii udi 43 aar haffuer nerrid forskaanid for toll paa vnderskedtlige steder*), eptherdi ieg haffuer mad (maat) giffue dennem Toll aff mit egiid godtz. Dy Orlofffkiibe, som ad Østersoen er forordnid, kan bliffue hiemme indtil gud niil ieg kommer tilstede; Menß dii skiib som till Elffuen forordnid naar, dii skall sendiß fordt med ded første. Valete Aff glyckstadt den 14 Aprilis Anno 1.6.3.0.

Christian.

Tillæg til Nr. 346.

Til de vigtigste Foretagender af K. Christian IV. for Landenes indre Rorelse og Beskyttelse mod fiendtlige Anfald, hører upaatvivlelig hans 1616 begyndte Anlæg af Staden og Fæstningen Glückstadt i Holsten. Historien viser tydeligt nok, at Hovedformaalet dermed har været, at ville baade skaffe sig en fast Plads og en Søhavn ved Elben, og derved, om han ikke kunde blive ene Herre over Indlobet til denne Flod, dog virke til at giøre Holsteens Handel mere uafhængig af Hamborgerne, og indskrænke den Overvægt i Sohandelen paa Nordsoen, hvoraf de allerede paa den Tid vare i Besiddelse. Glückstad, som Elbhavn og Fæstning ovenfor Hamborg, maatte være denne Hansestad meget ubeleilig; og de havde gierne seet, at den keiserlige Magt, der under Tilly og Wallenstein erobrede begge Hertugdømmer og Jylland, ogsaa var bleven Herre over Glückstadt, hvorved der kunde have været Udsigt til at faae denne Fæstning sloifet. (Slange. S. 696.); men ved Marquard Rantzaus udmærket tappre Forsvar blev Glückstadt forgieves beleiret, og blev uindtaget. Imidlertid havde Hamborgerne den 3. Januar 1628 opnaaet det Privilegium hos Keiseren: at ingen Skandse eller Befæstning maatte oprettes paa begge Sider af Elben, fra Hamborg til Flodens Udlob, og ingen Told paalægges eller fordres af Skibe, der seilede paa denne Strækning af Elben. Christian IV. kunde imidlertid, da Freden til Lübek var kommen i Stand, ikke glemme den Tilboielighed, Hamborgerne under Krigen ved flere Leiligheder havde viist til, uagtet en udvortes foregiven Neutralitet, at være hans Fiender til Hielp. Hertil kom Beskyldningen for adskillige aabenbare Fornærmelser og Fredsbrud af Hamborgerne, hvorved Kongen ansaae sig berettiget til Klage; og hans Stemning var i Begyndelsen af 1630 meget fiendtlig imod Staden. Allerede i Marts Maaned lod han nogle Krigsskibe

*) Hamborgerne havde i en lang Tid (i det mindste siden Hyldingen 1603) været om ikke aldeles frie for Sund- og Strom-Told i Danmark, dog i den Henseende meget begunstigede.

løbe ind i Elben, og lægge sig ved Glückstadt, hvorover Hamborgerne forgieves besværede sig ved deres Syndicus, som den 31. Marts i Kiøbenhavn overgav et Klageskrift hos Kongen, der blev uden Virkning. (s. „Rechtmessige Defension der Stadt Hamburgk", o. s. v. Hamb. 1630. 4. S. 2.) Kongen reiste strax derefter til Holsten, og lod i Glückstadt den 9. April udgaae et Edict, som befaler ethvert Skib, der foer op ad Elben til Hamborg, at skulle lægge an ved Glückstadt; Skipperne skulde ikke blot anmelde sig hos Gouverneuren „og oppebie hans nærmere Ordinants"; men ogsaa betale den nye Told, Kongen her paalagde.

Saasnart dette blev bekiendt, affendte Magistraten i Hamborg den 13de April Gesandter til Kongen i Glückstadt, for at begiere Toldens Ophævelse m. m. (jvf. Lackmann, III. 443—48), hvilke (efter den anf. hamborgske Beretning) ikke kunde opnaae Audients for den 19de. Vi see dog ovenfor, at allerede den 13de havde Kongen ladet dem give Svar. Dette blev ogsaa den 19de ikkun tilstillet dem skriftlig giennem Cancelliet, og heri Kongens Besværinger fremsatte: at Hamborgerne havde „afpresset utilbørlig Told af Korn og Varer, som tilhørte Kongen og hans Undersaatter", paalagt en ny og usædvanlig Øl- og Salt-Told m. m., uden at tale om, at de paa mange Maader, ved „vielfaltigen despect, Schimpf, Bedrauung und gewaltsame pressuren, inn- und ausserhalb der Stadt", havde viist sig som Kongens aabenbare Fiender. Afgiften, som nu fordredes ved Glückstadt vilde Kongen ikke have betragtet som Told, men som et ringe Paalæg („eine geringe Abfürderung") „jure retorsionis." Den hamborgske Magistrat besvarede dette i et Modskrift den 23. April, hvorpaa atter et Reskript under Kongens Navn, den 26. April, udgik til Hamborgerne; (hvori de bl. a. ogsaa henvises til Transactionen af A. 1621, i Anledning af at de i bemeldte Modskrift havde dristet sig til „das uns und unsern Vorfahren præstirte homagium und Erbhuldigung eine Annehmung zu tituliren." Lackmann, III. 453—156.) Magistraten i Hamborg lod optage et Notarial-Forhør over 32 ved Glückstadt anholdte hollandske og hamborgske Skippere, til at oplyse, hvad enhver havde maattet erlægge, og at den høie Afgift var affordret Enhver ved Kongens Toldere, under Navn af Told, og efter en Tarif, i Forhold til Varernes og Ladningens Værdi, der var saa høi, at den umueligt kunde kaldes „en ringe Affordring." De øvrige Klagepunkter søgte Magistraten ligeledes at giendrive; og lod derover en ny Forestilling til Kongen udgaae, den 29de April, hvori tilsidst ogsaa protesteres imod Kongens Paastand paa Hylding, med den Erindring: „Ew. Maj. wissen sich gnädigst zu erinnern, daß niemalen unsere Vorfahren oder wir das Wort Huldigung gebraucht, viel weniger einige Eidesleistung præstiret." (jvf. „Rechtmessige Defension," etc. S. 57—94.) Imod dette hamborgske Forsvarsskrift udgik længere hen i Jul. 1630 fra Kongens Side en vidtløftig: „Remonstration, worin die von der Stadt Hamburg publicirte, irrig getaufte Rechtmässige Defension elidiret, dero Narrata des Ungrunds überführet," o. s. v. (Gedr. im J. 1630. 4.)

Hamborgerne havde imidlertid allerede taget den Beslutning, ikke at lade det

blive allene ved Forestillinger og Forsvarsskrifter. Længe for Underhandlingerne i Glückstadt havde de begyndt paa at udruste Fartøier til Krig, og at hverve Soldater. Dette viste sig, da deres Flotille allerede i Slutningen af April afseilede fra Hamborg og den 27de viste sig ved Bilenberg, hvor de om Natten satte Krigsfolk i Land paa holstensk Grund, for at speide. Her hændte det, at da Kongen tidligt om Morgenen den 28de April var reden ud af Glückstadt selv fierde med sin Søn Hertug Ulrich, blev der af hamborgske Soldater, som havde skiult sig bag et Gierde, fyret paa dem med Musketter, hvorved de begge kom i øiensynlig Livsfare, og Hertugen meget nær var bleven truffet af en Kugle. Den hamborgske Magistrat bekiendtgiorde vel senere, at den havde misbilliget dette Overfald, og vilde have det anseet som Følge af en Feiltagelse, da man ikke havde kiendt de høie Personer; hvorimod Kongen, som man seer af de Skrivt, han senere giorde (Nr. 390; 26de Oct.) antog det for en anlagt Mordplan. Imidlertid erfaredes tillige, at de landsatte Soldater havde overfaldet og plyndret enkelte Bønderhuse; og ligesaa lidt afholdt de hamborgske Krigsskibe sig fra aabenbare Fiendtligheder, ved at skyde i Land, og at seile nærmere op imod Glückstadt, i den Hensigt at beskyde og ødelægge det af Kongen ved Elben, til Byens Forsvar opførte Blokhuus. Men da de her modtoges med Skud af svære Stykker, opgav de snart denne Plan, hvorimod de paa Elben borttog en Pram med Brænde, i Havnen ved Brunsbüttel et Par andre med Korn og Brænde ladede Smaaskibe, ligesom og to kongelige Toldfartøier, („Pinasser") som de førte med sig op ad Elben, og til Forhaanelse lode det kongelige Flag slæbe bag efter i Vandet. At saaledes endog grove Fiendtligheder vare begyndte fra den hamborgske Side, kunde deres egne Forsvarsskrifter ikke dølge (jvf. ogsaa F. G. Zimmermanns Chronik von Hamburg. Hst. 1820. S. 512. 13.) De havde imidlertid heller ikke forsømt, strax at henvende sig med Klager til det keiserlige Hof, og at søge Mægling, saavel hos Hertugen af Gottorp, som hos Stæderne Lybek og Bremen, der ved Skrivelser og Sendebud til Kongen søgte at bilægge den alvorligt udseende Strid. (Jvf. Nr. 316. Lackmann, III. 468. 478. 471.) Christian IV. havde i Mai Maaned sendt Oberstl. v. Oynhausen til General Tilly, som endnu altid havde sit Hovedqvarteer i Stade, i Anledning af Striden med Hamborg, og modtog fra ham d. 20. Mai et Forslag til Forliig i 7 Punkter. (jvf. Nr. 351.) Keiser Ferdinand II. gav ligeledes d. 6. Jun. Tilly Fuldmagt til at optræde som keiserlig Commissarius i Sagen, og denne udnævnede i Følge heraf til sin „Subdelegerede" en Rigsridder og Oberst Theodor de Comargo, (s. Nr. 361) der fra sit Qvarteer i Stade og i Freiburg corresponderede med Raadet i Hamborg fra 24. Jun. til Slutningen af Jul., uden at man paa begge Sider kom videre. (s. Rechtmäß. Defension, S. 182—222.) Ligesaa lidt kunde, enten Hansestædernes, Hertugen af Gottorps, eller den af Kong Carl I. afsendte Thom. Roes Mægling, bringe noget Forliig til Veie. Den sidstnævnte var hos Christian IV. i Glückstadt, den 20de Mai (s. Nr. 354) og der gives en mærkelig Relation og Betænkning paa Engelsk af Th. Roe om den hele Strid, og om Christian IV. Hensigter og politiske Stilling, som viser at Gesandten (tildeels maaskee ved Hielp af Rob.

Anstruther, der ligeledes paa den Tid var i Holsten) tydeligt nok har giennemstuet Forholdene. „Der er intet stærkere Beviis (hedder det i Begyndelsen) paa Kongen af Danmarks Svaghed, end at Staden Hamburg har turdet vove at fornærme ham i hans eget Territorium, at opbringe hans Skibe, og paa en Maade at blokere ham i hans Fæstning Glückstad.“ Gesandten yttrer videre, hvorledes det tydeligt nok har været Kongens Hensigt, at twinge Hamborgerne til eet af to, enten at betale ham en Pengesum, eller fremdeles at udrede den paalagte Told. „Deri „har Kongen begaaet tre Feil; forst i Henseende til Sagens Retmæssighed; thi „naar han endog havde Retten paa sin Side, per viam retorsionis at faae igien „hvad Hamborgerne under Krigen havde taget fra ham og hans Undersaatter imod „Tractaterne o. s. v. var det dog et Brud paa den almindelige Handelsfrihed at „ville giore dette per viam facti & armorum, uden at indstævne Hamborgerne til at „give ham Erstatning, som i en anden borgerlig Retsstrid. (a civil controversy.) „For det andet: i at ville foretage saadant, inden han var rustet og i Stand til „at bringe det til Ende (offer to do it before he was ready, and able to make it „good;) da dette var et af de Foretagender, quæ non laudantur, nisi peracta; han „havde deri viist en Overilelse, (precipitation) hvorved han alt for aabent robede „sin Svaghed, og stillede sig blot for sine afgierte Undermænds Ringeagt (exposed to „contempt of his extreem Inferiors.) Endelig for det tredie i at ville i denne „urolige og forvirrede Tid oprippe Sporgsmaalet de dominio fluminis.“ — Det var ikke at tænke paa, at Kongen ved sin Fæstning Glückstadt kunde beherske Elben. Han har saaledes kun bidraget til at vise Keiseren og Tilly, hvad de kunne giore paa den anden Elbbred, hvor de have to Pladser, som, naar de befæstes, ere i Stand til at spærre hele Floden, da Seildybet løber meget nær ved den venstre Elbbred, m. m. Th. Roe holder for, at Hamborgerne paa den anden Side have handlet lige ubesindigt i at anfalde Kongen af Danmark, og gribe til Vaaben for at bemægtige sig Herredømmet paa Elben, som om Floden tilhørte dem; da deres sande Interesse kun laae i at beholde fri og uhindret Skibsfart paa denne Flod. — Endelig havde Roe bragt i Erfaring, at Tilly og Wallenstein hemmeligt havde pustet til Striden hos begge Parter; da det laae i Keiserens Interesse at svække dem begge, eller, naar Striden skulde afgiores ved ham som Rigets Overherre, „vilde han lære dem Moralen af Esops Fabel, ved at tage til Indtægt for sig selv hvad der trættedes om.“ Han havde imidlertid, ved som Mægler at underhandle med begge Parter, erfaret, at ligesom Kongen bestandig paastod at ville have Sagen afgiort ved fremmede og tydske Fyrsters Mægling; saaledes vilde Hamborgerne ikke vide af andet, end at henskyde Sagen under Keiseren og den tydske Kammerret, o. s. v.

Det hele øvrige Indhold af Th. Roes interessante diplomatiske Relation*), som her ikke udførligt kan meddeles, viser ham som en klog, erfaren og duelig politisk Underhandler, der noie og rigtigt havde opfattet de stridende Parters Stilling. Imidlertid lykkedes det ham ikke at faae Striden bilagt ved sin Mægling og personlige Un-

*) Den haves i en egenhændig Afskrift af Klevenfeldt, London 1744 (K. Bibl.)

Underhandling med Christian IV. og Hamborgerne, i hvilken han, som man af Beretningen bl. a. seer, søgte at overbevise Kongen om, at Keiseren ligesaa lidt vilde gaae ind paa at giøre Hamborg, som nogen af de andre Hansestæder, mere afhængig af Kongen, eller nogen Fyrste, end Staden hidtil havde været. Keiseren vilde heller ikke glemme, hvor activ en Deel Kongen havde taget i at modsætte sig hans Magt; eller hvorledes Hamborgerne derimod i Krigen havde modtaget de Keiserlige „under the colours of a partial neutrality.“ — Paa den anden Side havde Th. Roe, i Forening med Anstruther, giort Alt for at bringe Hamborgerne til at frafalde deres Paastand i Henseende til Glückstadt („that they should not insist upon any prohibition to the King, to fortify at Glückstadt at his own pleasure; which he might justly do, as I proved to them“;) og indskrænke deres Paastand til at fordre fri Skibsfart paa Elben. (Han erindrer om, at da Keiser Rudolph II. vilde, til Fordeel for Hamborg, forbyde engelske Handlende at nedsætte sig i Stade, („the settling of the English at Staade.") og Hamborgerne, i Følge deraf, med Krigsfartøier vilde blokere denne Havn, sendte Dronningen en Flaade til at beskytte sine Undersaatters Handel („not suffering any either to force, or restrain the free trade.“) I øvrigt mener Roe, det er nødvendigt at vedligeholde Hamborgerne i deres gamle Frihed, baade i Forholdet til Keiseren og til Kongen af Danmark; men heller ikke tillade dem „at blive alt for overmodige (grow too insolent) og stolte af deres nye Volde og Sømagt,“ hvorved de tragte efter, ved Keiserens Gunst, at opnaae det „Admiralskab“ i det tydske Rige („the Admiraly of Germany“) som Keiseren har Lyst til at oprette. For at modstaae saadanne Hensigter og Planer er der intet bedre Middel, end at sikkre Kongen af Danmark den befæstede Havn og Ankerplads for hans Flaade, som han kan have i Glückstadt; og „dette er det fremfor Alt, hvad Hamborgerne i denne Strid ville søge at hindre ved Keiserens Magt.“

Uagtet nu Gesandten beretter at have bragt det derhen, at Christian IV. erklærede, at naar Hamborgerne giorde det første Skridt ved at give Kongen den Opreisning, der skyldtes hans Værdighed, (make such a submission, as due to his quality), og tilbagegav de tagne Skibe: da vilde han strax standse alle Fiendtligheder, frigive deres anholdte Skibe og Varer, og tilstede dem uhindret Skibsfart baade paa Elben og overalt i hans Riger; hvorefter de øvrige Stridspunkter (med Forbeholdaf Kongens Rettighed til at befæste Glückstadt) skulde afgiøres ved en Sammenkomst af Kongens, Hamborgernes og Hansestædernes Fuldmægtige: gik Th. Roes Forventning dog ikke i Opfyldelse. Han havde meddeelt Hamborgerne dette Kongens Tilbud, som „egentlig var Alt, hvad de selv havde forlangt, og Alt hvad der kunde ventes, eller billigen fordres af Kongen (as much as can be expected, or justly required of the King); og meente derfor, at de ikke kunde have nogen Grund til at vægre sig ved at gaae ind herpaa, „dersom der ikke stak noget andet under deres Halstarrighed“ (or else there is more mistery in their stubborness, than appears.“) Hamborgerne vedbleve deres Paastand, at Kongen ei allene skulde

gerne sine Krigsskibe fra Elben, men forbinde sig til, indtil videre ingen Befæstninger at anlægge ved denne Flod. Underhandlingen i Stade imellem Oberst Comargo og hamborgske Udsendte (i Jul. Maaned) blev forgjeves (s. Lackmann, III. 511—515.) Hambergerne lode deres med Skibe og Mandskab forstærkede Flaade, under Anførsel af en Borgermester Alb. v. Eitzen, atter lobe ned imod Mundingen til Elben, og anholdt paa ny ved Bilenberg et Par kongelige Skibe, ladede med Brænde, hvilke de sendte til Hamborg. Christian IV. udrustede imidlertid ligeledes om Sommeren en betydelig Flaade, hvormed Kongen selv i Slutningen af August ankom paa Elben, hvor da de Fiendtligheder forefaldt (den 4—6. Sept.) som nedenfor, i Anledning af Brevene til Admiralen Cl. Daa, ville blive omtalte. (Jvf. ogsaa Slanges Beretning S. 708—711.)

347.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

Om Underhandlinger angaaende Handel og Skibsfart paa Spanien (formodentlig fra Glückstadt).

Dein Schreiben habe ich bekommen vndt darauß vernommen, wii weiidt du mit den sachen gekommen bist. Wan eß nun dahin konthe gebracht werden, daß dii so alhii wndt ihm Reiche Dennemarck geladen freii sein konthen, so wehre ich contant. Waß von anderen genommen wiirdt, vndt worzu eß angewendet wiirdt, daß geet mihr nichteß ahn, Aber dii skiffe darbei zu nennen, so dii commersien atretteniren sollen, daß wiirdt sich nit skicken, dan man dem konige in Spanien nichteß ahn dissen orthern gestendich. Daſſ man so generaliter, alle sachen (welche) zuiſken dem Commissario vndt der Burgerschafft vorlaufen kan, nach Spanien verweissen solthte, daß lasset sich nit thun; wan er aber distinguiret waß eß fuhr sachen sein sollen, dii so notwendich nach Spanien mussen, so hat man darauff zu andtworten. Waß fuhr sprache er zu gebrauchen begeret, darein kan ihm leichtlich gediinet werden. Glyckstadt den 17 Aprilis Anno 1.6.3.0.

Christian.

348.

Friiderich Ginther zu handen. [A.]

Kongen ytrer sig tilfreds med at Hambergerne have henholdt sig til den Lybekske Fredstractat, der indeholder: at Alt hvad der under Krigstiden er passeret skal være ophævet; thi netop under Krigen have de tilvendt sig det Privilegium til Kongens Skade, som de i Fredstid ikke vilde have opnaaet.

Memoriall

Daß dii v: ham: errinnerung thun, daß beii der tractation zu Lybeck verabscheiidet seii, daß alles, so beii fohrgehendem krigßuessendt

passiiret, gendtzlich annuliret vndt kassiiret seii, Dass ist mihr sehr liib zu vernemmen; ihnsonderheiit weiil daß wort, alleß, von ihnen allegiret wiirdt, den eß notorium, daß sii tempore belli dass privilegium in odium mej erlanget, so sii tempore pacis nit erlangt hetten*), wan dem keysser demonstriret wehre, dass dii commertien in guthem esse, wndt dii freiibeuther van der Elbe ohn sii konthen gehalthen werden. Glyckstadt den 25 Apri: Anno 1630.

349.

Danmarckiß Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Kongen melder, i Anledning af de usædvanlige Udgifter til Flaadens Udrustning, at han har befalet Rentemesteren at forelægge Raadet et Overslag paa al Kronens Indtægt og Udgift, som Raadet har at giennemsee og overveie, hvorledes sammes Fordeling til Kongens, Prindsernes og Rigets Fornødenheder kan skee. Kongen vil have Raadets Erklæring angaaende Bygningsarbeidet paa St. Anne Bro, de ved Ildebrand ødelagte Cronborg Slot, og Rigets Fæstninger.

Proposition, som wii vorreß Elskelige Riigenß Raad, Paa Nestkommendiß forsamling Nadigst uille haffue forregiffuen:

Eptherdi tydens tilstand sig saledeß presenterer, at uy til Riigenß uelstand och conseruation uorris flode med useduanlige bekostning udristid haffuer, Aff huilcken sauelsom anden nøduendige udgiiffter, som eder bekendt er, ofß dageliigens pahenger sa stor vdgifft, at uorriß indkomst inted kan tilstrecke: Paded nu Riigenß Raad dessen beskaffenhed grandgiffueligens kan ersaare, Saa haffuer uy befaalid vorriß

---

*) I det d. 26. April udgaaede Rescript fra Kongen til den hambergske Magistrat hedder det ligesaa: „Wenn nun, ewern eigenen allegatis nach, das jenige was bey wehrendem Kriege jegen einen oder andern möchte vorhenget seyn, durch die Lübische pacification vffgehoben, so fället zugleich auch das von euch prætendirte privilegium." (Rechtmässige Defension &c. p. 56.)

1) Rigsraadet afgav ikke sin Erklæring over denne Kongens Skrivelse for den 25. Jul. Til det 1ste Punkt angaaende Finants-overslaget, svares: at Raadet ikke veed noget Middel til at forhøie Hs. Majestats og Rigets Indkomst videre end det fra Rentemesteren indgivne Overslag angiver, eller anderledes at fordele Udgifterne. At paalægge Landet høiere Skat, end det allerede maa bære, er umueligt; med mindre det snart skulde blive reent øde. „Kongen har allerede „de Lehn i Siælland, som ere saa forarmede, at en stor Deel Gaarde „der staae slet øde, og Hs. Maj. kun faaer Restance fast i alle Regnska„ber, i Stedet for Landgilde; og maae endda mange Steder laane Bønderne „deres Sædekorn." Tolden af alle ud- og indgaaende Varer er allerede sat høiere, end den nogensinde tilforn har været.

Rentemeister at giorre it richtich offuerslag paa al Cronens indtecht och vdgiifft, huilckid y aff norriß Stadtholder haffuer at foddere, Huilckid y med fliid skall offuerlegge och offuerueiie, Och oß siden ederß betenckende skrifftlig deroffuer laade ulde, huorlediß samme yndtecht och udgiifft Paa uorriß kon: persohn, uorriß elskelige kere Børn, Regeringen, slodens bigning, Reparering och vnderholding bekuemmeligst kan distribueris.

Dernest eptherdi den bigning ned S. Anne broe [2]) epther Riigens Radtz betenckende er anlagdt och dermed faarid fordt, sauidt den forordnede toll tilstrecke kan, Och uy formercker, sligdt inted at uille forslaa, menß till et langsam och fast wendelig werk laader ansee, huorfor uiil tenckiß paa middel, huorlediß samme bigning bedre endsom nu skeer kan fordtsettes. For ded triidie, Eptherdi den Wlycke med ded huß Croneborrig sig tildragid haffuer, och samme huß udi lang tiid haffuer uerrid Danmarck till berømmelsse och Ziiradt, Er at betencke, om man uyl erholde ded, som endnu kan staa, eller och om man ded ganske uill laade forgaa [3]).

Derforuden eptherad Christianstad, Christianopell, Naskou och anden pladtzer endnu ligger halff ferdige, danmarck til stor faare, om gud forbiide nogid skulle pakomme, huorfor er at betencke, huorlediß forbenente steder med det forderligste kan bliffue saa som dii bør at uerre, och icke epther gammel uyß bye indtil man kan inted gørre derued, om man skondt uill [4]). Paa huilcke Puncter uy erre Worriß Rigens

---

[2]) Om denne Brobygning udenfor Staden ved dens østre Side, og Stedet hvor den fandtes, (som ikke med fuld Vished vides) s. Pontoppidans Orig. Hafn. S. 22—24. Raadet havde dertil paa 3 Aar (fra Mai 1627 — 1630) bevilget Anvendelsen af visse Toldspecier (af spansk og fransk Salt, Klædevarer og „1½ Ort af hver Daler over Kronens Told af de Varer, som gaae igiennem Sundet og Beltet, og ikke regnes i Læstetal": altsaa af Sundtolden m. m.) Rigsraadet vil bevilge denne Told endnu paa tre Aar indtil Mai 1633.

[3]) Med Hensyn til Kronborg veed Raadet ikke andet at foreslaae, „efter Rigernes forarmede og fordærvede Tilstand, end indtil videre at „forsyne Husene med Spær og Steentag, og Ankere i Muren, hvor Behov giores," indtil „dette fattige Riges Tilstand bliver bedre."

[4]) Raadet henholder sig til tidligere Erklæringer, og hvad der ved disse var anslaaet til Anvendelse paa Fæstningerne. Dette var i det første Anslag beregnet at ville udgiore en Sum af 70,000 Rdlr.; men vil nu, ved Handelens Forringelse, „neppe udlobe til Halvdelen." Raadet anseer det nodvendigt, at lade

Raadtz betenckende Nadigst begerendiß, dennom wy Samdt och Seer med all kongelige gunst och Naade well erre benogen, giffuid udi wor festing Glyckstad den 10 Maij Anno 1.6 3.0.

Christian.

350.

Danmarckiß Riigiß Raad til hande. [A.]

Kongen melder, at der kunde være Udsigt til at slutte en Tractat med Generalstaterne i Holland, angaaende Østersøen, og for at hindre det Tryk Handelen lider ved de Svenskes, for Dantzig og Pillau anlagte Told, m. m. hvorover forlanges Raadets hurtige Betænkning.

Wy haffuer Eder Naadigst icke unllid forholde, huorlediß oß er kommen tilhende at dij general Stader udi Nedderland wel skulle werre at disponere till att gørre med oß en confoederation, Østersøen angaendis, for den Store pressur skuld, den gemene handell liider aff kon: udi Sverrig for dandzig och udi Pillou. Saa epther di enhver Erlig Patriote nocksom bekendt er, tiil huad ende den numehr exspirerede confoederation anstiillid waar,[1]) Saat wy och alle gaadt folck maa tacke den alsommechtigste gud, som den ycke lod geraade till den effectum, som den naar begind eller mendt tiill: Huorfor wy holder ded for en sønderlig Skycking aff gud y himmelen, om sliig kan erlange en lyckelig fremgang. Wy haffuer worriß gesanter in den Haag befaaliid, derudi at gørre siit beste och Staterne forsecker, at aldt ded som skee kan, ded skall skee, naar man ickun erfaarer, huor paa ded staar. Paa ded man nn smedder Jernid, ymenß ded er waarmdt, Och der er periculum in mora, da skall y ederß betenckende oß med ded første laade wyde, huorlediß man samme sag best angriibe kan[2]).

---

det beroe herved; undtagen om de omboende Kronens og Adelens Bønder kunde "ombedes at de vilde hielpe til med Haandarbeide." I øvrigt gientager Raadet sin Erindring om Nodvendigheden af Fæstningsanlæg i Holsten og Jylland.

[1]) Kongen maa her vel sigte til det Haagske Forbund af 9. Dec. 1625, imellem Danmark, Generalstaterne og England.

[2]) Rigsraadet anseer det, i sin Erklæring af 20. Mai 1630, for nodvendigt at tragte efter "at leve i Fortrolighed og god Correspondents med alle Naboer"; og derfor vel raadeligt, om man kunde "confederere sig med Staterne in terminis generalibus, og i den Mening, som den gamle burgundiske Forening disse Riger og de nederlandske Provindser imellem været haver." Men at ville handle med Generalstaterne om Forbund med særdeles Hensyn til Østersøen, synes "ganske uraadeligt og ikke uden største perickel" at være; og en saadan Forbindelse kunde i Fremtiden mægtig præjudicere den Hoihed

Dy haffuer ladid sig mercke, ded at fortriide dennom, at dy lybske och dii andre Østerske steeder giffuer ringer toll y Sundid, en som dy gør, hvilckid letteligenß er at corrigere, naar man med ded andiid er klaar. Wiil gud y himmelen giffue siin Naade tiil samme forbundtniiß, daa skall ded nell skycke sig med norriß Naaboer, som haffuer nu en tiid lang hafft allehande for, saoch med hansestederne, som altiid taaler

---

Kongen "tilholder sig" i Østersøen. Hollænderne har det aldrig været tilstedet, at befatte sig noget med Østersøen"; og i Kong Frederik II. Tid "var det aldrig tilladt deres Orlogsskibe at løbe længere end til Lappen." At forbinde sig med Hollænderne i Anledning af den "Pressur, Commercien lider af Tolden for Dantzig og Pillau," vilde Kongen af Sverrige "holde for en offentlig Hostilitet," stridende imod alle gamle "Affkeder" imellem Rigerne, og imod den sidste Confederation, som endnu har i det mindste et Aars Varighed. Skulde da K. Gustav i den Anledning angribe Danmark, kunde man ikke vente sig virksom Hielp i Tide fra Hollænderne, som ei engang giorde det mindste "da Jylland var i Papisternes Hænder; uanseet de efter den Haagiske Confederation dertil udtrykkelig vare forpligtede." — R. Raadet anbefaler derfor ikke allene, dersom nogen Underhandling i Holland er begyndt, at udelukke enhver Berøring af Østersøen og Tolden i Pillau; men ogsaa at søge en fredelig Udjævning af Striden med Hamborg i Anledning af „den Uleilighed, som paa Elben er forløben." Raadet ønskede endog snarere, at denne Strid maatte "commuteris udi en nærmere Forening med (Hanse-) Stæderne"; efterdi man har erfaret, at Kongen af Sverrige søger at kunne komme i Forbund med samme.

Rigsraadet lod det ikke blive ved den her meddeelte Yttring om Bilæggelse af Striden med Hamborg; men da Christian IV. fremdeles vedblev at lade Flaaden udruste, skikkede Raadet særlig i den Anledning to Sendebud (Cl. Daa og C. Th. Schested) til Kongen, med en egen skriftlig Forestilling, som nedenfor er aftrykt. Dem blev desuden af hele Raadet medgivet (under 8. Jun.) en Instruction over de Punkter, som de mundtlig skulde foreholde Kongen, og hvis mere udforlige Indhold omtrent gaaer ud paa det samme, som Raadets umiddelbare Forestilling af 8. Jun.; nemlig at stemme Kongen til Fred med Hamborgerne paa rimelige Vilkaar, og til at holde god Forstaaelse med Kongen af Sverrige. Det fortiener bl. a. at fremhæves, at det paalægges dem, atter at forebringe Kongen: "at Hs. Maj. dog vilde resolvere sig til at lade begynde paa Anlæg af Fæstninger i Jylland"; ligesom ogsaa, (under Nr. 9) at "demonstrere Hs. Maj. den store præparation, "Kongen af Sverrige nu udi befindes, og derimod vores Impotents, Saa vi "nu saa at sige lever af hans Naade, og kan ham intet modstaae; "helst om han i dette Værk vil være tredie Mand, og han causa regnandi vil "violare jura, hvilket desværre nok i disse Tider practiceres." — Da Flaaden laae seilfærdig, fandt Raadet det nødvendigt, endnu at lade afgaae en gientagen Erindring og „Remonstration" til Kongen, d. 26. Jun.; hvilken dog heller ei kunde afværge Fiendtlighedernes Fornyelse paa Elben.

om derriß jus quesitum, och ned oß ynted tiil uillie, naar uy trenger. Befalendiß Eder hermed Samdt och feehr den Allsommechtigste gud.

Aff glyckstadt den 12 Maij Anno 1.6.3.0.

Christian.

Tillæg til Nr. 350.

Rigsraadets Forestilling til Christian IV. om Stridigheden med Hamborg.

Stormectigh Hoiborne Fyrste, Allernaadigste Herre og Konningh,

Wi haffue aff wnderdanig Troskyldighet och Plict eractet wforbigengelich necessitet at være, at stille eders K: M: ydmygelig och klarlig for ojne, I huad merchelig och synligh fare Eders Mtt. sielffuer och Eders Mtts lande och Riger wdj sticher, formedelst denne wroe, som paa Elffuen er begynt: I thet, thet neppelig Aar och dag er, at disse Fattige lande aff saadan besuerlig och farligh Krig er befriet, som Danmarch i nogens Minde har haft, och deraff endnu saa forarmit och wdmattit befindis, att her icke allene aff ingen ting forraad er, widre Krig med at wdstaa; men paa mange stæder neppelig Brød er at leffue aff, och fast intet at kiobe for. Huilchen worris Armod Ethers Kong: Mtt: sielff er beuist, och aff os nogen gange demonstreret, saa wj skammes och blyes wed den oftere at repetere.

Huad Wberedskaff worris Festinger wdi befindes, huor Blott och Aaben gandske Jydland staar, er Eders Mtt: sielff best beuust; Saa at wj aff worris egen Kraft er i denne tilstand icke god for os at forsuare, om oß end en Paslig Fiende wille offuerfalde; meget mindre sier wd till at offendere andre. Huad Eders Mtt: aff sine gamle och beste wenner i sin største Nød haffuer for hielp, kand Ethers Mtt: icke haffue forglempt. Huad gaffn Wj och skulle haffue aff den hielp, di Ny wenner tilbyder eller giore vilde, den maa Ethers Mtt: wist wære forsickret att skee aff den intention at de wille hielpe oß i den Krig, Som de aldrig wille hielpe oß aff, och wj med Ewig Spott och worris wiße wndergang wden all tuiffl bleff thill intet wdj; och at Kongen aff Suerrig icke skulle tage sin Tid i act, om wj, det Gud forbinde, skulle lide werre end wj gior, Synderlig om vj tog hans Fiender til Hielp, dette tor ingen tuifflepaa: Efftersom ham intet wden hands egen redlighed holler tilbage, at hand nu eller en anden gang icke giorer det ham saa let er at gjore.

Skulle och Eders Mtt: formode, at sligt icke til nogen offentlig Krig skulle geraade, saa maa Eders Mtt: wist tro, at intet vden initia erre in nostra potestate, och naar hostilitates och handgierning engang er begynt,

Saa fører den mod act och forsætt megen anden widtløftig(het) med sig, wden det i god tid forrekommes; saa man tit kommer i det, der aldrig var tenct paa. — Icke heller er at forhaabes, at alting med Floden skulle kunde wdrettes; thi først er Ethers Mtt: icke forsickret, at om Ethers Mtt: tbill wandz allene Sit tenchte at wdføre, at pars adversa til landz daa intet skal wilde tentere. Dernest saa er Floden den Eniste Wern, som, Nest gud i Himmelen, worris Fæderne Land til sin defension er efftlerladt, Saa den wden den yderste och sidste necessitet icke burde at hazarderis, och wj i vorris tid neppelig skulle foruinde, om den, det Gud forbinde, forulyckedis. Derforuden, dersom enthen modbør eller Modstand Ethers Mtt:s flode forhindret nogen effect at giøre, da kand skee det vilde bliffue trangt for proviant i Glyckstad, Saa det sidste wille bliffue werre end det Første. Huorfore wj Ethers Kong: Matt: paa det wnderdanigste ville tilraade och ombedit haffue, Ethers Kong: Mtt: wille, for Gudz Erris och worris Fædernelandz welfart skuld, følge worris wnderdanig och trohiertig Raad och formaningh, som vj nu och tilforn gjort haffue, och allene tenche paa Fred og Enighed med worris Naboer, Saa och icke wndslaae huis Fredlig forslag, som paa de Hamburger vegne giøres: Paa thet de Stæder, som nu erre interponentes, icke rebus desperatis skulle worde assistentes; och Ethers Mtt: wille holle det for et wtuifflactig fundament, at Krigen i denne tid er worris Fædernelandz Endelig och wisse wndergang. o. s. v.

Actum Kiøbenhaffn den 8 Junii Ao. 1630.

(Med alle 14 Rigsraaders Underskrift.)

351.

Dem Gubernatori vndt friiderich gunter zu handen. [A.]

Kongen paalægger Gouverneuren i Glückstadt (Chr. Pentz) og Secr. Günther, at modtage Gesandterne fra Lybek og Bremen med al Høflighed, og opgive dem Aarsagerne, hvorfor han selv for Dieblikket ikke kan give dem Audients; men tillige, at Kongen ikke kan indlade sig i noget Slags Underhandling med Hamborg, inden de paa Elben røvede Skibe restitueres, o. s. v.

Vnser Gubernator allhii [1]), vnserem Secretario Friiderich Gunthern, Sollen der Stette Lybeck vndt Brehmen Abgesanten Creditif annemmen, vndt Sii nach verfliissung etliicher stunden zu sich bescheiiden lassen, vndt sii mit hößlichen complementis begegnen, vndt darneben ihnen anmelden, daß vnss disse entstandene vnruhe ganß vnuerhofft an

[1]) Grev Christian Pentz.

dii hand gestossen, wohran wiir versecherdt, daß ihre obern vndt Elthèren ein grosses myssgefallen tragen. Daß wiir nun ihnen anitzo keiine Audiens geben können, wii wiir sonsten eß gerne wolthen, ist dii wrsache, Erst, daß wiir vnsere Reethe vndt diiner so wiir darbeii gebrauchen wolthen (nicht) an dii handt haben; führ daß ander, daß sii nichteſſ beii vnſſ ihrer Obern vndt Elthern halber, sondern der v: ham: wegen, zu tractiren haben, vndt wiir salua Repu: (atione) nit können noch wollen vnß in eiinige tractation, wedder Schrifft- noch mundtlich, der sachen halber einlassen, Ehe zufohr vnſſ dii abgeraubethe skiffe wiiderum geliiffuerdt werden. Wan nun solcheſſ geskeen, alßdan seindt wiir erböttich sii nit allein zu hören, sondern auch vnß in allen thunlichen Sachen zu finden lassen.

Glyckstadt den 13 Maij 1.6.3.0.

Christian.

352.

[„Königl: Mtts *memorial* wegen Obr: Leut: Oinhausen verrichtungen.“] (A.)

Oynhausen skal paa sin Reise fornemme hos en vis Dan. B. v. Plesse, hos Landgreven af Darmstadt, som Kongen onskede at have i sin Tieneste i Carcelliet, om han vilde paatage sig Embedet.

Daa ist ein vom Adel beii den Landtgraffuen von Darmstadt, mit nahmen Daniel Bartel v: Plesse, welchen ich gerne ihn bestallung dii Chanseleii zu verwalten haben wolthe. Als sollestu auff disse reisse dii gelegenheit suchen ob du durch schreiben erfahren könnest, ob (Er) zu solchen diinste geneiigt seii oder nit: der besoldung halber soll woll mit ihm also tractiret werden, daß er nit soll zu klagen haben.

Glyckstadt den 17 Maij Anno 1.6 30.

Christian.

351.

friiderich günther zu handen. [A.]

Udkast til den Instruction, som skal medgives Oberstlieutenant Oynhausen, der afgaaer som Kongens Sendebud til Tilly, angaaende Striden med Hamborgerne.

Memorial auff Moridtz herman v: Onhaussen.[1])

Er soll dem Generall Tilli, nebenst den gewohnlichen curialibus, dessen errinneren, so wiir ihm durch M. *Ruppen*, disses verweßeendtz halber zuiisken vnß vndt vnsere stadt hamburch, haben ahnmelden

[1]) Han sendtes i Mai Maaned fra Kongen til Tilly, med de Ærender, som denne Instruction angiver; i hvilken Anledning Tilly affendte sin „Kriegs-Secre-

lassen; worzu sidderdehm gekommen, das fohreruente dii von ham: nit allein vnseren Praam, so mit keiner krigß Munition, sondern mit bauholdt gelaaden, auß vnseren haauen in Dytmarsken auffgeholet; sondern auch niil vnserer vnterthaanen vndt andere, so ihr naahrung auff der See holen, auffgegriffen vndt weckgefüiret. Der fohrernante M. *Ruppe*[2]) gaab zuar beii der Audiens fohr, er hette allerleii particularia vnß zu communitiren; da man aber durch vnsere diiner wissen wolten waß eß sein muchte, So ist er allezeit beii den generalibus gebliiben, vndt wiir eß fuhr dißmahll darbei haben mussen bewenden lassen. Wiir machten vnß zuaar dii gedancken, offtgenanter der v. Ruppe wurde sich in eiinem oder anderem auffgelassen haben, waß wiir vnß auff alle Zufelle zu dem Generall vnß zu verseen hetten, So ist darauß doch nichteß geworden, Allß verseen wiir vnß nochmahll zu dem herrn Generall daß daa dii v: ham: vnß vnredlicher weisse angreiffen werden, kegen deß heiilige Reiix constitutionen vndt herkommen, Er wiirdt vnß alssdan, alß ein midtgeliidt deß Niiderseriiken kreidtzeß, dii hiilffliche hand in aller Eiill biithen.

354.

Chanseleren Och Stadtholderen till hande. [B.]

Kongen sender dem Breve fra Axel Arnfeldt i Holland, og omtaler Striden med Hamborgerne. Han vil vide hvad der erfares om G. Adolphs Tog til Tydskland, og melder hvad den engelske Gesandt Th. Roe (hvis Creditiv den svenske Konge negtede at modtage) har yttret om Congressen i Dantzig m. m.

Jeg sender Eder nogle breffue fra Axel Aarenfeldt, som ieg haffuer obniid, dog inted derudi kundid lesse, eptherdi det ene er skreffuen paa en maanehr, som mig wbekendt er. Saanidt som nogid machtpaaligger, ded haffuer hand dog udi mit breff skreffnid om, vdi hanß skriffuelsse till mig besuerger hand sig offuer dem, som der hiemme med hannem skulle correspondere, ty hand endnu icke haffuer hafft et breff fraa dem*).

---

tarius Bernh: Houelen" til Kongen med de Punkter til fredelig Udjævning af den hamborgske Stridighed, hvilke Tilly ledsagede med en Skrivelse, dateret Stade, den **20. Mai** 1629. (Kgl. Biblioth.)

2) Han var sendt fra Tilly til Kongen, og kaldes i dennes Creditiv af 10. Mai 1630 „Hans Christoffer von Ruepp, zu Pachhausen und Mörlbach, Röm. Keiserl. Hof- Kammer- und Kriegs Rath, u. Gen. Kriegß Commissarius." (Kgl. Bibl.)

*) Grunden hertil har rimeligviis været Rigsraadets store Utilboielighed for noget nærmere Forbund med Holland. (Jvf. S. 411. Anm.)

Heer staar ded endnu til uti prius, dog sachtiß furor Ham: (burgensium) nogenlunde Dy fleeste y byen nille, at ded inted naar begindt. Huad y haffuer om ded Suenske tog udi tyßland, ded lader mig uvde: der er loffuid megid, huoraff en dell nyßeligens slaager feiil. Iblandt andid der ieg taalede med M. Roe om samme tog, saa førte ieg paa Baanen at epthcrdi Engeland och holländ haffde consenterit ko: y Suer: den toll y Østersøen, fordi at hand skulle restituere germaniam in pristinum statum. huorfor at Restitutio palatinatus naar icke med yblandt dy puncter. som hand uill proponere till dantzig?[1]) Saa suaarede hand, han maa proponere huad han nyll; gør hand inted derued y sommer, ny skall hielppe at briide hannem halssen. Hand sagde ochsaa: aff huad aisag skulle man giffue hannem toll, der som hand haffuer ycke en fod Jord; huad ny gør, ded gør ny for den habning (sic) skiild, Mener hand sagde hand, at han ma tage toll y Østersøen, for hand haffuer heer och deer nogle kaabe (sic) skiib liggendeß; saat Jeg icke troer at dy skal lenge forligis om samme toll. Axell Arenfeldt skriffuer ochsaa vden thuiffuell om Staterniß mening om samme toll; mig skreff hand, att Staterne nille sende en Legation derom till kon: y Suerrig.

Ded ladder at superbia nil gørre den herre skade. M. Roe hand sagde inter alia, at kon: y Suer: uille at man skulle giffue hannem den titel fortissimo Regum, sagde ochsaa, kon: udi Engeland hannem den tilforn at haffue giffuen; ieg mente paa myn uyß, at haffde kon: y Engeland giffuid kon: y Suer: den tytell, daa burde alle andre kon: at titulere kon: y En: fortissimum omnium stultorum in toto mundo; et qvod magis est, kon: y Suer: uille inted annamme M. Roeß creditif, eptherdi kon: udi Enge: icke haffde titulerit hannem potentissimum, Som aldrig ingen kon: gør ued den anden; samme M. Roe haffuer credituit vbrudt med sig tilbage ygen, Valete Aff glyckstadt den 20 Maji Año 1630.

Christian.

---

[1]) Til det i April berammede Møde til Dantzig havde Christian IV. sendt Otto Skeel og Mart. v. d. Meden; fra svensk Side var sendt Rigscantsleren Ax. Oxenstierne, som dog ikke vilde indfinde sig i Dantzig; men blev i Elbingen. Det var fra Begyndelsen af kiendeligt nok, at Gustav Adolph ikke alvorligen havde i Sinde at indgaae Fred, eller forud indsaae, at en Underhandling med Keiseren ikke vilde føre til noget. (jvf. Lackmann, III. S. 473—476.) I øvrigt kan her bemærkes, at Christian IV. lige saalidt i dette Brev

355.

[Til Gouverneuren i Glückstadt Ch. Pentz.*]

Eine Ordinantz wornach der Guber:(neur) sich richten soll

1. Er soll allemahll wan dii lehnung gegeben wiirdt, mannzall halthen, also daß er dii soldaten corporal weiiß aufführen lest sich zu exersiren, auffdaß er desto besser dy knechte kennen lernet.
2. Alle Monatt soll er ordinaire munsteren.
3. kein Soldatt soll erlaubet werden des nachts aus der Festung zu bleiiben, ohne Sonderliche Wrsache,

außgefertiget 18 Junij 1630.

356.

Til Frederik Urne.

Om de i Honseovnen ved Konst udrugede Kyllinger, og flere Forsøg, som skulle giøres med andre Fugles Æg.

Naar de Kyllinger kommer udaf de Æg som udi Ovnen lagt er, da skal Meierskeu paa den liden Ladegaard lade Pigen, som paa Hensene varer, følge saa meget suur Melk som hun til Ost til Kyllingerne behøver; saasnart de Æg, som nu udlagt er, enten heel eller halv udkommer, saa skal strax forskaffes Pigen andre Æg som friske ere; til samme Ovn skal Pigen forskaffes vilde Ande-Æg, saa og om muligt er nogle Svane Æg, saa og kalkunske Æg. Frederichsborg den 26 Junii Anno 1630.

Christian.

---

nærner noget om Th. Roe's forsøgte Mæglinger i den hamborgske Strid; som denne Gesandt i sin Relation til England (ovenf. S. 376) har et Ord om denne Samtale med Kongen.

*) Han var af en meget gammel tydsk Adelsslægt, der siges oprindelig at stamme fra Brandenburg; og siden (alt i det 13de og 14de Aarh.) udbredte sig i Pommern og Meklenborg, hvorfra Hans Pentz kom ind i Holsten, og eiede der Rutschau 1530. (D. Adelslex. II. 73.) Christ. Pentz, Gouverneur i Glückstad efter Fæstningens Anlæg, (afskediget af Frederik III. 1648; Becker Saml. til Frederik III. Hist. I. S. 7) var en Søn af Marquard Pentz (der var i Krigstieneste hos Christian IV. og døde i Wolfenbüttel 1627. (Hoffmann om D. Adelsm. III. 225.) Han blev af Christian IV. som meget yndede ham, udseet til Ægtemand for Kongens Datter Sophia Elisabeth, f. 1619. (Jvf. Greven af Leicester, Rob. Sidneys, Beretning om sit Gesandtskab til Danmark 1632. D. Mag. 3. Række. I. S. 14.) Uden Tvivl var Pentz (som bl. a. kan sees af et Brev fra ham til Kirstine Munk, af 5. Sept. 1631) alt i dette Aar, og formodentlig tidligere, trolovet med Frøken Sophia; men

357.

Friderich Gynther zu handen. [A.]

Om Hertugen af Mecklenborgs Sager. Af de 2000 Rdlrs aarlige Pension, hvorpaa han havde faaet Løfte, og hvoraf han for det første Aar havde modtaget 1000 Rdlr., vil Kongen lade ham anvise de 1000 Rdlr., som til næste Omslag kunne tilkomme ham.

Andtwordt auff deß her: v: Mecke: schreiben

Daß er sich zu erinneren weiiß, daß ihm ein Zeitlanck 2000 thaler Jehrlicher pension verspreden seindt; woruon ihn 1000 dl. erleget, vnangeseen daß Jahr noch lange nit vorbei geweßen; könne ihm derohalben auff kunfftigen vmslage nit mehr dan 1000 dl. zu kommen, daa ihm nu ahn solche 1000 dl. so vyl gelegen, so wolthe ich dem Stadthalter befehlen, daß er eiinen werell auff Lybeck machen solthe auff sodane Summe. Daß andere schreiben hab ich neben der Apologia*) h: Randtzou zugestellet, auff daß er sich destobesser darauß erseen könen. Otte Skeelen ist befohlen, souill möglich der her: v: M: Sachen bei zu steen, Es ist aber zu besorgen, daa he: Randtzou auff dem collegial nichtetz auffrichten sollte, der ander werde viil weniger verrichten. 29 Junij 1630. Glückstadt.

358.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

I Anledning af at den fredsmæglende Deputation fra Lübeck og Bremen kan ventes, meddeler Kongen ham Hovedpunkterne til en Deduction imod Hamborgerne

Weiil dii Lybske vnd Brehmske deputerede vermudtlich mit dem Ersten kommen werden, alß wiill eß nötich sein, daß man beii Zeiithen præparatoria mache, auff daß man ihnen dii sache woll eynbilden kan, vndt sii daß prosedere recht erfahren mugen, So habe ich beiiligende puncta in etwaß auffgezeichnet, wohrnach du eine deduction stellen sollest, so man ihnen zustellen kan, Dii v: ham: werden alles ohne zueiffuel mit eiinem Wiisker vberstreichen wollen, welches sich so nit thun lest, dan dasselbige so obengemelthen alhiir zugestellet wiirdt, ins kunfftich pro altentico (authentico) wiirdt. Glyckstadt den 30 Junij Anno 1.6.3.0.

Christian.

Brylluppet holdtes først d. 10. Oct. 1634, da hun var 15 Aar gammel. 1636 sendtes Chr. Pentz af Christian IV. i et Gesandtskab til Keiseren, og blev ved den Leilighed Rigsgreve. Han døde 1651 (ikke 1652.)

*) Formodentlig menes det S. 401 nævnte Forsvarsskrift fra Kongens Side mod Hamborgerne.

359.

[Klagepunkter imod Hamborgerne.] (A.)

Waß man dii von Hamburch zu beskiildigen hat.[1])

1. Daß sii von den vntherthanen Zollen genommen, vndt ob eß skon directo vnther den nahmen deß zolß nit geskeen, so seindt dii waaren ihnen doch so hoch angeschlaagen, das dii vntherthanen disses furstenthums, vnd nit dii Burger, den Zollen erlegett.
2. Daß sii mich mörderske weiisse in meiinem territorio angefallen, da ich selb fiirde hinauß Spadtziiren geritten.
3 Daß sii mit ihre Skiffen zu wutherskiidtlichen mahlen dii festung vorbeii passiiret vndt in dii festung So gudt sii gekondt geskossen, fewerskiiffe zurichten lassen, fewer inß Blockhauß zu bringen.
4. Daß sii meiine Skiiffe vnuerwarnerther Sachen, daa sii meiine Resolution, ihren gesandten gegeben, noch nit beandtworted, genommen haben, vnd mihr zum despect der festung vorbeii gefiiret Auff ihre Skiiffe meine flaggen Nachsleppende gefiihret, alß hetten sii ein treffliches werck verricht.
5. Daß sii den Praam auß dem haffuen zu Brunssbittel genommen, wohrauff ganß keiine munition oder eiiniger apparatus Bellj gewessen, denselben mit triumph der festung verbeiigefiiret. Ihn obgemelthem haffuen vnd im lande haben sii allerhand mutwiillen, mit rauben vndt plunderen verubet, wii eß dii attestationes auffweissen werden. Meiine vntherdan, so meiine skiiffe fuhr ihre Raubereii vndt ganß vnerhörten proseduren warnen wollen, an dii mast gebunden, gepriigeldt vndt vndt ybell tractiret.
6. Daß sii daß Saadkorn, so auß dennemarck den vntherthanen zum besten gesand, genommen[2]), wohrdurch dii arme leuthe in eiisserste noth gebracht.
7. Daß sii alle dii, so mit Viueres, holdtz, Stein vndt dergeleiiche Sachen in der glyckstadt begeeret, genommen vndt naher hamburch

[1]) Dette særskilt fundne udaterede Actstykke er uden al Tvivl de i Nr. 358 omtalte Punkter, som Kongen d. 30. Jun. tilstillede Günther.

[2]) Blandt de Skibe, som Hamborgerne tog paa Elben, vare et Par Smaafartøier, ladede med Korn, der synes at have været bestemte for de Kongelige Amter i Marsken.

bringen lassen, alß wehre dii Stadt glyckstadt Skon in dii acht Erkleeret

8. Daß sii her Detloff Randtzous Bawren in ihren fyskeu turbirit, ihre haarnzeune[3]) auffgerissen, vndt ihnen allen mudtwillen erwissen, woruber auch Attesstationes genommen seindt So daß factum weiiter demonstriren werden.

360.

Friderich Giinter zu handen. [A.]

Laaß Gomargos Briiff auff copieren vndt sende eß heer wen dii klocke 7 ist. 8 Julij 1630. (Glückstadt.)

361.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Hovedindholdet angives af en Skrivelse, der skal afgaae til den af Tilly delegerede Commissair.

Befehl wegen einer Schreibens an Gomargo.

Eiin schreiben ahn Gomargo[1]) mit dem Musicanten, so allhii ist: Sein andtwordt beii den trummeter seii mihr woll zu handen kommen, vndt darauff verstanden, daß er dem keysser den itzigen verwirreten zustandt diisses ordtz, so von den hamburgern causiret, wol tho wissen lassen, wohrführ man ihm danckſaget, mit genedigstem gesinnen, er wolle dem keysser auch wissen lassen, das dii v: Ham: nu eiine geraume zeiit disse festung zu wasser Blochiret, vndt den handell vndt wandell gesperret, welcheß verhoffendtlich dem keysser vnwissendt geskiiet, aldiiweil solcheß snurrecht wiider des Reiix constitutiones läufft, vndt solcheß eiinem Churfursten des Reiix nit erlaubdt, zu zueiigen[2]) eiiner landtstadt zu thun ansteet. 9 Julij 1630. Glückstad.

---

[3]) Formodentlig: Heeringszeune ɔ: Sildegaarde eller Sildegierder, der maa have været benyttede paa Elben, ligesom de giennem Aarhundreder have været i Slien.

[1]) Theod. de Camargo (s. ovenfor S. 405.) Formodentlig er den Kongelige Skrivelse, som afgik til ham (dat. Crempe, d. 11. Jul.) den samme, som er opsat af Günther efter dette Udkast. (S. „Rechtmessige Defension der Statt Hamburg", &c. 1630. S. 205—207)

[2]) zu schweigen ɔ: geschweige denn (end sige.)

362.

Til Frederik Urne.

Om Uordener paa den nye Vei i Frederiksborg Lehn, som Kongen har iagttaget.

Da jeg nu sidst drog fra Friderichsborg til Kiobenhavn, da fandt ieg paa vnderskedlige Steder paa den nye Vei udi Frederichsborg Lehn, ikke allene smaa Stene i Veien, men ogsaa temmelige Hobe sammenkastet midt paa Veien, hvorfore du de Fogder som Benderne sligt at giøre sted haver, skal lade straffe.

Kiobenhavn den 22de Julii 1630.

Christian.

363.

Riigenß Admirall till hande.*)

Kongen meddeler Admiralen Tidende om hvor den hamborgske Flaade er beliggende, og sender ham sin Befaling og Disposition om Angrebet. (Nr. 364.) Han vil have Admiralens Betænkning derom „under Helgoland; og at han der skal see at finde Nogen, der nøiere kiender til den hamborgske Flaade. Kongen ytter sin Mening, at Hamborgerne ikke ere ret belavede paa Angreb, m. m.

Jeg kommer udi erfahring, at den ham: flode ligger ved Skulou eller Blanckenesse, huorfor den er best Sammestedtz at antaste, paa ded floden, pa nogle faa neer, med gudtz naadiige hielp, for Myckelsdag kan uerre hiemme ygen. Jeg sender dig herhuoß Ordinantzen, huorledis mig siiniß att man den best kunde angriibe: at der summestedtz er saat thuende aff myne skiib tilatt taste et aff dii ham: an, ded er skeed, at dii diiste snaarer kan vndsette dij ander naar behoff gorriß. Du skaldt dyt betenckende derom mig vnder helligland laade uyde, sa at man Ordinantzen skrifftlig alle officerer kan tilstille, och ingen ignorantiam haffner at pretendere.

Kandtu vnder helligland faa nogen, som a parte kender den ham: flode, da skaldtu en ind till huer Ad:(mirall) och wnder Ad: (Kicke?) Som dennom om samme flode kan gorre anleiiding, Saat ded som enhuer befaalid er kan eptherkommiß uden nogen vndskiilding.

At den ham: flode in nummero er sterker end som antegnid er, ded kan inted stordt gorre, ty resten er boierter och ringe skib aff 4. 6. och 3. smaa stöcker, som siiste gang naar besatt med Soldater, som nu inted er tilstede.

*) Efter en gammel Afskrift af Originalen, som (tilligemed flere) havde været Afskriveren laant „af Hr. Professor Holberg.“ (Ms. i det Kgl. Bibl. Ny Saml. 626. Fol.) Holberg anfører selv dette Brev, tilligemed Nr. 369, i Danm. Hist. 2. Udg. II. 765.

Dy ham: haffuer ganß uyss imaginerit sig, at der kunde y aar inted bliiffue aff denne flode aff adskiilig mangell skiild, huortill ieg flux haffuer hiolppid, at dy udi samme meening bliiffue skulle, Sa att det er Med gud y himmelenß Naadige hielp at formode at kommer ny dem Nogid haastig paa handen, daa erlanger man Victorie offuer dy erliige broderß; ty man finder nist faa baadtzmend, och ferre officerer ned skiiben.[1]) Skall dy herrer aff ham: haffue dem wdaff byen, epther ad dy sper oß att nerre ankommen, daa nyl ded giffue en langsom och besuerlig capittulation forend dy bringer dem ud aff byen. Mueligt dy er ycke heller end nu alle contenterit for ded Siiste. Raadhussid skall dii endeligenß vnderskedtlige gange Søge forend dy faar nogen vdaff dorren: interim est nobis licentia data, at haffue norriß sag udi god acht, den Allsommechtigste herre gud giiffue lycke till, att aldting maa begindiß och endiß hanß hellige naffn till Ehre, och alle dem, som Lyst haffuer till Wliist, til refffelse och Straff. Vale Aff Spes, den 24. Augusti Año 1.6.3.0.

Christian.

364.

[Befaling til Admiralen om *Ordre de Bataille*, og Angreb paa Hamborgernes Flaade.] (A.)

Med en Efterskrift angaaende de ved Glückstadt under Beslag liggende hollandske Skibe, m. m.

Ordinandtz huorepther worriß flode sig skall Rette.

Ingen skall gaa till anckers eptherad floden er passerid helligland, vdenad Natten dem dertiil forarsager, eller och Strømmen gaar dennom saa haar ymod, at dii den ynted kan Stoppe.

Wed glyckstad skall ingen Sette vden at forbenente arsager hannem dertil forarsager, Mens strax gaa festingen forby henad Skulon

---

[1]) Det er tydeligt nok af denne Kongens Skrivelse til Admiralen Claus Daa, at han har antaget Hamborgerne for at være svagere til Soes og mindre rustede til Modstand, end de virkelig fandtes. Deres Skibe have vel (efter deres egne Beretninger) i det Hele været mindre end de Danske, men som det synes, hverken at have manglet Besætning eller Skyt. Det er ikke usandsynligt, som det ogsaa hedder hos Slange, at de danske Skibes Størrelse har været dem til nogen Hinder i at manœuvrere paa Elben; ligesom dette angives som Grund til, at Kongen ikke videre forfulgte Hamborgernes Flaade paa Tilbagetoget.

eller Blanckenesse, der som den hamborger flode ligger, Och den der angriibe och Eroffuere, Om ded gud y himmelen saa behager.

Huoß huilckid angreb alle Officerer. hoiie och laawe, enhuer udi siit Sted skall gorre den dell, Erliige mend sommer, bør och uell anstaar, Som dy ded for gud y himmelen och oß uyl uerre bekendt. Dii skall, enhuer udi siit sted, giiffue god acht paa huem der bliiffuer skudt tiill, Saat man hinanden sielffuer icke ger Skaade.

Alle dy som paa den hamborger flode uerre kan, officererne vndertagen, som goduilligen uden fechten Accordere uyll, skall giiffuis kuarteer; doch saa at dii sig strar fraa Skiiben forfoiier och laader der derriß piick=pack, wden dy som Strax uiil gorre oß derriß Eed och bliiffue paa skiiben.

Admirall Generall Søger tonnenboierten.

Spes och Hummeren Søger Bullen.

Nelleblaadid och hauhesten Søger Dynckercker en.

Cronen gaaleii } Skall hielppe huor ded behoff gorriß.
Crochodilen }

Vice Admiral Generall Søger en aff dii ham: Som kalliß daat Raat von Ewentyhr.

Raphaell och Gabriell Søger ded skiib, Peter taam forer.

Myønden och fysken Søger Postilionen.

Staauanger gaaleii } skall uaare Paa huor behoff gorriß.
Tonssberrig gaaleii }

Quartall Admirall Søger S. Peder. som klapmydtz*) forer.

Victor och Markatten Søger ded skiib som Skipper Brockman paa er.

Den hamborger, y floden er, och charitas søger hanß Matyssons skiib.

Griiben }
Rossen gaaleii }
tre croner gaaleii } Skall uaare paa huor behoff gorriß.
Den fliiende fiisk }

Aff Spes den 24 Agusti Año 1630. **Christian.**

Fortegnelssen paa den Hamborger flode Sauidt man endnu erfaare kan.

1. Tunnenboiierten forer . . . . 32 Stycker.
2. Bullen forer . . . . 22 —

*) Den hamborgske Admiral. (Jvf. S. 430.)

3.	Daat Raat von Ewentiir	18	Stycker.
4.	Hanß Maatyssons skiib	18	—
5.	S. Peder fører	22	—
6.	Dynkerckeren fører	22	—
7.	Peter taam fører	16	—
8.	Brockman fører	14	—
9.	Postilionen	14	—
10.	Siielhunden	14	—

Postscriptum.

Naar floden passerer nogenstedtz forby, som nogiid er aff importantiæ, daa skal keedeltrommen slaaeß, och alle flagge och boldtzaner*) sliie, fennyckerne, som paa raanockeren pleiier at staa, skall gørriß faast heer och deer udi tackelid, dersom dii kan blesse ud. Aff dy andre skiib skall taagiß ty Musketerer och settiß ind paa ded hamborger skiib, som y floden Er. Dy hollender, som haffuer tømmer ynde, saoch dii som haffuer prouyandt ynde, skall bliiffue liggende for gelyckstadt. dennom skall giiffuiß aff dig en zeddel til gubernören at hand samme temmer och prouiandt skall annamme, och lade oplegge paa bekuemmeliige steder. Gubernören skall med hollenderne tractere, at dy strax eptherad dy haffuer lossid ded dy inde haffuer, løbber offuer ad Norrie och henter en laading Eegiitømmer huoß tolleren udi fleckeroen.

Datum ut in literis.

Christian.

---

*) Ordet „Boldtzan" maa, som man seer, bemærke et Slags Stander eller Vimpel; (efter Moths Ordbog: „til Tegn, at Kongen er om Borde.") Jvf. S. 428. Jeg har forgieves søgt videre Oplysning om Ordet.

Anmærkning til Nr. 364 og 365.

Efter de her meddeelte Fortegnelser har den af Christian IV. udrustede Flaade, hvormed han den 5te Aug. forlod Kiøbenhavn (Liigpr. over Cl. Daa) og ikke før mod Slutningen af denne Maaned ankom ved Elben, udgiort ikke mindre end 26 Krigsskibe. I en trykt, nogenledes ordentlig Beretning om de Fiendtligheder, som forefaldt imellem denne Flaade og Hamborgernes, („Copia eines Schreiben, welches ein reissende Person .... an einen vohrnehmen Cavalier abgehen lassen, den

eygentlichen und wahrhaften Verlauff so sich zwischen den .... Armaden zugetragen" o. s. v. Anno 1630. 4 Bl. 4to.) angives hele Tallet paa Kongens Flaade, som ikke før den 28. Aug. viste sig for Elben, og den 1ste Sept. kom ind ad Mundingen, ("an das Vorwasser der Elbe") til 36 Skibe (altsaa 10 meer end her*) hvilke den 2den Sept. deelte sig i 3 „Skuatronen", (dette findes ogsaa angivet ved Tal i Kongens Befaling af 29. Aug.) og den 3die Sept. mere nærmede sig til "Sonder-Elben", og lagde sig for Anker "bei den Schaartonnen" Hamborgernes Flaade, som laae ved Ritzebüttel, søgte da ogsaa høiere op i Elben, men lagde sig ligeledes for Anker "bei der Hucktonnen"; og der forefaldt intet videre den Dag. Den 4de, ved Middagstid, seilede den kongelige Flaade, "mit aufgesteckten, fliegenden Flaggen auf allen Schiffen" (jvf. S. 429) giennem Sonder-Elben henimod "die Hucktonnen." Hamborgerne lettede ligeledes Anker, og „krydsede op imod de kongelige Skibe"; hvorpaa „der Admiral Clappenmütz sich præsentirt, und den Anfang zum Fechten neben andern gemacht." Kongens Skibe modtog dem „med en stærk Ild af hele og halve Cartover"; hvorved "Clappenmützes" og andre Skibe fik nogen Skade; men efterat man fra Middag til Kl. 3 havde canoneret fra begge Sider, og de kongelige Skibe "ved halv Flod" („bey halber Flott oder Tyde") med Nordvest-Vind vare komne den hamborgske Flaade forbi, kastede de Anker; og det samme giorde Hamborgerne, da Strøm og Modvind havde „drevet den tilbage til Ritzebüttel." Begge Flaader laae hverandre saa nær, at de godt kunde have naaet med smaa Stykker ("kleine oder Quartier-Stycken"); men om Natten holdt man sig rolig paa begge Sider, og det var vel ikke uden Grund, at Kongen d. 4de Sept. skriver til sin Admiral: "Den Maneer, at fegte paa, som vi havde for i Dag, vil til intet tiene." (Nr. 371.) Den 5te Sept. (en Sondag), skiondt de Kongelige havde den samme gode Nordvestvind og Floden med sig, beholdt begge Flaader deres Stilling hele Morgenen, men „fyrede mægtigt fra begge Sider." Henimod Kl. 10, da Floden var forbi, lettede Hamborgerne og satte deres Skibe i Ordre de Bataille, men da Vinden var imod, maatte de snart igien lade Ankrene falde, og ventede sig et alvorligt Angreb af de kongelige Skibe. Disse gik dog først under Seil Kl. 12, og krydsede sig op ad Elben, forbi den hamborgske Flaade, som de imidlertid beskod med svære Kanoner fra de største Skibe, og derfor ogsaa tilføiede Hamborgerne mere Skade, end disse kunde giore de danske Skibe; "also das einige Schiff etliche mal unter Wasser getroffen und durchlöchert wurde, insonderheit ihr Ober-Admiral-Schiff, welches mit etliche Kugeln aus halben Cartaunen durch und durch geschossen worden." Men desuagtet forsikrer den tydske Reisende, mistedes ikke en Mand af "de 100 gode, vel provede Soldater, som under den hamborgske Stadsoberst, Enno Wilh. von Kniphausen, vare paa dette Skib." Imidlertid hortes der dog siden stor Klage i Hamborg over det Folketab, som Mandskabet paa deres Skibe havde lidt, og Borgermesteren, Hr. Alb. von Eitzen, blev beskyldt og anklaget for

*) Hos Lackmann III. 527 er Antallet endnu mere overdrevet, da her tales om „etlichen 40 Schiffe."

ikke at have giort sin Pligt; især fordi han den 5te Sept. havde forladt sit Skib, som han befrygtede skulde blive taget. („So habe ich mich in einen Ever, welcher eben mit todten Körpern an meines Schiffes Borth gelegen, salviret.") Enden paa den hele Fegtning blev dog ingen anden, end at den hamborgske Flaade tog Tiden i Agt til at retirere; og den følgende Dag, 6te Sept. („als sie gespüret — daß sie mit Schießen gegen die große Königl. Schiffe nichts ausrichten könnten") seilede tilbage opad Elben og lagde sig til Ankers først ved „Krautsand", (jvf. Lackmann, III. 527—29) siden ved Bilenberg og Colmar, hvor de Kongelige havde opkastet et Batterie, og den 7de om Morgenen beskod den hamborgske Flaade, som derpaa atter lettede, og med ringe Vind, „bis an der Städter-Sand unter der Schwinge treiben mußte; alda sie in salvo wieder verankert und bis *dato* beliegen blieben." De kongelige Skibe seilede derimod den 9de Sept. igien tilbage til Glückstadt (eller allerede den 8de, som det synes af Nr. 372.)

Sammenligner man denne samtidige tydske Beretning, der kiendeligt nok er skrevet ganske i Hamborgernes Fordeel, saavel med Borgermesteren v. Eitzens Forsvarsskrift (hvoraf Udtog findes hos Lackmann, III. 531—535), som med Beretningen hos Slange, S. 709—711, hos Aitzema (Saken van Staet en Oorlogh. III. 1. 1630. p. 206) og med Christian IV. Breve til Admiralen, (367—373) da bliver Resultatet af disse 3 Dages Canonader paa Elben (som man ikke kan kalde noget egentligt Søslag), at Hamborgerne vel maa have lidt ikke ubetydeligt paa Skibe og Mandskab; men at Kongen med sin overlegne Styrke dog ikke opnaaede Hensigten, at ødelægge eller tage den udrustede hamborgske Flaade, som imidlertid blev jaget tilbage fra Elben, hvor den siden ikke vovede at vise sig. Af flere Yttringer i Brevene faaer man vist heller ikke større Tanker om Claus Daa, som Admiral, end man kunde have om en i Søvæsenet reent uerfaren Rigsraad, der under sin „store Alteration" mere tænkte paa sine Collegers Advarsler, end paa Kongens og sin egen „Reputation." (Nr. 370.) Det er neppe at tvivle om, at uden Christian IV. personlige Nærværelse var det løbet endnu mindre heldigt af; og at han selv ligesaa lidt skaanede sig her, som ved andre Leiligheder, bekræfter ogsaa den tydske Beretning, hvoraf man erfarer, at i Træfningen engang en Kanonkugle gik tæt over Kongens Hoved, og en anden Kugle traf en Soldat i Benene, der stod ved Kongens Side. (Man talte, efter Slange S. 711, paa alle de kongelige Skibe i det Hele 57 Døde og Saarede.)

Der haves en officiel „Instruction og Ordinants, hvorledes forholdes skal med den Flaade, som nu udsegle skal", dat. Kiøbenh. Slot, 27. Jul. 1630, og, som det synes efter flere Udtryk, affattet efter et Udkast af Christian IV. selv. (Siæll. Reg. 1630. fol. 408. a.) Efter denne Ordinants, som tillige nævner Admiraler, Capitainer og Lieutenanter paa ethvert Skib, skulde Flaaden bestaae af i Alt 27 Krigsskibe, store og smaa; foruden 3 Brandskibe, 2 Boierter og 3 smaa Jagter. Paa St. Sophia (hvilket Skib benævnes „General Admiral") commanderede Rigens Admiral Claus Daa, med 2 Lieutenanter; paa Spes, hvor Kongen var, havde Capitain og Under-

Admiral Peder Galt Befalingen, med een Lieutenant under sig; paa Oldenborg Vice-Admiral-General Gabriel Kruse; paa Raphael, Capitain og Under-Admiral Borge Juel; paa Lindormen „Quartal-Admiral“ Henrik Wind; paa Neldebladet Under-Admiral Jorgen Orning; paa *Justitia* Quartal-Admiral Holger Rosenkrantz; paa *Victor* Under-Admiral Stalder Kaas; o. s. v. Disse 8 Skibe vare de største i Flaaden, eller hvad vi nu ville kalde Linieskibe. For ethvert Skib er noie angivet, hvor og hvorledes det skal føre „sine Aftegn med Flagger og Boltzaner.“ Heraf sees, at ogsaa andre Skibe, end det, hvor Kongen selv var ombord, førte Boltzan.

365.

[Ny Befaling, angaaende Angrebet paa den hamborgske Krigsflaade.] (A.)

1. Oldenbor Søger ded Ham: skiib som ligger foran.

Spes, Hummern } Søger ded 2 Skiib.

Nelleblaad, Hauhesten } Søger ded 3 Skiib.

Suaanen, Trost } Søger ded 4 Skiib.

Cronen gaaleii, Crochodillen, Tunßberg gaaleii } warer paa Ad: och bliffuer tedt hnoß ham.

3. Lyndormen Søger ded 7 Skiib.

Raphaell, Gabriell } Søger ded 8 Skiib.

Haaren, Myønden, Stauanger gaaleii, Den fliiende fiisk } warer paa Ad: och bliffuer tedt hnoss hannem.

2. Justitia Søger ded 5 Skiib.

Victor, Maarkatten } Søger ded 6 Skiib.

Griiben, Rossen gaaleii, tre croner gaaleii, Den fliiende fiisk } bliffuer tedt hnoß Admi:

Charitas
Den Ham: Priiß } Søger en som dy kan uerre meister for.

Actum Spes den 29 Augusti Año 1630.

Christian.

366.

Riigenß Admi:*) til hande. [A.]

En Befaling, som skal meddeles paa Flaaden, for ethvert Skib, der skal angribe et fiendtligt.

Ded er forglemdt vdi en hast at floden Skall befaaliß, at dii skall Sancke thuende tou sammen naar dy skall griibe nogen an och sette hnoß hannem, paa det dy udi en hast skall inted skyde den forbye som di skal griibe an.

Datum Spes. den 30 Augusti Año 1630.

Christian.

367.

Riigenß Admirall till hande. [A.]

Kongen befaler Admiralen ikke at lade noget hamborgsk Fartoi, med Brev eller Budskab, komme sit Skib nær.

Jeg Seer en Boiierdt komme ymod oß, Som vdenthuiffuel haffuer breffue eller discurs at føre, huilcken du inted skaldt lade komme dyg neer, menß giffue fiir pa hannem. Setter hand Syn baad ud och begerer ombord, daa skaldtu icke heller Steede hannem ded, menß giiffue fiir paa hannem. Vale Aff Spes den 2 Septem: Año 1630.

Christian.

368.

Riigenß Admirall till hande.*)

Kongen melder om sin Recognoscering af den hamborgske Flaade, og dens derefter antagne Styrke. Han vil, at Angreb især maa skee paa de største Skibe.

Jeg haffuer med fliid besiiet den ham: flode, Och befunden at heer foran ligger Ser Raaseegell och 12 Boiierter, hnoryblandt erre

---

*) Claus Daa, som Kongen, i Anledning af denne Feide, havde udnævnt til Rigets Admiral d. 25. Jul. (jvf. S. 209) da Henrik Vind undskyldte sig for at modtage denne Post. Det samme synes at kunne have passet bedst for Cl. Daa, der ligesaa lidt som Vind nogentid tilforn havde giort Tieneste til Skibs. Heller ikke lader det til at han har været det Foretagende, at føre en Krigsflaade til Angreb, synderligt voxen.

*) Efter Affkriften af Originalen i Holbergs Eie. (s. Nr. 363.)

thuende, som er større end dy andre. Wdi den baggerste flode erre 19 Raaseegel og 3 Boiierter, vdi huilcken siiniß att dii fornemmiste skiib paa derriß Siide ligger, huorfor den baggerste uyll haffuiß y acht, saat dy fornemmeste antastiß och icke dy Smaa: faar dy Smaa a passando et Stod eller thu, daa haffuer dy inted at klaage, at dy Jo haffuer uerrid med, huorom capiteinerne uill aduaariß, eptherdi man saa riibelig[1]) kan see dem for oß. Vale Aff Spes den 3. Septem: Año 1.6.3.0.

Christian.

369.

Riigenß Admi: til hande. [A.]

Saaframdt att ded ycke koler[2]), att man kan raade Skiiben, daa er ded best att biie en anden tiid. Vale Aff Spes den 3 Sep: Año 1630.

Christian.

370.

Riigenß Admi: till hande. [A.]

Befaling angaaende nogle paa Elben ankomne Handelsskibe, der skulle holde sig tilbage, og ikke videre nærme sig Glückstadt, inden de see, hvorledes Sagerne løbe af den følgende Dag. Kongen haaber imidlertid „at slaae sig igiennem."

Dyn Skriffuelsse fiick Jeg ret nu huoraff Jeg fornam huissom commanderit er. Dy kobfardtskiib Skall holde sig tilbage ded beste dy kan yndtill dy seer huorlediß den dag ymorgen affløber, Naar dy siiden fornemmer at dii Secker inted kan komme henad glyckstad, som ieg Rest gudtz hielp inted forhaaber, daa kan dy søge Eiideren indtill nyder besteen, dy ham: kan inted tillige gaa med oß och søge dem. Slaar uy oß ygennom som Jeg uyst haabiß med Jesu Christi hielp, daa er ded best att sanckiß for glyckstadt. for myn person uill ieg med gudtz naadiß hielp uell komme ygennom med dy andre, huor ieg

---

[1]) rivelig ɔ: tydeligt. (Endnu i Almuesproget.)

[2]) køler: uden Tvivl, hvad man nu i Søsproget kalder at kule.

seer best leiilighed till, saat ded med den Allsommechtigstis hielp skall gaa vell tiill. Vale Aff Spes den 4 Sept: Año 1630.

Christian.

371.

[Til Rigens Admiral.] [A.]

Kongen yttrer Misfornøielse med det, som er udrettet denne Dag i Featningen og ved Manceuvren. Capitainerne maa befales hver især, „at slaae sig igiennem Flaaden, og siden samles hos Admiralen."

Den Maaneer at fechte paa, Som uy haffde for y dag, den uil inted tiene; Menß uy faar at sette myt y floden*) och saa gorre Worris beste.

Den imagination om den flode, som laa foran den, giorde galdt aff ded ganske nerck. Du faar at gorre dyt beste at capiteinerne faar denne ordinandtz, att enhuer skall gorre siit beste att Slaa Sig ygennom floden, och Samliß siiden ygen huoß Admi: Vale Aff Spes den 4. Sep: Año 1630.

Christian.

372.

Riigenß Admirall tiill haude. [A.]

Kongen har allerede i en Admiralen tilsendt Seddel, underrettet ham om det, han begierer at vide. Capitainerne paa Flaaden maa paamindes om at giore deres Pligt. Man vil ei kunne være det bekiendt, om man ikke slaaer sig igiennem.

Aldt ded du begeerer at uyde, ded haffuer Jeg laadid dig uyde udi den Zeddell Jeg sende dig ued Christian Wlriich. See tiill att du tager affskeen*) med capiteinerne, att ded skeer ochsaa. Skeer ded ycke, att uy slaae oß ygennom dem, daa legger uy yckun sleet Reputation ynd paa dette tog. Vale Aff Spes den 4 Sep: Año 1630.

Christian.

---

*) At sætte ɔ: kaste Anker. „Midt i Floden", formodentlig: midt i den fiendtlige Flaade; (saaledes som dette Ord altid skrives af Kongen, s. nedenfor.) I Nr. 372 er „Flod" og „Floden" derimod fluxus maris. Begge disse Ord forekomme i Nr. 373.

*) Formodentlig menes her: giore Aftale med, give dem endelig Ordre og Anviisning.

Myne Styremend mener at uy faaer floden saa tiilig ymorgen att uy kunde gaa tiilsegelß, och beholde flod indtiil otte Slett eller Ny slett.

Du uest att dy taaler uell ett Sporenstreg, huorfor dii uyll errindriß fliitig, och att dy icke skyder bag udi floden som ded skedde y dag.

373.

Riigenß Admi: til hande.

Christian IV. yttrer sin Forundring over Admiralens „store Alteration", hvortil ingen Grund findes, og giver ham en skarp Paamindelse om, at det her gielder Kongens „Reputation" og Somagtens Ære. Flaaden er vel forsynet med Proviant; og der er intet Skib iblandt, som jo kan løbe ind i Stör.

Dyn Skriffuelse haffuer Jeg bekommid, och deraff dit betenckende fornommid, Och kan ieg mig ycke nocksom forundre offuer den Store Alteration dig er pakommen y Naat, eptherdi uy er endnu pa Samme faruand, med liige mange Skiib och folck,

Riigenß Raadtz betenckende er billigdt at haffue y acht, Menß myn Reputation ligger mig macht paa at haffue y acht.

Skulle uorriß Naboer Sporre, at uy med sadan en flode Sa skammeliigens lod oß Jage, da kan man uel tencke, huad dy om herre och knecht uille Judisere, kan uy ingenstedtz komme med denne flod, daa lad oß eruarte den Neste, Skaden er gud uerre loffuid endomstund uted Sa stor, at den io uell kan tollereris.

Prouiiantid, uy endnu inde haffuer, skall uell haffuiß y acht udi tyde, Stadtholderen berettede for mig floden at haffue prouiandt inde paa tii uggerß tiid, menß icke oll: inden ded er oppe, da kan gud y himmelen skaffe allehande tienlige middel, Naar uy troer hannem uel, och gør ded som uy kan. Der er inted Saa Stordt et Skiib med udi denne flode, som icke kan gaa ind udi Stören, ty lindormen Er bigdt der, Och Skall dy dannemend haffue uerre deraff at floden ligger der, endsom den laa hiemme. Vale Aff Spes, den 5 Septem: Anno 1.6.3.0.

Christian.

374.

Riigenß Admiral till hande. [A.]

Kongen giver ham Befaling angaaende den Cours, han skal tage med Flaaden paa Elben, (som det synes for at afskære den hamborgske Flaade paa dens Tilbagetog.)

Saaframdt den Allsommechtigste wiil giiffue lycke till, at uorriß geleiidtzmend uil continuere derriß geleiide framydedre[1]), Som hiidindtill skeed er, Saa kan Jeg ganske inted bilde mig ind, at dy tager derriß uey framfor glyckstadt, menß bag om krudtsandt, huorfor du skaldt haffue y acht at naar du est friiborrig forby och du mercker at dii erliige fuele setter derris kaaß paa den heiiere hand, at du daa setter dyn kaaß liige henad den rette gemene kaaß framfor glyckstadt, Och sette ued kolmer, der som indlobid er bag om krudtsandt paa den siide op ymod ham:(borg)[2]) Naar Jeg seer att du gaar den koß som omformeldid Er, Saa uill Jeg driiffue floden epther, Vale Aff Spes den 6 Septembris Anno 1630.

Christian.

375.

[Til R. Admiralen, Claus Daa.] (A.)

Befalinger angaaende Flaadens Proviantering og Fordeling, saaledes at 6 Krigsskibe skulle seile hiem, og 18 blive liggende ved Glückstadt, m. m.

Riigenß Admirall Skall forfoiie siig yland, och der anstille altiing epther denne fortegnelse:

1. Hand skal tale med H: Detloff Randtzou at der bliiffuer udi krempe, Itzehou och wylster briggid och baagid till floden saoch bestiild Oste vdi Maasken for folckid, for penge.
2. Fetalliien skal Saalediß distribueris at dy skiib som bliiffuer liggendiß faar ded meste deraff, och att der bliiffuer inted uyder y dem som hiem skall, end saamegid som dy kan knap komme hiem med.
3. Dy fremmede Baadtzmend skall betaliß och affskaffis.

---

[1]) Fremidedre, fremdeles, herefter.

[2]) Det maa vel antages, at denne Kongens Befaling gik ud paa at afskære den hamborgske Flaade. Hos Hegewisch hedder det: „Die Hamburger, denen „Wind und Strom zuwider waren, mußten sich zurückziehen. Da die könig„liche Flotte ihnen den Lauf nach Hamburg abschnitt, flohen sie „nach dem Stader Sandt unter der Schwinge, wo sie Sicherheit fanden.“ Schlesw. u. Holst. Gesch. unter Christian IV. 1801. S. 269. Jvf. Lachmann, III. 529. (Kirkebyen Colmar, ligger i Kremper Marsk omtrent en Miil ovenfor Glückstadt; „die Schwinge“, en Aa eller liden Flod, som løber i Elben noget ovenfor Stade.)

4. Dy beste capiteiner skall bliiffue paa dy skiib som tilbage bliiffuer, och resten faare med hiemad och der afffkaffis.

1. Oldenborg	4. Spes	Skall hiemad.
2. Lyndormen	5. Victor	
3. Justitia	6. Raphaell	

Aff Oldenborg skall dy Støcker settis ud, som skall ind udi glyckstadt.

Nelleblad	1.	fliiende fiisk	11.	disse skal bliiffue.
Suaanen	2.	Cronen gaaleii	12.	
Hummeren	3.	Crochodillen	13.	
Store lyckepot	4.	Staauanger gaaleii	14.	
hauhesten	5.	tonssberg gaaleii	16.	
Maarkatten	6.	Rossen gaaleii	17.	
Trost	7.	tree Croner gaaleii	18.	
Griiben	8.	fliiende hiiordt	19. *)	
Myonden	9.			
haaren	10.			

Den ham: Priiß skall legge ind y haffnen till glyckstadt och losse dy deeler den ynde haffuer; ded samme skall dy hollender och danske gorre, som aff mit tommer ynde haffuer.

Soldaaterne alle skall yland och der forleggiß, huorfor anslagid paa fetallien derepther Skal gorriß.

Actum Spes den 8 Sep: Año 1630.

Christian.

376.

friiderich günther zu handen. [A.]

Om Afskrifter af diplomatiske Actstykker, der skulle besørges, og om en offentlig Beretning paa Latin, (enten i Vers eller Prosa) som Kongen vil have forfat om Anlægget af en ny Skandse, som han har kaldet Justitien-Schantze.

Du sollest Ein vom dii dyuger lassen ausskreiben, So du itzunder beii diir hast, vndt Axell Aren: briiff noch ausskreibest, welcheß auf den Zueck soll dirigiret uerden daß man solches hindrich holcken kan zuschicken. Sonsten sollestu nach guter gelegenheit ein dinck auff Lateinisker Spraache Machen darhiin gerichted:

*) Da Kongen har oversprunget Nr. 15, har Listen eet Skib for meget.

Daß eine Skandtze angelegett, So Justitien=Skandtze genandt*), vndt darbeii allegiren: da cesari quæ sunt Cesaris &c. vndt waß weiiter dehm Nahmen nach kan eingeführet werden. Ob solches Ruhn carminise aut prosa oratione geskiiet, daß kan gleichuill machen.

glyckstadt den 9 Septem: Año 1630.

Christian.

377.

[Til Frederik Günther.] (A.)

En Skrivelse skal udfærdiges til Hertugen af Gottorp om Hamborgernes Opkiøb af Korn i hans Lande, som Kongen vil have dem formeent.

Daa soll ein schreiben ahn den herdtzogen von holstein gemacht werden, daß ich in Erfaarung komme, daß dii von ham: viill korn beii seinen vnthertkanen kauffen vndt wber landt auff der axe bringen lassen*), welches man begeeret abzuskaffen, Ihn betrachtung daß eß eine gemeine sache ist, so ich vnd dy v: ham: disputiren.

Datum ihm kaßpell werweßfledt den 14 Sept: Año 1630

Dabeii muß begeret werden daß per mandatum solche Zufuhr verbotten wiirdt, weill dii Regirung balde ahn ihm ist.

Christian.

378.

(Uden Udskrift.)

En Transit-Told af enhver Oxe paa 1 Rdlr. skal paalægges, (i Rendsborg) med Undtagelse af de Adelen tilhørende Stude, der i Landet skulle opstaldes.

Der Zöllner soll einen Daler (federn) fuhr ichlichen oxen so hiidurch kommen[1]). Daß fiihe so im lande soll auffgestallet werden,

---

*) Formodentlig sigtes her til en af de nye Skandser, Kongen havde ladet anlægge ved Glückstadt og Elben.

*) „Da Kongen lod afskære Hamborgerne al Tilførsel fra sine andre Lande, og paa Elben, bleve de overflødigen forsynede til Lands med Kornvahre fra det Holsteenske, fornemmeligen af Fyrstens Underdaner." Slange, S. 722. Desuden hedder det her, at Hertugen „yttrede sig i Alt andet, hvad Kongen imod Hamborgerne foretog, meget tvært og usamtydig."

[1]) Giennem Rendsborg. Slange S. 721, hvor Hertugen af Gottorps Besværing over Oxentoldens Forhøielse ved Rendsborg omtales. (Jvf. Nr. 356, af 17. Dec. 1630.)

soll freii durchgeen, wan sii der von adell handt vndt Siigell darauf haben daß eß ihnen zustee. (26. Sept. 1630.[2])

379.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Udkast til en Skrivelse til Hertugen af Gottorp, angaaende Skandse-Anlægget ved Neustadt i Holsten, som Kongen har undersøgt, fundet Værkerne i slet Tilstand, og Besætningen kun 25 Mand stærk; hvorfor Kongen anseer det nødvendigt, at forstærke begge Dele, for at undgaae, at de Keiserlige besætte Pladsen, under Paaskud af at forekomme de Svenske.

Eiinen Briiff an her: fri: zu holstein.

Daß ich mich ahnhero verfiiget den ordt zu beseen, wii er verwaret, vndt den also beskaffen befunden das nur 25 persohnen darein, dii Skandtzen, cordegarden vndt alle fortification nach dem wasser ganß Ruiniret gefunden, dii wachten nach dem laude, vndt ganß keiine nach dem wasser finden können. Weill ich nun dii keysserlichen allezeit getröšted, ihnen solle von dissem ordt keine vngelegenheit zuwaxen, worbei si eß biß Dato gelassen, aber itzo denselben fuhr den Sueden besetzen wollen, alß hat man fuhr ein hoe nodturfft zu sein erachted dissen ordt mit eiiner guthen garnison zu besetzen*).

Neustadt 13 Octob: 1630.

380.

[Til Fr. Günther.] (A.)

En noget udførligere Gientagelse af det foregaaende Brevs Indhold.

Daß ich dissen ordt zu besehen mich anhero verfiiget vndt den mit 25 knechte verwaret befunden: weiil ich nun den keysserlichen zu gesagdt daß disser ordt keiine wrsache sein Solthe zu grosser weitleufftigkeit, worauss Sii eiine geraume Zeit Aquiessiret, aber Itzo sich ver-

---

[2]) Datum er tilsat med Fr. Günthers Haand.

*) Kongen lod Besætningen i Neustadt forstærke til 360 Mand. Dette behagede imidlertid ikke Hertugen af Gottorp, som besværede sig bittert over, at Kongen giorde saadanne Skridt i en Stad „der ikke hørte til den kongelige, men til Hertugens og hans Farbroders, Hertug Johan Frederiks Andeel af Holsteen.“ Slange, S. 720. 21. Kongens her meddeelte Breve vise i det mindste, at han ikke har giort det uden strax at underrette Hertugen om Anledningen dertil.

lauthen lassen, Sii musten dissen ordt fuhr dem Sueden besetzen:[1]) alß hat man fuhr Nötig erachtid dissen ordt Starck zu besetzen, auff daß man sich nit zuehne Armeien auff den halß liide[2]). Weil nun solche garnison allerhand requireret, alß wiill nötig sein daß dy omligende örther darzu contribuiren; alß begeret man dy anordnung zu machen, daß eß geleich mit der contribution zugeen muge, auff das dii Soldaten daß ihrige richtig bekommen mugen und guthe dissiplin muge gehalthen werden[3]).

381.

friiderich günther zu handen. [A.]

Om Trykningen af en offentlig Bekiendtgiørelse, Hamborgerne vedkommende. Kongen vil vide, hvad nyt der kan spørges om Gustav Adolf.

Du mussest nit vergessen daß dii Zeiitung gemacht vndt gedruckt werden von wegen der ham: Auocatorio; waß du von dem könige in Sueden erfaren kanst, das laß mihr wißen. Sende eß nach Segeberg, So komdt (es) darnach woll weiither.

Datum Bornhoffuid den 16 Octobris Año 1630.

Christian.

382.

[Til Fr. Günther.] (A.)

Kongen vil have den tydske Secretair Lebzelther sendt til Stade, med Creditiv til den derværende Gouverneur, for at anholde om at kunne optage et Notarial-Forhør med en tydsk Capitain, som har været tilstede, da de hamborgske Krigsfolk giorde deres Stimands-Anfald paa Kongen og hans Søn.

Vnser Sekretariuß lebzelther Sol sich naher Stade verfüigen vndt dem gubernør daselbst vnser creditif vberreichen, vndt anhalthen daß capitein wiickeler ihn beiiwessendt guther leuthe Sprechen muchte.

---

1) Wallenstein havde alt i Begyndelsen af Aaret sendt Oberst Henrik Holck med en Skrivelse til Kongen, om at besætte Neustadt med noget keiserligt Krigsfolk, hvilket Christian IV. „aldeles afslog." Slange, 720.

2) De foregaaende Linier, fra Brevets Begyndelse, ere overstregede; og saaledes har dette vel været et af Kongen forkastet Udkast, i hvis Sted han har skrevet det foregaaende.

3) Om Hertugens Misfornøielse med Kongens Besættelse af Neustadt, s. ovenfor S. 436. Anm. Hertug Frederik vedblev at protestere herimod, og forestillede det som tienligere for Hertugdømmerne, at slutte en Neutralitets-Tractat baade med Keiseren og Sverrige. m. m. (Slange, S. 721.)

Wan ihm nun Solcheß zugelassen Soll, er ihm nachfolgende Puncter fohrhalthen:

1. Ob er nit den Abendt zuforn, wii dii v: ham: Ihm friilinck vnß dii Brauade machethen, mit vnß redethe.
2. Ob er nit strax folgenden Morgen mit gewessen, da dii v: ham: bediinthe Skelmsker weiisse mich angriffen.
3. Ob ihnen Solcheß befholen, oder sii eß von sich selbsten gethan.
4. Ob ihnen befholen ahn den ordt da der angriiff geschach zu geen, oder nit, Oder ob sii weiither zu gehen befheligdt.
5. Wehr sii alle gewessen dii ihm dorffe waaren, vndt wii viil
6. Wii viill ihrer, So biren, röhr oder musketten hatten.
7. Ob dii Musketiirer niit dii gasse im dorffe besetzethen, daa vnser Sohn vndt kammerjuncker zurücke wolthen
8. Waß ihnen zu Recompans versprochen, daa sii daß Skelmstück hetten verrichten können. Alleß diiß Soll ihn beiiwessendt Notharien vndt Zeugen, wii auch ihn ahnwessendtheit vnsers kammeriunkeren verrichted werden.

Actum Glückstadt den 26 Octo: Año 1630.

Christian.

383.

Friderich günther zu handen. [A.]

Der skal underhandlens med Wartesleben om at modtage Bestilling som Kongens Raad (for de tydske Sager) og om hans Lønning i denne Post. Hvad der skal svares Hertugen af Gottorp, angaaende Tolden i Rendsborg.

Miit Wartessleben sollestu tractiren, daß er Radtzbestallung annehme vndt teglich beii hoffne bleiibe. Waß er nun fuhr solche seiine auffwartung haben Soll, darum Sollestu mit ihm handelen vndt mihr daruon bericht thun.

Dem her: v: holstein auff Sein Schreiben sol geandtworted werden, das man ihm den halben theiil des Zollen allhii gestendich, welchen dii hamburger woll auffgeben mussen, biß Sii den so lange gehobenen Zollen, wohrzu Sii eben So wehnich verlaub gehabdt, Erlegen. Ob sii diß Jahr wehniger dan dii ander geslachted, darzu können dii fohrnemme pancherutten groſe vrsach Sein.

Renssburch den 4 Nouem: Año 1630.

Christian.

384.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Om en Skrivelse til Ditlev Rantzau, angaaende „det nye Compagnie i Glückstadt", og et Patent eller aabent Brev til Besætningen i Justitie-Skandsen.

Schreiben so Sollen gemacht werden.

1. Ahn her: Detloff Randtzon daß er dii maasken, So dii Newe companei in der glyckstadt bezaalen Sollen, anstrengen Soll daß sii diselbe bezaalen.*)

2. Ein patent auff daß folck in der Justitien Skandtze, daß sii nach der Neustadt zu ihrer com:(pagnie) ziien Sollen.

(10. Nov: 1630.)

385.

Secretario Günther zu handen. [A.]

Han paalægges med det første at begive sig til Holsten, og der meddele Henr. Rantzau Kongens Bestemmelse, at ville sende sin Søn Hertug Ulrich til Tydskland, for (efter Rantzaus Mening) at handle med enhver af Churfyrsterne især om at erholde Elbtolden bevilget, „ikke paa 3, men paa nogle faa Aar." Inden man faaer Churfyrsterne paa sin Side, vil intet ordentligt være at opnaae hos Keiseren. Sagen maa holdes ganske hemmeligt, og Hertugen derfor intet erfare derom, før han er ude af Landet, m. m.

Du sollest deine gelegenheidt darnach riichten, daß du dich mit dem ersten dich nach holstein verfiigest, daselst mit hendrich Ran: redest: Das nachdem ich von ihm vernommen, daß da ich dii Churfürsten ein ieder a part des Zollen halber auff der Elbe ersuchen lisse, Ich wurde muglich denselben ad tempus erhalten können. Habe derohalben gedacht auff waß maniihr ich dasselbe beii den Chur: zum fiigeligsten anbringen konthe, endwedder durch Schreiben oder durch Skyckung, vndt befunden das Solcheß durch Skyckung zum besten geskeen konthe; aber darzu grössere spesen vndt lenger Zeiit gehören wolthe: weil eß aber endtlich geskeen muß, souern etwaß darauß werden Soll, So bin ich Resoluiret solches durch meinen Sohn her: wldrichen per posta zu verrichten, vndt beii Jederem Chur: fohrgeben er hette in befehlich, mit nihmandt alß mit dem, bei welchem er presens ist, etwaß zu

*) Meningen synes at være: at et i Glückstadt oprettet Compagnie har kiøbt Marskland, („Maasken," Marschen) hvorfor Rantzau skal søge at inddrive Betalingen.

communitiren, mit begeren man wolle eß ihn geheim halthen*). Welches alleß du mit hindrich Randtzou reeden Sollest vndt darüber Seiine meinung vernemmen, ahn welchem ordt der ahnfanck muste gemacht werden: dan ehe vndt befohr man beii den Chur: etwas erlanget hatt, So ist beii dem keysser nichtes zu erhalthen das auff sich hatt. Meiinen Sohn wolthe ich mit wehnich aber mit guthen leuthen acompaniren, ehe Jemandt daruon wissen Solthe. Dy so mit ihm kommen solthen Instituiret (instruiret) sein, vndt nit ehr selbst, auff das eß desto heiimlicher verbliibe biiß daß ehr hinaussen kommet. Meiine meinung ist, daß dii Churfürsten Erst vndt der keysser zuledtzst müssen ersucht werden, vnd nit auff dreii, Sondern auff etzliiche wehnich Jahren, daß petitum dirigiret werden. Miit hendrich Randtzou soll auch geredet werden, waß er meiint daß man auff erhaltung guthen besscheidtz ahn ichlichen ordt zu verehrung versprechen Solthe. Diß muß fiihr dem wmslage verrichted werden, auff daß dii reisse noch beii wehrendem wiinter könthe angefangen vndt zum theiil vollenzogen werden, ehe der friilinck mit eiin hauffen newe kriigeß preparation heran komdt.

Friiderichssburch den 14 Decem: Ano 1630.

Christian.

386.

Secretario Günther zu handen. [A.]

Kongen meddeler Hovedpunkterne til den skriftlige Besvaring, der skal gives Hertugen af Gottorp paa hans ved et eget Sendebud indgivne Antragender.

Andtuordt auff deß her: v: holstein gesanten [1]) ahnbringen.

1. Dii Relation So in Sache gesskeen [2]), habe ich billich zu glauben, Aldiiueil dy so mihr diselbe gethan führ Erliiche leuthe gehalthen

---

*) Man maa undres over, at Christian IV. kunde mene, at Underhandlingen skulde kunne føres paa denne Maade med den Hemmelighed, han vilde give den. Det vilde selv paa den Tid, da man endnu ingen ordentlige Posttidender havde, dog ikke været muligt at dølge Hertugens Reise fra det ene Hof til det andet, naar han skulde besøge alle Churfyrster. Man kan af Kongens Ord ikke see, at han har villet undtage nogen af dem.

[1]) En af Hertugens Embedsmænd Cordt v. Einsiedel, der var sendt til Christian IV. for at foredrage adskillige Poster, hvorpaa dette Brev indeholder Besvarelsen. De opregnes hos Slange, S. 721. 722, hvor man dog finder adskillig Uovereensstemmelse med Kongens egne Udtryk i dette Udkast (som desuden hos Slange ere meget formildede) og flere Punkter i Udkastet omtaler denne slet ikke.

[2]) Ved en Sammenkomst imellem kongelige og fyrstelige Raad i Slesvig, havde

werden. Deß herdtzogen persohn habe ich in dem fall vnskūldicht, wii ehr auß dem Eiingelegthem Zettell mit meiner handt gefkriiben vernemmen hatt; verbleiibe noch beii selbiger meinung Nach einhaldt desselbigen Zettelß.

2. Daß ich mich der Neutralitet halber ihn etwaß bemühen Solthe, daß ist meine gelegenheidt nit; dan ich mit nimandt zu thun habe. Zueifle nit Er wiirdt sich eß angelegen Sein lassen[3]), aldiiweiil ihm zum besten bewust, ahn welchem ordt diiselbe zu suchen.

3. Von wegen der Garnison in der Glykstadt hatt er Skon meiine Erkleerung vernommen; daß er den Rückfaall an dy Orther habe, das gynnet man ihm gerne, konthen auch leiiden das derselbe Skon gefkeen: weill aber derselbe noch in gotteß handen, So wiirdt er sich so lange patientiren müßen. Daß dii garnison nit Starck genunck, daß höre ich nit gerne; wiill Sie erstesstageß versterckеn lassen. Der Skyffe halber, So daa vnther dem lande etwaß tentiren konthen, Ist skon versehung gefkeen; alsso daß eß so gaar leicht keine gefahr haben Soll, den Skon 8 Orloffskiiffe kegenüber yn laalandt lygen, welchen noch mehr zugeordnet seindt sobalde daß wasser wiiderum reiin wiirdt.

4. Der Zollen zu Renssburch soll auff sein wiider ahnhalthen abgeskaffet werden[4]); Dan ich ohne das mittell habe dy ham: in ordinem zu bringen.

5. A parte Regni sollen fiihre Reiix Rehthe geordnet werden dy den Skaaden, So seiine leuthe den meiinigen gethan, beseen Sollen vndt Relation daruon thun.

6. Der Skaade so meiinen vntherthanen der friiderichstediske Sleusse halber zu gefiiget[5]), soll zugeleich von den Reiigr rehten besichtiget werden, vndt daruon Relation gefkeen.

---

de sidste „udladt sig med saadanne Ord og Beskyldninger, over hvilke Kongen, da han fik dem at vide, hoiligen blev fortørnet.“ (Slange, S. 721.) Dette er uden Tvivl hvad her sigtes til.

3) Hos Slange hedder: det „at Kongen tillod gierne Fyrsten for sin Deel at soge Neutraliteten.“

4) Hos Slange: „at Hertugen skulde bekomme sin Andeel af Tolden.“

5) „Undersaatterne i Amtet Svabsted, havde lidt nogen Skade ved Oversvømmelser fra Frederiksstads Sluser.“ Slange, l. c.

7. 8. Egiidi v: der lancken[6]) Sache mit Seiiner frawen geet mihr nichteß ahn; wiil seine frau vndt Ihre freunde sich mit 800 dl. riinger oder mehr contentiren lassen, daß kan ich woll leiiden, Ob Egiidiuß Bastant seii zu cauiren oder nit, daßgeed mihr nichteß ahn; darzu ist dii Regiirung itzo beii dem herdtzog, Ihn welcher Egiidiuß den Sachen woll wiirdt ziil vndt maasse zu geben wiissen.

Friderichsburg 17 Decembr: 1630.

387.

Fra Kyrsten Munck til hande.*)

Kerre Kyrsten, Siiden du udi dyn skriffuelsse aff Nyborrig Errindrede mig om dyn lang och troe Opuarting derhuos den Lyfs faare, du for myn skiild haffde vdstanden, med dy mange smucke Børn at føde til verden, Sa och at dyn Moder handlede saa tyrannisk med dig, vansiet, at Jeg engang dig vdaff hinders huss och gewaldt tagiid haffde, huorpaa du strax fraa Korssør fyckst Suaar.

1. At dyn Opuardtning uaar en tyd lang saledis, at ieg offuer den mig inted kunde besuerrige.

2. Den Besuerlighed du haffde udstaiid med Børnen, uaar inted nii, mens alle Kniudfolck gemen.

3. Om dyn Moders tyranni uar mig inted beuyst, Muelighdt du haffde giffuid hinder Aarsag till allehande vdi dy forrige dage.

Den tiid Jeg kam nu hiem til Kobén:, Saa erfohr ieg, at du haffde nerrid udi Koben:, Och der forsøgdt allehande, bade at laade till dig vdi Byen at lade hente Greff Woldemar Christian, Sa och udi godt folckis Neruerrelsse at haffue berømmid dig aff en god

---

6) Om ham see ovenfor S. 363. Det synes som Kongen endnu ikke er bleven bedre stemt for Manden, end han paa den Tid var.

*) Originalen har været i det Rosenholmske Archiv, og af den haves to Afskrifter med Langebeks Haand. Den ene er paategnet: „Ex autographo C4. hos Hs. Geh. R. Rosener. Hafn: 1731;“ den anden: „Ex autographo Regis in Archiv: Rosenholm: 1761.“ Den tidligste Affkrift, der har Præget af at være den mest bogstavelig nøiagtige, er her fulgt, med Sammenligning af den senere. — Man vil bemærke, at Brevets Udskrift ikke mere er den, Kongen tilforn pleiede at bruge til Kirstine Munk. (s. Nr. 299 og 315.)

Samvittighed, vden thuiffuel til ad görre folck nyss, at du alting saa uel haffde vdrettid at du deraff kunde haffue en god Samuittighed.

Huorfor Jeg forarsagiß paa sliigdt at lade dig och andre myn mening derom at lade forstaa.

1. Haffde dyn Opuardtning uerrid sa troe och fliitig yndtil enden som den uaar udi Begyndelssen, da haffde du hafft deraff en stor berommelsse och dyne uenner en stor Eehre deraff; Mens den tiid den wende sig hen tiil Anden, Sa at du lost skerre myne Lynkleeder y sønder tiil anden folck.

2. lette om Nattertyd vdi myne Kleeder, vdi myt conthor [1]), saoch paa borde og bencke epther breffne, zeddeler og andid sliigdt, att du deraff kunde flii dyne fauoriter at nyde, huad som forhanden waar.

3. der du lost fore aff myne Slotte og husse aldt dyt toy hen tiil fremmede Steder, Jaa haffde for, sielffuer at uille begiiffue dig udi myn fraauerrelsse ud aff landid [2]).

4. den tid du vnderstodt dig mig vaffuydendis at sønderbriide et aff dy fornemste Klenodier, Jeg haffde, Sa och forparterede allehande kostelige Saager, som Jeg dig, Børnene tiil beste, tiltroer hande tilstillid havde.

5. den tiid du engang gerne haffde offuertaliid mig, at Jeg skulle haffue tagid til mig en haab Bliisucker, som yngen Erlig Man aff nogen y uerden presentiret er, at bruge indnortis [3]), Daa formener Jeg at dyn troe Opuardtning och gode Samuittighed tog affsked fraa mig.

---

[1]) Skriin, Giemme for Papirer, Kostbarheder o. d. (det fr Chatoulle.) I denne Bemærkelse brugtes Ordet Contor hos os i det 17de Aarh. (Maaskee ogsaa om det Slags Skabe paa Fod, med mange Skuffer indenfor Dørrene, og ofte med kostbart og konstigt indlagt Arbeide og Beklædning af Skiœlpadde, Perlemor, m. m. som tilhøre hiint Tidsrum.)

[2]) Man seer heraf, at det har været Christian IV. vel bekiendt, baade at Kirstine Munk havde ladet føre endeel af sit Gods og Tøi ud af Landet; og at hun i Sommeren 1629 tænkte paa, selv at begive sig til Sverrige. Vi finde saaledes i dette Sted en umiskiendelig Bekræftelse paa Rigtigheden af de hemmelige Beretninger om Fru Kirsten, som de svenske Residenter i Helsingør, Bure og Fegræus, indsendte til deres Hof. (s. ovenfor, S. 392. 393.) Om Tøiet, som Fru Kirsten selv lod indpakke paa Kronborg, (i Stedet for, som hun havde foregivet, at ville reise til Frederiksborg, for der at gaae til Guds Bord) og ved en Drabant lod føre til Sverrige, hvilket Kongen siden „ved Orlogskibet Spes lod hente tilbage igien", see Christian IV. Relation om Kirstine Munks Forhold. (1636.) jvf. S. 392.

[3]) Udførligere Beretning om „det hvide Pulver i et Guld-Konsken", som Fru Kirsten engang vilde have Kongen til at tage ind, forekommer i ovenanførte Relation.

At du med Bornen at føde haffuer udstanden stor saare, derpaa haffuer du nisseligen inted tenckt, naar du kallede dem wunger[4]), thewer och horunger, oc lodtz dem gaa paaltiid och reffuen, vansiet du glemde inted at tage ud til dem pa Renteriid och andenstedtz, som med Regenskaberne er at beuisse. Den Elste Datter kunde du inted lyde huoss dig udi Kammerid, Mens hun motte uerre vde huoß Piigerne och anden Sloer[5]), vansiet ieg dig befalede att haffue hinder inde huoss dig. Naar du fyckst Mad allene, da motte Datteren inted søge borid med dig, mens motte faa Mad inde huoss piigerne, och lade sig noiie med den mad, som den bree munnede Jomfrue och Stumpid Dorrete inted gaad eet aff.

At ieg haffuer tagiid dig udaff dyn Moderß Huß, ded er ieg gestendig, dog inted med geualdt, mens med dyn heel gode Uyllie och dyn Moders Samtycke. Nu maa dyn Moder mueligdt meene, at eptherdi du uarst engang kommen till mig, at du daa saledíß skulle haffue skickid dig, at ded haffde uaarid indtill Døden derpa haffde giordt Forandring, huorfor ded er ingen vnder at dyn Moder inted behager dyne galne optog, Och kommer y hue, huorledis du omgiickis hinder paa Københaffns Slott, den tiid y der en tiid lang uaar sammen.

Dyn gode Samuittighed haffuer Jeg kendt paa den Maaner, at du tiidt och offte gerne haffde forførdt for mig baade høiie och laaue, leeg og lerd, haffde ded kund gaid dig an, huis Naffn, saa och paa huad Maaner du brachte ded for, Jeg dig uil demonstrere, naar du ded begerer, Sa at du ded inted skaldt kunde nechte.

At du paa Københaffn giorde dig ret lystig, den tiid Jeg sammestedtz vnder predicken bleff nogid ylde til paas och motte gaa ud och legge mig, och togst dyn breemundede Jomfru ued handen strax epther

---

4) Formodentlig feilskrevet f. wnger (Unger), skiøndt dette Ord strax efter skrives med u. I øvrigt ere Udtrykkene paa dette Sted vel de stærkeste, der i nogen af Kongens Skrivelser forekomme om Kirstine Munks raae og uanstændige Tone og Opforsel; ligesom hele Brevet udtrykker den høie Grad af Harme og Unaade mod Fru Kirsten, der var frembrudt hos Kongen, og aldrig mere veg af hans Sind. At han her giver den Luft, ikke altid i valgte eller fine Ord, er vist nok; men det skeer ogsaa, som man kunde vente sig af den fortornede Konge og Ægtemand, med saa stor og uskaansom Aabenhed, at Kirstine Munks Charakteer fra flere Sider røbes i et for hende ganske ufordeelagtigt Lys.

5) Udskud af Folk, Pak.

du narst kommen ynd aff Kyrcken, och dandtzede med hinder omkring Bordiid, och kuaadtz, Laad taalicken frii gaan[6]), ded mynnes du uell. Item at du naarst udi Kyppinge Kiircke udi falster[7]), och sammestedtz først faaldt pa Knee udi Stolen och leeste, och siiden giorde Reuerens for altarid, och lagde nogle Stycker guld udi alterbogen, sa och udi Stocken, foreerede ochsaa Klockeren et Stycke guld, aldt til den ende, At gud y himmelen uille vnde dig dyn hiertens begeering, huorom med dig at skulle bede Gud om, du fleere end en person haffuer tiltaalid, lenge før end du kamst hen til samme Kyrcke. Item at du med behendighed och Loiien bradhte mig tiil at sende Bornene udaff Landiid[8]), mig til stor Bekostning och liiden Reputation,

6) Det maa vel være Begyndelsen af en plattydsk Vise. Tildragelsen fortælles omtrent med de samme Ord i Kongens ovenanførte Relation.

7) Det er bekiendt, at ved Kippinge Kirke, nær ved Stranden Nord paa i Falster, findes en af de hellige Kilder, som fra umindelige Tider har været i stort Ry for helbredende Kræfter, og at Kirken fordum har havt betydelige Indtægter af Syge, Skrøbelige og Værkbrudne, der med Troen paa Vandets Kræfter tyede til Kilden St. Hans Dag; deels ogsaa af andre Veifarende og Tilreisende, der undertiden skareviis, ikke blot fra Øen selv, men fra andre Egne i Danmark, ja endog fra fremmede Lande, strømmede sammen ved Kippinge Kirke („densæ quovis huc anno peregrinantium turmæ"), og aldrig kom til Stedet, eller forlod det, uden at offre større eller mindre Gaver, som enten udenfra kastedes i en dertil indrettet Kirkeblok, hvortil en Aabning var anbragt i Muren, eller i selve Kildens Bækken; eller ogsaa lagdes paa Alteret, indsvøbt i Papir eller i en Klud, m. m. (Jvf. *Magn. Hosum* Diss. de Templi Kippingensis in Falstria viciniqve medicati Fontis origine &c. Hafn. 1707. 4.) Forfatteren vilde i dette Kongens Brev, om han havde kiendt det, fundet et Bidrag mere til Angivelsen af de forskiellige Øiemed, hvori der offredes til Kippinge Kirke. — Af Kongens Relation sees, at det var paa en Reise til Dronning Sophia i Nykiøbing, hos hvem Fru Kirsten „foregav at ville søge Raad for hendes Skrøbelighed", at hun paa Tilbageveien tog til Kippinge, hvor hun var inde i Kirken, imedens Hr. Christoff. Urne, som ledsagede Fru Kirsten, blev udenfor paa Kirkegaarden. — I Forhøret, som Kirstine Munk den 2. April 1635 maatte underkaste sig paa Boller, forekommer ogsaa hendes Besøg i Kippinge, som hun ikke kunde negte; ligesom heller ikke, at hun lagde noget i Blokken til de Fattige, gav Klokkeren, som lukkede Kirken op, 1 Rdlr. og „stak 2 Rosenobler i Alterbogen, som laae paa Alteret;" men hun bekræftede med sin Ed, at hun „giorde hendes Bøn til Gud for sig selv, og bad ikke Ondt for noget Menneske."

8) Da her, som man seer, sigtes formodentlig ligesaa vel til de to af Døttrene, Kongen sendte til Greven af Nassaus Hof i Holland, som til Sophia Elisabeth, der blev sendt til Dronningen af Sverrige: er dette Sted mærkeligt nok, da det meget synes at tale for Kongens Ulyst til et Skridt, som man ellers kunde mene han selv havde valgt, for i nogen Tid at fierne Døttrene i deres Børneaar fra Hiemmet og fra Moderens Hofkreds og ikke meget opbyggelige Omgang.

Som uden thuiffuel er dy Stycker, huorpa du haffuer funderit dyn gode Samuittighed paa.

Och eptherdi alting heer at opregne ded som hertil hører, til at errindre dig dyn troe Opuardtning och gode Samuittighedtz Gerninger, da uylle dette breff bliiffue lenger end den fornemste Lygpredicken, som er tryckt udi Danmarck udi ty Aar.

Huorfor Jeg dig yckun om Affskeeden korteligen uil errindre, aff huilcken mueligdt nogid uyder kan erfaris, som den berømde Samuittighed kunde komme til Hielp.

Den tiid du ynted epther diit forbassede hoffuid inted lenger motte ferris med Bornen som du uille, dyne pudtz du paa adskillige steder haffde for, inted lenger uille gaa an: da brød dyt fromme Siind herfor med gaalle Noder eller Miiner, baade offuer borde och andenstedtz, sa at ded uar skam at se derpaa.

Siiden om Morgenen der Jeg sad och skreff, Sende du Hoffmeiisterinden [*]) til mig och begerede at du motte drage dyn Kaas hen tyl dyn Moder, du kunde slet inted uerre lenger heer; Sa suarede Jeg, Huad syger du, uil hun hen til hinder Moder, siig kun hinder at hun bliiffuer Moderen ynted welkommen. Sa kam Hoffmeiisterinden ygen, och begierede ded samme at du motte komme bordt, Och sagde, E: Maytt: kan ynted gorre en større almyss gerning end at unde hinder forloff at drage, Skulle E: M: see huorledis ded Menniske ferris, E: M: skulle forundre sig derpaa. Saa sagde Jeg, uyl hun endeliigens syn kaas, da maa hun drage tussind deeffle y uold naar hun uil. Sa kam Hoffmeisterinden tilbage och tackede mig for Suarrid, och bad at ieg uille skriiffue med dig til dyn Moder, Begerede derhuoss at du motte giiffue mig gode nat forend du drogst bort: huorpaa Jeg suarede, breffuid skal hun fa, saa snart ieg ded kan skriiffue, mens mange gode Natter at tage aff hinder, ded er ynted myn leiilighed, ded uil ieg sparre yndtil uy kommer sammen ygen.

Sa drog ieg hen til Kobenhaffn, och du sende Bud epther Hertug Wldrich och sagde til hannem, at du uarst glaad och tackede Gud, at den gode dag uaar nu kommen, som du lenge haffde lengdis epther, at du motte komme fraa hoffue och uerre paa dyt egiid, Och forehrede

---

[*]) Fru Anne Lykke. (jvf. S. 392.)

hannem sa et Skaab, sa och et Stycke Skylderii stucken med Sylcky, Och syckst siiden Hoffmeisterinden hoffuidnoggelen tiil Fredericksborg Slot, at hun mig den skulle tiilstille, och hastede saa aff gaarde och bekom saa for dyn wogen aff syskmeiisteren 4 Heste, huer aff syn farue, liigesom dyn Opuardtning och Samuittighed haffde uerrid.

Der Jeg nu kam hiem till Københaffn daa erfaarer Jeg dig vdi myn fraauerrelsse at haffue uerrid deer, Och der forsegdt nogle nii Pudtz med at laade hente Greff woldemar neder til dig vdi byen, udi godt folckis paaher berommid (dig) aff en god Samuyttighed, som forbemeldid er, mens ogsaa paa weiien giordt allehande Brauader med den strenge Offuerste Luthenandtz wllefeldtz [10]) Raad och Assistents, huorfor Jeg nødiß till at tencke pa tienlige Myddell at du kandt komme vdi nogen Roelighed, Sa at du inted forkaaster ded Euyge med ded tymelige.

Och haffuer Jeg nu til dig afferdigid dysse breffuysser Laawerß Ebbisson og M. Morten, Superintendent offuer Aarhuß Stycht, at dy dig myn mening derom skall anmelde, huorepther du dig skaldt uyde at rette saframdt du ded ycke uyldt forsoge, som dig mueligdt inted uel uyl behaage. Befaalendiß dig hermed gud y himmelen. Aff Frederichsborrig den 27 Decemb: Anno 1630.

Christian.

388.

[Til Cantsleren.] (A.)*)

Om en af Kirstine Munk afgiven Belientelse; Hofpræsten og en anden Præst skal gaae til hende, og en Student personlig fremstilles for hende, m. m.

Hinderß bekendelse haffuer ieg siet, huorpaa ieg dog tilforne icke haffuer thuifflit, eptherdi hun er obstinat: menß best syniß att befhale hoffpredikanten med en aff dii andre her y bien hiinder att besoge, saaoch att den Studenter nogit skarff bliffuer tiltalit, och siiden hanß person hiinder vyst, pated maaskee hun aff hans neruerelse kunde Altereriß.

---

10) Ved denne kan neppe menes nogen anden, end Frantz Ulfeldt til Orebygaard, (f. 30. Dec. 1601) en Broder til Corfitz Ulfeldt, som efter Freden til Lybek var gaaet i Keiserens Tieneste, og døde som General-Felt-Vagtmester og Oberst d. 14. Nov. 1636 i Hessen. (Hoffmann. II. S. 229. 240.)

*) Nr. 388, 389 og 390, alle tre udaterede og uden Underskrift, have Paategning af A. 1630 med en nyere (maaskee Grams) Haand. Om Nr. 390 ikke er fra et tidligere Aar, kunde synes tvivlsomt, dersom ikke Brevet var til de samme to Geistlige, som Nr. 389 er tilskrevet.

y morgen skall Raadid med Prindtzen och Børnen søge Slodtz-kircken, huor Hofpredikanten skall gøre tyeniste. Jeg achter att gaa y holmenß kyrcke.

389.

M. Morten Och M. Christen *) till hande.

Om Kirstine Munk, som alteles ikke maa tilstedes at giøre nogen egenmægtig Anordning, hendes Sager vedkommende; og hvis Yttringer om at ville forlade Landet skal ansees som en daarlig Trudsel.

Hun maa slet inted vnderstaa sig at gørre nogen ordinandtz udi nogen maade, som ieg fornemmer at hun haffuer nylligens begindt; menß ickun nisseligen troe, at ieg nocksom sielffuer kan forrette huissom er (at) commandere.

Hun haffuer ochsaa nilligen ladid sig fornemme, at om hun icke kunde faa altiing tillrette igen, daa uille hun draage derfraa; Menß hun skall waare sig for, att ieg ued nock huorlediß man skall tractere gaalne folck, saatt dy nock skall bliffue huor man wiill haffue dem.

390.

M. Morten och M. Christen till hande.

Kirstine Munk vedkommende; om Poster, som gaae imellem hende og Rhingreven.

Inter alia skall taliß om dy mange Poster der gaar ymellom hiinder og Riingreffuen, som hiinder inted anstaar, huoraff stackid siden En er kommen derfraa, huilcken om den icke Nu er heroppe paa Slot-tid, daa er hand uyst deerhen ygen.

---

*) Hofpræsten Dr. Christen Jensen, (f. i Kiøbenhavn 1596) en vel studeret Theolog, der efterat have været Rector i Odense, Professor ved Gymnasiet, og fra 1624 Sognepræst i Veile, den 21. Jan. 1627 af Christian IV. blev beskikket til Hofpræst, (Bestallingen blev dog først udstedt i Stade, den 4de Mai) med 300 Rdlr. Specier i aarlig Løn, 16 Rdlr. maanedlig i Kostpenge, to Hofklædninger om Aaret, 30 Daler til Husleie, og 240 Daler Courant om Aaret til to Vognheste. (Zwergs siæll. Clerefie. I. 558—60.) Han blev vel 1629 i Casp. Bartholins Sted Prof. Theol. ved Universitetet; men allerede den 10. Januar 1630 maatte han, efter Kongens Ønske og Villie, med Løfte om et Præbende i Trondhiems Capitel, træde tilbage i sit Embede som Hofpræst, og blev i dette til sin tidlige Død, den 5. Jan. 1635.

391.

[Udkast til et Svar til General-Staterne, angaaende Mæglingen i den hamborgske Strid.] (A.)*)

Resolution auff der Stathen gesanthen anbringen.

1. Daß ich mich, der herren Stathen ahnebiithen halber, bedancken thu, Seen auch gerne daß dii tractation fiihr dii handt genommen, wenn dii Restitutio oblatarum erst gesgeen.
2. Dii hollendiske Skiiffe oder ihre giither seindt Nihmahll auff der Elbe auffgehalthen oder verhinderdt worden; Seen derohalben nit waß daruber kan geklaaged werden.

392.

Ein schreiben ahn Wogen Wogensen.*) [A.]

Daß man berichted wiirdt daß er vndt seiine officirer geldt nehmen, vndt dii wahren durchpassiren lassen, welches Er einstellen soll, Oder ich werde ander mittell ahn dii handt nehmen solches zu Enderen.

393.

friderich giinther zu handen. [A.]

Om Hamborgernes paaberaabte Privilegier paa Elben, og Betingelsen, hvorunder de have faaet samme; men som de ei have overholdt. Ligesaa litt er det overholdt (f. Ex. af Tilly) at ingen Fæstning maatte anlægges ved Elben.

Memoriall.

Der hamburger priuilegium ziilet dahiin, daß sii dii freiie commertien befodern sollen vndt dii freiibeutherß von der Elbe zu halthen, wordurch der keysser mich vndt anderen an der Elbe wohnende herren dasselbe abgesnitten, weiil dii distinction nit daabeii; Allein waß fuhr exorbitantien von Engelsken vndt hollenderen offt fohrgelauffen, daß ist Jedermann wiissendt, wohrkegen sii nit daß geringeste gethan.

---

*) Synes at kunne være skrevet i Septbr. eller senere paa Aaret 1630; hvilket Aarstal er tegnet paa Brevet.

*) Han var Skibs-Capitain i Kongens Tieneste, og nævnes (tilligemed Jens Vognsen — maaskee hans Broder) hos Slange, og i Gardes Efterr. om den D. Somagt. I. 96.

Daß keine festung auff der Elbe soll gebawet werden, ist auch in keiine obseruantiæ gekommen, dan generall tilli noch freiiburg fortificiret.

Sende miihr daß privilegium versiigeldt zu.

394.

friiderich günter zu handen. [A.]

Breve skulle skrives til Wallenstein angaaende Kongens Søns (Hertug Ulrichs) forestaaende Reise til Tydskland, og til Pappenheim. Brevene til Keiseren skulle tilstilles Oynhaussen.

Schreiben so gemacht werden sollen.

Ahn den wallenstein daß ich auff ahnhalthung meiineß Sohnß ihm erleubet habe, sich in etwaß Ihn theudtzlandt zu ersehen: begere derohalben daß er ihm ihn allen muglichen sachen wolthe befodderlich sein.

Ahn den von Pappenheim ein briiff mit complimenten; darneben der v: hamburch begangene exes.

Dii schreiben ahm keysser sollen Ohnhaussen zugestellet werden, der sii wiirdt weiither zu addressiren wissen.

395.

[Til Fr. Günther.] (A.)*)

Udkast til et Svar til Generalstaterne, om Grundene, hvorfor Kongen ikke kan gaae ind paa deres Forslag angaaende Vilkaarene for et Forliig med Hambergerne.

Daß ich mich zu der herren generall Stathen fohrslag in der ham: Sache nit versteen kan, Ist diisse wrsache:

Daß der keiisserlicher commissarius, welcher von den ham: selbst auffgebethen, ihren wnfug gesehen vndt sich verlauthen lassen, dii: v: ham: musten ante omnia restituiren. Quod adhuc non factum est. Ob dii v: ham: sich woll inbilden mugen, sii haben Restituirit wii sii mihr dii kaale skiiffe wiiderum heer gaben[1]), So weiiß Ein

*) Med Paategning af Aaret 1630; og hører formodentligen til Slutningen i dette Aar.

[1]) Man maa heraf slutte, at denne Restitution af Hambergerne er skeet efter den 25. Sept., da Fyrprins fik sit Svar i Rendsborg. Dette Udkast synes derfor snarere at besvare et sildigere meddeelt Andragende af den hollandske Resident i A. 1630, end at vedkomme de ovenfor berettede Mæglinger i Aaret 1631.

ieder verständiger woll waß daß Vocabulum Restitutio in sich hatt super fractam Pacem publicam.

Solthe Ich nun durch der herren Stathen vnderhandlung verliiren, waß Ich mit dem Schnerdte gewunnen habe, das kan Ich nit fuhr godt vndt der liiben posteritet nit verandtworthen.

Dii herren Stathen haben sich allezeit vernemmen lassen, Sii Sucheten beii der tractation meine Reputation zu Erhalthen, welche auff dii weiisse Ehr miinder, dan mehr werden wolthe.

Eß wiirdt mihr wehnich fortheiil am keyserlichem hoffue machen, daß ich dii herren Stathen zu den tractaten verstatted, aldii weiil diisselbe nihmand dan dem keysser competiret, Ex quo capite ich mich in diiselbe nit weiiter vertiiffen werde.

Anmærkning til Nr. 935.

Om Underhandlingen med Holland i Aarene 1630 og 1631.

Kongen havde i Foraaret 1630 sendt Axel Arnfeldt til Haag (s. Nr. 343), som den 2. Mai, og senere den 22de, havde Audients hos Generalstaterne, for at forklare Anledningen til Striden. (Aitzema. III. a. p. 118.) Den 30. Mai indløb imidlertid Klage over, at de kongelige Officerer ved Glückstadt havde anholdt over 50 hollandske og frislandske Skibe, paa deres Fart til Hamborg, og affordret dem Told: foruden andre Besværinger over Uregelmæssigheder ved Sundtolden, hvilket alt Arnfeldt søgte at jævne. (sammest. p. 119.) Da Hamborgerne siden i Jul. Maaned havde sendt P. van Campe til Holland for at klage deres Nød for Generalstaterne, blev det af disse overdraget Foppius v. Aitzema, der opholdt sig i Hamborg, at anvende alt muligt for at mægle i denne Strid. Denne begav sig ufortøvet til Kiøbenhavn; men Christian IV. var allerede gaaet under Seil med Flaaden. Foppius henvendte sig da til Rigsraaderne og „fandt ogsaa disse meget opbragte mod Hamborgerne over Opbringelsen af de kongelige Skibe." Efter de passerede Fiendtligheder paa Elben, begav Foppius sig til Kongen i Rendsborg, og modtog der den 25de Septbr. skriftligt Svar paa sit Andragende. Kongen var villig til at modtage Staternes Tilbud om Mægling; men ikke paa anden Basis, end at Hamborgerne først udleverede Skibene og det røvede Gods; Hollænderne vilde Kongen imidlertid tilstede fri Fart frem og tilbage paa Elben. Foppius udrettede derimod intet med de Besværinger, han efter sin Regierings Befaling fremførte over de Voldsomheder, der i Sommerens Løb vare begaaede i Sundet mod hollandske Skibe og Skibsførere, da man der havde anholdt Skibe for at presse saadanne Styrmænd, som maatte være vel bekiendte med Elbseiladsen, til Kongens Flaade; hvilket virkelig var iværksat med 10 Styrmænd, som imod deres Villie bleve

tagne og satte ombord paa de kongelige Skibe, „sonder consideratie, of se op de Elve bedreven waren ofte niet.“ (Aitzema, l. c. pag. 204—206.) Man finder dog ikke, at der fra hollandsk Side er skeet noget videre alvorligt Skridt i den sidstnævnte Anledning. — Derimod opgaves ikke Mæglingen i den hamborgske Strid, som endnu ikke var bilagt et heelt Aar derefter; tværtimod besluttede Generalstaterne (efterat have ladet om Sommeren 1631 ved Aitzema underhaanden fornemme, om en Fredsmægling fra hollandsk Side vilde være Kongen behagelig) at affende en Ambassade af tre Herrer til Holsten. (Deres udførlige Instruction i 54 Punkter er dat. den 4. Aug. 1631, med et Tillæg af 19de Aug.) Den 1ste Septbr. afseilede disse Gesandter fra Delfziel og landede den 11te Sept. i Glückstadt, hvor Kongen da opholdt sig, og hvor de modtoges med megen Æresbeviisning. (Gouverneuren Pentz og Hofraad Wartensleben aflagde Besøg hos dem om Eftermiddagen, og fra Kongen sendtes dem en fed Oxe, 10 Faar og 2 Oxehoveder Viin.) Den 15de Sept. modtoges Gesandterne i høitidelig Audients; anden Gang den 19de, og efterat have indgivet to Noter og modtaget Kongens Svar, reiste de d. 29de Sept. til Hamborg. Efter nogen Vanskelighed gav Kongen omsider Wulf Buchwaldt, Ch. Pentz og Dr. Schonbach den 21. Oct. sit Creditiv til Underhandlinger i Hamborg med Hollænderne, hvilke dog først begyndte den 17de Novbr. og varede til Aarets Ende, uden at føre til nogen Fredsslutning. Ambassadeurerne reiste først fra Hamborg d. 28. Jan. 1632. (Aitzema. III. Deel a. pag. 466. 522.) Imidlertid havde Christian IV. paa samme Tid (i Sept. 1631) sendt R. Admiralen Cl. Daa, ledsaget af Secr. F. Günther, i en Ambassade til Haag, hvor Gesandten optraadte med megen Pragt, med et Følge af mange Adelsmænd, og 6 kongelige Drabanter, „hvilket man her endnu aldrig havde seet hos nogen Ambassadeur.“ Den hollandske „Greffier“ Musch meente, at Kongen vilde vise, „dat hy noch al syn ghelt teghens den Keyser niet veroorlocht heft.“ (Aitzema. l. c. p. 535.) I øvrigt berørtes ved den Leilighed de hamborgske Stridigheder aldeles ikke, hverken ved Audientsen eller i de vexlede Noter; og Ambassaden gik mere ud paa at give Generalstaterne et Slags offentlig Æresbeviisning, og giengielde det til Christian IV. sendte Gesandtskab, end paa at indlede nogen vigtig Underhandling. De danske Sendebud forlode Haag d. 29de Sept. 1631, og begave sig derfra til Provindsen Utrecht, for at complimentere „Kongen og Dronningen af Böhmen.“ Inden de forlode Holland, modtog Claus Daa en Guldkiæde til 1800 Gylden, og Fr. Günther en lignende til 500 Gylden, „waer mede beyde weder sijn vertrocken naer Dennemarcken.“ (efter d. 4. Oct. 1631.) Günther kom vel 1632 i Jul. paa ny til Holland, hvor han blev til October og reiste hiem med en Guldkiæde paa 600 Gylden og et nyt Forslag til Fredsvilkaar med Hamborgerne; men Sagerne bleve endnu i lang Tid derefter staaende paa samme Fod. (Aitzema. III. b. pag. 150.)

Tillæg til Nr. 349. S. 410.

Hvormeget Cronborg Slots Restauration efter Branden laae Christian IV. paa Hiertet, seer man af flere hans Breve. Den af Raadet 1630 foreslaaede Omsorg, indtil videre at dække Taget med Spær og Tagstene, (S. 410) var endnu et Aar derefter ikke sat i Værk. Formodentlig har Kongen været imod dette, fordi han har meent, det kunde være til Hinder for Slottets fuldkomnere Istandsættelse, og at naar denne blev foretaget, var den første Udgift unyttig. 1631 vilde han forsøge, om Claus Daa i Særdeleshed kunde vindes for Kongens Ønske, at faae Slotsbygningen foretaget ved Hielp af en Toldforhøielse, hvorom det følgende, efter Originalen aftrykte Kongebrev oplyser os.

Christian den Fierde, o. s. v. Wor synderlig gunst tilforn, wiider, Att efftersom Cronnborgs reparation med første att foretagis er Aff mange Aarsager Nødig, Och vj derhoß befinde, Att io lenger Bygningen saaledis borttstaar, Io besuerliger den will were At føre till rette igien, Och selff doch iche wiide middell Huorwed den kunde repareris for adtschillige wdgiffter, Som oß saa idelig paahenger, att Vj dermed besuerligenn wiide att wdkomme: Da haffue wj Naadigst betencht, intet bedre middel att werre, End att den ved toldens paalegh bliffuer forferdigett; till huilcken Ende vj och haffuer befallet att schulle Thalliß med den Hollendsche Commissario her vdi Sundet, som det och iche haffuer improberit: Begiere for den schyld Naadigst ederß betenckende herudinden med Neruerende bud wdj worriß Cantzellie att indschickis, om iche Raadsombt tolden till dobbelt Att forhøye, paa nogle faa Aarß tid, samme bygning dermed att fuldferdige. Dermed scheer Vor Vilge, Befallendis eder Gud. Schreffuit paa Vortt Slott Frederiksborgh den 10. Aprilis Anno 1631. Under Vort Zignett.

Christian.

Oß Elskel. Erlig och welbiurdig Claus Daa til Raffnstrup, wor Mand, Raad, Rigens Admirall, och Embitzmand paa wort Slot Draxholmb.

[Claus Daa har ikke før den 18de Jun. 1631 afgivet sin Erklæring paa Kongens „Missive." Han henholder sig til Rigsraadets i „Jul. 1630" til Kongen indgivne Betænkning: at det, efter Rigernes forarmede Tilstand, ikke var raadeligt at foretage andet, end tække Husene med Spær og Tagsteen, m. m. og mener, at det maatte „blive ved samme Resolution", og at en saadan Reparation vel kan skee af Rigets sædvanlige Indkomst, uden „i denne trouble Tid Commercien at gravere." Saameget mere, som Rigerne „formedelst Dyrtid og Misvært endnu intet have tiltaget." At imidlertid en Forhøielse af Sundtolden til Kronborgs Istandsættelse virkelig er skeet, sees af en sildigere Skrivelse af Christian IV.]

1631.

396.

[Til Rigsraadet.]

Kongen forlanger Raadets Betænkning om Forters og Skandsers Anlæg til Jyllands Forsvar, hvorom han videre skriftlig har givet Rigens Marsk sin Mening tilkiende.

At wy Riigenß Raad paa denne tiid til oß haffuer ladid kalle, Er Aarsagen yblandt andiid denne: At wy for dette konnigrigiß forseckering Skyld, Erachter Radeligt at uerre, at legge nogle forter och skandtzer, Huorued Jutland kunde uerre forseckeriid for yndfall pa den syde imod tyssland*). Och Eptherdi wy norriß mening derom Riigenß Maarß Schrifftlich haffuer ladid forsta, Saa skall Riigenß Raad den ygenomse Och oß derriß beteuckende derom lade forstaa, Sasom dy ded for oß, derriß federneland, Och Posteriteten achter at forsuare.

Københaffuen den 5 Janu: Año 1631.

Christian.

397.

[Til Rigsraadet.]

Kongen forlanger atter Raadets Betænkning om et Forbund med Generalstaterne, for at beskytte den frie Handel i Østersøen, da Alliancen imellem Hollænderne og Sverrige er udløben.

Eptherdi den Allianse ymellom kon: y Suerrig och dy Generall Stater numehr haffuer ende[1]), och kon: y Suer: hoiieligen sig

*) Raadet er enig i „at nogle gode Fæstninger hoiligen fornødne ere, og jo nærmere man kunde fortificere ved den tydske Grændse, jo bedre; dog at saadant skeer paa den slesvigske Grund ved Østersoen;“ hvor en saa beqvem Havn findes, at Fæstningen kan undsættes til Vands, og Indløbet holdes frit; og, „at samme Fæstning, saavidt Riget derpaa anvender, ganske eller pro quota ved Riget forbliver, og altid i K. Maj. og Kronens Gevalt.“ Der foreslaaes at foretage Befæstningen saaledes, at man ikke giorde Voldene tykkere, eller Gravene dybere, end at Arbeidet paa et Fierdingaar eller Halvaar kunde sluttes; og Værkerne derefter Aar for Aar udvides og forstærkes, ved de dertil bestemte Penge. Videre ansees det for „ikke uraadeligt, noget bedre tilbage ved Vestersoen efterhaanden at lade anlægge nogle Fæstninger,“ og saaledes forøge den Modstand, en Fiende kunde møde i Landet.

[1]) En imellem Sverrige og Generalstaterne bestaaende Alliance var allerede udløben den 25de April 1629; og var siden endnu ikke fornyet (*Aitzema*, Saken van Staet, &c. III. a. p. 211.) Gustav Adolf lod da sin Ambassadeur Camerarius

bemoiier, den at bringe pa fode igen, paded ha: fer: hoc rerum statu kan gorre Sig ganske Meiister aff Østersoen [2]), disse konnigriger til merckelig præiudice och total Ruin y lengden.

Huorfor oß raadeligdt Siinis, kon: y Suer: inlent udi tyde at contraminere Och med dy Stater General gorre Allianse, Saauidt den frii handel och nandel udi Øster- och Nordtsoen angaar, Epther di man fornemmer forbenente Stater dertil at Inclinere; Huilckid Riigens Raad fliiteligen Skal offuerueiie och betencke, Sasom ded udi sig selffuer udkreffuer, Och dy ded for gud y himmelen, for oß, derriß federneland och posteriteten uil forsuaare Och nerre bekend, Och oß derris meening derom laade forstaa [3]).

køben: den 7 Januarij Ano 1631.

Christian.

---

i Jul. Maaned 1630 foredrage for Generalstaterne Sagernes Stilling i Tydskland, og hvad Kongen havde foretaget sig for at beskytte den borgerlige Frihed og Religionen, ligesom Handelsfriheden i Østersøen. Camerarius overgav sin skriftlige Note herom den 26de Juli, men Modtagelsen, som den fandt, var i Begyndelsen noget kold; thi Prov. Holland især var „op Sweden ongeduldich om de groote Tollen die voor Dantzick wierden gehewen.“ Senere holdtes flere Conferentser herom imellem Camerarius og 8 hollandske Commissarer; og man henstillede det til ham, om Sverrige vilde fornye Alliancen paa samme Fod som Kongen af Danmark. Der blev dog intet afsluttet; men Provindserne „fandt siden bedre deres Regning ved“, til Fortsættelsen af den tydske Krig, at tilstaae G. Adolph Subsidier; saaledes i Mai 1631 en Sum af 150,000 Gylden, at betale i 3 Terminer m. m. (*Aitzema*. l. c. pag. 211. 461. 465.)

2) Camerarius havde derimod den 26de Jul. 1630, ytiret om sin Herre, med Hensyn paa Østersøen: „Cum vero non ullius privatæ utilitatis, sed tantum afflictæ Reipubl. causa, inprimis vero ut *mari Baltico*, (cuius dominio Hispano-Austriaci *in vestram potissimum perniciem* inhiant) in priori statum vindicato, commerciorum usus reflorescat, tantum onus in se susceperit.“ &c. Aitzema. l. c. p. 210.)

3) I en Erklæring af 16. Mai henholder R. Raadet sig til den foregaaende, og gientager, at det ingenlunde kan være raadeligt under Tidens daværende Tilstand, at indlade sig i „nogen particular Forhandling med Staterne, hvorved Kongen af Sverrige, som nu befinder sig i Marken med en stor Magt, kunde offenderes.“ Af Holland kunde man ikke vente sig nogen væsentlig Hielp, dersom Krig paakom med Sverrige; og begyndte man at hindre Kongen af Sverrige den Told han tager i Østersøen, da vilde man derved betage ham Midlerne til at føre Krigen i Tydskland, og saameget snarere bringe ham til at angribe Danmark. — Man kunde imidlertid lade sig forstaae mod Hollænderne, at Hs. Maj. var inclineret til nærmere Forening med Staterne, dog ikke videre „end til at renovere det gamle burgundiske

398.

[Til Rigsraadet.] (A.)

Kongen forestiller Nødvendigheden af at sørge bedre end hidtil for de udskrevne Søfolk med Besolding og Bolig; da Besværligheden med at bringe Søfolk tilveie stiger, og Norge ved Kysterne næsten er øde ved den aarlige Udskrivning.

Ded er Riigenß Raad bekendt Med huad besuerligheds Man bringer Soefolckid til ueie, Naar floden skal vdriistis, Och at ded konnigrige Norrie ued Sokanten fast ganske er Ode formedelst den wdskriiffning, som aarligenß skeer. Huorfor der uyl tenckiß paa middel, at man kan accomodere Soefolckid bedre med Besoldingen och losso-menter, Saat dii ud aff andre inted graueris, Som nu skeer*).

København: den 7. Janu. Anno 1.6.3.1.

Christian.

Forbund," hvorved hverken Kongen af Sverrige eller nogen Anden kunde offenderes. At indlade sig i andre Underhandlinger med Holland, om det end ikke kom til Forbund, vilde optages lige ilde af G. Adolf, og ikke hielpe det mindste til "at forsikkre dominium maris balthici." m. m.

*) Raadet, der i sin Erklæring (af 16de Januar) formener at "Skibsfolkenes Udskrivning skeer til Undersaatternes store Ruin og med Landets store Bekostning", uagtet „den største Deel, som udskrives ere udygtige og ubeqvemme K. M. Flaade med at beskytte", holder det for gavnligere, reent at afskaffe Søfolkets Udskrivning, og i dets Sted bruge hyret Mandskab. Lehnsmændene skulde da foreslaae Kgl. Maj. og Kronens Tienere paa de Steder, hvor Udskrivning pleier at skee og hvor de have Seilads og Fiskeri, om de ville være forskaanede for Baadsmænds Udskrivning, baade i Freds- og Feidetid", imod en aarlig Afgift, af hver heel Gaard $\frac{1}{2}$ Rdlr., af hver Halvgaard 1 Ort; "seilendes Karle" 1 Rdlr.; Tienestedrenge ved Søkanten, som tiene for fuld Løn $\frac{1}{2}$ Rdlr. Hvor Almuen ikke vil indgaae dette, skulde Udskrivningen vedblive. Med Kiøbstæderne i Danmark og Norge skulde handles om at give $\frac{1}{8}$ Deel af deres ordinaire enkelte Skat aarlig, foruden Afgiften af Tienestekarle, o. s. v. Med Hensyn til Almuen i Norge kunde det blive ved den Accord, som allerede er giort med de Fleste, om Befrielse for Baadsmænds Udskrivning. Desuden skulde de norske Stæder, som hidtil have været forskaanede for "Vorgeleiepenge", erlægge denne Afgift for et vist Antal Personer med 9 Skill. paa hver, fra 1. Novbr. til Paaskeaften. (Antallet er saaledes ansat: Bergen 100 Mand; Trondhiem 40; Stavanger 14; Skeen 12; Tønsberg 15; Christiania 20; Frederiksstad 10; Uddevalle 6; Marstrand 20; Kongelf 6.) De paa saadan Maade indkomne Penge skulde allene anvendes til Baadsmænds Besolding. — For at skaffe Kongens Skibsfolk Vaaninger, foreslaaer Raadet, at der skulde „bygges Huse og Boliger til dem paa et beqvemt Sted nær ved Holmen"; og hertil paalægges en Afgift paa hvert Fartøi i begge Riger, $\frac{1}{2}$ Ort aarlig af hver Læst; ligeledes paa fremmede Skibe, som her losse eller lade, $\frac{1}{2}$ Ort af hver Læst. m. m.

399.

[Til Rigsraadet.] (A.)

Forordninger, som udgaae, holdes ikke; „men henlægges, naar de ere læste", og Befalinger efterkommes ikke. Herimod maa skaffes Midler.

At Mandaterne ynted holliß, menß leggiß hen, Naar dy erre lest, ded er huer man bekendt. At Befahlingerne ynted Eptherkommiß, ded erfahrer man dageligens; Huorfor der uil tenckis paa middel, at Sliigdt kan remedieris*).

koben: den 7. Janu: Año 1.6.3.1.

Christian.

400.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Et Svar skal gives paa en keiserlig Skrivelse. Hamborgerne maa ikke vente, at Kongen lader sig paatvinge en mæglende Commission af Keiseren, forend restitutio ablati er skeet.

Daß keiisserliche Schreiben ahn mihr, wiiauch deß sollicitanten schreiben ahn hendrich Randtzou, habe Ich durchgelessen, vndt befunden

*) R. Raadet besvarer ogsaa denne Kongens Erindring i Erklæringen af 16. Jan. Nr. 9. Raadet mener „at particulare privilegier, som tidt imod mandaterne „forhverves, stor Anledning giver, at lidet holdes; men at de (Man„dater) maatte revideres, som udi Brug blive skulle, og siden nogen dertil i „hvertStift fuldmyndig giores, som dermed inspection kunde have, naar Lehns„mændene det forsomte." (Denne Erklæring indeholder Svar paa endeel andre Punkter, som ikke forefindes i de 3 foregaaende Skrivelser fra Kongen. Saaledes tilsidst Nr. 12: „Rigens raadtz betenckende er att om de toppede Luer och letferdig klededracht schulle med de Hoylerde delibereris, huad Deriß betenckende er, at mand der wdi kunde anordne; efflerdi gud y Himmelen sin ferdeliß mißhagh wid vnderlige fodtzeler och adschillige tegn saa tit lader giffue tilkende." Om en ny Madskat, som Kongen havde forlangt, erklæres, (Nr. 3) „at det vil være umueligt, af eet Aars Grode at kunne bekomme to Madskatter, om man ogsaa vilde udskrive dem; da den sidste Madskat, som var udskreven til Juul (1630) endnu ikke er indkommen; og der, ved den store Misvæxt og usædvanlige Dyrtid, befindes saa stor Armod blandt Folk, at Mange ikke kunne udrede deres ordinaire Landgilde, og mange allerede selv betle deres Brod, end sige de skulde have at give af." — Under Nr. 5: at „eftersom Adelen har begieret at give Mad til deres Begravelser", saa kunde det vel bevilges; dog med Forbud: 1., „Ingen banquet eller confect at bruge, enten for Liget bæres til Kirken, eller efter Maaltidet." 2., „At al unodig Drik og Fylderi afskaffes, som undertiden finder Sted, naar der vaages over Liget." 3., „At ogsaa de store Brudesenge, som med unodig Bekostning, mere til Pragt, end til Brug ere optænkte, forbydes og afskaffes."

daß dem keysserlichem schreiiben woll zu beandtworthen Ist, Als sollestu auff eiine andtwordt auff Selbiigeß schreiben bedacht sein, So du mihr zeiigen kanst wan godt wiil, daß Ich Nach kopen: kommen werde.

Dii hamburger dörffuen sich nit Indbilden, daß ich mich eiinige commission vom keys: lasse aufforiingen Ehe dii Restitutio ablati passiiret, welcheß auch nullo Jure gescheen kan, Sii mugen auch darzu aussbetteln wehm sii auch wollen.

Auff fridr: den 26 Janu: Año 1631.

Christian.

401.

Friiderich Gynther zu handen. [A.]

Churfyrsten af Saxen skal svares paa hans Melding angaaende et Møde, hvortil Kongen vilde have skikket sit Sendebud, dersom han i Tide havde erfaret det, m. m.

Auf des Chur: von Saxen schreiben sollestu andtwordt machen, dast daa man eß etwaß zeiitlicher hette erfahren, daß dii zusammenkunst hette sollen gehalten werden, so hette ich meine diiner auch dordthiin abfertigen wollen; Auff dass ander schreiben kan man ihm hinwiideruhm Eiin Neweß Jahr wunsken.

fride: den 28. Janu: Año 1631.

Christian.

402.

Friiderich giinther zu handen. [A.]

Kongen tilsender ham Keiserens Skrivelse, og bemærker: at da denne ikke var bemyndiget til at give Hambergerne det Privilegium, de havde erholdt, har det ikke meget at sige, at han nu igien har ophævet det; Keiseren har imod al Brug udnævnt to Commissairer, som ikke ere Rigsfyrster; Hamborgerne have ikke givet Kongen Majestætstitel, &c.

Ich wberskiicke diihr hiibei dass keysserliche schreiben so gestern hinthergebliiben, worbeii zu consideriren. 1. daß deß keyssers suspension der von ham: gegebene priuilegij nit viil auff sich hatt, weiil er nit bemechtiget ihnen solcheß zu geben. 2. daß dii zuehne commissarij keiine fiirsten deß Reix, wii allezeit gebrewlich; man hat auch nihmahl gehöret, daß durch commissiones Sachen konnen endtskeiiden werden, So eiineß herren hoheit vndt Regalien betreffen; hiibeii wiil der von ham: höffligkeit ahngezogen werden, daß dii Bernhoiiterß mihr I: K: W:(ürden) tituliren.

fridr: den 3 Febru: Año 1631.

Christian.

403.

Friderich günther zu handen. [A.]

Til Henrik Rantzau skal skrives angaaende Tømmer, som Hertugen af Gottorp har leveret Kongen af Kieler-Skov; til Pentz angaaende en Pengesum (hvori dog endnu mangler 15,000 Rdlr.), der skal udbetales i Glückstadt til Jacob Moritzen (?) og hvorfor et Halsbaand (formodentlig det engelske?) var sat i Pant m. m.

Ein Schreiben ahn hendrich Randtzou daß ehr ahnfohderung thun soll, daß daß holdtz, so der herdtzog mihr zugesagt, auß dem kyler waaldt fordtgebracht wiirdt nach fohrigem abſkeidt, Item Ein Schreiben ahn Penß, daß ehr Jacob Morſſen wiſſen laſſe, daß geldt zur glyckſtadt verhanden, So er haben Soll, vndt daß er den halſſbandt nach der glyckſtadt bringen ſoll. Vndt weiil von der fiillige Summa noch 15000 dl: mangelen, ſo erſtes tageß von den geldern So fraw heiilwich Randtzowen Eben mir erlegen muſſen, So ſoll auff ſohdane Summa meine obligation vernertiget werden, daß ihm Moridtz a tempore more (sic) dii renthe ſoll erleget werden, Wohrum Er mit ihm zu tractiren hatt. Fride: den 8 Febru: Año 1631.

404.

[Til Frid. Günther.] (A.)

Han skal i Hamburg hos Albert Dionysius udtage en Ring med Demanter, til en Værdi af 14 eller 1500 Rdlr.

Vnſer Secretarius Sol zu hamburch beii Alberto Dionysio, oder beii Eiinem anderem, So er ihm anleiitung auff geben wiirdt, Eiinen Demanthen riink auffnemmen, der fiirdtzehen oder fuffzehen hundert thaler werd iſt, Welchen riinck wiir kegen dii Zeitt, So vnſer Secretarius zuſagen wiirdt, binnen hamburch, wollen bezahlen laſſen. Actum friderichſſburgh den 18. Februarij Año 1.6.3.1.

Christian.

405.

Tollerne vdi helſingor tiill hande.

De skulle forstrække Caspar Fincke med 300 Rdlr., hvilke efterhaanden skulle afkortes i Betalingen for hans Arbeide.

Worriß Tollere vdi Helſſingor ſkall forſtrecke Caſſper fincke*)

---

*) Caspar Fincke havde d. 18. Jan. 1631 faaet Bestilling som Kleinsmed paa de kongel. Slotte og Lehn, Kiøbenhavn, Kronberg og Frederiksborg, med

med trehundrid daler, Som hannem Eptherhaanden skall affkortiß, Paa hueß arbeiid, som huoß hannem giordt bliffuer.

Hanß huſſbreffue skall tolleine taage till sig, Och dem huoß sig beholde indtil hand haffuer giordt saa megid arbeide ferdig, som dii tre hundrid rixdaler sig beløbe kan.

Aff frede, den 4 Aprilis Anno 1631.

Christian.

406.

[Til Frederik Urne.]

Forskiellige Anordninger om Arbeider og Indretninger paa Frederiksborg Slot, (hvor flere Sale og Værelser nævnes) og paa Slottets Ladegaarde; om Skolebygningen; om Slotspladsen, og Brønden i samme; om Fasaner, der ventes fra England og fra Greven af Oldenborg; om Byg-agre, der skulle luges, m. m.

Ordinants hvorefter Friderich Urne sig skal rette:

1. Han skall giore flittig anfordring hos Stadtholderen om hvis til Skolens Bygning*) behoves, saa og (hvad) til Cammerjunkernes Kammer at fli kan fornøden giøres.
2. Han skal ogsaa være derom, at Stadtholderen skaffer Steen til Platzen, saa og at Jørgen Bever dennem lægger.
3. Stadtholderen er befallet at betinge med en Brøndmeister, at lægge de Ror i Brønden paa Platzen, hvilket at det skeer skal Friderich Urne have acht paa, saa og at Steenhuggeren tilgavns opsætter den Steenpille, hvorpaa Billederne skall staae; Naar nogen Billede skal loftes eller flyttes, da skal han paa et rek lade hente nogle af Bøsseskytterne fra Cronborg, som det forrette kan.

---

100 Rdlr. aarlig Pension, og paa en Tiener en sædvanlig Hofklædning. (Han boede i Helsinger.) Den 3. Jan. 1649 fik han Bestillingen fornyet; og d. 14. Mai 1650 Brev paa, at hans Søn Morten Fincke maatte nyde Bestillingen efter Faderens Død. (Siæll. Reg. XXII. fol. 89. 339.)

*) Christian IV. havde ved Fundation af 29. Marts 1630 stiftet en Lærdomsskole, med en Skolemester og 2 Hørere i Hillerød, „her for Vort Slot Frederiksborg." (Dahl histor. Efterr. om Frederiksborg lærde Skole. 1. Hefte. S. 22 og V.) Han havde til denne Skole, foruden en Capital af 3000 Rdlr. skienket en Gaard i Hillerød; men denne er bleven bortsolgt for 100 Speciedaler, og kan ei engang have tient til Grundvold for en ny Skolebygning, som Christian IV. lod opføre 1631, (dette Aarstal med hans Ciffer og Vaaben fandtes over Porten) men som først blev færdig og Skolen indviet ved Mikkelsdag 1633. (Dahl, anf. St. S. 23.)

4. Friderich Urne skal tilholde Tømmermændene at de forfærdige det de fortinget haver udi Badstuen og Hønsegaarden.
5. Naar Willem Laquai kommer udaf Engelland, saa skall de Fasaner som han medfører sættes udi een af de Lukkelser, som overdragen er med strikker, og naar de fra Greven af Oldenborg ankommer, da skal de sættes i den anden Lukkelse; den som kommer med Kaninerne skal have sit Qvarteer der udi det Kammer paa Enden af Honßegaarden imod Slottet, som der er en Skorsteen udi. Udi hvilket Qvarteer der skal sættes et Sengested, som han og den, der kommer med Fasanerne, kan ligge udi.
6. Udaf Caninerne skal han ingen slippe, førend Gud vil ieg kommer hid igien.
7. Det Plankeværk, som lukker den Bakke næst ved den lille Ladegaard, skal understenes, saa at samme Caniner udi Fremtiden ikke kan komme derunder, hvortil Bønderne skal føre Steen, naar de haver tilsaaet. At grave under Plankeværket hvor Stenene skal sættes, saa og at sætte Stenene, det skal fortinges med een Graver.
8. Den Bro, som gaaer fra Urtehaugen til Smerlingdammen, skall med fire fiæle belægges, og fra Bunden op med fiælle beslaaes, saa at Fiskene intet der igiennem komme kan, uden igiennem tuende Hul som skal lades aaben, som to Ruser kan staae for.
9. Friderich Urne skal tilholde Ladegaardsfogden paa begge Ladegaarde, at de formedelst smaa Drenge og Piger lader luge Bygget, naar det er Spand lang opløben, de skal forrette sligt med bare Fødder, og have en Kurv paa Armen hvorudi de skal kaste Klinten.
10. Vinter Stuen skal lægges med soorte og hvide Stene, som paa Gangen ligger, og om de ikke ere nok, da skal der hentes flere ud af Haugen til Kiøbenhavn.
11. De Bielker, som ligger over Dørren udi Vinterstuen, der som man gaaer ud paa Gangen, skal borttages.
12. Gullet udi den blaae Stue skal omlægges, hvortil en Hollands Murmester skal bruges.
13. Gullet skal lægges lige udi Ridderstufuen, der som det er siunket, og skal samme Gulf begyndes at lægges fra Pillen, og intet fra Muren.

14. Trommetestolen udi Ridderstufun skal flyttes hen til den Side, som Kakkelovnen staaer.
15. For Ridderstufun skal giøres en Dørgericht med sin Tilbehør.

Frederiksborg den 12te April 1631.

Christian.

407.

[Til Frederik Urne.]

1. Du skalt giøre flittig Anholdning hos Stadtholderen om Platzen at lægge paa Friderichsborrig.
2. Den Gaard, den forrige Visiteur havde, skal enten sælges for sin Værd, eller og forhyres til visse Folk som vil give meest til Hyre*).
3. Hønseqvinden skal forskaffes ferske Æg, naar de andre haver leyet deres thid ud.
4. Lad Stadtholderen vide, om der er kommen nogle Kyllinger udaf Ovnen siden at ieg haver været derfra.

Vale Glyckstad den 1ste Maji Ao. 1631.

Christian.

408.

Menige Danmarckiß Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Eptherdi wy formedelst den Allerhøiistes Nadige hielp Numehr En Rom tiid haffuer forrestanden disse Riiger och Lande, Och wy ymidlertiid haffuer obseruerit Radeligdt at uerre, At naar Riigens Raad vdaff oß nogid Proponeris, at dii daa oß derpaa derriß betenckende En hver a part skrifftlig lader tilkomme, Vdi betrachting at sliigt Stor Riichtighed vdi al tilfall kan forarsage; Huorfor Riigens Raad herepther skall derriß Erklering paa worriß Proposition oß laade tillhandekomme Som forbemeldid Er[1]), Befalendiß Eder hermed den

*) Maaskee er her Tale om den Gaard i Hillerød, som Kongen 1630 havde skienket til den Skole, han vilde stifte, og som 1631 er bleven solgt til den forrige Eiers Søn Melchior Lennertsen, der var „Opvarter“ ved den Nye Dyrehave. (s. ovenfor S. 460. Anm.)

[1]) Ved denne Kongens mærkværdige Befaling har han (som vel er rimeligst) enten virkelig meent, eller Raadet har forstaaet den saaledes: at det herefter ingen, ved de fleste Stemmer afgiort, fælles Beslutning eller Betænkning over de kongelige Propositioner skulde afgive; men kun hvert enkelt Medlem til Kongen indsende sin særskilte Betænkning. Det var at forudsee,

gode Gud, forbliiffuendiß Eder sambdt och y Seer med all kongelige gunst och naade wel benagen.

Datum kobenhaffuen Slot den 18 Junij Año 1631.

Christian.

409.

[Til Rigsraadet.] (A.)

Om Anlægget af Fæstninger til Rigets Forsvar imod den tydske Grændse. Kongen har udseet en Plads ved Under-Eideren, og forlanger Raadets Erklæring angaaende Pengemidler, deels til at kiøbe det adelige Gods, paa hvis Grund Fæstningen skulde bygges, deels til at kunne strax begynde dens Bygning.

Epthersom wy for nogen tiid siden Riigenß Raad Nadigst haffuer Proponerit denne tiidtz farlige tilstand och hoiie fornodenhed at vdkreffue,

---

at en Fordring af Kongen, der paa en Maade reent vilde ophæve Rigsraadets Forfatning som en constitutionel Corporation, der i det mindste med Hensyn til Skattebevilling besad gamle afgiorte Rettigheder, vilde møde alvorlig Modstand. Raadet indgav allerede den 22de Jun. sin „underdanigste Erklæring (skreven med Just Høegs Haand) paa Kongl. Maj. skriftlige proposition, anlangendes hvorledes herefter voteres skulle“; hvori yttres, at man ikke kan „begribe, hvorledes enten Hs. Kongl. Majest. eller Fædernelandet kunde med saadan Maniere af resolution være tient.“ Grundene dertil fremsættes i 5 Punkter, hvori Hoved-Argumentet er: at om ogsaa Enhver i Raadet indgav sit Votum særskilt, saa skulde dog, efter gammel Vedtægt, af de fleste Stemmers Mening „den endelige Resolution colligeres;“ hvilket undertiden kunde blive vanskeligt og tvivlsomt, naar Vota ikke vare tydelige, „eller af circumstantiis og annexis tvivlagtig“ o. s. v. Man seer heraf, at Rigsraadet i det mindste vilde holde paa: at kun hvad de fleste Stemmer antog, maatte ansees for Raadets endelige Mening og Beslutning. Men tillige giores det (i 5te Punkt) gieldende: at det her, som andensteds, altid har været Brug, at ogsaa „de, som overstemmede ere per majora“ (Minoriteten) dog maa underskrive „og giore eet med de fleste“; hvilket, naar man skulde opfylde Kongens Forlangende, ikke vilde skee. Dette kunde da i vigtige Tilfælde, baade i Fred og Feidetid, have farlige Følger: „Eftersom Haandfæstningen, saavelsom Recessen, i mange Artikler tilholder: at hvis skee skal, med menige Danmarks Riges Raad Samtykke skulde skee.“ Hvorfor R. Raadet „begierer underdanigst“, at det „herefter, som tilforn, maa i sine deliberationibus enig og samlet blive om hvis som concluderes skulde; og dersom noget „saa vigtigt forefaldt, at Hs. Maj. om Enhvers Betænkende selv vilde vide, Vi „da os hos Hs. Kgl. Maj. selv maa forsamle, og i Hs. Majts. presenz baade „votere og concludere.“ Sagen ansaaes af den Vigtighed, at efterat denne Raadets almindelige Erklæring var indgivet, have 12 Rigsraader hver især opsat deres Grunde og Erklæringer imod Christian IV. Fordring (maaskee har Kongen selv forlangt dette;) nemlig Eph. Ulfelt og Just Høeg d. 1ste Jul.; Anders Bille, Jens Juul og Mogens Kaas d. 2den Jul.; J. Skeel og Chr. Th. Sehested den 3. Jul.; Alb. Skeel og Otto Skeel d. 4. Jul.; Claus Daa d. 5te Jul. og Chr. Friis den 7. Jul. Af Fr. Rantzau findes ingen Erklæring.

At Riigit mod dy tydtske grendtzer med nogle festninger bleff forseckerit, Och Riigenß Raad da sig vnderdanigst erklerede, at Jo nermehr man ymod den tydske grendtze siig kunde fortificere, Jo større seckerhed haffde Riigit sig deraff at foruente, Naar offuer- Och vnder-Eiideren haffdiß udi acht.

Sa haffuer uy siden den tiid Nadigst Aastederne besiiet, och dessen Leiilighed forfarit, den grund huorpa uy Nadigst erachte samme fortification bequemmeligst at kunde anleggiß, Nogle udaff Aadell udi uorre førstendomme at tilkomme. Huorfor Riigenß Raad skal betrachte først, huorlediß och ued huad middel samme Aadelgodtz oß och kronen kan tilforhandliiß, dernest ued huad middel festningerne nu strax kunde biggiß och forferdigis.*)

Saframdt nu Riigens Raad formener Radeligdt at uerre at med den fortification, som ued vnder-Eiideren Riigit til forseckering skal anleggis, nogid snardt skulle begindiß, da uille uy udi egen persohn paa uorriß reiisse henad glyckstad begiffue oß hen til den ordt, huor uy formener Pladtzen ligger som dertil bekuem Er, och den anuisse uorriß

*) Raadet indgav sin Erklæring d. 26. Jun. Det antager at Rendsborg, „efterdi det i Holsteen ligger, af de holstenske Stænder blev forfærdiget; og at derimod det beqvemmeligste Sted ved Kieler Fiord af Riget blev foretaget at fortificere.“ Til at udrede den store Kiøbesum for C. v. Ahlefeldts Gods, som skal beløbe noget over 100,000 Rdlr., seer Raadet ingen Udvei ved Skatter, i hvilken Anledning det sædvanlige gientages om Bøndernes slette Tilstand; og „af dem have de andre Stænder deres Indkomme.“ Man maa blive ved det forhen („i vores første Resolution“) angivne Middel, at Jorden ved Kielerfiord maatte afhandles C. v. Ahlefeldt ved Mageskifte. Vilde han derfor have Gods i Kongeriget, da var derved ingen Betænkning. Vilde Kongen derimod give ham Vederlag i Holsten eller Slesvig, „da forblev jo Indkomsten, saavel af det ene, som det andet Sted hos Hs. Maj., som deraf ingen Skade eller Afgang kunde have.“ Raadet indstiller derhos: dersom Stedet ved Kieler-Fiord „formedelst Kronens Gods blev C. v. Ahlefeldt afhandlet, at det da altid hos Kronen maatte forblive; men dersom Bygningen af Kronens Indkomst blev bekostet, samme Sted (Fæstningen) da i lige Maade forblev hos de efterfølgende Konger“ (saaledes ogsaa Fæstningens Vedligeholdelse.) I Anledning af Krigsfarer foreslaaer Raadet bl. a. at Adelen skulde anmodes om, „at de deres Fædreneland til Tieneste vilde for hver Hest, de ere taxerede for, selv udskrive to eller tre af deres Bønder, lade dem bevæbne og exercere, og dertil underholde Officerer“; dog at denne Styrke da kun skulde bruges naar Indfald skeete i Landet.

Ingenieur Axell Wurup*). Skulle och samme werck en tydlang anstaa, da seer uy ycke huortill man skulle samme Pladtz Stordt besee, eller nogen wmage derom gørre. Huorfor uy Nadigst Riigenß Raadtz betenckende derpa med ded første begerer, Och erre uy dennom Sambdt och Seehr med all kongelige gunst Nadigst beuogen Giiffuid paa worriß Slott kobenhaffuen den 22 Junij Año 1631.

Christian.

---

*) Axel Urop, til Beltebierg, Søn af Axel Urop og Helle Marsviin, f. paa Vagnegaard i Halland d. 13. Sept. 1601 kort efter Faderens Død. Moderen ægtede 1603 Jacob Beck til Gladsax, Befalingsmand paa Øsel, efter hvis Død Axel Urop 1621 reiste udenlands med sin Halvbroder Jochum Beck, og med en Hofmester Joach. Lebzelter. Efterat have opholdt sig en Tid ved Universitetet i Leyden, og siden ved den hollandske Armee i Nederlandene, hvor han især lagde sig efter Artillerie og Fortification, kom han 1623 til Brüssel, drog herfra først til England, siden til Paris, og blev i Frankrige til 1625, da han reiste til Italien. Her opholdt han sig til 1626, da han fra Neapel over Venedig begav sig hiem til Danmark. 1627 tog han Tieneste i den tydske Krig under Enevold Kruse, der havde et Regiment til Fods, og forestod Artilleriet. I Slaget ved Lutter blev Axel Urop fangen; men efter sin Udløsning af Christian IV. udnævnt til Capitain og kongelig Ingenieur. 1629 efter Freden gik han i hollandsk Tieneste; efter sin Hiemkomst forfremmede Kongen ham til Oberstlieutenant, betroede ham Opsyn over alle danske Fæstninger, og forlehnede ham 1634 med det til Christianspriis Fæstning henlagte Lehn. Ved Torstensens Indfald 1643 forsvarede han med 50 Mands Besætning den lille, endnu ikke ret fuldførte Fæstning paa det tapperste, og vilde ikke overgive den for den blev taget ved Storm fra den svageste Side mod Stranden. Under Stormen blev han selv giort til Fange paa Volden med de faa Overblevne af den lille Besætning; men efter Freden 1645 fik han atter Befaling over sin Fæstning, og blev Chef for 2 jydske Regimenter. 1647 satte Kongen ham over Christianopels Lehn, og over Kiøbenhavns Fortification, som han en Tid lang forestod. Frederik III., hvis Agtelse og Gunst han besad i lige Grad, som Christian den Fierdes, giorde ham ved sin Kroning til Ridder af Elefanten, og 1654 til Gouverneur og Lehnsmand i Kiøbenhavn, da Hoffet under den farlige Pest var flyttet til Flensborg. 1655 blev han Rigsraad, 1657 General-Gouverneur i Skaane, og fik Malmøhuus Lehn. Som commanderende General i Skaane, skiøndt med en ringe Krigsmagt, forsvarede han denne Provinds under hele Krigen med Indsigt og Tapperhed, indtil den efter den ulykkelige Fred 1658 maatte overgives til Carl Gustav, og Axel Urop fik Dalum Klosters Lehn. Under Beleiringen 1658—60 var Axel Urop hele Tiden i Kiøbenhavn, og vedblev i sine høie militaire Poster indtil han 1667 for tiltagende Svagelighed Skyld maatte søge sin Afsked tre Aar for sin Død, som indtarf d. 15. Marts 1670 i hans 69de Aar. (Univers. Program. 6. Apr. 1670. Liigpr. af Hofpræsten Hans Sørensen Leth. Kbh. 1672. Fol. S. 109—140.)

410.

Riigens Admirall till hande. [A.]

Om den begyndte Bygning af Boder til Søfolket, som Kongen paalægger Admiralen (Cl. Daa) at tage sig af i Rigsraadet, for at dette kunde skaffe Udvei til Penge, inden det skilles ad. Kongen vil selv ikke giøre Udlæg.

Eptherdi Jeg ynted kan See, at dy boer till Søefolckid med den yndkomst, som dertil deputerit Er, udi 60 Aar kan bliiffue ferdiig, Och dig Er beuyst huad macht dette Riige paa Søen liigger, Ochsaa huad dig deran Er gelegen, huad for folck du y dag eller y morgen med fechte skaldt, naar behoff gorriß, Saa skaldtu samme werck dig laade uerre angelegen, Paaded man till nogen richtighed dermed kan komme, forend Raadid skiilliß ad: Miig at forlegge (forstrække) penningen, Och siiden taage snack derfor, som nell før skeed Er, ded er ynted myn leiilighed. Vale Aff frede: den 27 Junij Año 1631.

Christian.

411.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

Om et Landgods, som er kiøbt (i Holsten) og hvad der skal bygges og videre foretages under Opsyn af Amtmanden Caspar v. Buchwaldt.

Verzeiichnuß wii Casper v: Buchwaldt eß mit dem guthe, so von den Steedygen Erben gekaufft ist, verhalten Soll.

1. Daß hauß So zu bawen angefangen Ist, Soll Er decken lassen vndt gantz fertich machen lassen, also daß korn vndt futther darrin kan, vndt von (vom) fiihe verzeehrett werden.
2. Dii Ecker vndt wiissen, So vnther der Bawren Ecker vndt wiisser zerstrewet liigen, Soll Er ausstausken, also daß der hoff seiine Ecker vndt wiissen fuhr sich allein habe.
3. Den gaarten vndt waß fohrhin mit plancken ist vermachet gewessen, daß soll er wiiderum ihn fohrigem stande bringen lassen.
4. Daß wohnhauß sol Er wiiderum auffbawen lassen, die abdeiilung desselbigen hausses soll hernacher angeordnet werden, wan daß hauß vnther dach ist.

Actum Glyckstadt, den 9 Julij Año 1631.

412.

Danmarckiiß Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Erklering paa dy Puncta Som Riigenß Raad Oß den 4 Julij Año 1631 proponerit haffuer:[1])

1. Naar alle forordninger Som vdgangen Er bliiffuer Reuiderit, corrigeret et in ordinem Redigeret, da bliiffuer denne vden thuiffuel nel ynted glemdt[2]), At Reassumere denne och forbyga alle dy andre, Som Reipub: kunde uerre Sa conditionabilia, ded syniß oß inted Raadeligdt at werre.

2. Naar uy for den Oxentold udi førstendommid heer vdi Riigid kan bliffue contenterit, da erre uy Nadigst tylfriidtz, at den som vdi førstendommid oppeberriß, ma affskaffis[3])

3.
4. Eptherdi Breffuen om kornenß Opgiiffuelsse, och om den beuilgede Enfachte (enkelte) Skaatt aldt Erre herfraa forsendt, saa haffuer dii thuende (Punkter) syn rychtighed.

5. At Stylle landfolckid vnder derriß offiserer[4]), ded erachter uy gaffnligdt at uerre, Naar yngen offuer dennom settiß vden dy som dette konnigrige til Ehre och tieneste werre kan, Och yngen formedelst wiild eller wenskab til nogen bestilling befodderit bliiffuer.

6. Huerman bør at aduariß til herredtztyng och landtztyng Publico Edicto, At om hand formener sig vdi forgangne feyde med wrett nogiid haffuer Myst, At hand daa ynden Aar och dag derom taaler, eller och at haffue skaaden for hiiemgeld.

---

[1]) De 11 Punkter, som Kongen i denne Skrivelse besvarer, indeholdes i et Indlæg fra Raadet, (med Overskrift: "Af Kongel. Maj. Vores allernaadigste Herre er Rigens Raad underdanigst begierendes") der synes at være indgivet af Raadet, uden nogen foregaaende Proposition eller Opfordring af Kongen.

[2]) Raadet begierer, at alle udgangne Forordninger om Oxenkiob maatte inddrages i een; og deri særdeles forbydes "den Landkiøb, som Kiobmændene paa Landsbyerne drive."

[3]) Efter Adelens Begiering havde Raadet forestillet "den store mærkelige Skade, Adelen tilføies af den store nye Told, som paa Oxen i Holsten er lagt; ansеendes, at Oxenhandelen er den eneste, som er Adelen forbeholden;" m. m.

[4]) Raadet havde andraget: "at Landfolket i Jylland, saavel til Hest, som til Fods, maatte sættes udi forrige Beredskab;" m. m.

7. Wdi denne punct [5]) erre uy Nadigst med Riigenß Raadtz mehning Eenß, ynted thuifflendiß, at sliigt Jo skall causere mynder for- uohr til herredagen

8. Vdi denne punct [6]) Erre uy vdi liigemade ganß Ehnig med Ri- genß Raadtz oppinion.

9. Naar den beginte fortification udi førstendommid er kommen til syn Perfection, da Eradte uy tylig nock at uerre at tale om fleere [7]), og formener uy, at om Nogen wyder contribution kunde vdgiffniß tiil Riigenß Secnritet, at den da Nytteliiger til Søe- folckeneß Accommodation kunde anuendis.

10. At dii penning, Som Niilß kraag tiil Armeiien vdgiiffuid haffuer, Skulle yndregniß udi den Summa, som oß vdaff Riigenß Raad loffuid Er, formener uy ynted at kunde skee, Eptherdi samme pen- ning lenge førend friidden Sluttid bleff, vdaff Riigenß Raad til kriigsfolckens vnderholding beuilgiid waar [8]). Huad Renten udaff den vdloffuede Summa belanger, daa Erre uy dermed Naadigst contant, Och naar uy dy lenssmendtz Naffn vdaff uorris Stadt- holder udi køben: erfharer, som med skattenß oppebørssel forsom- melig werrid haffuer, daa skall dy bliiffue affskaffid, saaat Riigenß Raad ued lou och rett Restandtziernе kan aff dennom laade foddre.

11. Dy husse och boeliger at laade opbigge, Epthersom dy begiindt Er, ded Er ganske wmueligdt [9]). Eptherdi uy altiid skall gørre

---

[5]) „At ingen skulle maa lonne (lønne?) nogen Deelsuinde til at forspilde en Anden sin Ret.“ o. s. v.

[6]) „At Ingen herefter til Landsting skal stevnes i egen Person, med mindre de til Hiemting ikke har vundet eller ville vinde, eller det er udi æererorige eller Livssager, eller Landsdommeren selv befinder det fornødent.“

[7]) Raadet androg paa, at der maatte handles med „Adelen, som boer omkring Aalborg, at de vilde hielpe ved deres Tienere til Aalborg at fortificere.“

[8]) Raadet havde oplyst, i Anledning af Overslag og Afregning paa hvad der var betalt paa „de udlovede 10 Tdr. Guld“: at Niels Krag, siden Freden blev sluttet, havde udbetalt til Kongens Krigsfolk 155,496½ Rdlr., og at desforuden i Hs. Maj. eget Kammer var leveret 395,612½ Rdlr., men formedelst nogle Lehnsmænds Forsommelse er endnu stor Restants af Skatter tilbage. m. m.

[9]) Raadet forestillede: at da ingen videre Paalæg, til at opføre Baadsmændenes Boder for kunne udfindes, maatte man efterhaanden lade bygge for de Penge, dertil aarlig ere deputerede. (s. ovenf. S. 466.)

forstrecfning paa aldt ded dertil Skall, wdenad ded som til samme bygning contribueres, maa til worriß yndkomst perpetueris.

Actum frede: den 28 Julij Año 1631.

Christian.

413.

Danmarckiß Riigiß Raad tiil hande. [A.]

Proposition

Huorpa Danmarckiß Riigiß Raad, Som Nu tiil Otthense kommer, vnderdanigst med første Leiilighed derriß betenckende oß Skall lade tilkomme.

Eptherdi Riigens Raad for nogen tiid siden for Raadsamdt Eraachtid haffuer, Dette konnigrige til forseckering, paa Osterkanten ded neste ymod tyßland muelighdt waar At fundere En fortification. Saa haffuer uy. oß for kordt tiid forleeden hen tiil leffuenß Aaue forføiied, Och derhuoß En Pladtz ned kylerförde liggendiß funden, Som bekuem er, Tiil dette Konnigrigiß securitet at kunde fortificeris. Och eptherdi Samme ordt Paa key v: Aanefeldtz godtz ligger; Och hand godtzid inted uyl skylle ad¹), ycke heller ded bordtskyfte, Menß samme godtz, Oß till vnderdanigste Ehre, nill affstaa for 170,000 dl. Och endog Summen er nell Stor²), Sa haffuer uy dog den angrendtzende faarlighed faast større befunden, End at man for sliggen Summa Sadan Riigenß forseckering Skulle sette baag dørren; Huorfor uy med forbenente key v: Aanefeldt haffuer begiindt at tractere, Och worriß Ingeniör Axell Wrup til Samme Pladtz sendt, Saadan fortification at sette y werck. Och eptherdi ded forslag, som vdaff Riigenß raad tiil Siiste herredag giordt Er, ynted kan klecke til att betaale Samme key v: Anefeldtz godtz, Saframdt worriß geld, som ingen om haffuer, Skall

---

¹) Det var de samlede Godser Knoop, Bülk, Seekamp og Holtenau med 10 Landsbyer, tilsammen 63 Plouge, som kiobtes af Cai v. Ahlefelt. (Danckwerth Landesbeschr. S. 155.)

²) Det er rimeligt at Kongen her kun mener, at Summen var vel stor for Rigets Pengemidler; umueligt er det dog ikke, at Cai v. Ahlefeldt har tænkt paa noget mere, end den „underdanigste Ære", at afstaae sit Gods til Fæstningens Anlæg.

til Omslag betaaliß: At dy daa tencker paa andre och bekuemmelige middel, Enten at et Vdskud vdaff Aadelen Och Stenderne bliiffuer forskreffuen, Som middell dertiil kunde betencke, Ellerochat En dobbeldt skaadt vdi steeden for den Enfachte, som beuilgiid er Paabydiß, huoraff den halffuepardt til samme godtziiß køb kunde anuendiß[3]). Saaframdt Nu yngen anden middell findiß kan, daa Erre vy Naadigst tilfriidtz, At førend Riigenß Welfaardt Skulle bliiffue Epther, at Ett eller thu

[3]) Det i Odense samlede Rigsraad afgav sin Erklæring den 4. Aug., og gientager, at det ikke seer Udvei til at bringe den forlangte store Sum tilveie, og naar man ikke ved noget Mageskifte kan tilforhandle sig det omskrevne Gods, veed Raadet ikke andet Middel, end „at Stænderne med det allerførste maatte forskrives, og dennem denne Tids Farlighed sættes for Øie“, m. m. Det maatte da forsikkres, „at Godset altid skulde forblive hos Kronen, og Indkomsten deraf anvendes til Guarnisonens Underholdning.“ Men dersom det, „som Stænderne godvilligen bevilgede, ikke kunde forslaae“, da frygter Raadet meget for, at om man endog vilde bortsælge „nogle af de ringeste af Kronens Lehn (som dog baade at kiøbe og at sælge var betænkeligt) saa skulde dog Ingen findes, som i denne farlige Tid enten kiøbe kunde, eller vilde.“ Der var da intet andet tilbage, end at slutte Kiøbet med Ahlefeldt paa Vilkaar, at det øvrige af Kiøbesummen efterhaanden afbetaltes. o. s. v. Vilde Stænderne, „som dog ei er at formode“ intet bevilge, „da var ikke uraadeligt, en dobbelt Skat at paabyde.“ — Endelig fornyes Erindringen om „Aalborgs høist nødige Fortification. — En ny Erklæring af Rigsraadet om denne Sag blev afgivet i Roskilde den 15de Novbr., hvori atter gientages Vigtigheden af, at Fæstningen altid blev forsikkret Kronen; hvilket beqvemmeligst kunde skee saaledes, at Stedet pantsattes til Kongen for de Penge, som af Riget udgives til dets Befæstning, „saa det ikke igien ved Skifte, eller anden alienation kunde frakomme, førend Kronen sine udlagte Penge med Renten blev godtgiort.“ Vilde Kongen tillige i sin Revers saaledes forhøie Pantesummen, „at det ikke lettelig stod til at løse“: da vilde dette være saa meget mere gavnligt og ærefuldt. Naar dette maatte behage Kongen, vilde Raadet, „engang for alle og uden videre Regnskab“ til Godsets Indkiøb anslaae: 1. de Penge, „som Stænderne nu udlovet haver“; i det ringeste 50,000 Rdlr. 2. „Den ottende Part af de to forgangne Aars Skatter, som med Restantz ogsaa beløbe sig til 50,000 Rdlr.“ 3. Hvad der bliver samlet af Stænderne i Norge, som antages at blive ved 30,000 Rdlr. De 24,000 Rdlr., som endnu fattes i den hele Kiøbesum af 164,000 Rdlr. vil kunne udredes af næste Aars Skatter. — Herefter synes det ikke rimeligt, hvad Niemann (Schl. Holst. Landeskunde, I. 608) formodentlig har taget efter Scheel (Krig. Skueplads. S. 397) „at Kongen lod Fæstningen bygge paa sin egen Bekostning, da Rigsraadet ikke vilde, at Landet skulde bekoste den.“ — Imidlertid er det afgiort, at da Frederik III. havde begaaet den Daarlighed, 1648 at lade Christianspriis demolere, solgte han de 4 Godser, „der ligesom Meiergaarde vare henlagte til Fæstningen“, til Oberstlieut. Fr. von Buchwaldt. (Danckwerth Landesbeschr. S. 156.)

aff vorriß ringiste Leehn dertiil Selgiiß, wansiiet att sliigdt dette kongrige ringe Respect huoß Naboerne wiil causere[4]). Valete Aff fredr: den 29 Julij Año 1631.

Christian.

414.

Hoffmeiisterinden, fru karren Sestedtß Instruction.*)

Med hinderß vnderholding, och hinderß folck, skall ded holliß ligesom ded med fru Anne lycke holliid Er udi alle made.

Eptherſom wy oß Elskeliige fru karren Seesteed[1]) for worriß Elskeliige kerre Børns hoffmeiistrinde antagiid och bestillid haffuer, Saa skall hun vdi samme syn betroede bestilling sig forholde

1 At gud y himmelen deraff kan haffue loff, priis och ehre, Wii deraff kan haffue contentament, och hun sielffuer deraff kan haffue et berommeligdt naffn och rychte huoß alle gaadt folck, saoch huoß oß kan haffue kongelige gunst och nade at foruente.

2 Hun skall syt* lyff och leffnid, inden och uden huß, Saledis anstille, At børnene vdaff hinder ingen forargelsse tager.

---

[4]) Denne Yttring viser bl. a. (uagtet Christian den Fierde upaatvivlelig, i de Tilfælde, hvor hans monarkiske Sind og Idee maatte vige for Rigsraadets sielden ret energiske Modstand, ikke giorde det med god Villie), hvor lidt den danske Adel i det Hele kunde tillægge Kongen politiske Grundsætninger, der vare ret fiendske mod Aristokratiet. Det er kun som det yderste Nodmiddel, at Kongen vil tye til den Udvei, at sælge et Par af Kronens ringeste Lehn; og han maatte dog bedst vide, at Adelen i Grunden maatte være ikke mindre interesseret for at bevare disse Kron-Eiendomme, end Kongen selv. Sagen i sig selv horte vist nok, naar Talen var om hele kongelige Lehn, paa den Tid og saa til Sieldenhederne; hvad Adelen i det 16de og 17de Aarhundrede havde kiobt eller byttet sig til af Kronens Gods i Danmark, bestod egentlig mest i Strogods og enkelte Gaarde.

*) Efter en Afskrift af Originalen fra 1ste Halvdeel af det 18de Aarh. (Kgl. Bibl. Nyere Kgl. Saml. af Haandskr. Nr. 626. Fol.)

[1]) Karen Schested, en Datter af Claus Schested til Hoiriis, Statholder paa Osel, og Anne Lykke (Niels Lykkes og Karen Gyldenstiernes Datter. jvf. S. 392. Anm.) Karen Schested, Søster til Hannibal Schested, var fodt 1606 og var (i Følge Hr. K. Rasmussens Meddeling) i A. 1631 Enke efter hendes forste Mand Tyge Kruse, til Stenalt. Om hun endnu 1635 var i sin Bestilling som Hofmesterinde, er ikke tydeligt. (Jvf. Br. til hende fra Frederik III. af 9. Apr. 1635. Ny D. Mag. II. S. 8.) Siden ægtede hun Jorgen Seefeldt til Visborg i Viborg Stift, og døde 1672.

3 Hun Skal tilholde børnen Morgen och afften, med tilbørlig Reuerens at gørre deres bønner tiil gud y himmelen, och med syn Person giffue dennom tiil sliigt gode Exempell.

4 Hun Skall ochsaa flitigens med Børnen søge kyrcken naar der Preddickeß, och ingen aff dennom steede at bliiffue derude, vdenad dii forhindriß vdaff siigdom: yckeheller skall hun steede, att piigerne eller derriß folck maa bliiffue udaff kyrcken, menß dennom tilholde, att dy følger med y kyrchen, Och saa lade lucke studørren.

5 Naar moltid holliß, daa skall børnens stue och kammer, sa och Waskerkelleren hollis luckt indtill man staar op fraa bordid Och paded ymidlertiid ylden inted skal gaa ud, daa skall fyrbøderen holliß tiil at legge saa megiid ued udi kackeloffnen førend hand gaar vd, sa at hand er nyß paa at den inted kan brende vd førend dy kommer fraa taffelen ygen.

6 Børnen med hoffmeiistrinden, Jomfru, och piiger som paa stuen beskeden Er, skall tilsammen siidde vdi Stuen och gørre huissom dy haffuer at gørre, Och inted søge huer Syn wraa at sydde udi.

7 Wdi børnens skole[2]) skall ingen vdaff piigerne sig laade finde om Dagen, yckeheller derinde ligge om Natten, menß vdi stuen vdi Slaabencke, som om Dagen skall staa luckte.

8 Afften och Morgen skall Stuedørren, och dørren Neder till waaskerkelleren luckis, och opluckiß ygen om Morgenen tiil en nyß tiid.

9 Hoffmeistrinden skal inted tilstede børnen at dy snacker och discurrerer med piigerne, eller nogen anden vdi wiinckell eller wraaer. Naar piigerne dennom ikled haffuer, eller nogen anden tieneste forretted haffuer, daa skal dij strax gaa fraa dem hentiil derriß gerning, och ingen gemenskab med børnen haffue.

---

[2]) Christian IV. Døttre havde (som det synes fra Marts 1630) en egen Læremester. M. Christoffer Christensen fik d. 28. Jan. 1631 Bestilling, at være „Vores elskelige kiære Froikeners Skolemester“; og skulde „han dem ikke allene udi Læsen og Skriven, men og udi deres Catechismo og Børne-Lærdom, saa og udi andre gudelige Øvelser lære og undervise“; hvorfor han fra 6. Marts 1630 skulde nyde 200 Rdlr. in Specie i aarlig Pension, „saa og fri Underholdning med Mad og Øl.“ (Siæll. Register 1631. fol. 551. b.)

10 Befinder hun nogen forſømmelſſe huos nogen aff dem, ſom Børnen at vnderuiſſe forordnid er, daa ſkall hun ſliigdt oß · ſtrax laade nyde.

11 Ingen vdaff Børnen ſkall hun tilſtede at Skriiffue nogen tiil, y huem ded och uerre kan, vden ad ded ſkeer med uorriß mynde.

12 Erfaahrer Hoffmeiiſtrinden Nogen aff dennom, ſom Børnen til opuarting forordnid er, det uerre ſig manß eller kuiindtz perſohner, Nogiid andid end ſom det, gaat ſkeell føre kan, forehaffuer, da ſkal hun oß derom aduaare, paded uy derpaa med gudtz naadiß hielp udi tyde kan ſkaffe Raad.

13 Hoffmeiſtrinden ſkall haffue god och ſliitig acht pa Børnen(s) Sundhed, Sa at dij inted hiemmeliigens ſlaar y dem, ſom dennom ynted tiener. Naar dennom epther den Almechtigiß uelbehaag nogiid ſkulle tilhande komme, daa ſkall hun oß ſtrax derom aduaare, ſaatt dertil, ſaa nyt mueligdt, udi tyde kan Medicamenta bliue brugdt.

14 Hun ſkall haffue god acht paa Bernens Wlliid och lynnid, ſaatt deraff ynted forkommis.

15 Børnenß fodrede kleder ſkall leffueriß Bundtmaageren til att foruaare, Naar dy dem ynted lenger bruger om Aariid.

16 Paa ſkredderen ſkall hun haffue god acht paa, at han med børnenß kleeder ſalediß omgaaß, ſom ded ſig bør, Och at hand [3]) dageliige kleder, ſom nogen forbedering behoffuer, af hannem om afftenen annammiß, och om morgenen ygen leffueris.

17 Naar nogid Niit ſkall gørriß til Børnen, daa ſkall Hoffmeiſtrinden giiffue god acht paa huad hand dertil emphanger, Och huad hand deraff giordt haffuer, Saat alting kand gaa rett tiill.

18 Hoffmeiſtrinden ſkall haffue god acht paa, at inted vdaff Bernenß Sølff, guld, perler och kleenodyer, ſom dennom aff oß til at bruge faat bliiffuer, forrickt bliiffuer, Menß børnen tilholde, at dy ſliigdt ſielffuer holder vdi god acht och foruaring, Sa at piger och geſinderken inted faar ded at løbe med.

Actum Nykøbing den 31. Julij 1.6.3.1.

Chriſtian.

---

[3]) Her maa læſes, i Stedet for »hande«: „Och at deris daglige kleder« o. ſ. v.

415.

[Til Frederik Urne.]

Du skalt med det første muligt er lade giore itt hemmelighed paa gangen, som gaar udaff børnenes Kammer ud paa Volden*), som skall sættis tet op til det Skuur, som di toer udi, imellem Volden og samme Vaskersted, saa at Piigerne intet om Natteтiide haffuer behov att søge det, som udj Rundeelen er, icke heller løbe neder i kielderen.

Du skalt ogsaa lade giøre en Slagbenk udi Stuen, som de skall lucke om Dagen, saa at ingen aff dem kommer att ligge udi Rundeelet.

Nyekiobing, den 31. Julii Año 1631.

Christian.

416.

Chanseleren H: Christian friiß tiil hande. [A.]

Christian IV. beretter, at han i Kiel har mærket, at den nye Fæstnings Anlæg (paa Priiserodde ved Kielerfiord, hvorfor Kongen har givet den Navnet Christianspriis) ikke behager Hertugen af Gottorp. Han meddeler Cantsleren Nyheder fra Tydskland.

Dy offuerskiickede breffue tiil Stenderne dy fører willem Lakey nu med sig ygen: der Jeg nu naar huoß her: frederich tiil kiil, da kunde man Nock mercke, at den festing som udi negden derhuoß affstucken Er, behager huerken herre eller knecht; dog huercken kunde dy eller turde taale Ett ord derom.

Den Odde, som samme feesting Er affstucken Paa, Som gør haffnen ned kyll, kalliiß Prisserordt, huorfor Jeg den tilkommendiß festing haffuer kalliid Christianspriis; den Allsommechtigste gud giiffue Syn naade tiil at den samme maa nerre anlagdt och begiindt, hanß allerhelligste Naffn til loff, priiß och Ehre, Och landene paa begge siider till gaffn och gode.

J gaar fyck ieg skriffuelße fraa den Engelske Ambassador, Som formener att Chur: aff Saxen wiil coniungere sig med kon: udi Suerrig, huortill dog ingen apparentie er, Eptherdi kon: udi Suerrig begiinder at Retirere sig: hanß folck udi Slessingen Er dreffuen tilbage tiil hannem ygen, och forfolgiß sterck vdaff dy keysserliige. Vdi Tillis kuarteer er stor hunger och dyr tiid, saat Ett pund brod koster

*) Endskiøndt nogle Udtryk i dette Brev kunde synes mere at passe paa Kronborg, end paa Frederiksborg, maa det dog snarere antages at gielde det sidstnævnte Slot; da Kronborg endnu ikke var istandsat efter Branden 1629.

En riirdaler, Och er presummerlich at kon: udi Suer: icke heller haffuer offuerlig. Biiskoppen udaff Bremenß Datterman*) haffuer taagid ded fraa Dattermanden, huessom hand haffuer giiffuid hannem.

Vale Aff glyckstad den 18 Augusti Año 1631.

Christian.

417.

[Til Frederik Urne.]

Friderich Urne skall strax lade skiffte den udrøddede Strødams eng imellem Bønderne udi Cronborg, Friderichsborg og dis underliggendis Lehn, saa at di opreißer Grøffter, stoore og smaa, derudi, som de aff begyndelsen været haffuer. Naar nu sliigt skeed er, skall hand slaa bønderne fore, om di icke helder vill giffue een vis Summa penge til en Graver, som dem kunde forfærdige.

Hvad som udi disse maader giores skall, dermed skall strax begyndes inden vinter.

Nyekiobing den 21. Sept. 1631.

Christian.

418.

Pallii Rossenkrandtz vndt D: Arniseus [A.]

De skulle begive dem hen til Kongens Søster (Hertuginde Augusta) paa Nykiøbing Slot, og give hende tilkiende, at da det nu stunder til Døden med Enkedronningen, er det Kongen høist magtpaaliggende, at hendes Nøgler tages vel i Vare; hvorfor Hertuginden skal anmodes om at tage alle Nøgler, der ikke nødvendig behøves, til sig, og overlevere Kongen dem, naar han kommer til hende.

Sollen sich zu meiiner Schuester hii zukeegen verfiigen [1]) vndt Sii Salutiren, vndt ihr darneben anmelden, daß mein freundt Bruderliiches begehren Seii, weil nit andertz nuhmer zu hoffen ist dan der geuiisser todt [2]), vndt mihr zumhöchsten darahn geleegen, (daß) der fraumutter Sliissell in guter Obacht genommen werden, Alß ist an ihr

---

*) Foruden at her maa være noget feilskrevet (saaledes at det første "Datterman" skulde falde bort, e. d.) saa er det hele Sted desuden uforklarligt. Erkebiskoppen af Bremen, (fra 1596) Hertug Johan Frederik af Holsten-Gettorp, (død 1624) var altid ugift, og der kunde saaledes ikke blive Tale om hans "Dattermand" (Svigersøn.)

1) Man seer, at saavel Kongen, som hans Søster, (der boede paa Husum Slot) maa have faaet Budskab om deres Moders farlige Sygdom og begge indfundet sig paa Nykiøbing Slot.

2) Enkedronningens Død indtraf den følgende Dag.

mein freundt Bruderliches begeren, Sii wolle dii Sliissell So zu der fraumutter nodtuendige Auffwartung nit vernöten, zu sich nemmen vndt miir diiselben zustellen wan ich zu ihr komme.

Auff Nykoping den 3 Octo: Año 1631.

Christian.

419.

Pallii Rossenkrandtz tiil hande. [A.]

Om Logement at bestille i Rodby for Kongen og hans Søster (Enke-Churfyrstinden af Saxen.)

Pallii Rossenkrandtz skal bestille lossomendt vdi Rødby*) till mig och myn Sœster, offuermorgen afften, Och forskaffe derhen huessom tiil kockened behoff kan werre. Myn Sœster kan ligge till fogdenß, Och Jeg huoß tolleren. Nykobing den 6. Octobris Anno 1631.

Christian.

420.

Huorepther Hoffmeistrindeu karen Seested Sig haffuer att Rette.*)

Kongen foreskriver hvorledes Børnenes Sørgedragt skal være, og hvorledes de i 5 Dage skulle reise fra Frederiksborg til Vordingborg, for at modtage Enkedronningens Liig.**)

Tiil børnen Skall gorriß

Gaarnetther med en Snippe neder for panden, Och en hoppe paa hoffuedid bag gaarnetiid. Wed gaarnettid skall hefftiß ded flor, som dii skal haffue om den, huorom du skall faa besked naar gud uill Jeg kommer.

Der skall gorriß kraffuer til dem, som derriß dagelige Kraffuer Er, dog wden knipling.

Kleederne skall gørriß wden forreklede (och) Briißdug (Brystdug.)

---

*) Uden Tvivl maa her være Tale om Kongens yngre Søster, Hedvig, der siden 1611 var Enke efter Churfyrsten af Saxen, Christian II. Jeg antager, at hun har faaet Tidende om hendes Moders Sygdom; at hun i den Anledning har ilet med at reise til Danmark, og har lagt Veien fra Hamborg giennem Hertugdømmerne, og at maaskee fra Flensborg eller fra Als til Lolland, hvor Kongen har modtaget hende i Rødby. Af Nr. 423 (dat. d. 4de Decbr.) sees, at Christian IV. her taler om sine Søstre i Fleertallet; i det tidligere Brev af 3. Oct. (Nr. 418) omtaler han kun een af dem. - I Nr. 426 (6. Decbr.) nævner han „Churfyrstindens Kammerfrue."

*) Efter en Afskrift af Orig. (Hdskr. paa Kgl. Bibliothek: s. Nr. 413.)

**) Enkedronning Sophia døde paa Nykobing Slot den 4de Oct. 1631. Hendes Begravelse i Roskilde Domkirke maa der være foregaaet den 11. eller 12 Novbr. da Liigtoget afgik fra Vordingborg den 9de. (s. nedenfor.)

Ermerne skall goriß med lange Sniid, mit paa armen hefftiid sammen triindt om armen.

Hoffmeistrinden skall begiiffue sig med Bornen

No: 5 Fraa fridrichßborrig tiil Roskiild

6 fra Roskiild tiil triggeueille, och holle middagtz moltiid vdii kege

7 fraa tryggeueylle till Worringborre, Och holle moltiid udi Wyndebyholdt.

8 Stiille

9 Skall Bornene Mode wed Worinborrigferre, Och taage ymod lygiid Naar tiid er, Och kand dii vdi ferregaarden holle Moltiid, kocken Och drengen vdi Selffuerkammerid skall folgiß med Bornen huordt dii drager paa Samme Reisse.

Friderichßborrig den 31. Octobris Año 1.6.3.1.

Christian.

421.

(Uden Udskrift.) [A.]

Om et Overslag som skal gioreś paa Enkedronningens Folk, og deres tilgodehavende Aarsløn m. m. (Uden Tvivl til Palle Rosenkrantz.)

Du Skaldt nu strax tage Chanseleren Och hanß Offuerberg[1]) till Dig, och gorre et Offuerslag paa all frumoder Saligs folck, Att dy faar derriß affregning, Baade for ded dennom kan reste aff derriß Aarsslon, Saoch Ett arß besolding till derriß ganske affregning.

Nykobing den 30 Novem: Año 1631.

Christian.

422.

Pallii Rossenkrandtz vndt Chanseler Lippe zu handen. [A.]*)

De skulle tale med Kongens Søstre om, at de til den aftalte Tid ville sende deres Commissarer til Danmark, for paa bedste og hurtigste Maade at komme ud af Arvesagen, m. m.

Ihr sollet mit den Schuestern Reeden, daß Sii kegen dii bewuste Zeit ihre leuthe herskiicken, dii lust zu riichtigkeiit haben, vndt nit lust

---

1) Hans Overberg var Enkedronning Sophies Secretair og Rentemester. s. V. Simonsen om Familien Rud. II. S. 223. (hvor hans Navn i en latinsk Optegnelse skrives *Johannes Oberberg.*)

*) Uden Underskrift og udateret; men synes at være skrevet tidligere, end de følgende Breve til P. Rosenkrantz og von der Lippe, og maaskee inden den

zu vnlust haben, Sondern mittell Suchen, wii man zum besten vndt Sleunigsten kan von Einander gesetzet werden. Eß wehre auch gudt, daß dii kammern, worauß Sii kysten vndt kasten heraussér haben, zugeslossen wurden. Waß auß der langen Kammer*) noch heraussér Soll, daß kan lichtlich hinten auß gedragen werden, vnd nit durch dy kyrche. Der Sliissel zu den Skeppen (?) So in der fraumutter stuben Seindt, Sollen von der kammermagdt Soffii abgesodert werden.

423.

Pallii Rossenkrandtz vndt D. v. der Liippe zu handen. [A.]*)

De skulle ufortøvet forføie sig til Kongens Søstre, og tilkiendegive dem, at da der nu var udleveret dem Alt hvad de af deres Moders Efterladenskab havde Krav paa, begierede Kongen en Revers eller Qvittering af dem, for at sikkre ham for Paastand eller Tiltale i den Henseende fra de øvrige Medarvinger. Ville de ikke underskrive en saadan Revers, maa det ikke tilstedes dem at føre det allermindste bort fra Landet, m. m.

Ihr Sollet Euch mit dem forderligsten zu meiinen Schuesteren verfiihgen vndt Ihnen meiinen freundt Brüderlichen gruß anmelden, darneben vermelden, weiil ich Ihnen wnbehinderdt alleß daßiienige so Sii von der frau mutter Sehliigen Nachlasses zu prædendiren gehabdt, folgen lassen: So mussen Sii darkegen mihr ihren Reuers geben, daß sii mich freii vndt fraanck halthen wollen fuhr aller Einrede, So dessuegen fohrfallen muchte, welcheß von dem Chanseler Sol zu paapiir gebracht werden, vndt von ihm vndt Palli Rossenkrandtz den Schuesteren zu vntherskreiiben præsentiret werden. Daa Sii nun sich darzu nit versteen wolthen, daß ich wii Obengemeldet nit konte verwahret Sein, So soll ihnen angezeiiget werden, daß ich nit verstatten werde Eiineuß phennigß werdt auß dissem Lande zu fuhren, Ehe vndt zuuor ich wii fohrgenandt versickeret werde; Dan Ob sii

---

Misforstaaelse, der synes at have reist sig imellem Kongen og hans Søstre, var kommen til Udbrud.

*) I „det lange Kammer“, i „Linned-Kammeret“, og i „Gangen til Kirken“ paa Nykiøbing Slot, giemtes alle de Kister, Kasser og Skriin, hvori Dronning Sophie havde nedlagt hendes umaadelige Forraad af Linned, Ulden- og Silketøier, Gangklæder, m. m.; hvilket Alt hun forlods havde testamenteret sine to efterlevende Døttre. (J. H. Schlegel Samml. II. 4. S. 142.)

*) Christoffer von der Lippe havde været Dronning Sophias Cantzler. (Schlegel Samml. II. 4. S. 144.)

skon vermeiinen werden, daß dii cohæredes sich an briiff vndt Siigell, wii auch ahn ketten vndt kleenodiien So beiigesetzet, Erholen können, So kan ihr qvota ahn denselbigen fohrerwenthe Sachen Sich so weit nit Erstrecken, Alß mugelich von den Cohæredibus konthe gefodderet werden, wan der fraumutter Sehlig Inuentarium zum fohrskeiin muste gebracht werden.

Nyköping den 4 Decembris Año 1631.

Christian.

424.

[Til Palle Rosenkrantz.] (A.)

Kongen sender ham sine Søstres Revers. Han skal anmode dem om, at de til Foraaret, tilligemed deres Fuldmægtige, hver vil sende en Juvelerer (for at vurdere Ædelstene og Smykker.)

Jeg sender dig herhuoß myne Søskiindtz Reuers*), Som Jeg fandt udi myt reiisseskriin. Saframdt dy uyl forhindre, at teiied inted ma taagiß ud aff skuderne, da kandt du befahle, att dii bliiffner liggen ued Bron; wiil ded sa friisse, som ded laffuer tiil, daa skal ded uell forbyde sig selff. Du och Chanseleren skall siige dem, att dii Sender huer En Jubilerer med derriß Deputerede paa foraarid, Saa uyl ieg Sende disse thuende derhen ygen. Vale. Aff gaabenß ferregaard, den 6. Decembris. Año 1.6.3.1.

Christian.

425.

Pallii Rossenkrandtz vndt D. Lippen zu handen. [A.]

De skulle begive sig til Kongens Søstre og melde dem, at Juvelererne, der skulle vurdere Enkedronningens Klenodier, nu ere ankomne, m. m. denne Vurdering angaaende.

Ihr sollett Euch wiiderum zu den Schuesteren verfiigen, vndt nach abgelegten kuriialien ihnen vermelden, daß dii Jubiilirer, So dii klenodien waardiiren Solthen, angelanget, vndt vernemmen, Ob sii

*) Formodentlig den, hvorom Talen er i foregaaende Brev. Hos Schlegel (Efterretn. om Enkedronning Sophias Efterladenskab, „Sammlungen zur dän. Gesch.“ II. 4. S. 142) sees, at begge Søstre havde den 4. Dec. 1631 underskrevet en Qvittering for Udleveringen af det Arvegods i umyntet Guld- og Sølvtøi, m. m., som efter en Bestemmelse af deres Moder, forlods skulde tilfalde dem som et „Prælegatum“, hvori Kongen deeltog med Hensyn til det umyntede Guld og Sølv, af hvilket hans Andeel, der var meget mindre end hver af Søstrenes, udgiorde 96 Pd. $3\frac{1}{2}$ Lod Guld, og 615 Pd. $17\frac{1}{2}$ Lod Sølv, m. m.

diiselbiige darzu gebrauchen wollen, Oder ob man inß künfftich mit grossen kosten andere holen Sol. Da Sii nun disse gebrauchen wollen So muß geredet werden, waß man ihnen geben Sol. Daß sii ihre faciit machen wollen, daß disse oder andere dii Sachen auff den preiiß setzen werden, wii Eß gekosted, daß wiirdt nit gesfeen; Sii waardiirens hoch oder niiderich, So mus Es in Sex Deil getheiilet werden.

Nyköping den 6 Decem: Año 1631.

Christian.

426.

Ordinandtz

huorepther dii Som Erre till Nykobing sig skall rette. [A.]

Palle Rosenkrantz og Niels Krabbe skulle have Opsigt med det Gods, som føres ned fra Slottet; det, som Forstinderne havde ladet indskibe, skal udlades og igien føres op paa Slottet, hvor alle Værelser skulle forsegles, undtagen de, som Forstinderne beboe, m. m. Churfyrstindens Kammerfrue, som har kogt Suppe for Kongen, skal gives 10 Rosenobler.

Ordinandtz huorepther enhuer sig skall rette

Pallii Rossenkrandtz Och Niielß krabbe Skall haffue opsiicht At inted neder aff Slottid foriß vden forstindernis Egiid godtz.

Drauanterne skall tagiiß fraa Lossomenterne och settiß for porten.

Ded skiibede godtz, forstinderne heer haffuer laadid skiibe, skall Strax foris op paa Slottid og settiß ind udi borrestuen, Och Dørren forsegliß.

Alle Lossomenter paa Slottid skall forsegliß aff Pallii Rossenkrandtz, Chanseler Lippe, Och Johanneß offuerberg, Saa nehr som dii, forstinderne vdi losserer, huilcke ochsaa skall forsegliß, naar dii drager herfraa.

Sten beck med dii thuende hoffiuncker, som tilstede Erre, Skall følge forstinderne tiil Skiibid, Och siiden forfoiie sig Enhuer som hand henhorer.

Boerhardt Rud [1]) och Christoffer Stenson skal drage hiem ygen.

Pallii Rossenkrandtz skall foddere tii Rossonobell udaff Marckuß Raadebandt, Och dem forehre Churfurstindenß kammerfrue, som haffuer kaagiid Suppe for mig.

Datum Niikoping den 6 Decem: Año 1631.

---

[1]) Borchard Rud, til Otterslev og Sæbygaard eller Sabyholm, (i Lolland) den sidste Mand af sin Slægt: s. ovenfor S. 62. Jvf. V. Simonsen Efterr. om de danske Ruder's Slægt. II. S. 221—230.

Marckuß Radebandt skall drage henad koben: och tage med sig dii forehringer, som heer Skulle nerrid vdgiiffuen, ded nerre Sig huad ded och nerre kan.

Christian.

427.

Pallii Rossenkrandtz till hande. [A.]

Forstindernes Revers skal han beholde indtil Kongen møder ham i Vordingborg; det indskibede Gods maa blive i Skibene; hvad der er paa Slottet skal blive der, m. m.

Den Reuers skaldtu beholde huoß dig indtill Offuermorgen; Sa habiß ieg att nerre udy worrenborrig ygen.

Ded godtz, som er Skybiid, ded maa bliiffue udi Skiiben; huissom Er paa Slottiid, ded skall bliiffue paa Slottid. Att tacke folckid Och herremenden aff, ded er dig befahliid att gerre for tre dage Siiden, Och (ieg) haffuer ynted andid nyst, end att ded naar Skeed. Vale. Aff gaabenß ferre den 7. Decem. Anno. 1631.

Christian.

428.*)

[En Befaling til Peter Apotheker.]

Peter Apotheker soll Eiine Skachtell full mit Rotulen, mit Muschus vndt Ambra machen, So gudt Er kan, vndt diiselbigen hiiher skiicken.

fride: 19 Decem: Anno 1631.

Christian.

429.

Chanseleren Och Stadtholderen tiil haude. [A,]

Den engelske „Subdelegat" skal have skriftligt Svar, saafremt han har indgivet noget Skriftligt. Vil hans Herre (K. Carl I.) skriftligt forlange af Kongen, hvad han er uberettiget til, da vil han faae Svar derefter.

Wdaff Eders Skriffuelsse haffuer Jeg fornommid huessom den Engelske subdelegatus haffuer Replicerit, Huorpa Jeg eder inted forholder, At saframdt (I) af hannem Nogiid Skriifftlig haffuer Emphangiid, daa er ded byllingdt att hand faar Skrifftlig Suaar derpaa. At hand med hanß principaler nyl disputere ded som Jeg Armata mann haffuer Erlangiid, derfor Seer Jeg hannem cum sotiis inted an; Naar hans herre mig derom tilskriffuer, daa nill ieg betencke mig nell

*) Efter Originalen i Rentekammer-Archivet. Formodentlig til Peter Payngk.

tre gange, Om Jeg uil Suaare hannem derpaa; Ty om Jeg uille Spørre kon: aff Engeland ad, huorfor ded eller ded skedde vdi hanß lande, daa kunde jeg sachte gette, huad (han) uille Suare. Dy gode herrer disputerer ded som keyßeren haffer att disputere, och inted dy. Valete Aff frede: den 22 Decem: Año 1631.

Christian.

430.

[En Skibsliste.] (A.)

Fortegnelsen paa dii Skiib, Som tilkommende Sommer Om gud uil skall holle gaaendiß under Norrie, och huor ded fornøden Er.

1. Lyndormen . . . . Admirall.
   Den fliiende fiisk . . . . } Opuarter.
   griiben . . . . }
2. Nelleblad . . . . Wnder Admirall.
   Sielhunden . . . . } Opuarter.
   Samson gaalei . . . . }
3. Dii tre Loffuer.
   Wyldsuiinid . . . . Opuarter.
4. Dii thu løffuer.
   Rossen, gaalei . . . . Opuarter.
5. Lammid.
   hiorten . . . . Opuarter.
6. Stockfiisk.
   St: S. Oluff . . . . Opuarter.
7. Fides.
   krokodiilen . . . . Opuarter.
8. Suannen.
   Suorte Raaffn . . . . Opuarter.
9. Raphael.
   Cronen gaalei.

NB. Saframdt nogen vdaff gaaleierne som opteguid Erre, inted er tienlig, daa skall der tagiiß andre vdi derriß steed.

Frederichßborrig den 24 Decem: Año 1631.

Christian.

431.

[Til Hofmesterinden Fru Karen Sehested.]*)

Kongen befaler hende at give Frølen Sophie Elisabeth en alvorlig Advarsel, i Henseende til hendes Forhold til Chr. Pentz.

Kerre Karren Seehsted, Jeg kommer vdi Erfahring huorlediß der er nogen Som sig beflijter at føre vndt ymellom myn datter Soffii

*) Af en gammel Affkrift efter Originalen. Dette senere fundne Brev skulde have været Nr. 421.

Eliisabet Och Christian Penss, Sa endog Jeg inted wiist derom haffuer, Saa skaldtu dog udi Weennaare[1]) siige til forbenente myn datter, At safremdt hun laader sig sliigdt yndbilde, Daa skal Jeg saa Sette hinder med hinderß Raadgiiffuer til rette, Saat alle dij som leffuer udi danmarck Skall Sporre, huorlediß ded bekommer dem, Som achter att gorre myne Ord tiil ynted, Befahlendiß dig hermed gud y himmelen. Aff worrenborrig den 4 Nouem: Año 1.6.3.1.

Christian.

432.

Suaar Paa D: Salvij breff. [A.]*)

I Svaret skal tilkiendegives ham, at det har været Kongen kiært at erfare, at K. Gustav vil tage sig af Protestanternes Sager i Tydskland, og bringe Stiftet Bremen ud af de Catholskes Magt. Om Kongen af Sverrige, i Henseende til dette Stift, vilde forsøge noget til Bedste for Hertug Frederik (III), da maatte Kongen bedes at henvende sig umiddelbart til ham selv.

At ded oß ganske keerdt Er att fornemme, att h: k: kon: y Suer: ded Euangeliiske wessendt saaoch ded Styfft Brehmen vdaff dii Catholiskes macht att Liberere Paa sig tagiid haffuer; ynsker h: k: dertil aff gud y himmelen lycke och fremgang.

Worriß Elskelige kerre Søn her: fri: anlangende, Saa Er oß inted beuyst, at ha: ker: paa ded stiifft Brehmen haffuer att pretendere, førend att Byskoppen sammestedtz ved døden affgaaer, Huorfor wy eradte best att nerre, Om h: ker: kon: y Sverr: formener for h: k: skyld nogid att uylle tentere, att h: k: kon: y Suer: daa worriß Elskelige kerre Søn derom Syn mening wenligenß laader wyde, Epther di h: k: h: fre: tiil Synne Aar och alder kommen Er.

433.**)

[Til Frederik Günther.] (A.)

Instruction i Anledning af en diplomatisk Sendelse. Han skal under et Paaskud begive sig til Hamborg, og der hos nogle af de Fornemste i Byen søge at udforske, hvorledes Stemningen er for en fredelig Udsoning med Kongen, under Betingelsen af den ufravigelige Restitution (med en Skadeserstatning af 300,000 Rdlr.) Han skal forestille dem, at de ville slippe lettere fra Sagen ved umiddelbart Forliig, end ved den kostbare og langvarige keiserlige Commission, m. m.

Vnser diiner friiderich gunther Soll sich Ersteß tageß Naher hamburg verfiigen

Vndt vnther dem Skeiin, daß ehr miit Jacob Moessen wegen deß Engelsken klenodi zu reeden habe, Beii solcher gelegenheiit Soll er

---

1) Maaskee: „Vennevare“; et ellers ubekiendt Ord og Udtryk.

*) Den bekiendte Statsmand Johan Adler Salvius, (f. 1590) Kongen af Sverriges Secretarius Status, der 1630 fulgte G. Adolph til Tydskland som General-Felt-Commissarius; blev i Jul. 1631 Kongens „hemmelige Hofraad“, og fra Sept. 1631 Commissarius ved den nedersaxiske Kreds og Resident i Hamborg. (jvf. Svenskt Biograph. Lexicon. I. p. 57. 58.) Brevet hører uden Tvivl til Efteraaret 1631.

**) Uden Datum. Aaret 1631 er paategnet Brevet med Grams Haand. Det kan maaskee være fra Marts Maaned 1631; da man seer, at den for at undersøge

gelegenheit zuchen mit etzlichen von den fohrnemsten ihn der Stadt zu rehden, vndt erforsken, wii Sii daselbst zur Restitution vndt Aussöhnung geneiiget; Weiil nun liichtlich zu ermessen ist, daß vngeleiiche meinung daruber fallen werden, wii Es gemeinlich gesteen Phleget, Alß hatt vnser diiner ihnen zu gemiithe zu fiihren, daß dii keys: com: fiihr der tiihr vndt diiselbe keiinen ahnfanck gewinnen kann, ehe vndt befohr dii Restitutio gesteen, daa nun diselbe Etwaß nach ihrer ahnkomst tardirete, so werden sii solcheß ahn keys: hoffe gelangen lassen, wohrauff balde Ein monitorium Erfolgen wiirdt, vndt folgendt Ein Mandatum, welcheß alleß spiildung der zeiit vndt andere vngelegenheit machen wiirdt, vndt sii doch, ehe dii com: inß werck kan gestellet werden, dii Resti: thun mussen. Daa Es nun ahn dii com: geskriitthen, vndt nach laudt dessen Einhaldt, auff compositionsmittelen soll gedacht werden, So wiirdt vhm nichteß anderß, replicando, duplicando, triplicando konnen gesagdt oder geskriiben werden, dan von der aussohnung vndt wii weiidt man Eiinander ahn der Elbe gestendich sein Soll, vndt waß beii selbiger commission nit kan geslichted werden, daß muß doch ordinaria uia Juris aussgeführet werden. Weiil ihnen Nun durch Selbige com: Pro more grosse kosten zuwaxen werden vndt muglich geriinger fohrtheiil, So hatt vnser diiner ihnen zu raathen, Sii accomodireten sich beii zeiithen, Restitnirten dii skiiffe, Erleegethen 300000 dl fuhr ihren begangen Mudtuillen, Ihn betrachtung, daß daa diiß werck auff dii lange bancke solthe gespiilet werden, dii Stadt ham: wurde zehen mahll grösseren Skaden ahn ihrem handell vndt wandell haben den sohdaneß geldt. Vhm dii freii commertzien auff dem Elbstraum vndt waß zur Eiinicheit dinlich, Daruhm zu tractiren, Sollen commissarij ihn April geordnet werden, So zuiisken vnß vndt sii richtigkeiit machen können.

---

og bilægge Stridighederne med Hamborg, udnævnte keiserlige Commission (hvortil der hentydes i Brevet, og som blev anmeldt for Kongen i en Skrivelse af 11te Marts fra Hertug August d. yngre af Br. Lüneborg, Grev Tilly og Reinh. v. Walmerode) var ansat til et Møde i Lüneborg d. 3. April. Kongen fandt dog af forskiellige Aarsager, som han tilkiendegav i sit Svar, dat. Frederiksborg d. 3. April (bl. a. fordi bemeldte Skrivelse først var kommen ham tilhænde **d. 31te Marts**) ingen Anledning til at sende nogen fuldmægtig Underhandler til dette Møde; og de keiserlige Commissarer, som i Begyndelsen af April ankom til Lüneborg med Følge og 80 Heste, maatte drage bort igien med uforrettet Sag. (Lackmann. IV. S. 85—87.)

Rettelser og Tillæg.

(De med * betegnede Artikler ere Udgiveren meddeelte af Hr. K. Rasmussen.)

*S. 9. Anm. 2. Lin. 3. „Stevringgaard" læs **Lindbierggaard.**

S. 29. Anm. 1. (Om Hans Lindenov til Dreslev-Kloster, s. Orion, af T. Becker. II. 158—160.)

*S. 34. Anm. (Hr. Christ. Friis døde d. **1ste October**, ikke d. 30. Septbr.)

S. 37. Nr. 23. Ved Feiltagelse er her i Anm. 1 tænkt paa den udvalgte Prinds Christian, og hans Lærer Mag. Niels Jørgensen; endskiøndt Brevets Indhold rigtig angiver den unge Hertug Christian af Brunsvig som den, Brevet handler om. (Om M. Niels Jørgensen jvf. Rietz Skanska Skolväsendets Historia, 1848. p. 289--91.)

S. 41. Nr. 31. Indhold. Lin. 2. „Krogerup", læs: **Kragerup.**

S. 59. Anm. 3. Lin. 2. efter, l. **eller.**

S. 66. Anm. „Wentzel Rotkirch døde d. 5te Marts" tilføies: **1655.**

S. 70. Anm. 1. Lin. 2: „S. 61. Anm. 3." læs: **Anm. 2.**

*S. 71. Anm. 2. (Hr. Cph. Urne var f. 26. Oct. **1594** ikke 1593; blev 1642 forløvet som Statholder i Norge, men vedblev at være Rigsraad; fik samme A. Tranekiær, og 1645 Dragsholms Lehn; blev Rigens Cantsler **1646**, ikke 1645. Hans Dødsdag var den 27de Septbr.)

S. 90. (I Indholdet til Nr. 87.) „Thomas Ruh": læs **Null.**

*S. 95. Anm. 1. (P. Payngk, „K. Maj. Destillerer", fik 1621, den 14. Jan. Brev paa et Kannikedom i Lund. Skaanske Tegnelser.)

*S. 96. Anm. 2. (Aarslevgaard, i Aarslev Sogn, Vinding H., i Fyen. — Lin. 4—6, om Eiler Kruckov, bør gaae ud.)

*S. 107. Anm. 1. „Den 10. Marts", læs: **30. Marts.**

*S. 109. Nr. 109. (Blandt de her opregnede Borgermestere og Raadmænd i Kiøbenhavn skulde Knud Markvardsen have staaet først. Simon Surbek og Matthis Hansen bleve et Par Dage efter (d. 1. Marts) beskikkede til Borgermestere, ligesom formodentlig ogsaa de 5 sidstanførte Raadmænd. Jvf. Pontoppidans Orig. Hafn. S. 392.)

S. 119. Not. 7. „Frederik Ulrik", læs: **Hans** Ulrik. (jvf. S. 361.)

S. 124. Anm. sidste Lin. „Galletti Gesch." :c. tilføies: **5ter Theil.**

S. 138. Indhold. Lin. 3. „velædle" læs: **efterladte.**

*S. 139. Anm. 2. (27. Jan. 1628 udgik Brev, at Fru Anne Munk, som hidtil har været anholdt, maa være fri.)

*S. 153. Anm. 1. (I Februar 1624 kaldes Mandrup Parsberg endnu „Vor Mand og Raad"; der var altsaa den Tid 11 Rigsraader.)

*S. 194. Anm. 4. (Hr. Falk Lykke, til Gersnæs, var født 2. Jan. 1583, og døde 7. Jul. 1650. 1625 eiede han endnu ikke Bollerup.)

*S. 203. Anm. 1. (Claus Daa, Christen Thomesen og Christoffer Ulfeldt bleve Rigsraader 1625. Mogens Kaas og Thage Thott vare allerede blevne det 1624. (Jvf. Nr. 148. S. 153.) I A. 1623 var der 11 Rigsraader. (s. ovenfor, Anm. til S. 153.)

S. 208. Indholdet, sidste Linie: svenske, læs: **smaa.**

S. 219. (Nr. 195. Lin. 4.) zugeoroget, l. **zugeordnet.**

*S. 239. Anm. Lin. 8. 1632, læs: **1633.**

— — Lin. 11. 1616, læs: **1641.**

*S 247. Anm. Lin. 1. (Jesper Friis var født d. 20. **August**, ikke Julius.)

S. 250. Anm. Lin. 7. „Ovadskloster", læs: Ovede- eller Ovidskloster. Lin. 8. (Henrik Ramel den Ældre døde 1610, ikke 1611.) Lin. 11. Det ter dog i det mindste være uvist, om Brevet gielder Faderen eller Sønnen.

*S. 251. Anm. (O. Høeg til Todbøl var Agent i Sverrige 1625—26; blev den 10. Febr. 1627, et Par Dage før dette Brev er skrevet, Rentemester, og døde 19. Jan. 1628.)

S. 256. Anm. 3. Lin. 8—11. Disse Linier bortfalde. Den, efter Schlegel, her indkomne Forvexling med Hofmesterinden, Fru Anne Lykke, er rettet S. 392.

*S. 290. Anm. 2. Tønne Friis døde 31. Marts 1642. (s. Mag. til den Danske Adelshist. I. S. 64.)

— *Anm. 4. sidste Linie: „Mag. Wichm nd." (Hans Navn var Wichmand Hasebard.) Han forekommer S. 345 og 391.

S. 293. Lin. 19. Peder Galle, læs: Peder **Galt.**

— *Lin. 23. Bille, læs Below. Lin. 24. Kruse, formodentlig Krase.

S. 295. Anm. 1. S. „282" læs **292.**

S. 301. Anm. sidste Lin. Calr, læs: **Carl.**

S. 306. Not. 1. For 1597 læs **1615.** (H. Povelsen Resen blev 1597 Dr. og Professor Theol.)

— Anm. 3 og S. 395, Anm. 1. Familienavnet **Leiel** tillægges Biskop Morten Madsen baade af Pontoppidan og Zwerg, men uden Grund. Hans Hustru, Kirsten Hans Datter, var en Datterdatter af Fred. Leiel, Borgermester og Tolder i Helsingør; efter ham optoge Biskoppens to Sønner Tilnavnet Lælius (Leiel), hvilket har været Anledning til Feiltagelsen. jvf. Worms Lex. II. S. 26.

S. 316. Anm. Lin. 8. nedenf. (Om Anledningen til Hr. Albert Skeels Afsked som Rigsadmiral **1623** har Slange en Beretning S. 495, hvis Usandsynlighed og Unøiagtighed (Cl. Daa blev først R. Admiral 1630; men Kongen havde allerede tænkt paa ham 1627. p. 295) Schlegel har viist, II. S. 213. Den grunder sig paa Sagn fra Herredagen i Odense 1523 (i Marts, s. S. 126—30.), der have ringe Troværdighed. (jvf. bl. a. Holberg, D. Hist. II. 754. V. Simonsen, om Eske Brok. 1. Hefte. S. 121—23.)

S. 317. Brevet Nr. 275, læs **276.**

S. 345. Lin. 10. „Viemannum", læs Vi**c**mannum.

S. 347. Lin. 23. „1829", læs: **1629.**

S. 353. Anm. (3.) Lin. 2 nedenfra: „i sit 40de Aar", læs: **39de.**

*S. 358. (Niels Krag var født 1574, og blev gift **1610.**)

*S. 360. Anm. 2 (Joh. Borchardsen var født den 28de October. — Hans Dødsdag: 1634, læs: **1643.**)

*S. 361. Anm. 1. (Chr. Ulr. Gyldenløve var født d. 3die Febr. **1611**; og døde den **16de** October. — Hans Ulr. Gyldenløve døde **31. Jan.** 1645.)

S. 362. Anm. 1. Lin. 5. „1527", læs: **1627.**

S. 389. (Om Mietzlaff, og hans Proces, m. m. s. Jahn, Christian IV. Krigshist. II. S. 275—92. S. 293—95.)

S. 392. Anm. L. 9. „der et", læs: **er det.**

S. 393. Lin. 11 nedenfra, „Jens Bind" læs: **Iver** Bind.

*S. 400. Anm. 1. Lin. 2 nedenfra: (Hr. Axel Arnfeldt døde den 4de October.)

S. 415. Nr. 351, læs **353.**

S. 429. Anm. Lin. 2. „S. 209", læs: **S. 385.** — Henrik Bind, læs: **Jens Juel.** — Lin. 4. „Bind" læs **Juel.**

S. 451. Anm. til Nr. 935, læs: **395.**

*S. 465. Anm. Lin. 3 nedenfra. 1670, læs **1671.** (Det første Aarstal er en Trykfeil i Universitetsprogrammet over Axel Urup.)

Registere.

I.

Personer, som Brevene ere tilskrevne.

*) Brevene Nr. 154—159 ere tilskrevne de Rigsraader, der som Commissarer vare tilstede ved Mødet i Knæred. 1624.

II.

Fortegnelse over aftrykte Documenter, og Tillæg til adskillige Breve.

III.

Alphabetisk
Navne- og Sagregister.

De med * betegnede Sidetal ere saadanne, hvor der om den forekommende Gienstand findes Oplysninger, eller biographiske Noticer om Personer, i en Anmærkning.

Ved en uheldig, for silde opdaget Forseelse i Trykkeriet, have Siderne i Arket 11 faaet urigtig og gientagen Paginering. I Registeret (hvor disse Blade dog kun have givet faa Artikler) ere de gientagne Sidetal (151—160) udmærkede ved det tilsatte b.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 01 14 14 017 4